

حَقِيقَتِی

پر مذہب

د حضرت امام اعظم ابو حنیفہ

مصنف

ابو الغنار محمد عبد الرؤف حقیر خف دیوبندی

تقریر

حضرت مولانا مفتی عبد الصمد صاحب دارالافتاء دیوبندی

کتب دارالافتاء

کتاب روضہ شکر

📖 کفایت دینی کتب خانه 📖

په دی چینل کی دتلیگرام کتابونه نشرکیری

دحنفی مذهب په رناکی

لکه تفاسیر شریف

أوفقه شریفه

أوفتاوی؟

د درجوں کتابونه

أوداسی نور کتابونه لکه.

صرف أونحو

أومنطق

أوعقائد

نوهيله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کړی

<https://t.me/kafayat2395>

کفایت الله واٹس ایپ نمبر [03052488551](https://t.me/kafayat2395)

توجه وکړي ما دا زیمه پر غاړه اخیستی له واٹسپ

له لارې یا له ټیلي گرام له لارې تر مسلمانانو پورې pdf

کتابونه رسوم خاص د الله تعالی د رضا په خاطر چې

مسلمانان وروڼه استفاده زینی واخلې نو دا کتابونه یو

نامعلومو کسانو pdf کړي ما ته له مختلفو لارو په

لاس راغلي نو دا نمبر ما حُڪه ورکري چي يو مسلمانان
ورور زما سه استفاده واخلې يا د کتاب يا سه بل داسې
نور د دين خدمت ترسو چي زموږ په وسه يې نو کم
ملگري څي دا گمان کوي چي دا کتابونه دي بغير له
اجازې pdf کوي نو داسې نده چي زه دي بغير له اجازې
داسې کار وکړم
که بيا هم تاسو معلومات کول غواړي نو تاسې په دا
نمبر رابطه کولي شي

د مسائل او یاد اصلاحی
موضوعات د پی ڈی ایف
ترتیب کولو د پاره رابطہ وکړی

+923052488551

حنفي فقه

يا

مختار الفتاوى

پر مذهب

د سراج الامت امام الائمة حضرت امام اعظم ابوحنيفه رحمة الله عليه

مصنف

ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقيار حنفي ديوبندي عفي عنه

نظر ثاني

شيخ الحديث حضرت مولانا مفتي عبدالصبور صاحب حنفي ديوبندي عفي عنه
مدرس مدرسه قريه طاوس خيلان كوئته

مكتبه قاسميه

كاسي روڊ كوئته

د کتاب پېژندنه

حنفي فقه يا مختار الفتاوى

د کتاب نوم

ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقيار حنفي ديويندي عفي عنه

مصنف

شيخ الحديث حضرت مولانا مفتي عبدالصبور حنفي ديويندي عفي عنه

نظر ثاني

مدرس مدرسه قريه طاؤس خېلان کوټه

۱۳۸۳ هـ ش - ۱۳۲۵ هـ ق

د تصنيف کال

۱۳۸۳ هـ ش - ۲۰۰۴ م

د چاپ کال

زر ټوکه

د چاپ شمېر

هېواد کمپيوټر اداره

کمپوز او ډيزاين

مکتبه قاسميه کاسي رود کوټه

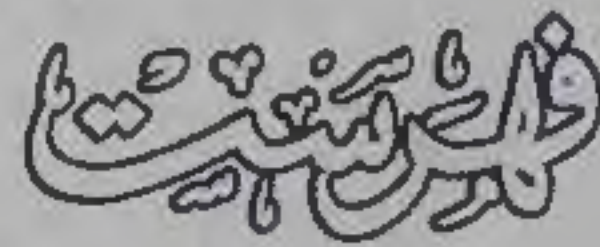
عبدالنافع افغانزي

کمپوز

مکتبه قاسميه کاسي رود کوټه

خپرونکي اداره

د مصنف د برېښنالیک يا ايمېل ادرس: haqyar@parsimail.com

شمېره	عنوان	مخ
۱	سريزه	۳۶
۲	کلمه طيبه څه شی ده؟	۲
۳	کلمه شهادت څه شی ده؟	۲
۴	ايمان مجمل څه شی دی؟	۳
۵	ايمان مفصل څه شی دی؟	۳
۶	د ايمان حقيقت	۴
۷	پر الله باندې د ايمان راوړلو مطلب	۳
۸	پر ملائکو باندې د ايمان راوړلو مطلب	۵
۹	پر رسولانو باندې د ايمان راوړلو مطلب	۵
۱۰	پر کتابونو باندې د ايمان راوړلو مطلب	۶
۱۱	د قيامت پر ورځې باندې د ايمان راوړلو مطلب	۷
۱۲	د ښو او بدو پر تقدير باندې د ايمان راوړلو مطلب	۸
۱۳	گونگي به څه ډول اسلام راوړي	۸
۱۴	يو مسلمان و بل مسلمان ته د کافر په لفظ سره ويل	۹
۱۵	يو مسلمان کافر شو خو اوس غواړي چې بېرته مسلمان شي بايد څه وکړي؟	۱۱
۱۶	د خوب په وخت کې د کفر الفاظ ويل	۱۱
۱۷	آيا د ضرورت په وخت کې د کفر کلمه ويل روا ده که نه؟	۱۲
۱۸	الله د درواغو په صفت سره نه موصوفه کيږي	۱۲
۱۹	د انبياء عليهم السلام ژوند په قبرونو کې	۱۴

- ۲۰ په انبياو عليهم السلام کې کوم نبي افضل دی؟ ۱۴
- ۲۱ آیا جناب رسول الله ﷺ عالم الغیب و او که نه؟ ۳۰
- ۲۲ آیا جناب رسول الله ﷺ په خپله ذاتي رایه سره د شریعت په احکامو کې کمبود یا زیاتوب کولای شوی؟ ۳۱
- ۲۳ د رسول الله ﷺ د حاضر او ناظر کېدلو عقیده ۳۳
- ۲۴ د جناب رسول الله ﷺ د نامه په اورېدلو سره د گوتو سرونه مجبول ۳۲
- ۲۵ آیا جناب رسول الله ﷺ مري راژوندي کړي دي او که نه؟ ۳۵
- ۲۶ آیا د جناب رسول الله ﷺ سایه مبارکه پر مخکې باندې لوېدله او که نه؟ ۳۵
- ۲۷ د شیر سلمانانو سره د مندر او یا نورو مذهبي ځایونو په خوړولو کې مرسته کول ۳۶
- ۲۸ آیا غیر مسلمو ته سلام اچول روا دی او که نه؟ ۳۶
- ۲۹ آیا د هندوانو دعوت او مېلمستیا قبول روا دي او که نه؟ ۳۷
- ۳۰ آیا د غیر مسلمو خلکو سره دوډۍ خوړل روا ده او که نه؟ ۳۸
- ۳۱ آیا د هندوانو نذر خوړل روا دی او که نه؟ ۳۸
- ۳۲ آیا د مرتد لپاره جنازه روا ده او که نه؟ ۳۸
- ۳۳ ملائکو و حضرت آدم ﷺ ته څه ډول سجده وکړه؟ ۳۹
- ۳۴ آیا قرآن شریف افضل دی او که جناب رسول الله ﷺ؟ ۳۹
- ۳۵ د قرآن شریف د څیري شوو او زړو شوو ورقو حکم ۴۰
- ۳۶ آیا قابل احترام ورقي په ردې کې استعمالول روا دي او که نه؟ ۴۱
- ۳۷ صرف د قرآن شریف ترجمه خپرول روا دي او که نه؟ ۴۱
- ۳۸ د یو چا د لاس څخه په ناهمې کې د قرآن شریف لوېدل ۴۲
- ۳۹ د کوچني په غوږ کې د اذان کولو وخت ۴۲
- ۴۰ هغه سړی چې لاسونه یې پرې شوي وي څه ډول به اودس تازه کوي؟ ۴۳
- ۴۱ که اوبه او خاورې نه وي د لمانځه کولو په وخت کې به سړی څه کوي؟ ۴۴
- ۴۲ آیا یو مسلمان ته روا دي چې د مجبورۍ او اضطرار په حالت کې د کفر کلمه ووایي یا نه؟ ۴۵

- ۴۳ که چیرې یو چا ته د مرګ دمکې ورکړل شي چې فلاڼی سړی به وژني که نه نو تا ورته ۴۷
- ۴۴ آیا د هغه سړي وژل دده لپاره روا دی؟ ۴۷
- ۴۵ آیا د اضطرار په حالت کې سود اخیستل روا دی؟ ۴۹
- ۴۵ که یو مسلمان ډاکټر د یوه ناروغه د علاج لپاره شراب خوړل لازمي وپولي آیا ددغه ناروغ لپاره دا کار روا دی؟ ۵۰
- ۴۶ که یو چا د خپلې مور یا خور سره زنا وکړل آیا په دې کار سره دغه سړی کافر کېږي او که نه؟ ۵۱
- ۴۷ په دار الحرب کې پر زنا کاره ښځې او زنا کاره سړي حد نه شي جاری کېدای ۵۳
- ۴۸ که یو څوک د غوا یا بړې سره بد کاري وکړي، نو په دې غوا یا بړې به سړی حد کوي؟ ۵۴
- ۴۹ که یو مېړه خپله ښځه د یو بل سړي سره پر زنا وويي آیا دغه مېړه کولای شي چې خپله ښځه یې له قاضي پېښولو ووزني؟ ۵۵
- ۵۰ که یو سړی د یوې ښځې کوونکي کاسینې سره بد کاري وکړل نو دغه سړی به د شریعت له نظره کومه سزا ورکول کېږي؟ ۵۷
- ۵۱ که یو سړی دا اقرار وکړ چې ما د خپلې خواښې سره زنا وکړل نو آیا پر دغه سړی خپله مایه یعنی ددغې ښځې لوړ پر حرامېږي؟ ۵۸
- ۵۲ د خنکله بوتې په غیر قانوني ډول سره وهل شرعي جرم دی ۶۰
- ۵۳ که چیرې یو سړی په قرآن شریف قسم واخلي چې زه به دا فلاڼی کار کوم مګر هغه کار ونه کړی آیا دې ته قسم ویل کېږي او که نه؟ ۶۱
- ۵۴ آیا دا حېره هم په قسم کې داخله ده چې یو څوک ووایي چې ستاسې د کور خوراک او اوبه پر ما حرام دي؟ ۶۲
- ۵۵ تر قسم کولو وروسته یې له کوم شرعي عذره قسم ماتول سخته کړه ده ۶۳
- ۵۶ که یو سړی وویل چې که ما د خپلې مایې سره نور ژوند تېر کړم ددې د نشتۍ حجه پیدا یم ۶۳
- ۵۷ آیا په قرآن قسم اخیستل روا دي او آیا د حاکم کېدلو په حدود کې کتابونه لازميږي؟ ۶۵

- ٥٨ د يو مشروع او روا کار د کولو لپاره د قسم کولو حکم ٦٧
- ٥٩ د خدای ﷻ په نامه قسم اخيستل او بيا بيرته قسم ماتول کفارو واجبوي ٦٨
- ٦٠ د دا ډول قسم حکم چي يو سړی ووايي که ما د فلاني په کور کي ډوډی وخورل د نبي ﷺ شفاعت دي زما نصيب نه وي ٦٩
- ٦١ په هغه صورت کي د روژو په نيولو کفارو نه اداء کيږي که يې ددې طاقت درلود چي لسو مسکينانو ته ډوډی ورکړي او يا لسو مسکينانو ته يوه يوه جوړه کالي ورکړي ٧٠
- ٦٢ وکيل احمد قسم واخيستی چي زه د آينده لپاره فلاني مسجد ته نه ورځم ... ٧٢
- ٦٣ يو سړي د قاضي په مخکي پر قرآن لاس کښيښاوه مگر بيا يې هم درواغ وويل ٧٣
- ٦٤ نور احمد وويل چي اوس به پر درواغو قسم واخلم بيا به درې روژې ونيسم ... ٧٦
- ٦٥ پر يوه کار د څو قسمونو په اخيستلو سره صرف يوه کفارو اداء کول کافي ده ٧٧
- ٦٦ پر لاري يو شی پيدا کول که هر څومره کم قيمت شی وي بيا هم ومانگ نه يې ورکول ضروري دي ٧٨
- ٦٧ زموږ په دوکان کي د يو خريدار يو غوټه پاته شول اوس په دې موږ څه وکړو؟ ٧٩
- ٦٨ يوه سړي د سرو زرو يو شی پيدا کړ، بيا يې اعلان وکړ، مگر مالک يې پيدا نه شو، نو اوس به دغه سړی دغه د سرو زرو شی څه په کوي؟ ٨١
- ٦٩ په اسلام کي د ټولو نښي شيانو پر خلاف د جهاد اعلان ٨٢
- ٧٠ اجتهاد او تقليد ٩١
- ٧١ چي دغه څلور سره امامان ټوله حق دي نو بيا موږ ولې د يوه امام تقليد کوو او بله خبره داده چي ددغو څلورو امامانو څخه مخکي خلکو د چا تقليد کاوه؟ ٩١
- ٧٢ د امامانو مبارکانو تر منځ ولې اختلاف راتلی؟ ٩٢
- ٧٣ حق خو صرف يو وي دا څنگه کېدای شي چي دا څلور سره مذهبونه دي ټوله حق وي؟ ٩٦
- ٧٤ يو سړی حنفي مذهب دی، مگر دی غواړي چي زما مسئله دې په مالکي فقه سره حل کړل شي، نو ناسې ولې دا کار نه خوښوي حال دا دی چي مالکي فقه هم حق بولي؟ ٩٨
- ٧٥ د تلماوو او فقهاوو تر منځ ولې اختلاف نه ورکيږي؟ ١٠٣
- ٧٦ د اولياوو کرامت حق دی ١٠٧

- ٧٧ کرامت څه شي ته ويل کيږي؟ ١٠٨
- ٧٨ يې له تقوی او پرهيزگاری او يې له د شريعت د اتباع څخه ولايت او کرامت د امکان څخه ليرې خبره ده ١٠٩
- ٧٩ ولي څوک دی څه ډول يې پېژندلای شو؟ ١١٠
- ٨٠ د کرامت ظهور د ولايت لپاره شرط نه دی ١١٢
- ٨١ د فضيلت اصل معيار تقوی ده ١١٢
- ٨٢ د اولياء الله سره د عناد نتيجه د الله ﷻ سره دشمني ده ١١٢
- ٨٣ آیا کرامت د ولي په اختيار کي دی؟ ١١٥
- ٨٤ آیا هر نا اشنا کار کرامت دی؟ ١١٥
- ٨٥ اولياء الله متصرف او عالم الغيب گڼل ١١٦
- ٨٦ بيعت مقصود له دې، اصلاح مقصود ده ١١٧
- ٨٧ د کامل شيخ پېژندل او د هغه علامات ١١٨
- ٨٨ شريعت، طريقت، حقيقت او معرفت ١٢٠
- ٨٩ د تصوف تعريف ١٢٠
- ٩٠ عارف چانه ويل کيږي؟ ١٢١
- ٩١ د علامه شامي رحمه الله له خولي د علم تصوف تعريف ١٢١
- ٩٢ يې له تصوفه د فقهي تعارف او پېژندل يوه بې معنی خبره ده ١٢٢
- ٩٣ علم تصوف هم د فقهي د علم په ډول فرض عين دی ١٢٣
- ٩٤ د تفويض او عشق تعريف ١٢٥
- ٩٥ حقيقي او رښتيني تصوف د عشق، مېني او محبت يو تل پاته نور او يو ستر قوت دی چي د بنده په زړه کي پيدا کيږي ١٢٥
- ٩٦ د نېک عمل ضرورت ١٢٦
- ٩٧ د استدراج، کشف او کرامت تعريف ١٢٨
- ٩٨ د زهد تعريف ١٢٨
- ٩٩ د حرص تعريف ١٢٩
- ١٠٠ د تکبر تعريف ١٣١

- ۱۰۱ د تواضع تعریف ۱۳۱
- ۱۰۲ د محبت تعریف او د حب جاه تعریف ۱۳۲
- ۱۰۳ د ریاکاری تعریف ۱۳۳
- ۱۰۴ د اخلاص تعریف ۱۳۳
- ۱۰۵ د فنا تعریف ۱۳۴
- ۱۰۶ د مولوی او د عالم تعریف ۱۳۵
- ۱۰۷ جهاد اکبر څه شی دی؟ ۱۳۶
- ۱۰۸ د فاسق او گناه کاره سړي پر لاس بیعت کول ۱۳۷
- ۱۰۹ پیر او شیخ باید عالم، متقی، متبع سنت او باند شریعت وي ۱۳۹
- ۱۱۰ د توبی د بیعت مسنونہ طریقہ ۱۳۹
- ۱۱۱ آیا بیعت کول لازمی او ضروری دی؟ ۱۴۰
- ۱۱۲ آیا به اسلام کې د دنیاوی عیش او آرام څخه منع راغلي ده؟ ۱۴۲
- ۱۱۳ د تملياتو، جادو، پیرانو، نجومیانو او داسې نورو څخه د حاصل شوي علم شرعي درجه او د هغوی حکم ۱۴۲
- ۱۱۴ د خوب شرعي حکم ۱۴۲
- ۱۱۵ د الهام او کشف شرعي حکم ۱۴۲
- ۱۱۶ کشف، الهام او بشارت څه شی دی؟ ۱۴۵
- ۱۱۷ کشف او الهام کېدای شي مگر شرعاً دلیل نه دی ۱۴۶
- ۱۱۸ آیا د حضرت عمر د کشف قصه صحیح ده؟ ۱۴۶
- ۱۱۹ د تعویذ او جادو شرعي حیثیت ۱۴۷
- ۱۲۰ د حق کار لپاره تعویذ لیکل دنیاوی تدبیر دی عبادت نه دی ۱۴۹
- ۱۲۱ جادو کفر دی ۱۵۰
- ۱۲۲ که چیرې به یو چا جادو شوی وي، هغه کولای شي چې یو بزرگ ته رجوع وکړي ۱۵۱
- ۱۲۳ توهم پرستی ۱۵۱
- ۱۲۴ اسلام د سپرد والي قابل نه دی، سپرد والی پخپله د انسان په بد عملی کې دی ۱۵۲
- ۱۲۵ د نجونو پیدا کېدل منحوس بلل ۱۵۲

- ۱۲۶ د بخو لپاره د مختلفو رنگونو کالي اغوستل روا دي او که نه؟ ۱۵۳
- ۱۲۷ د صفري میاشت منحوس یا سپرېد گنل ۱۵۴
- ۱۲۸ د محرمې، صفري، شعبان او روژې په میاشت کې واده کول ۱۵۵
- ۱۲۹ د محرمې په میاشت کې څه ډول واده کېدای شي دا خود حضرت امام حسین د شهادت میاشت ده ۱۵۵
- ۱۳۰ د کوچني او لوی اختر په منځ کې واده کول ۱۵۶
- ۱۳۱ د شپې له خوا جارو وهل ۱۵۷
- ۱۳۲ د ماخېگر څخه وروسته جارو وهل او یو جمیل پر بل جمیل ایښودل څنگه دي؟ ۱۵۷
- ۱۳۳ د توهم پرستی څو مثالونه ۱۵۸
- ۱۳۴ چپه چېلکه یا بوټ سیده کول ۱۵۸
- ۱۳۵ استخاره کول حق دی، مگر فال کتل ناروا دی ۱۵۹
- ۱۳۶ دست شناسي (د لاس نېي کتل) د اسلام له نظره ۱۵۹
- ۱۳۷ دست شناسی گټه خوړل ۱۶۰
- ۱۳۸ پر نجوم باندې اعتقاد کول کفر دی ۱۶۰
- ۱۳۹ نجومی ته لاس وړېکاره کول ۱۶۰
- ۱۴۰ لاس ټکاره کول او قسمت معلومول گناه ده او پر دې باندې یقین کول کفر دی ۱۶۱
- ۱۴۱ آیا د سپورمې او یا لمر د تندر په نیولو یعنې توردلو سره و دوی ته تکلیف رسېږي ۱۶۲
- ۱۴۲ د لمانځه څخه وروسته د مصلي (حای نماز) یوه څوکه راټولول ۱۶۲
- ۱۴۳ د نظر کېدو حقیقت ۱۶۳
- ۱۴۴ آیا انسان وسپورمې ته ختلاي شي او که نه؟ ۱۶۳
- ۱۴۵ یو ادنی مسلمان ته کافر یا مشرک ویل خپله دی کافر کوي ۱۶۵
- ۱۴۶ د کفر الفاظ راټولول کفر نه دی ۱۶۵
- ۱۴۷ که یو سړی نه خو لېونی وي او نه نشه وي مگر سپوا یې تر خوله د کفر الفاظ راووري ۱۶۶
- ۱۴۸ د حضرت علي د نامه سره ولي کرم الله وجهه ویل کیږي؟ ۱۷۲
- ۱۴۹ کامل مسلمان څوک دی؟ ۱۷۴

۱۵۰. ابرار یعنی نیکان او فجار یعنی بد کاران کوم خلک دي؟ ۱۷۷
۱۵۱. یوه غله توبه وکبل نو څکه لوی ولی الله جوړ شو ۱۸۲
۱۵۲. ځینې خلک گناوي کوي او وایي چې خدای ﷻ غفور او رحیم دی ۱۸۹
۱۵۳. ځینې خلک گناه کوي او وایي چې اوس څه تلوار دی څه زمانه وروسته به توبه وکارم ۱۹۰
۱۵۴. ډېر خلک بیا وایي چې اوس به گناه وکړو بیا به بېرته توبه وکارو ۱۹۰
۱۵۵. ځینې خلک گناه وکړي او وایي چې دا به مې په تقدیر کې لیکلي وه ۱۹۲
۱۵۶. ځینې خلک وایي چې مشقت او تکلیف په کار نه دی که مو په نصیب کې جنت لیکلی و، جنت ته به خو او که د ورځ لیکلی و، د ورځ ته به خو ۱۹۳
۱۵۷. ځینې خلک بیا وایي چې زموږ و صالح عملونو ته الله ﷻ هېڅ اړتیا نه لري، نو د صالح عملونو وکولو ته څه ضرورت دی ۱۹۴
۱۵۸. د مستحباتو اهمیت ۱۹۵
۱۵۹. عاشقان خان ته طبیعت لري ۱۹۶
۱۶۰. د لوی خدای ﷻ سره زموږ په تعلق کې ضعف راغلی دی ۱۹۸
۱۶۱. نفس تعلق کافي نه دی کمال تعلق مقصود دی ۱۹۸
۱۶۲. د مستحباتو برکتونه ۲۰۱
۱۶۳. د یوه بزرگ قصه ۲۰۲
۱۶۴. د یوې بدکاری او فاحشي بڼې قصه ۲۰۴
۱۶۵. قصې او واقعات فی نفسه ډېر تاثیر لري، مگر تر ځایه پورې فرق لري ۲۰۶
۱۶۶. د لوی خدای ﷻ د رحمت څخه ناامیده کېدل نه دي په کار ۲۰۸
۱۶۷. خوف او رجا یعنی بېره او امید ۲۰۹
۱۶۸. طاعات هم یو حد لري ۲۱۵
۱۶۹. په طاعاتو کې د اندازې د مقرولو په هکله یو مصلحت ۲۱۷
۱۷۰. د اهل دنیا او اهل الله په منځ کې فرق ۲۱۸
۱۷۱. د جناب رسول الله ﷺ صحابه کرامو، تابعینو او نورو حضراتو رحمهم الله تعالی د تقوی او پرهیزگاری په هکله یو څو رښتینې قصې ۲۱۹

۱۷۲. لومړی د جناب رسول الله ﷺ په هکله یوه قصه ۲۲۰
۱۷۳. د جناب رسول الله ﷺ په هکله دوهمه قصه ۲۲۲
۱۷۴. د جناب رسول الله ﷺ په هکله درېمه قصه ۲۲۵
۱۷۵. د جناب رسول الله ﷺ په هکله څلورمه قصه ۲۲۷
۱۷۶. د جناب رسول الله ﷺ په هکله پنځمه قصه ۲۲۹
۱۷۷. د صحابه کرامو په هکله څو قصې ۲۳۰
۱۷۸. د صحابه کرامو په هکله دوهمه قصه ۲۳۲
۱۷۹. د صحابه کرامو په هکله درېمه قصه ۲۳۲
۱۸۰. د صحابه کرامو په هکله څلورمه قصه ۲۳۵
۱۸۱. د صحابه کرامو په هکله پنځمه قصه ۲۳۵
۱۸۲. د حضراتو تابعینو او نورو حضراتو (رحمهم الله) قصې ۲۳۷
۱۸۳. د حضرت عمر بن عبدالعزیز دوهمه قصه ۲۳۹
۱۸۴. د حضرت امام اعظم ابوحنیفه قصه ۲۴۰
۱۸۵. د حضرت امام زین العابدین قصه ۲۴۱
۱۸۶. د حضرت علي بن معبد قصه ۲۴۱
۱۸۷. د حضرت میمون بن مهران قصه ۲۴۲
۱۸۸. د حضرت شیخ عبدالقادر جیلاني قصه ۲۴۲
۱۸۹. حضرت عیسیٰ ﷺ به په کوم عمر کې د اسمانه څخه مخکې ته راکښه کېږي؟ ۲۴۵
۱۹۰. آیا حضرت عیسیٰ به د نبی په حیثیت مخکې ته تشریف راوړي او که د امتي په حیثیت؟ ۲۴۶
۱۹۱. حضرت عیسیٰ ﷺ به څه ډول بیرنډل کېږي؟ ۲۴۷
۱۹۲. د حضرت عیسیٰ ﷺ د تشریف راوړلو مقصد څه شی دی؟ ۲۴۹
۱۹۳. حضرت عیسیٰ ﷺ په اسمان کې څه ډول ژوند کوي؟ ۲۵۱
۱۹۴. د قیامت علامې ۲۵۳
۱۹۵. د حضرت مهدي په هکله د اهلستو عقیده ۲۵۶

۱۹۶ حضرت مهدي به څه وخت پيدا كړي او تر څومره مودې پورې به په دې كې

باتېږي؟ ۲۵۸

۱۹۷ د حضرت امام مهدي به د ظهور علامې به څه شي وي؟ ۲۵۹

۱۹۸ آيا امام مهدي صاحب د پېغمبرانو سره برابره درجه لري ۲۶۰

۱۹۹ آيا څوارلسمه صدۍ اخري صدۍ ده؟ ۲۶۱

۲۰۰ فقه څه شي ته ويل كېږي؟ ۲۶۱

۲۰۱ د فقهې تعريف ۲۶۲

۲۰۲ صرف د كتابونو د ويلو نوم فقه نه ده ۲۶۳

۲۰۳ زموږ څومره ستر فقهاء چې تېر شوي دي هغوی ټول د معرفت او ولايت

حاوندان وه ۲۶۳

۲۰۴ د فقهاوو او محققينو شان او د دوی پېژندل ۲۶۴

۲۰۵ د علت او د حكمت بيانول ۲۶۵

۲۰۶ هر چا ته د حكم علت پيدا كول صحيح نه دي ۲۶۷

۲۰۷ د علت او د حكمت په منځ كې فرق ۲۶۹

۲۰۸ د علت او د حكمت په منځ كې واضح فرق ۲۷۰

۲۰۹ د غير مسلمو خلكو ته په فروعې مسئلو كې جواب ور كول نه دی په كار ۲۷۱

۲۱۰ د محالينو د كومو سوالونو جواب ور كول په كار دی ۲۷۲

۲۱۱ د عقلي دلائلو ضرورت په كومو احكامو كې پېښېږي؟ ۲۷۹

۲۱۲ علماء قانون پوهان دي قانون جوړوونكي نه دي ۲۸۰

۲۱۳ د محمدي دين اسرار او مصالح ۲۸۱

۲۱۴ د الاهم فالاهم د قاعدې تشرېح ۲۸۲

۲۱۵ حقوق العباد پر حقوق الله مقدم دي، ددې قاعدې تشرېح ۲۸۳

۲۱۶ د اهلون الضررين د اختيارولو قاعده ۲۸۶

۲۱۷ د عدم النفع او مصرت تر منځ فرق ۲۸۷

۲۱۸ د اخف المتدتين د اختيارولو قاعده ۲۸۷

۲۱۹ آيا په زنا كې د اخته كېدلو له بېرې موب وهل روا دی او كه نه؟ ۲۸۸

۲۲۰ آيا د بوي گناه په دريمه ډله گناه دفع كول حائر دی؟ ۲۹۲

۲۲۱ ددې قاعدې تشرېح چې څومره ربات تكليف راځي هغومره يې ثواب دېږي ۲۹۳

۲۲۲ په مقصود كې تكليف برداشت كول موجب د ثواب دی ۲۹۳

۲۲۳ كه چيرې په يو مستحب كار سره د عقيدې فساد راتلی د هغه ترك واجب دی ۲۹۵

۲۲۴ د مصالحو او مفاسدو په منځ كې ټكر راتلل ۲۹۶

۲۲۵ هغه مباح يا مستحب كار چې د يو منصب او گناه دريمه جوړېږي هغه هم

ممنوع دی ۲۹۷

۲۲۶ د يو سړي په حائر او روا عمل سره كه چيرې د يوو د غلطې تېرې ماسد او د هغوی

لاره بند جوړېږي، نو ددغه سړي په حق كې هم دغه عمل ناجائز گرځي ۲۹۸

۲۲۷ داسې كار كول چې د خلكو په نرد بد وي ۳۰۱

۲۲۸ د سنت تعريف ۳۰۵

۲۲۹ د سب قسمونه (دولونه) ۳۰۶

۲۳۰ د حديث د راوړندي كېدلو تعريف ۳۰۷

۲۳۱ د سنت او د بدعت تر منځ فرق ۳۰۷

۲۳۲ د بدعت د نه روا والي يو عقلي مثال ۳۱۰

۲۳۳ د بدعت د نه روا والي يو بل مثال ۳۱۱

۲۳۴ يو مستحب كار ته تر خپلې اندازې زيات اهتمام ور كول ۳۱۲

۲۳۵ مستحب څنگه بدعت جوړېږي؟ ۳۱۳

۲۳۶ د سنت عبادت او سنت عادت حدود ۳۱۴

۲۳۷ سنت پر دوه ډوله دي ۳۱۶

۲۳۸ د سب عادت او سنت عبادت د قابل ترك او ناجائز كېدلو صابطه ۳۲۰

۲۳۹ د الترام مالايلرم تعريف ۳۲۱

۲۴۰ د التزام مالايلرم د ممنوع والي دليلونه ۳۲۲

۲۴۱ د رسم او رواج تعريف ۳۲۲

۲۴۲ د سبو څخه وروسته په اجتماعي ډول سره دعا لازمي گرځول ۳۲۳

۲۴۳ نل او سب ليدونځونه په كورونو كې كول افضل دي ۳۲۵

۲۴۲. د لمانځه وروسته په لوړ اواز سره اوږده دعا کول ۳۲۶
۲۴۵. تر فرانسو وروسته او تر سنتونو مخکې د دعاء کولو مقدار ۳۲۸
۲۴۶. بې له څه شکه چې تر فرض لمانځه وروسته دعاء کول د قبلېدلو د هغو ښو واقعو څخه یو دی ۳۲۹
۲۴۷. تر فرض وروسته د اذکارو او دعاگانو وېل یوه بدیهه او اجتماعي مسئله ده ۳۳۱
۲۴۸. تر فرض وروسته سنت عمل ۳۳۲
۲۴۹. دعاء کول یو ډېر غټ عبادت دی همدارنگه تر فرضو لمونځونو وروسته اذکار او دعاء گانې وېل د جناب رسول الله ﷺ د قول او فعل څخه ثابت دي ۳۳۳
۲۵۰. آیا دعاء په اجتماعي توګه ضروري ده ۳۳۶
۲۵۱. د عقل سلیم له رويه د اجتماعي دعاء حیثیت ۳۳۹
۲۵۲. آیا د دودۍ خوړلو او اذان کولو وروسته لاسونه پورته کول او اجتماعي دعا کول لازمي دي؟ ۳۴۰
۲۵۳. په دعاء کې د لاس پورته کول او بیا پر مخ راتېرول په صحیح احادیثو ثابت دي ۳۴۲
۲۵۴. آیا تر فرانسو وروسته پر سر لاس ایښوول او دعاء کول ثابت دي که نه ۳۴۳
۲۵۵. د دین په کارونو کې تر خپلې اندازې د تجاوز کولو ممانعت ۳۴۴
۲۵۶. سختي نه ده په کار ۳۴۷
۲۵۷. د حضرت معاذ بن جبل قصه ۳۵۰
۲۵۸. د ماعز اسلمي قصه ۳۵۱
۲۵۹. د صحیح بخاري یوه بله قصه ۳۵۲
۲۶۰. د شامد نومې قبیلې د یوې بُڅې قصه ۳۵۲
۲۶۱. د غیر مسلمو په لوبو کې خوراک کول ۳۵۴
۲۶۲. د یو بل صحابي قصه ۳۵۴
۲۶۳. د ادب مدار پر عرف ولاړ دی ۳۵۵
۲۶۴. د تشبه یا مشابهت تعریف ۳۵۸
۲۶۵. آیا دا حدیث چې من تشبه بقوم فهو منهم قوي دی او که ضعیف؟ ۳۵۸
۲۶۶. د کفارو سره د مشابهت اقسام ۳۶۰

۲۶۷. آیا په لمد کې د کورنۍ او پټلونو په اتوښتو سره د کفارو سره مشابهت راځي او که نه؟ ۳۶۱
۲۶۸. د عموم بلوی بیان ۳۶۲
۲۶۹. د محققینو مسلک ۳۶۳
۲۷۰. د شیدو لپاره مصنوعي حیوان جوړول روا دی او که نه؟ ۳۶۴
۲۷۱. لېري انسان جوړول او پر هغه ډاکټري زده کول ۳۶۴
۲۷۲. د خطرناکو حیواناتو سوځل روا دي او که نه؟ ۳۶۵
۲۷۳. د حیلو بیان ۳۶۵
۲۷۴. په زکات کې خپلې جوړول ۳۶۵
۲۷۵. ناجائزي خپلې ۳۶۷
۲۷۶. جائزي خپلې ۳۶۸
۲۷۷. په معاملاتو کې توسع او پراختیا اختیارول ۳۶۸
۲۷۸. ډېر خلک دا فکر کوي چې په شریعت کې د هر شي لپاره لایجور راعلی دی ۳۶۹
۲۷۹. پر اسانه اړخ او رخصت باندې فتوی ورکول په کار دي ۳۷۰
۲۸۰. د جناب رسول الله ﷺ دا فرمان چې اساني کوی او تنګي مه کوی ۳۷۱
۲۸۱. آیا اول صف بل چاته ورپرېښودل او پخپله په دوهم صف کې درېدل روا دي او که نه؟ ۳۷۱
۲۸۲. په ګناه کې نېک او ښه نیت فائده نه کوي ۳۷۳
۲۸۳. په غیر اختیاريه اعمالو کې بې له نیته هم ثواب لاسته راټولای شي ۳۷۳
۲۸۴. که هر څومره غټ عالم هم وي خو په ناعلمۍ سکارد کولو کې لږ نرم هم نه دی په کار ۳۷۵
۲۸۵. د هر مولوي او حافظ څخه مسئلې مه پوښتنې ۳۷۷
۲۸۶. د جائز او ناجائز د اختلاف راتللو په صورت کې څه کول په کار دي ۳۷۸
۲۸۷. د حکیم الامت اشرف علي تهانوي رحمه الله څخه سوالونه او دده له خوا حکیمانه جوابونه ۳۷۹
۲۸۸. د اصحاب کهف نومونه څه شی وه؟ ۳۷۹

۲۸۹. يوه سړي چي خپلي نخي ته يې طلاق ورکړی و خو اوس پر دې کار بیرته پښمانه و نو غوښتل يې چي يوه خپله ورته جوړه کړي ۳۸۰
۲۹۰. يو سړی د يوه هلک سره پاک محبت لري، غواړي چي دغه هلک صرف وده ته يوه مچه ورکړي نور يې کاره نيت نه لري آیا دا کار روا دی او که نه؟ ۳۸۰
۲۹۱. د يو سړي دا پوښتنه چي ويل کارگه حلال دی او که نه؟ ۳۸۱
۲۹۲. په امريکا کي د يوه سړي دا اعلان چي زه دوه زړونه لرم ۳۸۲
۲۹۳. د يوه سړي دا پوښتنه چي آیا ما ته د خپل خان اصلاح بهتره ده او که زما د اهل و عيال ۳۸۴
۲۹۴. د يو سړي دا پوښتنه چي سود ولي حرام دی ۳۸۴
۲۹۵. د يو سړي دا سوال چي د کافر څخه ولي سود اخيستل حرام دي؟ ۳۸۶
۲۹۶. د يو سړي دا پوښتنه چي ولي پنځه وخته لمونځونه فرض شوي دي ۳۸۸
۲۹۷. د يو سړي دا پوښتنه چي آیا آدم به مخکي وفات شوی دی او که حضرت يې بی خوا ۳۸۸
۲۹۸. د يو سړي دا پوښتنه چي آیا د حب رسول الله ﷺ مور او نازيد کتر او که پر اسلام مړه شوي دي ۳۸۹
۲۹۹. د يو سړي دا پوښتنه چي د اوح بن عنق او حضرت موسی ﷺ لکري څومره اوږدې وې؟ ۳۹۰
۳۰۰. یو سړی د حمل مړه سر د حمل ورور پر عاړه کښاوه او د ورور سړي د مړه پر عاړه کښاوه، وروسته د فحير د دعاء نه ترکت دواړه رازوندي شول ۳۹۰
۳۰۱. د يو ضروري او غير ضروري سوال معيار ۳۹۱
۳۰۲. د هر سوال جواب ورکول ولي نه دي ورکول په کار ۳۹۲
۳۰۳. د يو مفتي څخه د يوې ناجائزي او نامعقولې پوښتنې کېدل ۳۹۲
۳۰۴. د يو سړي دا پوښتنه چي آیا سخي لږه هم د نارينه په سان لک لوست روا دی ۳۹۳
۳۰۵. د اجتياد بيان ۳۹۹
۳۰۶. اجتياد اوس هم باقي دی ۴۰۰
۳۰۷. حبان رسول الله ﷺ هم اجتهاد فرمايه ۴۰۰

۳۰۸. د مجتهد اقسام ۴۰۰
۳۰۹. د ذوق اجتهادي د معتبرېدلو دليل ۴۰۱
۳۱۰. د ذوق اجتهادي يو مثال ۴۰۲
۳۱۱. د څلورمې صدۍ وروسته د اجتهاد مطلق د دروازي د بندېدلو په هکله يو تکويني مصلحت ۴۰۳
۳۱۲. د څلورمې صدۍ وروسته د اجتهاد د بندېدلو مطلب ۴۰۴
۳۱۳. څه ډول اجتهاد تر اوسه پوري باقي دی ۴۰۵
۳۱۴. په فروغو کي اجتهاد به تر قيامته پوري جاري وي ۴۰۶
۳۱۵. د څلورمې صدۍ وروسته د اجتهاد د ختمېدلو صحيح مطلب او په دې هکله مکمل تحقيق ۴۰۶
۳۱۶. دا چي قرآن اسانه دی، نو هر سړی ولي اجتهاد نه شي کولای؟ ۴۰۹
۳۱۷. آیا مجتهد اوس پيدا کېدای شي او که نه؟ ۴۱۱
۳۱۸. آیا په يوه زمانه کي دوه مجتهدين هم پيدا کېدای شي او که نه؟ ۴۱۱
۳۱۹. سلامتي په دې کي ده چي خلکو ته د اجتهاد اجازه ورته کړل شي ۴۱۲
۳۲۰. د يوه غير مقلد قصه ۴۱۳
۳۲۱. د امامانو حصراتو تر منځ ولي اختلاف راتلی ۴۱۵
۳۲۲. خبيي وخت بيا د رايبې اختلاف د خای د اختلاف په وجه سره هم کېدای شي ۴۱۷
۳۲۳. خبيي وخت فقهي قواعد په يوه خاصه واقعه کي متعارض راځي ۴۱۸
۳۲۴. د تقليد بيان ۴۱۹
۳۲۵. د خلاصون لپاره صرف دوې لاري دي يا تحقيق دی يا تقليد ۴۲۰
۳۲۶. د تقليد حقيقت ۴۲۱
۳۲۷. آیا د تقليد په پرېنودلو سره سړی گناهکاره کېږي؟ ۴۲۲
۳۲۸. د امامانو مجتهدينو پر خای ولي د صحابه گرامو تقليد نه کېږي ۴۲۳
۳۲۹. د تقليد مقصد ۴۲۳
۳۳۰. اطاعت پر دوه قسمه دی ۴۲۴
۳۳۱. ولي يوازي د څلورو امامانو په مذهب کېدل ضروري دي؟ ۴۲۶

۲۳۲. په يوه مسئله کي په يوه مذهب او په بله مسئله کي په بل مذهب عمل کول او د تقليد
شخصي ضرورت ۴۲۷
۲۳۳. د تلفيق تعريف او د هغه حکم ۴۲۹
۲۳۴. په بل مذهب عمل کول او د هغه شرط ۴۳۰
۲۳۵. دا کار خو به روا وي چي په څلورو مذهبونو کي په هغه احتياطي قول عمل وکړل
شي؟ ۴۳۱
۲۳۶. د اعتدال لار ۴۳۲
۲۳۷. د نوو مسئلو او پينو په هکله څه کول په کار دي؟ ۴۳۳
۲۳۸. د جامد يا رانده تقليد بيان ۴۳۹
۲۳۹. که چيري د امام قول د يو آيت يا صريح حديث خلاف وي، موږ ته څه کول په کار
دي؟ ۴۴۱
۲۴۰. پر هيڅ امام باندي د حديثو د ترک الزام نه شي لگېدای ۴۴۲
۲۴۱. په يوه مسئله کي د صريح حديث طلبول ۴۴۳
۲۴۲. يو څو خبري د غير مقلدينو په هکله ۴۴۶
۲۴۳. د څلورو امامانو مبارکانو د پيدا کېدلو تاريخ ۴۴۷
۲۴۴. د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله حيثيت ۴۴۸
۲۴۵. پر يوه يوه مسئله بحث ۴۴۹
۲۴۶. د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله اعلان ۴۵۱
۲۴۷. د کتاب او سنت په مقابل کي د رايي سخت رد ۴۵۲
۲۴۸. د دين مخصوص خادمان ۴۵۶
۲۴۹. د صاحب فتوى صحابه کرامو رضي الله عنهم تعداد ۴۵۷
۲۵۰. د فقهي تعريف ۴۵۸
۲۵۱. د حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله تاجرانه خصوصيات ۴۵۸
۲۵۲. د طهارت بيان ۴۶۳
۲۵۳. آیا په اوداسه کي د گني ږيري او سپکي ږيري يو ډول حکم دی او که جلاحالا؟ ۴۶۳

۲۵۴. آیا د گني ږيري د وربستانو پربول په اوداسه کي فرض دي؟ ۴۶۵
۲۵۵. په ولاړي بولي کول ۴۶۶
۲۵۶. په کاغذه سره استنجاء وهل (اودس وچول) ۴۶۶
۲۵۷. د جنازې د لمانځه په اوداسه سره بل لمونځ کول ۴۶۷
۲۵۸. د غسل په دوران کي د اوداسه مابېدل ۴۶۸
۲۵۹. په اوداسه کي د لږ وچ ځای پاته کېدل ۴۶۹
۲۶۰. په پټولو سره د کالو پربول ۴۷۰
۲۶۱. د مسواک اندازه څومره په کار ده؟ ۴۷۱
۲۶۲. آیا د بنځو لپاره هم مسواک سنت دی؟ ۴۷۲
۲۶۳. آیا د مسواک پر ځای کریم او برس استعمالول روا دي او که نه؟ ۴۷۲
۲۶۴. د اوداسه وروسته تر لمانځه مخکي او يا په گرځېدلو او راگرځېدلو کي لکه نن سبا چي
د ډېرو خلکو عادت دی، مسواک وهل څنگه دي؟ ۴۷۳
۲۶۵. د جماعت په وخت کي د اوداسه سنتونه پوره کول په کار دي او که جماعت ته
تلل؟ ۴۷۵
۲۶۶. د عذر په وجه په ولاړي اودس تازه کول ۴۷۶
۲۶۷. ونوکانو ته رنگ ناخون ورکول ۴۷۶
۲۶۸. د هغي بنځي اودس چي سرڅي يا پوډر يې وهلي وي ۴۷۷
۲۶۹. ناپاکه اوبه په صاف او شفاف کولو سره نه پاکېږي ۴۷۸
۲۷۰. که چيري د يو سري بادونه جاري وي، آیا د داسي سري په خوب سره اودس ماتېږي
او که نه؟ ۴۷۸
۲۷۱. په چارزايو خوب سره د اوداسه نه ماتېدل ۴۷۹
۲۷۲. په څه ډول خوب سره اودس ماتېږي؟ ۴۷۹
۲۷۳. د سترگو څخه رابېدونکي اوبه ۴۸۰
۲۷۴. د سترگو د خوړېدلو په وخت کي تر سترگو اوبه تلل، آیا دا د اوداسه ماتوونکي دي او
که نه؟ ۴۸۲
۲۷۵. د بواسيرو د زخم څخه لوندوالي راوتل او کالي په لړل کېدل ۴۸۲

۲۷۶. آیا په دې سره اودس ماتېږي چي منږه د خپلي ښځي وفرج ته لاس ور وړي او يا خپل ذکر د ښځي د فرج سره وموښلوي؟ ۴۸۳
۲۷۷. تر اوداسه وروسته استنجا په يادېدل ۴۸۲
۲۷۸. آیا په دې سره اودس ماتېږي چي يو چا ته شک ورپېدا شي چي باد به مې پرې شوی وي او که نه؟ ۴۸۵
۲۷۹. د مصنوعي اندامونو د اودس حکم ۴۸۵
۲۸۰. پر پلستر باندې مسح کول ۴۸۶
۲۸۱. د غاښونو په ويني کېدلو سره اودس ماتېدل ۴۸۷
۲۸۲. که چيري پر زخم باندې په مسح کولو سره هم تکليف راتلی څه به کوي؟ ... ۴۸۷
۲۸۳. د پزي تر ټکوهلو وروسته تر پزي د ويني د ټوټې راتويېدل او يا گوته پزي ته وېل او لږ په وينو لږل کېدل ۴۸۸
۲۸۴. که يو څوک په قصده دانه کېښکاري او وينه ځيني راووزي آیا په دې سره اودس مات دی او که نه؟ ۴۸۸
۲۸۵. د ښځي د ټپو څخه اوبه راوتل ۴۸۹
۲۸۶. سحت عورت ته لاس ور وړل اودس نه ماتوي ۴۸۹
۲۸۷. د باد په پرېکېدلو سره استنجا وهلو ته ضرورت نشته ۴۸۹
۲۸۸. په قهقهه يعني په زوره خدا سره ولي اودس ماتېږي؟ ۴۹۰
۲۸۹. که د اوداسه يقين وي نو د شک په وجه سره اودس ضروري نه دی ۴۹۱
۲۹۰. په پېچکارۍ باندې د اوداسه د ماتېدلو مسئله ۴۹۲
۲۹۱. په څومره وينو سره کالي مرد اړيږي؟ ۴۹۴
۲۹۲. د اوداسه هېرېدل ۴۹۵
۲۹۳. په اوداسه کې دا شک ورپېدا کېدل چي قلاني اندام به مې پرېولی وي او که نه ۴۹۶
۲۹۴. د غسل احکام ۴۹۷
۲۹۵. د غسل معنی ۴۹۷
۲۹۶. د غسل فرضونه ۴۹۷

۲۹۷. آیا په مذي کې چي سړی د ښځي سره بازي کوي او لوبډوالی محسوس کړي. غسل واجب دی او که نه؟ ۲۹۷
۲۹۸. آیا په غسل کې په حوله اوبه غرغره کول فرض دي؟ ۲۹۸
۲۹۹. د غسل نیت ۴۹۸
۳۰۰. په لڅ بدن او په ولاړي لمېدل ۴۹۸
۳۰۱. که د يوې ناروغۍ په سبب په غسل کې پر سر باندې اوبه اچول تاوان کوي نو څه به کوي؟ ۴۹۹
۳۰۲. د غسل څخه لږ مخکي خوله پرېول ۴۹۹
۳۰۳. په غسل کې څو واري د خولي او پزي پرېول فرض دي؟ ۵۰۰
۳۰۴. په غسل کې د ښځي ورېښتان ۵۰۰
۳۰۵. په پښو او لاسونو کې چاودي ۵۰۱
۳۰۶. د لمېدلو په وخت کې په ډکه خوله غټ غوړپ کول ۵۰۱
۳۰۷. په يو حوض کې د مسلمانانو سره هندوان يو ځای لمېدل ۵۰۲
۳۰۸. د غاښ يوه برخه لوېدل او بيرته تړل ۵۰۲
۳۰۹. آیا د غاښونو د ډکولو په صورت کې غسل صحيح کيږي او که نه؟ ۵۰۳
۳۱۰. غاښونه ډکول يا مصنوعي غاښونه اېښودل ۵۰۴
۳۱۱. مصنوعي غاښونه اېښودل روا دي او که نه؟ ۵۰۵
۳۱۲. د جماع څخه وروسته بولي کول ۵۰۶
۳۱۳. آیا صرف د سړي مني د ښځي په فرج کې په داخلېدلو سره پر ښځي باندې غسل واجبېږي که نه؟ ۵۰۷
۳۱۴. د منيو بندول ۵۰۷
۳۱۵. آیا د ښځو څخه د منيو وتل هم غسل واجبوي؟ ۵۰۸
۳۱۶. که ښځو ته احتلام ورېښ شي، آیا غسل پر واجب دی او که نه؟ ۵۰۹
۳۱۷. د غسل کولو څخه وروسته د منيو راوتل ۵۰۹
۳۱۸. سرېښاکه اوبه راوتل ۵۱۰
۳۱۹. د دانالقي انحلی سره پر زنا کولو باندې غسل ۵۱۰

۲۲۰. د خوب څخه وروسته لوندوالی لیدل او یقین درلودل چي دا مني نه دي ... ۵۱۱
۲۲۱. په خوب کي د یوې بنځي سره جماع کول، مگر نه انزالېدل ... ۵۱۱
۲۲۲. د مجبوري په وخت کي په لڅ بدن غسل کول ... ۵۱۲
۲۲۳. آیا په څو واره جماع سره یو غسل واجبېږي؟ ... ۵۱۳
۲۲۴. په غسل کي یو ځای په هېره سره پاته کېدل ... ۵۱۳
۲۲۵. د جنابت څخه وروسته سمدلاسه حائضه کېدل ... ۵۱۴
۲۲۶. د بولو کولو څخه مخکي سپیني اوبه راوتل ... ۵۱۵
۲۲۷. د غسل او لمانځه کولو څخه وروسته مني راوتل ... ۵۱۵
۲۲۸. د مني او مني تر منځ فرق ... ۵۱۶
۲۲۹. آیا د جنابت په حالت کي په غلاف سره قرآن شریف ته لاس وروړل روا دي او که نه؟ ... ۵۱۶
۲۳۰. په غسل کولو سره اودس هم کیږي ... ۵۱۶
۲۳۱. د جنابت په حالت کي خوړل او څښل روا دي ... ۵۱۷
۲۳۲. که سړی د بنځي سره جماع وکړي پر دواړو غسل واجبېږي ... ۵۱۸
۲۳۳. د جنوب سړي د لاس پاڅه شوي خواړه خوړل روا دي او که نه؟ ... ۵۱۸
۲۳۴. که یو کمزوره سپین پېری سړی د غسل کولو په وجه پر خپلي ناجوړی بهرېدی څه به کوي ... ۵۱۹
۲۳۵. د غسل ځانې پر دېوالونو چي کوم څاڅکی لوېدلی وي په هغو سره په غسل کي کوم نقصان نه راځي ... ۵۲۰
۲۳۶. د غسل په وخت کي د اوبو څاڅکي که چیري په منگي کي ولوېږي، د هغو اوبو څه حکم دی؟ ... ۵۲۱
۲۳۷. د سړي ذکر د کالو سره یو ځای د بنځي په شرمگاه کي داخلېدل ... ۵۲۱
۲۳۸. د جماع څخه سمدستي وروسته غسل کول ضروري نه دی ... ۵۲۲
۲۳۹. د غسل کولو صحیح طریقه ... ۵۲۳
۲۴۰. که چیري د غسل مخکي خوله او پزه پرېوتل شي او بیا په غسل کي پرې نه ولل شي نو آیا ددغه سړي غسل صحیح کیږي او که نه؟ ... ۵۲۵

۲۴۱. د غسل په آخر کي د خولې او پزي ورنه یادېدل ... ۵۲۵
۲۴۲. په هغه ځای کي غسل کول چي غسل خانه او مکان یعني د ضرورت ځای یو ځای جوړ شوی وي ... ۵۲۶
۲۴۳. د جنابت په حالت کي خوراک او څښاک کول او یا یو حیوان حلالول ... ۵۲۷
۲۴۴. د جنابت په حالت کي روژه نیول ... ۵۲۷
۲۴۵. غسل نه کول د دفتري مشغولیت له عذره قابل قبول نه دی ... ۵۲۸
۲۴۶. په غسل یا اوداسه کي شک ولوېدل او سودايي کېدل ... ۵۲۸
۲۴۷. د جنابت په حالت کي د یو چا سره روغېر کول او د سلام جواب ورکول ... ۵۲۹
۲۴۸. د زیرناف د وربښتانو اندازه ... ۵۲۹
۲۴۹. د سپیني وربښتان په چاره سره خړل ... ۵۳۰
۲۵۰. د جنابت په وربښندو سره روژه نه خرابېږي ... ۵۳۰
۲۵۱. آیا د کوچني د پیدا کېدو وروسته سمدلاسه غسل قرض دی؟ ... ۵۳۱
۲۵۲. د بولو سره د سپینو څاڅکو په راوتلو سره غسل واجب نه دی ... ۵۳۱
۲۵۳. پاکي او ناپاکي اوبه ... ۵۳۳
۲۵۴. د غټ حوض په هکله مکمل تحقیق ... ۵۳۵
۲۵۵. ددې بحث خلاصه ... ۵۳۸
۲۵۶. کوم حیوان چي اوبو ته ولوېږي او هلته مړ شي اوبه په مردارېږي؟ ... ۵۳۹
۲۵۷. په حوض کي د جنابت غسل کول ... ۵۳۹
۲۵۸. د جنابت د غسل په وخت کي د اوبو یوڅو څاڅکي دلوبي په منځ کي لوېدل ... ۵۴۰
۲۵۹. که چیري په اوبو کي ظاهري نجاست نه وي او اوبه لس په لس کي هم نه وي نو آیا دغه اوبه پاکي بلل کیږي او که نه؟ ... ۵۴۰
۲۶۰. د اوبو د خوند، رنگ یا بوی د بدېدلو په صورت کي د اوبو پاکي او ناپاکي ... ۵۴۱
۲۶۱. په کوم حوض کي چي گنده اوبه یو ځای کیږي ایا هغه پاکي دي او که نه؟ ... ۵۴۲
۲۶۲. په تالاب یا حوض کي د سپي لوېدل او مړ کېدل ... ۵۴۲
۲۶۳. د کلي په لوی ډنډ کي غلیظي اوبه راتلل او هلته جمع کېدل ... ۵۴۳

۴۶۲. د هغه حوض د اوبو حکم چي د گرمۍ په موسم کي وچ شي او خلک مرداري پکښي کوي او د ژمي په وخت کي بيرته د اوبو څخه ډک شي ۵۲۲
۴۶۵. د مسجد تالاب ته شرمښکۍ لوېدل ۵۲۶
۴۶۶. پر عموم بلوی باندي فتوی او د هغې اندازه ۵۲۶
۴۶۷. د هغو اوبو حکم چي چرس يا هيروبين په گډ شوي وي ۵۲۷
۴۶۸. په اوبو کي پاک شي گډېدل او پر اوبو غلبه کېدل ۵۲۸
۴۶۹. د هغه مردار تالاب حکم چي د باران په اوبو سره ډک کړل شي ۵۲۸
۴۷۰. د هغه غټ حوض حکم چي ناپاکي اوبه پکښي واچول شي ۵۲۹
۴۷۱. يوه کوچني په يوه کوچني حوض کي بولي وکړي ۵۳۰
۴۷۲. په کوچني حوض کي د کالو پرېوال ۵۵۱
۴۷۳. د هغه حوض حکم چي سري بند وي ۵۵۲
۲۷۴. د څاه مسئلې ۵۵۳
۲۷۵. په څاه کي د جنوب سري لمېدل ۵۵۳
۴۷۶. وڅاه ته د حرامو مرغانو مرداري لوېدل ۵۵۴
۴۷۷. که مشرک د څاه څخه اوبه راوايستلې ۵۵۴
۴۷۸. په حرامو پسو سره د کښل شوي څاه حکم ۵۵۵
۲۷۹. د څاه په اوبو يې ډوډۍ پخه کړه وروسته د څاه څخه مړ حيوان راووتی ايا په دې صورت کي څه کول په کار دي؟ ۵۵۶
۲۸۰. په څاه کي د خرکار يا ښکي لوېدل ۵۵۸
۲۸۱. په څاه کي د مار لوېدل او هلته مړ کېدل ۵۵۹
۴۸۲. که چنگوښه په اوبو کي مړه شي د هغې څه حکم دی؟ ۵۵۹
۲۸۳. په څاه کي د سپي لوېدل او بيا يو څو هډوکي يې راوتل ۵۶۰
۲۸۴. ايا د څاه څخه پرله پسې اوبه راکښل ضروري دي؟ ۵۶۱
۲۸۵. د چينه دار څاه څخه خو ټوله اوبه نه شي راکښل کېدای څه کول په کار دي؟ ۵۶۲
۲۸۶. د مرغانو مرداري او داسي نور... چي په څاه کي ولوېږي د هغې حکم ۵۶۴

۴۸۷. د کوچنيانو د بازو گين وڅاه ته لوېدل ۵۶۵
۴۸۸. په څاه کي د مورک لوېدل او هلته مړ کېدل ۵۶۶
۴۸۹. مړ مورک وڅاه ته لوېدل ۵۶۶
۴۹۰. کوتره، پيشي او چرگه وڅاه ته لوېدل ۵۶۷
۴۹۱. آيا وڅاه ته په ورلوېدلو کي کوچنی او غټ حيوان فرق لري او که نه؟ ۵۶۸
۴۹۲. وڅاه ته د مردار لرگي يا مردار توکر لوېدل ۵۶۸
۴۹۳. که څاه چينه داره وي او يا دومره ډيري اوبه پکښي کي وي چي د ټولو اوبو راکل مشکل وي نو دغه څاه څه ډول پاکېږي؟ ۵۶۹
۴۹۴. په څاه کي تر مورک غټ او تر پيشي کوچنی حيوان پيدا کېدل ۵۷۰
۴۹۵. پيشي او مورک دواړه يو ځای په څاد کي لوېدل ۵۷۰
۴۹۶. دود مورکان حکم د يوه مورک لري ۵۷۱
۴۹۷. درې مورکان حکم د يوه چرگ لري ۵۷۲
۴۹۸. شپږ مورکان حکم د يوه سپي لري ۵۷۳
۴۹۹. دوې پشيانې حکم د يوه پسه لري ۵۷۳
۵۰۰. په څاه کي پنځه مړه مورکان او يوه مړه پيشي پيدا کېدل ۵۷۴
۵۰۱. په څاه کي د پرسېدلي او شورېدلي حيوان پيدا کېدل ۵۷۴
۵۰۲. څاه مردار شو، خو د اوبو تر راکښلو مخکي وچ شو ۵۷۶
۵۰۳. د مقرري يا ټاکلي اندازې اوبو راکښلو څخه مخکي د څاه اوبه حتمېدل وروسته بيرته ډېرېدل ۵۷۷
۵۰۴. مخکي تر مورک راکښلو تل سلواغې راکښل ۵۷۷
۵۰۵. يو سړي پر خپلو کاليو باندي نجاست وليدی خو ده ته معلومه نه وه چي په څه وخت کي مي کالي مردار شوي دي، نو دی به له څه وخت څخه لمونځ راگرځوي؟ ۵۷۸
۵۰۶. د پسه او يا پيشي په څاه کي بولي کول ۵۷۹
۵۰۷. بې له حيوانه يو تل نجاست په څاه کي معلومېدل ۵۷۹
۵۰۸. د مسجد په څاه کي د سپي لوېدل او بيرته ژوندی را ايستل ۵۸۰
۵۰۹. د باران په وخت کي د لارو او کوڅو اوبه مرداري دي که نه؟ ۵۸۱

۵۱۰. د څاه د مرداروالي له خبرېدو څخه مخکې چې کومې اوبه استعمال شوي دي د هغو څه حکم دی؟ ۵۸۲
۵۱۱. د مردار څاه په باره کې د امام محمد رحمه الله پر قول فتوی ورکول ۵۸۳
۵۱۲. د سلواغې د راکښلو وروسته معلومه شوه چې څاه ته یو حیوان ورلوېدلی دی ۵۸۴
۵۱۳. خنزیر په څاه کې وژل او د هغه څاه حکم ۵۸۵
۵۱۴. هغه څاه چې همدوان او مسلمانان یو ځای اوبه خیني راکاږي پاک بلل کېږي او که نه؟ ۵۸۶
۵۱۵. په یو لوبښي کې بولي کول او بیا څاه ته وراچول ۵۸۷
۵۱۶. د چرګي مرداري په څاه کې لوېدل ۵۸۸
۵۱۷. چرګه څاه ته ولوېدل، مګر ژوندی راوختل ۵۸۹
۵۱۸. په وینو لړلی حیوان وڅاه ته ورلوېدل ۵۸۹
۵۱۹. په کوم څاه کې چې پسونه ولوېږي او هلته پسي ورژېږي، ددغه څاه د پاکولو طریقه ۵۹۰
۵۲۰. وڅاه ته د خنزیر لوېدل ۵۹۱
۵۲۱. نجاستونه او د هغوی څخه د پاکۍ صورتونه ۵۹۲
۵۲۲. دغه مسئله په اسانه طریقه زده کړی ۵۹۴
۵۲۳. د غلیظه او خفیفه نجاست فرق په کوم شی کې ښکاره کېږي؟ ۵۹۴
۵۲۴. د درهم د اندازې تشریح ۵۹۵
۵۲۵. غلیظه نجاست او خفیفه نجاست په څومره اندازه کې معاف دی ۵۹۷
۵۲۶. څومره نجاست چې پر کالو یا بدن مویشتی وي لمونځ ورسره صحیح کېږي ... ۵۹۸
۵۲۷. پر کالو یا بدن د نجاست د پاکولو طریقه ۵۹۹
۵۲۸. آیا په شیدو سره یو شی پاکېدای شي او که نه؟ ۶۰۰
۵۲۹. که چیرې لیدونکی نجاست لیرې کړي مګر اثر یې لا پاته وي د هغه د پاکېدلو طریقه څه ډول ده؟ ۶۰۱
۵۳۰. د نجاستونو د پاکېدلو نوري لاري ۶۰۱

۵۳۱. د موزې د پاکېدلو بله طریقه ۶۰۳
۵۳۲. پر بدن او جامو د نجاست د پاکېدلو طریقه ۶۰۴
۵۳۳. د منبو د پاکېدلو بله طریقه ۶۰۴
۵۳۴. د چاقو، چرې، نوري، همداري او اوسپنې د پاکېدلو بله طریقه ۶۰۵
۵۳۵. د مخکې د پاکېدلو طریقه ۶۰۶
۵۳۶. د کور، مسجد یا بل ځای د پخو خستو څخه د حوې سوي مردار شوي فرش یا مردار شوي دېوال د پاکېدلو طریقه ۶۰۷
۵۳۷. کوم شيان چې په پرېولو کې نه نېټېږل کېږي، د هغو شيانو د پاکولو طریقه ... ۶۰۷
۵۳۸. د لرګو یا د لرګو څخه د جوړ شوو شيانو د پاکولو طریقه ۶۰۸
۵۳۹. نجس شی چې وسوخل شي آیا د هغه ایرې پاکي دي او که نه؟ ۶۰۹
۵۴۰. د هغه غورو د پاکېدلو طریقه چې موږک یا بل شی پکښې ولوېږي ۶۰۹
۵۴۱. پر مخکې د ولاړو وینو د پاکولو طریقه ۶۱۰
۵۴۲. مردار ځاګو او چارې په اور کې په اچولو سره هم پاکېدای شي ۶۱۰
۵۴۳. د خاورینو لوېدو د پاکېدلو طریقه ۶۱۱
۵۴۴. د مردارو خټو څخه د اوبو څښلو لوبښي جوړول ۶۱۱
۵۴۵. په مردار رنگ باندې د جامې د لړل کېدلو څخه وروسته ددې د پاکېدلو طریقه ۶۱۲
۵۴۶. آیا پر هغه مخکې چې په خوشبو لړلې وي لمونځ روا دی او که نه؟ ۶۱۲
۵۴۷. په لنډو پینو پر مرداره مخکې تېرېدل ۶۱۳
۵۴۸. په مرداره بستره کې بیدېدل او هلته خوله کول ۶۱۳
۵۴۹. په مردارو نکروزو لاسونه سره کول ۶۱۴
۵۵۰. که چیرې د یو چا څخه باد پرې شي او پرتوګ یې لږ په لوند شي آیا په دې سره کالي مردارېږي او که نه؟ ۶۱۴
۵۵۱. که د لرګي د تختې یو مخ مردار و آیا پر بل مخ یې لمونځ روا دی او که نه؟ ... ۶۱۵
۵۵۲. د ماهي او غوماشي وینه مرداره نه ده ۶۱۵
۵۵۳. داسي مرداري چې رنگ یا بوی ولري په څو واري پرېولو سره پاکېږي ۶۱۶

- ۵۵۴ د کواړي کورنۍ او جانيکتان د شريعت له رويه پاک گڼل کېږي پرې بولل يې ضروري نه دی ۶۱۷
- ۵۵۵ آيا کفارو ته د حرامو غوښو د پخولو لپاره يو مسلمان خپل ديگونه ورکولای شي او که نه؟ ۶۱۸
- ۵۵۶ آيا د کافر په لاس په پرې بولل شوو کالو کې لمونځ روا دی او که نه؟ ۶۱۸
- ۵۵۷ آيا د جنابت په وخت کې د کالو پرې بولل روا دي يعنې په دې وخت کې کالي پاکېدای شي او که نه؟ ۶۱۹
- ۵۵۸ آيا د دوبي په لاس په پرې بولو کالو کې لمونځ روا دی او که نه؟ ۶۲۰
- ۵۵۹ آيا د هغه صابون استعمالول روا دي چې د خنزير وارگه په گډه شوې وي ۶۲۱
- ۵۶۰ نن سبا ډېر خايونه د اودس کولو لپاره داسې خايونه جوړ شوي دي چې بولي وکړي په هماغه ځای کې سمدستي يې له اودس وچولو استنجاء وهي ۶۲۰
- ۵۶۱ مرداره مخکې په وچېدلو سره پاکېږي ۶۲۰
- ۵۶۲ که پر کالو شراب توی شي څه ډول پاکېږي؟ ۶۲۱
- ۵۶۳ د خاورين يا ناشکن د لوښو مردار بدل ۶۲۱
- ۵۶۴ د درياب د حيواناتو بولي پاکي دي ۶۲۲
- ۵۶۵ ويل کېږي چې په انگرېزي دوايانو کې شراب هم گډ شوي وي نو آيا ددغو دوايانو استعمال روا دي او که نه؟ ۶۲۳
- ۵۶۶ په حرامو سره د تداوي په هکله تحقيق ۶۲۳
- ۵۶۷ آيا مې پاک دي او که مردار، ځکه چې د امام عراقي رحمه الله په اکير هدايت نومي کتاب کې پاک ورته ويل شوي دي ۶۲۵
- ۵۶۸ آيا د هډو په لاس پخه شوې ډوډۍ يا دده په کور کې پاخه شوي خواړه حورل د مسلمان لپاره روا دي او که نه؟ ۶۲۶
- ۵۶۹ آيا د نجاست د څاڅکو په لگېدلو سره شي مردارېږي که نه؟ ۶۲۶
- ۵۷۰ که د بدن يو ځای مردار شوی وي نو آيا د پرې بولو په وخت کې ددغه ځای موبل هم شرط دی او که صرف اوبه پر اچول کافي دي ۶۲۷

- ۵۷۱ که چيرې د بولو کوچني څاڅکي وکالو ته وروغوړځي آيا په دې سره کالي مردارېږي او که نه؟ ۶۲۸
- ۵۷۲ کله کله چې سړی بولي کوي ډېر میده څاڅکي پر بدن وموښلي آيا په دغو سره بدن يا کالي مردارېږي او که نه؟ ۶۲۹
- ۵۷۳ د مډې او د ودي فرق څه شي دی؟ ۶۲۰
- ۵۷۴ د انسان ناوړې پاکي دي ۶۴۱
- ۵۷۵ آيا سپی نجس العين دی او که نه؟ ۶۴۲
- ۵۷۶ د منيو تر پرې بولو وروسته چې پر کالو کوم داغ پاته شي آيا ددې سره لمونځ صحيح دی او که نه؟ ۶۴۳
- ۵۷۷ آيا د يهودو او نصاراؤ سره خوراک روا دی او که نه؟ ۶۴۴
- ۵۷۸ د شيدو رودونکي کوچني بولي هم د لوی سړي د بولو په شان مرداري دي ۶۴۵
- ۵۷۹ يو منگي چې تقريباً لس سپره سرکه پکښې کې وه شرمونکۍ پکښې ولوبده آيا ددغه منگي سرکه پاکه ده او که مرداره؟ ۶۴۶
- ۵۸۰ که يو سړی پر سپی لاس تېر کړ، آيا يې له لاس پرې بولو ډوډۍ په دغه لاس خورل روا دي که نه؟ ۶۴۷
- ۵۸۱ آيا د سپي د پوست څخه د ډول جوړول روا دی او که نه؟ ۶۴۸
- ۵۸۲ يو سړی تر غسل کولو وروسته په منيو لړلی پر توگ واغوستی آيا په دې سره بدن مردارېږي که نه؟ ۶۴۸
- ۵۸۳ آيا د سپي پوست تر دباغت وروسته پاک دی او که نه يعنې لمونځ پر صحيح کېږي او که نه؟ ۶۴۹
- ۵۸۴ د اچارو په لوبښي کې موږک ولوېدی او هلته مړ شو آيا اوس پر دغو اچارو باندي د پاک حکم کېږي او که د مردار ۶۵۰
- ۵۸۵ آيا مشرکان پاک دی او که مردار، ځکه چې الله جل و علا و مشرکانو ته نجس ويلي دي، نو که چيرې مردار وي د دوی په لاس د پاخه شوي خوړو خوراک څنگه دی؟ ۶۵۱
- ۵۸۶ که چيرې د يو چا پر خپلو جامو باندي شک وي چې آيا په منيو يا بولو به لړل شوي وي او که نه نو په دې وخت کې څه کول په کار دي؟ ۶۵۲

۵۸۷. آیا د کونړي مرداري نجسه ده او که نه او بله خبره داده چي د مسجد کونړي خرڅول او د هغو په پيسو د مسجد لپاره بل شي رانيول روا دي او که نه؟ ۶۵۳
۵۸۸. آیا د بهشتي زبور دا خبره صحيح ده چي وايي د سپي ناوړي مرداري دي او نور بدن يې پاک دی؟ ۶۵۲
۵۸۹. د گرمۍ په وخت کي که چيري د جنابت په حالت کي د انسان پر بدن خوله راشي آیا په دې سره يې کالي مردارپرې او که نه؟ ۶۵۵
۵۹۰. که چيري د المونيم لوبښي مردار شي څه ډول پاکيږي؟ ۶۵۶
۵۹۱. آیا خاورين لوبښي چي مردار شي، په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟ ۶۵۷
۵۹۲. يو انگرېز د خنزير غوښي وخورلې، وروسته يې يو قلم په خوله کي وواهه نو آیا اوس دغه قلم پاک گڼل کيږي که نه؟ ۶۵۸
۵۹۳. آیا د انسان د ورېښتانو بيخونه پاک دي او که ناپاک؟ ۶۵۹
۵۹۴. د مردارو شوو ويلي غوړو او مردارو شيدو او مردارو شوو علو د پاکولو طريقه ۶۵۹
۵۹۵. د علو په بوتل کي مورک ولوبېدې او هلته مړ شو ددې د پاکېدلو څه طريقه ده؟ ۶۶۱
۵۹۶. غوړي مردار شول ددې د پاکولو طريقه څه شی ده؟ ۶۶۲
۵۹۷. د مردارو شوو شيدو، يا مردارو شوو اوړو يا نورو مردارو شوو خورا کي شيانو د پاکېدلو طريقه ۶۶۳
۵۹۸. يو هندو پښه دوز موچني يا بوټونه وگندل، مگر دا نه ده معلومه چي پاکي اوبه يې پکښي استعمال کړي دي او که مرداري؟ ۶۶۵
۵۹۹. که چيري کار که يا چرگي په شيدو يا اوبو کي مشوکه ووهل آیا په دې سره دغه اوبه يا شيدې ناپاکي بلل کيږي او که نه؟ ۶۶۶
۶۰۰. د شيدو د لوشلو په وخت کي د حيوان بولي په لوبښي کي لوېدل ۶۶۶
۶۰۱. که خنزير په څاه کي ولوېږي او بيرته ژوندی راوگڼل شي آیا ددغه څاه اوبه پاکي گڼل کيږي او که نه؟ ۶۶۷
۶۰۲. د مورک پچۍ که په يوشي کي ولوېږي آیا هغه شی مردارپرې او که نه؟ ۶۶۸
۶۰۳. آیا په مردارو خټو سره جوړي شوي خټي په وچېدلو سره پاکېدای شي؟ ۶۶۹
۶۰۴. سپي د بوروا په کټوه کي خوله ووهل اوس ددې د پاکېدلو طريقه څه شی ده؟ ۶۷۱

۶۰۵. آیا غليظه نجاست په لږ پرېولو سره خفيفه جوړيږي او که نه؟ ۶۷۱
۶۰۶. د اودس وچولو لپاره چي لوبه يا ډبره يو وار استعمال شي، ددې ډبري دوهم ځل استعمالول روا نه دي؟ ۶۷۲
۶۰۷. آیا د سپي لاندې يا وچ ورېښتان پاک دي او که مردار؟ ۶۷۳
۶۰۸. آیا بنگي چي د څاه څخه اوبه راوکارې په دې سره څاه مردارپرې که نه او آیا د بنگي يعني خرکار او يا مشرک په لوبښي کي اوبه څښل يا خواړه خوړل روا دي که نه؟ ۶۷۴
۶۰۹. د خنزير د بدن سره چي جامه وموښلي آیا دغه جامه مرداره شوه که نه؟ ۶۷۵
۶۱۰. د شيدو خوړونکي کوچني ماشوم بولي هم د لوی سړي د بولو په شان مرداري او عليظه نجاست دی؟ ۶۷۶
۶۱۱. يو سړی د خېلي کوروالا سره يو ځای شو کوروالی يې وکړ، وروسته يې خپل خاص اندام په يو ټوکره وچ کړ او پاک کالي يې واغوستل، تر دې وروسته يې بدن خوله وکړل ۶۷۷
۶۱۲. که چيري کالو ته نجاست ورسېدې يا خاورين لوبښي مردار شول، وروسته وچ شول او د نجاست اثر بيخي له منځه ولاړ؟ ۶۷۸
۶۱۳. پر کومو کالو چي شراب يا د خنزير وينه وموښلي د هغه د پاکولو لاره ۶۷۹
۶۱۴. د هغو انگرېزي دوايانو حکم چي شراب يا الکحل په گډ شوي وي ۶۷۹
۶۱۵. غير مسلم قومونه که چيري په يو لوبښي کي د خنزير غوښي خوري آیا دغه لوبښي په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟ ۶۸۵
۶۱۶. دوبي چي د خلکو کالي پرېولي که چيري ددغو کالو څاڅکي د دوبي پر کالو ولوېږي آیا دوبي په دغو کالو کي لمونځ کولای شي؟ ۶۸۶
۶۱۷. د سيبو په مربا کي که سپي خوله ووهله ددې د پاکېدلو طريقه څه شی ده؟ ... ۶۸۷
۶۱۸. آیا هغه غټ حوض چي گامېښي پکښي کښېنول کيږي پاک دی او که نه؟ ۶۸۹
۶۱۹. که چيري پر بدن يو ځای زخم وي، مگر بهيږي نه، آیا په دې سره اودس مات دی که نه، او آیا په دغه زخم سره که کالي ولړل شي مردارپرې که نه؟ ۶۹۰
۶۲۰. که چيري پر بدن زخم و، مگر بهېدې نه، خو کالي دومره په ولړل شول چي د يوه درهم و اندازې ته ورسېدل آیا په دې صورت کي کالي مردارپرې او که نه؟ ۶۹۳
۶۲۱. که چيري دغه سيلان يعني بهېدل په کښکېلو رامنځته شو، څه حکم يې دی؟ ... ۶۹۵

۶۲۲. کومو اوبو ته مستعملي ويل کيږي؟ ۶۹۶
۶۲۳. د مستعملو اوبو حکم ۶۹۸
۶۲۴. که ډولچه، گلاس يا بل کوچنی لوبښی نه وي د بېلر يا ابدان څخه به يې اودسه يا جنب سړی څه ډول اوبه راکاږي؟ ۷۰۰
۶۲۵. که چيري کوچنی لوبښی يعني ډولچه يا گلاس و غټ لوبښی يعني ابدان ته ورلوېدی، نو يې اودسه يا جنب سړی به يې څه ډول راکاږي؟ ۷۰۰
۶۲۶. د لوی حوص اوبه چي لس په لس کي وي يا جاري اوبه وي، په نجاست ورلوېدلو سره تر هغه وخته نه مردارپړي چي د نجاست اثر پکښي ښکاره نه شي ۷۰۱
۶۲۷. په غير جاري اوبو کي چي تر لس په لس کم وي که نجاست ورلوېږي ټولي اوبه مردارپړي که څه هم چي د نجاست هيڅ اثر پکښي ښکاره نه شي ۷۰۲
۶۲۸. کوچنيان يا سحرايان چي له پاک څاه څخه اوبه راوکاږي په دې سره څاه نه مردارپړي ۷۰۴
۶۲۹. انا د سخي د ترمگاه څخه لوېدوالی راوتل بحس دی که نه؟ ۷۰۵
۶۳۰. پر نحس بدن چي خوله راشي، هغه پاکه گڼل کيږي ۷۰۶
۶۳۱. د محنم او جنب سړي لاسونه پاک دي، که يو لوبښی ته لاس ور وړي هغه نه مردارپړي ۷۰۷
۶۳۰. نه باران کي چي د حلكو د بوتونو او چوتو حاوره د مسجد پر فرش باندي وبهيري د هغه څه حکم دی؟ ۷۰۸
۶۳۳. د ناپاکي پندې جامې د پاکولو طريقه ۷۰۹
۶۳۴. آيا غير بهېدونکي وينه اوبه او بدن مرداروي او که نه؟ ۷۰۹
۶۳۵. د سپي، پيښي، او داسي نورو مردارو حيواناتو د پوستونو حکم ۷۱۰
۶۳۶. آيا د غير ماکول اللحم حيواناتو موسي وروسته تر حالولو پاکي بلل کيږي که نه ۷۱۳
۶۳۷. د غير ماکول اللحم حيواناتو د پوستونو استعمال وروسته تر ذبح کولو يې له دباغته هم روا دي ۷۱۵
۶۳۸. تر ماکول اللحم حيوان که چيري سکار کړل شي، په دې صورت کي يې يې له دباغته پوست استعمالول روا نه دي ۷۱۶

۶۳۹. که چيري پر سپي باندي سم الله وويل شي او حلال کړل شي نو آيا په دې سره ددغه سپي پوست پاکيږي که نه؟ ۷۱۸
۶۴۰. آيا ناپاک فرش په پرېولو سره پاکېدای شي؟ ۷۱۹
۶۴۱. آيا بدن يې له منولو هم پاکېدای شي؟ ۷۱۹
۶۴۲. يو سړي بولي وکړې وروسته يې يې له لاس پرېولو خپل لاس د اوبو ولوبتي ته ورته ايستی ... ۷۲۰
۶۴۳. آيا د خنزير يا گامېښي په تريخي کي دواگانې گډول روا دي که نه؟ ۷۲۱
۶۴۴. کوم غنم چي حيوانات بولي پر کوي آيا هغه پاک بلل کيږي که ناپاک؟ ۷۲۲
۶۴۵. موږ اورېدلې دي چي د غير ماکول اللحم حيواناتو څخه يې له د غوښو د خوړلو نور هر ډول فائده اخيستل روا دي آيا دا خبره صحيح ده؟ ۷۲۳
۶۴۶. پر ناپاکه مخکه د اوبو لوېدل او څاڅکي يې کالو ته راوغورخېدل ۷۲۴
۶۴۷. آيا د فيل بدن او پشورده پاکه ده که نه؟ ۷۲۵
۶۴۸. ورېښمنه جامه چي په نښتېرلو خرابېږي څه ډول به يې سړی پاکوي؟ ۷۲۶
۶۴۹. ناپاکه مخکه چي تر وچېدلو وروسته بيرته لنده شي، نو پاکه به وي که نه؟ ۷۲۶
۶۵۰. چوټي چي کله په بولو سره مرداري شي او بيا وچي شي، نو آيا دغه چوټي په دې صورت کي پاکي گڼل کيږي که نه او بيا که لنډې شي څه حکم يې دی؟ ۷۲۷
۶۵۱. پاکه غوښه په دم مسفوح لرل کېدل ۷۲۸
۶۵۲. د غسل کوونکي څاڅکي په نژدې حوض کي لوېدل ۷۲۸
۶۵۳. پخې خټي څه ډول پاکېدای شي؟ ۷۲۹
۶۵۴. د يو سړي پر مخ خوله راغله، نو يې په ناپاکه دسمال وچه کړل؟ ۷۳۰
۶۵۵. پر يو داسي لرگي چي اوبه جذبوي شراب توی شول، ددې د پاکولو طريقه ... ۷۳۰
۶۵۶. په باران کي دداسي بام اوبه دسړي پر کالو راتويدل چي چرگانو مرداري پرکړې وي ۷۳۲
۶۵۷. د څاه سلواغه په غسل خانه کي اېښوول ۷۳۳
۶۵۸. نظافت او پاکوالی د ايمان د علامو څخه يوه علامه ده ۷۳۳
۶۵۹. د سپي ناوړي غليظه نجاست دي ۷۳۶
۶۶۰. د ناپاکي جامې د پرېولو په وخت کي د اوبو څاڅکي پر پاکه جامه لوېدل ... ۷۳۷
۶۶۱. تر اودس تازه کولو وروسته لنده پښه د چوټو د کښلو په ځای کي اېښوول ۷۳۷

بسم الله الرحمن الرحيم

مختصه وفضل علی رسولہ وکرم

ایمانه بنده حقیر کتاب فی سستی پیر نفقہ حنفی سره ده

جله اول اور دوم مطالو کمال اور ده هغه سائل دیر زبده اور صحیح ده

اور در عوالمه سلیمانوا سره دیر پائیده منده ده اُمید رسم چه ثلث ملت سلمه

ته مفید و گزری اور بولین علب عبد الرزق حقیق

خین دیر زبده سره حنفی نفقہ سلیمانوا ته محرمایه اشانه

زبده و لاندن گم نیده الله تعالی در قبول کنه

عقیر عمید الهیود عنی عنه حکم المور عنی

۱۴۲۵
مدرس مدرس قریه مدارس عیدین کوئٹہ ۱۵ / دفره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د مصنف له خوا سریزه

وبه نستعين

الحمد لله العليم الخبير، والصلاة والسلام على سيدنا محمد البشير النذير، وعلى آله وصحبه أئمة الهدى ومصابيح الحياة، ورضي الله تبارك وتعالى عن أئمة الاجتهاد من السلف الصالح صحباً وتابعين، وتابعيهم بإحسان إلى يوم الدين.

خدای شته چي له ډېره وخته مي دا ارمان درلود، چي د ښو او نیکو يعني اسلامي اخلاقو لپاره د خپل وس مطابق زموږ د هیواد په ملي يعني پښتو ژبه یو کتاب د کتاب الاخلاق په نامه ولیکم، ځکه چي زما په فکر زموږ د ټولني د وگړو د دغه علم وتحصيل ته بېخي ډېر ضرورت دی، دا خبره تاسي به له چوڼ وچرا راسره ومنئ چي نن سبا زموږ د ټولني د وگړو په اخلاقو کي بهي اندازي زیات ضعف او فساد راغلی دی، مبالغه بهي نه گنم که ووايم چي دوی اوس نژدې وداسي مرحلې ته رالڼد شوي دي چي به اخلاق بېخي پېژني لا هم نه، دوی نه پوهیږي چي اسلامي اخلاق څه دي او نه دا ورته معلومه ده چي اسلام موږ ته څه رابښي، د دوی په فکر اسلام صرف د پنځه وخته لمانځه، یوې میاشت روژې او حج نوم دی او بس.

دا سمه ده چي لمونځ، روژه او حج د اسلام د مقدس دین د پنځو مهمو او سترو ارکانو د جملې څخه دي مگر متأسفانه چي دوی په دې نه پوهیږي چي سربېره پر نورو مهمو مقاصدو له دغو پورتنیو عباداتو څخه مهم او ستر مقصد د انسان د ښو اخلاقو روزنه او تکمیل دی، دا نکته په قرآن شریف کي هر ځای په ډېر ښکاره او واضح ډول سره څرگنده کړل شوې ده لکه چي قرآن مجید د لمانځه یوه ستره فائده دا ښوولې ده چي لمونځ انسان د بدو کارونو او بدو خبرو څخه راگرځوي لکه چي فرمایي: **إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ**.

(سورة العنکبوت آیت ۴۵)

توجه: بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکی) له بې حیايي او له بدو کارونو څخه

او د روژې په خصوص کي يې بنسولي دي چي روژه د تقوی درس او تعلیم ورکوي، زکړه خو ټول د انساني همدردۍ درس او سبق دی، حج هم په مختلفو طریقو زموږ د اخلاقي اصلاح او ترقۍ ذریعه او د خپل ځان او نورو سره د مرستې او امداد یوه وسیله ده.

له دې تفصیل څخه دا خبره څرگندېږي چي که ددغو څلورو رکانو جلا جلا نومونه هر څه چي دي هغه به وي، مگر د دوی په بنيادي مقاصدو کي د اخلاقي تعلیم راز پټ دی. که له دې عباداتو څخه دا روحاني او اخلاقي ثمره ظاهره نه شي نو په دې صورت کي باید انسان په دې حقیقت پوه شي چي دا د الهي احکامو تش لفظي تعميل دی، د عبادت د جوهر او معنی څخه بيخي تش او خالي شيان دي.

دا راز عبادتونه د هغې ونې مثال لري چي شنه وي او مېوه نه کوي او د هغه گل مثال لري چي بوی نه لري او د هغه جسم مثال لري چي روح پکښي نه وي، جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي لمونځ د عاجزۍ، فروتنۍ، زاری او د خدای ﷻ سره پر صراط مستقیم باندې د سیده تللو د وعدې کولو نوم دی او دا خبره چي دواړه لاسونه یو ځای په لمانځه کي سره وتړي او په دې وینا پیل وکړي چي (ای زما الله، نو څوک چي په دې خبره پوه نه شي د هغه لمونځ ناقص دی او په پخوانیو کتابونو کي راغلي دي چي پاک خدای ﷻ وايي: زه د هر چا لمونځ نه قبلوم زه د هغه چا لمونځ قبلوم چي د هغه سر زما د عظمت په مخکي تیت او کښته وي او زما پر بندگانو خپله لويي نه ثابتوي او د هغه چا لمونځ قبلوم چي بې وزلو ته یوازي زما په نامه دودۍ ورکوي او همدارنگه جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي 'لمونځ د همدې کار لپاره فرض کړل شو او همدارنگه د حج ارکان یوازي ددې لپاره جوړ او مقرر کړل شول چي د خدای ﷻ بادونه وکړل شي، نو که د چا په زړه کي دا کیفیت پیدا نه شي چي د عبادت څخه مقصد یوازي همدغه کیفیت دی، نو تاسي وواياست د دا راز خدای یادولو قدر او قیمت به څه وي؟'

په حدیث شریف کي راغلي دي چي پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: هغه لمونځ چي انسان د بدو حارو او گناهونو څخه منع نه کړي، نو په دې وپوهېږي چي دغه راز لمونځ انسان د خدای ﷻ څخه نور هم ډېر لیري کوي.

دا وروستی حدیث ابن جریر، ابن ابی حاتم او نورو اهل تفسیرو محدثینو په خپلو کتابونو کي په سند سره ذکر کړی دی او حافظ ابن کثیر په خپل تفسیر د (عنکبوت په سورة، کي دا ټول

روایتونه سره یو ځای کړي دي. ددې حدیث په دوهم روایت کي الفاظ دا دي: هغه لمونځ چي سړی د بدو چارو څخه منع نه کړي هغه لمونځ نه دی.

(تفسیر ابن کثیر سورة عنکبوت ایت مذکوره)

دغه راز الفاظ جناب رسول الله ﷺ د روژو په خصوص کي هم فرمایلي دي، ارشاد وشو چي که څوک روژه نیسي مگر له درواغو او فریب څخه لاس وانه خلي نو خدای ﷻ دې ته ضرورت نه لري چي انسان خپل خوراک او څښاک پرېږدي.

(صحیح بخاري، جامع ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه کتاب الصوم)

له دې تعلیمونو څخه به تاسي ته دا اندازه لگېدلې وي چي د عبادتونو یو مهم او ستر مقصد د اخلاقو تزکیه ده.

دا چي جناب رسول الله ﷺ د څه لپاره رالېږل شوی دی او دده مبارک د بعثت مقصود څه دی؟ ددې سوال جواب پخپله د بشریت ستر حاکم جناب محمد رسول الله ﷺ فرمایلي دي: **بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حَسْنَ الْأَخْلَاقِ**. (موطا امام مالک حسن اخلاق)

ترجمه: زه د بنو اخلاقو د تکمیل لپاره رالېږل شوی یم.

دا د امام مالک رحمه الله د مؤطا روایت دی. په مسند احمد، بیهقي، ابن سعد او نورو کي له دې څخه هم په ډېرو صافو الفاظو کي راغلي دي چي جناب رسول الله ﷺ وویل: **أَنَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ**.

ترجمه: زه ددې لپاره رالېږل شوم چي د بنو اخلاقو تکمیل وکړم.

قرآن مجید ځای پر ځای د حضرت محمد ﷺ په تعریف او ستاینه کي داسي فرمایلي دي چي **وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ**. (سورة جمعة ایت ۲)

ترجمه: دا پیغمبر یې سواده او ناپوه خلک پاک او صفا کوي او هغوی ته د کتاب او حکمت د خبرو تعلیم او بنسونه کوي.

په اسلام کي اخلاق هغه یوازينی معیار دی چي ددې معیار په ذریعه د انسانانو په منځ کي د یو بل څخه مرثې او درجې فرق کوي لکه جناب رسول الله ﷺ چي فرمایي: **خَيْرُكُمْ أَحْسَنُكُمْ**

ترجمه: په تاسي ټولو کي ډېر ښه، هغه څوک دی چي د هغه اخلاق تر ټولو ښه وي
په يو بل حديث کي بيا راغلي دي
ما من شيء يوضع في الميزان اشقل من حسن الخلق.

ترجمه: د قيامت په تله کي به د ښه خوي څخه ډېر دروند بل هيڅ شى نه وي
په يو بل حديث کي راغلي دي چي بنده ته چي د خداى له خوا کوم شيان ورکړل شوي دي په
هغو ټولو کي د ښو اخلاقو تحفه تر ټولو ښه او جگه ده د حديث عربي الفاظ په دې ډول دي خير ما
اعطى الناس خلق حسن.

ترجمه: خلکو ته چي د خداى له خوا کوم شيان ورکړل شوي دي په هغو ټولو کي ډېر ښه شى
ښه اخلاق دي

د حديث په حاکم، نسائي، ابن ماجه، ابن حنبل، طبراني او ابن ابی شيبه کي په مختلفو
الفاظو راغلي دي. دې زيري د اخلاق حسنه معني ښو اخلاقو نعمت دنورو ټولو اساني
نعمتونو څخه ډېر جگ او پورته کړي، همدارنگه په يو بل حديث کي بيا جناب رسول الله ﷺ داسي
وويل احب عباد الله الى الله احسنهم اخلاقا. (طبراني)

ترجمه: د الله ﷻ په بندگانو کي خداى ته ډېر گران هغه څوک دی چي د هغه اخلاق تر ټولو ښه
وي

له دې څخه دا خبره معلومه شوه چي ښه اخلاق په حقيقت کي د خداى او د خداى در رسول د
محبت يوه ذريعه ده لکه جناب رسول الله ﷺ چي فرمايي دي

ان احکم الی و اقربکم می فی الاخرة محاسنکم اخلاقا وان ابغضکم الی و ابعدکم
می فی الاخرة مساویکم اخلاقا (ابن حنبل، طبراني، ابن حبان وشعب الایمان بیهقي)

ترجمه: په تاسي کي ماته تر ټولو گران او به ناسته کي ماته تر ټولو نژدې هغه څوک دی چي
په تاسو کي ښو اخلاقو خاوند وي او ماته د ټولو څخه ناخوښه او په قيامت کي به له ما
څخه ډېر لرې هغه څوک وي چي هغه په تاسو کي بد اخلاق یعنی د بدو اخلاقو خاوند وي
د جناب رسول الله ﷺ په مبارک عهد کي دوی صحاساني ښځي وې. په دغو دوو کي به يوې

ټوله شپه لمونځونه کول او د ورځي به يې روژې نيولې او خيراتونه به يې کول، مگر سره ددې د
داسي بدي خولې او بدي ژبي ميرمن وه چي ددې بدي ژبي په اثر يې د کور، کلي او گاونډ خلک
تر پزي رسولي او ډېر زيات يې تنگ کړي وه

او دغه دوهمه ښځم چي وه هغې فقط لمونځ کاوه او غريبانو ته به يې هم لږ و ډېر څه
ورکول. مگر چا ته به يې تکلف نه رساوه، د جناب رسول الله ﷺ څخه د دغو دوو ښځو په
خصوص کي بوښتنه وشول پېغمبر ﷺ د لومړۍ ښځي په هکله وويل چي هغه کومه نيکي نه
لري او د خپلي بد اخلاقي سزا به گالي او د دابلي ښځي په هکله يې وويل چي هغه به جتنی
وي. (ادب المفرد د امام بخاري صاحب رحمه الله باب من لا يؤذى جاره)

ددې دواړو بيبيانو د سیرتونو او اخلاقو په خصوص کي چي کوم مختلفي نتيجي د اسلام د
پېغمبر جناب رسول الله ﷺ د مبارکي خولې څخه څرگندي شوي دي هغه په سلام کي د اخلاقو
مقام او حيثيت په پوره ډول څرگندوي.

حضرت براء بن عازب ؓ وايي چي يو سحرابي د جناب رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر شو
او عرض يې وکړ چي ماته يو داسي کار راوښته چي هغه کار ما جنب ته بوژی، جناب رسول
الله ﷺ ورته وويل

انسان د غلامۍ څخه آزاد کړه، د انسان څټ د قرض د ځنځيرونو څخه خلاص کړه. او د
ظالمو خپلوانو لاس ونيسه او که ته دا نه شي کولای، وړي ته ډوډۍ ورکړه. ترې اوبه کړه،
خلکو ته ښه لاره وروښيه او له بدۍ څخه يې منع کړه او که دا هم نه شي کولای نو يې له ښو خسرو
په بل شي ژبه مه ښوره وه. (مشکل الآثار د امام طحاوي رحمه الله جلد ۴ صفحه ۲)

که سړی زموږ د ټولني د وگړو اخلاق تر څېړني لاندې ونيسي نو ډېر ژر به دا ورته جوتنه شي
چي څومره ټيټ دي، دغه خلک ښه اخلاق نه پېژني، د خداى ﷻ او د هغه د بندگانو حقوقو ته
هيڅ اهميت نه ورکوي. انسان او انسانيت په احرام نه لري. د همدردۍ و احسان په معنی نه
پوهيږي، ظلم، ناروا، قتل او قيتال، د نارينه او ښځينه حقوق خورل، درواغ ويل، چم او فریب،
فتنه او فساد خپرول او په دغو ناروا اعمالو خوشحاله کېدل. ويني توبول، حق پېلول دا ډول به
لښکونو او سلگونو بد عملونه د دوی عادت گرځېدلې اصلاً دا ډول وگړي خپل ځان نه ښيږي.
نه پوهيږي چي موږ څوک يو د څه لپاره پيدا شوي يو او بايد څه وکړو او نه په دې پوهيږي چي

دا چي د اسلام مقدس دين د هر ملت ، قوم او هر وگړي د حقوقو ساتونکی دی . هر ملت ته پکښی د هغه حق ورکول سوی دی . ځکه چي د دې دين بنسټ خو سر عدل ، انصاف او اخوت ولاړ دی . هيڅ قسم ظلم ، تېري او بې عدالتۍ ته پکښي ځای نه دی ورکول شوی . ځکه دا دين خو ديو ستر قانون درلودونکی دی . ددې قانون جوړوونکی خو داسي ستر قانون پوه دی څوک چي د ټولو مخلوقاتو خالق او مالک دی . د ټول عالم جوړوونکی دی او ددوی لپاره يې يو سوچه او شفاف قانون هم جوړ کړی دی . په دې قانون کښي يې د خپل مخلوق لپاره قوانين او مقررات وضع کړي دي او انسان ته يې پردې قانون د سيده تللو امر کړی دی . ځکه چي دا قانون خو د انسان د سعادت او نیک بختۍ موجب دی . خپلو بندگانو ته پکښي توصيه شوې ده چي د مظلومانو ته حاله ځان خبر کړي او اوښکي يې پاکي کړي . د هيچا پر حق سترگي مه پټوي . هر چاته خپل خپل حقوق ورکړي . يو سړی که غريب وي د هغه سره اشنا يې مه قطع کوي . بلکي مرسته ورسره وکړي . سړيتوب او انسانيت مه هېروي . په ځانونو کښي يو اسلامي او ملي شعور پيدا کړي . په دنيا کښي د زړونو مملکت لاندې کړي . ټوله د وړونو په شان ژوند وکړي او د لوی خدای ﷻ رسی ټينگه ونيسي . ترڅو چي په سعادت پوري وتړل شي وړونو : مسلمان لره ښايي چي د ژوند په هر پړاو کي د لوی خدای ﷻ او دده دستر رسول ﷺ وگران قيمته هداياتو ته ملتفت شي او خپله اجتماع او اخلاق دومره نېک او ښه کړي چي د غير مسلم قومونو زړونه و دې مقدسي لاري ته رامات کړي . غير مسلم قومونه او هم خپل ځانونه په سعادت پوري وتړي او د بدبختي څخه يې وژغوري . ځکه چي مسلمانان بايد د عزت او اعتبار څښتنان وي . مسلمان بايد نه يوازي فکر لرونکی شي . بلکي فکر پالونکی هم شي . او دژوند لپاره جمال او جلال دواړه پيدا کړي .

وړونو : مسلمان بايد حق شناس وي . حق ووايي او د حق اظهار خپل فرض وگڼي . خپل مال سر او خپل مقدم ونه ساتي بلکي حق او حقيقت وساتي . د ظلم ملا بايد ماته کړي . دا کار د حق په اظهار سره کېږي . ځکه چي که حق او حقيقت ظاهره نشي او لکه

مستوره مېرمن نه حجاب کي وي حق مري او د حقيقت رڼه مړه کيږي . مسلمان به فکر وکړي چي که زه د حقيقت په اظهار کښي زبان وونم څه مرواه نشته . داسی به چي حقيقت زما د چوپوالي له امله زيانمن شي . ځی وگړی ب وایي چي د خدايتوب په اظهار کښي د وخت او محيط غوښتنې په نظر کي سول به کړ دي . زما به نظر دا د حق او حقيقت لپاره حدود ټاکل دي او د قيد او شرط لاندی سی راوسل دی . نو د حق او حقيقت لپاره حدود ټاکل او د اشخاصو تر قيودو او شرطونو لاندی سی راوسل د حق و حقيقت سره مجادله او مبارزه ده

که څوک لږ ژور فکر وکړي نو دا خبره په ډېره ښه توگه ورته حوسې چي د نونه مشکلات موږ ته زموږ د جهل او ناپوهۍ څخه پېښ دي . موږ ځانونه مسلمانان گڼو خو له بده مرغه چي په اسلامي ارشاداتو خبر نه يو . علم او پوهه مو لږه ده او نه ورسره شوق لرو . مگر حال دادی چي اسلام تر هر څه زيات و علم ته ډېره پاملرنه کړې ده . علم يې پر سر او ښځي فرض کړی دی . خوله بده مرغه زموږ په ټولنه کښي د علم غوندی وستر دولت ته هيڅ اهميت نه ورکول کيږي بلکي د ښځو تعليم خو ښځي نرم او سفور گڼل کيږي . دوی نه پوهيږي چي علم د اسلام د سترو فرائضو څخه دی . د اسلام د مقدس دين ستر پغمبر او د انسانيت او بشریت ستر معلم جناب محمد رسول الله ﷺ په دې هکله څه داراز فرمایي لعنه فریضة على کل مسلم . (مشکوة شریف صفحه ۳۳)

يعني علم پر هر مسلمان نړ وي او که ښځه فرض دی . همدارنگه د کائناتو مالک او خالق په خپل لوی کتاب قرآن کښي د هغه چا درجې ډېري لوري ښيي څوک چي علم او پوهه لاسته راوړي نو ځکه فرمايي :

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۝ (سورت المجادلة آيت ۱۱)

ترجمه : پورته کوي الله ﷻ په درجو کښي هغه کسان چي ايمان لري ستاسو څخه او هغه کسان چي علم او پوهه ورکول شوې ده .

او دسورت الزمر په نهم آيت کښي بيا خپل خوږ نبي ﷺ مخاطب کوي او ورته فرمايي ووايه (ای محمد ۱) آيا هغه کسان چي علم او پوهه لري و هغه کسان چي علم او پوهه

همه رڼه د اسلام د مقدس دين ستر صدر جناب محمد رسول الله په جامع ترمذي كښي فرمايي: مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ. يعنې هغه څوك چې د علم او عرفان په طلب كښي د كوره ووزي تر څو چې بېرته راځي د خداي جل په لاره كښي لال كړي.

خو متاسفانه چې ډېر داسي وگړي شته چې علم ته چنداني اهميت نه ورکوي. زما په فکر دا ډول خلکو اصلاً خپل ذوق له لاسه ورکړی دی. او د شعوري احساس برخه يې نيمگړې ده. ځکه کوم خلک چې له علم او معنی سره ښه نه وي اشنا شوي او عرفاني ذوق يې نه وي سدا کړی هغوی علم او معرفت ته خپل ضرورت نه حس کوي اونه عرفاني رحا. کسې ډېر قدر سدا کولای شي. ځکه چې بې علمه خلکو ته معارف هم داسي په خبر ورځي نکه د عالمه جی جهل اوناوې ته په بد نظر گوري. دا وگړي که هر ډول مثبت يا منفي فکر ولري عرفاني رجال بايد د دوی سره تعاون وکړي او دوی بايد د پوهې نه ارزښت خبر کړي. خپله رابطه ورسره ونه شکوي. ځکه چې دا خلک د غريبانو په شان دي. نو که يو سړی غريب وي د هغه سره به سړی اشنايي قطع کوي او که به مرسته ورسره کوي؟

زما په نظر هغه چاته ژوندی وگړی نشي ويل کېدای چې پوهه او بصيرت ورسره منگړی نه وي. صرف گېده مړول. په ښه کور كښي اوسېدل او ښه اغوستل د ژوند نومړی ضرورتونه دي. مگر کافي نه دی. نه ژوند كښي پوهه او بصيرت. د ذهن او روح انسان. داسه به نسبت ښه انظار. د انساني ازادۍ او بشري حقوقو تامين او كسې د ضرورتونه دي. خودد غوټولو شان و سترېدل په علم او معارف سره کېدای شي. د حربه حربه راسره مې چې د کلتور پر تخليق باندې غور او فکر کول زموږ د ټولو فريضه دي. نو چې دا مو ومنل اوس ددې خبرې څخه هم انکار مه کوئ چې ددې کار د ښه ادانيگي لپاره د علم حاصلول ډېر ضروري دی.

اصلاً نه د جهل د اتوره کتبه په هره ذريعه چې وي ماته کړل شي، دافاصله چې زموږ

او د عرفان تر منځ موجوده ده ورکه کړل شي، موږ بايد ژر ژر قدمونه وړ واخلو، تر څو چې موږ په دواړو جهانو كښي سرلوړي شو، هو فکر مو وي چې تر ټولو زيات بيا بايد د ښځو و تعليم ته نظر وکړو ځکه چې موږ د کوچني لپاره لومړۍ مدرسه ده، که څوک فکر وکړي د يوه سړي تعليم د يوه فرد تعليم گڼل کيږي مگر د يوې ښځې تعليم د ټولي کورنۍ تعليم دی موږ بايد د علم او عرفان سره عشق پيدا کړو، دا عشق بايد تر هغه عشق چې مجنون يې دليلا سره لري لاهم زيات وي، انسان بايد داسي شي سره عشق ولري چې پايلي يې ډېرې لوړې وي د بلبل او بورا په شان نه وي چې په ظاهري ښکلتوب و غولېږي او ددې جهان په هغو گلانو پوري ژبه بايلي چې دمني باديې ډېر ژر فنا کوي.

دا حق خو تر او ښځې ته اسلام ورکړی دی، بلکې نه يوازې دا چې دا حق يې ورکړی دی په ډېر شدت سره يې خپل ټول پيروان د علم پر حاصلولو امر کړي دي او د رته فرمايلي يې دي چې د علم و حاصلولو ته هيڅکله د پای ټکي مه ږدئ. بلکې تر مرگه سړی د علم و پوهي په طلب پسې گرځي هم دا خود اسلام د سپېڅلي دين د ستر معلم او لارښود جناب محمد رسول الله فرمان دی چې عملي کول يې پر موږ ټولو فرض دي، نه پوهېږم چې چا زموږ او د علم تر منځ توري کتوي وگرځولي او زموږ زړونه يې د دغه نعمت څخه رامات کړه او موږ يې د جهل په تاركيو كښي وغورځولو زموږ گران هيواد افغانستان خويو وخت د علم او پوهي خانگو پاته شوې ده او ډېر ستر پوهان او مېړني بچيان يې زېږولي چې تر ډېرو ليري سيمو پوري يې علم او پوهه رسولې مگر افسوس دی چې اوس د جهل په تاركيو كي پروت دی نو ځکه د يوه مشر سر او د بل پای دی.

زما په نظر په هغه ټولنه كي چې علم او پوهه نه وي هر څه به پټ وي، تياره به وي، تور تم به وي، هيڅوک به څه نه ويني او د هر چا پر سترگو به تورې پردې خپري وي. ښه او بد به ځان نه ښکاره کوي. مگر په دې پوه شته په هغه ټولنه كي چې علم روح شى. نو به هېڅوک هم خپل معاييب نه شي پټولای که څوک هر څومره كوښښ هم وكړي چې حل نوافص پټ كاندې او ښايسته رنگونه وړپوري و موږي ك ميا بېدای نستي خوازي به يې عبث وي.

زما خجده معصوم به نهن خبره ورده سول هو رشتا دا خبره مي کول جي ما د پوره وخته د ارمان درلود جي د کتاب الاخلاق به نامه و خيلو وگړو ته د خپل هېواد په ملي معني بسوزيه يو کتاب ولسکه او په دې کتاب کې د اسلام د مفاهيم و نسخې د سن د معلمه سر ټولو غېب مقصد جي د منس برکته او خپل پيروان د بنو اخلاقو په گڼه تپايسه کول دي. معني د بنو او اسلامي اخلاقو سره د خبره راجمع کړه. د لوی خدای ﷻ په فضل په دې مقصود کې تر پوره بر لې هم شوه خو بده ورځ زما ورور بې اغې عبد الباقي جان راسه و وېل جي زموږ د بولني د خلکو طبيعت د دې جي دوی کثرت د اخلاقو سر موضوع لکول شوی کيږنو په خاص اهميت نه ورکوي. بلکه د دې په سرله و فقهې مسانلو له لږ ډير توجه کوي. بناسې جي نه په دې هکله سر کتاب ولسکې او خپل هغه مقصد جي خلکو ته د اسلامي اخلاقو رسول او د خپلې بولني د وگړو اصلاح ده په دې کتاب کې ځای کړي

هو که سړی فکر وکړي رشتيا هم زموږ د خلکو طبيعت څه بل ډول دی. نور خلک ډېر ځله د داسې شي په تلائن کې وي چې د دوی سره نه وي او دوی ځيني محروم وېې برخې وي د مثال په توگه پوند له خدایه دوی سترگې غواړي. وړې په ډوډۍ پسې گرځي. تېرې د اوبو په تلائن وي. ناروغ روغ صورت پاچاهي بولي او د يوه عاشق غوښتنه بيا د معشوقې وصال وي. ځيني بيا د حکومت ويوې لوړې رتبې ته ځان رسول خپله ارزو گڼي. ډېر خلک بيا د پيسو گټل او پيدا کول غښت گڼي. مطلب دادی چې د هغه شي په تلائن پسې وي چې دې يې نه لري مگر زموږ د بولني وگړي بيا څه بل راز طبيعت لري که څه هم هغه شي جي دوی به يې نه لري نه ورپسې گرځي او ضرورت نه ورته حس کوي. مثلا د بنو اخلاقو او تعليم کمزوری لري مگر يوه ته لاهم ضرورت نه ويني

ما چې د خپل ورور څخه دا خبره واورېدل. نو مي په جواب کې ورته وويل چې ما خو دا ټنگ هوډ کړی دی چې به خپله مورنۍ يعني پښتو ژبه به دغه د اسلامي اخلاقو کتاب چې د کتاب الاخلاق الاسلامي په نامه مو نومولی دی که د خدای ﷻ رضا وه پای ته رسوم او د خپلې بولني د وگړو د اصلاح په نيت به د لوی خدای ﷻ درضاء د حاصلولو په مقصد د بنو او اسلامي اخلاقو يوه خبره وړاندي کوم. په دې کتاب کې به د جناب محمد رسول الله ﷺ د مبارک سېرت تر څنگ د صحابه کرامو تابعينو او نور د امت د اولياوو واقعات او ارشاد د ابانفلوم او د دې

کتاب به بود برخه کې به د پورو د سې رنيسو خو بده جي د عمر مسيرونه خو سر سلا کسري و هغه د بنو هو مسلمان نو د سې لازې بوب سبب جوړوي و با حيله د حسو مسلمانو په رږونو کې بېدا کسري رانفلوم مگر سب مسوره می هم جوړه ده. دا جي د فقهې مسائل په به رو به جوړه نسو لکلو به هم زيات ضرورت دی. نو کتاب به د حنفي فقهې د مختار الفتاوی په نامه که د خدای ﷻ رضا ولسکه. نو هغه و چې د کتاب الاخلاق به د رحه مي د څه مودې لپاره وځنډول او په حنفي فقه مي سل وکړ. په دې هکله می د حه سره د سبک هوډ کړی دی چې که خدای توفیق را کړ د خپل هاند او کونښن سره سم به دغه کتاب تر ۱۵ او شلو جلدونو پوري رسوم او په دې کتاب کې به د نورو مسائلو سر څنگ نوي و د حه راپېښېدونکي مسائل هم ښه په کثرت سره د نن زمانې د غوسنو و مسکلام د به خبر کې نولو سره رانفلوم

خو فکر مو بايد وي که چيري د دې کتاب يوه حواله د هغې صفحې پر برابر پيدا نه شي چې موږ ليکلي دي. نو تاسي بايد په هغه کتاب کې د مسئلې فصل او باب ته اکرئ. موږ تشرېح د هري حوالې سره د کتاب فصل او باب ليکلي دي. نو د حوالې د سمه کولو لپاره به د هغه کتاب فصل او باب ته رجوع وکړئ. دا ځکه چې دا اوس زما سره د رد المحتار درې نسخې سې دي. نو ځيني حوالې مو د يوې نسخې څخه را اخيستي دي او د هغې نسخې صفحه و حه سر ورکړی دی او ځيني مو د بلې نسخې څخه را اخيستي دي او د هغې نسخې صفحه او حه سر ليکلی دی. د نورو کتابونو هم همدا حال دی يعني ضرورت هر کتاب د يو کمزوری و وړو نسخو د صفحو تر منځ فرق موجود وي نو تاسي کولای شئ چې د هر کتاب به هره نسخه کې د دې حوالې پيدا کړئ. خو په دې شرط چې د هغه کتاب باب او فصل به رجوع وکړئ. مثلا د دې کتاب يعني حنفي فقهې د لومړي جلد په ۵۴۶ صفحه کې د نسبه السېمي و ۱۷۲ صفحې نه حواله ورکول شوی ده مگر زما سره به د حوالې نسبه سره به د هغه کي دغه مسنده په ۱۴۸ صفحه کې راغلي ده. همدا رنگه د دې کتاب په ۵۸۰ صفحه کې د طحطاوي و ۲۳ صفحې نه حواله ورکول شوی ده. مگر به نوی د دې کتاب حنفي کراخې به د حه سوي سحه کې دغه حواله په ۴۱ صفحه کې پيدا کولای شو. يعني د خپلې اسنۍ لپاره د هر کتاب به هره نسخه کې که زوړ چاپ وي او که نوی و نړمورې باب او فصل ته رجوع وکړئ او خپله مسئله

سبه دی نه وی چی رم چاپ نوی و غسر چاپ نوی بصانف او زبړی اوس مهال تقریب
ولسو نه رسېږي خبره داده چې زه د مهاجرت په داسې سختو شرائطو کې قرر لرم چې د
مضامو او لیکو لاسه صرف د شی برخه لرم. نو څه چې می کړي دي. دا هر څه می تفرېد
سی له خوا کړی دی. د سې له خوا تر ډېره وېش پاته شوی بم او څه علمي خدمات می سره
رسولی دی اوس می هم پخپلو بسو چاپ کړي او ځنې می خپلو ملگرو و دوستانو ته بهی له
قیمته همدا سې په وړیا توگه هم ورکړي دي

په آخره کې د خپل گران ورور عبدالنافع افغانزي او تر ټولو کشر ورور فضل الباري بریالي
څخه مننه کوم چې زما د کتابونو په کمپوز کې یې بې دریغه زیار گاللی دی او په ډېره بڼه
توگه یې زما کتابونه کمپوز کړي دي

و د درنو استادانو او ښاغلو محفینو څخه په ډېر درناوي سره هبله کوم که چیرې زما په
زما و او حسدغو کې یوه سټوه یا غلطې وویښی. نو سمه سټې دې ماته نه گوته کړی چې په بل
حل حب کې یې اصلاح کړو. او د گرانو لوسونکو څخه بیا هبله لرم که کومې پوښتنې لري او
د دې کتاب په هکله کوم وړاندیزونه لري. د د ک له لاري دې بر دې پښه خطونه راولیږي
انشاء الله پوښتنو ته به یې د جوابونو په ورپیدا کولو کې ډېر کوښښ وشي او سوالونه به یې د
خپلو نومونو سره او د ورسدا کړو جوابونو سره یو ځای د دې کتاب په نورو ټوکونو کې ځای
کړل شي

پته د پوستې له لاري داده: مکتبه قاسمیه کانسې روډ کوټه، او که د ایمیل له لاري خط
د الیېل غواړي نو کولای شي چې د ایمیل یا پرېنټالیک له لاري یې راولیږي. زما د ایمیل یا
پرېنټالیک په د کتاب په بېړندانه کې لیکلې ده په آخره کې د گرانو لوسونکو خویندو و
ورونو څخه د زړه له کومې هبله کوم چې زما په هکله د مغفرت دعاء وکړئ فقط

والسلام

په ډېره درناوي

ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقیار حنفي دیوبندي کندهري عفي عنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلمه طینه څه شی ده

پوښتنه: د اسلام کلمه څه شی ده؟

جواب: د اسلام کلمه داده.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.

ترجمه: د الله ﷻ څخه ما سپوا بل هیڅوک د عبادت او بندگی لائق
نشته، محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی

دغه کلمه "کلمه توحید" او "کلمه طینه" نومېږي

کلمه شهادت څه شی ده

پوښتنه: کلمه شهادت څه شی ده؟

جواب: کلمه شهادت داده.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

ترجمه: زه شاهدي ورکوم چې د الله ﷻ څخه ما سپوا بل هیڅ معبود یعني

د عبادت کولو لائق نشته. او زه شاهدي ورکوم چې محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی

ایمان مجمل څه شی دی

پوښتنه: ایمان مجمل څه شی دی؟

جواب: ایمان مجمل دا دی:

أَمَنْتُ بِاللَّهِ كَمَا هُوَ بِأَسْمَائِهِ وَصِفَاتِهِ، وَقَبِلْتُ جَمِيعَ أَحْكَامِهِ.

ترجمه: زه ایمان لرم پر الله ﷻ باندې، څرنگه چې هغه د خپلو ټولو نومونو او صفتونو سره دی، او ما د هغه ټول حکمونه منلي دي

ایمان مفصل څه شی دی

پوښتنه: ایمان مفصل څه شی دی؟

جواب: ایمان مفصل دا دی:

أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ

مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ.

ترجمه: زه ایمان لرم پر الله ﷻ باندې او د هغه پر ملائکو، او د هغه پر کتابونو، او د هغه پر رسولانو باندې او د قیامت پر ورځ باندې، او پر دې چې د خبر او شر معنی د ښو او بدو تقدیر اندازه د الله تعالی ﷻ له جانبې دی، او

ایمان لرم د مرگ وروسته پر راپاڅېدو یعنې بېرته پر را ژوندي کېدو باندې

د ایمان حقیقت:

په حدیث جبرئیل کې د حضرت جبرئیل رضی الله عنه لومړی پوښتنه دا وه چې اسلام څه شی دی؟

ددې پوښتنې په جواب کې جناب رسول الله ﷺ د اسلام پنځه ارکان یا د کړل چې عبارت د کلمه طیبې، لمانځه، روژې، زکات او حج څخه دي تردې وروسته حضرت جبرئیل رضی الله عنه دوهمه پوښتنه وکړل او ویې ویل چې ایمان څه شی دی؟

جناب رسول الله ﷺ دده د پوښتنې په جواب کې وقرمایل ایمان دا دی چې ته ایمان راوړې پر الله ﷻ او د هغه پر ملائکو باندې، او د هغه پر کتابونو باندې، او د هغه پر رسولانو باندې، او د قیامت پر ورځې باندې او پر دې خبره باندې چې د خیر او شر تقدیر د الله ﷻ له جانبې دی.

پر الله ﷻ باندې د ایمان راوړلو مطلب:

۱- پر الله ﷻ باندې د ایمان راوړلو مطلب دا دی چې صرف او صرف الله ﷻ د عبادت او بندګۍ لائق وګڼي، او پر دې خبره عقیده ولري چې الله ﷻ نه په ذات او نه په صفاتو کې شریک لري.

او پر دې خبره عقیده ولري چې الله ﷻ د هر ډول نقص او عیب څخه پاک دی او په ټولو کمالاتو سره متصف دی

او پر دې خبره عقیده ولري چې الله ﷻ په هر شي خبر دی، هیڅ شی د هغه

څخه پټ نه دی، هغه د پوره طاقت او قدرت خاوند دی، محکمه، اسمانونه ملائکې، انسانان، پېرانون مطلب دا دی چې ټوله مخلوقات الله ﷻ پیدا کړي دي او دی د ټولې دنیا مالک دی

او پر دې خبره عقیده ولري چې الله ﷻ نه د چا څخه پیدا شوی دی او نه درې څخه څوک پیدا شوي دي

او هم پر دې خبره عقیده ولري چې دی و هیچاته محتاج نه دی، مگر مخلوق ټوله و ده ته محتاج دي. د کائناتو ټوله تصرفات دده په قبضه کې دي

پر ملائکو باندې د ایمان راوړلو مطلب:

۲. پر ملائکو د ایمان راوړلو مطلب دا دی چې پر دې خبره عقیده ولري چې ملائکې یو ځانگړی نوراني مخلوق دی، هغوی د الله ﷻ نافرمانی نه کوي. بلکې پر کومو کارونو چې الله ﷻ مقررې کړي دي یو گړی هم په هغو کې غفلت او کوتاهي نه کوي.

پر رسولانو باندې د ایمان راوړلو مطلب:

۳. پر رسولانو باندې د ایمان راوړلو مطلب دا دی چې پر دې خبره عقیده ولري چې دغه مبرک کسان الله ﷻ د خپلو بندگانو د هدایت او خپلو بندگنو ته د حکمونو د رسولو لپاره مقرر کړي دي دوی هم انسانان دي او د خدای ﷻ بندکان دي. دوی ټول رښتیا ویونکي دي، هیڅکله درواغ نه وايي، گناه نه کوي. د الله ﷻ به امر سره معجزې ښکاره کوي. د الله ﷻ پېغامونه پوره پوره خلکو ته رسوي. په هغوی کې هیڅ کمی او زیاتوالی نه کوي

تر ټولو لومړی نبي حضرت ادم علیه السلام دی، او تر ټولو اخري نبي حضرت محمد ﷺ دی، دده څخه وروسته تر قیامته پورې بل نبي نه راځي، بلکې هغه دین چې ده راوړی دی اخري او تر قیامته پورې به موجود وي

پر کتابونو باندې د ایمان راوړلو مطلب:

۴. پر کتابونو باندې د ایمان راوړلو مطلب دا دی چې پر دې خبره عقیده ولري چې الله ﷻ پر خپلو پېغمرانو باندې د خپلو بندگانو د هدایت لپاره زیات شمېر اسماني کتابونه نازل کړي دي چې په هغو کې څلور یې ډېر مشهور دي:

یو تورات نومېږي چې پر حضرت موسیٰ ﷺ نازل شوی دی

دوهم زبور نومېږي چې پر حضرت داؤد ﷺ نازل شوی دی

درېیم انجیل نومېږي چې پر حضرت عیسیٰ ﷺ نازل شوی دی

څلورم چې اخري کتاب دی قرآن شریف دی چې پر حضرت محمد ﷺ

نازل شوی دی.

قرآن شریف اخري کتاب دی چې الله ﷻ پر خپل اخري پېغمبر حضرت محمد ﷺ باندې د خپلو بندگانو د هدایت لپاره نازل کړی دی، د قرآن شریف پیروي پر ټولو انسانانو باندې لازمه ده، او په دغه کتاب عمل کول د ټوله انسانیت لپاره د نجات لاره ده، کوم څوک چې د الله ﷻ د دغه اخري کتابه څخه سر غړونه کوي، هغه به ناکامه وي

د قيامت پر ورځي

باندي د ايمان راوړلو مطلب:

د قيامت پر ورځي باندي د ايمان راوړلو مطلب دا دی: چې پر دې خبره عقیده ولري چې داسې يوه ورځ ضرور راتلونکې ده چې ټوله دنيا به ختمه شي، محکمه او اسمانونه به له منځه ولاړ شي او ددې څخه وروسته به الله ښه بېرته ټوله شيان راژوندي کړي، او په دې دنيا کې چې چا ښه او يا بد کارونه کړي دي د هغو ټولو به حساب او کتاب ورسره وشي، د عدالت او انصاف ترازو به ودرول شي او د هر سړي ښکيانې او بديانې به پکښې وتلر شي. د کوم چا د ښکو عملونو پله چې درنه شي، هغه ته به د الله رضا لاس ته ورشي او د تل لپاره به وښت ته داخل کړل شي او د کوم چا چې د بدو عملونو پله درنه شي، هغه به وښول شي او د خدای په بنديخانه کې، چې جهنم نومېږي وابه چول شي.

په دنيا کې چې يو چا پر بل چا باندي ظلم کړی وي، يا يې رشوت خوړلی وي، يا يې د يو چا مال پر ناحقه باندي خوړلی وي، يا يې يو چا ته ښکښل کړي وي، يا يې يو څوک بې عزته کړی وي، د قيامت په ورځ به د هغو ټولو شيانو حساب وکړل شي او مظلوم به د ظالم څخه پوره پوره حق تر لاسه کړي. مطلب دا دی چې دغې د انصاف ورځې ته قيامت ويل کېږي د هر سړي سره به د يوې يوې زړې په اندازه حساب وکړل شي او پر هېچا باندي به ظلم ونه کړل شي، بلکې هر چا ته به خپل پوره پوره حق ورسېږي.

د ښو او بدو پر تقدير

باندي د ايمان راوړلو مطلب:

۲- د ښو او بدو پر تقدير د ايمان راوړلو مطلب دا دی چې: د هر ښه او بد شي لپاره د الله په علم کې يوه اندازه مقرر شوې ده او د هر شي تر پيدا کېدلو مخکې الله ته هغه ټوله شيان معلوم وي، د الله همدې علم او اندازې ته تقدير ويل کېږي، هېڅ يوه ښه او بده خبره د الله د علم او اندازې څخه وتلې نه ده. د کائناتو تر پيدا کېدلو مخکې الله ته د هغوی د يوې يوې زړې د ټولو حالاتو علم ؤ، او هر شي چې اوس پېښېږي هغه ټوله په لوح محفوظ کې ليکلي دي. (فتاوی يوسفیه)

گونگي به څه ډول اسلام راوړي:

پوښتنه: دلته زموږ په سيمه کې يو گونگی دی. په کوچنيوالي کې دده مور او پلار مړه شوي دي، دی د پيدا کېدو د وخت څخه تر اوسه پورې هندو و، خو اوس غواړي چې مسلمان شي، دده عمر اته ويشت کاله دی او بې تعليمه هم دی، اوس پوښتنه داده چې: ده ته به موږ څه ډول کلمه وربښو، حال دا دی چې گونگی خو خبري نه اوزي؟

جواب: که چيرې دی په اشاره سره د توحيد او رسالت اقرار وکړي، نو بس دغه د گونگي د مسلمانېدلو لپاره کافي دي او په دې سره دغه گونگی

مسلماننري، يعني تر دي وروسته ده ته مسلمان ويل کيږي

(فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۲۱)

یو مسلمان و بل مسلمان

ته د کافر په لفظ سره ويل:

پوښتنه: آیا یو مسلمان بل مسلمان ته د کافر په لفظ سره خطاب کولای شي او که نه؟

جواب: نه وروره هیڅکله یو مسلمان دا کار نه شي کولای، ځکه چې یو مسلمان وبل مسلمان ته د کافر په لفظ سره ويل گناه کبیره ده، مگر ددې سره سره دا هم زده کړئ چې مسلمان څوک دی؟

بایه ووايم چې جناب رسول الله ﷺ چې د الله ﷻ د طرفه څخه کوم دين و امت ته راوړی دی، هغه ټوله پوره پوره منل او د هغه یوه یوه خبره تسلیمول اسلام دی، نو څوک چې دغه دين پوره پوره ومني او د جناب رسول الله ﷺ یوه یوه خبره تسلیم کړي، بس همدغه سړي ته مسلمان ويل کيږي.

او کوم څوک چې د اسلام د دين هغه خبرې چې جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دي ټوله ونه مني او یا په هغو کې یوه خبره ونه مني، او یا په هغو کې شک او تردد وکړي، بس دغه سړی کافر دی.

نو څوک چې د اسلام د دين یوه قطعي او يقيني خبره درواغ وبولي، او یا بر هغه باندې ټوکې یا پسڅند ووهي، داسي چا ته مسلمان نه ويل کيږي، د

جناب رسول الله ﷺ د راوړي پوره دين د منلو مختصر عنوان کلمه طيبه يعني "لا اله الا الله محمد رسول الله" ده، یو څوک چې دغه کلمه ووايي نو هغه خود الله ﷻ د توحيد او د جناب رسول الله ﷺ د رسالت اقرار وکړ، او ددغه اقرار همدا معنی ده، چې دی د الله ﷻ هر حکم مني او د جناب رسول الله ﷺ هر فرمان د الله ﷻ فرمان بولي.

ددغې کلمې د ويلو سره سره که یو څوک د جناب رسول الله ﷺ یوه خبره نعوذ بالله غلطه وبولي، نو باید ووايم چې دغه سړی په خپل اقرار کې پوره درواغجن دی، پر دې خبرې سربېره دغه سړي ته مسلمان ويل د جناب رسول الله ﷺ تکذيب دی.

په لنډه توگه دا خبره زده کړئ چې نه یو مسلمان ته د کافر ويلو اجازه شته او نه بیا یو بې ایمانه کافر ته د مسلمان ويلو گنجایش شته، ځکه چې الله ﷻ فرمایلي دي: وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ، اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا. (سورة كهف آیت ۲۹)

ترجمه: ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام او قرآن، حق دی له رب ستاسې، نو هر څوک چې اراده (د ایمان) وکړي، نو ایمان دي راوړي، او هر څوک چې اراده (د کفر) وکړي نو کافر دي شي، بېشکه چې موږ (دهغو) ظالمانو لپاره (چې د حق څخه انکار کوي) اور تیار کړی دی.

يو مسلمان کافر شو خو اوس غواري

چي بېرته مسلمان شي بايد څه وکړي؟

پوښتنه: آيا مرتد بېرته و خپل دين يعني اسلام ته راتلای شي او که نه؟

جواب: هو! که يو سړی مرتد شوی وي، نو بېرته په توبه کښلو سره مسلمانېدای شي. ددې صورت دادي چي د اسلام کلمه ووايي او د اسلام څخه ماسېوا د نورو دينونو څخه خپله بيزاري اعلان کړي لکه چي وايي: اسلامه ان يبراعن الاديان سوى الاسلام، او عما انتقل اليه.

(تنوير الابصار مع شرحه جلد ۴ صفحه ۲۲۶)

مگر هو، فکر مو وي چي پريو مسلمان باندې بي له ثبوته د مرتد والي تهمت لگول ډېره سخته گناه ده (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۵۸)

د خوب په وخت کي د کفر الفاظ ويل:

پوښتنه: که يو سړی د خوب په وخت کي د کفر الفاظ ووايي مثلاً ووايي چي عزير عليه السلام د خداي ښه زوی دی، يا ووايي چي عيسى عليه السلام د خداي ښه زوی دی، نو دغه سړی کافر کيږي او که نه؟

جواب: د خوب په حالت کي هيڅ کار او هيڅ خبره د شريعت له نظره معتبره نه ده. بلکي د خوب په حالت کي خبرې کول د مرغانو د خبرو سره مشابه او د

هغوی په حکم کي دي يعني نائم مرفوع القلم دی

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۲)

آيا د ضرورت په وخت کي

د کفر کلمه ويل زوا ده که نه:

پوښتنه: که يو سړی د ضرورت په وجه د کفر کلمه ووايي يعني اسلام پرېږدي، مگر په حقيقت کي يې اسلام نه وي پرې ايښی، نو آيا دغه سړی کافر کيږي او که نه؟

جواب: اسلام پرېښودل او د کفر کلمه ويل صرف په هغه وخت کي چي د مرگ خطر په يې وي روا دی، مگر ددې څخه ماسېوا په هيڅ حالت کي روا نه دی (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۹)

الله جل جلاله د درواغو په

صفت سره نه موصوفه کيږي:

پوښتنه: آيا الله جل جلاله پر درواغو هم قدرت لري او که نه، ځکه چي الله جل جلاله

په خپل پاک کلام قرآن شريف کي فرمايلي دي ان الله على كل شيء قدير يعني الله جل جلاله پر هر شي قادر دی.

احمد واپي چي الله ﷻ پر درواغو ويلو قدرت نه لري، نو آيا پر احمد باندې د كفر فتوي ورکول کېدای شي او که نه؟

جواب: وروره دا ډول سوالونه اکثره وخت کمونستييان، دهريان او بي مذهبه خلک يې د ناپوهو مسلمانانو د راگيرولو، بندولو او دهغوی په عقيدو کې د خرابۍ د ورپيدا کولو لپاره کوي، په دې هکله ما ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقيار حنفي ديو بندي د دا ډول پوښتنو د جوابونو لپاره چي د مشرکانو، دهريانو، کمونستيانو، عيسايانو او نورو له خوا پر عامو مسلمانانو کيږي او دوی غواړي چي د هغوی په زړونو کې په دې سره ډول ډول پوښتني ورپيدا کړي او يا د ځينو هغو مسلمانانو د پوښتنو جوابونه چي په خبله د دوی په زړونو کې قسم قسم سوالونه ورپيدا کيږي مگر په خوله يې ويلای نه شي يو جامع کتاب تصنيف کړی دی چي په نژدې وخت کې به انشاء الله تر چاپ راووزي، مگر اوس ستاسي ددې موجوده سوال په جواب کې بايد ووايم چي الله ﷻ هېڅکله نه مخکي درواغ ويلې دي او نه يې ددې څخه وروسته واپي او نه د الله ﷻ دا شان دی چي په درواغو سره دي منصف شي يعني الله ﷻ ددې څخه پاک دی چي په درواغو دي متصف شي لکه چي واپي ان الله تعالى منزله من ان يتصف بصفة الكذب يعني الله ﷻ ددې څخه پاک دی چي د درواغو په صفت سره دي متصف شي.

وروره په زرگونو د سې شيان شته چي الله ﷻ پر هغو ټولو قادر دی، مگر کوي يې نه، د هڅل په توگه الله ﷻ پر دې قادر دی چي د هر سړي په مخکې هر

وخت د سرو زرو غر پيدا کړي، يا د سپينو زرو درختې راشنې کړي، مگر کوي يې نه، نو همدا ډول الله ﷻ پر درواغو ويلو هم قادر دی، مگر هېڅکله يې نه درواغ ويلې دي او نه يې ددې څخه وروسته واپي، ځکه چي درواغ ويل د الله ﷻ د شان سره لائق نه دي و الله ﷻ د درواغو د صفت څخه پاک دی

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۷۹)

د انبياء عليهم السلام ژوند په قبرونو کې:

پوښتنه: آيا انبياء کرام عليهم السلام په خپلو قبرونو کې ژوندي دي او که نه؟

جواب: انبياء کرام صلوات الله عليهم اجمعين پخپلو قبرونو کې ژوندي دي، مگر د دوی ژوند دنيوي ژوند نه دی، بلکې برزخي او د ټولو خلکو د ژوند څخه ممتاز دی، همدا ډول د شهيدانو ژوند هم برزخي دی او د انبياوو د ژوند څخه په کښته درجه کې دی، د دنيا په اعتبار سره خو دوی ټول په مړو کې داخل دي، د قرآن شريف دغه ايت چي "انک ميت وانهم ميتون" ددې صريح دليل دی. (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۸۰)

په انبياوو عليهم السلام

کې کوم نبي افضل دی؟

په عام ډول سره واعظين ليدل کيږي چي د جناب رسول الله ﷺ تفضيل او

بر تري پر نورو انبياوو عليهم السلام باندې بيانوي خو دوى ډېر داسې شيان بيانوي چې سراسر غلط وي په دې هکله احسن الفتاوى ليکي:

که چيرې په دې هکله يوشى صحيح ومنل شي خو بيا هم په دې ډول د جناب رسول الله ﷺ فضيلت بيانول چې د نورو نبیانو نقصان پکښې راشي هيڅکله روا نه دي. په دې هکله په ظاهره حديثونه مختلف او يو تر بله په تکرر کې په نظر راځي، لکه جناب رسول الله ﷺ چې فرمايلي دي: "لاتخبروني عى الانبياء" يعنې زما فضيلت پر نورو انبياوو باندې مه بيانوي، او همدارنگه يې فرمايلي دي: "لا تقولوا انا خير من يونس بن متى" يعنې دا مه وايست چې زه تر يونس بن متى غوره يم.

حال دا دی چې جناب رسول الله ﷺ په مختلفو ځايونو کې خپل فضيلت بيان کړی دی لکه چې فرمايي: "اناسيد ولد ادم ولا فخر" يعنې زه د ادم ﷺ د اولاد سردار يم او فخر نه کوم، او همدا راز يې فرمايلي دي: "انا صاحب اللواء يوم القيمة وادم تحت لوائى" يعنې د قيامت په ورځ به حضرت ادم ﷺ هم زما تر بيرغ لاندې وي او به بل ځای کې يې بيا داسې فرمايلي دي: "كنت نبيا وادم بين الماء والطين" او همدا راز يې د شفاعت په حديث کې هم پر نورو نبیانو خپل فضيلت بيان کړی دی.

ددغو مختلفو روايتونو د تطبيق طريقه دا ده چې که چيرې د بيان طرز داسې وي چې په هغه کې د هېڅ نبی د نقصان د بيانولو شک نه وي، نو په دې

صورت کې جائز دی، او په کوم ځای کې چې د يوه او بل نبی تر منځ د بيان مقابلې راشي او يوه ته پر بل تر جيح وړکول کيږي جائز نه دی، ځکه چې په دې کې د دوهم نبی نقصان بيانېږي، په دې وجه جائز نه دی.

په کوم ځای کې چې جناب رسول الله ﷺ خلک د خپل تفضيل څخه منع کړي دي، هغه د داسې مقابلې ځايونه وه، د مثال په ډول "لاتخبروني عى الانبياء" يې په هغه وخت کې وفرمايل چې د يوه يهودي د يوه مسلمان سره جگړه وه، مسلمان ويل چې: "والله الذى اصطفى محمدا ﷺ على العالمين" يعنې زما دې قسم په هغه رب وي چې محمد ﷺ يې تر ټوله عالم غوره کړی او تر ټوله عالم يې فضيلت ورکړی دی.

او يهودي بې ويل چې: "والله الذى اصطفى موسى ﷺ على العالمين" يعنې زما دې قسم په هغه رب وي چې موسى ﷺ يې تر ټوله عالم غوره کړی او تر ټوله عالم يې فضيلت ورکړی دی. نو دغه مسلمان دغه يهودي پر مخ په چپلاخه وواهه او ورته ويي ويل:

"على محمد ايضا؟" يعنې تر محمد يې هم غوره کړی دی.

وروسته دغه يهودي و جناب رسول الله ﷺ ته د شکايت په ډول راغی، جناب رسول الله ﷺ د دوى ټوله واقعې واورېدله نو يې وفرمايل: "لاتخبروني عى الانبياء" يعنې زما فضيلت پر نورو انبياوو مه بيانوي.

مطلب د دې په کوم ځای کې چې د دوو نبیانو په هکله د خلکو تر منځ د

بيان مقابله روانه وي، نو په دې وخت کې د يوه فضيلت بيانول د بل نقصان لازموي. د دغه ډول تفضيل څخه منع راغلي ده، اکثره واعظين د فضيلت دغه لاندې څو وجې بيانوي:

۱- موسی علیه السلام چې په کوه طور کې د الله ﷻ تجلې ولیدلې نو بې هوښه شو مگر جناب رسول الله ﷺ چې عرش ته تشریف وړی و او بلا حجابې يې الله ﷻ ولیدې بې هوښه نه شو، نو ددې څخه خو معلومېږي چې جناب رسول الله ﷻ تر موسی علیه السلام ډېر لوړ او قوي دی.

۲- موسی علیه السلام چې بني اسرائيل له ځانه سره بېول که گوري چې د فرعون لښکر په دوی پسې راوړسېدل، بني اسرائيلو چې داسې وکتل که گوري چې مخې ته يې د نيل درياب دی او شاته يې د فرعون لښکر ورپسې را روان دی، نو وېرېدل، په دې وخت کې حضرت موسی علیه السلام وفرمايل

”كَلَّا اِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِيْنِ“. (سورة الشعراء آيت ۶۲)

ترجمه: نه ده داسې بېشکه له ما سره رب زما دی (په نصرت او اعانت) ژر ده چې زما وېشې ما ته (لاره د نجات).

دوی وايي چې په دې کلام کې يو نقص دا دی چې موسی علیه السلام تر ټولو مخکې د ”كَلَّا“ لفظ استعمال کړی چې د د گواښې او د دوی د خبرې ډېره لپاره استعمالېږي يعنې لومړی يې خپل قوم پر مخ په چپلاخه وواهه بيا يې خپل ځان د رب پر لفظ مخته کړی، يعنې ويې ويل چې ”معي ربّي“ او بل نقص دا دی چې د رب ملگري يې صرف د خپل ځان سره بيان کړل، قوم يې پرېښووی

يعنې ويې ويل چې زما سره رب دی

مگر جناب رسول الله ﷺ چې د هجرت پر وخت د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه سره ملگری و، څه وخت چې په غار ثور توتل، په دې وخت کې د مکې مشرکان پسې راوړسېدل، نو ابوبکر صدیق رضی الله عنه چې وکتل چې مشرکان را پسې راوړسېدل نو خوابدی شو، په دې وخت کې جناب رسول الله ﷻ ورته وفرمايل

”لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللَّهَ مَعَنَا“. (سورة توبه آيت ۴۰)

ترجمه: ته مه خپه کېږه بېشکه چې الله ﷻ له موږ سره دی

جناب رسول الله ﷺ د ”اللّٰهُ مَعَنَا“ لفظ مقدم ووايه او د ”مَعِيَ“ د لفظ پر ځای يې ”مَعَنَا“ لفظ ووايه يعنې د الله ﷻ ملگری يې عامه وويله صرف د خپله ځانه سره يې خاص نه کړل

۳- حضرت نوح علیه السلام خپل قوم ته ښېرا وکړه، نو ټوله قوم يې غرق شو، مگر برعکس په طائف کې د جناب رسول الله ﷺ په خدمت کې جبرئيل علیه السلام تشرېف راوړی او جناب رسول الله ﷺ نه يې وويل که ستا حکم وي، نو زده به دغه خلک د دوو غرونو په منځ کې تېاه کړم؟ مگر جناب رسول الله ﷻ ورته وويل چې نه، دا کار مه کوه ځکه چې زه رحمة للعالمين جوړ شوی او را استول شوی يم

په دې هکله احسن الفتاوی زياتوي دغه د ترجيح طريقې که چيرې صحيح هم ومنل شي. نو بيا هم پر دې ډول بيانول روانه دي. ځکه چې په دې ډول بيانولو کې د نورو انبياءو عليهم الصلوة والسلام تنقيص راځي، د يوه ورور په

دا ډول صفت کول چې د بل ورور سپکاوی پکښې وشي، د خوشحالی پر ځای قهر او غضب را منځته کوي، مگر حقیقت خو دا دی چې دغه د فضیلت وجې چې پورته ذکر شوې فی نفسه او سراسر غلطې دي.

ددې جوابونه په لاندې ډول دي:

د لومړۍ خبرې په جواب کې احسن الفتاوی زیاتوي: په کور کې ناسته او خبرې کول اسانه کار دی، کمال خو دا دی چې د دښمن په مخکې خبرې وکړل شي، تاسې فکر وکړئ که چیرې د ترجیح دغه وجه د یوه یهودي په مخکې بیان کړل شي او هغه په جواب کې دا راته ووايي چې زموږ نبي خو الله ﷺ ولیدي بې هوښه شو او ستاسې نبي چې یو ځل جبرئیل ﷺ ولیدي بې هوښه شو، نو زموږ سره به بې له پښېمانۍ بل څه جواب وي؟

حقیقت دادي چې د الله ﷻ تجلې موسی ﷺ په عالم دنیا کې ولیدلې او په عالم دنیا کې خوقوه ضعیفه وي، چې د الهی تجلې برداشت نه لري، همدارنگه جناب رسول الله ﷺ د جبرئیل ﷺ په لیدلو بې هوښه کېدل هم ددې وجې څخه وه، مگر جناب رسول الله ﷺ چې څه وخت معراج ته ولاړی نو ده مبارک ته د هغو ځایونو د ښکاره کولو لپاره د هغه عالم مناسب قوه ورکول شوه. ددې لپاره چې د هغه شینو د لیدلو برداشت وکړي، ځکه چې د معراج څخه مخکې یې د سینې ور څیړول او بیا د زمزم په اوبو غسل ورکول ددې لپاره وه چې په ده مبارک کې د عالم اعلی قوت پیدا شي، نو ددې وجې څخه عالم دنیا پر عالم اعلی باندې قیاسول جهالت او ناپوهي ده.

بله خبره دا ده چې د معراج په قصه کې د عرش څخه تجاوز کول او داسې نور ډېر خرافات او داسې بې حقیقته خبرې چې بېخي د شریعت د اصولو څخه خلاف دي د خلکو په خولو کې دي او روزمره یې واعظان او نور وگړي بیانوي او بله خبره دا ده چې هلته د معراج پر وخت د مبارک ﷺ له خوا د الله ﷻ په لیدلو کې د احسن الفتاوی په قول د صحابه کرامو اختلاف دی، تر دې چې حضرت عائشې رضی الله عنها فرمایلي دي: من زعم انه رأى ربه فقد اعظم على الله الفرية. (احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۴۸۰)

د دوهمې خبرې په جواب کې احسن الفتاوی زیاتوي: او وایي چې دا داسې غلطې ده چې ځینې مصنفین هم پکښې مبتلا دي، حقیقت دادي چې د جناب رسول الله ﷺ او د حضرت موسی ﷺ د دواړو مبارکانو کلامونه پر خپل خپل ځای د بلاغت پر هغه تړولو لوړ ځای ولاړ دي او د دوی مبارکانو هر کلام پر خپل خپل ځای د خپل محل او موقع سره بېخي برابر او عین مناسب دی.

حضرت اشرف اعلي تهانوي پخپل کتاب اشرف الجواب کې ددغو خبرو په لړ کې زیاتوي: که چیرې د حضرت موسی ﷺ مخاطب د حضرت صدیق ﷺ په ډول سړی وای، نو ده هم هماغه خبره فرمایله لکه جناب رسول الله ﷺ چې وفرمایل او که چیرې د جناب رسول الله ﷺ مخاطب هغه خلک وای چې د حضرت موسی ﷺ مخاطب وه، نو جناب رسول الله ﷺ هم هغسې ورته فرمایله لکه سیدنا موسی ﷺ چې وفرمایل.

تاسې فکر وکړئ که چيرې حضرت موسى عليه السلام "اِنَّ اللَّهَ مَعَنَا" ويلې وای لکه جناب رسول الله ﷺ چې ويلې دي نو بيا خو په کلام کې بلاغت نه پسه کسې همدا ډول که چيرې جناب رسول الله ﷺ د حضرت موسى عليه السلام په ډول "اِنَّ مَعِيَ رَبِّي" وېلي وای نو د خای د ن مناسباتي په وجه کلام د بلاغت څخه وتی

لر دی وروسته احسن الفناوی د تعجب په ښکاره کولو سره و مشهور مصنف علامه تفتازاني رحمه الله ته د اعتراض گوته نيسي او دا راز ليکي د تعجب خبره ده چې علامه تفتازاني چې د فصاحت او بلاغت په فن کې کتابونه تصنيفوي مگر له دې سره سره بيا هم داسې فاحشي غلطيانې کوي او د جناب رسول الله ﷺ کلام ته د حضرت موسى عليه السلام پر کلام ترجيح ورکوي

حضرت اشرف علي نهانوي رحمه الله پخپل کتاب اشرف الجواب کې د دغې خبرو په لړ کې زياتوي افسوس دی بر دغو خلکو چې سيدن موسى عليه السلام ته د خبرو ادا وړنيسي چې تا بايد د خدای د نامه يادونه د خپل ځان تر يادونې مخکې کړې وای يعنې "ان ربي معي" دې بايد ويلی وای.

احسن الفناوی د خپلو خبرو په لړ کې علامه بېضاوي رحمه الله هم تر اعتراض لاندې نيسي او وايي چې غالباً دغه غلطې د علامه بېضاوي څخه هم شوې ده او داسې لږ فکر وکړئ او وگورئ چې د هر نبي کلام بر خپل خای په آخيري اندازه بللې دی او که نه د حضرت موسى عليه السلام قوم دومره ضعيف الايمان و

چې غټې غټې معجزې يې په سترگو ليدلې او په دې خای کې هم د خدای ﷻ په حکم سره د خپل نبي سره روان وه او نبي يې هم داسې سړی ؤ چې د هغه پر معجزو هر څومره کم عقله سړي هم يقين حاصلولای شوای او په سترگو يې ليدلې، نو په دې وخت کې چې دوی د خدای ﷻ په حکم د خپل نبي سره يو خای روان وه او معجزې يې هم د سر په سترگو ليدلې او الله ﷻ د فرعون په مقابله کې د دوی نور هم څومره ډېر مدد کړی ؤ، نو بيا خو دوی ته د فرعون د لښکر و څخه هېڅ پېره نه وه پکار، مگر دوی چې کله د فرعون لښکر وليدی نو وسوسيه خو هلته پرېږده، بلکې په يقيني ډول سره يې په څو تاکيداتو سره حکم وکړی او وېي ويل اَنَا لَمُدْرُکُونَ. (سورة الشعراء آيت ۶۱)

ترجمه: بېشکه موږ خامخا موندل شوي يو (نيول شوي يو) له جاتبه د (قبطيانو).

لفظ د اَنَا، لام تاکيد او جمله اسميه يې راوړله دا يقين يې بېخي ټينگ کړی چې موږ به ضرور نيسي، حال دا دی چې څو څو واره دوی ليدلې وه چې الله ﷻ د فرعون په مقابله کې د حضرت موسى عليه السلام څومره زيات مدد کړی ؤ. نو اوس تاسې فکر وکړئ داسې قوم چې د خدای ﷻ او د خدای د رسول پر وعدو يې باور نه وي او دوی د خدای ﷻ د وعدو خلاف يقين کوي او هغه په دريو تاکيداتو سره بيانوي يعنې وايي چې موږ به يقيناً، ضرور او خامخا فرعون نيسي، نو تاسې وواياست د داسې قوم سره د الله ﷻ ملگري او مرسته څنگه يو خای کېدای شي؟

داد دوی د توکل او د کامل یقین د نه درلودلو یو ښکاره دلیل دی، نوله دې وجې موسی عليه السلام د گواښنې او قهر په شکل ورته وویل چې "کَلَّا" گوی چپلاڅه یې ورکړه چې داسې هیڅکله نه شي کېدای، د دوی د خبرې په جواب کې چې په دریو تاکیداتو سره یې وکړه همداسې ټینگ جواب ورکول ورته به کار و.

بل دا چې دغه خلک د کامل یقین د نه درلودلو په وجه د حق د ملگرتوب څخه بې برخې و. نوله دې وجې څخه موسی عليه السلام په "اِنَّ مَعِيَ رَبِّي" کې: حصر په غرض د "مَعِيَ" لفظ مقدم کړی، ځکه چې مؤخر مقدم کول او مقدم مؤخر کول د حصر لپاره دی لکه چې دا قاعده ده: تقدیم ماحقه التا خیر یفید الحصر.

او د متکلم مفرد ضمیر یې راوړی او ویې ویل: چې زما سره زما د رب ملگري ده، ددې په برکت سره به تاسې هم وساتل شئ، که نه نو تاسې خوددې لائق یاست چې یا خود فرعون په ظلم کې راگیر شئ او یا په دریاب کې غرق کړل شئ، نو په دغه خبره چې "اِنَّ مَعِيَ رَبِّي" یې وویل: دا مقصود یې بیانول غوښتل چې د رب ملگرتوب یوازې زما سره دی ځکه چې تاسې د ملگرتوب لائق نه یاست، نو که یې چیرې د جناب رسول الله ﷺ په ډول "اِنَّ الله معنا" ویلي وای، نو دا خود مقصود خلاف خبره وه، که داسې شوې وای نو بیا به کلام بسخي د بلاغت له معیار څخه وتلی وای.

ددې برعکس په غار ثور کې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه چې پر خدای ﷻ او د خدای پر رسول ﷺ یې کامل ایمان درلودی او د وسوسې په ډول چې یې دغه لفظ پر خوله راغی چې که چیرې کفار لږ سر راکنسته کړي نو موږ به وویني او و به مونږیسي، باید ووايم چې لومړی خودا خبره صرف د وسوسې په درجه کې وه، پر دې خو په شریعت کې هیڅ مؤاخذه نشته.

دوهمه خبره دا ده چې ددغې وسوسې وجه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه پر خپل ځان باندې بهر نه وه، بلکې دی مبارک پر جناب رسول الله ﷺ بېرېدی. دا دده مبارک د جناب رسول الله ﷺ سره د پوره مینې او محبت یو ښکاره دلیل دی.

دا چې دی پر خپل ځان نه بېرېدی، بلکې پر جناب رسول الله ﷺ بېرېدی ددې یو دلیل دا دی چې حضرت صدیق رضي الله عنه د جناب رسول الله ﷺ سره بې اندازې زیاته مینه درلوده تر دې چې دوی دواړه چې څه وخت هغه غار ته چې ثور نومېدی راوړسېدل، نو په دې وخت کې حضرت صدیق خپل څادر توتې توتې کړی او ددې غار په سوریانو کې یې ورکړی، ددې لپاره چې ددغو سوریانو څخه یو خطرناکه شی راونه وځي او جناب رسول الله ﷺ و نه خوری. تر دې چې یو غار پاته شو او د څادر توتې ختمې شوې نو بیا حضرت صدیق رضي الله عنه خپله پنبه په دغه سوري کې ورکړه. ددې لپاره چې که یو شی خطرناکه راووتی نو ما به و خوري مگر جناب رسول الله ﷺ ته خو به تاوان ونه رسیږي.

او بل دلیل یې دادی چې جناب رسول الله ﷺ ده مبارک ته په جواب کې

جني فقه
 "لَا تَحْزَنْ" وويل، يعني مه غمجن کپړه "لَا تَخَفْ" يې ورته ونه ويل چي مه
 بهر پرېه

د "لا تخف" پر ځای د "لَا تَحْزَنْ" ويل ددې خبرې ښکاره دليل دی چي دی
 مبارک پر خپل ځان نه، بلکې پر جناب رسول الله ﷺ بېرېدی، ځکه چي خوف
 پر نفس باندې وي او حزن د يو محبوب شي پر جلا کېدو باندې وي، نو له دې
 څخه معلومه شوه چي د صديق اکبر ﷺ بېرېه پر خپل ځان باندې نه وه، بلکې له
 ده څخه د جناب رسول الله ﷺ د جلا کېدلو خطر ورتې پيدا و. له دې وجې
 څخه جناب رسول الله ﷺ د "إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا" په فرمايلو سره دا واضحه کړه
 چي د حضرت صديق ﷺ ايمان دومره کامل دی لکه څنگه چي د الله ﷻ
 ملگري زما سره ده همدا راز د حضرت صديق ﷺ سره هم ده، نو که چيري
 جناب رسول الله ﷺ د حضرت موسی ﷺ په ډول "إِنَّ مَعِيَ رَبِّي" ويلی وای، نو
 مقصود نه ادا کېدی او په کلام کې بلاغت له منځه تللی

د درېيم سوال په جواب کې احسن الفتاویٰ ليکي: د حضرت
 نوح ﷺ په باره کې دا خبره کول چي هغه د خپلې ښېرا په ذريعه خپل قوم تباه
 کړی. دا د قرآن څخه د بې خبرۍ نتيجه ده، که چيري په قرآن شريف کې د
 حضرت نوح ﷺ پر فصد غور او فکر وکړل شي، نو دا په ښکاره توگه سره
 معلوم سړی، چي حضرت نوح ﷺ پر خپل قوم ډېر شفقت درلودی او په هيڅ
 صورت يې د خپل قوم هلاکت نه خوښاوه لکه لوی خدای ﷻ چي و ده مبارک

ته وحې کوي او دا راز فرمايي

فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ. (سورة هود آيت ۳۶)

ترجمه: نو مه غمجن کپړه په هغه چي وو دوی چي کول به يې
 ددې څخه معلومه شوه چي حضرت نوح ﷺ د خپل قوم پر بد عملۍ ډېر
 زيات غمجن ؤ، دا دده د شفقت او محبت يو ښکاره دليل دی، ښکاره خبره ده
 چي د دښمن پر بد عملۍ خو سړی نه غمجن کپړي، تر نهه نيم سوه کالو پوري
 حضرت نوح ﷺ د دوی د بد عملۍ په ليدلو سره غم او خپگان برداشت کړی.
 تاسې فکر وکړئ نهه نيم سوه کاله وخت څه معمولي خبرته ده. دا خبره به ويلو
 کي آسانه ده مگر دومره ډېر وخت بد عملياني ليدل او پر هغوی سخت غمجن
 کېدل او بيا ددې سره سره د صبر او استقامت لمن ټينگه نيول او دا هر څه به
 سره سينه گالل دا يوه غټه معجزه ده. ددې باوجود چي کله د غرق کېدلو حکم
 وکړل شو نو حضرت نوح ﷺ په ډېر اصرار او ناکيد سره د دوی سفارش کاوه
 چي ددې په جواب کې الله ﷻ ورته وفرمايل وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا
 أَنَّهُمْ مُفْرَقُونَ. (سورة المومنون آيت ۲۷)

ترجمه: او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو کي چي ظلم يې
 کړی دی (په نفسونو خپلو باندې چي)، بېشکه دوی غرق کول شي.
 ددې څخه ثابته شوه چي نوح ﷺ د دوی د خلاصون په هکله ډېرې زياتي
 زاری ورته کولې، مگر ددې کاره څخه الله ﷻ به پورته مبارکوالی ورسره
 حضرت نوح ﷺ ددغه کاره څخه راوگرځاوه او ورته وبی فرمايل چي په دې

هکله ته زما سره خبري مه کوه

د بلاغت دا تقاضا ده چې د انکار د شدت مطابق په جواب کې د شدت
کيد الفاظ استعمال يږي يعنې د جواب تاکيد د انکار پر تاکيد دلالت کوي
که تاسې فکر کړئ وي په لا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا کې دومره زيات
تاکيدات دي. لومړی خو دادی چې الله ﷻ لا تَسْتَفْعُ يعنې ته شفاعت
کوه. ددې بر خای يې لا تُخَاطِبُنِي وفرمايه چې ډېر غټ تاکيد دی يعنې په
باره کې زما سره بېخي هيڅ خبره هم مه کوه او په فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا کې يې
دوی د بد عملۍ او قباحت په ذکر کولو سره حضرت نوح ﷺ پوه کړی، چې
دا خلک ظالمان دي. پر دوی به ضرور عذاب نازل يږي.

بيا د اِنَّ لَفْظ او د جمله اسميه راوړل دا ټوله شيان پر دې خبره دلالت کوي
چې د حضرت نوح ﷺ انکار يعنې د خپل قوم پر شفاعت باندې تاکيد
اصرار بېخي زيات ؤ. مگر د حضرت نوح ﷺ د خپل قوم په باره کې دومره
زبانۍ زاری او شفاعت بيا هم قبول نه شول. او دده د قوم د غرق کېدلو حکم
محکم کړل شو. مگر ددې باوجود حضرت نوح ﷺ په دې انتظار ؤ چې
گوندي د سفارش او شفاعت يو چانس يا يوه حيله په لاس راشي، تر دې چې
خپل زوی ته باره کې يې لږد مېږي لار پيدا کړه، نو سمدلاسه يې د هغه
سفارش شروع کړی.

ناسي ناسد دا فکر وکړئ چې د حضرت نوح ﷺ د خپل زوی په هکله
شفاعت دا دده د پلاروالي په وجه ؤ، ځکه چې دی يې پلار ؤ د ډېر زيان

شفقت او مهربانۍ په وجه يې د زوی شفاعت شروع کړی

نه داسې نه وه، بلکې احسن الفتاوی ليکي: چې دې ته د پلاروالي
د شفقت خاصه نه شي ويل کېدای لومړی دا چې د نبي يعنی د يوله امته سره
د پلار په شان وي، دوهم دا چې: که چيرې اولاد انکار وکړي، نو دا خو
ښکاره خبره ده چې و اولاد ته د نورو په نسبت د سړي زيات درد راځي، د
حضرت نوح ﷺ چې کله د زوی پر انکار هم دومره شفقت ؤ، نو ښکاره خبره ده
چې پر نورو خلکو به يې تر دې ډېر زيات شفقت ؤ، مطلب دا دی چې د زوی په
هکله سفارش يې په دې وجه نه ؤ چې هغه دده زوی دی، بلکې ددې په وجه ؤ
چې د نورو خلکو د غرقېدو لپاره کوم گنجائش پاته نه شي، ددې وروسته چې
کله حضرت نوح ﷺ ته دده د خپل زوی د سفارش په هکله کومه سخته خبرتيا
ورکړل شول، او دی مبارک ددې کار څخه راوگرځول شو نو په دې وخت کې
دی مبارک په دې وپوهېدی چې په بربار سفارش کولو کې د الله ﷻ د
ناراضگۍ احتمال پيدا کېدای شي، نو ددې د تدارک او جرمانې لپاره
حضرت نوح ﷺ خپله رضا د الله ﷻ په رضا کې دفنا کولو لپاره داسې عرض
کړ: وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي اَلَا رَحْمَةً مِّنَ الْكَافِرِينَ دياراً.

(سورة نوح آيت ۲۶)

ترجمه: او وويل: نوح اي ربه زما مه پرېږده! پر مخکه باندې له کافرانو
څخه هېڅ اوسېدونکي

د حضرت نوح ﷺ دغه غوښتنه د الله ﷻ د رضا د حاصلولو لپاره وه، که

جیری دا خبری ناسی نه راسره منی او خامخا وایاست چي نه داسی نه ده.
 بلکی د حضرت نوح عليه السلام د بنبرای به وجه دده قوم تباه شو. نو که چیري موږ
 بالف م د نسلیه هم کړو چي د حضرت نوح عليه السلام د بنبرای به وجه دا عذاب
 راغی. نو د خو افرادو. بلکي د خو قبلو په هکله د جناب رسول الله ﷺ بنبر
 هم ثابت ده، نو باید ووايم چي د بنبرای د کولو او نه کولو په خای او موقع
 انسا عليه السلام د سر نسه پوهیږي. که چیري جناب رسول الله ﷺ د حضرت
 نوح عليه السلام بر مقام وای. نو جناب رسول الله ﷺ هم بنبرای فرمايله، او که چیري د
 جناب رسول الله ﷺ بر خای حضرت نوح عليه السلام وای نو یقیناً چي نوح عليه السلام به هم به
 دی خای کی بنبرانه کولای (احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۴۸۲)

فقط و الحمد لله أولاً و آخراً و الصلوة والسلام على رسوله الكرام خصوصاً
 على سيد الانام ما اختلفت الليالي و الايام و هو خير ختام.

حمد رنگه ډېر و اعطان لیدل کیري چي پر منبر ناست وي او داسي خبري
 کوي چي بخي هېڅ حقیقت نه لری او داسي ضعیفه کتابونه یې مخ ته نیولي
 وی چي د موضوعاتو څخه ډک وي لکه تذکیرة الواعظین او داسي نور. دالا
 چه کوي چي بی حقیقه خبري کوي. بلکي د رسول الله ﷺ و طرف ته یې
 مسووی دوی به دي نه سوهیږي چي په دي کي دوه نقصانونه دي چي هر یو
 ی د سر نقصان دی. یو نقصان بکیني دا دی چي پخپله جناب رسول
 الله ﷺ بیان کړی دی **مَنْ كَذَبَ عَلَىٰ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.**

ترجمه کړه څوک چي به قصد سره زما و طرف ته د درواغو د خبري نسبت

و کړي نو هغه دي خپل د اوسیدلو خای به دورخ کي و کوري. معني کړه سړي
 چي د خپله خانه جوړه کړي خبره په ما پوري ونړي نو خپل د اوسیدلو خای دي
 په دورخ کي تیار کړي.

او بل غټ نقصان یې دا دی چي په دي کي د عوامو د عقیدو او اعمالو
 خرابي راځي او په ځینو ځایونو کي یې پر گناهونو کولو زور کوي. بناغلو
 واعظانو ته په کار دي چي په د خدای ﷻ څخه وېرېږي او یه دی هکله غلطي
 خبري بیان نه کړي. د دوی دنده او وظیفه دا ده چي خلکو ته اسلامي اخلاق
 وروښوي او په ښو خوښو یې سمبال کړي که نه نو د ټولني د خرابیدو
 مسئولیت به ورپه غاړه شي.

آیا جناب رسول الله ﷺ

عالم الغیب و او که نه؟

پوښتنه: آیا جناب رسول الله ﷺ عالم الغیب و او که نه؟

جواب: نه وروړه جناب رسول الله ﷺ عالم الغیب نه و. ځکه چي دا یوازې
 د الله ﷻ صفت دی که داسي فکر کړی وی. په سوره الانعام کی الله ﷻ خل
 گران رسول ته امر کوي او فرمايي:

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ.

(سورة الانعام آیت ۵۰)

ترجمه: ووايه، اي محمده! دوی ته، چي نه وایم زد تاسي ته چي زما سره

خزاني د الله دي (چې درکړم تاسې ته هر څه چې غواړئ) او نه (وايم چې زه پوهېږم په غيب باندې

مگر هو! د الله ﷻ له طرفه څخه د ډېرو پتو خبرو علم و جناب رسول الله ﷺ نه ورکول شوی و (کفايت المفتی جلد اول صفحه ۹۴)

آيا جناب رسول الله ﷺ په خپله

ذاتي رايه سره د شريعت په احکامو

کي کمبود يا زياتوب کولای شوای:

پوښتنه: آيا جناب رسول الله ﷺ په خپله ذاتي رايه سره د شريعت په احکامو کي کمبود يا زياتوب کولای شوای او که نه؟

جواب: نه وروره! جناب رسول الله ﷺ په خپله ذاتي رايه سره د خدای ﷻ په احکامو کي کمبود يا زياتوب نه شوای کولای. مگر هو په اجتهادي مسائلو کي يې د خپله اجتهاده څخه يو حکم بنوولای شوای. مگر په کومو امورو کي چې د قرآن شريف يو آيت نازل شوی وي اجتهاد نه شي کېدای. بلکې د وحی منبعت ضروري دی (کفايت المفتی جلد اول صفحه ۹۴)

لکه د سورة يونس په بوه آيت کي چې الله ﷻ و خپل خوږ نبي جناب رسول الله ﷺ ته امر کوي او فرمايي قُلْ مَا يَكُونُ لِيْ اَنْ اَبْدِلَ لَهُ مِنْ تِلْقَائِيْ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبَعَ اِلَّا مَّا يُوْحٰى اِلَيَّ (سورة يونس آيت ۱۵)

ترجمه: ووايه (اې محمده دوی ته) چې نه ښايي ماته دا چې بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله، متابعت نه کوم زه، مگر (صرف) د هغه (حکم) چې رالېږل شوی دی ماته

تر دغه آيت لاندې تفسير کابلي دا راز ليکي:

د پاک قرآن عمومي پند او نصيحت خو کفارو ډېر خوښاوه، مگر د هغو آياتونو څخه يې ښه نه وړل په چا کي چې د بت پرستۍ، يا د کفارو د مخصوصو عقائدو ترديد شوی و، نو کفارو به په ډېر نفرت او کراهيت سره رسول الله ﷺ ته ويل چې پاک خدای ﷻ ته ووايه چې بل داسې قرآن درکړي چې دغسې مضامين پکښې نه وي. او که همدغه قرآن پته کېږي، نو ښايي چې هغه برخه خو يې ضرور اصلاح او سمسره کړي چې د بت پرستۍ او داسې نورو شيانو په هکله پکښې خبرې موجودې دي

دغو خلکو چې پخپل لاس به يې د ډېرو او نورو شيانو څخه بتان جوړول او بيا به يې خدایي تصرفات او اختيارات پر دغو شيانو تقسيمول، نو دوی خو يو رسول هم د دا ډول تصرفاتو او اختياراتو مالک فرض کړی و، او با به يې ښايي دغه وينا د پسخند او ټوکو په ډول کوله

په هر حال ددې تحقيقي جواب دا دی:

چې پخپله الله ﷻ فرمايلي دي: ووايه اې محمده! دوی ته چې نه ښايي ما ته چې بدل کړم دغه قرآن، بېشکه زه بېرېږم که نا فرماني وکړم د رب خپل به بدلول د قرآن سره له عذابه څخه د غټې ورځې چې قيامت دی. يعني نه د هيڅ ملائکې او نه د هيڅ رسول دا کار دی چې له خپله ځانه د الله ﷻ نه کلام کي

سریم و کړي، یا یې یو ټکی یا حرکت لاندې باندې کړي، د رسول الله ﷺ وظيفه دا ده هغه وحې چې د الله ﷻ له لوري راشي هغه یې له زیاتوبه او کمبوده، دده له حکم سره موافق ورسوي، او تعمیل یې وکړي

د رسول الله ﷺ د حاضر او ناظر کېدلو عقیده:

پوښتنه: نورگل وایي چې حضرت محمد ﷺ عالم الغیب دی او هر ځای حاضر او ناظر دی، دی وایي که یو څوک جناب رسول الله ﷺ عالم الغیب او هر ځای حاضر او ناظر ونه بولي هغه کافر دی او د اسلامه څخه وتلی دی، آیا د نورگل دغه عقیده صحیح ده او که نه، او همدارنګه د امام اعظم رحمه الله علیه په دې مسئله کې کومه عقیده ده؟

جواب: د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه او همدارنګه د نورو ټولو امامانو، بلکې د ټوله محمدي امت اجماع او متفق علیه عقیده ده چې علم غیب د الله ﷻ یو مخصوص صفت دی او د پاک قرآن د سورة الحشر ۲۲ آیت ددې خبرې په ښکاره ډول سره ثبوت کوي چې د الله ﷻ څخه ماسېوا بل هیڅ عالم الغیب نه شته، مګر هو د جناب رسول الله ﷺ علم د خدای ﷻ څخه وروسته تر ټوله مخلوق زیات دی، ځکه چې الله ﷻ ډېرې پټې خبرې و جناب رسول الله ﷺ ته ورښودلې دي، مګر له دې سره سره بیا هم جناب رسول الله ﷺ عالم الغیب نه دی، نو د نورگل دا عقیده د قرآن شریف، حدیث شریف او د اجماع عقیدې څخه خلاف ده

(کفایت المفتی جلد اول صفحه ۹۸)

د جناب رسول الله ﷺ د نامه په

اورېدلو سره د گوتو سرونه مچول:

پوښتنه: ځینې خلک چې د جناب رسول الله ﷺ مبارک نوم واورې نو د گوتو سرونه مچ کړي، آیا ددې کار ثبوت شته او که نه؟

جواب: د جناب رسول الله ﷺ د مبارک نامه په اورېدلو سره گوتې مچول او سترگو ته وړل په یو پاڅه او معتبر دلیل سره نه دي ثابت شوي

(کفایت المفتی جلد اول صفحه ۱۱۳)

وذكر ذلك الجراحى واطال ثم قال: ولم يصح فى المرفوع من كل هذا شئ. (ردالمحتار، باب الاذان جلد اول صفحه ۳۹۸)

علامه عبدالحی لکنوي رحمه الله علیه فرمایلي دي

این تقبیل را در بعض کتب فقه مستحب نوشته است، نه واجب و نه سنت... و آن کتب که در آنها این مسئله مذکور است غیر معتبر اند... ازین وجه که درین کتب رطب ویابس بلا تنقیح مجتمع است... واحادیث که درین باب فقهاء نقل میکنند ان بتحقیق محدثین صحیح نیستند الخ.

(مجموعه الفتاوى على هامش خلاصة الفتاوى جلد ۴ صفحه ۳۲۵)

آيا جناب رسول الله ﷺ مري

را ژوندي کړي دي او که نه؟

پوښتنه: آيا جناب رسول الله ﷺ مري را ژوندي کړي دي او که نه؟

جواب: په صحيح روايت سره ددې ثبوت نه شته چې جناب رسول الله ﷺ دې مري را ژوندي کړي وي (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۱۶)

آيا د جناب رسول الله ﷺ سایه

مبارکه پر مخکه باندې لوېدله او که نه؟

پوښتنه: آيا د جناب رسول الله ﷺ سایه مبارکه پر مخکه باندې لوېدله او که نه؟

جواب: وروره ددې په اړه کومه يادونه، په صحيحو احاديثو او نورو معتبرو کتابونو کې نشته چې د هغه څخه دي معلومه شي چې د جناب رسول الله ﷺ سایه پر مخکه باندې نه لوېدله.

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۱۶)

په خصائص الكبرى کې يو روايت راغلی دی. مگر حضرت ملا علی قاري رحمه الله ضعيف بللی دی، روايت په دې ډول دی:

اخرج الحکيم الترمذی عن ذکوان ان رسول الله ﷺ لم یکن له ظل

فی شمس و لافی قمر. (الخصائص الكبرى جلد اول صفحه ۶۸)
يعني رسول الله ﷺ نه په لمر کې او نه په سپوږمۍ کې سایه درلوده

د غير مسلمانانو سره د مندر او يا نورو

مذهبي ځايونو په جوړولو کې مرسته كول:

پوښتنه: آيا يو مسلمان د هندوانو يا نورو غير مسلمو اقليتونو سره د مندر يا نورو مذهبي ځايونو په جوړېدو کې مرسته کولای شي او که نه؟

جواب: وروره په اسلامي هېواد کې و غير مسلمانانو ته مذهبي ازادي شته، مگر دغه ازادي هم حدود لري، چې تفصيلات يې د فقهي په کتابونو کې راغلي دي، مطلب دا دی چې د غير مسلمو خلکو مذهبي ازادي، د مسلمانانو تر مذهبي بې عزتۍ پورې رسول نه دی په کار، الله ﷻ دې و مسلمانانو ته ايمان او عقل ورنصيب کړي

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۶۶)

آيا غير مسلمو ته سلام

اچول روا دی او که نه؟

پوښتنه: آيا غير مسلمو ته سلام اچول روا دی او که نه؟

جواب: و غير مسلمو ته سلام اچول نه دی په کار، مگر په هغه صورت کې

آيا جناب رسول الله ﷺ مري

را ژوندي کړي دي او که نه؟

پوښتنه: آيا جناب رسول الله ﷺ مري را ژوندي کړي دي او که نه؟

جواب: په صحيح روايت سره ددې ثبوت نه شته چې جناب رسول الله ﷺ دې مري را ژوندي کړي وي (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۱۶)

آيا د جناب رسول الله ﷺ سایه

مبارکه پر مخکې باندې لوېدله او که نه؟

پوښتنه: آيا د جناب رسول الله ﷺ سایه مبارکه پر مخکې باندې لوېدله او که نه؟

جواب: وروره ددې په اړه کومه يادونه، په صحيحو احاديثو او نورو معتبرو کتابونو کې نشته چې د هغه څخه دي معلومه شي چې د جناب رسول الله ﷺ سایه پر مخکې باندې نه لوېدله.

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۱۶)

په خصائص الكبرى کې يو روايت راغلی دی، مگر حضرت ملا علي قاري رحمه الله ضعيف بللی دی، روايت په دې ډول دی:

اخرج الحکيم الترمذی عن ذکوان ان رسول الله ﷺ لم یکن له ظل

فی شمس و لافى قمر. (الخصائص الكبرى جلد اول صفحه ۶۸)

يعني رسول الله ﷺ نه په لمر کې او نه په سپوږمۍ کې سایه درلوده

د غير مسلمانانو سره د مندر او يا نورو

مذهبي ځايونو په جوړولو کې مرسته كول:

پوښتنه: آيا يو مسلمان د هندوانو يا نورو غير مسلمو اقليتونو سره د

مندري يا نورو مذهبي ځايونو په جوړېدو کې مرسته کولای شي او که نه؟

جواب: وروره په اسلامي هېواد کې و غير مسلمانانو ته مذهبي ازادي شته، مگر دغه ازادي هم حدود لري، چې تفصيلات يې د فقهي په کتابونو کې راغلي دي، مطلب دا دی چې د غير مسلمو خلکو مذهبي ازادي، د مسلمانانو تر مذهبي بې عزتۍ پورې رسول ته دی په کار، الله ﷻ دې و مسلمانانو ته ايمان او عقل ور نصيب کړي

(فتاوى يوسفیه جلد اول صفحه ۶۶)

آيا غير مسلمو ته سلام

اچول روا دی او که نه؟

پوښتنه: آيا غير مسلمو ته سلام اچول روا دی او که نه؟

جواب: و غير مسلمو ته سلام اچول نه دی په کار، مگر په هغه صورت کې

که ده سلام درواچوی، نو صرف وعلیکم ورته ویل په کار دي، البته که د ملاقات وخت راغی یا په لاره کې سره مخامخ سواست نو د سلام پر ځای باید دده د عافیت او خیریت په هکله پوښتنه وکړئ یعنې ورته وواياست چې څه حال دي دی، ښه خويي، خیر خودی، په کور کې کراري ده او داسې نورو جملو سره دده دل جوړي یعنې زړه خوشحاله کړئ

(فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۶۷)

آیا د هندوانو دعوت او

مېلمستیا قبول روا دي او که نه؟

پوښتنه: د هندوانو یا نورو غیر مسلمو تحفه او یا هم دعوت او مېلمستیا قبول روا دي او که نه؟

جواب: هواد غیر مسلمو تحفه قبول روا دي، په دې شرط چې مرداره نه وي. همدارنگه د هندو مېلمستیا قبول په دې شرط چې په حلاله طریقه سره یې گټلې وي روا ده (فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۶۸)

آیا د غیر مسلمو خلکو سره

ډوډی خوړل روا ده او که نه؟

پوښتنه: د غیر مسلمو خلکو سره ډوډی خوړل روا ده او که نه؟

جواب: هواد غیر مسلمو خلکو سره ډوډی خوړل روا ده، مگر د مرتد سره روا نه ده. (فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۶۹)

آیا د هندوانو نذر خوړل روا دی او که نه؟

پوښتنه: ځینې وخت هندوان د خپلو بتانو پر نامه نذر کوي او پر خلکو یې تقسیموي آیا ددغه شي خوړل روا دي او که نه؟

جواب: د بوتانو په نامه نذر کړل شوی شی شرعاً حرام دی. د هېڅ مسلمان لپاره ددغه شي خوړل روا نه دي (فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۷۱)

آیا د مرتد لپاره جنازه روا ده او که نه؟

پوښتنه: آیا د مرتد لپاره جنازه روا ده او که نه؟

جواب: د غیر مسلم جنازه روا نه ده او مرتد خو شرعاً واجب القتل دی. د هغه جنازه به څه ډول روا شي (فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۷۲)

ملائکو و حضرت ادم عليه السلام

ته څه ډول سجده وکړه؟

پوښتنه: ملائکو و حضرت ادم عليه السلام ته څه ډول سجده وکړه؟

جواب: په دې کې دوه قوله دي يو قول دا دی چې دغه سجده و ادم عليه السلام ته د تعظيم په ډول وه او بل قول دا دی چې دغه سجده الله جل جلاله نه وه، او د آدم عليه السلام حيثيت د دوی لپاره دا ډول ؤ، لکه زمور لپاره چې قبله شريفه ده (فتاویٰ يوسفیه جلد اول صفحه ۹۶)

آيا قرآن شريف افضل دی

او که جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم؟

پوښتنه: آيا قرآن شريف افضل دی او که جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم؟

جواب: که چيرې د قرآن شريف څخه کلام الله مراد واخلې، نو دا خو الله جل جلاله صفت دی نو بيا د قرآن شريف د افضل کېدو په هکله هيڅ شک نه شته. او که د قرآن شريف څخه مراد مصحف يعنې د قرآن شريف مطبوع، چاپ، او د هغه مکتوب، نوشته، واخلې، نو په دې صورت کې بيا د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم په افضل کېدلو کې هيڅ شک نه شته.

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۲۵)

د قرآن شريف د څيرې

شوو او زړو شوو ورقو حکم:

پوښتنه: که چيرې د قرآن شريف څيرې شوي ورقې په دې خيال سره و سوځل شي چې د هغو توهين ونه شي نو آيا دا کار روا دی او که نه؟

جواب: د توهين څخه د ساتلو په غرض د قرآن شريف د زړو ورقو سوځل مباح او روا دي. ځکه چې حضرت عثمان رضي الله عنه چې د کومو مصاحفو پاته کېدل مناسب ونه بلل نو يې و سوځل لکه چې وايي: و امر بما سواه من القرآن في كل صحيفة او مصحف ان يحرق.

(بخاري شريف جلد دوهم صفحه ۷۴۶)

مگر ښه کار دا دی چې ښځه کړل شي يا په اوبو کې وبهول شي، خو دا چې نن سبا د مناسب ځای پيدا کېدل مشکل دی نو کفايت المفتي څه دا راز ليکي: په يو محفوظ ځای کې د قرآن شريف د زړو شوو ورقو ښخول هم روا دی، مگر نن سبا يې سوځل ښه کار دی، ځکه چې داسې محفوظ ځای پيدا کول چې هلته دې انسان او يا حيوان وروڼه رسيږي، ډېر مشکل دی او د حضرت عثمان رضي الله عنه د مصاحفو سوځل ددې کار د جواز دليل دی.

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۱۲۷)

آيا قابل احترام ورقې په ردي کې استعمالول روا دي او که نه؟

پوښتنه: په ورځپاڼو او اخبارو کې چې کوم آياتونه او يا هم قابل احترام مضامين ليکلي وي، هغه د ويلو څخه وروسته په ردي کې استعمالول يعني يوشمېر پکښې پېچل، لکه نن سبا چې ځينې خلک ډوډۍ او يا نور شيان پکښې پېچي او يا په دغو اخبارو باندې سينې پاکوي روا دي او که نه؟

جواب: په کومو ورځپاڼو او مجلو کې چې د قرآن شريف آياتونه او يا نور معتبر مضامين ليکلي وي هغه په ردي کې استعمالول روا نه دي لکه فتاوی عالمگيري چې پخپل پنځم جلد کې ليکي ويکره ان يجعل شيئاً في کاغذ فيها اسم الله تعالى کانت الكتابة على ظاهرها او باطنها.

(فتاوی هندیه جلد پنځم صفحه ۳۲۳)

صرف د قرآن شريف ترجمه

خپرول روا دي او که نه؟

پوښتنه: آيا د قرآن شريف دا ډول ترجمه خپرول چې د قرآن شريف عربي متن پکښې نه وي ليکل شوی روا دي او که نه؟

جواب: هو، د قرآن شريف د اصل عربي نظم اود هغه د ځانگړتياوود ساتنې

لپاره دا ضروري دي چې د ترجمې سره بې عيار هم وليکل شي، ځکه چې يوازې د ترجمې په اشاعت سره د تغير او تبديل امکانات زيات راځي، لکه چې ردالمحتار پخپل لومړي جلد کې زياتوي: ان اعتاد القراءة بالفارسية او اراد ان يكتب مصحفا بها يمنع...

(رد المحتار جلد اول صفحه ۴۸۶)

د يو چا د لاس څخه په

نافهمۍ کې د قرآن شريف لوبدل:

پوښتنه: که د يوه سړي څخه په نافهمۍ کې قرآن شريف پر مخکه ولوبدی، نو څه به کوي؟

جواب: که د يوه سړي د لاسه څخه بلا قصد قرآن شريف ولوبدی نو پر دغه سړي باندې هيڅ مؤاخذه نه شته، صرف د خپلې بې احتياطي او غفلت په وجه به د خداي عزوجل څخه بڅښنه غواړي.

(کفايت المفتی جلد اول صفحه ۱۳۰)

د کوچني په غوږ کې د اذان کولو وخت:

پوښتنه: د نوي زېږدلي کوچني په غوږ کې به څه وخت اذان کوي، که چيرې په اوله ورځ اذان ونه کړي څه پروا خو نه لري؟ او بله پوښتنه دا ده چې

په راسته غوږ کې به يې اذان کوي او په چپه غوږ کې به يې اقامت وايي او که څنگه؟

جواب: وروره! د کوچني په غوږ کې د اذان کولو لپاره کوم معلوم وخت نه شته. مگر کوبښښ په کار دی چې په دې کې غفلت ونه کړل شي، که چيرې د غفلت له وجې خو ورځې وځنډول شي نو وروسته دې اذان وکړل شي او د کوچني په راسته غوږ کې اذان او په چپه غوږ کې اقامت کول سنت دی.

عن ابی رافع رضي الله عنه قال رأيت رسول الله ﷺ اذن في اذن الحسن بن علي حين ولدته فاطمة بالصلوة، قال الملا علي القاري رحمته الله (حين ولدته فاطمة) يحتمل السابغ و قبله. (مرقاة جلد ۸ صفحه ۱۵۹)

هغه سړی چې لاسونه يې پرې

شوي وي څه ډول به اودس تازه کوي؟

پوښتنه: که چيرې د يو سړي لاسونه پرې شوي وي، نو دې به د لمانځه لپاره څه ډول اودس تازه کوي؟

جواب: د اوداسه پر اندامونو دې اوبه وبهوي، که چيرې يې پر دې قدرت نه درلودی نو تبمم دي وکړي، که يې چيرې پر لاسونو زخم و، يې لاسونه تر بازو پورې پرې شوي وه او پر مخ يې هيڅ ډول اوبه نه شوای بهولای يعنې پر مخ يې د اوبو د بهولو قدرت هم نه درلودی، نو مخ دې پر مخکې پا پر دېواله

او يا پر بل شي باندې د تبمم په نيت سره (کرار کرار) وموږي چې خوږ نه شي او که يې پر مخ زخم و. نه يې شوای کولای چې پر دېواله يې وموږي يعنې پر دې کار يې هم قدرت نه درلودی. نو يې له اوداسه لمونځ کولای شي او بسا د لمانځه راگرځول هم نه غواړي لکه فقهاء چې ليکي

قال في التنوير مقطوع اليدين والرجلين اذا كان بوجه جراحة يصلي بغير طهارة ولا يعيد على الاصح وفي الشامية (قوله وبوجهه جراحة) والامسحه على التراب ان لم يمكنه غسله.

(ردالمحتار جلد اول صفحه ۲۳۳)

که اوبه او خاورې نه وي د لمانځه

کولو په وخت کې به سړی څه کوي؟

پوښتنه: که يو سړی په ربل کاډی کې په سفر روان و خو به دې وخت کې يې اودسه شو، د لمانځه وخت راغی او اوبه هم نېستې وي او همدارنگه به گاډی کې د ډېر رش له وجې د لمانځه کولو ځای هم نه موجود. نو آيا يې له اودسه او په اشاره سره لمونځ کولای شي او که نه. دا خو يو صورت و. بل صورت دادی که چيرې يو څوک اودس خو ولري مگر د لمانځه کولو ځای نه وي. نو د ځای د نېستيوالي له وجې په اشاره سره لمونځ صحيح کيږي او که نه؟ او بله خبره داده چې په دغو دواړو ذکر شوو صورتونو کې د لمانځه د قضا کېدلو بیره هم شته؟

جواب: وروره په دواړو صورتونو کې چې هر ډول ممکن وي لمونځ کولای شي مگر وروسته به يې قضاء راوړي.

(احسن الفتاوى جلد ۲ صفحه ۲۶)

آيا يو مسلمان ته روا دي چې د

مجبورۍ او اضطرار په حالت کې د

کفر کلمه ووایي يا بت ته سجده وکړي:

پوښتنه: آيا د يو مسلمان لپاره دا روا دي چې د مجبورۍ او اضطرار په حالت کې د کفر او شرک د کلمې په ويلو سره او يا بت ته د سجده کولو په وجه سپره خپل ځان د مرگه څخه وساتي؟

جواب: هو، وروره! د محمدي قانون له نظره د مجبورۍ په وخت کې د کفر او شرک د کلمې ويلو اجازت شته په دې شرط چې زړه به يې مطمئن وي. د قرآن شریف د سورة نحل دغه ایت وگورئ چې فرمايي:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ.

(سورة النحل ایت ۱۰۶)

ترجمه: هر هغه څوک چې پر الله ﷻ تر ايمان راوړلو وروسته (بیرته) کافر شو (نو د الله ﷻ غضب دی پر دغسې چا) مگر نه هغه څوک چې زور پر وکړل شو او مجبوراً يې د کفر کلمه وويله، حال دادي چې زړه دده په ايمان سره

مطمئن دی.

کفايت المفتی ليکي چې کفر او شرک يو ډېر حرام کار دی. د مسلمان لپاره په کار دي چې د دغه حرام کار څخه ځان وساتي. مگر د اضطرار په حالت کې رخصت دی لکه الله ﷻ چې فرمايي

وقد فصل لكم ما حرم عليكم الا ما اضطررتم اليه. (سورة الانعام)

همدارنگه په بخاري شريف کې راغلي دي چې مجبور ضعیف گڼل کېږي. چې د خپل ضعف په وجه سره الهی امر پرېښوولای شي يعنې د حرامو مرتکب کېدای شي، له دې سببه ضعیف ته الله ﷻ معذور ويلى دی لکه چې فرمايي قال ابو عبدالله فعذر الله المستضعفين الذين لا يمتنعون من ترك ما امر الله به والمكره لا يكون الامتضاعفاً غير ممتنع من فعل ما

امر به. (صحيح البخاري جلد ۲ صفحه ۱۰۲۶)

همدارنگه مرقات شرح مشکوة پخپل لومړي جلد کې په دې هکله داسې ليکي اما باعتبار اصل الجواز فيجوز له ان يتلفظ وان يفعل ما يقتضى الكفر كسب الاسلام وسجود الصنم اذا هدد ولو بنحو ضرب شديد واخذ مال له وقع كما افاد ذلك قوله تعالى من كفر بالله من بعد ايمانه الامن اكراهه وقلبه مطمئن بالايمان الاية.

(مرقات شرح مشکوة جلد اول صفحه ۱۱۱)

که چيري يو چا ته د مرگ دمکي ورکړل

شي چي فلانی سړی به وژني که نه نو تا

وژنم، آیا د هغه سړي وژل دده لپاره روا دي؟

وروره! لومړی دا خبره زده کړه چي شرعي محرمات پر درې ډوله دي، يو قسم يې داسي دي چي د اضطرار او اکراه په صورت کي روا دي دا هغه ډول محرمات دي چي که عملي نه کړل شي او په دې وجه دغه سړی مړ شي نو گناه کاره دی لکه د اضطرار او اکراه په حالت کي د خنزير يا د مړه حيوان د غوښو خوړل، که چيري دغه شيان ونه خوړل شي او دی مړ شي تود شريعت له رويه دغه سړی گناهکاره دی.

دوهم قسم هغه ډول محرمات دي چي عملي کول يې مباح دي يعني په عملي کولو کي يې کومه گناه نشته، مگر د نه عملي کولو په وجه که چيري مړ شو، نو موجب د اجر او ثواب دی لکه د کفر پر کلمې ويلو مجبوره کېدل، يا بت ته پر سجده کولو مجبوره کېدل (يا اسلامي شعائرو ته پر ښکښلو کولو مجبوره کېدل).

په دې شرط سره چي په زړه کي به يې ايمان قائم وي او بت ته په سجده کي به يې و الله ﷻ ته د سجدې نيت وي د کفر کلمه پر ژبه باندي راوړل او يا د بت په مخکي سجده کول يا اسلامي شعائرو ته ښکښل کول د شريعت له رويه مباح گرځي، مگر که دغه سړی انکار وکړي او په دې وجه ووژل شي، يا د بدن يو غړی ځيني پرې کړل شي، نو موجب د اجر او ثواب دی ځيني فقها وايي

چي د شهداؤ ثواب ورکول کيږي لکه ډېر صحابه کرامو ته چي ډول ډول تکليفونه د مشرکينو له خوا ورکړل شول. مگر بيا يې هم د کفر کلمې تر مبارکو خولو راونه وتلې.

درېم قسم هغه ډول محرمات دي چي په هيڅ حالت کي مباح او روا نه جوړيږي لکه پر يو چا چي کراه او زور واچول شي چي چل پلار، زوی، لور، ښځه يا يو بل داسي انسان چي د شريعت له نظره بې وژل روا نه وي ووژنه، يا فلانی سړی ډېر سخت وواهه يا ښکښل او ازار ورکړه يا زنا وکړه يا يواندام ځيني غوڅ کړه، دغه کارونه هيڅکله او د هېچا لپاره نه روا کيږي. بلکي پر اکراه صبر کول په کار دي که څه هم چي خپله ووژل شي، په قرآن شريف کي دغه آيت چي فمن اضطر غير باغ ولا عاذ لومړي قسم په هکله دی او دا آيت چي مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيْمَانِهٖ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيْمَانِ د دوهم قسم په هکله دی، په دغو دوو ځايونو کي پاک او مقدس شريعت د ځان د ساتلو لپاره د دغو خبرو اجازت ورکړی دی، مگر په درېم صورت کي د يوه ځان د ساتلو لپاره د بل ځان هلاکول رامنځته کيږي چي دا کار په هيڅ ډول روا نه دی لکه ردالمحتار چي په کتاب الاکراه کي ليکي: فان اکره على اكل

ميتة او دم او لحم خنزير او شرب خمر (تنوير الابصار) قال المحقق في الشاميه (قوله فان اکره على اكل ميتة) الاکراه على المعاصي انواع. نوع يرخص فعله ويثاب على تركه كاجراء كلمة الكفر و شتم النبي ﷺ وترك الصلوة و كل مائتة بالكتاب، وقسم يحرم فعله ويثام باتيانه قتل مسلم او

حسني فقه
قطع عضوه او صربه صربا متلفا او شتمه او اذيته او الزنا، وقسم يباح فعله ويانم ترکه کالحمير وما ذکر معه.

(ردالمحتار، کتاب الاکراه جلد ۶ صفحه ۱۳۳)

همدارنگه لږ وروسته ليکي.

وان اکره على الکفر بالله تعالى وسب النبي ﷺ مجمع وقد روى يقطع او قتل رخص له ان يظهر ما امر به على لسانه ويودی وقلبه مطمئن بالايمان..... ويؤجر لو صبر (تنوير وشرحه) قال المحقق في الشاميه اى يؤجر اجر الشهداء.

(ردالمحتار کتاب الاکراه جلد ۶ صفحه ۱۳۴، ۱۳۵)

آيا د اضطرار په حالت

کي سود اخيستل روا دي:

پوښتنه: آيا د سخت تکليف په وخت کې د سود اخيستل روا دي که نه؟

جواب: هو. د اضطرار په حالت کې دومره سود اخيستل چې دده اضطرار له منځه يوسي مباح دی. مگر تر دې زيات اخيستل او يا دومره اخيستل چې اضطرار ي لا باقي وي روانه دی (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۲۳۰)

همدارنگه تفسير ابن کثير ليکي قال الله تعالى فمن اضطر غير باغ ولا

حسني فقه
عاد فلا اثم عليه (الاية) قال الحافظ عماد الدين في تفسيره اى في غير بغى ولا عدوان وهو مجاوزة الحد ولا يا كل الا العلقه ويحمل معه ما يبلغه الحلال.

(تفسير ابن کثير: البقرة آيت ۱۷۳ جلد اول صفحه ۱۰۶)

که يو مسلمان ډاکتر د يوه ناروغه

د علاج لپاره شراب خوړل لازمي وبولي

آيا ددغه ناروغ لپاره دا کار روا دی؟

پوښتنه: که چيري يو مسلمان ډاکتر د يوه ناروغه د علاج لپاره دا ضروري وگڼي چې ستاد ناروغی لپاره د ضروري ده چې خو څاڅکي شراب وخورې، آيا ددغه ناروغه لپاره روا دي چې ددغه ډاکتر په خبره عمل وکړي؟

جواب: وروره! په دې هکله د فقهاوو اختلاف دی ځيني يې روا بولي او ځيني يې ناروا بولي درمختار ليکي: چې صحيح مذهب دادی چې په حرامو سره تداوي روا نه ده نو کوم فقهاء چې په حرام شي سره تداوي حرام بولي هغوی ليکي چې په حرام او نجس شي باندې د علاج کولو لږه به دې شرط اجازت ورکول کېدای شي چې مسلمان ډاکتر ورته ووايي چې ستاد ناروغی د علاج لپاره د شرابو خوړل ضروري دي. بې له شرابو بله دوا ستاد ناروغی د علاج لپاره گټوره نه ده، صرف د غير مسلم ډاکتر قول ددې لپاره کافي نه

دی (دا ځکه چي په غیر مسلم پوره اعتماد نه شي کېدای ځکه چي په ډېرو غیر مسلمو قومونو کي د شرابو استعمال بې له څه مشکله روادی، لکه ردالمحتار چي لیکي يجوز للعلیل شرب البول والدم والمیتة للتداوی اذا اخبره طیب مسلم ان شفائه فيه ولم يجد من المباح ما يقوم مقامه وهل يجوز شرب القلیل من الخمر للتداوی فيه وجهان انتهى مختصراً. (ردالمحتار کتاب الحظر والاباحه جلد ۶ صفحه ۳۸۹)

که یو چا د خپلي مور یا خور سره زنا وکړل آیا په دې کار سره دغه سړی کافر کیږي او که نه؟

پوښتنه: که یو چا د خپلي مور یا خور یا عمه یا خاله یا یو بل داسي چا سره زنا وکړل چي دده سره یې د تل لپاره نکاح حرامه وه، آیا به دغه کار سره دغه سړی کافر کیږي او که نه، همدارنگه یوه سړي د یوې فاحشي ښځي يعني رنډۍ سره هر وخت زنا کوله، څه زمانه وروسته ددغي فاحشي ښځي لور پیدا شول، مگر دا معلومه نه وه چي دا به ددغه سړي د نطفې څخه پیدا شوې وي او که به د بل چا د نطفې څخه، ځکه چي ددغي ښځي سره خو نور و خلکو هم زنا کوله. مطلب دادی چي دغه نجلۍ د پنځه ویشو کلونو شول، دغه سړي ددغي نجلۍ سره هم زنا وکړل، نو اوس ددغه سړي شرعاً څه حکم دی چي هم یې د مور او هم یې د لور سره زنا کړې ده؟

جواب: وروره د انسان په طبیعت کي دغه خبره پرته ده چي د مور او خور

سره د زنا څخه نفرت کوي، مگر که بیا هم یو خبیث النفس سړي داسي کار وکړي نو باید ووايم چي د گناه کبیره په کولو سره څوک نه کافر کیږي، مگر هو، که څوک دغه ناروا کار حلال وبولي په دې سره کافر کیږي لکه ردالمحتار چي لیکي من استحل حراماً قد علم فی دین النبی ﷺ تحرمة کنکاح المحارم فکافر.

(ردالمحتار مطلب استحلال المعصية کفر جلد ۲ صفحه ۲۹۲)

مگر بې له قوي او پاڅه دليله دغه خبره د یو مسلمان و طرفته منسوبول روا نه دي.

ستاسي د دوهمي پوښتني جواب دادی چي دغه سړی چي تاسي وایاست هم یې پخپله د رنډۍ او هم د هغې د لور سره زنا کوي فاسق دی. دا فرق نه کوي که یوازې د رنډۍ سره زنا وکړي هم فاسق گرځي او که یې د لور سره وکړي خو تر دې لایات، د محمدي شریعت له رویه پر دغه سړي د زنا حد لازمېږي، مگر اوس د حدودو د اقامت زمانه نه ده، ځکه چي د حدودو اقامت دامام سره خاص دی لکه ردالمحتار چي لیکي

فیشرط الامام لاستیفاء الحدود. (ردالمحتار جلد ۶ صفحه ۵۴۹)

نو له دې وجي پر مسلمانانو لازم دي چي د داسي شخص سره زجر او توبیخ اسلامي تعلقات تر هغو پري کړي ترڅو چي دی یو به کارې او دده د توبې خلوص د قرائنو او علامو څخه معلومیږي لکه فتح الباري شرح صحیح البخاري چي لیکي فتبين هذا السبب المسوغ للهجر وهو عن صدرت

حنفي فقه
 منه معصية عليها ليكف عنها وقال المهلب غرض البخاري في هذا الباب ان يبين صفة الهجران الجائز، وانه يتنوع بقدر الجرم فمن كان من اهل العصيان يستحق الهجران بترك المكالمة كما في قصة كعب وصاحبيه. (فتح الباري بشرح صحيح بخاري، باب مايجوز عن البحران لمن عصى جلد ۱۰ صفحه ۴۱۵)

په دارالحرب کي پر زنا کاره بنځي او زنا کاره سړي حد نه شي جاري کېدای:

پوښتنه: که چيري په دارالحرب کي يو واده والا بنځه د يو واده والا سړي سره زنا وکړي نو پر دوی رجم څنگه جاري کېدای شي او علماء دين ته د دغه حکم نافذول څنگه په کار دي؟

جواب: وروره! د شرعي حدودو د تنفيذ لپاره دارالاسلام شرط دی په دارالحرب کي خو اسلامي يا چالا هم شرعي حدود نه شي قائمولاى. نو په دې صورت کي د امت پر علموو لازمه ده چي د خپل طاقت سره سم زنا کاره سړي او زنا کونکي به زجر ورکړي. تر څو چي د وخت د قانون سره متصادم او په بکر کي نه وي. د منال به توکه د مطاطعي معني قطع تعلق حکم ورکول کېږي. يعنې تر څو چي زنا کاره سړي او زنا کاره بنځي توبه نه وي کېښلي تر هغو پورې به د نعلو ورسره ونه سائل شي لکه فتح الباري چي لېکي قال المهلب

حنفي فقه
 غرض البخاري في هذا الباب: ان يبين صفة الهجران الجائز، وانه يتنوع بقدر الجرم فمن كان من اهل العصيان يستحق الهجران بترك المكالمة كما في قصة كعب وصاحبيه. (فتح الباري شرح صحيح البخاري، باب مايجوز عن البحران لمن عصى جلد ۱۰ صفحه ۴۱۵)

که يو څوک د غوا يا بزې سره بد کاري وکړي، نو په دې غوا يا بزې به سړی څه کوي؟

پوښتنه: که چيري يو سړی د غوا يا بزې سره بد کاري وکړي، نو به دغي بزې او غوا به سړی څه کوي، آيا تر دې وروسته د دغو حيواناتو څخه استفاده روا ده او که نه او د زنا کاره لپاره څه حکم دی او د دې تاوان پر چا دی؟

جواب: د کومي غوا يا بزې سره چي زنا شوې ده، بايد حلاله کړل شي، د دې څخه هېڅ نفع اخيستل روا نه دي او زنا کاره بايد صرف زجر او توبيخ کړل شي لکه درمختار چي ليکي ولايحد بوطی بهيمة بل يعزر وتذبح ثم تحرق ويکره الانتفاع بها حية وميتة. (درمختار)

او د قېمت تاوان پر زنا کاره دي لکه ردالمحتار چي ليکي قال في الخانية

کان لصاحبها ان يدفعها اليه بالقيمة.

(ردالمحتار مطلب في وطى الدابة جلد ۴ صفحه ۲۶)

مگر دا خبره نه ده چي مالک دي پخپله دغه حيوان حلال کړي او د زنا کاره څخه دي خامخا ددې حيوان قيمت واخلې، که چيري مالک خپله حلاله کړل نو سر زن کاره باندې ددې قيمت ورکول واجب نه دي، بلکې حيوان به زاني ته ورحواله کوي او قيمت به يې ځيني اخلي.

د حيوان سره د زنا د ثبوت لپاره د زاني اقرار کافي دی، خو که هغه اقرار ونه کړي مگر د حيوان مالک ددې دعوې لري چې ده زما د حيوان سره زنا کړې ده. نو ددې لپاره د شاهدانو راوستل ضروري دي، تر څو چې د زاني څخه د خل حيوان قيمت واخيستلای شي. د زنا شوې چارې بې ځخه نفع اخيستل مکروه تحریمي دي. (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۲۲۲)

که يو مېړه خپله ښځه د يو بل سړي سره پر زنا وويني آیا دغه مېړه کولای شي چې خپله ښځه بې له قاضي پېشولو ووژني:

پوښتنه. که چري يو سړي خپله ماینه د يو بل شخص سره پر زنا کولو پخپلو سترگو ولسدل. آیا اوس دغه سړی دا حق لري چې هم خپل مایه او هم دغه سړی چې دده د ماینې سره زنا کوي بې له د قاضي د فیصلې څخه ووژني. او که دا حق نه لري چې دوی ته پر خپل سر څه سزا ورکړي. او بله خبره داده که

چيري دده ماینه توبه وکارې نو آیا مېړه ودي ته معافي او بخښنه کولای شي او که نه؟

جواب: نه وروره! شرعاً دغه سړی حق نه لري چې خپله ماینه او یا هغه سړی چې دده د ماینې سره زنا کوي بې له د قاضي د فیصلې خپله ووژني، که څه هم پخپلو سترگو به يې د دوی زنا لیدلې وي.

(کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۲۲۳)

وروره! ته ودي ته فکر وکړه د دنیا قانون لا پخپل لاس کي اخیستل د حکومت په تړد څومره ستر جرم دی، نو د خدای ﷻ د قانون پخپل لاس کي د اخیستلو به څنگه اجازت ورکړل شي، مگر که د ډېره جوشه او غضب څخه يو سړی راولاړ شي دغه کار وکړي، نو د خدای ﷻ په تړد که دی صادق وي د قتل په تور نه نیول کیږي یعني په آخرت کي د قتل سزا نه ورکول کیږي، مگر په دنیا کي د شرعي قانون له لوري مجرم گڼل کیږي لکه عمدة القاري شرح صحيح بخاري چې لیکي اختلاف فیمن قتل رجلاً وزعم انه وجد قدزنی بامراته فقال جمهور هم، لا یقبل بل یلزمه القصاص الا ان تقوم بذلك بنية او تعترف به ورثة القتيل والبینة اربعة من عدول الرجال یشهدون علی نفس الزنا ویكون القتيل محصناً واما فیما بینہ و بین الله تعالی فان کان صادقاً فلا شئ علیه. (عمدة القاري شرح صحيح البخاري کتاب التفسیر جلد ۱۹ صفحه ۷۵)

که یو سړي د یوې شیدې کوونکي

ګامینې سره بدکاري وکړل نو دغه سړي

ته د شریعت له نظره کومه سزا ورکول کیږي:

پوښتنه: یو بالغ مسلمان د یوې شیدې کوونکي ګامینې سره زنا وکړل، که چیرې اسلامي حکومت موجود و، نو دغه سړي ته باید اسلامي حکومت کومه سزا ورکړي او دغه ګامینې به څه په کوي؟

جواب: د هر حیوان سره حرام کاري کوونکي سړی ګناه کاره دی او حیوان خو غیر مکلف دی عقل او فکر نه لري، پر هغه هېڅ ګناه نشته، مګر هو په دې وجه چې خلک هر کله دغه حیوان ویني دا به وایي چې دا خو هغه حیوان دی چې فلانې سړي بدکاري ورسره کړې ده، ددې لپاره چې دغه خبره نوره ختمه شي، نو ددې وجې ددغه حیوان د حلالېدلو او بنسټېدلو حکم کیږي او که ددغه حیوان مالک بل سړی و، نو دی حق لري چې ددغه حیوان ټول قیمت د زنا کاره څخه واخلي، او که چیرې هغه نه ورکاوه، نو مالک کولای شي چې ددغه حیوان څخه استفاده وکړي او بله خبره داده چې پر دغه زنا کاره حد نه جاري کېږي صرف تعزیر ورکول کیږي یعنې تر هغو دي مسلمانان تعلق نه ورسره ساتي تر څو چې یې ددغه بدکار څخه توبه نه وي کښلې لکه ردالمحتار جی لیکي ولا یحدبوطء بهیمة بل یعزر، وتذبح ثم تحرق (تنویر الابصار و شرحه) قال المحقق فی الشامیه: (قوله وتذبح ثم تحرق)

ای لقطع امتداد التحدث به كلما رؤيت وليس بواجب..... فان كانت الدابة لغير الواطی يطالب صاحبها ان يدفعها اليه بالقيمة ثم تذبح، هكذا قالوا، ولا يعرف ذلك الاسماء فيحمل عليه.

(ردالمحتار باب الوطء جلد ۴ صفحه ۲۶)

همدارنگه عمدة القاري شرح صحيح البخاري ليكي
قال المهلب غرض البخاري في هذا الباب: ان يبين صفة الهجران الجائز، وانه يتنوع بقدر الجرم فمن كان من اهل العصيان يستحق الهجران بترك المكالمه كما في قصة كعب وصاحبه.

(فتح الباري شرح صحيح البخاري، باب ما يجوز عن البحران
لمن عصى جلد ۱۰ صفحه ۴۱۵)

که یو سړي دا اقرار وکړ چې ما د خپلې

خوانینې سره زنا وکړل نوایا پر دغه سړي خپله

ماینه یعنې ددغې ښځې لور پر حرامیږي:

پوښتنه: یوه ورځ یو سړی زموږ د سیمې ویو عالم ته راغی او ورته یې وویل چې صاحبه! ما مسلمان کړه او ماته معافي وکړه، دغه عالم ورته وویل چې د څه شي معافي درته وکړم، سړي ورته وویل چې هغه تور چې پر ما

لگېدلی دی چي د خپلي خواښي سره مي زنا کړې ده، هغه رشتيا دي، م د خپلي خواښي سره زنا کړې ده، دغه گناه زم څخه واقعي شوې ده، آيا په دې سره پر دغه سړي خپله مابنه چي د هغي ښځي لور ده چي دی وايي ما زنا ورسره کړې ده طلاقيږي او که په صرف توبه سره خبره خلاصیږي؟

جواب: وروره! د زنا د اقرار د ثبوت لپاره دا شرط دی چي اقرار به د فاضي د مجلس په وړاندي وي او اقرار کوونکی به څلور واري په څلورو مجلسونو کي پر خپلي گناه اقرار کوي که چيري تر محکمي يعني د قضا تر مجلس دباندې اقرار وکړي دا د شريعت له رويه د اعتبار وړ نه دی. همدارنگه پر اقرار باندې شهادت قابل اعتبار نه دی لکه عالمگيري چي ليکي

ولا يعتبر اقراره عند غير القاضي ممن لا ولاية له في اقامة الحدود ولو كان اربع مرات حتى لا تقبل الشهادة عليه بذلك كذلك في التبين ولا بدان يكون الاقرار صريحا.

(فتاوی عالمگيري الباب الثاني في الزنا جلد ۲ صفحه ۱۴۳)

والاقرار ان يقر البالغ العاقل على نفسه بالزنا اربع مرات في اربعة محالس المتمر كذا في الهداية. (فتاوی عالمگيري الباب الثاني في الزنا جلد ۲ صفحه ۱۴۴)

لکن فکر مووي چي د زنا د حد د ثبوت لپاره دا اقرار کولو دغه شرائط دي. د حرمت زوجي بعني د مایني د حراموالي لپاره او د حرمت مصاهرة لپاره

دغه شرائط نه دي، بلکي دغه شی په يو وار اقرار کولو سره هم ثابتیږي او ددې لپاره د قضا مجلس هم شرط نه دی لکه عالمگيري چي ليکي
قيل لرجل ما فعلت بام امراتك قال جامعتها قال ثبت حرمة المصاهرة قيل ان كان السائل والمستول هازلين قال لا يتفاوت ولا يصدق انه كذب كذا في المحيط.

(فتاوی عالمگيري جلد ۱ صفحه ۹۲۴)

د ځنگله بوټي په غير قانوني

ډول سره وهل شرعي جرم دی:

پوښتنه: دلته يو ځنگل دی، په دې ځنگله کي ډېر بوټي ولاړ دي، مگر حکومت چاته دا اجازت نه ورکوي چي دغه بوټي دي ووهي. حکومت وايي چې دغه کار د سيمي لپاره ډېر تاواني دی. ځيني خلک دغه بوټي وهي او بيا بي به غير قانوني توگه پر تجاراڼو خرڅوي. آيا ددغه مال راښول رو دی او که نه؟

جواب: وروره! د هغو ځنگلاتو بوټي وهل چي مباح الاصل نه وي. نه برارې قانوني جرم دی. بلکي شرعي جرم هم دی. نو داسي مال راښول روا نه دی لکه رد المحتار چي ليکي اما ان يكون ضررها بذی المال، اوبه و لعانه المسلمين، فالاول يسمى بالسرقه الصغرى والثاني بالكبرى.....

ای لان المعبر فی کل منهما اخذ المال خفیةً لکن الخفیة فی الصغری هی الخفیة عن عین المالك ومن يقوم مقامه كالمودع المستعیر، وفي الکبری عن عین الامام الملتزم حفظ طرق المسلمین وبلادهم.

(ردالمحتار: کتاب السرقة جلد ۴ صفحه ۸۲)

همدارنگه لوی قرآن فرمایی

ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان. (سورة المائدة آیت ۲)

که چیری یو سری په قرآن شریف قسم واخلی

چی زه به دا فلانی کار کوم مگر هغه کار ونه

کړي آیا دې ته قسم ویل کیږي او که نه:

پوښتنه: که چیری یو سری په قرآن شریف قسم واخلی چی زه به دا فلانی کار کوم، یا به فلانی کار نه کوم، نو آیا دې ته قسم ویل کیږي او که نه، ځکه چی قسم خو هغه ته ویل کیږي چی د الله ﷻ په نامه واخلستل شي او که یو څوک دا ډول قسم واخلی او پوره یې نه کړي نو حانث کیږي او که نه یعني ددغه سړي پر ذمه کفاره واجب ده او که نه؟

جواب: وروره څوک چی په قرآن شریف قسم وخورې او بیا هغه کار پوره نه کړي، نو دی بخیل قسم کي حانث کیږي او پر دغه سړي د قسم کفاره واجب ده لکه درمختار چی لیکي قال الکمال ولا یخفی ان الحلف بالقرآن الآن

متعارف فیكون یمیناً (درمختار) وقال محمد بن مقاتل الرازی انه یمین وبه اخذ جمهور مشائخنا اه.

(ردالمحتار کتاب الایمان، مطلب فی القرآن جلد ۳ صفحه ۷۱۲)

آیا دا خبره هم په قسم کی داخله ده چی یو

څوک ووایي چی ستاسي د کور خوراک او اوبه

پر ما حرام دي:

پوښتنه: که یو سری ووایي چی ستاسي د کور خوراک او اوبه پر ما حرام دي وروسته مجبوره شي د دوی کور ته ولاړ شي او هلته ډوډی وڅوري آیا دې ته قسم ویل کیږي او که نه، او که یې داسي کار وکړي آیا دغه سړي حانث کیږي او که نه؟

جواب: هو، وروره! یو چا ته دا خبره کول چی ستاسي د کور خوراک پر ما حرام دي دا قسم دی، نو اوس که چیری دغه سړي د هغه چا د کوره څخه چی ده دا خبره ورته کړي ده خوراک وکړي، نو دی په خپل دغه قسم کي حانث کیږي او د قسم کفاره ادا کول ورته په کار ده لکه درمختار چی لیکي حرم علی نفسه شيئاً ثم فعله باکل او نفقة کفر لیمینه. (درمختار کتاب الایمان مطلب فی تحریم الحلال جلد ۳ صفحه ۷۲۹)

تر قسم کولو وروسته بي له کوم شرعي عذره قسم ماتول سخته گناه ده

پوښتنه: که يو څوک د خلکو په مخکي قسم واخلې، مگر ددې سره سره بيا هم پر پخپله معاهده ونه درېږي. قسم مات کړي او وايي چې څه څه پروا لري، بيا به درې روژې ونيسم، آيا دا کار روا دی او آيا په درو روژو نيولوسره ددغه سړي غاړې خلاصېږي؟

جواب: وروره! قسم بي له کوم شرعي عذره ماتول سخته گناه ده، څوک چې بلاوجه خپل قسم مات کړي دغه سړی د شريعت له رويه گناه کاره دی که څه هم چې روژې ونيسي او که يې شرعي عذر درلودی او يا يې پر يو غلط کار قسم اخيستی و، نو يه دې صورت کي بيا دغه سړي ته په کار دي چې خپل قسم مات کړي او وروسته يې کفارہ اداء کړي، فناوی عالمگيري په دې هکله داسي ليکي ونوع منها يجب اتمام البر فيها وهو ان يعقد على فعل طاعة امر به او امتناع عن معصية وذلك فرض، عليه قبل اليمين وباليمن يزداد وكادة. (فتاوی عالمگيري جلد ۲ صفحه ۵۲)

که يو سړي وويل چې که ما د خپلي ماينې سره نور ژوند تېر کړ، زه به ددې دنظفي څخه پيدا يم:

پوښتنه: زموږ په دوستانو کي يو سړی دی چې احمد نومېږي، يوه ورځ

دده د مور او دده د ښځي تر منځ سره جگړه شول. احمد چې کله کور نه راغی مور يې دده د ښځي شکايت ورته وکړ. په دې وخت کي احمد ته ډېر درد ورغی او د ښځي په غبر موجودگي کي يې وويل چې که ما ددې سره نور وخت تېر کړ، زه به ددې دنظفي څخه پيدا شوی يم. دداسي قسم شرعي څه حکم دی؟

جواب: ددې ډول قسم حکم دادی چې احمد د خپلي ښځي سره د ماينې او مېړه تعلقات ساتلای شي، مگر اخلاقاً دا ډول وينا کول ښه کار نه دی. فتاوی عالمگيري ليکي ونوع لايجور حفظهما وهو ان يحلف على ترک طاعة او فعل معصية. (فتاوی عالمگيري جلد ۲ صفحه ۵۲)

احمد د خپلي ماينې سره د پخوا په شان تعلقات ساتلای شي. مگر پرده لازمه ده چې د خپل قسم کفارہ ورکړي. کفارہ داده چې لسو مسکينانو ته يوه دوه وخته په ماره نس وړي يا به لسو مسکينانو ته يوه يوه جوړه کالي ورکوي او که يې ددې قدرت نه درلودی نو پرله پسې به درې ورځي روژې نيسي لکه فقهاء چې ليکي

وکفارته تحرير رقبة او اطعام عشرة مساکين او کسوتهم بما يستر عامة البدن و ان عجز عنها وقت الاداء صام ثلاثة ايام ولأء.

(تنوير الابصار مع ردالمحتار، مطلب كفارة اليمين جلد ۳ صفحه ۷۲۵، ۷۲۶)

اياپه قرآن قسم اخيستل روا دي او ايا د

حانت كېدلو په صورت كي كفاره پر لازميري:

پوښتنه: كه يو سړي په قرآن قسم واخلي آيا دا روا دي او په دې صورت كي څه ډول كفاره اداء كول واجب ده؟

جواب: وروره اصل مذهب دادی چي حلف بالقرآن معتبر نه دی. لېکن متاخرينو فقهاوو په دې تاويل سره چي د قرآن څخه مراد كلام الله دی چي د خدای ﷻ صفت دی نو ځکه د متاخرينو فقهاوو په نزد حلف بالقرآن هم معتبر دی. او د دوی د قول مطابق د حانت كېدلو په صورت كي يې هغه ډول كفاره لازميري لكه د اصل قسم د ماتېدو په صورت كي چي لازمېدل يعني د يوه مريي ازادول يا لسو مسكينانو ته دوه وخته تر مړېدو خوراك وركول يا لسو مسكينانو ته پوښاك وركول او كه يې د دغو شيانو طاقت نه درلودی درې ورځي پرله پسې روژې نيول لكه فقهاء چي ليكي:

وكفارته تحرير رقبة او اطعام عشرة مساكين او كسوتهم بما يستر عامة البدن و ان عجز عنها وقت الاداء صام ثلاثة ايام ولاء.

(تنوير الابصار مع ردالمحتار، مطلب كفارة اليمين جلد ٣ صفحه ٧٢٥، ٧٢٦)

د متاخرينو فقهاوو دا قول په دې ډول دی:

درمختار ليكي قال الكمال ولا يخفى ان الحلف بالقرآن متعارف

فيكون يمينا. (درمختار)

همدارنگه علامه شامي رحمه الله په ردالمحتار كي ليكي

(قوله قال الكمال رحمه الله الخ) مبني على ان القرآن بمعنى كلام الله فيكون من صفاته تعالى كما يفيد كلام الهداية حيث قال ومن حلف بغير الله تعالى لم يكن حلفاً كالنبي والكعبة لقوله عليه الصلوة والسلام من كان منكم حالفاً فليحلف بالله او ليذرو كذا اذا حلف بالقرآن لانه غير متعارف اه فقلوله وكذا يفيد انه ليس من قسم الحلف لغير الله تعالى بل هو من قسم الصفات ولذا علله بانه غير متعارف ولو كان من القسم الاول كما هو المتبادر من كلام المصنف والقدروري لكانت العلة فيه النهي المذكور او غيره لان التعارف انما يعتبر في الصفات المشتركة لا في غيرها وقال في الفتح وتعليل عدم كونه يمينا بأنه غيره تعالى لانه مخلوق لانه حروف وغير المخلوق هو الكلام النفسى منع بان القرآن كلام الله منزل غير مخلوق الخ وفي آخر هذه القول ونقل في الهنديّة عن المضمّرات وقد قيل هذا في زمانهم اما في زماننا فيمين وبه ناخذ ونامرو نعتقد وقال محمد بن مقاتل الرازي انه يمين وبه اخذ جمهور مشائخنا اه فهذا مؤيد لكونه معروف الحلف بها كعزة الله وجلاله.

(ردالمحتار جلد ٣ صفحه ٥٦)

د یو مشروع او روا کار د

کولو لپاره د قسم کولو حکم:

پوښتنه: په یو اسلامي انجمن کې د پزو خلکو د نېکو کارونو د کولو لپاره برخه اخیستل، خو یوه سړي ددې لپاره چې تر خپل منځ بد گمانې ورکه کړي، دا نظريې ورکړې چې د انجمن کار کوونکي باید په ښه اخلاص د کار کولو لپاره قسم واخلي، آیا ددغه سړي خبره صحیح ده همداسې باید وشي او که نه؟

جواب: وروره! د یو مشروع او روا کار د کولو لپاره معاهده یا قسم اخیستل یعنې لوړه کول ناروا خوښه دي، مگر ښه دادي چې دا راز قسم ونه کړل شي، دا ځکه چې یو کار که چیرې ضروري وي نو بیا خو صرف د شریعت حکم ددې کار د عملي کولو لپاره کافي دی او که چیرې مسنون یا مستحب وي نو په دې صورت کې خو بیا د معاهدې یا حلف (قسم) په وجه سره پر سړي یو ډول پابندي او سختي عائد کېږي او د خلاف وعدې په صورت کې قسم ماتېدل لازميږي. (کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۲۴۲)

همدارنگه فتاوی عالمگیری لیکي الیمین بالله تعالی لاتکره ولکن تقليله اولی من تکفیره. (فتاوی عالمگیری جلد ۲ صفحه ۵۲)

د خدای جلّ جلاله په نامه قسم اخیستل

او بیا بیرته قسم ماتول کفار و اجبوي:

پوښتنه: زموږ په سیمه کې یو سړی دی، دغه سړی دا عادت لري چې پر هره خبره قسم اخلي، آیا دغه کار تر کومې اندازې روا دی او بله پوښتنه داده چې د پر خلک په قرآن او نبی ﷺ قسم اخلي آیا دا ډول قسم اخیستل روا دی او که نه؟

جواب: د پر قسمونه اخیستل په هیڅ صورت ښه نه دي لکه عالمگیری چې لیکي: الیمین بالله تعالی لاتکره ولکن تقليله اولی من تکفیره، مگر کوم څوک چې زیات قسمونه اخلي، د هغوی دا عادت وي چې د قسم ماتېدل هم هیڅ زور نه ورته غواړي او بې تکلیفه قسمونه ماتوي، نو چا چې قسم واخیستی او بیا یې مات کړ ددغه سړي پر ذمه د شریعت له نظره کفار و ورکول واجب ده او د قسم کفار دده چې لسو مسکینانو ته به دوه وخته تر مرېدو پوري ډوډۍ ورکوي، یا به لسو خلکو ته یوه یوه جوړه کالي ورکوي او که یې ددې دواړو طاقت نه درلود، نو درې روژې به نیسي لکه فقهاوو چې لیکلي دي: وکفارتہ تحریر رقبة او اطعام عشرة مساکین او کسوتهم بما یستر عامة البدن..... وان عجز عنها وقت الاداء صام ثلاثة ايام ولاء.

(تنویر الابصار مع ردالمحتار جلد ۳ صفحه ۷۲۵، ۷۲۶)

او کوم څوک چې بې له الله جلّ جلاله په بل شي قسم اخلي لکه قرآن. رسول. کعبه

او داسي نور دا ډول قسمونه اخيستل په شريعت کي ناروا او حرام دي

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٢٤٢)

همدارنگه ردالمحتار ليکي:

لا يقسم بغير الله تعالى كالنبي والقرآن والكعبة (تنوير وشرحه) قال المحقق في الشاميه (قوله لا يقسم بغير الله تعالى) بل يحرم كما في القهستاني. (ردالمحتار قبيل مطلب في القرآن جلد ٣ صفحه ٧١٢)

د داډول قسم حکم چي يو سړی ووايي

که ما د فلاني په کور کي ډوډۍ وخورل

د نبي ﷺ شفاعت دي زما نصيب نه وي:

پوښتنه: يوه ورځ مختار احمد قسم وخورى چي زه به د خپل اکا د زوى نثار احمد په کور کي هيڅکله ډوډۍ نه خورم، ځکه چي دى په انډيوالى، قرابت او دوستۍ نه پوهيږي که مي چيري ډوډۍ وخورل د نبي شفاعت دي زما نصيب نه وي، يوه مياشت وروسته مختار احمد راولاړ شو د نثار احمد کور ته ورغى او هلته يې ډوډۍ وخورل، نو اوس د مختار احمد په هکله د شريعت څه حکم دى؟

جواب: وروره د داسي قسم ماتول چي شرعاً يې ماتول مطلوب وي روا دي او د هغه کفار ه اداء کول ورته په کار ده، د نثار احمد په کور کي د ډوډۍ

نه خورلو قسم که چيري مختار حمد د يو معقول دليل په وجه نه وي اخيستى، ماتول يې بهتر دي، ځکه چي بي له شرعي دليله د دوستانو سره د تعلق پرې کول روانه دي لکه فتاوى عالمگيري چي ليکي: نوع يتخير فيه بين البر والحنث، والحنث خير من البر فيندب فيه الحنث.

(فتاوى عالمگيري جلد ٢ صفحه ٥٢)

او ددې کفار ه داده چي لسو مسکينانو ته به دوه وخته په ماره نس ډوډۍ ورکوي يا به لسو مسکينانو ته يوه يوه جوړه کلي ورکوي او که يې ددې قدرت نه درلود، نو پرله پسې به درې ورځي روژې نيسي لکه فقهاء چي ليکي: وکفارته تحرير رقبة او اطعام عشرة مساکين او کسوتهم بما يستر عامة البدن وان عجز عنها وقت الاداء صام ثلاثة ايام ولاء.

(تنوير الابصار مع ردالمحتار مطلب كفارة اليمين جلد ٣ صفحه ٧٢٥، ٧٢٦)

په هغه صورت کي د روژو په نيولو کفار ه نه

اداء کيږي که يې ددې طاقت درلود چي

لسو مسکينانو ته ډوډۍ ورکړي او يا لسو

مسکينانو ته يوه يوه جوړه کالي ورکړي:

پوښتنه: بلال احمد د خپلې ماینې سره خوابدی شو. نو يې قسم واخيست چي زه به تر يوې مياشتې پوري ددې سره خبري نه کوم. مگر دا يې

په یاد نه وه چې د خدای په نامه مي قسم اخیستی دی او که په بل شي، نو یوه هفته لا نه وه تېره شوې چې بیا د بلال احمد زړه نرم او نری شو، خبرې یې ورسره وکړې، نو دده د قسم څه حکم دی آیا بلال احمد حانت شو او که نه، که حانت شوی دی آیا کولای شي چې درې ورځې پرله پسې روژې ونیسي، سره ددې چې بلال احمد دا طاقب لري چې لسو مسکینانو ته ډوډۍ او یا کالي ورکړي؟

جواب: که چیرې بلال احمد د خدای تعالی په ذات یا صفاتو قسم اخیستی وي او بیا یې ددې مخالفت کړی وي کفارۀ اداء کول پر واجب ده، مگر که د خدای ﷻ د ذات او صفاتو څخه ماسپوایي په بل شي قسم اخیستی و، کفارۀ نه پر واجبېږي لکه خلاصۀ الفتاوی چې لیکي:

والحاصل ان اليمين ما يكون باسم من اسماء الله او بالصفات ما كان

متعارفا. (خلاصۀ الفتاوی جلد ۲ صفحه ۱۲۵)

او د قسم کفارۀ لکه مخکې چې بیان شول داده چې یا لسو مسکینانو ته تر مړېدو پوري دوه وخته ډوډۍ ورکړي او یا لسو مسکینانو ته یوه یوه جوړه کالي ورکړي او که یې دا یو لا نه شواي کولای، نو درې ورځې به مسلسل روژې نیسي، مگر که یو سړي د لسو مسکینانو د ډوډۍ ورکولو او یا کالو ورکولو قدرت درلودی، مگر بیا یې هم درې ورځې مسلسل روژې ونیولې په دې سره یې کفارۀ نه اداء کېږي، ځکه چې د روژو نیول هغه وخت صحیح کېږي چې لسو مسکینانو ته د ډوډۍ ورکولو او یا کالو ورکولو طاقت ونه لري لکه

فقهاء چې لیکي: وکفارته تحرير رقبة او اطعام عشرة مساکين او کسوتهم بما یستر عامة البدن..... وان عجز عنها وقت الاداء صام ثلاثة ايام ولأء. (تنوير الابصار مع ردالمحتار جلد ۳ صفحه ۷۲۵، ۷۲۶)

وکیل احمد قسم واخیستی چې زه

د آینده لپاره فلاني مسجد ته نه ورځم:

پوښتنه: وکیل احمد زموږ په مسجد کې د یو سړي سره ځوابدی شو، نو یې دا قسم وکړ چې د آینده لپاره بیا دې مسجد ته نه راځم، هغه لیږي مسجد ته ځم، مگر د مسجد خلک چې دده په پرېکړه خبر شول، نو وکورتې یې ورغلل او ورته وېي ویل چې دا ښه کار نه دی چې خپل نژدې مسجد دي پرېښووی، بل لیږي مسجد ته ځي، داسي مه کوه، بیرته خپل مسجد ته راځه، مطلب دادی چې وکیل احمد یې اخیر دې ته مجبوره کړ چې خپل قسم مان کړي او بیرته خپل نژدې مسجد ته ځي، نو آیا په دې صورت کې د کلي خلک حانت شول او که خپله وکیل احمد حانت شو، ځکه چې د کلي خلکو دی ودې ته مجبور کړ چې بیرته خپل زارۀ مسجد ته ورشي؟

جواب: وروره د قسم کفارۀ صرف پر وکیل احمد لازم ده چې باید دی د خپل قسم کفارۀ اداء کړي. د کلي پر خلکو چې دی یې خوشحاله کړي دی او بیرته یې خپل نژدې مسجد ته په راتګ سره هڅولی دی، ښه کار یې کړی دی، پر هغوی د هېڅ شي کفارۀ نه ده واجب لکه فقهاء چې

ليکي: ومن فعل المحلوف عليه مكرها او ناسيا فهو سواء.

(هداية، كتاب الايمان جلد ۲ صفحه ۴۷۹)

وفي العالمكيري، فتصح من المكره وكذا الجدو العمد فتصح من الخاطئي والهازل.

يو سري د قاضي په مخکي پر قرآن

لاس کښېناوه مگر بيا يې هم درواغ وويل:

پوښتنه: محمد گل د شاهدي ورکولو لپاره قاضي راوغوښت او وده ته يې قرآن کښېناوه، ورته ويې ويل چې پر دې لاس کښېږده او دا قسم وکړه چې زه څه و اېم ټول رشتيا و اېم، ده هم همداسي وکړل. وروسته قاضي دده څخه پوښتنې شروع کړې. مگر ددې سره سره چې محمد گل پر قرآن شريف مخکي لاس کښېناوه بيا يې هم درواغ وويل محمد گل يو وار بيا قسم واخست چې زما دي په خداي قسم وي چې دا فلاني کار داسي ؤ، يا فلاني هم ورسره ؤ، يا بل څه يا بل څه، مطلب دادی چې د حقيقت خلاف خبرې يې وکړې او غلطه شاهدي يې ورکړل، نو آيا دې ته منعده قسم ويل کيږي او که يمین غموس؟

جواب: وروره قسم پر درې ډوله دی:

۱- يمین لغوه ۲- يمین منعده ۳- يمین غموس.

د يمین لغوه مثال دادی چې يو سري د يو چا څخه غوښتنه وکړي چې سلگون نوټ میده يعني دوه پنځوسيان راکړه، هغه سري ورته ووايي چې قسم په خداي که میده راسره شته، دده هيري وي، وروسته چې وگوري ډېري میده روږي يې په جيب کي وي، يعني په هېره سره پر يو شي قسم واخلي دې ته يمین لغوه ويل کيږي، د شريعت له نظره په دغه سري هيڅ شی نه لازميږي

دوهم ډول قسم يمین منعده دی دا بيا هغه ډول قسم دی چې په اينده کي د يو کار پر کولو يا نه کولو قسم واخلي ددې ډول قسم حکم دادی چې د حادث والي په صورت کي د قسم د ماتېدو کفاره پر لازميږي لکه فتاوی عالمگيري چې ليکي: ومنعده وهو ان يحلف على امر في المستقبل ان يفعله او لا يفعله، وحکمها لزوم الکفارة عند الحث.

(فتاوی عالمگيري، جلد ۲ صفحه ۵۲)

درېم ډول چې تر ټولو بد قسم دی غموس نومېږي، دا هغه قسم دی چې يو څوک په قصده پر درواغو قسم واخلي چې په ماضي يعني تېره زمانه کي ما فلانی کار کړی دی او يا فلانی کار مي نه دی کړی او يا فلانی کار داسي ؤ يا داسي، مطلب په ماضي زمانه کي يا په حال کي په قصده پر درواغو قسم واخلي، دې ته يمین غموس ويل کيږي غموس په عربي ژبه کي د غوټه کېدو په معنی دی. يعني دا ډول قسم اخيستل د سري ودرېخ ته د غوټه کېدو ذریعه جوړيږي

دا داسي بد قسم دی چې کفاره نه لري يعني د مسکينانو په مرېدلو او د روژو په نيولو سره دغه سري نه شي خلاصېدای، بلکي پر هغه چا چې دا ډول

قسم يي اخیستی وي لازمه ده چي په اخلاص سره رښتینې توبه وکاري چي د
ابنده لپاره به هیڅکله داسي کار نه کوم او پر تېر ډېره پښېماني ښکاره کړي
الله ﷻ ډېر مهربانه دی امید دی چي دغه سړي ته پخښته وکړي او توبه يې
قبوله کړي لکه فتاوی عالمگیری چي لیکي: غموس: وهو الحلف على
اثبات شيء أو نفي شيء في الماضي والحال يتعمد الكذب فيه فهذه اليمين
يأثم فيها صاحبها، وعليه الاستغفار والتوبة دون الكفارة.

(فتاوی عالمگیری، جلد ۲ صفحه ۵۲)

همدارنگه د یمین غموس بدو والی جناب ﷺ په دغو مبارکو الفاظو سره بیان
کړی دی قال البی ﷺ الکبائر: الاشراک بالله، وعقوق الوالدین، وقتل
النفس، واليمين الغموس: (رواه البخاري فی کتاب الایمان)

همدارنگه کتاب الهدایه د دوهم جلد په کتاب الایمان کي داسي لیکي:
قال الایمان على ثلاثة اضرب اليمين الغموس ويمين منعقدة ويمين لغو
فالغموس هو الحلف على امر ماض يتعمد الكذب فيه فهذه اليمين يأثم
فيها صاحبها لقوله ﷺ من حلف كاذبا ادخله الله النار ولا كفارة فيها
الا التوبة والاستغفار والمنعقدة ما يحلف على امر في المستقبل ان يفعله
اولا يفعله واذا حنت في ذلك لزمته الكفارة لقوله تعالى لا يواخذكم الله
باللغو في ايمانكم ولكن يواخذكم بما عقدتم الایمان وهو ما ذكرنا ويمين

اللغو ان يحلف على امر ماض وهو يظن انه كما قال والامر بخلافه فهذه
اليمين نرجوان لا يواخذ الله بها صاحبها ومن اللغو ان يقول والله انه لزيد
وهو يظنه زيد او انما هو عمرو والاصل فيه قوله تعالى لا يواخذكم الله
باللغو في ايمانكم ولكن يواخذكم الاية الا انه علقه بالرجاء للاختلاف
في تفسيره.

محمد گل خو دوي ډېري غټي گناوي کړي دي يو خو دا چي د درواغو
شاهدي يې اداء کړل چي ډېره غټه گناه ده او بل دا چي بر سره زمانه يې د
دروغو قسم واخیستی چي دا هم ډېره غټه گناه ده. نو ده ته به کړي چي د
همدا اوس څخه ښه په اخلاص توبه وکاري او د خدای ﷻ څخه پخښته
وغواړي، او بيا داسي کار ونه کړي، امید دی چي الله ﷻ يې وبخښي.

نور احمد وويل چي اوس به پر درواغو قسم

واخلم بيا به درې روژې ونيسم:

پوښتنه: نور احمد يو کار کړی ؤ، مگر اوس پر منکره ؤ، ويل يې چي
مانه دی کړی، مدعی يې ورته ويل چي قسم راته واخلم چي ما دا کار نه دی
کړی، نور احمد فکر وکړي چي دا خو دومره گرانه خبره نه ده اوس به پر
دروغو قسم واخلم بيا به بيرته درې روژې ونيسم، نو همدا سې يې هم وکړل
پر درواغو يې قسم واخیست، بيا يې درې روژې ونيولې؟

جواب: وروره انور احمد چي سل روڙي هم ونيسي كفاره يي نه اداء ڪيري، حڪم چي ده يمين غموس اخيستي دي يعني پر تيره زمانه يي درواغو قسم اخيستي دي، مخڪي تاسي ته ديمين غموس تعريف تهر شو چي دا هغه قسم دي چي پر حال يا پر تيره زمانه پر درواغو قسم واخللي دا داسي بد قسم دي چي په هر خومره روڙو او د مسڪينانو په مرپدلو سره يي كفاره نه اداء ڪيري، دي ڊول قسم ته د غوته ڪېدو نوم ورڪرل شوي دي يعني دوبرخ ته د ورڊا ځلېدو قسم

پر نور احمد لازمه ده چي پر تهر ڊپر پنڀماته شي او د آينده لپاره د داسي ڪار څخه ښه په اخلاص توبه وڪاري، اميد دي چي الله ﷻ يي توبه قبوله ڪري او مغفرت يي نصيب شي لکه فتاوى عالمگيري چي ليکي غموس: وهو الحلف على اثبات شيء أو نفيه في الماضي والحال يتعمد الكذب فيه فهذه اليمين ياثم فيها صاحبها، وعليه الاستغفار والتوبة دون الكفارة.

(فتاوى عالمگيري، جلد ۲ صفحه ۵۲)

پر يوه ڪار د خو قسمونو په اخيستلو

سره صرف يوه كفاره اداء كول ڪافي ده:

پوښتنه: يوه سري د يوه ڪار په هڪله خو قسمونه واخلستل، مگر هغه ڪار يي ونه ڪري يعني قسم يي مات ڪري، نواوس به دغه سري خو كفاري اداء

کوي؟

جواب: وروره پر يوه ڪار که هر خومره قسمونه واخللي او بيا قسم مات ڪري يوه كفاره اداء كول ڪافي ده وفي البغية كفارات الايمان اذا كثرت تداخلت ويخرج بالكفارة الواحدة عن عهدة الجميع.

(ردالمحتار جلد ۳ صفحه ۷۱۴)

او كفاره يي هم داده چي يو مريي به ازاد وي يا به لسو مسڪينانو ته تر مرپدو دوه وخته ڏوڏي ورکوي او يا به لسو مسڪينانو ته يوه يوه جوړه ڪالي ورکوي، که يي چيري دا په وسنه نه وه پوره، نو دري ورځي به مسلسل روڙي نبي كفارة اليمين عتق رقبة يجزئ فيها ما يجزئ في الظهار وان شاء كسا عشرة مساكين كل واحد ثوباً فما زاد وادناه ما يجوز فيه الصلوة وان شاء اطعم عشرة مساكين كالاطعام في كفارة الظهار فان لم يقدر على أحد الاشياء الثلاثة صام ثلاثة ايام متتابعات.

(هدايه فصل في الكفارة جلد ۲ صفحه ۴۸۱)

پر لاري يوشی پیدا كول که هر خومره ڪم قيمت

شي وي بيا هم و مالک ته يي ورکول ضروري دي:

پوښتنه: که چيري يو سري يوشی پیدا ڪري بايد څه په وکري، يوه ورځ يو سري يوه روپي پر لاري پیدا ڪرل، بيا يي د يو مولوي څخه پوښتنه

وکرل چي آبا دا ماته حلاله ده او که نه، مولوي صاحب ورته وويل چي لو شي
روا نه لری که ډیر شی وي. مالک ته یې ورکول ضروري دي آيا د دغه مولوي
صاحب خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: ورورده دغه مولوي صاحب چي څه ويلي دي غلط بي ويلي دي. هر
څومره کم قیمت شی که پیدا کرل شي بايد و مالک ته یې بیرته وروسپارل شي
که هم چي یوه روپی به وي

که یو څوک یو شی پیدا کړي بايد مالک یې تلافی کړل شي، که یې مالک
پیدا شو، بايد مالک ته یې وروسپاري. مگر هو د کم قیمتته شي مالک تر
ډېرو ورځو پوري تلافیول ضروري نه دي او که مالک یې پیدا نه شو نو ودي
گوري که چيري پیدا کوونکی پخپله غریب و، نو پخپله یې مصرفولای شي
او که غریب نه و یو مسکین ته دې ورکړي لکه فقهاء چي وایي

ويکفيه ان يقول من سمعتموه ينشد لقطه فدلوه علی، وعرف ای
نادی علیها حیث وجدها وفي المجامع (کالمساجد والاسواق وغيرهما)
الی ان علم ان صاحبها لا يطلبها..... فينتفع الرافع بهالو فقيرا
والاتصدق بها. (الدرالمختار کتاب اللقطه جلد اول صفحه ۳۶۵)

زموږ په دوکان کي د یو خریدار یو

غوټه پاته شول اوس په دې موږ څه وکړو:

پوښتنه: زموږ دوکان ته اکثره د سحرا خلک راځي کله کله چي دوی

د سي سودا وکړي چي بېرته چي یو سی یی هر سوی دی معني یو غوټه بېرته
ځني پاته شي. دوی چي ولاړ سی زموږ ورته فکر سي چي دوهو د فلاني
سوی څخه خو دغه غوټه پاته شوي ده. وروسته موږ حیران و چې په دغه سي
څه وکړو. اوس ددې لېږده موږ به یو سرعي لاره راوپیست!

جواب: ورورده هغه شی چي ستاسي په دوکان کي د یو سوی څخه په هره
سره پاته شي. نو که یې مالک معلوم وي. بايد خبر ورکړل سي چي ستاسي
فلاني سی زموږ په دوکان کي هېر شوی دی. راسه وایي څه. و که سی مالک
معلوم نه وي. نو تر دوهمه ورځو پوري به یې محفوظوی چي د مالک د بېرته
راښو او د خپل شي د وړلو یې غالب گمان کړی. که چيري په دغو ورځو کي
بې مالک راغی خو هغه نه یې وروسپاري او که راسه غلی. نو بې سی به دی
نت سره خیرت کړی چي ثواب یې مالک ته ورسیري لکه فقهاء چي نسي

ويکفيه ان يقول من سمعتموه ينشد لقطه فدلوه علی. وعرف ای نادى
عليها حیث وجدها وفي المجامع (کالمساجد والاسواق وغيرهما) الی
ان علم ان صاحبها لا يطلبها..... فينتفع الرافع بهالو فقيرا والاتصدق
بها. (الدرالمختار کتاب اللقطه جلد اول صفحه ۳۶۵)

که تر خیراتولو وروسته بې مالک راغی او هغه خپل سی طب کړی. تر به
دې صورت کي به نه د هغه سي قیمت و مالک ته ورکوی معني ته هغه نه نه
نې وبلاي چي هغه شی خو ما خیرات کړ. په دې هکله فقهاء داسي ليکي!
فان جاء مالکها بعد النصدق خیر بین اجازة فعله وبعد هلاکها وکله

ثوابها او تضمينه والظاهرانه ليس للوصى والاب اجازتها. (الدرالمختار.
كتاب اللقطة جلد اول صفحه ۳۶۵)

یوه سړي د سرو زرو یو شی پیدا کړ، بیا یې
اعلان وکړ، مگر مالک یې پیدا نه شو، نو اوس به
دغه سړی دغه د سرو زرو شی څه په کوي:

پوښتنه: یوه ورځ زما یو نابالغه زوی په توکره کې پیچلی د سرو زرو یو
شی په عمومي لاره کې پیدا کړ، موږ ددغه شی په مالک پسي ډېر وگرځېدو
چې گوندې پیدا یې کړو، مگر تر اوسه نه یو توانېدلی چې ددغه شی د مالک
درک معلوم کړو، نو اوس موږ ته یو شرعي لاره راوښیه چې په دغه شی څه
وکړو؟

جواب: تر دومره وخته پورې ددغه شی د مالک په طلب پسي شی ترڅو
چې ددغه شی د مالک د راتللو غالب گمان کېږي. که بیا هم ددغه شی مالک
پیدا نه شو، نو که چېرې ددغه شی پیدا کوونکی پخپله غریب ؤ، نو خپله یې
اخیستلای شي او که غني ؤ، نو پر مسکینانو دې ووېشي او په دواړو
صورتونو کې دې ددغه شی علامې په یاد ولري او یا دې پر یو کاغذد ولیکي
ددې لپاره که چېرې وروسته ددغه شی مالک پیدا شو، نو هغه علامې دي
ځینې وپوښتي که چېرې دده باور راغی چې واقعي داسې دده ؤ، نو دې ددغه
شي قسم ورکړي، که یې پخپله اخیستی وي او که یې خیرات کړی وي، په

دواړو صورتونو کې دې د سي قسم ورکوي. همدې هکله فهمه: داسې لیکي
فان جاء مالکها بعد التصديق حیر بین اجاره فعنه وبعد هلاکها وله
ثوابها او تضمينه الخ.

(الدرالمختار مع ردالمحتار، کتاب اللقطة جلد ۱ صفحه ۲۶۵)

په اسلام کې د ټولو نشي

شیانو پر خلاف د جهاد اعلان:

د نشي شیان استعمالول تقریبا د نړۍ په ډېرو ادیانو کې بد گڼل شوي دي.
مگر اسلام هغه یوازینی مذهب دی چې د شک او تذبذب ټول اړخونه یې
بیخي له منځه وړي دي او په دې خصوص کې یې بیخي په آخري اندازه یوه
قطعي فیصله نافذه کړې ده او پر ټولو هغو خلکو یې چې د نشي شیان
ستعمالوي د لوی خدای **لَعْنَتُ** ویلی دی، نه یوازې پر هغو خلکو یې لعنت
ویلی دی چې دغه شیان استعمالوي، بلکې ددغو شیانو پر خرڅوونکو،
رانوونکو، تجارت کوونکو، جوړوونکو که د خپل ځن لپاره یې جوړوي او
که بې د نورو لپاره جوړوي او ددغو نشي شیانو پر وړونکو او همدارنگه پر
هغه چا چې دده لپاره وړل کېږي پر ټولو لعنت ویلی دی

که سړی دغه مسئله تر څېړني لاندې ونیسي نو به ډېره ښه نوکه به ورته
جوته شي چې د اسلام سپېڅلي دین به دې هکله څومره سخت فانون وضع
کړي دي ددغو ټولو خلکو یې چې مورته ذکر شول د خدای **لَعْنَتُ** ویلی دی او
ددغو خلکو سره یې به آخري اندازه کرکه او نفرت ښکاره کړی دی. اسلام د نسي

حکمی نشه.
 سبانو د حراموالي اعلان په داسي جامعيت سره کړی دی چې هیڅوک ددغو
 مسنونو استعمال په هکله بدخي هیڅ تصور هم نه شي کولای

د جناب محمد رسول الله ﷺ د کلام بلاغت ته وگورئ، دی مبارک لومړی
 یوله نشي شيان تر یوه نامه او یوې قاعدې لاندې راوړلي او بیا د حراموالي
 حکم باندې کوي

کل مسکر خمر وکل مسکر حرام.

(ابوداؤد کتاب الاشربة وصحيح مسلم واحمد وترمذی ونسائي)

ترجمه: د هر نشه راوستونکي شي (نوم) شراب دی او هر نشه راوستونکي
 شی حرام دی

ومو لیدل چې جناب محمد رسول الله ﷺ ټوله نشه راوستونکي شيان په یوه
 نامه ونومول يعني هر نشه راوستونکي شی که هغه چرس وي او که هیروین.
 تاریاک وي او که شراب، مخکي راوتلي وي او که تردې وروسته راوړي ټول
 شراب وبلل يعني په اسلام کې د ټولو حکم د شرابو دی، ټوله حرام دي

بڼه نو دا چې د اسلام له نظره ټول نشي شيان شراب ونومول شول يعني د
 ټولو نوم شراب کښېښودل شو، نو اوس دې خبرې ته راشئ چې جناب محمد
 رسول الله ﷺ د شرابو د حراموالي حکم په کومو سختو الفاظو سره کوي

قال رسول الله ﷺ لعن الله الخمر وشاربها وساقياها وبائعها ومبتاعها
 وغاصرها ومعتصرها وحاملها والمحمولة اليه.

(ابوداؤد کتاب الاشربة صفحه ۵۱۷)

ترجمه: جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دی چې خدای ﷻ پر خمر و (يعني
 ټولو نشي شيانو) لعنت وایي او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني
 نشي شيان) استعمالوی او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي
 شیان) خرڅوي او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي شيان
 رانېسي او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي شيان) د خپل ځان
 لپاره جوړوي او پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي شيان) د بل لپاره
 جوړوي او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي شيان) د یوه ځایه
 څخه بل ځای ته وړي او هم پر هغه چا لعنت وایي چې خمر (يعني نشي شيان)
 دده لپاره وړل کړي

دا خبره اړینه گڼم چې ووايم: په قرآن شریف کې چې د شرابو د حرمت په
 هکله کوم آیت نازل شوی دی په هغه کې د خمر لفظ استعمال شوی دی له دې
 کبله د خمر د حقیقت تعین يعني د خمر د حقیقت معلومول د هر ضروري کار
 دی، ځکه چې د یو مهذب قانون تر ټولو مهمه او ستره وظیفه دا ده د کومو
 شيانو څخه چې دی خلک منع کوي، تر هر څه مخکي باید د هغه کار منطقي
 حقیقت (definition) يعني د هغه کار بڼه تشریح خلکو ته وروښيي دا چې په
 عربو کې به شراب د مختلفو شيانو څخه جوړېدل او په مختلفو نومونو به
 یادېدل او د هغو شيانو اثر هم د یو بل سره فرق درلود او د اسلام قانون دا
 تقاضا درلوده چې هر ډول نشي شی باید بند کړل شي، هغه که په هر ترتیب
 جوړ شوی وي او که د هر شي څخه جوړ شوی وي او هر نوم چې ولري فرق نه
 کوي، ټول باید بند کړل شي، نو له دې وجې ددې قانون په تشریح او بڼه وضاحت

کي د انسانيت د مکتب ستر حاکم جناب محمد رسول الله ﷺ داسي وفرمايل
 اِنَّ مِنَ الْعَنْبِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ
 الْبُرِّ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا. (ابوداؤد کتاب الاشربة صفحه ۵۱۷)

ترجمه: د انگورو څخه هم شراب جوړېږي او د خورما څخه هم او د عسلو
 څخه هم او د غنمو څخه هم او د وربشو څخه هم
 همدارنگه د ابوداؤد بل حديث دی چي فرمايي

قال سمعت (رسول الله ﷺ) يقول ان الخمر من العصير والزبيب
 والتمر والحنطة والشعير والذرة واني انهاكم عن كل مسكر.

(ابوداؤد کتاب الاشربة صفحه ۵۱۸)

د انگورو، خورماوو، غنمو، وربشو، جوارو او د هر شي د نښتېږلو څخه
 شراب جوړېږي او زه تاسي د هر نشه راوستونکي شي څخه منع کوم (يعني
 د هر شي څخه چي نشيي مواد جوړ شي، هغه ټول شراب بلل کېږي او ټول
 منع او يوه ټول حرام دي)

وموليدل چي جناب محمد رسول الله ﷺ دا خبره ښکار کړل چي د ډېرو
 شيانو څخه شراب يعني نشيي مواد جوړېږي. خو د هر شي څخه چي نشيي
 مواد جوړ سي هغه حرام دي. حکه چي جناب محمد رسول الله ﷺ په ډېره
 واضحه توگه سره خلک پوه کړل چي

اي اناکم عن کل مسکر. (ابوداؤد کتاب الاشربة صفحه ۵۱۸)

يعني زه تاسي د هر راز نشه راوستونکي شي څخه منع کوم، هغه که به هر
 نامه سره وي او که په هر ترتيب جوړ شوی وي او که د هر شي څخه جوړ شوی
 وي فرق نه کوي، ټول حرام او منع دي

د عربو په مختلفو سيمو کي به د انگورو، خورماؤ، غنمو، وربشو او
 جوارو څخه شراب جوړېدل، نو جناب رسول الله ﷺ په پورتنی مبارک حديث
 کي ټوله شيان هر يو جلا جلا ذکر کړل، ددې لپاره چي د شرابو يو قسم لا هم د
 قانون څخه دباندې ونه وزې او خلک ددې څخه بده استفاده ونه کړي

خو دا چي لوی خدای ﷻ د اسلام سپېڅلی دين د يو عالم گير او نړيواله
 دين په حيث رالېږلی ؤ، نو دې خبري امکان درلود چي د نړۍ په نورو برخو او
 يا هم د زمانې په تېرېدلو سره دې نشيي شيان د نورو شيانو څخه هم جوړ شي
 يعني په نوي بڼه او نوو نومونو دي راووزي او ځيني خلک دي دا وگڼي چي
 دغه شيان په پورتنی حديث يعني په قانون کي شامل نه دي. نو له دې کبله
 جناب محمد رسول الله ﷺ د نشيي شيانو يو دا راز جامع او کلي تعريف وکړ
 چي هر قسم نشه راوستونکي شيان پکښي داخل شول داسي يې وفرمايل
 کل مسکر خمر وکل مسکر حرام.

(ابوداؤد کتاب الاشربة صفحه ۵۱۸)

ترجمه: هر نشه راوستونکی شی شراب دی او هر نشه راوستونکی شی
 حرام دی

همدرانکه: د ابوداؤد يو حديث دی

قال کل مخمر خمر وکل مسکر حرام ومن شرب مسکرا بخست

(ای نقصت) صلا ته اربعین صباحا. (ابوداؤد صفحه ۵۱۸)

ترجمه: جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دي چي هر نشه را وستونکی شی شراب بلل کیري او هر نشه را وستونکی شی حرام دی او چا چي یو نشه را وستونکی شی استعمال کر، تر خلو پښتو ورځو پوري یې لمونځ ناقص دی د ابوداؤد محشي لیکي چي په بعضي روایاتو کي لم تقبل له صلوۃ ای له یکن له ثواب وان برئ الذمه وسقط القضاء باداء ارکانه مع شرائطه الفاظ راغلي دي. (حاشیه ابوداؤد صفحه ۵۱۸)

یعني په بعضي روایتونو کي راغلي دي چي خلو پښتو ورځي یې لمونځ نه قبلیري، یعني د لمانځه ثواب یې له منځه ځي، که څه هم چي دده له ذمې څخه د لمانځه اداء، سافطیري او بیا فضا، نه پر لازمیري. که خبري د خبل شرائطو او ارکانو سره سم اداء کړل شي

قوله اربعین صباح ان المراد صلوۃ الصبح وهی افضل الصلوات ويحتمل ان يراد به اليوم ای صلوۃ اربعین یوما.

(حاشیه ابوداؤد صفحه ۵۱۸)

یعني دا قول چي "اربعین صباحا" له دې څخه مراد د سهار لمونځ دی ځکه چی دا سر بولو افضله لمونځ دی او دا احتمال هم لري چي د "صباحا" څخه دي مراد ورځ وي، یعني د خلو پښتو ورځو د لمونځونو ثواب یې له منځه ځي.

لکن په دې صورت کي هم د حيله گرو خلکو لپاره د حيلي وځورولو په لر موقع لا په لاس ورتله چي هغه هم جناب رسول الله ﷺ په پور د توگه له مځه یووړل، په دې معنی چي د شرابو د حراموالي اصلي سبب چي له دې عبرت څخه یې استنباط کېده هغه نشه وه. لېکن دې خبري امکان درلود چي حيله گر خلک دي لږ اندازه نشي موند استعمال کړي او ودي وايي چي دومره لږ اندازه خو حرام نه دي، ځکه چي لږ اندازه نشي شيان استعمالول نشه نه راوړي، مگر د انسانیت ستر رهبر جناب محمد رسول الله ﷺ دغه پناه او حيله هم پر ودرول او داسي یې وفرمايل

قال رسول الله ﷺ ما اسکر کثیره فقليله حرام

(ابوداؤد کتاب الاشرية ۵۱۸)

که تاسي فکر کړی وي ځيني دا راز شيان هم شته چي نشه نه راوړي، مگر سره ددې هم په اعصابو کي د "خدر" يعني بی حسی کفایت سدا کوی چي دا حالت د نشي ابتدايي مقدمه ده لکه بنگ او داسي نور ډېر شيان چي د تمدن په دې زمانه کي اکثره حيله پلټونکي (حيله جو) خلک دغه ډول مفرحات استعمالوي، له دې کبله حضرت محمد ﷺ دا شيان هم د اسلام په پاک قانون کي د حرامو شيانو په پاڼه کي وليکل او ددې ټولو شيانو څخه یې خلک په کلکه سره منع کړل او داسي یې وفرمايل

نهی رسول الله ﷺ عن کل مسکرو ومفترو. (ابوداؤد کتاب الاشرية ۵۱۹)

ترجمه: حضرت محمد ﷺ د هر نشه را وستونکي او مخدر شي ممانعت

کری دی دسی دسه سان سی هم منع کری دی

لکن نه دي تفصيل او جامعيت څخه وروسته هم دي خبري امکان درلوده چي خلک دي دا راز نشه راوستونکي شيان استعمال کړي چي په عرف او اصطلاح کي پر هغو د خمر اطلاق نه کيږي. لکه په عربو کي چي يو ډول مصنوعي شي و چي هغه شي ته به يې واوي واپه جناب محمدرسول الله ﷺ دغو سوپر سانو څخه هم پرده پورته کړل او دا بول سان سي به خمر سو کي داخل کړل او داسي يې وفرمايل

يقول ليشربن ناس من امتي الخمر يسمونها بغير اسمها.

(ابوداؤد كتاب الاشرية صفحه ۵۱۹)

ترجمه. جناب رسول الله ﷺ وويل چي زم به امت کي به ضرور ځيني خلک د يوه د بدلولو څخه وروسته سراب اسمعمالوي

وروسته اسلام کي د سبي او مخدره موادو څخه دومره کرکه او نفرت ښوول شوی دی چي حتی د جهاد اعلان ورسره شوی دی. په ابوداؤد شريف کي راغلي دي چي مو وخت مو صحابي جناب رسول الله ﷺ ته عرض وکړ چي موږ په يو ځای او سوږ ملک کي استوگنه لرو او سخت کارونه کوو. نو موږ ددی اشاره د غنمو څخه ښه پل سوئ او به ځينو چي دغه سي به موږ کي د ربار او رحمت او هم د سختي سره د مفلي صاحب راسدا کړی. جناب رسول الله ﷺ ودرځه و وويل چي آي دغه سي چي سبي سي خوري نشه راوستونکي دي که نه؟ هغه ورته وويل هو، انشه هم راولي،

جناب محمدرسول الله ﷺ ورته وفرمايل چي داسي ده. نو د هغه شي څخه

لاس واخلي. هغه صحابي ورته وويل چي گمان نه کوم نور خلک به يې پري پري. جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل کوم چا که پري نه ښوول جهاد ورسره اعلان کړی. ددي حديث عربي الفاظ په لاندې ډول دي

عن ديلم الحميري قال سألت النبي ﷺ فقلت يا رسول الله انا بارص باردة نعالج فيها عملا شديدا وانا نتخذ شرابا من هذا القمح نتقوى به على اعمالنا وعلى برد بلادنا قال هل يسكر قلت نعم قال فاجتنبوه فقلت فان الناس غير تاركيه قال فان لم يتركوه فقاتلوهم.

(ابوداؤد كتاب الاشرية صفحه ۵۱۸)

ورونو! اوس تاسي فکر وکړئ صحيح قانون دي ته ويل کيږي چي په متع شوو شيانو کي يې اصول داسي وضع کړي دي چي هيڅ راز بهانه او حيله يې نه ده پکښي پري ايښي، په رشتيا چي الهی قانون دی

اجتهاد او تقليد:

پوښتنه: آيا امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله، امام مالک رحمته الله، امام شافعي رحمته الله، امام احمد بن حنبل رحمته الله د انبياوو و درجي ته رسېدای شي؟

جواب: نه! هيڅکله نه، ځکه چې دغه څلور سره امامان خو امتيان دي، او هېڅ امتي د هېڅ نبي د پښو و خاورې ته لا نه شي رسېدای

چې دغه څلور سره امامان ټوله حق دي نو بيا موږ ولې د يوه امام تقليد کوو او بله خبره دا ده چې ددغو څلورو امامانو څخه مخکې خلکو د چا تقليد کاوه:

پوښتنه: چې دغه څلور سره امامان يعني حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله، حضرت امام شافعي رحمته الله، حضرت امام مالک رحمته الله او حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله ټوله حق دي، نو بيا موږ ولې د يوه امام تقليد کوو، او بله خبره دا ده چې ددغو څلورو امامانو څخه مخکې خلکو د چا تقليد کاوه؟

جواب: هو! دا صحيح خبره ده چې دغه څلور سره امامان ټوله حق دي، د هر يوه تقليد چې وکړل شي صحيح دی، خو دا چې موږ ولې د څلورو سرو امامانو تقليد نه کوو، بايد ووايم چې په يوه وخت کې د څلورو سرو تقليد څه

ډول کېدای شي، ته ووايه دا خو امکان نه لري

دوهمه خبره دا ده چې د سره د تقليد ضرورت ولې پېښ شو، دا خو ځکه چې که د يو امام تقليد ونه کړل شي، نو ددې ډېره خطر شته چې په ډېرو جهادي مسائلو کې به خلک د خپلو خواهشاتو تر اغېزې لاندې راشي او د حق لاره به پرېږدي، يعني په کومه لاره کې چې شخصي دده گټه راتله هغه به غوره کوي

دا چې ددغو امامانو څخه مخکې خلکو د چا تقليد کاوه بايد ووايم چې هغه خو د خير القرون دور ؤ، هغو خلکو به د خپلې خوښې پر ځای د صحابه کرامو څخه پوښتنې کولې (فتاویٰ يوسفیه جلد اول صفحه ۳۵)

د امامانو مبارکانو تر منځ ولې اختلاف راتلی؟

پوښتنه: د امامانو تر منځ ولې د شريعت په يو کار کې اختلاف راځي. په دې معنی چې د يوه امام يعني امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله په نزد يو کار روا وي او د بل امام يعني امام شافعي رحمته الله په نزد روا نه وي؟

جواب: لومړی په دې خبره ځان پوه کړئ چې د ډېرو کارونو په هکله خو قرآن شريف او حديث نبوي صلى الله عليه وسلم په ښکاره او صافو ټکو سره فيصله کړې ده. او زموږ د شريعت ډېره برخه هم همدغه ده، په دغو کارونو کې خود روا او ناروا کېدلو د هېچا تر منځ اختلاف نه شته. مگر به ځينو کارونو کې سا د قرآن شريف او حديث نبوي صراحت نه شته، نو به ددغو ځايونو کې بيا مجتهدان راولاړېږي او د خپله اجتهاده څخه کار اخلي، د اجتهاد تر کولو وروسته د روا

او نا روا فیصله کوي، خودا چي په علم، فهم او قوت اجتهادیه کې فرق یو طبعي او فطري شی دی، نو ددې وجې څخه د دوی په اجتهادي فیصلو کې ضرور اختلاف راځي

د انسانانو تر منځ دا ډول فرقونه خو یو طبعي او فطري شی دی، نو ځکه په دغو اجتهادي فیصلو کې اختلاف راتلل بېخي یوه ممکنه خبره ده او هیڅوک ددې څخه انکار نه شي کولای، ددې لپاره چې په دغه مسئله ستاسو څه نا څه سر خلاص شي، دوه کوچني مثالونه ستاسو په مخ کې ایږدم

لومړی مثال: جناب رسول الله ﷺ څو کسه صحابه کرام ﷺ و یو ځای

ته په یو کار پسې واستول او دوی ته یې هدایت وکړ چې د ماخلگر لمونځ به په فلاني ځای کې کوئ، نو صحابه کرام هم را روان شول مزل پر مزل تر دې چې هغه ځای ته لا نه وه رسېدلي چې جناب رسول الله ﷺ ورښودلی ؤ، که گوري چې په دې وخت کې د ماخلگر لمونځ پر قضا کېدو شو، نو د صحابه کرامو ﷺ په منځ کې اختلاف پیدا شو او پر دوو ډلو ووېشل شول، یوې ډلې ویل چې جناب رسول الله ﷺ خو موږ ته امر وکړ چې د ماخلگر لمونځ به هغه فلاني ځای ته رسوئ، او هلته به یې کوئ، نو که اوس لمونځ قضا کېږي هم، موږ به هغه ځای ته رسوو دا ځکه چې جناب رسول الله ﷺ همدا سي راته ویلي دي او دا دده مبارک امر دی

بلې ډلې بیا ویل چې نه دا سمه خبره نه ده چې لمونځ قضا کوو، د ماخلگر لمونځ باید همدلته وکړو بیا روان شو، ځکه چې د جناب رسول الله ﷺ مطلب خودا ؤ چې د لمر لوېدو څخه مخکې به تاسې هغه ځای ته ورسېږئ او هلته به

د ماخلگر لمونځ وکړئ، نو دا چې موږ په دې ونه توانېدو چې د لمر لوېدو څخه مخکې و هغه ځای ته ورسېږو او هلته دې د ماخلگر لمونځ وکړو. نو دا چې اوس دلته لمونځ پر قضا کېدو دی باید همدلته د ماخلگر لمونځ وکړو مطلب دادی چې ددغو دوو ډلو تر منځ پر یو د خبره نفورانه غی ځینو پکښې یو نظر او ځینو بیا پکښې بل نظر درلود نو هغه ؤ چې ځینې صحابه کرامو ﷺ د ماخلگر لمونځ دلته وکړ او ځینو د ماخلگر لمونځ قضا کړ او څه وخت چې هغه ځای ته ورسېدل چې جناب رسول الله ﷺ ورښودلی ؤ، هلته یې د ماخلگر لمونځ وکړ

څه موده وروسته دغه قصه د جناب رسول الله ﷺ و حضور نه وړاندې شوه. جناب رسول الله ﷺ دواړې ډلې پر حق وبللې او د یوې ډلې رد یې هم ونه کړ. ځکه چې دواړو ډلو خود خپل خپل فکر واجهه د مطابق د جناب رسول الله ﷺ په حکم باندې د عمل کول مقصود وه، که څه هم چې د دوی په منځ کې خود پر غټ اختلاف موجود ؤ د جواز او عدم جواز یعنی د روا او ناروا اختلاف ؤ. ځکه چې یوې ډلې دلته لمونځ روا باله او بلې ډلې دلته روا نه باله، یوې ډلې دلته لمونځ وکړ او بلې ډلې د ماخلگر لمونځ قضا کړ. هغه مطلوبه ځای ته چې ورسېده چې جناب رسول الله ﷺ ورښودلی ؤ هلته یې د ماخلگر لمونځ اداء کړ.

د مجتهدینو تر منځ اختلاف هم همدا ډول دی. او هر امام د خپل اجتهادي صلاحیت سره سم د شریعت احکام عملي کوي، نو ښکاره خبره ده چې ددغو امانو تر منځ به هم په ډېرو مسائلو کې اختلاف رامنځته کېږي، د صحابه کرامو ﷺ دغه اختلاف نه یوازې دا چې جناب رسول الله ﷺ برداشت کړ، بلکې

دغه به بي رحمت ووايه. كه تاسي فكر سر كړو اچوئ او سرگي خلاصې كړئ. نو دغه اختلاف به ډېر ژر رحمت به نظر درسي.

دوهم مثال: كه تاسي فكر كړئ وي دا هره ورځ پېښېږي چې يوه محكمه دى د يوه ملزم سيول روا بولي او بله محكمه دى د هغه ملزم نېولو ته ضرورت نه حس كوي او د هغه نيول دې تاروا بولي. د دواړو محكمو په مخكې خود د قانون يو ډول كتاب پروت وي. مگر پر دغي خاصې واقعي باندې د قانون په عملي كېدلو كې اختلاف وي. او تر نته پورې دغه اختلاف هيچا غلط او د عقل خلاف نه دى گڼلى.

څلور سره امامان يعني امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله، امام مالک رحمته الله، امام شافعي رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله زموږ د دين سترې محكمې دي. نو هر كله چې به يوه متنازع فيها او جنجالي مسئله ددغو مباركو حضراتو و مخ ته وړاندې كړل شول دوى به راولاړېدل د قرآن او سنت په رڼا كې به يې پر دغه مسئله باندې غور، فكر او ژور تحقيق كاوه. تر دې هر څه وروسته به يې په ډېر غور او احتياط سره په دې هكله فيصله كول. نو په دې صورت كې دا هم كېداى شوای چې د څلورو سړو نظر دي پر يوه خواتللى واى او څلورو سړو دي يو ډول فيصله كړى واى لكه چې ډېر خله داسي هم شوي دي او دا هم كېداى شوای چې د يوه امام درايې سره سم دي دغه شى روا واى او د بل امام درايې مطابق دى روانه واى او د درېيم امام په نزد دي مكروه واى. نو دا چې د ټولو رايه په دغه فيصله كې د قرآن او سنت پر دلائلو مبني او ولاړه ده او د څلورو

حقي فقه چې فقه
سړو مباركو امامانو مطلب حق ته رسېدل دي خو صرف د تگ په لارو كې يې اختلاف دى، نو په دې وجه د څلورو سړو د هر يوه فيصله د ډېر احترام وړ ده. دغه څو ليكې مې ددې لپاره وليكلې چې په دغه مسئله ستاسې څه ناڅه سر خلاص شي، كه نه نو دا خود يوه ځانگړي كتاب موضوع ده.

حق خو صرف يو وي دا څنگه كېداى شي

چې دا څلور سره مذهبونه دي ټوله حق وي:

پوښتنه: آيا پر موږ باندې د يوې فقهي پابندي واجب ده او كه نه، آيا دغه څلور سره فقهي يعني حنفي فقه، شافعي فقه، مالكي فقه، حنبلي فقه ټوله، سلام دى، دا څنگه كېداى شي چې دا دې ټوله حق وي. حق خو صرف يو وي او بله خبره دا ده چې حضرت امام شافعي رحمته الله د امام اعظم حضرت ابو حنيفه رحمته الله د فقهي پابندي ولي نه كوله؟

جواب: وروره! پر هر مسلمان باندې د خداى ﷻ او د خداى در سول ﷺ د احكامو پابندي لازمه ده، كوم چې د قرآن او حديث نبوي ﷺ څخه معلومېږي، خو دا چې د احكامو د پوره پوهې لپاره د اجتهاد ضرورت شته، او بايد ووايم چې د اجتهاد د صلاحيت په اعتبار سره د علم خاوندان پر دوو ډلو وېشل كېږي: يو مجتهد او بل غير مجتهد دى، پر مجتهد باندې د خپل اجتهاد مطابق عمل كول لازم دى، او د غير مجتهد لپاره بيا د يو مجتهد و طرف ته رجوع كول په كار ده، لكه الله ﷻ چې پخپل كتاب قرآن شريف كې فرمايي:

فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لاتعلمون. (سورة نحل آيت ۴۳)

او همدارنگه جناب رسول الله ﷺ په ابو داؤد کې فرمايي
الاسئالوا اذلم يعلموا فانما شفاء العي السؤال.

(ابوداؤد جلد اول صفحه ۴۹)

دغه څلور سره امامان مبارکان مجتهدین وه، عوام خلک به په قرآن او حدیث باندې د عمل کولو لپاره دغو مجتهدینو ته رجوع کوي، او کوم څوک چې پخپله مجتهد وي، نو د هغه لپاره مجتهد ته رجوع کول روا نه دي. او یو معین مجتهد ته رجوع کول ځکه ضروري دي چې په قرآن او حدیث باندې د عمل کولو پر ځای داسې نه وي چې د نقباني خواهشاتو تر اغېزې لاندې راشي، او کومه مسئله چې یې د خپل خواهش سره سمه وي او دده پکښې شخصي گټه وي هغه عملي کړي، نو که تاسې پخپله د اجتهاد صلاحیت لرئ نو پخپله اجتهاد کوئ، ما چې څه لیکلي دي دا مې د غیر مجتهد بنو لپاره لیکلي دي (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۷)

مگر هو! فکر مو وي چې هر سړی مجتهد نه شي جوړېدای، ځکه چې دا یوه فطري خبره ده چې د اجتهاد شرائط په هر سړي کې نه شي پیداکېدای. دا چې د اجتهاد لپاره څومره پوهې او بصیرت، ادراک او تقوی ته ضرورت دی دا په غټو کتابونو کې کتلی شئ، ته د نن ورځې حالاتو ته وگوره بیا فکر وکړه چې د نن سبا په خلکو کې به د اجتهاد شرائط څه ډول موجود شي؟

یو سړی حنفي مذهب دی، مگر دی غواړي
چې زما مسئله دې په مالکي فقه سره حل کړل
شي، نو تاسې ولې دا کار نه خوښوئ حال دا
دی چې مالکي فقه هم حق بولئ:

پوښتنه: یو سړی حنفي مذهب دی، مگر دی غواړي چې زما مسئله دې په مالکي فقه سره حل کړل شي، نو تاسې ولې دا کار نه خوښوئ. حال دا دی چې مالکي فقه هم حق بولئ؟ او بله پوښتنه دا ده چې ددغو امامانو و فقهي ته ولې د مذهب درجه ورکول شوې ده، حال دا دی چې پر یو مسلمان باندې خو دا لازمه ده چې صرف د الله ﷻ او د هغه د رسول اطاعت وکړي یعنې صرف په قرآن او حدیث باندې عمل وکړي؟

جواب: وروره تاسو ډېر ښه سوال کړی دی چې د خپلو شکونو اظهار مو کړی دی. هېڅکله باید په زړه کې د یوې دیني مسئلې په هکله شک پرې نه ږدئ. ستاسې د پوښتنې په جواب کې باید ووايم چې د اسلام د دین ډېر کارونه خو داسې دي چې په هغه کې نه د چا اختلاف شته او نه د اختلاف گنجائش شته، مگر ځینې بیا داسې کارونه هم شته چې د هغو حکم په ټکار ټکو سره په قرآن او حدیث کې نه دی ذکر شوی، نو د دا ډول کارونو په هکله د شرعي حکم د معلومولو لپاره وژور علم، پراخه فکر، او د لوړې درجې و دیانت او پرهېزگاری ته ضرورت شته، نو باید ووايم چې دغه څلور سر

او همدارنگه جناب رسول الله ﷺ په ابو داؤد کې فرمايي
الاسئالوا اذلم يعلموا فانما شفاء العي السؤال.

(ابوداؤد جلد اول صفحه ۴۹)

دغه څلور سره امامان مبارکان مجتهدین وه، عوام خلک به په قرآن او حدیث باندې د عمل کولو لپاره دغو مجتهدینو ته رجوع کوي. او کوم څوک چې پخپله مجتهد وي، نو د هغه لپاره مجتهد ته رجوع کول روانه دي. او یو معین مجتهد ته رجوع کول ځکه ضروري دي چې په قرآن او حدیث باندې د عمل کولو پر ځای داسې نه وي چې د نفساني خواهشاتو تر اغېزې لاندې راشي. او کومه مسئله چې یې د خپل خواهش سره سمه وي او دده بکنسې شخصي گټه وي هغه عملي کړي. نو که داسې پخپله د اجتهاد صلاحیت لرئ نو پخپله اجتهاد کوئ. ما چې څه لیکلي دي دا مې د غیر مجتهدینو لپاره لیکلي دي (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۷)

مگر هو فکر مو وي چې هر سړی مجتهد نه شي جوړېدای، ځکه چې دا یوه فطري خبره ده چې د اجتهاد شرائط په هر سړي کې نه شي پیدا کېدای. دا چې د اجتهاد لپاره څومره بروهي او بصیرت، ادراک او تقوی ته ضرورت دی دا به غټو کتابونو کې کتلاي شي، ته د نن ورځې حالاتو ته وگوره بسا فکر وکړه چې د نن سبا په خلکو کې به د اجتهاد شرائط څه ډول موجود شي؟

يو سړی حنفي مذهب دی، مگر دی غواړي
چې زما مسئله دې په مالکي فقه سره حل کړل
شي، نو تاسې ولې دا کار نه خوښوئ حال دا
دی چې مالکي فقه هم حق بولئ:

پوښتنه: یو سړی حنفي مذهب دی، مگر دی غواړي چې زما مسئله دې په مالکي فقه سره حل کړل شي، نو تاسې ولې دا کار نه خوښوئ، حال دا دی چې مالکي فقه هم حق بولئ؟ او بله پوښتنه دا ده چې ددغو امامانو و فقهي ته ولې د مذهب درجه ورکول شوې ده، حال دا دی چې پر یو مسلمان باندې خو دا لازمه ده چې صرف د الله ﷻ او د هغه د رسول اطاعت وکړي يعني صرف په قرآن او حدیث باندې عمل وکړي؟

جواب: وروره! تاسو ډېر ښه سوال کړی دی چې د خپلو شکوتو اظهار مو کړی دی، هیڅکله باید په زړه کې د یوې ديني مسئلې په هکله شک پرې نه ږدئ، ستاسې د پوښتنې په جواب کې باید ووايم چې د اسلام د دين ډېر کارونه خو داسې دي چې په هغه کې نه د چا اختلاف شته او نه د اختلاف گنجائش شته، مگر ځینې بیا داسې کارونه هم شته چې د هغو حکم په ښکاره ټکو سره په قرآن او حدیث کې نه دی ذکر شوی، نو د دا ډول کارونو په هکله د شرعي حکم د معلومولو لپاره وژور علم، پراخه فکر، او د لوړې درجې و دیانت او پرهېزگاری ته ضرورت شته، نو باید ووايم چې دغه څلور سره

امامان رحمهم الله تعالى په دغو صفتونو باندې د ټول امت په نزد باندې معروف او مسلم دي او د ټول امت د دوی پر علم، پراخه فکر، او پرهېزگاري باندې اعتماد راغلی دی، نو ځکه د دوی فیصلې په حیثیت د قانون د شارح منل شوي دي لکه څه ډول چې د سترې محکمې د تشریح قانون مستند وي

نو دا ډول فکر کول صحیح نه دی چې گنې خلک دې د الله او د هغه د رسول د اطاعت پر ځای د دغو بزرگانو اطاعت کوي، بلکې صحیح تعبیر دا دی چې د الله ﷻ او رسول ﷺ د حکمونو کومه تشریح چې د غو بزرگانو یعنې حضرت امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله، حضرت امام مالک رحمه الله، حضرت امام شافعي رحمه الله، او حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله کړې ده، دا تشریح مستنده گڼل کیږي. او د قانون تشریح یو پوه او هوښیار سړی د قانون څخه انحراف او سرغړونه نه بولي. ځکه چې دغه څلور سره فقهي د قرآن او حدیث څخه اخیستل شوي دي او د دوی تابعداري د قرآن او حدیث تابعداري ده، ځکه چې دغو امامانو خو په هغو مسئلو کې اجتهاد نه دی کړی چې په قرآن او حدیث کې یې په ښکاره ټکو سره حکم شوی دی او نه په هغو کې اختلاف شته او نه دوی داسې دي چې د قرآن او حدیث پر خلاف اجتهاد کوي. ځکه چې حضرت امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله پخپله فرمایلي دي:

اذا صحَّ الحديث فهو مذهبي. (ردالمحتار جلد اول صفحه ۴۶)

یعنې کله چې تاسې ته صحیح حدیث ثابت شو، نو په هغه عمل کوئ ځکه چې دغه زما مذهب دی. همدغه قول رسم المفتی او فناوی دارالعلوم دیوبند هم پخپل لومړي جلد کې را اخیستی دی.

او همدارنگه ردالمحتار په نوموړې صفحه کې لیکي:
قال ابن شحنة اذا صحَّ الحديث وكان على خلاف المذهب عمل
بالحديث ويكون ذلك مذهبه. (ردالمحتار جلد اول صفحه ۴۶)

یعنې کله چې حدیث صحیح ثابت شي او د حنفي مذهب خلاف وي نو په حدیث به عمل کیږي او دغه حدیث به د امام ابو حنیفه رحمه الله مذهب وي، ځکه چې امام ابو حنیفه رحمه الله پخپله دغه وصیت کړی دی، نو څوک چې د امام ابو حنیفه رحمه الله په وصیت عمل وکړي، هغه د امام صاحب تابعدار دی

(عقدالجید لساوولی الله صفحه ۵۲ اوفتاوی

دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۵۲)

همدارنگه امام ابو حنیفه رحمه الله فرمایلي دي که چیرې زما یو قول د کتاب الله، یا حدیث رسول الله، یا د یو صحابي د قول څخه مخالف راشي نو زما قول پرېږدئ.

همدارنگه امام مالک رحمه الله فرمایلي دي:

ليس احد بعد النبي ﷺ الا ويؤخذ من قوله ويترك الا النبي ﷺ يعني بي
له نبي ﷺ څخه داسې څوک نه شته چې ټوله خبرې دې واخیستل شي، بلکې
ځينې به یې اخیستل کیږي او ځينې به یې پرېښودل کیږي، مگر د نبي ﷺ
ټولې خبرې اخیستل کیږي.

او امام شافعي رحمه الله بیا په دې اړوند فرمایي. اجمع المسلمون على ان

من استبان له سنة عن رسول الله ﷺ لم يحل له ان يدعها لقول احد.

(اعلام الموقعين جلد ۲ صفحه ۳۶۱)

ترجمه: د مسلمانانو پر دې خبره اتفاق دی چې که یو چاته د نبی ﷺ سنت ورم معلوم شي نو هغه لره حلال نه دی چې یو سړي د قول له وجې د جناب رسول الله ﷺ دغه سنت پرېږدي.

همدارنگه حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمایلي دي: لا تقلدني ولا تقلد مالكا ولا الشافعي ولا الاوزاعي ولا الثوري وخذ من حيث اخذوا. (اعلام الموقعين جلد ۲ صفحه ۳۲)

ترجمه: مه زما تقلید کوئ او مه د مالک رحمه الله او مه د شافعي رحمه الله او مه د اوزاعي رحمه الله او مه د ثوري رحمه الله او اخلي د هغه ځای څخه چې دوی اخیستل کړي دي.

که یو سړی ووايي چې صحیح ده دا خبره در سره منم چې دغه څلور سره تشریحات مستند دي، خو سوال دادی یو سړی چې په حنفي مذهب دی مگر غواړي چې په مالکي فقه خپله مسئله حل کړي، ولې ددغه کاره څخه منعه کیږي باید ووايم چې ددې دوه علتونه دي:

لومړی علت: دادی چې د نورو فقهو د پوره تفصیل معلومات زموږ سره نه شته او نه د دوی ټوله کتابونه زموږ سره موجود دي چې موږ د هغو څخه صحیح او راجح مسئله راوباسو، ددې لپاره د نورو فقهو و ماهرینوته د

رجوع مشوره خو ورکول کېدای شي مگر پخپله (د خپلي کم علمۍ سره) داسې کار کول د احتیاط څخه خلاف خبره ده.

دوهم علت: دادی چې دلته ددغې سیمې ډېر خلک د حنفي فقهې سره بلد دي، نو که یو سړی د خپلې حنفي فقهې څخه بلې فقهې ته رجوع کوي، ددې خبرې اندېښنه ده چې هغه به د خپلې شخصي گټې په وجه بلې فقهې ته رجوع کوي، نه د خدای ﷻ او د خدای د رسول د اطاعت لپاره. (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۴۰۰ سره د احقر د یو څه زیاتونې)

پوښتنه: آیا یو سړی دا کولای شي چې په یوه یا څو مسئلو کې خپل مذهب پرېږدي او په بل مذهب عمل وکړي مثلاً یو سړی حنفي مذهب دی خو په یوه یا څو مسئلو کې د بل امام يعني امام شافعي رحمه الله په مذهب عمل وکړي او یا یو سړی شافعي مذهب دی، غواړي چې په یو څو مسئلو کې په حنفي مذهب عمل وکړي؟

جواب: د خپل امام مسلک پرېښودل او د بل امام په مسلک عمل کول په دوو شرطونو سره صحیح دی:

لومړی شرط دا دی چې دده اراده به د نفس غوښتنه نه وي، بلکې ددغه بل مسلک دلیل به ده ته زیات قوي او زیات احتیاط والا ورم معلومېږي. دوهم شرط: دادی چې دوه مسلکونه گډ وډ نه کړي، چې ددغه ته د فقهاوو په اصطلاح کې تلفیق ویل کیږي، بلکې په کوم مذهب چې عمل غواړي، نو د هغه مذهب د ټولو شرطونو به خیال ساتي.

د علماوو او فقهاوو تر منځ

ولي اختلاف نه ورکيري؟

د علماوو تر منځ اختلاف نه کېدل ناممکن دي او په دې هکله اميد کوونکي د احسن الفتاوى په قول لوی احمق دی، ځکه چې د علماوو اتفاق صرف په هغه صورت کې کېدای شوای چې په قرآن او حدیث کې د هر سړي په هکله دهغه د هر فعل د هر کیفیت حکم لیکل شوی وای او دا کار ناممکن دی ځکه چې په دنیا کې انسان غیر محصور دی، که څه هم چې غیر متناهي نه دی. نو د هر سړي غیر محصور افعال او د هر فعل غیر محصور احکام او کیفیات، نو ددې لپاره خو دومره مفصل کتاب نازلول په کار و. چې په هغه کې هره جزئیه ذکر وای.

دا خو ښکاره خبره ده چې دا کتاب به دومره پنډ او ضخیم وای چې نه به ددې حفاظت ممکن وای او نه به ددې کتاب د یوه ځایه بل ځای ته نقلول د انسان په قدرت کې وای، او نه به ددې څخه د استعمال کوم صورت موجود وای، ته فکر وکړه په دا دومره زیاتو انسانانو کې به خپل نوم پیدا کول خومره مشکل وای، بیا دا خپلو دومره زیاتو کارونو د هر یوه حکم پیدا کول به خومره سخت او ناممکن وای، نو دداسې کتاب نازلول چې د هغه څخه دې نه خو انسان استفاده کولای شوای او نه دې د هغه حفاظت کولای شوای دا خو د الله ﷻ د کلام یو عیب و، او دا خو تاسې ته معلومه ده چې د الله ﷻ هر صفت د هر ډول عیب څخه پاک دی.

نو باید ووايم چې د علماوو او فقهاوو تر منځ اختلاف ورکېدل ناممکن دی او دا ناممکن شي غوښتونکي احمق دی، په قرآن او حدیث کې د جزئیاتو پر ځای کلیات ذکر دي، بیا د کلیاتو څخه هره هره جزئیه را ایستل کېږي او د کلیاتو څخه د جزئیاتو په را ایستلو کې د عقل او فکر څخه کار اخیستل کېږي، نو دا چې د انسان عقلونه سره مختلف دي، له دې کبله په مسئله کې اختلاف پیدا کېږي، ځینې وخت جزئیه هم یوه وي او ددواړو ډلو په منځ کې هم یو ډول کلیات پراته وي، مگر اختلاف په دې کې وي چې دغه جزئیه تر کومې کلیې لاندې راتلای شي.

ددې مثال داسې دی لکه د یو قاضي په وړاندې چې یوه مقدمه پېش کړل شي، په دې کې د مدعي او مدعي علیه د وکیلانو تر منځ اختلاف راځي، حال دا دی چې هغه جزئیه هم یوه ده چې دوی بحث پر کوي او کوم قوانین چې دوی خپلې نظریې ځینې ثابتول غواړي، هغه قوانین هم د یوه حکومت یو ډول قوانین دي او د دواړو ډلو تر منځ د منلو وړ دي، ددې سره سره د دواړو وکیلانو تر منځ داسې اختلاف رامنځته کېږي د مدعي وکیل وایي چې د فلاني قانون په رو سره په دغه جزئیه کې د مدعي علیه ته سزا ورکول په کار ده او د مدعي علیه وکیل بیا دا ثابتول غواړي چې دغه جزئیه تر هغه قانون لاندې نه ده چې د مدعي وکیل یې بیانوي، بلکې د دوهم قانون سره ډېر مناسبه معلومیږي چې د هغه په وجه سره باید مدعي علیه خوشې کړل شي. مطلب دا دی چې د دوی دواړو تر منځ بحث په دې کې رامنځ ته کېږي چې دغه جزئیه د کومې کلیه فرد دی او کوم قانون ددې سره سمون خوري، که

تاسي په دې مملکتونو کې مقدمې دائرې کړې وي نو درته معلومه شوې به وي چې شپه او ورځ وکیلان په دغو بحثونو کې مصروف وي او دغه وکیلان د حکومت په نزد د اعتبار وړ وي. د دوی پر اختلاف نه خو فریقین اعتراض کوي او نه نور خلک دا بد بولي او نه هم قاضي د دوی پر اختلاف ناراضه کېږي او نه یې حکومت د دغه اختلاف څخه راډگرځوي، بلکې د لاینه بحث کولو او د لائلو د بیانولو موقع ورکوي، تر دې وروسته قاضي گوري د کوم وکیل د لائل چې راجح او د قانون د کلیاتو سره سمون خوري د هغه پر طرف فیصله کوي، مگر د دوه وکیل څخه نه اجازت سلېږي او نه د سزا مستحق ګرځي او نه هم بد ګڼل کېږي، بلکې په نورو مقدماتو او د عووکې بیا د بحث کولو اجازه ورکول کېږي.

همدغه مثال د علماوو او فقهاوو هم دی، دوی گوري چې فلانۍ جزئیه د کومې کلیه سره سمون خوري، که په دنیا کې ښه فکر وکړي دا ډول اختلاف په ډېرو شیانو کې رامنځته کېږي، که تاسې علم العلاج ته وګوري نو په هغه کې به هم غټ اختلاف په نظر درشي، وګوري د یوناني، هومیوپیتی او ډاکټري تر منځ په اصولو کې اختلاف شته، دوی د علاج په هره طریقه کې د مرض په تشخیص او د هغو په اسبابو کې او د دوا په ورکولو او پرهېز کولو کې، د دوا په مقدار او د دوا د خوړلو په اندازه کې او د دوا د استعمال په طریقه کې اختلاف لري، که چیرې ښه فکر وکړو د یوې طریقي په دوو ماهرانو کې یعنې دوو ډاکټرانو او یا دوو طبیبانو کې هم دا ډول اختلاف رامنځ ته کېږي، مګر ددې سره سره دغه اختلاف هیڅوک بد نه بولي او نه د دوی پر دا ډول اختلاف څوک اعتراض کوي، که څوک د دوی دا ډول ژور

اختلاف و هم ویني خو بیا هم هیڅوک خپل علاج نه پرېږدي. بلکې پر کوم طبیب او یا ډاکټر چې یې اعتماد زیات وي په هغه علاج کوي

د علماوو اختلاف تر دې په ډېره کمه اندازه کې دی، ځکه چې اصول یې یو دي، ددې سره سره دغه اختلاف بد ګڼل کېږي او ددې سره دا هم وایي چې موږ خبران یو چې د کوم عالم خبره و منو پر دې ځای احسن الفتاوی لیکي

حقیقت دا دی چې د دین او د علم دین ولورته توجه کمه ده، د جسماني علاج خو دومره اهمیت زیات دی چې د ډاکټرانو د اختلاف سره سره دوی خپل علاج نه پرېږدي، ددې برعکس د باطني امراضو و علاج نه چندانې ضرورت نه ویني، ځکه چې په زړه کې یې د دین سره اړیکې لږ دي

دا مو واورېدل چې اختلاف راتلل یو لازمي کار دی او ددې ورکېدل یو ناممکن کار دی، نو اوس باید په دې پوه شئ چې اختلاف پر درې قسمه دی یو خو دا دی چې د دواړو ډلو د اختلاف وجه به د خدای ﷻ رضا وي هر یو به دا وایي چې زه چې څه وایم په دې کې د دین فائده ده او د مخالفې ډلې چې کوم نظر دی هغه د دین په تاوان دی، په دغه صورت کې پر دغو دواړو ډلو باندې دغه ډول اختلاف فرض دی، په دغه اختلاف کې به دواړو ډلو ته ثواب رسیږي، که چیرې دغه اختلاف پرېږدي نو ګناه کار به شي ځکه چې هر یو به ته خپله نظریه د دین په ګټه معلومېږي او د مخالف نظریه د دین په تاوان معلومېږي

دوهم قسم هغه دی چې د یوه جانب مقصد رضایي الهي وي او دوهم جانب صرف د اتباع هوا په خاطر اختلاف کوي. مثلاً یو سړی بل سړی نه د لمانځه

تلقين ورکوي او د بدو کارو څخه يې راگرځوي، د نه راگرځېدلو په صورت کې د هغه سره اختلاف لري او بل سړی صرف دده سره په دې مخالفه وي چې ولې يې د بدو کړونو څخه راگرځوي؟ نو احسن الفتاوی ليکي چې پر لومړي سړي اختلاف واجب دی او پر دوهم حرام

درېيم قسم هغه دی چې دواړه طرفه به د نفساني خواهشاتو پر بناء اختلاف کوي، دغه اختلاف د دواړو طرفونو لپاره حرام دی او پرېښوول يې واجب دي بايد ووايم چې د صحابه کرامو اختلاف لومړی قسم اختلاف و.

(احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۴۷۴)

د اختلاف د جواز د شرطونو څخه دوه په دې ډول دي.

- ۱- د صحيح اختلاف اول شرط دا دی چې ددې سبب به د خدای رضاء وي.
- ۲- دوهم شرط يې دا دی چې د اختلاف کوونکی نظريه به د مشاهدې خلاف نه وي، مثلاً يو سړی اوبښ ښيي چې دا بزه ده او وايي چې زما تحقيق دادی، زه د خپل ديانت او اخلاص په وجه دا فکر کوم، ددې باوجود دغه ډول اختلاف هيڅکله نه شي صحيح کېدای. بلکې دا ډول اختلاف بېخي بې ځايه اختلاف دی (احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۴۷۴)

د اولياوو کرامت حق دی:

کرامت د اولياوو حق دی، ټول اهل سنت والجماعت پر دې خبره متفق دي چې کرامت د اولياوو حق دی، الله ﷻ و خپلو مقبولو بندگانو ته پر طريقه د انعام دغه ستر دولت چې کرامت او کشف نومېږي ورکړی دی، ټوله اهل سنت

والجماعت پر دې خبره متفق دي چې کرامت حق دی، همدارنگه په قرآن شريف کې هم د دې شواهد او واقعات شته خو دې خبرې ته دې ستاسې فکر وي چې کشف او کرامت نه د بزرگۍ او نه د مقبوليت يو نه جلا کېدونکی جزء دی او نه د سړي د ښه والې دليل دی لکه محققينو چې ويلي دي:

«الاستقامة فوق الكرامة» همدارنگه امام غزالي رحمه الله فرمايلي دي چې هيڅکله ښي په معجزه او ولي په کرامت نه پېژندل کېږي، بلکې دوی د خپلو اعمالو او اقوالو څخه پېژندل کېدای شي، يعني دا لازمه نه ده چې خامخا دې د ولي پر لاس کرامت ښکاره شي، بلکې موږ د سړي د اقوالو او افعالو د ليدلو څخه دا ويلای شو چې دغه سړی ښه سړی دی، دا فرق نه کوي چې دده څخه په ټول ژوند کې لا هم يو کرامت ښکاره نه شي، لکه نبراس چې وايي ظهور الکرامة ليس من لوازم الولی.

(النبراس شرح شرح العقاید صفحه ۵۵)

کرامت څه شي ته ويل کېږي

پوښتنه: کرامت څه شي ته ويل کېږي؟

جواب: کرامت هغه کار ته ويل کېږي چې د جناب رسول الله ﷺ د يو کامل متبع او پوره پرهېز کاره څخه صادر شي، او دغه کار د قانون د عادت څخه خارج او د باندې وي، نو که چيرې دغه کار د عادت خلاف نه و، نو دې ته خو

کرامت نه ويل کيږي او يا دغه سړی د نبی ﷺ متبع نه و، هغه هم کرامت نه دی (دا ډول سړی چې پرهېزگاره او د پنداره نه وي، مگر د عادت خلاف کارونه ځيني ښکاره کيږي د شريعت له نظره د جوگي يا جادوگر مثال لري ځکه چې ډېر ځله د جوگيانو او جادوگرانو څخه خلاف عادت کارونه ښکاره کيږي.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۵۷)

بې له تقوی او پرهېزگاری او بې له د شريعت د اتباع څخه ولايت او کرامت د امکان څخه

ليږي خبره ده

لکه څرنگه چې الله ﷻ د خپل نبی د تصديق او تائيد لپاره دده پر لاس نیو داسې نااشنا، غیر معمولي او خارق عادت واقعات ښکاره کوي، چې دا ډول کارونه نور انسانان نه شي کولای، ددې کار په ښکاره کولو سره یو ډېر کوټه ذهنه انسان هم دا درک کولای شي چې هو رښتیا هم دا د الله ﷻ نبی دی، او د الله ﷻ ملگري دده سره ده.

همدا ډول الله ﷻ د خپل یو رښتیني نبی د ځینې ښکېو او مقبولو امتیانو پر لاس هم کله نا کله ددوی د عزت او مقبولیت لپاره داسې خارق عادت واقعات ښکاره کوي چې دا پخپله پر دې دلیل دی چې دغه یو مقبول او مقرب انسان دی، باید ووايم چې دا ډول واقعاتو ته کرامت ويل کيږي، او څه ډول چې معجزه د نبی ذاتي او اختیاري فعل نه دی، بلکې د الله ﷻ فعل دی همدا راز کرامت هم د ولي فعل نه دی، بلکې د الله ﷻ فعل دی او الله ﷻ بې په خپله

اراده او اختیار سره د خپل مقبول او ښکې بنده پر لاس باندې ښکاره کوي، او بنده صرف ددې مظهر وي، د عقايدو او عرفان په کتابونو کې د کرامت تعريف په دې ډول سره راغلی دی

هُوَ فِعْلُ اللَّهِ تَعَالَى خَارِقٌ لِلْعَادَةِ يَظْهَرُ عَلَى يَدِ عَبْدٍ ظَاهِرِ صَلَاحَةٍ وَتَقْوَاهُ.

ددې مطلب دادي چې کرامت د الله ﷻ هغه غیر معمولي او د عادت خلاف کار دی چې دې یې د خپل داسې بنده پر لاس ښکاره کوي چې د هغه ژوند بالکل په اعلانيه ډول سره د صلاح او تقوی ژوند وي ددې څخه معلومه شوه چې بې له تقوی او پرهېزگاری او بې له د شريعت د اتباع څخه ولايت او کرامت د امکان څخه ليرې خبره ده

ولي څوک دی څه ډول یې پېژندلای شو؟

د اسلامي شريعت، قرآن او حدیث په اصطلاح کې هغه چا ته ولي ويل کيږي او دده پر لاس کله نا کله د الله ﷻ په اختیار سره غیر معمولي او د عادت خلاف واقعات ښکاره کيږي چې پوره پرهېزگاره، متقي او د شريعت په پوره ډول پابنده وي، بې له پرهېزگاری، تقوی او بې له اتباع شريعت څخه ولايت او کرامت هيڅ امکان نه لري. په قرآن شریف کې په صافو ټکو سره فرمايل شوي دي **إِلَّا أَنْ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ**. (سورة يونس آيت ۶۳)

ترجمه: واورئ خبردار شئ چې بېشکه دوستان د الله ﷻ نه شته هېڅ قسم بېره پر دوی او نه به دوی ځپه کيږي، (د خدای دوستان، هغه کسان دي)

چې ايمان لري او وي دوی پرهېزگاران يعني ځان ساتي له گناهونو او بېرېري
د الله ﷻ څخه،

همدغه د ولي تعريف دی چې الله ﷻ په ښکاره ټکو سره وفرمايه الَّذِينَ
آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ. يعني اولياء الله يا د خدای ﷻ دوستان هغه کسان دي
چې ايمان او تقوی ولري، او که غواړئ چې متقيان و پېژنئ نو د سورة بقرې
۱۷۷ آيت ته رجوع وکړئ هلته لوی خدای ﷻ د متقيانو اوصاف بيان کړي دي
نو که چيرې د داسې نیکو بندگانو پر لاس يو غير معمولي او د عادت
خلاف کار ښکاره شو بس همدا کرامت دی او دا دده د ولايت او مقبوليت يوه
علامه ده او هغه کسان چې په ظاهره متبع شريعت نه وي ژوند او زندگي يې د
تقوی او پرهېزگاري څخه خالي وي يا په بل عبارت هغه کسان چې تقوی،
پرهېزگاري او د شريعت اتباع په اعلانيه ډول نه وي پکښې موجوده، نو د
دا ډول سړي څخه که چيرې يو خارق عادت کار ښکاره شي نو که هغه سحر او
فني جادوگري نه وي، نو بيا د بندگانو د ابتلاء او امتحان لپاره د الله ﷻ د
طرفه څخه استدراج دی، لکه په احاديثو کې چې د دجال په اړوند راغلي دي
چې دی به باران اوروي او مري به را ژوندي کوي.

د تصوفو په کتابونو کې د حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله څخه رانقل شوي
دي چې ده دا راز فرمايلي دي لَوْنِظَرُ تَمَّ اِلَى مَنْ اَعْطَى مِنَ الْكَرَامَاتِ حَتَّى
يَرْتَقَى فِي الْهَوَاءِ فَلَا تَغْتَرَوْا بِهِ حَتَّى تَنْظُرُوْهُ كَيْفَ تَجِدُوْهُ عِنْدَ الْاَمْرِ وَالنَّهْيِ
وَحِفْظِ الْحُدُودِ وَاِدَاءِ الشَّرِيعَةِ. (فتوحات مكيه)

يعني که چيرې تاسې يو سړی ووينئ چې پر لاس يې کرامتونه يعني د عادت
خلاف کارونه ښکاره کيږي تر دې چې په هوا الوزي، نو دوکه ونه خورئ يعني
داسې نه وي چې صرف ددغو شيانو په ليدلو سره دغه سړی ولی الله او د الله ﷻ
مقبول بنده و بولئ، تر څو چې دا مو ښه معلومه کړي نه وي چې دی د الله ﷻ
احکام، او امر او نواهي عملي کوي او که نه او دا مو معلومه کړي نه وي چې د
الله ﷻ د مقرر و کړو حدودو په باره کی دده څه طرز عمل دی او آیا پر شريعت پوره
پوره روان دی او که نه؟

د کرامت ظهور د ولايت لپاره شرط نه دی:

د کرامت په هکله يوه خبره دا هم په ياد ولرئ چې د هر ولي څخه د کراماتو
ظهور هيڅکله ضروري نه دی، بلکې اکثره اولياء الله داسې وي چې په ټول عمر کې
يو کرامت هم نه شي ځينې ښکاره، بلکې دا هم کېدای شي چې هغه ولي چې هيڅ
کرامت به نه وي ځينې ښکاره شوی تر هغه ولي به په رتبه کې ډېر لوړ وي چې ډېر
کرامتونه ځينې ښکاره کيږي ځکه چې د فضيلت اصل معيار تقوی ده لکه الله ﷻ
چې فرمايي:

اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ. (سورة الحجرات آيت ۱۳)

ترجمه: بېشکه چې ډېر مکرم او معزز له تاسې څخه په نزد د الله هغه ډېر
متقي ستاسې دی

د فضيلت اصل معيار تقوی ده

دا ښکاره خبره ده چې د اسلام په مقدس دين کې د فضيلت او برتري
اصل معيار تقوی او پرهېزگاري ده، جناب رسول الله ﷺ خپله گرانه لور حضرت

حسني فقه
 بی بی فاطمه رضی الله تعالی عنها را و غو بنبتل او ورته ویی فرماییل چي ای لوري
 زما نوم تالره هیخ گته نه شي رسولای، دا فکر مه کوه چي ته به په دې خبره خلاصه
 شي چي زه د رسول الله لور یم، دا خبره د فکره وباسه زما نوم تالره کومه گته نه
 رسوي، خپل اعمال دي اصلاح کړه، تالره ستا اعمال گته رسوي، جناب رسول
 الله به دا خبره خپلو مبارکو بی بی گانو ته هم کوله، تردې وروسته جناب رسول
 الله و فرماییل چي بنی هاشم (یعنی سیدان) پر نورو خلکو کوم فضیلت او برتری نه
 لري، ځکه چي ټوله برتری، غوروالی او فضیلت د هر سړي په تقوی او خپل عمل
 پوري اړه لري، او همدارنگه قریش پر نورو خلکو کوم فضیلت نه لري، بلکي ټوله
 فضیلت د هر سړي په خپل عمل پوري اړه لري، جناب رسول الله د دې مبارک
 حدیث په آخره کي و فرماییل چي تاسي ټول د یوه سړي او یوې ښځي اولادونه
 یاست. نو به ناسي کي یو سړی بر بل سړي هیخ فضیلت نه لري. ځکه چي د
 فضیلت معیار تقوی او پرهیزگاري ده، د دې حدیث ټول عربي الفاظ په دې ډول دي
 عن ابن عباس رضي الله عنهما أنه قال: أقبل نبي الله ﷺ من غزاة أو سرية
 فدعا فاطمة رضي الله عنها فقال: "يا فاطمة اشترى نفسك من الله تعالى فاني لا
 أغني عنك من الله شيئاً" وقال لیسوته مثل ذلك، وقال مثل ذلك ليعترته. ثم
 قال: "ما بو هاشم بأولى الناس بأمتي، إن أولى الناس بأمتي المتقون، ولا قریش
 بأولى الناس بأمتي، إن أولى الناس بأمتي المتقون، ولا الانصار بأولى الناس
 بأمتي. إن أولى الناس بأمتي المتقون، ولا الموالي بأولى الناس بأمتي إن أولى
 الناس بأمتي المتقون، إنما أنتم من رجل وامرأة، وأنتم كجمام الصاع،
 ليس لاحد على أحد فضل إلا بالتقوى. (رواه القرطبي في الجامع لاحكام

القران بهذا اللفظ، وروی الصحيح البخاري في تفسير سورة الشعراء
 وصحيح مسلم في الايمان)

همدارنگه په یو بل حدیث کي جناب رسول الله فرمایي چي نه هیخ عرب پر
 عجم فضیلت لري او نه هیخ عجم پر عرب فضیلت لري، همدارنگه نه سپین پوستي
 پر تور پوستي فضیلت لري او نه تور پوستي پر سپین پوستي فضیلت لري، بلکي
 ټول فضیلت او غوروالی د هر سړي پخپل عمل او تقوی پوري اړه لري لکه الله
 چي فرمایي: **إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى**. (سورة الحجرات آیت ۱۳)

ترجمه: بېشکه چي ډېر مکرم او معزز له تاسي څخه په نزد د الله هغه ډېر
 متقي ستاسې دی

د اولیاء الله سره د عناد

نتیجه د الله ﷻ سره د ښمني ده:

دې خبرې ته دې هم ستاسې فکر وې چي د یو ولي منل د اسمان شرط نه دی
 لېکن کوم خلک چي واقعي اولیاء الله دي که اوس په دنیا کي موجود وي او یا
 مخکي نېر شوي وي د هغوی سره عداوت او بغض او عناد ساتل ډېره بده خبره ده
 لکه د صحيح بخاري شریف دا حدیث چي دی:

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتَهُ بِالْحَرْبِ. (صحيح البخاري شريف)

يعني د الله ﷻ ارشاد دی کوم چا چي زما د يو ولي يعني دوست سره د ښمني
 وکړه، نو زما د طرفه ورته د جنگ اعلان دی
 نو د دې وجې موږ بايد د اولياوو سره ډېره ښه گزاره او د ادب او عظمت

ژوند وکړو، مگر هو ددې گنجایش شته چې د ادب او عظمت باوجود په یو خاصه معامله کې موږ د دوی درايې سره اختلاف وکړو، ځکه چې دوی د پیغمبرانو په ډول معصوم او واجب الطاعت نه دي (دين و شريعت صفحه ۸۲)

آيا کرامت د ولي په اختيار کې دی؟

پوښتنه: آيا کرامت ښکاره کول د ولي په اختيار کې دی، يعنې چې څه وخت ولي وغواړي چې کرامت ښکاره کړي، ښکاره کولای يې شي او که دده د اختياره څخه وتلی دی؟

جواب: وروره! کرامت د ولي په اختيار کې نه دی لکه نبراس چې ليکي: ظهور الکرامة ليس من لوازم الولي ولا في استطاعته كل من اراد.

(النبراس شرح شرح العقاید صفحه ۵۵)

همدا رنگه کفايت المفتی ليکلي دي چې کرامت د الله ﷻ د طرفه څخه پيدا کېږي، د پير او ولي په اختيار کې نه دی (کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۱۰۳)

آيا هر نا اشنا کار کرامت دی؟

پوښتنه: د کرامت صحيح تعريف څه شی دی، آيا هر اعجوبه کرامت دی؟

جواب: کرامت هغه کار ته ويل کېږي چې د شريعت د يو پابند چا څخه او د سنتو د يو مکمل متبع ولي الله څخه په ډول د خرق عادت صادر شي، نو کوم څوک چې په مکمل ډول د شريعت پابند نه وي، نو که دغه سړی يو اعجوبه کار ښکاره کړي دا کرامت نه دی، بلکې استدراج، جادو يا مسمريزم و غيره دی فقط

والله تعالى اعلم. (احسن الفتاوى جلد ۲ صفحه ۵۴۹)

اولياء الله متصرف او عالم الغيب گڼل

پوښتنه: د اولياء کرامو (رحمهم الله) ارواح متصرف فی الامور او عالم الغيب گڼل څنگه دي؟

جواب: په دې هکله احسن الفتاوى څه دا راز ليکي: دغه راز عقیده د کفر ده چې په قرآن، حديث او فقه کې يې پوره پوره تصريح شوي ده، نوموړې فتاوى تر دغې خبرې وروسته د قرآن شريف دا آياتونه ليکي:

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا سَتَكُنْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ. (سورة الاعراف آيت ۱۸۸)

ترجمه: ووايه (اي محمده! دوی ته، چې زه نه لرم واک لپاره د ځان خپل، د رسولو د نفع او نه د دفع کولو د ضرر، مگر هغه څه چې اراده و فرمايي الله ﷻ او که وای زه چې پوهېدلای په غيب باندې نو خامخا حاصل کړی به مې وای ډېر له خير او نفع څخه او نه به وای رسېدلی ماته کوم تاوان، نه يم زه مگر خوښم و پروونکی او زېری ورکوونکی لپاره د هغه قوم چې مؤمنان دي

او همدارنگه په سورة جن کې فرمايي:

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا. (سورة الجن آيت ۲۱)

ترجمه: ووايه (اي محمده! دوی ته، بېشکه زه مالک نه يم نه توانېږم تاسې لره

په څه ضرر او نه د څه رشد خير رسولو.

تر دې آياتونو وروسته نوموړې فتاوی و فتاوی بزازيې ته په حواله کولو سره دغه الفاظ را اخلې: من قال ان ارواح المشايخ حاضرة تعلم يكفر.

تر دې دلائلو لږ وروسته و بحر الرائق ته په حواله سره زياتوي: و منها ان ظن ان الميت يتصرف الامور دون الله تعالى و اعتقاده ذلك كفر.

فتاوی قاضي خان او د فقهې نور کتابونه هغه سړي کافر بولي چې په نکاح کې الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ شاهدان جوړ کړي. ځکه چې دغه سړي جناب رسول الله ﷺ عالم الغيب وگڼي، چې دا راز عقیده د کفر ده.

(احسن الفتاوى جلد اول صفحه ۳۶)

بيعت مقصود نه دی، اصلاح مقصود ده:

پوښتنه: که یو سړی په خپل ټول ژوند کې د هیچا مرید نه شو، او په دغه حالت کې مړ شو، نو آیا دغه سړی گناه کاره دی او که نه؟

جواب: وروره! بیعت مقصود نه دی، اصل مقصود اصلاح ده، په هر صورت چې دغه مقصود لاسته راځي هغه صحیح دی، علماوو د خلکو د اصلاح لپاره د یو کامل شیخ مرید کېدل هم د دغه مقصود په لاسته راوستلو کې فائده منه گڼلې ده، نو که یو سړی بې له بیعت د خپل ځان اصلاح وکړي، نو بس دی پخپل مقصد کې بریالی شو او که یو څوک د یو کامل سړي بیعت هم وکړي مگر پخپل ځان کې اصلاح رانه ولي نو دغه سړی ناکامه دی، او بیعت دده لپاره کومه ګټه نه رسوي.

(احسن الفتاوى جلد اول صفحه ۵۴۵)

د کامل شیخ پېژندل او د هغه علامات:

پوښتنه: د کامل شیخ علامات څه شی دي، په څه شي کامل شیخ پېژندل کېدای شي؟ آیا د شیخ او مریدانو لپاره به شریعت اتباع ضروري ده او آیا پر شریعت د تګ کولو څخه ماسپړا هم معرفت حاصلېدای شي؟

آیا د باطن اصلاح او د نفس تزکیه د شریعت د اتباع څخه ماسپړا نه شي حاصلېدای او آیا دغه دواړه شیان د شریعت پر اتباع او پر شریعت باندې پر پوره پوره عمل کولو باندې موقوف دي او که نه، او که یو څوک دا ووايي چې شریعت او معرفت دوه جلا شیان دي، نو د دا ډول سړي په باره کې د شریعت څه فېضه ده؟

جواب: د کامل شیخ علامات په لاندې ډول دي

- ۱- دغه سړی به د ژوند په هره څانګه او هره شعبه کې د شریعت پوره پوره تابع او په پوره توګه به متبع سنت وي او خپلو متعلقینو او مریدانو ته به هم په هره معامله کې د پوره پرهېزګارۍ او د سنت د اتباع تلقین او تاکید ورکوي
- ۲- د امیرانو او غنیانو پر ځای به صالحان او علماء حق دده و طرفته زیاته توجه لري.

- ۳- دده سره په ناستې سره به د الله ﷻ یاد، د آخرت فکر او د دنیا سره بې رغبتی پیدا کېږي

د شریعت د اتباع څخه ماسپړا د نفس تزکیه او د باطن اصلاح، هیڅکله او هیڅکله . په هیڅ صورت هم ممکنه نه ده لکه الله ﷻ چې فرمایلي دي:

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِيْ يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ. (سورة آل عمران آیت ۳۱)

ترجمه: ووايه (اي محمدها دوی ته) که چيرې ياست تاسې چې محبت کوئ د الله سره نو متابعت وکړئ زما چې محبت به وکړي الله له تاسې سره او مغفرت به وکړي تاسې ته د گناهونو ستاسې او الله مغفرت کوونکی دی او ډېر رحم والا دی او همدارنگه الله ﷻ فرمايلي دي:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ. (سورة الانعام آيت ۱۵۳)

ترجمه: په تحقيق سره دغه لاره زما ډېرېره نو متابعت وکړئ تاسې ددغې لارې او مه کوئ متابعت د نورو لارو (که مو د الله ﷻ د لارې څخه ماسېوا د نورو لارو مطابعت وکړي) نو تار په تار به کړي دغه متابعت تاسې له لارې سمې د الله ﷻ څخه.

پاته شو ددې پوښتنې جواب چې هغه سړی چې معرفت او طريقت د شريعت څخه جلا شی بولي، بايد ووايم چې دا ډول سړی ملحد، بې دينه او زندیق دی، پر اسلامي حکومت دا لازمه ده چې ددغه سړي د قتل حکم ورکړي فقط والله تعالى اعلم (احسن الفتاوى جلد ۲ صفحه ۵۴۹)

کوم سړی چې معرفت او طريقت د شريعت څخه جلا شی بولي ددې نتېجه دا راوړي چې دغه سړی به يوه غټه گناه کوي خو چې ته ورته ووايي چې دغه کار خو په شريعت کې منع دی نو دی به وایي چې دا کار که په شريعت کې منع دی نو په طريقت کې خورا دی، او طريقت خو د شريعت څخه جلا شی دی، نو څوک چې دا ډول عقیده لري، دا خو کفر دی.

شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت:

پوښتنه: د تصوف په اصطلاح کې د شريعت، طريقت، حقيقت او معرفت څخه مطلب څه شی دی، آیا دغه شیان د شريعت څخه جلا شیان دي؟

جواب: وروره شريعت د ظاهري او باطني احکامو مجموعه ده، یا په بل عبارت شريعت د ظاهري او باطني احکامو د مجموعې نوم دی. او طريقت صرف باطني احکامونه وبل کيږي. نو له دې وجې څخه طريقت د شريعت څخه جلا شی نه دی، بلکې طريقت د شريعت يوه څانگه یا يوه شعبه ده دا چې حقيقت څه شی دی، بايد ووايم چې د شريعت د ټولو احکامو که ظاهري وي او که باطني د کامل اتباع په وخت کې د ځينو تشريعيه او نکوښه حقايقو انکشاف کيږي، دې ته حقيقت ويل کيږي

د شريعت د اتباع او د علومو د انکشاف په وجه سره د الله ﷻ په معرفت او د هغه سره په محبت کې زياتوب راځي. دې ته معرفت ويل کيږي. الله ﷻ دې موږ نه خپل معرفت او محبت را نصيب کړي آمين فقط والله تعالى اعلم

(احسن الفتاوى جلد ۲ صفحه ۵۵۰)

د تصوف تعريف

پوښتنه: د تصوف تعريف څه شی دی؟

جواب: تصوف نوم دی باطن د رزائلو څخه د خالي کولو او فضائلو ته د اړاسنه کولو، چې ددې کار په کېدلو سره توجه الی الله پيدا کيږي

(بوادر النواذر صفحه ۷۸)

به اصطلاح او په عرف کي تصوف د هغه علم نوم دی چې پر هغه په عمل کولو سره د باطن هغه صفایي لاسته راتلای شي چې د هغه په وجه سره انسان د لوی خدای ﷻ په دربار کي مقبول او صاحب مدارج او مقام گرځي

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۵۷)

په لنډه توګه باید ووايم چي تصوف د ظاهر او باطن د اصلاح نوم دی

(التبليغ وعظ كساء النساء صفحه ۸۱)

او صوفي بيا حکيم الامت اشرف علی تهانوي رحمته الله په دې ټکو سره موږ ته راپېژني. صوفي زما په نزد باعمله عالم ته ويل کيږي، دا د خلکو کار دی چې په دې کي يې کوم کوم شرطونه ايښي دي (مګر هغه زما په نزد صحيح نه دي،

(مجالس حکيم الامت صفحه ۲۷۸)

عارف چاته ويل کيږي:

په اصطلاح د اهل عرفان کي عارف هغه چاته ويل کيږي چي د حق تعالی ﷻ عبادت په دې وجه کوي چي دی د عبادت مستحق بولي، نه ددې په وجه چي د جنت تر نعمتونو ورسپري يا د عذاب خلاص شي. (فرهنگ عميد)

د علامه شامي رحمته الله له خولي د علم تصوف تعريف:

لومړی بايد دا خبره روښانه شي چي علم تصوف څه شی دی؟ بید ووايم چي په دی هکله علامه شامي رحمته الله ښه مانع او جامع تعريف کړی دی او داسي يې ليکلي دي هو علم يعرف به انواع الفضائل و كيفية اكتسابها، وانواع الرذائل و كيفية اجتنابها. (ردالمحتار جلد اول صفحه ۴۰)

يعني تصوف هغه علم دی چي د هغه په حاصلولو سره د ښو اخلاقو ډولونه او د هغو د حاصلولو لاري چاري او همدارنګه د رذيله اخلاقو ډولونه او د هغو څخه د ځان ساتلو طريقې او لاري چاري په معلومېږي

بي له تصوفه د فقهي تعارف او پېژندل يوه بي

معنی خبره ۵۵:

دا چي تصوف هم د دين يوه داسي اهمه او ضروري څانګه ده لکه فقه او د دواړو په منځ کي ډېر ژور تړاو هم شته په دې معنی چي پر فقه باندې عمل بي له تصوفو او پر تصوفو باندې عمل بي له فقهي امکان نه لري او بي له تصوفو د فقهي تعارف او پېژندل په حقيقت کي يوه بي معنی خبره ده

لږ وروسته به دا خبره درته راشي چي صرف د کتابونو ويلو نوم فقه نه ده، او نه د کتابونو په ويلو سره سپری مولوي کيږي، چي د ټولې دنيا کتابونه يې ويلي وي، خو چي متقي او پرهېزګاره نه وي، دغه سپری نه فقيه دی او نه مولوي ورته ويل کيږي، همدارنګه که يو سپری د فقهي علم ولري او متقي هم وي، خو خدای مه کړه که يو وخت دغه سپري سمه لاره غلطه کړه او پر بله لاره روان شو، بس به همدې ورځ دی د مولوي توب څخه وزي، که څه هم چي هرڅومره ډېر کتابونه به يې ويلي وي

بايد ووايم چي د تصوف د علم څو نومونه دي چي: علم القلب، علم الاخلاق، احسان، سلوک او طريقت يې د يادوني وړ دي، په حقيقت کي د يوه شي دا ټوله مختلف نومونه دي، په قرآن او په سنت کي ډېر ځله ددې لپاره د "احسان" لفظ استعمال شوی دی، مګر زموږ په زمانه کي ددې لپاره د "تصوف" لفظ ډېر مشهوره دی، په هر حال په حقيقت کي دا ټوله د يوه شي مختلف نومونه دي، په دې

معنی چي لکه څنگه چي رموز ډېر اعمال د ظاهري اعضاوو سره تعلق لري، همدارنگه ډېر اعمال مو بيا د زړه سره تعلق لري چي هغوی ته "اعمال باطنه" ويل کيږي، نو لکه څنگه چي رموز ظاهري افعال د شريعت په نظر کي ځيني ښه، فرض او واجب دي او ځيني بيا خراب، حرام او مکروه دي، همدا ډول باطني اعمال مو هم د قرآن او حديث په نظر کي ځيني ښه، فرض او واجب دي لکه تقوی، د الله ﷻ او د هغه د مخلوق سره مينه او محبت، اخلاص، توکل، صبر و شکر، تواضع، خشوع، قناعت، حلم، سخاوت، حياء، زړه سوی او رحم دلي، ښه وينا او داسي نور ډېر شيان دي چي د قرآن او سنت په رڼا کي فرض او واجب دي، دغو باطني پسندیده او ښو اخلاقو ته "فضائل" او "اخلاق حمیده" ويل کيږي.

ددې برعکس ځيني باطني اعمال بيا بد او حرام دي لکه تکبر، عجب، غرور، رياء، حب مال، حب جاه، بخل، بزدلي، لالچ او طمع، دښمني، حسد، کینه، سنگدلي، بې ځايه يا تر اندازې زیاته غصه او داسي نور ډېر بې خونده او بې غیرته شيان دي چي دې ته بيا "رذائل" يا اخلاق رذيله ويل کيږي ددغو خبرو تفصيل د ردالمحتار د اول جلد په ۴۰ صفحه کي راغلی دی.

د فضائلو او رذائلو ټوله تعلق د زړه د احوالو او د باطني کیفیتونو سره دی، مگر که سړی لږ فکر وکړي نو دا خبره ډېره په اسانه توگه ورته ښکاره کيږي چي رموز دغه قلبي احوال او باطني کیفیتونه په حقیقت کي رموز د ټولو ظاهري افعالو بنسټ او اساس دی، د ظاهري اعضاوو څخه چي رموز کوم ښه يا بد کارونه کوو، دا په حقیقت کي رموز د باطني اعمالو ښي فضائلو او رذائلو نتیجه ده، په دې هکله پوره بحث زما د ابوالمختار په "کتاب الاخلاق" نومي کتاب کي کتلی شئ، هلته به داهم وگورئ چي احسان او نيکي کول فرض دی ځکه چي دا د خدای ﷻ امر دی

علم تصوف هم د فقهي د علم په ډول فرض عين دی:

لکه څه ډول چي پر هر نارینه او ښځي د خپلو خپلو حالاتو او مشاغلو تر حده پوري د فقهي مسائل زده کول فرض دي، مگر د ټولي فقهي په مسائلو کي بصيرت او مهارت پيدا کول او ځان مفتي جوړول پر ټولو فرض عين نه دي، بلکي فرض کفايي دي، په دې معنی که چيري په يوه سيمه کي يو داسي سړی يا ښځه وجود ونه لري چي نور خلک ورته راشي او شرعي مسائل ځيني وپوښتي، نو ددې سيمي د ټولو خلکو (که نر دي او که ښځي، غاري بندي دي او ټوله د لوی خدای ﷻ په دربار کي په دې سره مسئول دي

د تصوفو د علم هم همدا حال دی به دې معنی که حیري اخلاق حمیده به ښو چا کي موجود نه وي، د هغو حاصلول او کوم بې خونده خوښونه او رذائل چي د سوج په نفس کي پېښې شي د هغو څخه ځان ساتل د تصوفو پر خومره علم چي موفوف دي د هغومره اندازې علم حاصلول فرض عين دي او په ټوله علم تصوف کي بصيرت او مهارت پيدا کول چي د نورو خلکو ښه برابره ترېنه هم وکړای شي فرض کفايي دي يعني د اخلاقو د پاکوالي او تزکيې کار د ضرورت مطابق د هر مسلمان پر غاړه که نارینه وي او ښځه فرض عين دی او په دې هکله دومره علم حاصلول چي د نورو خلکو ښه تربيه وکړای شي فرض کفايي دی او که په يوه سيمه کي داسي د اخلاقو د علم ماهر څوک وجود ونه لري چي د ځان سره سره د نورو خلکو د اخلاقو تزکيه هم وکړي، په دې سره د ټوله سيمي او ټوله ښار خلک گناه کاره دي

(دغه بحث د ردالمحتار د لومړي جلد په ۴۰ صفحه او د تفسير معارف القرآن د سورت توبه تر ۱۲۲ آيت لاندې هم کتلی شئ)

د تفویض او عشق تعریف

پوښتنه: د تفویض او عشق تعریف څه شی دی؟

جواب: عشق د ایمان د لوازمو څخه دی، د عشق حقیقت تفویض دی، چې خپل ځان والله تعالی ته وسپاري څه ډول چې غواړي په مېا کې تصرف وکړي تګوینا هم او تشریعا هم، او هم په هر حال کې راضي شي، همدغه د تفویض حقیقت دی. (تجدید تصوف صفحه ۱۳۶)

حقیقي اوربستنی تصوف د عشق، مینې او محبت

یو تل پاته نور او یو ستر قوت دی چې د بنده په

زړه کې پیدا کیږي:

حقیقي صوفي هغه څوک دی چې دی پخپل زړه کې د خپل خدای او د هغه د مخلوق سره مینه غښتلی کړی، او د عشق او اخلاص و قوت ته زور ورپه برخه کړی. زم په نظر تصوف د مینې او محبت یو تل پاته نور دی، چې د بنده په زړه کې پیدا کیږي او بنده خپله رضا د خپل خالق په رضا کې فنا کوي، ځکه چې کوم څوک چې د عشق او محبت ولور مقام ته پورته شي، د هغه څخه نور خپل ځان ورک شي او خپله رضا ترک کړي لکه حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه چې د عاشق کېدلو څخه وروسته فرمایي:

چې مې مینه خدای په قا باندې پیدا کړه ترکه ما په هغه ورځ خپله رضا کړه حضرت عبدالرحمن بابا فرمایي د عقل له رویه و اسمان ته د انسان خاته

بیخي گران دي، مگر څوک چې عشق وي هغه ته اسمان لا څه. بلکې د عرش خپل لا بیخي ورته اسانه دي

و اسمان ته لاس د عقل نه سیري

دا خو عشق دی چې په عرش کرسی قدم ږدي

د چا په زړه کې چې د عشق قوت وده وکړي، هغه تر هر چا ښاغلی دی او ریاکاره زاهد خو بیې د پښو وگرځ ته نه شي رسېدای، څوک چې د عشق منصب تر لاسه کړي هغه نه یوازې تر خپل خدای څارېږي، بلکې د هغه تر مخلوق هم خپل سر قربانوي لکه عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه چې د عاشقانو خوی بیانوي او څه دا راز فرمایي عاشقان د یار تر سپیو هم څارېږي گڼه ما د رقیبانو څه پروا کړه په بل ځای کې بیا حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه د سالم او عاشق زړه خواص بیانوي او دا راز فرمایي:

هغه زړه چې عرش الله دی گوره کوم دی

څو دي توان شي د جمله زړونو خدمت کړه

د نېک عمل ضرورت:

دا چې نېک عمل ته څومره ضرورت دی، په دې هکله عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه وېږي ویناوي کړي دي، او د خلکو پام یې دې خبرې ته را اړولی دی چې باید د آخرت تر راتلو مخکې د آخرت په فکر کې ډوب شئ او د هغه گران سفر لپاره ښه کافي نیاري ونیسئ، ځکه چې داد عاقلانو او هوښیارانو خلکو کار دی. که دي داسې وکړل نو وروسته د سفر و نیکو پایلو ته سترگي په لاره شه اود جنت امید پیدا کړه بډاره و تره هاله کښت و زراعت کړه تقوی دار شه هاله طمع د جنت کړه عاقلان په وړاندې ځي په وروستو گوري په دنیا کې سر انجام د آخرت کړه

حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله خلکو ته دا خبره ورفکر کوي چي په هغه وخت کي نېک عملونه نه شي کېدای چي خبره گور ته نژدې شي يعني د همدا اوسه څخه بايد په نېکو عملونو پيل وکړل شي ځکه چي د پيړي او سپين ږيرتوب په وخت کي نېک عملونه او د بندگانو خدمت ډېر مشکل دی، بس د همدا اوسه څخه پايڅې و همدي کار ته راوتغاړه.

سم دلاسه کار هر گوره ډېر مشکل دی خو لا نه يې غريب زېرمه د غربت کړه
جي نور خلک ملامت درباندي وايي لا پخوا تر خلکو خپل خان ملامت کړه
چي عقبا ته د دنيا په اجر مومي خو همدا عمارت هلته عمارت کړه
خو به گوري د قيامت و ورځو شپو ته خو همدا جهان په خان باندي قيامت کړه
حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله خلکو ته وايي چي مخکي د آخرت تر حساب او کتاب د خپل خان لپاره يو ترازو پيدا کړئ او خپل ټوله عملونه په وتلئ:

چي نيکي بدي په تله کي تلل شي خود پخپله تله واخله عدالت کړه
وروسته خلکو ته د دوی د فکر د اصلاح لاره وربښي او ورته وايي چي دا فکر مو اصلاح کړئ چي د يوه زړه نېک عمل څخه مو توبه کښلې ده اخلاص، مينه او محبت خو بيخي پېژنئ. لا هم نه، مگر اميدونه مو تر غرونو غټ دي:

دابه نه شي چي ستاڅت او د حق مخ وي که حق غواړې نه هم مخ په حقيقت کړه
هغه زړه چي عرش الله دی گوره کوم دی خودي توان شي د جمله زړونو خدمت کړه
وراندي هم واړه ستا په خير سري وو نه هم پاڅه د هغو په خير همت کړه
د دنيا چاري همه واړه فاني دي باري پورته شه يو بل رنگه حکمت کړه
حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله دا کار هم ډېر غلط بولي چي سړی پخپله په مردارو او بوکي د سره تر نوکه پټ وي مگر بل ته وايي پام کوه چي بد کار ونه کړي، دی مبارک خو ځکه دا کار ښه نه بولي چي د داسي سړي د نصيحت اثر پر

اورېدونکي نه لويږي، نو ځکه کنایتا دا خبره ځان ته منسوبوي او داسي فرمايي
ای رحمانه اول ته نصيحت واخله دغه پسه بيا وبل ته نصيحت کړه

د استدراج، کشف او کرامت تعريف:

کرامت هغه کار ته ويل کيږي چي د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو کامل متبع او پوره پرهېز گاره څخه صادر شي، او دغه کار د عادت د قانون څخه خارج او د باندي وي، نو که چيري دغه کار د عادت خلاف نه وي نو دې ته خو کرامت نه ويل کيږي، ار يا که چيري د هغه چا څخه چي خلاف عادت کار ځيني صادر شوی وي مگر د نبي متبع نه وي، نو دا هم کرامت نه دی، لکه د جوگيانو، جادوگرانو او داسي نورو خلکو څخه چي کله ناکله دا ډول د عادت خلاف شيان صادر کيږي. مگر که چيري يو چا د اتباع دعوه خو يې درلوده، مگر په حقيقت کي متبع او پرهېزگاره نه و، لکه اهل بدعت يا فاسق او فاجر دا هم کرامت نه دی، بلکي استدراج دی، نو نتيجه داشوه چي کرامت هغه کار ته ويل کيږي چي د يو کامل التقوی شخص څخه صادر شوی وي، يعني بدعتي او نافرمان نه وي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۵۸)

د زهد تعريف:

پوښتنه: زهد څه شي ته ويل کيږي؟

جواب: زهد د خوندونو د پرېښودلو نوم نه دی محض تقليل لذات کافي دی يعني په لذتونو کي غوټه کېدل ښه نه دي چي د شپي او د ورځي په دي فکر کي وي چي څه شی به پخومه او څه شی به خورمه او څه شی به اغوندمه، د ښوښو خوراگونو او ښوښو جامو په فکر کي غرق کېدل او ټول عمر د غو

شيانو په لاسته راوستلو کې فکر وهل البته د زهد سره منافي او ضد دي، مگر که چيرې بلا تکلف او بلا اهتمام خاص خاص خوندونه لاسته راشي، نو دا خود حق تعالی نعمتونه دي، ددې په لاس ته راتلو کې شکر کښل په کار دی (تجدید تصوف صفحه ۹۱)

د حرص تعريف:

پوښتنه: حرص څه شي ته ويل کيږي؟

جواب: د حرص معنی ده: د نه پيدا کېدلو په صورت کې تلابش کول او د زړه مدار همداسې جوړول، که چيرې دغه شی په سړي کې موجود شي، نو دا واقعي يو غټ مرض دی. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۵۸)

حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه هغو خلکو ته گوته نيسي چي پخپله گټه او تاوان نه پوهيږي، دوی پر دنيا باندې خپل دين او ايمان ټوله قربانوي، ددې پر ځای چي د الله ﷻ پر نعمتونو شکر وکاري پر منکره کيږي او په شکايت لاس پوري کوي.

بدلوي په دنيا دين و ايمان ولي نه پوهيږي پخپل سود و په زبان ولي همېشه په ځای د شکر شکايت کړي منکرېږي په عطاء د سبحان ولي وروسته دی مبارک پر داسي خلکو ډېر افسوس ښکاره کوي چي خپل قيمتي گوهر يعني د خپلو سترگو قيمتي اوښکي بې ځايه تويوي يعني تل يې د مال او دولت د لاسته راتلو په وجه سترگي سړي او په اوښکو لنډي وي.

مدام اوښکي تويوي د رزق له غمه در گوهر پر بها پلوري ارزان ولي

د دنيا لپاره خودي شپه او ورځ پر ځان يوه کړې ده، مگر چي خبره د آخرت سامان او تياري ته راشي، ته سترگي پر پټي کړې او وړوند و کړن شي.

چي په هر بېگا سامان د هر سبا کړې کور و کړ شوي د محشر په سامان ولي ته نه يې خبر چي هيڅ نبات او وابنه د خپل اصلي ځايه څخه نه ښوري، او پر خپل ځای اوبه او هر څه ور رسيږي، مگر ته دی حمل حال نه و گوره حی د من و دولت لپاره دي هر څه پرې ايښي دي او نه دا گوري چي دا حرام دي که حلال، بس په څه ډول چي لاس ته درځي صحيح يې بولي، ستا يې په دې ښه سر خلاص چي بې ځايه کوښښ کومه گټه نه لري، دا لکه څوک چي اسمان په ډبرو ولي، نو به وکر وکره بې له دې چي ډبره دده پر سر راو لويږي او سريې ورمات کړي، نور به څه گټه وکړي، دی مبارک د داسي کم عقل سړي لپاره مرگ مناسب بولي.

چي په هر بېگاه سامان د هر سبا کړې کور و کړ شوي د محشر په سامان ولي هيڅ گياه له ځايه نه خوځي نم مومي ته د رزق په طلب مړې جهان ولي چي پخوا تر قضا خپله رضا شواړي بېهوده په لوندو ولي آسمان ولي به ژوند ومرو چي د مرگ له غمه خلاص شي آسان کار دي کړنه حان ناندې گران ولي.

همدارنگه حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه فرمايي

خدای د رزق په زېرمه، مه هېروه کلک شه تر سړي د سړي رزق دی مقدم که گټې چي په حرص څه زيات شي زيات به نه شي د يوې سني تر سيم ډېر هوا و حرص مه کوه خدای ياد کړه دی کافي دی د عرب و د عجم به تا فرض عبادت د خپل څښتن دی نه لښکري خزاني ملک و حشم ټوک روټی يوه شری درلره بس ده نور همه واره اسراف دی مسلم له خورا که غرض قوت لایموت دی نه چي څوښي غوري وربچي با غنم

له یونساكه غرض خپل سر پټول دي نه اطللس و سقلات تاج و علم
كه حرص درباندي زور شي مرگ درياد كړه دا علاج دی دغه رنځ لره محكم
د لحد د تاریکي علاج به څه كړي چي ته دلته كي وېرېږي په تور تم
غفلت هيڅ مناسب نه دی د سپين ږيرو خوب روا نه دی په وخت د صبحدم

د تكبر تعريف:

پوښتنه: د تكبر او ريا تعريف څه شی دی؟

جواب: خپل ځان د يو کمال په اعتبار سره دومره لوی گڼل چې دغه وخت يې
صرف و خپل کمال او د بل ونقص ته التفات او نظروي، يا په بل عبارت خپل ځان
په دې ډول لوی گڼل چې د بل حقارت پکښې وشي، نو په دې کي دوه جزء شوه يو
خو ځان لوی گڼل او بل نورو ته په حقارت کتل، دغه سړی په دې نه پوهېږي او نه
بې ودی خبري نه ذهن ځي چې هغه سړی به شايد د خپل کمال په سبب په مجموعي
ډول سره تر ما د لوړې درجې خاوند وي، بايد ووايم چې دغه د متکبر حقيقت دی
حي حرام او ډېره ستره گناه ده (امداد الفتاوی جلد ۵ صفحه ۱۹۲)

د تواضع تعريف:

پوښتنه: د تواضع معنی څه شی ده؟

جواب: د تواضع معنی داده سره له دې چې دی څومره صفتونه لري، د
نورو په مخکې دا ډول خپل ځان کوچنی گڼل چې تل يې د خپلو نقصاناتو او
د بل و کمالو ته نظروي او په ذهن کې يې دا خبره وي چې شايد زه به د خپلو

نقصانونو په سبب سره په مجموعي ډول باندي ترده کم يم

(امداد الفتاوی جلد ۵ صفحه ۱۹۲)

د تواضع حقيقت دا دی چې خپل ځان لاسی او هيڅ وگڼي، او پر نورو ځان لوړ
ونه گڼي، نو که چيرې د يو چا تل و خپلو نقصاناتو ته نظروي، نو شايد چې ددې
په اصلاح کې برياليتوب تر لاسه کړي.

د تواضع معنی دا نه ده چې الله ﷻ حي کوم نعمتونه ورکړي دي، هغه د خپل
ځان څخه نفی کړي، بلکې ددې معنی دا ده چې دغه نعمتونه خپل کمال ونه گڼي
صرف د خداي ﷻ فضل او رحمت يې وبولي (انفاس عیسی صفحه ۲۷۳)

حضرت عبد الرحمن بابا ﷺ د هغه چا مقام ډېر لوړ گڼي چې د تواضع خوی يې
خپل کړی وي، او د انگورو د تاک مثال ورکوي چې يو وخت د ډېري عاجزی او
تواضع څخه پر مخکې غزيرې، مگر لږ موده وروسته دومره برياليتوب تر لاسه کوي
چې تر هرې درختي يې مېوه خوږيرې او تر ډېرو درختو يې سر پور ته کيږي
بالادست به شي هاله په نورو ونو که تعليم د زير دستی واخلي له تاسه

د عجب تعريف او د حب جاه تعريف:

پوښتنه: عجب څه شي ته ويل کيږي؟

جواب: په عجب کې صرف يو قيد کم دی يعنې په عجب کې بل څوک
کوچني، حقير او خوار نه گڼي، صرف خپل ځان لوی بولي (تجديد تصوف)

پوښتنه: حب جاه څه شي ته ويل کيږي؟

جواب: د حب جاه حاصل دا دی لکه دی چې خپل ځان په خپل زړه کې خومره لوی گڼي، نو په دې هکله هم دا کوښښ کوي، چې باید نور خلک هم ماته به لوی والي فائل شي او تعظیم، اطاعت او خدمت مې وکړي، ددې سرچینه هم تکبر او عجب ده. (تجدید تصوف)

د ریاکاری تعریف:

پوښتنه: ریا کاری څه شي ته ویل کیږي؟

جواب: د ریا حاصل دا دی چې د یو دیني یا د نیوي عمل څخه د خلکو په نظر کې د خپل ځان د لویوالي د لاسته راوستلو لپاره یوه ذریعه جوړه کړي، دا هم د کبر او عجب څخه پیدا کیږي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۶۰)

د اخلاص تعریف:

پوښتنه: اخلاص څه شي ته ویل کیږي؟

جواب: اخلاص په لغت کې خالص کولو ته ویل کیږي. مثلاً خالص غوړي هغو غوړو ته ویل کیږي چې بل شی نه وي په کې شوي، نو همدارنگه په عبادت کې د اخلاص معنی هم دا ده چې عبادت باید د غیر د عبادت څخه خالي وي یعنې په دې کې داسې غرض نه وي ګډ شوی چې د هغه حصول شرعاً مطلوب نه وي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۶۱)

حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه خو اخلاص ته دومره لوړ مقام ورکوي، تر دې

چې ټول جهان د اخلاص غلام بولي:

غوړه څه بلند مقام دی د اخلاص چې جهان واړه غلام دی د اخلاص دی مبارک دا خبره نه مني چې د اخلاص په مخ کې دي کله هم غرونه پیدا شي او دا سفر دي د خنده سره مخامخ کړي، همدارنگه دی هغه اسلام نه بولي چې د اخلاص په جامه نه وي پوښلی

که له ځمکې و اسمان ته خاته گران دي دا سفر په یوه گام دی د اخلاص چې خبر کا مخلصان له علم غیبه دا همه واړه الهام دی د اخلاص د رواج و رسم عمر مدام نه وي لکه عمر چې مدام دی د اخلاص بې اخلاصه حلاوت د اسلام نشته که اسلام دی خو اسلام دی د اخلاص څه عجب دی که مستان وي ترې چاپېره هر ساقی څخه چې جام دی د اخلاص څه عجب دی که هماغه په دام کې نښلي هر صیاد څخه چې دام دی د اخلاص تر دې وروسته دی مبارک د خلکو پام دې خبرې ته را اړوي چې په دې دنیا کې اخلاص په کار دی، راشئ چې د همدا اوسه څخه لا د اخلاص خوی خپل کړو، پس له مرگه اخلاص نتیجه نه ورکوي په اخره کې د خپل کلام د شیرین والي وجه هم همدا اخلاص گڼي:

پس له مرگه به دا مهر و اخلاص نه وي که اخلاص کړې نن هنگام دی د اخلاص د رحمن کلام په دا سبب شیرین دی چې یې هر کلام، کلام دی د اخلاص

د فنا تعریف:

د فضولو تعلقاتو څخه را ګرځېدلو ته فنا وبل کیږي، یعنې په دنیا کې چې اوس سړی د کومو شیانو سره څومره تعلق او محبت لري هغومره نه درلودل

بلکې تر ټولو زیات معلو د الله ﷻ سره درلودل، ددې دا مطلب نه دی چې مسلمان باید د دنیا د خوندونو او نعمتونو سره هېڅ تعلق او علاقه ونه لري، او نه د هېڅ شي سره مینه او محبت ولري، بلکې ددې مطلب دا دی چې مسلمان باید تر ټولو زیات د الله ﷻ سره تعلق او محبت ولري یعنې د الله ﷻ احکام تر ټولو ښایانولې وگني او ددې په مقابل کې هېڅ شي ته اهمیت ورنه کړي، همدغه د الله ﷻ سره تر هر څه زیاته مینه ده، دا لکه حضرت عبدالرحمن بابا ﷺ چې هغه چاته د اعتراض گوته نېسي څوک چې د خدای ﷻ د احکامو او اوامرو په مقابل کې د بل شي سره زبانه مینه کوي او د خپل لوی خدای ﷻ او دده د مخلوق وپاکي مېني ته یې نه ورگرځولې وي. دی مبارک د داسې سړي مثال چې پخپل زړه کې غلطې مېني نښاسي د کعبې مثال ورکوي چې څوک بتان په نښاسي ځکه چې زړه د خدای ﷻ د مینې کور دی او هغه څوک چې زړه د نفس او شیطان په پیروي ځینې ولاړ شي د هغه چا سره برابر وي چې د خنزیر او خبیث په لاس کې قرآن ورکوي، دی مبارک وروسته فرمایي چې وخت لږ قیمتي دی، پام کوه چې عبث درځخه ولاړ نه شي

غیرې مینې دی په زړه باندي انبار کړې په کعبه کې نښاسې بتان ولي زړه د نفس په پیروي درځخه لاړ شه د خبیث په لاس دي ورکړ قرآن ولي چې یو سف د حبشي په بها مومي د مطلوب په بها نه بندي خان ولي بدله بدو پښېماني کاندې رحمانه ته په خپلو بدو نه شوې پښېمان ولي

د مولوي او د عالم تعریف:

پوښتنه: مولوي او عالم څه شي ته ویل کیږي؟

جواب: مولوي هغه چا ته ویل کیږي څوک چې مولی والا وي یعنې علم دین هم

ولري، متقي او پرهېزگاره هم وي، د لوی خدای ﷻ څخه هم ډېر بېرېری. د ښو اخلاقو څښتن هم وي، صرف د عربي ژبې په ویلو یا د کتابونو په زده کولو سره انسان نه مولوي کیږي

عالم و متقي او پرهېزگاره سړي ته ویل کیږي ځکه چې په مولوي کې د مولی و طرف ته نسبت دی، نو څوگ چې مولی والا شو یعنې الله والا شو، نو په دغه وخت کې دغه سړی مولوي هم دی او د اتباع لائق هم دی خو په کومه ورځ که دغه سړي خپل رنګ بدل کړي او پر بله لاره روان شو، نو په هماغه وخت دی د مولوي توب څخه وځي، یعنې بیا دغه سړي ته مولوي نه ویل کیږي خدای دي وکړي چې د ټوله دنیا کتابونه به یې ویلي وي

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۶۲)

جهاد اکبر څه شی دی؟

پوښتنه: دا مشهوره خبره ده چې صوفیه کرام و مجاهده نفس ته جهاد اکبر وایي آیا د قرآن او حدیث څخه ددې یو ثبوت شته او که نه؟

جواب: قال رسول الله ﷺ اعدی عدو ک نفسک الی بین جنیک اخرجہ الیهقی (کنوز الحقائق)

وقال ﷺ المجاهد من جاهد نفسه، رواه الترمذی وصححه واخرج الدیلمی عن جابر رضی الله عنه قال قدم علی النبی ﷺ قوم غزاة فقال قدمتم خیر مقدم قدمتم من الجهاد الا صغرا الی الجهاد الا کبر مجاهدة العبد هواه

(کنز العمال) واليه اشار العارف الرومي رحمه الله

قد رجعنا من الجهاد الا صغيره
بباني ان الجهاد اكبر

وروره ودي ليدل چي جناب رسول الله ﷺ وفرمايل: المجاهد من جاهد نفسه، يعني مجاهد هغه څوک دی چي د خپل نفس سره يې جهاد وکړ، نو د صوفيه کرامو دغه خبره چي مجاهده نفس ته جهاد اکبر وايي بالکل صحيح او د قرآن او حديث مطابق ده ددغو دلائلو څخه ماسېوا هم دا خبره ښکاره ده چي د کفارو سره د جهاد څخه اصل مقصد د دين ساتنه ده، نه د خلکو مسلمانول نو ښکاره خبره ده چي دا خو پر مجاهده نفس او مخالفت هرا باندې موقوفه ده. فقط والله تعالى اعلم.

(احسن الفتاوى جلد اول صفحه ۵۵۰)

د فاسق او گناه کاره سړي پر لاس بيعت کول:

پوښتنه: زموږ په سيمه کې دوه بزرگان دي چي دواړه ډېر مريدان هم لري. خو په دوی کې يو نه لمونځ کوي او نه روژه نيسي او شراب هم څښي، قمار هم کوي، نر دې چي نفقه يې هم پر شرعي طريقه برابره نه ده، او دوه بزرگ چي کوم دی هغه لمونځ او روژه خو ټوله کوي، مگر ددې سره سره رنگارنگ بدعتونه هم ډېر کوي، نو آيا ددغو دوو خلکو پر لاس بيعت روا دی او که نه يعني ددغو دوو بزرگانو مريد کېدل روا دي او که نه؟

جواب: وروره تاسې عجيبه پوښتنه کړې ده، له يوې خوا دي دغو خلکو ته چي سو بي فاسق دي او بل يې بدعتي دي بزرگان ويلي دي او له بلې خوا ته په خپله

وايي چي يو لمونځ نه کوي، شراب او قمار هم کوي او نفقه يې لا هم سمه نه ده او دا بل چي دی لمونځ او روژه خو نيسي، مگر رنگارنگ بدعتونه کوي او بيا وايي چي ددغو خلکو سره بيعت جائز دی او که نه

لومړی بايد ته په دې خبره پوه شئ چي لمونځ نه کول، روژه نه نيول، زکات نه ورکول او نور فرائض او شرعي احکام نه پر ځای کول، زنا کول، شراب څښل، قمار کول، چرس څکول، حرامه نفقه خوړل او داسي نور بد او ناروا کارونه کول ټول حرام، غټې او کبيره گناوي دي او دغه شيان حلال بلل کفر دی او د بدعت کارونه کول خو تر دې لا هم سخته گناه ده، ځکه چي د کفر او شرک څخه وروسته تر ټولو سخته گناه بدعت دی.

دوهم بايد ته د الله ﷻ دوستان او د شيطان دوستان سره وپېژني، دا بايد تاته معلومه شي چي د الله ﷻ دوستان څوک دي او د شيطان دوستان څوک دي او بل بايد د بيعت مقصود وپېژني چي د بيعت مقصود څه شی دی، دا خبره بايد تاته معلومه وي چي د بيعت مقصود اصلاح ده، مشائخو او علماوو و اصلاح ته د رسېدلو يوه لاره بيعت هم ښودلې ده، دا خبره د يادونې وړ ده چي بيعت په خپله مقصود نه دی، بلکې و مقصود ته د رسېدلو لپاره د نورو لارو څخه دا هم يوه لاره ده نو دا چي شېخ په خپله فاسق او يا بدعتي وي، نو ته فکر وکړه تا به دغه سړی څه ډول وسمې او صحيحې لارې ته رهنمايي کړي، بې له دې چي ته هم ورسره فاسق، بدعتي او بې لاری شې بله به څه گټه ولري، د کفايت المفتي په قول د مريد کېدلو مطلب دا دی چي د يو بزرگ پر لاس دا معاهده وکړل شي چي زه به آينده گناه نه کوم او د تصفيه قلب لپاره به ستا په هداياتو عمل کوم، د دغه کار نوم بيعت يا مريد کېدل دي (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۱۰۸)

پير او شيخ بايد عالم، متقي، متبع سنت او پابند شريعت وي:

پير او شيخ بايد عالم، متقي، متبع سنت او پابند شريعت وي لکه شرح عقايد چي ليکي والولي هو العارف بالله تعالى و صفاته حسب ما يمكن المواظب على الطاعات المجتنب عن المعاصي. (شرح عقايد صفحه ۱۴۵)

په دې هکله کفايت المفتي پخپل دوهم جلد کې څه دا راز ليکي په عام ډول سره ډېر خلک د داسې پيرانو مريدان کيږي چې د هغوی کارونه صريحاً د شريعت خلاف وي مثلاً پير صاحب لمونځ نه کوي، د نشې تيان استعمالوي او همدا رنگه نور هم ډېر د شريعت خلاف حرکتونه کوي، خو خلک دوی ته ښه عقیده لري او مريدان کيږي يې، دغه سخته غلطی ده او د دغسې کسانو مريدان کېدل ناروا او نا جائز عمل دی، پير بايد عالم، متقي، متبع سنت او د شريعت پابند وي. (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۱۰۹)

د توبيي د بيعت مسنونه طريقه:

کفايت المفتي د توبيي د بيعت مسنونه طريقه راښيي او داسي ليکي د توبيي د بيعت مسنونه طريقه دا ده چې مرشد د خلکو څخه پر دې خبره بيعت واخلي، چې دی به د گناهونو څخه پرهېز کوي او ټوله شرعي احکام به پر ځای کوي. دا هم لازمي خبره ده چې مرشد به په خپله هم د نبوي سنت متبع وي او هيڅ کار به قصداً د سنت خلاف نه کوي، نو که چيري پيري او مريدي پر دغو شرائطو برابره وه، خو صحيح او روا ده. او که تر دغو شرائطو وتلي وه، مثلاً مرشد په خپله پر شريعت

برابره نه وي يعني خلاف شرع کارونه يې کول، او مريدان يې هم پر شريعت د تللو او د سنت پر پيروي نه امر کول، او نه يې د گناهونو څخه راگرځول، نو په دغه حالاتو کې بيعت او پيري او مريدي ناروا او نا جائز عمل دی

(کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۱۰۵)

همدا رنگه شرح عقايد ليکي:

والولي هو العارف بالله تعالى حسب ما يمكن المواظب على الطاعات المجتنب عن المعاصي. (شرح عقايد صفحه ۱۴۵)

وفي شرحه النبراس حتى انه يخرج بالكيرة واصرار الضغرة عن الولاية. (النبراس شرح شرح عقايد صفحه ۲۹۵)

آيا بيعت کول لازمي او ضروري دی؟

پوښتنه: اورېدلي مو دي چې د يو بزرگ يا شيخ سر لاس بيعت فرض عن دی، که يو چا په خپل ټول ژوند کې د يو مرشد سره بيعت ونه کړي، نو د دغه سريي خاتمه په خطر کې ده، آيا دغه خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره! تا چې څه اورېدلي دي غلط دي اورېدلي دي. د يو مرشد سره بيعت کول نه فرض عين دی. نه فرض کفايي او نه هم واجب دی او نه بيعت کول اصل مقصود دی، بلكې اصل مقصود چې اصلاح ده د هغه لپاره د نورو لارو څخه دا هم يوه لاره ده لکه احسن الفتاوى چې په خپل لومړي جلد کې فرمايي بيعت مقصود نه دی، اصل مقصود اصلاح ده، په هر صورت چې دغه مقصود لاسته راتلای شي هغه صحيح دی، علماوو د خلکو د

اصلاح لپاره د یو کامل شیخ مرید کېدل ددغه مقصود په لاسته راوستلو کې فائده منه گنلې ده، نو که یو سړی بې له بیعت نه د ځان اصلاح وکړي، نو دی په خپل مقصد کې بریالی او کامیابه شو او که یو سړی د یو کامل سړي بیعت هم وکړي، مگر په خپل ځان کې اصلاح رانه ولي، نو بیا خو ناکامه دی، او بیعت هیڅ ګټه نه ده ورته رسولې.

(احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۵۴۵)

همدارنگه کفایت المفتی په دې هکله څه دا راز لیکي

لا يلزم بيعة الرسمية في طريقة من طرق المشايخ نعم تستحب فمن اتى ووفى توفى اجرها ومن لم يات بها وسلك الطريق المستقيم اخذا من ثواب والسنة واداب السلف الصالحين لا يخشى عليه سوء الخاتمة.

(کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۱۰۷)

ترجمه: د طریقت د مشائخو په مروجہ سلسلو کې بیعت کول (شرعاً) لازم ی، هوامستحب دی.

او کوم سړی چې بیعت اختیار کړي او کماحقه عمل په وکړي. نو ددې کار ب ورکول کېږي، او کوم سړی چې بیعت اختیار نه کړي، مگر پر قرآن سنت او د سلف صالحینو د آدابو مطابق پر صراط مستقیم قدم کېږدي به سړي په هکله د سوء خاتمي هیڅ پېره نه شته.

آیا په اسلام کې د دنیاوي عیش او آرام څخه منع راغلي ده؟

پوښتنه: آیا اسلام د دنیاوي عیش او آرام څخه مسلمان راڅرخوي او که نه؟
جواب: د دنیاوي عیش او آرام حاصلولو څخه اسلام منع نه ده کړې، اسلام صرف دا غواړي چې د شریعت موافق باید عیش او آرام وکړل شي

(کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۱۰۷)

همدارنگه الله ﷻ په دې هکله دا راز فرمایي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. (سورة المائدة آیت ۸۷)

ترجمه: ای هغه کسانو چې ایمان یې راوړی دی یعنې ای مؤمنانو مه حراموئ تاسې پاک لذیذ له هغو شیانو څخه چې حلال کړي دي الله ﷻ لپاره ستاسې او مه کوئ تېری تاسې (له حدودو د الله) بې شکه چې الله نه خوښوي تېرېدونکي له حدودو څخه.

د عملیاتو، جادو، پیرانانو، نجومیانو او داسې نورو څخه د حاصل شوی علم شرعي درجه او د هغوی حکم:

حکیم الامت اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ په تحفة العلماء کې په دې اړوند داسې

ليکې په شريعت کې چې د کوم شي د اثبات لپاره کومې لارې ټاکل شوي دي، د هغو لارو څخه ماسېوا د نورو لارو په ذريعه ويو چاته د يو شي نسبت کول او يا يو څوک به يو بدکار تورنول روا نه دي، نو دا چې په شريعت کې الهام، خوب او کشف معتبر او دليل نه گرځي، نو پر دې بناء باندې د دغو ذکر شوو لارو په وجه يو چاته د غله نسبت کول يا يو څوک مجرم بلل حرام او سخته گناه ده.

نو کومې لارې چې د يو حکم د اثبات لپاره د شريعت له نظره معسري نه وي، د هغو لارو په سبب سره پر يو چاد غله يا دابه مار او يا داسې نورو شيانو حکم کول سخته گناه ده، نو دا چې الهام، کشف او خوب د شريعت له نظره معتبر او حجت نه دي، نو ددې لارې پر يو چاد غله يا بل شي حکم کول سخته گناه ده، همدا رنگه د سحر، جادو او يا نجوميانو له لارې خو پر يو شي يقين کول، په خاصه توگه بيا د دوی د خبر په وجه يو څوک پر يو بد کار متهم او تورن کول خو دومره سخت حرام دی چې د مولانا اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ په قول و کفر ته نژدې دی.

د داسې ضعیفو يا باطلو شيانو پر بنا يو چاته د غله نسبت کول جائز نه دی، د مسلمانانو لپاره اصل مدار علم او عمل دی، نو تاسې فکر وکړئ شريعت چې دغه تېان حجت نه بولي تاسې يې د کومې لارې حجت بولئ.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۷)

په سحر او جادو کې که چيرې کفریه کلمې وي مثلاً استعانت بکواکب يا داسې نور، نو دا کفر دی، دا فرق نه کوي که چيرې په دې سره يو چاته ضرر ور ورسوي او يا گټه، او کومې کلمې چې مفهوم يې نه راوځي دا د کفر د احتمال په وجه واجب الاحتراز دي، دا حکم په ټولو تعویذونو او نقشونو او داسې نورو شيانو کې هم دی (بدائع صفحه ۷۱)

د خوب شرعي حکم:

خوب يا بې هوښي شرعي حجت نه دی. په دوی سره نه غیر ثابت، ثابتيزي او نه راجح مرجوح گرځي او نه بيا مرجوح راجح گرځي. ټوله احکام پر خپل حال پاتېږي. بايد ووايم چې په مسائلو کې پر خوب باندې اعتماد روا نه دی خوبونو ته څه اعتبار دی. اول خو د خوب حجت کېدل غیر ثابت دی. بيا د هغو صحيح تعبير په فکر کې راتلل ضروري نه دي خوب د هيڅ حالت علت نه دی د مولانا شرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ په قول خوب يو قسم علامت دی. او علامت کله صحيح خپري او کله غلط. نو ددې وجې څخه دی چې د کوم شي علامت دی د هغه و حقيقت ته کتل په کار دي.

(افاضات جلد ۹ صفحه ۲۰۸، ۲۱۰)

د الهام او کشف شرعي حکم:

مکاشفه په حجت او دليل کې هيڅ درجه نه لري. خو دومره ده که مکاشفه د شريعت خلاف نه وي. نو که چيرې دغه کار پخپله صاحب د کشف يې عملي کړي او يا بل څوک دده اتباع وکړي څه پروا نه لري. روا دي. حضرت تھانوي د تحفة العلماء په دوهم جلد کې تر دې عنوان لاندې داسې ليکي وبل شوي دي چې د الهام په مخالفت سره د څه دنبايي مشکل د پېښېدو امکان ورته شته. مثلاً يا ناجوره شي او يا بل آفت ورته راشي. همدا خبره په کشف کې هم ده. مگر په آخرت کې هيڅ مؤاخذه نه لري. ځکه چې الهام او کشف کوم شرعي حجت نه دی. نو له دې سببه ددوی مخالفت گناه نه ده چې په آخرت کې

دي مؤاخذه ولري، او دا خو تاسي ته معلومه ده چې د وحې حکم د دوی څخه جلا دی ځکه چې د وحې په مخالفت سره په آخرت کې مؤاخذه شته

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۹)

کشف، الهام او بشارت څه شی دی؟

پوښتنه: کشف، الهام او بشارت څه شی دی او آیا د جناب رسول الله ﷺ څخه وروسته دا شيان ممکن دي او که نه؟

جواب: د کشف معنی ده: د یوې خبرې او یا واقعي (پېښې) ټسکاره کېدل.

د الهام معنی ده: په زړه کې د یوې خبرې راتلل.

او د بشارت معنی ده: زېږی او خوشخبري لکه یو ښه خوب لیدل. پاته شوه دا خبره چې آیا د جناب رسول الله ﷺ څخه وروسته دا شيان ممکن دي او که نه باید ووايم چې هو! د جناب رسول الله ﷺ څخه وروسته کشف، الهام او بشارت ټول ممکن دي، مگر شرعاً دغه شيان دليل او حجت نه گرځي او نه ددغو شیانو د قطعي او يقيني کېدو دعوه کېدای شي او نه چاته ددغو شیانو د منلو دعوت ورکول کېدای شي.

(فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۳۴)

کشف او الهام کېدای شي مگر شرعاً دليل نه

دی:

پوښتنه: که یو سړی دا دعوه وکړي چې ماته د کشف په ذریعه خدای ﷻ دا حکم وکړی چې فلاني سړي ته ولاړ شه او فلانی خبره ورته وکړه، نو ددغه سړي په باره کې شریعت څه حکم کوي؟

جواب: د نبی څخه ماسېوا ونورو خلکو ته هم کشف او الهام کېدای شي، مگر هغه هیڅ حجت او دليل نه دی، او نه ددغو شیانو په ذریعه د یو شي حکم ثابتهېږي، بلکې دا به د شریعت په ترازو تلل کیږي، که صحیح ؤ د منلو وړ دی او که غلط ؤ نو په هیڅ صورت د منلو وړ نه دی، دا هم په هغه صورت کې دی چې دغه سړی به د نبوي سنت متبع او د شریعت پابند وي او که د شریعت خلاف چلېدی، نو ددغه ډول سړي د کشف او الهام دعوه یو شیطاني مکر دی. (فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۳۴)

آیا د حضرت عمر رضی الله عنه د کشف قصه صحیح ده؟

پوښتنه: د ډېرو عالمانو څخه مې اورېدلي دي چې یو وخت د اسلام دوهم خلیفه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د جمعي خطبه ویله په دې وخت کې په شام کې دده فوځ د کافرانو سره جنگېدی، حضرت عمر رضی الله عنه د خطبې په دوران کې د خپل فوځ مشر حضرت ساریه رضی الله عنه ته وفرمایل چې ای ساریه غر سنبال کړه.

په دې وخت کې حضرت ساريه عليها السلام چې په شام کې د جنگ په دوران کې موجود و او د عسکرو مشرتوب يې کاوه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه واورېدی او غريبي سنبال کړی، په دې ډول د هغه و فوخ ته فتح او بری ورپه برخه شو، آیا دا واقعہ صحيح ده او که نه؟

جواب: هو، دغه خبره صحيح ده دغه د حضرت عمر رضي الله عنه کشف او کرامت دی دغه واقعہ د حديثو په ځينو کتابونو کې موجوده ده که غواړئ چې ويې گورئ نو د حياة صحابه د درېيم جلد و (۵۶۸) صفحې ته ورشئ او يا د الاصابه فی تمیز الصحابه د دوهم جلد و درېيمې صفحې ته ورشئ او يا هم د البدايه والنهايه د اووم جلد (۱۳۱) صفحه وگورئ

د تعویذ او جادو شرعي حیثیت:

پوښتنه: زموږ کورنۍ د تعویذ په کینلو کې ډېر شهرت لري، په دې وجه زما په ذهن کې دا پوښتنه پیدا شوې ده چې آیا په یو چاد تعویذ په کولو سره پر هغه باندې یو اثر لویږي او که نه؟

جواب: هو، تعویذ ضرور اثر لري، مگر د تعویذ تاثیر هم د الله جل جلاله په اجازه او د هغه په حکم سره کیږي. یو جاته د تاوان د رسولو لپاره چې کوم تعویذونه کیږي، د هغو حکم بالکل د جادو په شان دی، داسې تعویذ کول چې خلکو ته نقصان رسوي حرام او کبیره گناه ده، بلکې ددې سره د کفر خطره ده.

ما مخکې وویل چې په دې سره ضرور اثر کیږي، ددې داسې مثال دی لکه یو سړی چې پر یو چا مرداري وپاشي، دا کار کول خو حرام او سخته گناه ده، او دا ډول کار یو ډېر ذلیل او بې خونده حرکت دی، مگر پر هغه سړي چې دا مرداري پاشل شوې ده، د هغه کالي او بدن خو ضرور خرابیږي او د هغه بد بویي به ضرور راځي.

نو د یو شي حرامېدل او گناه کېدل بېله خبره ده او د مرداري اثر ښکاره کېدل یو فطري شی دی، تعویذ که چیرې د یو روا کار لپاره وکړل شي، نوروا دی، په دې شرط چې د گناه او شرک خبره یې نه وي پکښې لیکلې.

فتاویٰ یوسفیه لیکي چې د تعویذ د جواز لپاره درې شرطونه دي:

- ۱- د یو جائز او روا مقصد لپاره به وي، د ناجائز مقصد لپاره به نه وي
- ۲- د تعویذ الفاظ به پر کفر او شرک باندې مشتمل نه وي او که چیرې پر داسې الفاظو مشتمل وه چې مفهوم یې نه معلومیږي هغه هم ناروا دي.
- ۳- تعویذ به موثر بالذات نه گڼي.

(فتاویٰ یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۰)

فتاویٰ یوسفیه لیکي چې هغه تعویذ چې شرکيه الفاظ پکښې لیکل کیږي شرک دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و آله د هغو تعویذونو په هکله چې د جاهلیت په زمانه کې به لیکل کېدل داسې فرمایلي دي:

من علق تمیمة فقد اشرک. (مجمع الزوائد جلد ۵ صفحه ۱۰۳)

ترجمه: چا چې تعویذ وتړی پس هغه شرک وکړی.

تر دې وروسته فتاوی یوسفیه لیکي: چې د جاهلیت په زمانه کې به کاهنانو د شیطان د مدد الفاظ لیکل.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۱)

د حق کار لپاره تعویذ لیکل

دنیاوي تدبیر دی عبادت نه دی:

پوښتنه: زموږ په سیمه کې یو بزرگ دی هغه وایي چې تعویذ لیکل د شریعت له نظره ناروا دی، هغه که دروا کار لپاره وي او که د ناروا، دغه بزرگ وایي چې نه په قرآن شریف کې دا راغلي دي چې تعویذ په غاړه کړئ او یا یې پر بازو او وږه وتړئ او نه په احادیثو کې راغلي دي، دی وایي چې پر الله ﷻ باندې یقین په کار دی او د ناجورۍ په وخت کې دوا استعمالول په کار ده، آیا ددغه بزرگ خبره صحیح ده او که نه؟

جواب: هو دا صحیح ده چې نه په قرآن شریف او نه په حدیثو کې دا راغلي دي چې تعویذ په غاړه کړئ، مگر ستاسې د پوښتنې په جواب کې فتاوی یوسفیه لیکي چې د قرآن شریف آیاتونه ویل او دم کول په احادیثو کې راغلي دي. د جناب رسول الله ﷺ صحابه کرامو، او وروسته د صالحانو خلکو همدا عمل پاته شوی دی. تعویذ هم ددې یو شکل دی، ددې وجې ددې په جواز کې شک نه شته، البته د تعویذ حیثیت پېژندل ضروري دي ځینې خلک د تعویذ تاثیر قطعي او یقیني گڼي، دا صحیح نه دی، بلکې تعویذ

هم من جمله د نورو تدبیرونو په شان یو علاج او تدبیر دی او ددې مفید کېدل او نه کېدل د الله ﷻ په اراده پورې اړه لري

ځینې خلک تعویذ روحاني عمل گڼي دا ډول خیال لرل هم اصلاح ته ضرورت لري، روحانیت بېل شی دی او تعویذ وغیره محض دنیوي تدبیر او علاج دی، نو ددې وجې کوم سړی چې تعویذونه کوي، دغه سړی بزرگ گڼل غلطی ده، ځینې خلک بیا پر دعاء دومره یقین نه کوي لکه پر تعویذ چې یې کوي دا ډول خلک هم و اصلاح ته ضرورت لري، دعاء عبادت دی او تعویذ لیکل هیڅ عبادت نه دی، او دیون جائز کار لپاره تعویذ لیکل خو بالکل حرام دی، او دې خبرې ته دې هم ستاسې فکر وي چې د ناجائز کار لپاره تعویذ لیکونکی او تعویذ اخیستونکی دواړه په گناه کې سره برابر دي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۲)

جادو کفر دی:

پوښتنه: ایا جادو اثر کوي او که نه؟

جواب: هو وروره جادو چلېږي او ددې اثرانداز کېدل په قرآن شریف کې ذکر دي، مگر جادو کول گناه کبیره ده، په قرآن شریف کې جادو ته کفر ویل شوی دی، گویا داسې خلکو څخه ایمان سلېږي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۳)

که چیرې په یو چا جادو شوی وي ، هغه کولای شي چې یو بزرگ ته رجوع وکړي:

پوښتنه: که چیرې په یو چا جادو شوی وي آیا دغه سړی دا کولای شي چې د خپلو مشکلاتو د بیانولو لپاره و هغو کسانو ته ورشي چې د جادو باطل والی یې زده وي لکه بزرگان دین ، آیا دا کار خو به په شرک کې داخل نه وي؟

جواب: هووروره! د جادو د ختمېدلو لپاره یو داسې سړی ته رجوع کول چې هغه د جادو په ختمېدلو پوهیږي روا دي ، په شرط ددې چې هغه به د جادو ختمېدل د جادو په ذریعه سره نه کوي ، بلکې د قرآن په آیاتو سره به یې کوي ، که داسې وکړي نو دا په شرک کې نه راځي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۴)

توهم پرستي:

په اسلام کې د نحوست (سپیرو والي) او بدفالي هیڅ تصور نه شته ، دا محض توهم پرستي ده ، په حدیث شریف کې د بدفالي د عقیدې تردید شوی دی ، تر ټولو لوی نحوست او سپیره والی پخپله د انسان بد عملونه او دده فسق او فجور دی ، لکه نن سبا چې په مختلفو طریقو سره په هر کور کې شته الاماشاء الله دغه بد عملیاني او نافرمانیاني د لوی خدای جل و جلال د قهر او

لعنت موجب جوړیږي ، د هغوی څخه ځان ساتل ضروري دي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۹)

اسلام د سپیره والی قائل نه دی ، سپیره والی پخپله د انسان په بد عملی کې دی:

پوښتنه: آیا زموږ په دین کې نحوست او سپیره والی لره کوم اهمیت شته او که نه؟ ځینې خلک یوه پښه پر بله پښه ایښودل سپیره گڼي ، ځینې خلک بیا په گوتو ټکان کول نحوست او سپیره گڼي ، او ځینې خلک بیا اړېمۍ کښل سپیره گڼي ، ځینې بیا وایي چې د فلاني کار لپاره فلاني ورځ منحوسه ده ، آیا دا خبرې صحیح دي؟

جواب: نه! اووروره دا ټولې خبرې غلطې دي ، اسلام د نحوست او سپیره والی قائل نه دی نو ددې وجې یو کار یا یوه ورځ منحوسه بلل غلط کار دی ، که چیرې سپیره والی وي نو هغه د انسان پخپلو بد عملونو کې دی ، پښه پر پښه ایښودل روا دي ، د گوتو څخه ټکان ایستل نامناسب دي او که چیرې اړېمۍ راشي نو پر ځای له باندې د لاس د ایښودلو حکم دی .

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۹)

د نجونو پیدا کېدل منحوس بلل:

پوښتنه: په ځینو کورونو کې چې نجلۍ پیدا شي نو خوشالي نه کوي

او که هلكان پيدا شي نو ډېره خوشالي کوي، ميتيبي وېشي آيا دا طريقه صحيح ده که نه؟ ځکه چې دهلك او يا نجلی پيدا کېدل خود الله رضا ده، مگر په کوم کور کې چې نجلی پيدا شي دوی داداسې گڼي لکه د دوی پر کور چې يو غم رانازل شو او دا سپيره او منحوس بولي، آيا دا د جاهليت و طرف ته تگ نه دی چې لونې به يې ژوندی ښخولي؟

جواب: د هلكانو پر پيدا کېدلو خو زیاته خوشالي يو طبعي کاردی، مگر نجونې يا د هغوی مور منحوسه گڼل او يا هغوی ته په حقارت او سپکاوي کتل او د هغوی سره ښه سلوک نه کول سخته او کبیره گناه ده، وروره جناب رسول الله ﷺ د لویو سره پر ښه سلوک ډېر زور اچولی دی او د لویو ښه پالنه او تربیه يې و جنت ته د تللو لپاره یوه ذریعه گڼلې ده چې دغه بحث به پر خپل ځای باندې راشي.

د ښځو لپاره د مختلفو رنگونو کالي اغوستل

روا دي او که نه؟

پوښتنه: زموږ مشران د ځینو رنگونو د کاليو اغوستل او يا تور او اسماني رنگ ښکاري په لاسول ښه نه بولي، دوی وايي چې د فلاني رنگ د کاليو په اغوستلو سره مصیبت او غم راځي آيا دا خبره څومره صحيح ده؟

جواب: وروره! دا خبره سراسر غلطه ده، مختلف رنگ کالي اغوستل او مختلف رنگ ښکاري په لاسول جائز او روا دي او دا خیال لرل چې فلانی رنگ

کالي اغوستل او يا د فلاني رنگ ښکاري په لاسولو سره مصیبت راځي محض توهم پرستي ده، په مختلفو رنگونو سره هېڅ نه کېږي، په اعمالو سره انسان د الله ﷻ په نظر کې مقبول او يا مردود گرځي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۹)

د صفري میاشت منحوس يا سپيره گڼل:

پوښتنه: تاسې وایاست چې په اسلام کې نحوست او سپيره والی نه شته او حال دا دی چې په یو حدیث کې د صفري میاشت منحوسه بلل شوې ده، دغه حدیث موږ ته هغه وخت را معلوم شو چې یو چا دغه حدیث پر کاغذ لیکلی ؤ او زموږ په سیمه کې یې تقسیم کړ آيا دغه حدیث صحیح دی او که نه؟

جواب: وروره! د صفري میاشت منحوسه او سپيره نه ده، د صفري میاشت منحوسه او سپيره گڼل د جاهليت رسم دی، مسلمانان دغه میاشت "صفر المظفر" او يا "صفر الخیر" بولي یعنې د کامیابی او خیر و برکت میاشت، د صفري د میاشتې د نحوست په باره کې هېڅ صحیح روایت نه دی راغلی، په دې هکله چې کوم کاغذونه ستاسې په سیمه کې خپاره شوي دي هغه بالکل غلط دي (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۵۹)

د محرمې ، صفري ، شعبان

او روژې په مياشت کې واده کول:

پوښتنه: ځينې خلک وايي چې څو مياشتې داسې دي چې په هغو کې واده کول منع شوي دي لکه د محرمې مياشت ، د صفري مياشت ، د شعبان مياشت ، د روژې مياشت او داسې نورې زه اوس دا پوښتنه کوم چې د حديثو په رڼا کې داراته ووايست چې ايا په دغو مياشتو کې واده کول رشتيا هم ناروا دي او که نه؟

جواب: وروره! دا خبره چې ځينې خلک يې کوي بالکل غلطه ده ، ځکه چې به شريعت کې هيڅ داسې مياشت نه شته چې په هغه کې دي واده کول منع شوي وي. (فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۰)

د محرمې په مياشت کې څه ډول واده کېدای

شي دا خود حضرت امام حسين عليه السلام د شهادت مياشت ده:

پوښتنه: د محرمې ، صفري او شعبان په مياشت کې څنگه واده کېدای شي ځکه چې دا خود غم مياشتې دي په دوی کې د حضرت امام حسين عليه السلام شهادت شوی دی او نورې د غم سترې واقعاتې شوي دي چې د هغو

غم د ټولو مسلمانانو په زړونو کې دی او په مشاهده سره ثابت دي چې په دغو مياشتو کې ودونه کول خامخا د يو غم او تکليف باعث جوړېږي؟

جواب: په دغو مياشتو کې واده نه کول پر هغه عقيدې مبني دی چې دغه مياشتې منحوسې بولي ، اسلام هيڅکله ددې نظريې قائل نه دی ، هوډا خبره صحيح ده چې د محرمې په مياشت کې د حضرت امام حسين عليه السلام شهادت شوی دی ، مگر ددې څخه دانه لازمېږي چې په دې مياشت کې د نکاح عقد منع دی ، او که داسې وي نو بيا خو په هره مياشت کې د دنيا څخه داسې شخصيتونه تللي دي چې هغه تر حضرت حسين عليه السلام هم ډېر لوړ دي ، نو ددې څخه خودا لازمېږي چې د کال په دوولس سړو مياشتو کې بايد نکاح ونه کړل شي او که داسې نه وي نو د محرمې يا شهادت مياشت د ماتم او د نحوست مياشت گڼل هم غلطې ده. (فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۰)

د کوچني او لوی اختر په منځ کې واده کول:

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چې د کوچني او لوی اختر تر منځ واده کول نه دی په کار ، بلکې د لوی اختر وروسته واده په کار دی ، که چيرې د کوچني او لوی اختر په منځ کې واده وکړل شي نو ناوې او زوم به د خوشالۍ ژوند نه تېروي ، ايا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره! دا بالکل غلطه عقیده ده.

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۱)

د شپې له خوا جارو وهل:

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چې په شپه کې جارو وهل ګناه ده؟ آيا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره! د شپې له طرفه جارو وهل ما په هيڅ کتاب کې نه دي ليدلي چې دا ګناه ده (فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۲)

د ماخلگر څخه وروسته جارو وهل او يو چمپل پر بل چمپل اېښودل څنگه دي؟

پوښتنه: زموږ مشر وايي چې د ماخلگر د اذان لږ وروسته جارو وهل نه دی په کار يعنې د ماخلگر د اذان وروسته جارو وهل نه دی په کار که چيرې په دې وخت کې جارو ووهل شي مصيبتونه او غمونه راځي، همدا رنگه يو چمپل پر بل چمپل اېښودل نه دی په کار، او همدا رنگه جارو درول نه دی په کار آيا دا خبرې صحيح دي او که نه؟

جواب: دا ټولې خبرې د شريعت له نظره بيخي غلطې او هيڅ حيثيت نه لري، د دوی حيثيت توهم پرستي ده.

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۲)

د توهم پرستي څو مثالونه:

پوښتنه: ما ډېر ځله د خپلو مشرانو څخه اورېدلي دي چې د شپې په وخت کې چوټي مه اوږدې، جارو مه وھئ، نوکان مه پرېکوي، د چارشنبې په ورځ ورېښتان او نوکان مه پرېکوي، دوی وايي که چيرې دا شيان وکړل شي نو نيستي راځي، د دوهی خورلو وروسته جارو مه وھئ، ځکه چې رزق پورته کېږي، آيا دا خبرې صحيح دي او که نه؟

جواب: وروره! دا هر څه غلط دي، دا محض توهمات دي، په شريعت کې د غوشيانو لږه هيڅ اصل نه شته.

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۲)

چپه چلکه يا بوټ سیده کول:

پوښتنه: موږ اورېدلي دي که چيرې په لاره کې چپه چمپل پروت وي، نو د هغه راسته کول په کار دي که چيرې راسته نه کړل شي، نو يو غم راځي آيا دا خبره صحيح ده؟

جواب: وروره! هر چپه شی سیده کول ښه کار دی، مگر تاسې چې څه اورېدلي دي، دې لږه هيڅ اصل نه شته، دا محض بې جاڼه خبره ده.

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۳)

استخاره کول حق

دی ، مگر فال کتل ناروا دی:

پوښتنه: د یو کار کولو څخه مخکې استخاره کول یا فال کتل ددې لپاره چې ددغه کار ښه والی او بدوالی معلوم شي د شریعت له نظره روا دي او که نه؟

جواب: د سنت طریقي مطابق استخاره کول سنت ده ، په حدیث شریف کې په دې هکله ډېر ترغیب راغلی دی ، مگر فال کتل ناروا دي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۳)

دست شناسي (د لاس نښې کتل) د اسلام له نظره:

پوښتنه: آیا د اسلام له نظره دست شناسي یعنې د لاس نښې کتل روا دي او که نه ، او همدارنگه ددې کار زده کول او د لاس په ښکاره کولو سره د آینده حال معلومول جائز دي او که نه ؟

جواب: نه وروړه ؛ پر دغو شیانو اعتماد کول ناروا دي .

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۸)

د قرآن او حدیث په رڼا کې د لاس پر لیکو یقین ساتل روا نه دي .

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۷۱)

د دست شناسي گټه خوړل:

پوښتنه: ایا پر علم نجوم باندې لیکل شوي کتابونه ویل او بیا د خلکو لاسونه کتل او د دوی حالات معلومول یعنې پېش گویانې کول او ددغه کسب گټه خوړل د یو مسلمان لپاره روا دي او که نه ؟

جواب: وروړه ؛ دا ډول گټه روا نه ده

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۸)

پر نجوم باندې اعتقاد کول کفر دی:

پوښتنه: ما د خپل زوی لپاره و خپل یو دوست ته د هغه د لور لپاره مرکه ور واستوله ، هغه څو ورځې وروسته ما ته جواب را واستاوه ، ویل زما د طرفه څخه انکار دی ځکه چې ما د علم الاعداد او ستورو په حساب سره دا معلومه کړه چې ددوی ستوري نه سره یو ځای کیږي ، نو آیا دغه کار د شریعت له نظره څنګه دی ؟

جواب: پر نجوم باندې عقیده ساتل کفر دی .

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۸)

نجومی ته لاس ورنښکاره کول:

پوښتنه: زه د لاس د ښکاره کولو سره ډېر شوق لرم ، هر نجومی چې

ووينم لاس ورنکاره کوم اوس دا راته ووايه چې د هغه خبرې و منم او که نه؟

جواب: وروره 'د لاس د بنکاره کولو شوق خو دې بېخي بې ځايه دی. دا چنداني شوق نه دی چې ته يې لرې، يو خو داچي يو بې مقصده کار دی او د بلې خوا يې گناه ډېره غټه ده، کوم سړی چې په داسې بې ځايه شوق کې اخته شي پر هغه تاسې فکر وکړئ همېشه به پرېشانه وي او د نجوميانو په بې ځايه خبرو کې به يې تل سودا بنده وي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۹)

لاس بنکاره کول او قسمت معلومول گناه ده

او پر دې باندي يقين کول کفر دی:

پوښتنه: په لاس کتلو سره چې کوم خلک خبرې ښيي دا تر کومه ځايه صحيح دي، آیا پر دې باندي يقين کول په کار دي او که نه؟

جواب: وروره 'و دا ډول خلکو ته ورتلل گناه او ددوی پر خبرو يقين ساتل کفر دی، د صحيح مسلم شريف په حديث کې راغلي دي چې جناب رسول الله ﷺ فرمايلي دي کوم سړی چې و يو پندوت، نجومی يا قیافه شناس نه ورشي او د هغه څخه يوه خبره وپوښتي، نو ترڅلو پښتو ورڅو پورې دده لمونځ نه قبلېږي د مسند احمد او ابوداود په حديث کې راغلي دي چې نبی ﷺ د درېو خلکو په هکله وفرمايل چې دغه خلک د هغه دين څخه چې پر محمد ﷺ نازل شوی دی بري دي، ددغو درېو کسانو څخه يې يو هغه سړی یاد کړ چې

يو کاهن ته ورشي او د هغه پر خبرې باندي يقين او تصديق وکړي

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۷۳)

آيا د سپوږمۍ او يا لمر د تندر په نيولو

يعني تورېدلو سره و دوی ته تکليف رسېږي:

پوښتنه: ما اورېدلي دي چې کله سپوږمۍ تندر ونيسي يعني توره شي او يا لمر تندر ونيسي او تور شي، په دې سره لمر او سپوږمۍ ته تکليف رسېږي، آیا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره 'دا خبره بالکل غلطه ده، نه سپوږمۍ ته تکليف رسېږي او نه لمر ته (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۶۴)

د لمانځه څخه وروسته د مصلې (جای نماز) يوه

څوکه راټولول:

پوښتنه: ځيني خلک چې د لمانځه څخه فارغه شي نو د جای نماز يوه څوکه راټوله کړي وايي چې که داسې ونه کړل شي شيطان راځي لمونځ پر کوي، آیا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره 'دا خبره بالکل غلطه ده، ځکه چې د شيطان عبادت کول صحيح نه دی، عبادت خود الله ﷻ د حکم د پرځای راوړلو نوم دی. تاته نه

ده معلومه چې شيطان د الله ﷻ د حکم خومره غټ نافرمان دی؟ نو ددې وجې چې شيطان راځي او دلته لمونځ کوي بېخي بې ځايه خبره ده، پاته شوه دا خبره چې د لمانځه د فارغېدو وروسته جای نماز راټولول ددې لپاره چې شيطان لمونځ پر ونه کړي د فتاوی یوسفیې په قول بالکل مهمل او بې ځايه خبره ده بلکې د لمانځه د فارغه کېدو وروسته باید په دې وجه مصله یا جای نماز راټول کړل شي چې د لمانځه د فارغه کېدو وروسته خراب نه شي. دا خيال بالکل غلط دی چې که یې زه راټوله نه کړم نو شيطان راځي او لمونځ پر کوي (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۳۷۴)

د نظر کېدو حقیقت:

پوښتنه: د ډېرو سپین پېروو څخه مې اورېدلي دي چې فلانی سړی نظر شو. نا جوړه شویا یې کار او کسب ودرېدی آیا دا خبره حقیقت ده او که نه؟

جواب: د صحیح بخاري شریف د (کتاب الطب، باب العين حق) په حدیث کې راغلي دي چې "العين حق" یعنې نظر کېدل حق دی. حافظ ابن حجر رحمته الله علیه د فتح الباری د لسم جلد په ۲۰۴ صفحه کې تر دغه حدیث لاندې د مسند بزار څخه د حضرت جابر رضی الله عنه روایت راټول کړی دی چې جناب رسول الله ﷺ فرمایلي دي: "د قضا او د قدر وروسته ډېر خلک د نظر کېدو څخه مري".

ددې څخه معلومه شوه چې د نظر کېدو څخه ځینې وخت انسان نا جوړه کسري هم او په ځینې وختونو کې یې دغه نا جوړي د مرگ سبب هم جوړېږي.

نور نقصانات هم پر دې قیاسیږي

په حدیث کې راغلي دي وایې کوم سړی چې یو شي ته وگوري او هغه ده ته ډېر ښه معلوم شي، نو که چیرې دی "ماشاء الله لا قوة الا بالله" ووايي نو هغه نه نظر کیږي.

آیا انسان و سپوږمۍ ته ختلاي شي او که نه:

پوښتنه: نن سبا د ځینو خلکو تر منځ دا بحث روان دی ځینې وایي چې انسان سپوږمۍ ته ختلاي شي او ځینې بیا وای چې نه شي ختلاي، ځینې وایي چې مځکه گردش کوي او ځینې بیا وایي چې نه یې کوي، موږ راوړل شوو دغه پوښتنه مو زموږ د مسجد د امام څخه وکړه چې آیا د قرآن او حدیث په رڼا کې انسان سپوږمۍ ته ختلاي شي او که نه، هغه په جواب کې راته وویل: چې د قرآن او حدیث له رویه د انسان ختل و سپوږمۍ ته نا ممکن دي. اوس ناسې زموږ په معلوماتو کې اضافه وکړئ چې آیا د دغه امام خبره صحیح ده او که نه؟

جواب: وروره استاسې د سوال په هکله فتاوی یوسفیه څه دا راز لیکي

"انسان سپوږمۍ ته پورته شوی دی او د نوي تحقیق مطابق مځکه گردش کوي، ستاسې د مسجد د امام صاحب دا خبره چې د قرآن او حدیث په رڼا کې د انسان سپوږمۍ ته ختل نا ممکن دي بالکل غلطه ده (زما په فکر ستاسې د مسجد امام ته په دې هکله تحقیق نه شته، که چیرې په قرآن او حدیث کې تحقیق وکړي، نو شاید ډېر ژر به ورته معلومه شي چې ما کومه خبره کړې ده هغه غلطه ده). (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۴۰۰)

يو ادنی مسلمان ته کافر يا

مشرک ويل خپله دی کافر کوي:

احسن الفتاوی په دې هکله يو ځانگړی باب قائم کړی دی او وېلي بې دي چې تکفير د مسلمان کفر دی. (احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۵۷)

نوموړې فتاوی لږ وروسته ليکي چې يو ادنی مسلمان ته لا کافر يا مشرک ويل خپله دی کافر کوي او يو څوک چې دا ډول خبره وکړي، مرتد گرځي ددې لپاره په کار دي چې تجديد د ايمان وکړي، د تجديد د ايمان څخه وروسته تجديد د نکاح هم لازم دی. (احسن الفتاوی جلد اول صفحه ۵۸)

عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ ايما رجل قال لاخيه كافر فقد باء بها احدهما (متفق عليه) وعن ابي ذر رضي الله عنه قال قال رسول الله لايرمي رجل رجلاً بالفسوق ولايرميه بالكفر الا ارتدت عليه ان لم يكن صاحبه كذلك. (رواه البخاري)

د کفر الفاظ رانقلول کفر نه دی:

که يو څوک ووايي چې نصاری وایي چې خدايان درې دي، نو په دې سره دغه سړی نه گناه کاره کسې، ځکه چې د کفر په الفاظو نقل پخپله په قرآن کې هم راغلی دی او مسلمانان يې روزانه په لمونځونو او د قرآن په تلاوت کې لولي لکه په سورة توبه کې چې راغلي دي وقالت اليهود عزير ابن الله وقالت النصارى المسيح ابن الله. (سورة توبه ايت ۳۰)

دا خبره کول چې مسيح عليه السلام يا عزير عليه السلام د خداي زامن دي يقيناً د کفر الفاظ دي، مگر ددې خبرې د ناقلينو لپاره موجب د کفر نه دی

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۳)

که يو سړی نه خو ليونی وي او نه نشه وي مگر

سهواً يې تر خوله د کفر الفاظ راووزي:

دلته سوال پيدا کيږي که يو سړی نه خو ليونی وي او نه نشه وي، مگر سهواً يې تر خوله د کفر الفاظ راووزي آیا دغه کار موجب د کفر دی که نه؟ لکه هغه بله ورځ چې عبدالله جان په داسې حال کې راغی چې ډېر زيات پرېشانه ؤ، ويل يې چې زما د يوه ملگري څخه په غلطۍ کې د کفر کلمه تر خوله راووتل، وروسته چې بې خپلي خبرې ته فکر شو، دومره غمجن شو، زړه يې غوښتل چې دا مخکه سړی شوي وای او دی په تته وتلی وای، عبدالله جان وايي چې وروسته مو په دې هکله د څو علماوو څخه پوښتنه وکړل، په هغوی کې ځينو دا جواب راکړ چې دغه سړی کافر دی، بيرته به ايمان نوی کوي او تر دې وروسته به تجديد د نکاح او دوباره حج کوي، عبدالله جان وايي چې اوس دغه سړی دومره پرېشانه دی حيران دی چې څه وکړي په دې هکله يو شرعي فتاوی راکړی چې آیا دغه سړی رشتيا هم کافر دی او که نه، ځکه چې ددغه سړي خونه د کفر اراده وه او نه يې پخپله اراده او اختيار دغه الفاظ ويلې دي؟

وروره دغه سوال ته کفايت المفتي د اول جلد په ۲۳ صفحه کې داسې جواب ورکوي:

اصل خبره داده چې د بې اختياري ډېر اسباب دي صرف په سکر، جنون او اکراه

وعته کی منحصر نه دي، د اصول فقهي او پخپله د فقهي په کتابونو کي ددغو اسبابو ذکر پر انحصار، تحديد او حصر باندې مبني نه دي، بلکي د اکسر اسبابو پر ډول باندې دغه شيان ذکر شوي دي، ددې يو دليل دادی چي د فقهي په ډبرو کتابونو کي په دې هکله ښه تصريح موجوده ده او ويل شوي دي چي فرق نه کوي په هره وجه سره چي عقل مغلوب شي، دغه مغلوبيت موجب د رفع قلم گرځي الا في بعض المواقع فيكون الزجر مقصودا لکه د نشي په حالت کي طلاق ورکول، په دې هکله د فتاوی شامي د دريم جلد ۲۳۹ وگورئ.

فتاوی عالمگيري ليکي من اصابه برسام او اطعم شيئا فذهب عقله فهدى فارتد لم يكن ذلك ارتدادا وكذا لو كان معتوها او موسوسا او مغلوبا على عقله بوجه من الوجوه فهو على هذا كذا في السراج الوهاج.

(فتاوی عالمگيري جلد ۲ صفحه ۲۵۲)

په دغه عبارت کي لفظ د "موسوس" او لفظ د "بوجه من الوجوه" قابل غور

دی. (کفايت جلد اول صفحه ۶۳)

لو وروسته کفايت المفتی ليکي: د اسباب معلومه يعنی (سکر، جنون، اکراه عته، څخه ماسهوا کبرستی، ناروغي، د ډبري خوشالي غلبه، د ډبري خوابدی او حزن غلبه هم د عقل او اختيار په زوال کي سبب جوړيږي، نو په کوم ځای کي چي د عقل زوال يا د اختيار زوال راشي، هلته د رده حکم نه ثابتيږي يعني په دې وخت کي پر يو چا د مرتد حکم نه شي کېدای (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۴) درمختار ليکي چي که چيري د يو قريب الموت انسان څخه مختصري يو خود

کفر کلمې ښکاره شي، نو په دې سره دغه سړی (د شريعت له نظره) معاف گڼل کيږي او ددغه سړي سره د اموات المسلمينو په ډول معامله کيږي، يعني د نورو مسلمانانو مړو په ډول معامله ورسره په کار ده او ددغه ډول انسان څخه د کفر په کلماتو اظهار د عقل او اختيار پر زوال حمل کيږي وماظهر منه من کلمات کفرية يغتفر في حقه ويعامل معامله موتی المسلمین حملا علی انه فی حال زوال عقله انتهى.

تر دې وروسته کفايت المفتی ليکي چي ددغه پورتنی عبارت څخه غرض دادی چي د اسباب مذکوره معلومه وو څخه دلته هيڅ سبب نشته بيا هم دلته يو بل يعني شدت مرض يا کلفت نزع روح د عقل د زوال لپاره معتبر گرځيدلی دی او د مړي سره د مرتد په ډول معامله روانه ده، که څه هم چي د نزع د سخت تکليف په وجه سره په دغه وخت کي د عقل زوال متصور کيږي ليکن يقيني خونه دی صرف د تحسینا لعلن بالمسلم احتمال زوال عقل، قائم مقام د زوال عقل وگرځېد

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۴)

د صحيح مسلم په روايت کي د جناب رسول الله ﷺ څخه روايت دی چي خدای ﷻ د خپل گناهکار بنده په توبه کښلو باندې تر دې ډېر زيات خوشحاله کيږي لکه د يو مسافر څخه چي په ځنگله کي اوښ د خوراک او څښاک د سامانه سره يو ځای ورک شي. دغه مسافر ډېر تللېن پسي وکړي مگر پيدا يې نه کړي، آخره اوښ د پيدا کېدلو څخه مايوسه شي او راشي د يوې درختي تر سايبې لاندې ډډه ولگوي په دې وخت کي يې سترگي سره ورشي، يو گړی وروسته چي سترگي خلاصي کړي گوري چي اوښ سره د ټوله سامانه دده سره ولاړ دی، په دغه روايت کي جناب رسول الله ﷺ

فرمايي چي د ډېري خوشحالي څخه ددغه سړي تر خولې بې ساخته او بې واره داسي الفاظ راووزي: انت عبدی وانا ربک يعني بې شکه چي ته زما بنده يې او زه ستا خدای يم، جناب رسول الله ﷺ فرمايي چي اخطأ من شدة الفرح يعني د ډېري خوشحالي د وجي ددغه سړي د خولې څخه داسي الفاظ راووزي د حديث عربي الفاظ دادي: انس بن مالک وهو عمه قال: قال رسول الله ﷺ الله اشده فرحاً بتوبة عبده حين يتوب اليه من احدكم كان على راحلته بارض فلاة فانفلتت منه وعليها طعامه، وشرابه فايس منها، فأتى شجرة فاضطجع في ظلها قد ايس من راحلته، فينا هو كذلك اذ هو بها قائمة عنده فاخذ بخطامها، ثم قال من شدة الفرح: اللهم انت عبدی وانا ربک اخطأ من شدة الفرح. (مسلم شريف جلد ۲ صفحه ۳۵۵)

تر دې وروسته كفايت المفتي ليكي چي ددغه حديث څخه بيخي په ښکاره ټکو سره دا ثابتيږي چي ډېره خوشحالي هم د اختيار د زوال سبب گرځي.

(كفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۴)

همدارنگه د حديبيي د صحيحي په واقعه كي چي په بخاري شريف كي روايت شوې ده ذكر شوي دي چي كله صلح مكمله شول په دې وخت كي جناب رسول الله ﷺ وصحابه كرامو ته امر وكړ چي سرونه وڅروئ او قربانياني حلالې كړئ، نو صحابه كرامو ډېر غم او فرط حزن په وجه سره چي د دوى د غوښتونو او اميدونو خلاف د كعبې پوري ونه رسېدل دومره بې حاله شول چي باوجود ددې چي جناب رسول الله ﷺ مكرر او بديا بيا ورته وفرمايل، مگر هيچا هم دده مبارك د فرمان او

حكم تعميل ونه كړ، دى مبارك ډېر غسجن شو او د خپلي مباركې بې بې حضرت ام سليم وځمپي ته يې تشرېف راوړ، هغې مباركې ته د جناب رسول الله ﷺ پريشاني ورمعلومه شول نو يې پوښتني ورڅخه وكړې چي څه پېښه ده چي دومره خفه يې، ده مبارك دغه قصه ورته وكړل، وروسته يې مباركې بې بې مشوره وركړل چي ته خپل سر وڅريه تور چا ته څه مه وايه، ده مبارك هم همداسي وكړل تر ځمپي دباندې راووت او سرخروونكى يې راوغوښت او خپل سري يې په وڅرايه، وروسته چي كله صحابه كرامو ډې مبارك د سري پر خړيلو وليدى په دې وخت كي د دوى هوښ او حواس پر ځاى شول او ټولو يو تر بله سرونه وڅريل، ددې مبارك حديث عربي الفاظ په دې ډول دي قال رسول الله ﷺ لاصحابه: قوموا فانحروا ثم احلقوا، قال: فوالله ما قام منهم رجل حتى قال ذلك ثلاث مرات، فلما لم يبق منهم احد، دخل على ام سلمة فذكر لها ما لقي من الناس فقالت ام سلمة يا نبى الله! اتحب ذلك؟ اخرج ثم لا تكلم منهم احدا حتى تنحربدنك، تدعو خالقك، فخرج فلم يكلم منهم حتى فعل ذلك، فنحربدنه ودعا خالقه (بخاري شريف جلد ۲ صفحه ۳۷۰)

پر دې موقع كفايت المفتي ليكي چي ددغه روايت څخه دا خبره ثابتيږي چي ډېر حزن او غم هم موجب د اختيار د زوال جوړيږي، ځكه چي په قصد او اختيار سره د جناب رسول الله ﷺ د حكم نه عملي كول د صحابه كرامو ډېر طرفته هيڅ تصور نه شي كېداى (او بې له قصد او اختياره داسي كار د صحابه كرامو ډېر طرفته د منسوبولو هيڅ تصور نه شي كېداى) (كفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۵)

تر دې وروسته كفايت المفتي شاگردانو ته گوته نيسي او د مثال په توگه يې را

خلي او داسي زياتوي: د تقريرې امتحان پر وخت چي د کومو طالب العلمانو لمبعت زيات مرعوب وي هغوی ته دا ښه معلومه ده چي د دوی د ژبي څخه باوجود ادراک او شعور يې له قصده غلط الفاظ راوړي، حال دادي چي د دوی په ذهن کي صحيح جواب موجود وي ليکن د ډېر رعب په وجه سره د دوی خپله ژبه په واک او قانو کي نه وي (کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۵)

همدارنگه جناب رسول الله ﷺ د خپلو ازواج مطهرات يعني خپلو مبارکو بي بي گانو رضی الله تعالی عنهن په حق کي څومره عدل کاوه، چي مثال پيدا کول سې امکان نه لري. مگر بيا يې هم فرمايلي دي اللهم هذه قسمتي فيما املك فلا تأخذني فيما تملك ولا املك. (ترمذي شريف جلد اول صفحه ۲۱۷)

يعني اې خدايه زه پخپلو اختياري کارونو کي د برابري څخه کار اخلم ليکن که جبري د بي بي عائشي سره د زيات محبت په وجه يې اختياره زما د زړه ميلان د عائشي و طرفته ولاړ شي نو په دې سره ما مه گناهگاره ګوه يعني په دې سره ما مه نيسه ځکه چي دا زما د اختيار څخه دباندې خبره ده.

سړي وروسته کفايت المفتي ليکي چي ددې څخه معلومه شول چي د ډېر محبت په وجه سره به يې اختياره توگه که يو کار صادر شي. هغه قابل مؤاخذه نه ګرځي. باته اطراء ممنوع شول يعني په صفت کي زياته مبالغه دا د ډېر محبت د رحې څخه پيدا کيږي، بايد ووايم چي دا شی تر اختياري حده پوري ممنوع دی. مگر دا هم که چيري تر غير اختياري حده پوري ورسېږي، نو يقيناً مرفوع القلمه ګرځي. همدارنگه د بخاري شريف دا حديث چي فرمايي لا تطروني کما اطرت لنصاري الخ په دې مبارک حديث کي د اطراء يعني په صفت کي د زياتي مبالغې

منع راغلي ده، مگر دا ضروري خبره نه ده چي د اطراء سبب دي زيات محبت وي، بلکي جهالت، تعصب، غلط فهمي او داسي نور ډېر اسباب هم موجب د اطراء کېدای شي، نو نهی عن الاطراء مستلزم نهی عن غلبة المحبة نه شي کېدای.

همدا ډول د محبت غلبه منحصر فی الاطراء الاضطراري نه وي، نو ددې وجي نهی عن الاطراء مستلزم نهی عن الغلبة المحبة نه شي گڼل کېدای، ذکر شوی حديث پر دې خبره ښکاره دلالت کوي چي د محبت غلبه ډېر ځله په غير اختياري ډول د محبوب و طرفته ميلان پيدا کوي او دغه ميلان قابل مؤاخذه نه ګرځي، ځکه چي دا غير اختياري فعل دی او دغه غير اختياري فعل د محبت غلبې منځته راوړی دی

(کفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۵)

لې وروسته کفايت المفتي ليکي چي که د يو سړي تر خوله بې له قصده د کفر کلمه راووزي، وروسته دې ډېر پريشانه شي او ددې خبري د تدارک لپاره درود شريف ووايي او پر دې ډېر افسوس ښکاره کړي، نو ددغه سړي په هکله د بد گمانۍ هيڅ جواز نشته چي گويا دغه سړي دغه کفریه الفاظ د خپلي ارادې او اختيار مطابق ويلې دي، او دا خيال کول چي کله ده ته دا معلومه وه چي اوس مهال زما خوله او ژبه په واک کي نه ده، نو سکوت ورته په کار و، نو ده ولي سکوت ونه کړ او د کفر کلمه يې تر ژبه راوايستل، نو دا خو گويا دغه سړي په قصده د کفر په کلمې سره تکلم وکړ، کفايت المفتي ليکي چي د خلکو دا ډول خيال صحيح نه دی. ځکه چي که دغه سړي په خپله اراده او اختيار سره دغه کلمه ويلې وای، نو بيا ولي وروسته ددې د تدارک لپاره درود وایي او ولي ژاري او ولي دومره سخت افسوس کوي، دا خبره ممکنه او اقرب الی القياس هم ده چي کېدای شي دده پر زړه يو داسي

حالات طاري شوي وي چي د هغه په وجه سره دده د جوارحو افعال محمل گرځېدلي وي (كفايت المفتي جلد اول صفحه ۶۹)

كفايت المفتي لږ وړاندي ليكي چي كه چيري په يو كلام كي خو وجي داسي وي چي د كفر وجوب راوړي، مگر يوه وجه يې د اسلام وي يعني منع د كفر راوړي، سو مفي بايد دغه يوه وجه اخبر كړي په كوم سره چي كفر نه عائد كيږي، ځكه چي د اسلام اړخ راجح دى لكه عالمگيري چي ليكي

اذا كان فى المسئلة وجوه توجب الكفر ووجه واحد يمنع فعلى المفتى ان يميل الى ذلك. (فتاوى عالمگيري جلد ۲ صفحه ۲۸۳)

او د مسلمان په حق كي حسن ظن لازم دى لكه چي فرمايي: عن ابن عباس فى قوله تعالى: "يا ايها الذين امنوا اجتنبوا كثيرا من الظن" قال: نهى الله المومن ان يظن بالمومن سوء. (تفسير الدر المنثور جلد ۶ صفحه ۹۱)

د حضرت علي عليه السلام د نامه سره

ولي كرم الله وجهه ويل كيږي:

پوښتنه: مهرباني وكړئ دا رانه ووايست چي د هر صاحبي د نامه سره رضی الله عنه ويل كيږي، مگر د حضرت علي د نامه سره بيا كرم الله وجهه ويل كيږي، ددې څه وجه ده؟

جواب: خوارجوبه د حضرت علي عليه السلام د نامه سره ډېر بد الفاظ استعمالول، نو ددې وجي اهل سنتو ددوى په مقابل كي دغه د عاښه الفاظ ويل شروع كړل، ددې

معنى داده چي "الله دې دده مبارك مخ روښانه كړي"

(فتاوى يوسفیه جلد اول صفحه ۱۱۰)

كامل مسلمان څوك دى؟

پوښتنه: كامل مسلمان چا ته ويل كيږي؟

جواب: د كامل مسلمان تعريف په خپله جناب رسول الله ﷺ بيان كړى دى
الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

(بخاري شريف جلد اول صفحه ۶)

ترجمه: كامل او پوخ مسلمان د الله ﷻ ډېر خوښ او محبوب مسلمان هغه څوك دى د چا د ژبي او لاس څخه چي نورو مسلمانان ته تكليف ونه رسيږي پر دې موقع علامه بدرالدين عيني رحمه الله چي صاحب د عمدة القاري شرح صحيح البخاري دى يو علمي سوال را پورته كړى دى، نوموړى وايي: آيا په پښه د وهلو او تكليف وركولو اجازت شته او كه نه؟ ځكه چي په حديث شريف كي خو يوازي دا فرمايل شوي دي چي كامل مسلمان هغه څوك دى چي دده د ژبي او لاس څخه بل مسلمان ته تكليف ونه رسيږي، دلته خو د پښي په هكله كوم ذكر نشته؟

ددې جواب يې دا وړ كړى دى چي د بدن كوم غړي چي په تكليف رسولو كي ډېر په كار يږي، هغه صرف دوه غړي دي چي د ژبي او لاس څخه عبارت دي. ځكه چي يېسي او لغتي ته ډېر لږ نوبت ورسپړي، نو څوك چي هغه اندامونه چي كثير الاستعمال دي يعني ډېر استعمال يږي هغه لكه لاس او زبه په سوره واك كي راوړي او د تكليف رسولو لپاره يې په كار وانه جوي، نو په پښه باندې نكلېف

رسولو او د تکلیف لپاره د پښې او لغتې استعمالولو ته خو بېخي لږ نوبت رسيږي يعني که څوک خپله ژبه او خپل لاس په پوره واک کې راوړي نو په دې کې خوپه ډېرې اسانۍ سره پرېشه قابو موندل کېدای شي.

يو هندو د حضرت مولانا شاه ابرار الحق رحمته الله عليه څخه په دې هکله پوښتنه وکړه ويل آيا مسلمان هغه څوک دی چې دده د ضرر څخه صرف مسلمان محفوظ او وساتل شي؟ که داسې وي نو په دې صورت کې خو د دې معنی دا ده چې غیر مسلمانانو يعني هندوانو او نورو کافرانو ته ښه تکلیف ور ورسوي، ځکه چې و هغو ته د ضرر رسولو څخه منع نه ده راغلي؟

ددې سوال په جواب کې مولانا شاه ابرار الحق صاحب رحمته الله عليه ورتنه وفرمايل: نه، نه داسې نه ده بلکې اصلي خبره داده چې د يو مسلمان معامله، راکړه ورکړه او ليدنه کتنه ډېر ځله د مسلمانانو سره صورت نيسي، نو د هغو خلکو ترمنځ چې ناسته ولاړه او يو تر بله راکړه ورکړه يې د نورو په پرتله ډېره راځي، که دوی يو تربله د تکلیف رسولو څخه خانونه وژغوري او د يو بل سره ښه راکړه ورکړه وکړي او و بل ته د تکلیف رسولو ته زړه ښه نه کړي نو د هندوانو سره خو د دوی راکړه ورکړه او ناسته ولاړه د مسلمانانو په پرتله ډېره لږه راځي، نو دوی خو په طريق اولی او ډېره ښه توگه د مسلمانانو د تکلیف او ضرر څخه په امن او سلامتيا کې راځي، پر دې موقع مولانا صاحب رحمته الله عليه د يو مثال په ويلو سره دا خبره ښه واضح کوي او وايي لکه دوه لوبښي چې په يو ځای کې پراته وي او يو تربله ډېر سره نژدې وي نو دغه دوه لوبښي که د لاس وروړلو او را پورته کولو په وخت کې سره بکړ ونه خوري او سره ونه موبلي، نو د هغه لوبښي په هکله خو بېخي سوال نه پيدا کېږي چې هغه دې د دوی سره بکړ و خوري او د دوی سره دې و جنگېږي، کوم چې د

دوی څخه په ليرې فاصله کې پروت وي البته د جهاد حالت ددې څخه مستثنی دی مگر په عامو وختونو کې چې کله يو غیر مسلم صلح او روغه وکړي يا مسلمانانو ته ضرر ونه رسوي نو په طريق اولی او لومړۍ درجه کې به دوی د مسلمانانو د لاس او ژبې د ضرر څخه خوندي او په امن کې وي، ځکه چې په عمومي صورت کې د دوی سره معامله او ناسته ولاړه د مسلمانانو په پرتله ډېره لږه کېږي.

علامه عيني پر دې موقع يو بل علمي سوال هم راپورته کوي او څه دا راز ليکي: آيا په ژبه سره هم يو چا ته تکلیف رسيږي دا څنگه کېدای شي چې په ژبه سره دې يو سړی و يو چا ته تکلیف ورسوي؟ ځکه چې په ژبه کې خو هډوکي لا هم نه شته صرف د غوښو يوه نرمه توتیه ده، آيا په ژبه سره که يو څوک وو هل شي نو ددې په اثر سره به سړی تکلیف محسوس کړي، دا خوا مکان نه لري او که ته وايي چې نه داسې نه ده، ددې مطلب دا نه دی، بلکې د ژبې د الفاظو څخه سړي ته تکلیف رسيږي، نو دلته سوال پيدا کېږي چې ولې جناب رسول الله ﷺ داسې الفاظ نه فرمايل: **الْمُسْلِمُ مِنَ سَلَمِ الْمُسْلِمُونَ مِنَ الْفَاطِ لِسَانِهِ**.

يعني مسلمان هغه دی چې دده د ژبې د الفاظو څخه نور مسلمانان محفوظ او خوندي وي.

ددې سوال په جواب کې وايي چې نه، داسې نه ده ځکه چې ډېر ځله بې له الفاظو هم صرف د ژبې له امله خلکو ته تکلیف او ضرر رسيږي، دا د جناب رسول الله ﷺ د نبوت په پوهه کې يو پوره بلاغت څرگندوي، له دې امله ده مبارک **مِنْ الْفَاطِ لِسَانِهِ** و نه فرمايل ترڅو چې په دې حديث کې هغه خلک هم ټول شامل شي چې **مِنْ اَخْرَجَ لِسَانَهُ اسْتِهْزَاءً** يعني هغه څوک چې د ملنډو او مسخرو

لپاره ژبه راوباسي او شاوخوايي وښوروي، په دې وخت کې خو دغه سړي د ژبې څخه بڅې هڅ لفظ نه دی را ابستلی، یوازې ژبه یې راو ایستله او د ښورول وروسته یې و غځستل

که چیرې تاسې کوچنیانو ته فکر کړی وي ډېر ځله چې ووهل شي او د مقابلي توان ونه لري نو د خولې پېښې وکړي او و غځلي، ځینې وخت لوی خلک هم دا راز عمل تر سره کوي، ژبه راوباسي د پسخند و هلو په ډول یې یوه او بل لور ته سره ښوروي نور په خوله هیڅ نه وایي، د پښتنو په اصطلاح کې دې کار ته د خولې پېښې ویل کېږي

و گورئ په نبوي کلام کې څومره بلاغت نغښتی دی **الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ بِي وَفَرَمَائِلَ** چې به دې کې هغه ټول خلک هم شامل سي څوک چې بواځې به ژبه سره تکلیف رسوي، که څه هم په خوله به هیڅ نه وایي تاسې فکر وکړئ که یې چیرې **مَنْ أَلْفَاظَ لِسَانِهِ** ویلي وای نو صرف په ژبه سره تکلیف رسوونکي خلک به د دې مبارک حدیث څخه وتلي وای

ابرار یعنی ښکان او فجار

یعني بد کاران کوم خلک دي؟

ساده ووايم چې دلته دوي ډلې موجودې دي چې یوې ته ابرار او بلې ته فجار ویل کېږي

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ. (پاره ۳۰ سورة انفطار آیت ۱۳)

ترجمه: بېشکه چې ابرار یعنی ښکان خامخا په نعمتونو د جنت کې دي

و إِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ. (پاره ۳۰ سورة انفطار آیت ۱۴)

ترجمه: او بېشکه چې فجار يعني بد کاران خامخا په دوزخ کې دي نو ورس پوښتنه رامنځ ته کېږي چې موږ څه ډول ابرار يعني ښکان جوړېدای شو، او څه ډول د ښکانو او ښو خلکو په کتاب کې زموږ نوم درجېدای شي او آیا د ابرار معنی څه شی ده؟

حضرت خواجه حسن البصري د ابرار په تفسیر کې دا راز فرمایلي دي

الَّذِينَ لَا يُؤْذُونَ الدَّرَّ. (عمدة القاري جلد اول صفحه ۱۳۲)

یعني ابرار هغه خلک دي چې مېرې ته لا هم ضرر ونه رسوي

وَلَا يَرْضَوْنَ الشَّرَّ. (عمدة القاري جلد اول صفحه ۱۳۲)

او همدارنگه ابرار هغه چاته ویل کېږي چې په نا فرمانۍ خوښ نه وي، نه په خپله گناه خوښ وي او نه د بل په گناه کولو خوښ وي دغه کسان چې ابرار نومېږي څه وخت چې د الله ﷻ نافرمانی وويني خپه او غمجن شي، که خپله گناه کوي او که بل څوک د گناه پر کولو وويني نو زړه ته یې تکلیف رسيږي، دغه د الله ﷻ سره د مینې یو ثبوت دی.

که تاسې تکرر کړی وي د کوم چا چې د خپل پلار سره مینه او محبت وي نو څه وخت چې دغه سړی خپل وروڼه پلار ته د تکلیف رسولو په وخت کې وويني نو سمدلاسه ددې کار په لیدلو سره غمجن کېږي او خپلو وروڼو ته وایي چې تاسې څنگه زما وروڼه یاست څنگه نه شرمېږي، ولې پلار جان ازاروئ او په تکلیفوی یې، نو کوم خلک چې رب ﷻ ناراضه کوي او د رب په نا فرمانۍ اخته وي د هغو د گناهونو په لیدلو سره د مؤمن زړه چې د خدای ﷻ سره مینه او محبت لري غمجن کېږي او ډېره سخته صدمه ویني.

شاه عبدالغني صاحب پهلپوري رحمته الله عليه فرمايلي دي چي يولي انداود
خداي جل جلاله دوست روان و، په دي وخت کي يې ناخبره يو سړي د گناه پر کولو وليد.
نو سمدلاسه راو گرځېد، دومره غمجن شو چي د نور تللو توان يې له لاسه ورکړ
راغي بر چاربايي باندي پرېوت. خادر يې بر ځان باندي واچاوه او په ژړا يې سرخ
وکړل او ويل يې چي هاي هاي خومره د افسوس خبره ده نن ورځ زما د الله نافرمانې
کړې.

وگورئ وروڼو! دغو خلکو ته د الله جل جلاله دوستان وايي، نن ورځ موږ نه يو څي د
جي گناه کوو، بلکي پښېماني هم نه پرکوو، همدا حال په ديني ټولنو او خانقاو
کي هم دي. فکر وکړئ که د قيامت په ورځ پوښتنه وکړل شي چي تاسو به خو
الله جل جلاله ديني ماحول درکړي و، د نېکو او ښو خلکو په چاپېريال کي اوسېداست نو
ددې باوجود مولي بد معاشيانې او نافرمانې کولې؟ ښه فکر کول په کار دي
دغي پوښتنې ته به موږ څه جواب ورکوو، بايد موږ په خپلو گروانو کي سرونه
کښته کړو او د خپلو اعمالو او اقوالوپه هکله د ځانونو سره حساب او کتاب وکړو.
بس دا هم د الله جل جلاله فضل او کرم دي چي موږ سمدلاسه په عذاب کي نه اچوي،
الله جل جلاله حليم او کریم دي، هغه موږ ته د نويې کښلو وخت راکوي چي شايد نن به
توبه وکارې، سبا به توبه وکارې، که چيرې يو انسان الله جل جلاله ته ښه په اخلاص توبه
وکارې او پر سجده پرې وزي، نو ته فکر وکړه د دغه گناه کار توبه، دده ژړا او
زار، همدارنگه دده د پښېماني د ژړا او ښکې به د الله جل جلاله په دربار کي خومره
قدر او ارزښت ولري؟ ددې حساب څوک په خوله نه شي کولای، مگر ډېره د
افسوس خبره ده چي سره ددې دغه اسانه لېکن ډېر قيمتداره عمل ته څوک نه
راوراندي کړي. داځکه چي موږ ذوق بايللی دي دخواږه او ترڅه په فرق نه پوهيږو،

ښه او بد راته يو شان ښکاري، گټه او تاوان نه پېژنو، نه يو خبر چي موږ څوک يو
او بايد څه وکړو او زموږ د پيداينې مقصد څه شي دي
حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله عليه چي د نن زمانې د خلکو و حالاتو او د دوی و
روزگار ته وگوري نو خدا ورشي:

تبسم مي د وگړو په روزگار شي چي له مرگه يې نه وېره نه يې ډار شي
دي مبارک وايي چي د نن زمانې خلک و خپلو ځانونو ته خورا هوښياران او د
لوړ فکر څښتنان وايي مگر کارونو ته چي يې وگوري حيران به باته شي چي داسي
کارونه خو کوچنيان لا هم نه کوي، وگوره ستا څخه وزېږي بيا ستا په مخ کي مړ
شي او دوه متره خاوره پر واورې، مگر افسوس دي چي ته لا ددې څخه پند نه
اخلې، هره ورځ مړي او جنازې وينې چي ستا په مخ کي تېرېږي، مگر ته پر صحيح
لاره يو قدم لا هم نه اخلې او هلته چي کښېني ځان تر هر چا کامل بولي، ددې پر
ځای چي د خداي د مخلوق زړونه وساتي ازاروي يې همدارنگه ددې پر ځای چي د
خداي د مخلوق سره احسان وکړي تاوان ور رسوي او يا يې په تاوان خوشحاله
کېږي، د حلال او حرام، روا او ناروا تمېز خو بېخي پېژنې لا هم نه، اوس ته ووايه
آيا انسانيت دي ته ويل کيږي، دا ته هوښياري بولي

له ده وزېږي دده په وړاندي ومري لا يې مينه د دنيا په کار وبار شي
که يې هر قدم د مړيو په سرلار وي يو قدم هسي وانه خلي چي په لار شي
دي مبارک وايي چي پر دغو کسانو د ژوندو نصيحت هيڅ اثر نه کوي.
مگر که مړي له قبره راپورته شي او دوی ته نصيحت وکړي کېدای شي چي ښه
څه تاثير پر وکړي يا په دي معنی چي پر دغو کسانو د ژوندو خبري هېڅ اثر نه
کوي مگر اخير به مړي مجبوره کيږي او د خپلو قبرونو څخه به راپورته کيږي

او دوی ته په نصیحتونه کوي

د ژوندیو نصیحت پرې اثر نه کا مگر مړه له قبره پاڅي په گفتار شي
دی مبارک فرمایي چي دا خلک ځکه نصیحت نه اخلي چي دوی خورا
اوږده موبسلولي ده، د دوی د ناروا مزو او چرچو څخه دا معلومیږي چي د
دوی په فکر د دوی عمر تر حضرت خضر عليه السلام لا زیات دی:

د امید مړې یې هسي رنگ دراز وي چي تر خضره ورته خپل عمر بسیار شي
سینه ږیره په اوني کي زوی راواخلي چي به ما لره سپاهي و منصبدار شي
د خرما زړي نهال کاورته گوري چي داسوری دامپوه به مي په کار شي
هر هر فصل چي ترې ربي هوسیري چي په کال به راته بل فصل تیار شي
لا یې لپه توخم هم نه وي کرلی ناکشته ورځيني طمع د خوروار کړي
په اخیره کي حضرت عبدالرحمن بابا عليه السلام د ډېر نصیحت کولو څخه سترې
کیري، خو بیا یې بیرته په فکر کي راگرځي چي بر ماخو صرف ویل دي، د
خلکو هدایت خو زما کار نه دی:

رحمن څوک دی چي به پند وچاته وایي هدایت د هر بنده په کردگار شي
دا خبره په یاد ولری څوک چي خپل گناهونه را په زړه کړي او ددې له امله د
الله عليه السلام په حضور کې وژاري او ووايي چي ای ربه زما گناهونه معاف کړه، ما
وبخښه، ماته خواروه، ماته سزا مه راکوډ، زه کمزوره یم ستاد دوږخ د
عذاب توان نه لرم، نور مي توبه ده آینده به ستا نافرمانی نه کوم، ستا پر
نافرمانی کولو ډېر پښیمانه یم، نو په دې وخت کې دده د سترگو اوښکې
د شهیدانو د وینو سره برابر وزن لري. وگورئ مولانا جلال الدین رومي رحمته الله علیه

چي په حقیقت پوه شوی دی په دې مکله دا راز فرمایي

که برابر می کنده شاه مجید
اشک را در وزن بساخون شهید

یعني الله عليه السلام د پښیمانی و اوښکو ته د الله عليه السلام د بهرې څخه راتوی شو
اوښکو ته د شهید د وینو برابر وزن ورکوي، همدارنگه نوموړی حضرت
رومي رحمته الله علیه فرمایي:

قطره اشک ندامت در سجود
همسری خون شهادت می نمود

یعني د پښیمانی د هغه اوښکو څاڅکې چي په سجده کې د گناه کارانو د
سترگو څخه را تویږي د الله عليه السلام په نزد دومره قیمتي دي چي الله عليه السلام د خپل رحمت
په سبب د شهیدانو د وینو برابر وزن ورکوي لکه جناب رسول الله عليه السلام چي فرمایي
لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ قَطْرَتَيْنِ وَاثَرَيْنِ قَطْرَةٌ دُمُوعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَقَطْرَةٌ دَمٍ يَهْرَأَقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْخ. (مشکوٰۃ کتاب الجهاد صفحه ۳۳۳)

ترجمه: د الله عليه السلام په نزد دوه ډوله څاڅکي تر هر څه زیات محبوب او خوښ
دي، یو د هغو اوښکو څاڅکي دي چي د الله عليه السلام څخه د بهرې په وجه سره د
انسان د سترگو څخه راتوی شوي وي او بل د هغه وینو څاڅکي دي چي د
الله عليه السلام په لاره کې لوېدلې وي.

یوه غله توبه وکښل نوځکه لوی ولی الله جوړ شو:

دا د حضرت فضیل ابن عیاض رحمته الله علیه قصه ده چي د عرفان نومي کتاب

حقي فته او دوی ته به نصيحتونه کوي

د ژوندیو نصيحت پرې اثر نه کا مگر مړه له قبره پاڅي په گمنازي
دی مبارک فرمايي چي دا خلک ځکه نصيحت نه اخلي چي دوی خور
اورده موبنلولې ده، د دوی دناروا مزو او چرچو څخه دا معلومېږي چي د
دوی په فکر د دوی عمر تر حضرت خضر عليه السلام لا زیات دی

د امید مزي يې هسي رنگ دراز وي چي تر خضره ورته خپل عمر بسیار شي
سپینه وپړه په اونې کي زوی راواخلي چي به مالره سپاهي و مصداق شي
د خرما زري نهال کاورته گوري چي داسوری دانېوه به مي په کار شي
هر هر فصل چي ترې رېبي هوسېږي چي په کال به راته بل فصل تيار شي
لا يې لپه توخم هم نه وي کرلی ناکشته ورځيني طمع د خوروار کړي
په خبره کي حضرت عبدالرحمن بابا عليه السلام د ډېر نصيحت کولو څخه سترې
کيږي، خو بيا يې بيرته په فکر کي راگرځي چي پر ماڅو صرف وسل دي، د
خلکو هدايت خو زما کار نه دی

رحمن څوک دی چي به پند وچاته وايي هدايت د هربنده په کردگار شي
دا خبره په یاد ولرئ څوک چي خپل گناهونه را په زړه کړي او ددې له امله د
الله ﷻ په حضور کې وژاري او ووايي چي ای ربه زما گناهونه معاف کړه، ما
وبخښه، ما مه خواروه، ماته سزا مه راکوه، زه کمزوره یم ستا د دوږخه
عذاب توان نه لرم، نور مي توبه ده آينده به ستا تافرمانې نه کوم، ستا پر
تافرمانې کولو ډېر پښېمانه یم، نو په دې وخت کې دده د سترگو اوښکې
د شهيدانو د وینو سره برابر وزن لري وگورئ مولانا جلال الدين رومي رحمه الله

حقي فته چي په حقيقت پوه شوی دی په دې هکله دا رار فرمايي

کله براسر مې کسد شاه مجيد
اشک را در وړن بساحون شهيد

يعني الله ﷻ د پښېمانۍ و اوښکونه د الله ﷻ د بېرې څخه رتوی شوو
اوښکونه د شهيد د وینو برابر وزن ورکوي. همد رنگه نوموړی حضرت
رومي رحمه الله فرمايي

قطره اشک ندامت در سجود
همسری خون شهادت می نمود

يعني د پښېمانۍ د هغه اوښکو څاڅکي چي به سجده کې د گڼه کار بو د
سترگو څخه را توبېږي د الله ﷻ په نزد دومره قميني دی چي الله ﷻ د خپل رحمت
په سبب د شهيدانو د وینو برابر وزن ورکوي لکه जब رسول الله ﷺ چي فرمايي
ليس شيء أحب إلى الله من قطرتين وأثرين قطره دموع من خشية الله
وقطرة دم يهراق في سبيل الله الخ (مشکوۃ کتاب الجهاد صفحه ۳۳۳)

ترجمه: د الله ﷻ په نزد دوه ډوله څاڅکي تر هر څه زیات محبوب او خوښ
دي، بو د هغو اوښکو څاڅکي دي چي د الله ﷻ څخه د بېرې په وجه سره د
انسان د سترگو څخه راتوی شوي وي او بل د هغه وینو څاڅکي دي چي د
الله ﷻ په لاره کې لوېدلي وي.

یوه غله توبه وکښل نوځکه لوی ولی الله جوړ شو:

دا د حضرت فضيل ابن عياض رحمه الله قصه ده چي د عرفان نومي کتاب

مصنف محمد نادر ايوبي رحمته الله را اخبستي ده او زه غوارم چي دده له كتاب خخه سي سره له يو خه تغير او تبديل خخه رانقل كرم، نوموړي تر فصلي مخكي د حضرت فضيل ابن عباس رحمته الله مختصر تاريخ را اخلي، و تاريخ بوهانو ته حواله وركوي او داراز ليكي

زيات تاريخ ليكونكي چي ابن خلكان، ابن قتيبه، ابن الاثير او ابوالنصر البخاري رحمهم الله تعالى هم پكښي داخل دي، دوي حضرت فضيل ابن عباس اصلاً د تالقان، مرو، مرغاب، ابيورد يا سمرقند خخه بولي، مگر د ډيرو خبرونكو له نظره دي د مرغاب و او په ۱۱، يا ۱۰۵ هجري قمري كال كي په سمرقند كي زېږېدلي، به ابيورد كي لوی شوی او په كوفه (يعني اوسنی عراق) كي يي د ژوند ډيره برخه تېره كړې ده. ځينو مؤلفينو د حضرت فضيل رحمته الله د ژوندانه لومړنۍ مرحلې داسي بيان كړې دي، دوي وايي چي دي په ځوانۍ كي غل و او د يو شمېر ملگرو سره يي په لويو لارو كي كاروانونه لوتول.

د حضرت فضل رحمته الله د بدو عملونو خخه د نويې كښلو يو شمېر علنونه ښوول شوي دي، يو دا چي ده په يو كاروان كي د دوو مسافرو خبرې واورېدلي چي يوه و بل ته وبل له لاري خخه ليري بايد په خرابو كي منظر و اوسېږو ځكه چي په دې لاره كي فضيل نومي غل په لوتولو مستغول دی، دی ددغو خبرو تر اغېزې لاندې راغی او توبه يي و كښل

بله قصه يي داسي ده چي ده د يوې ښځې سره مينه درلودله، د كاروانو د لوتولو وروسته چي به ښه او قيمتي شيان په لاس ورتال و هغې ته به يي په سوغات كي وركول.

يوه شپه چي غواړي د قيمتي شيانو سره هغې ښځې ته ځان ورسوي او د كلا

حفي فقه
تر دېوال وړ واورې، د يو چا آواز يي واورېدی چي قرآن لولي او دغه مبارك آيت تکراروي

اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ و مَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فُسِقُونَ ^۵ (سورة الحديد آيت ۱۶)

ترجمه: آيا نه دی راغلی وخت هغو کسانو لره چي ايمان يي راوړی دی چي ووبېرېږي زړونه د دوي (له جهته) د ذکر (وعيد) د الله ﷻ خخه او (له جهته) د هغه شي چي نازل شوی دی له حق خخه (چي قرآن دی)، او نه دي کيږي په سختوالي د زړه كي، نه شان د هغو کسانو چي وركړل شوی و هغوی ته کذب پخواله دي خخه، نو اوږده شوه پر دوي باتدي زمانه نو سخت شول زړونه د دوي ډېر له دوي خخه فاسقان (او نا فرمانان) دي.

ددې مبارك آيت په اوږدو سره، فضيل تومي غله فوراً توبه و ايستله، او د دېوال خخه بيرته راكښته شو، بل روايت بيا داسي راغلی دی وايي: كله چي فضيل نومي غل د يوه كاروان په لوتولو بوخت و په دې وخت كي يي د يوه كوچني ژړا واورېده چي موري يي په قهر ورته وايي: چپ شه مه ژاړه داسي نه ږي چي فضيل ستا اواز واورې، تبا به مو كړي

فضيل چي د كوچني د مور دا خبره واورېده نو پر خپلو بدو عملونو باندي ډېر بېبمانه شو او د ځانه سره يي وويل: زما پر حال افسوس په كاردی وگوره زه و دې درجي ته رارسېدلی يم، چي ميندې خپل اولادونه زما د نامه په يادولو پېروي

د حضرت فضیل رحمۃ اللہ علیہ د نوبی د سبب بل روایت دا هم بیان شوی دی، وایی کله چې د ده ملگرو د کاروان لاره نیولې وه، یوه مسافر د دې لپاره چې خپلې پیسې د فضل د دارمارانو څخه وساتي، په پټه د کاروان څخه گوښه شو، هلته لیرې یې یوه غټه خیمه ولیدل، دغه مسافر هم سمدستي د هغې خیمې پر لور ورو روان شو، دی نه و خبر چې دغه خیمه پخپله د غلو د مشر فضیل ده، دغه مسافر ورغی او هلته یې د یوه سړي څخه چې په ظاهر یې کره وړه د شریعت سره برابر وه، غوښتنه وکړه وبل وروړه، دغه پیسې چې لس زره درهمه کیږي د امانت په ډول یې راوسانه داسي نه وې چې غله یې راڅخه لوټ کړي

دغه سړی چې په خیمه کې ناست و او د هغه مسافر د ښه سړي گمان پر راغلی و پخپله فضیل ابن عیاض و، هغه ورته وویل چې سمه ده د خیمې په هغې بلې خوا کې یې پټې کره

د فضیل ملگرو ټوله کاروان لوټ کړ، څه چې په لاس ورغلل هغه یې برابر راوړل او د لوټ شوو مالونو سره یو ځای د فضیل په خیمه ننوتل، هغه مسافر چې د فضیل په خیمه کې یې پیسې پټې کړې وې ډېر خوابدی شو، له ځانه سره یې وویل چې دا مې څه وکړل دا خو هم د غلو خیمه وه، په لاسي لاس مې خپلې پیسې و غلو ته ور تسلیم کړې، نو غریب څه کړې وای، څه یې په وسه پورته وه، هغه و چې پر خپله مخه روان شو، فضیل چې د خیمې څخه مسافر ولیدی چې پر خپله مخه روان شو، نو یې ورپسې ناری کړې او ورته وې وویل چې ای مسافر راشه خپله همیانی دې واخله

مسافر چې د خیمې څخه ناری واورېدې زړه نازړه د خیمې پر خوار روان شو.

خیمې ته چې راوړسېد، د غلو مشر فضیل بن عیاض و مسافر ته همیانی و نیول او ورته وې وویل واخله وروړه خپله همیانی دې واخله، مسافر هم راغی په ډېره خوښۍ سره یې همیانی واخیستل او پر خپله مخه روان شو.

د فضیل ملگرو چې د خپل مشر دا قصه ولیدل نو ډېر حیران پاته شول او فضیل ته یې وویل چې موږ په ټول کاروان کې نقدې پیسې پیدا نه کړې، او تا ته چې لس زره درهمه تیار په لاس درغلي وه، بېرته دې ولې هغه مسافر ته په لاس ورکړل؟ فضیل ورته وویل: دې مسافر پر ما باندې د ښه سړي گمان وکړ، ما هم د لوی خدای جل جلاله لپاره چې زما توبه ومني دا کار وکړی، نور ما د بدو کارونو څخه توبه کښلې ده، بس د همدغه ځایه څخه د حضرت فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ د توبې مرحله شروع کیږي.

د تذکرة الاولیاء د کتاب مولف حضرت شیخ فرید الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې حضرت فضیل رحمۃ اللہ علیہ د غلو د مشرتوب په وخت کې هم یو څه عادتونه درلودل هغه دا وه چې ښځې او غریبان به یې نه لوټول، بلکې هغو ته به یې بخششونه لاند لاسه ورکول، بل دا چې ده د هغو کسانو نومونه چې ده لوټ کړي وه د تاوان د مقدار سره، یاد داشت اخیستي وه، څه وخت چې یې توبه و ایستله، هغو ټولو ته یې د خپلو ټولو مالونه معاوضه ورکړل او د ښمنانو څخه یې بخښني و غوښتلې او د حضرت امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ د شاگردانو په جمله کې داخل شو، او علوم یې د هغه مبارک څخه حاصل کړل.

نوموړې کتاب لیکي چې د هغه د عصر عباسي خلیفه هارون رشید خپل وزیر (فضل برمکی) ته وویل چې ما یو داسې چاته بوزه چې ډېر پرهېزگاره سړی

وي، ددي لپاره چې دهغه په صحبت مې زړه نوراني شي

وزیر هم راوړلې نو لومړی یې خلیفه هارون الرشید د سفیان عیینه وکورته چې په هغه وخت کې یه بڼه سرې مسنهوره و بونلې، د دروازې د ټکولو وروسته عیینه سره وکړ چې: څوک یې؟ وزیر فضل برمکي وویل چې: دروازه خلاصه کړه امیر المؤمنین را سره دی

عیینه وویل چې ولې دې زه مخکې نه خبرولم، ددی لپاره چې زه بڅپله د امیر المؤمنین و خدمت ته حاضر شوی وای، امیر المؤمنین ولې دومره تکلیف وکړ؟ کله چې عباسي خلیفه دا ډول جواب واورېدی، خپل وزیر ښکې نه یې وویل چې دا هغه سرې نه دی چې زه بې په لټه کې یم، عیینه وویل هغه سرې چې امیر المؤمنین یې د لیدو سره مینه لري، هغه فضیل بن عیاض دی، دوی هم سمه ستي د حضرت فضیل بن عیاض و کور ته روان شول کله چې دوی د حضرت فضیل بن عیاض و کور ته ورسېدل او دروازه یې ور وټکوله، هغه حضرت ورسره سوال وکړ چې څوک یاست؟

وزیر په جواب کې ورته وویل چې دروازه خلاصه کړه امیر المؤمنین را سره دی، حضرت فضیل ورسره جواب ورکړ ویل: امیر المؤمنین زما سره څه کار لري او زه د هغه سره څه کار لرم؟

وزیر په جواب کې ورته وویل چې د اولی الامر اطاعت واجب دی، اوس ته غواړئ چې ستا په خوښه درشو، او که په زور درشو؟ حضرت فضیل بن عیاض ورسره په جواب کې ورته وویل: اجازه نشته، خو که په زور سره راځئ، ستاسو کار دی.

کله چې هارون الرشید او وزیر یې د ده مبارک و کوټې ته داخل شول، د خبرو په منځ کې حضرت فضیل ورسره هارون الرشید ته وویل چې: که غواړئ د سبا ورځې د عذاب څخه خلاص شئ، نو و سپین پیرو ته د پلار په نظر، ځوانانو ته د وروڼو په نظر، کوچنیانو ته د اولادو په نظر او ښځو ته د خور، مور او لور په نظر گوره د اسلام خاوره ستا ټاټوبي دی، او اهل یې ستا د کور غړي دي، د هغو سره داسې رویه وکړه، لکه چې د پلار، ورور او زوی سره یې

کوي، حضرت فضیل بن عیاض زیاته کړه چې: د خدای و و د هغه د جواب څخه وېرېږه هونیار اوسه لوی خدای و ستا څخه د آخرت نه ورځ د هر مسلمان سره ستا انصاف په باره کې پوښتنه کوي، که په یو کور کې یو څوک سی مرستی پاته شي، سبا به د مدعي په توگه ستا لمن نیسي

د ده مبارک د خبرو په اورېدو سره هارون الرشید په ژبا او بې حاله شو، برمکي وزیر و حضرت عیاض ورسره وویل: نور بس کړه امیر المؤمنین دي مرکري د ده مبارک په جواب کې ورته وویل چې ای هامانه! چې سه تا او ستا ټبر دغه سرې هلاک کړي.

هارون الرشید د دې خبرې په اورېدو سره نور هم په ژبا شو، خپل وزیر ته یې منځ ورواړاوه او ورته یې وویل: تاته خويي ځکه د هامان په نامه وویل، چې ما فرعون گني

تر دې وروسته هارون الرشید و حضرت فضیل ورسره د زرو دینارو همیاني کښېښودله، او و یې ویل چې: دا واخله دا مال حلال دی، ځکه چې زما د مور میراث دی، حضرت فضیل دینارونه وانه خيستل، او ورته ویې ویل چې زما خبرو و تاته هېڅ گټه ونه کړه، دلته دې ظلم شروع کړی، او بې عدالتي دي وکړه.

زه تا د نجات و لور ته رابولم، او ته ما د گمراهۍ خواته بيايي، زه وایم هرڅه چې لري و خپلو مستحقینو ته یې ورکړه، هغه چا ته یې مه ورکوه چې باید ورته کړل سي، څه ولاړ شه زما خبرې و تا ته هیڅ گناه نه لري، دا یې وویل ولاړ شو او دینارونه یې د دروازي د باندې وغورځول.

ځینې خلک گناوې کوي او وایي

چې خدای جلّ و علاه غفور او رحیم دی:

ددې جواب دا دی چې هو بېشکه چې خدای غفور او رحیم دی، مگر قهار او منتقم هم دی، دا ته په کومه لار وایي چې ستا لپاره به مغفرت خامخاوي، دا خو کېدلای شي چې ستا سره د انتقام او قهر معامله وکړل شي او بله خبره دا ده چې حکیم الامت فرمایي چې د ځينو آبا تو څخه دا معلومېږي چې غفور رحیم د هغه چا لپاره دی چې د ښرو گناهونو څخه توبه وکاري او د راتلونکو کارونو اصلاح وکړي لکه په دې مبارک آیت کې چې راغلي دي:

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَاصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ. (سورة النحل آیت ۱۱۹)

ترجمه: بیا بېشکه رب ستا (چې دی ای محمده) هغو کسانو ته چې یې کړي دي بدې (گناه) په جهالت (ناپوهۍ) سره بیا توبه وباسئ وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او ښک کړي عمل خپل بېشکه رب ستا وروسته له دغې توبې څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی دې ډېر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

ځینې خلک گناه کوي او وایي چې اوس

څه تلوار دی څه زمانه وروسته به توبه وکارم:

دغه سړي ته باید وویل شي چې وروره! دا څه معلومه ده چې ته به نور هم ژوندی یې، کېدای شي چې همدا اوس مړ شي، او یا پر سرک روان یې موټر دی ووهي او مړ شي او که ژوندی هم بانه شي کېدای شي چې پر توبې توفیق پیدا نه کړي دا خبره په یاد ولرئ څومره چې گناه ډېرېږي، هغومره د زړه توروالی هم ډېرېږي، ورځ په ورځ د توبې توفیق کمیږي، داسې ډېر شوي دي چې ډېر خلک یې له توبې مړه شوي دي، افسوس دی د هغو خلکو پر حال چې ژر تر ژره توبه نه کاري او د آینده لپاره خپل اعمال نه اصلاح کوي.

ډېر خلک بیا وایي چې اوس

به گناه وکړو بیا به بېرته توبه وکارو:

دغه سړي ته باید ووايو چې داسې ده نوراشه وروره! یو وار خپله گوته په اور کې ونیسه بیا ملهم پرې ولگوه، زه یقین لرم چې دا کار به هیڅکله ونه کړي. چې داسې ده نو بیا ډېر د افسوس خبره ده چې څنگه پر گناه باندې دومره غټ جرئت کیږي، بیا دا رته ووايه چې تاته دا څه معلومه ده چې خامخا به پر توبه توفیق پیدا کوي، او که دې توبه هم وکښل نو آيا ستا دا فکر دی چې ستا د توبې قبلېدل د خدای جلّ و علاه پر ذمه واجب دي، نه داسې نه ده، ستا د توبې قبلېدل هیڅکله د لوی خدای جلّ و علاه پر ذمه نه دي واجب او بله خبره دا ده چې ډېرې داسې گناوې شته چې په توبه نه معافېږي، یعنې صرف

توبه کښل د لوی خدای ﷻ په حضور کې کفایت نه کوي بلکې د حقدار څخه معافي غوښتل او د هغه له لوري تاته معافي کول ضروري دي.

حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله علیه هغه څوک چې مسلسل گناهونه کوي او بیا ترسره نامه نوبې کارې د بت سره برابر وي چې په ولاړي او په روڼو سترگو خوب کوي دانسته گناه کوي توبې وکارې لکه بت هسي په غټو سترگو خواب کړي دی مبارک د خلکو پام و خپلو ځانونو ته رااړوي او ورنه وايي چې بس ته نور وخت تېر دی، پر خپلو گناهونو توبې وکارې او د آینده لپاره ونېکو کارونو ته لاس ورواچوي او د بندگانو په خدمت لاس پورې کړي، داسي نه وي چې تاسي د دنیا په عیش و عشرت کې ډوب یاست، په دې وخت کې مرگ درلره راشي او خول مو وازه پاته شي، دی مبارک وايي چې د سهار په روښنایي باندې د سپوږمۍ درې گمان مه کوي هغه به در باندې سهار شوی وي، مگر تاسي به لا د سپوږمۍ دریا گمان بندې کوي او دا روښنایي به د سپوږمۍ رڼا بولي، يعني د گور و غاري ته به رارسېدلې یاست، مگر ستاسي به لا ورته فکر نه وي، او په خپلو گناهونو کې به غرق یاست

په پېړۍ کې چې هوس د میو ناب کړې
بې طاعته عنایت له خدایه غواړې
دانسته گناه کوي توبې وکارې
په هغو غوږو چې ذکر د خدای اورې
په هغو شونډو چې حمد و ثنا وايې
علم وکړې هېڅ عمل ورباندې نه کړې
په شپه پروت یې د مغان په میخانه کښي
تمام عمر د دنیا په طلب گرځي

بې هوډه گمان په صبح د مهتاب کړې
د عتاب پر ځای امید د ثواب کړې
لکه بت هسي په غټو سترگو خواب کړې
بیا سماع په هغو غوږو د رباب کړې
هم هغه شونډې بیا ډوبې په شراب کړې
لکه طفل هسي لوبې په کتاب کړې
او د ورځي مخ په لوري د محراب کړې
بیا د خدای په طالبانو خان حساب کړې

په اخیره کې دی مبارک وایي چې دا فکر مه کوي چې موږ به خپل بد عملونه د خالفه څخه پټ کړو، لوی خدای ﷻ ستاسي د زړه سره گونو خبر دی د هغه څخه خپل بد عملونه نه شي پټولای. دا سمه ده چې د هغه د سترگو څخه به خپل بد شکله مخ پټ کړي او پر خپلو جنايتونو به پرده وغوړوي، مگر چې خبره لري خدای ﷻ ته ورسېږي او ته د لوی خدای ﷻ و حضور ته رسېدلې هيله به ده کوي. هلته خو په ستایو بو عمل راوسېږل شي و مه ده

فکر کوه چې و جنت ته به په دوکه او فريب سره ننوږم، دا فکر مه کړه ځکه چې د جنت په دروازه کې ستا د بد شکله مخ څخه د جنت دروازه وار نقاب سورته کوي. نو چې نقاب ځښي پورته شو او ستا بد مخ ښکاره کړل شو، بیا هلته ستا ورگ ممکن نه دی. نو هیله ده که حشرې به رښېب هم هوښیار یې او سه سر کې به حه عقل لري ظاهر او باطن دي د جبرو څخه پاک کړه او بو واقعي انسان او سوک من مستعار نه خانه څخه جوړ کړه

حضرت عبدالرحمن بابا مبارک فرمایي چې دا سمه خبره نه ده چې د خپل خالق او مالک څخه شرم نه لري په پټه چې دې څه زړه غواړي کوي سی، مگر د خلکو سره وړاندې بیا له ځان د بزرگۍ چپنه واغوندي او د ربالبس سره ن کړي. حاسه وو غلافو کې پټ کړي او د خانه څخه سپینه ملائکه جوړه کړي مگر که دې حوک باطن ته نظر وکړي داسي تور وي لکه توره تبي:

له خالق دي نه شرم نه حجاب وي له رحمانه گوښی نه حجاب لري

ځینې خلک گناه وکړي او وایي

چې دا به مې په تقدیر کې لیکلي وه:

دا خبره ډېره اسانه ده هر کس او ناکس ورڅخه گټه اخلي، دغو خلکو ته به

وويل شي چي که داسې ده يعني که دې پر تقدير دا ډول اعتماد وي نو بيا خو به ټولو دنيوي معاملاتو کې هم دا ډول اعتماد په کې کېږي، يعني که چيرې تاته يو څوک زباني او يا مالي تاوان در ورسوي نو بايد هيڅ بد ورته ونه وايي، بلکې بايد ووايي چې په تقدير کې به مې همداسې ليکلي وه، يعني مجرم ته بايد هيڅ سزا ور نه کړل شي او قاضي هم بايد نوره استعفی وکړي او ولاړ شي پر کور کښېني، ځکه چې دده نور ضرورت نه شته.

وروره په دې صورت کې د تقدير څخه انکار کوي، چې څوک يوه معمولي خبره درته وکړي برداشت يې نه لري او هلته بيا په گناه کولو کې تر ټولو زيات پر تقدير ايمان لري او وايي چې همداسې به مې په تقدير کې ليکلي وه.

ځيني خلک وايي چې مشقت او تکليف په کار نه دی که مو په نصيب کې جنت ليکلی ؤ، جنت ته به څو او که دوږخ ليکلی ؤ، دوږخ ته به څو:

دغو خلکو ته بايد وويل شي، ښه چې داسې ده نو په دنيوي معاملاتو کې ولې هڅې او تدبيرونه کوئ، د خوراک او ډوډۍ لپاره څومره غفلت او نه ستري کېدونکي کوښښونه کوئ، کرۍ يې يوې کوئ يې او ميده کوئ يې بيا اوږه خيستوي او ډوډۍ ورڅخه يخوي، گوله ځينې جوړوي او خولې ته يې وړي، نو که داسې وي هيڅ مه کوئ، که مو په قسمت کې ډوډۍ ليکلي وه پخپله به ډوډۍ پيدا شي گوله به جوړه شي او خولې ته به مو ولوېږي، نو کړي او مزدوري ولې کوئ، کښت او زراعت ولې کوئ، که د اولاد غوښتنه لري نو نکاح ولې کوئ؟ نو دا چې د تقدير د ثبوت سره د دغه مسيبتو لپاره ځانگړي اسباب غوره کوئ

نو همدا ډول د آخرت د نعمتونو لپاره هم د هغه اسباب يعني صالح عملونه يو ځای کېدل ضروري دي

ځيني خلک بيا وايي چې زموږ و صالح عملونو ته الله جل جلاله هيڅ اړتيا نه لري، نو د صالح عملونو وکولو ته څه ضرورت دی:

موږ ورته وايو چې هو! دا بېخي صحيح او رښتيا خبره ده چې الله جل جلاله د هېچا و عمل ته ضرورت نه لري او نه يې و ده ته کومه فائده رسېږي، پاته چې دا خبره شوه چې ښه لوی خدای جل جلاله ته چې زموږ د عبادت گټه نه رسېږي او نه دی ضرورت ورته لري نو عبادت او صالح عملونه بايد ونه کړل شي، دا غلطه خبره ده اصل خبره داده چې په ښه عمل او عبادت کولو کې ستا گټه ده، ځکه چې عمل خو ستا لپاره ټاکل شوی دی، نه د الله جل جلاله د فائدي لپاره، نو الله جل جلاله که مستغني دی ته خو مستغني نه يې، ددې خوداسې مثال دی چې يو پوه او مهربانه طبيب که د يو ناروغه سره مهرباني وکړي مفتحه دوا ور وښيي مگر ناروغه فکر وکړي چې په دې کې خو د طبيب هيڅ گټه نه شته، مطلب دا دی چې مريض د هغه طبيب دوا و نه خوري، نو ښکاره خبره ده چې په دې کار کې خو طبيب نه هيڅ تاوان نه رسېږي او نه کومه گټه ور ته رسېږي، بلکې پخپله و مريض نه تاوان رسېږي ناروغی يې نه خورېږي او که د هغه مهربانه طبیب دوا و خوري نو ناروغی به بې ښه شي او صحت به پيدا کړي.

نو اوس مطلب دا دی که چيرې ته ښک عملونه وکړې تاته يې گټه رسېږي او که بد عملونه وکړې تاته يې تاوان رسېږي. ستا ښک عملونه نه لوی خدای جل جلاله

کنه رسوي او نه سنا بد عملونه خدای ﷻ ته تاوان رسوي. بلکه دا هر حد سنا لپاره دي که ښه کوي او که بد.

د مستحباتو اهميت:

د قرآن شريف هر جزء ضروري دی، هيڅ غير ضروري خبره پکښې نشته، حتی په هغو آياتو نو کې چې صرف د مستحباتو ذکر پکښې شته. د هغه مضمون هم ضروري دی، که څه هم چې نن سبا ډېر خلک مستحبات ضروري نه بولي او هېڅ اعتبار نه ورکوي.

هو، دا صحيح ده چې مستحبات د عمل کولو په هکله د واجباتو او فرائضو سره برابر ضروري نه دي، مگر ددې څخه انکار نه شي کېدای چې د واجباتو په شان د مستحباتو تعليم هم ضروري دی دا په دوو وجهو.

يو خو په دې وجه چې خلکو ته دا معلومه شي چې دا کار مستحب دی، داسې نه وي چې نا حائزي وي بولي، او يا د فرض او واجبو درجه ورکړي. يعنې داسې يو ضروري و بولي لکه فرض او واجب، چې دا کار هم شرعاً روانه دی.

دوهم په دې وجه هم د مستحباتو تعليم ډېر ضروري دی چې د دوی برکات او نمرات بېخي ډېر دي، که چيرې د مستحباتو تعليم ور نه کړل شي، نو ضروري خبره ده چې د هغوی سره يې دلچسپي له منځه ځي او که چيرې د دوی به برکاتو او نمراتو علم راشي، نو هغه ادنی ادنی مستحبات به لا هم حاصل کړل شي.

دا ډېره د افسوس خبره ده چې موږ د دومره قيمتي جواهراتو څخه ناخبره يو، مطلب دا دی چې به قرآن شريف کې د مستحباتو ذکر بهي ضرور نه نه دی راغلی. د دوی ذکر هم ډېر ضروري دی، ددې قدر هغه جاته ور معلومېږي چې د لوی خدای ﷻ او دده د احکامو سره مينه او محبت ولري، ځکه چې د پورېستېني عاشق

طبيعت جلا وي، رښتيني عاشق د خپل محبوب د خوشالي لپاره د يوې ډېرې کوچنۍ خبرې په تلابن لا پسې وي او چې کله ورته معلومه شي چې زما محبوب په فلانۍ خبره خوشاله کېږي او دا کار زما د محبوب د خوشحالي سبب جوړېږي، نو دی ډېر کوښښ کوي چې داسې يو کوچنی خبره لا هم ځيني پاته نه شي چې په هغه دې دده محبوب خوشاله کېږي.

که چيرې موږ ته داسې عاشقانه طبيعت حاصل شي، نو هلته به موږ ته د مستحباتو قدر را معلوم شي، موږ بايد دا د لوی خدای ﷻ او د جناب رسول الله ﷺ ډېر غټ احسان و بولو چې زموږ سره يې کړی دی او موږ ته يې داسې ډېر شيان راښودلي دي چې د هغوی په کولو سره د الله ﷻ خوشالي زموږ لاسته راځي.

مگر هو، دې خبرې ته دې ستاسې فکر وي چې په دې هکله غلو، تشدد او ترحد تېرې نه دی په کار ځکه چې ځينې وخت د شريعت د مصلحت په وجه د يو مستحب کار پرېښودل بالکل واجب گرځي لکه فقهاوو چې ليکلي دي که چيرې په يو مستحب کار سره په عقیده کې فساد راتلی نو ددغه مستحب کار پرېښودل لازم او ضروري دي. (امداد الفتاوى)

تر دې وروسته حکيم الامت فرمايي: آيا دا بدعت نه دی چې يو غير واجب، واجب و بولي آيا دا د بدعت په تعريف کې داخل نه دی؟ په دې هکله پوره بحث به وروسته پر خپل ځای راشي.

عاشقان خان ته طبيعت لري:

که چيرې په شريعت کې صرف د ضرورياتو يعنې صرف د فرضو او واجباتو ذکر وای، د مستحباتو ذکر نه وای، نو ښکاره خبره ده چې په هغه صورت کې

گنه رسوي او نه ستا بد عملونه خدای ﷻ ته تاوان رسوي. بلکه دا هر څه ستا لپاره دي که ښه کوي او که بد.

د مستحباتو اهميت:

د قرآن شریف هر جزء ضروري دی، هېڅ غېر ضروري خبره پکښې نشته. حنی د هغو آیانو نو کې چې صرف د مستحباتو ذکر پکښې شته. د هغه مضمون هم ضروري دی، که څه هم چې نن سبا ډېر خلک مستحبات ضروري نه بولي او هېڅ اعتبار نه ورکوي.

هو. دا صحيح ده چې مستحبات د عمل کولو په هکله د واجب او فرانسو سره برابر ضروري نه دي، مگر ددې څخه انکار نه شي کېدای چې د واجبو په شان د مستحباتو تعلیم هم ضروري دی دا په دوو وجهو:

يو خو په دې وجه چې خلکو ته دا معلومه شي چې دا کار مستحب دی، داسې نه وي چې نا جائزي وې وېولي، او يا د فرض او واجبو درجه ورکړي، يعني داسې یې ضروري وېولي لکه فرض او واجب، چې دا کار هم شرعاً روانه دی.

دوهم په دې وجه هم د مستحباتو تعلیم ډېر ضروري دی چې د دوی برکت او ثمرات بېخي ډېر دي. که چېرې د مستحباتو تعلیم ورته کړل شي، نو ضروري خبره ده چې د هغوی سره یې دلچسپي له منځه ځي او که چېرې د دوی په پرکانونو او علم راشي، نو هغه ادنی ادنی مستحبات به لاهم حاصل کړل شي.

په د افسوس خبره ده چې موږ د دومره قیمتي جواهراتو څخه ناخبره یو. بیا دا دی چې په قرآن شریف کې د مستحباتو ذکر بې ضرورته نه دی راغلی. د ذکر هم ډېر ضروري دی، ددې قدر هغه چاته ور معلومېږي چې د لوی خدای ﷻ او کامو سره مینه او محبت ولري، ځکه چې د یو رښتیني عاشق

طبیعت جلا وي، رښتیني عاشق د خپل محبوب د خوشالي لپاره د یوې ډېرې کوچنۍ خبرې په تلبیس لا پسې وي او چې کله ورته معلومه شي چې زما محبوب په فلانۍ خبره خوشاله کېږي او دا کار زما د محبوب د خوشحالي سبب جوړېږي، نو دی ډېر کوښښ کوي چې داسې یو کوچنی خبره لاهم ځیني پاته نه شي چې په هغه دي دده محبوب خوشاله کېږي.

که چېرې موږ ته داسې عاشقانه طبیعت حاصل شي، نو هلته به موږ ته د مستحباتو قدر را معلوم شي، موږ باید دا د لوی خدای ﷻ او د جناب رسول الله ﷺ ډېر غټ احسان وېولو چې زموږ سره یې کړی دی او موږ ته یې داسې ډېر شیان راښودلي دي چې د هغوی په کولو سره د الله ﷻ خوشالي زموږ لاسته راځي.

مگر هو، دې خبرې ته دې ستاسې فکر وي چې په دې هکله غلو، تشدد او ترحد تېری نه دی په کار ځکه چې ځینې وخت د شریعت د مصلحت په وجه د یو مستحب کار پرېښودل بالکل واجب گرځي لکه فقهاوو چې لیکلي دي: که چېرې په یو مستحب کار سره په عقیده کې فساد راتلی نو ددغه مستحب کار پرېښودل لازم او ضروري دي. (امداد الفتاوی)

تر دې وروسته حکیم الامت فرمایي: آیا دا بدعت نه دی چې یو غیر واجب، واجب وېولي آیا دا د بدعت په تعریف کې داخل نه دی؟ په دې هکله پوره بحث به وروسته پر خپل ځای راشي.

عاشقان ځان ته طبیعت لري:

که چېرې په شریعت کې صرف د ضروریاتو یعنی صرف د فرضو او واجبو ذکر وای، د مستحباتو ذکر نه وای، نو ښکاره خبره ده چې په هغه صورت کې

به عاشقان ډېر نارامه وای ځکه چې عاشق صرف په ضرورتونو اکتفاء نه کوي
دا خو دوی فرضي منصبی بولي، بلکه دوی غواړي چې د فرضي منصبی
څخه ماسوا نور داسې څه هم وکړي چې د خپل محبوب د نورو په نسبت وده
ته ډېره توجه راوگرځي

ورونو زموږ تعلق د حق تعالی ﷻ سره صرف قانوني بڼه اختصار کړې ده.
نو ددې وجې موږ مستحبات بې فائدي شيان بولو او د قدر به سترگه نه ورته
گورو. که چیرې زموږ تعلق د لوی خدای ﷻ سره د محبت او مننې تعلق وای.
نو هیڅکله به مو یوازي په فرائضو او واجباتو قناعت نه کولای. بلکه ددې سره
سره به د مستحباتو په تلاشب هم پسې وای او د کومې خبرې به ښکاره نه کولای.
معلومه شوې وای چې لوی خدای ﷻ په دې کار خوشاله کیږي، نو د هغه کرر
طرف نه به مو په ډېر شوق سره ورڅغستلای او د خلکو سره به مو په دې سره کې
سیالي کولای او د کوم کار په هکله چې دا راته معلومه شوې وای چې دا کار د حق
تعالی ﷻ ناخوښه دی په خفاسته به ځنې تلای او دا تحقیق به مو نه کولای چې
آیا دا کار یې ډېر ناخوښه دی او که لږ. ځکه چې د عاشق لپاره صرف دومره کافی
دی چې ده به دا معلومه شي چې زما د محبوب دا کار نه دی خوښ. دی نور ددې
تفصیل نه غواړي چې په کومه اندازه کې یې نه دی خوښ، آیا دومره یې نه دی
خوښ چې ددې سزا وهل او بندي کېدل دي. او که بې دومره نه دی خوښ چې زما
محبوب صرف ددې څخه مخ گرځوي او خوښ یې نه بولي.

عاشق نه دا دواړه صورتونه سره برابر دي. عاشق هیڅکله دا نه خوښوي
چې زما محبوب دې زما څخه صرف مخ وگرځوي، او د عاشق له خوا د هغه
کار کول چې سزا یې بندي کېدل او وهل وي بېخي سوال نه پیدا کیږي.

د لوی خدای ﷻ سره زموږ په تعلق کې ضعف راغلي دی:

نن سبا زموږ حالت داسې جوړ شوی دی که خبرې د مو کار په هکله دا راته
معلومه شي چې دا گناه ده، نو موږ ته سملاسه دا سوال راپیدا کیږي چې آیا
صغیره ده او که کبیره یعني غټه ده او که کوچنۍ؟ دا ددې لپاره که چیرې کوچنۍ
وي نو کوو بې او که غټه وي نو ځان ځنې ساتو. ددې څخه دا به ډېر ښه نو که سره
څرگندېږي چې زموږ تعلق د الله ﷻ سره ډېر ضعیفه شوی دی. که څه هم چې پوره
بې تعلقي خو نه ده راغلي مگر ضعف ضرور راغلی دی، ځکه چې دغه سوال کول د
تعلق د ضعیفوالي یو ښکاره دلیل دی. دا سمه خبره ده چې د الله ﷻ سره زموږ تعلق
شته، بالکل قطع شوی نه دی، ځکه چې دده ډېره ناراضی مو نه ده خوښه. که خبرې
دومره تعلق هم نه وای، نو بیا خو ددې سوال ضرورت نه پیدا کېدی چې آیا غټه
گناه ده او که کوچنۍ؟

ددې څخه معلومه شوه چې د غټې گناه څخه بېرېږو او د خدای ﷻ ډېره ناراضی
مو نه ده خوښه. مگر دا چې ډېر تعلق نه ورسره لرو. نو به لږ ناراضی یې سودا نه
بندوو او فکر نه په خرابوو.

نفس تعلق کافي نه دی کمال تعلق مقصود دی:

په دې خبره کې هیڅ شک نشته چې پر نفس تعلق فناعت نه شي کېدای. دا موږ
چې بو تر بله کوم تعلقات لرو آیا یو څوک دا رانېولای شی چې صرف پر نفس تعلق
هم فناعت کېدای شي؟ هیڅکله نه بلکه کمال تعلق مطلوب دی. د مثال په ډول
د کوروالا یعني مېرمنې سره چې زموږ تعلق دی دا به ظاهره بېخي ضعف تعلق دی

يعني صرف په دوو لفظونو چي ايجاب او قبول نومېږي لاسته راځي او په يوه لفظ يعني طلاق سره له منځه ځي، مگر ددې باوجود د خپلې بنځې سره پر نفس تعلق قناعت نه کيږي. بلکې د هر سړي دا غوښتنه ده چې زه دې د خپلې بنځې سره کامل تعلق ولرم. نو ددې وجې صرف پر ضروري حقوقو اکفاء نه کيږي، بلکې د هغې د خوشالولو لپاره داسې ډول، ډول زېورات او لباسونه تيارېږي چې هغه د مېړه پر ذمه واجب نه دي، صرف ددې وجې چې تعلق زيات شي دا کارونه کيږي.

که چيرې مېړه د ماينې سره صرف قانوني علاقه ولري او تر ضروري حقوقو زيات نور څه ونه کړي. نو به دې صورت کي خوهم نفس تعلق باقي ساته کېدای شي، مگر دا خبره يقيني ده چې د تعلق خوند له منځه ځي، بلکې به دې صورت کي د تعلق د پرېکېدلو اندېښنه لا هم کېدای شي، د تعلق بقا هغه وخت کېدلای شي چې د استحکام او لا ښه ټينګوالي لپاره بې تدابير په پام کې ونيول شي. حال دا دی چې د خداي ﷻ سره د تعلق به نسبت دا يو ډېر ضعف تعلق لا هم دی. مگر ددې ضعف سره سره بيا هم ددې قطع کېدل هيڅوک نه خوښوي. وگوره ددغه ضعف تعلق د به قطع کېدلو لپاره څومره زيات کوښښونه کيږي او مختلف تدابير ورته نيول کيږي.

ښه فکر وکړه دا څومره د حيرانتيا خبره ده چې موږ په داسې ضعيف تعلق کې لا هم پر نفس تعلق قناعت نه کوو. بلکې ددې لپاره چې دغه تعلق قطع نه شي د استحکام ولا ښه ټينګتيا لپاره يې فکر وهو او تدابير ورته نيسو، مگر د لوی خداي ﷻ سره پر نفس تعلق اکفاء کوو. حال دا دی چې د حق تعالي ﷻ سره زموږ دومره قوي تعلق دی چې هيڅ شی نه شي ورسره برابرېدلای.

ښه نو چې حقيقت دا ډول دی. نو دا څومره د افسوس خبره ده چې موږ د دغه ستر تعلق په مضبوطولو کې هېڅ فکر نه وهو او صرف نفس تعلق کافي بولو. دا

خيال ولې نه کوو چې د تعلق بقاء پر استحکام باندې موقوفه ده، نفس تعلق د بقاء لپاره کافي نه دی، آيا موږ يو وخت د حق تعالي سره د تعلق په ښه ټينګېدو کې فکر کړی دی؟ هيڅکله نه، نو چې داسې ده، ضرور به مولانا رومي رحمته الله عليه موږ ته د اعتراض گوته نيسي او په دې ټکو سره به مو حقيقت ته پام را اړوي

ای که صبرت نیست از فرزندوزن
صبر چون داری ز ربّ ذوالمرتن

يعني اي سړيه! ولې د خپلې بنځې او اولادونو د خوشالولو په فکر کې غرق يې او هيڅکله ددې فکر څخه نه فارغه کيږي، مگر د خپل مالک او پروردگار د رضا د لاسته راوستلو څخه تل فرغه ناست يې او صبر دې اختيار کړی دی؟

دا ډېره د افسوس خبره ده چې موږ د کوچني کوچني شيانو څخه صبر نه شو کولای، مگر نه ده معلومه چې د خداي تعالي ﷻ څخه ولې صبر راغلی دی. دا سمه خبره ده چې د حق تعالي ﷻ سره نفس تعلق هم يو نعمت دی. خود تعلق پر ضعيفوالي باندې قناعت کول دا ډېر غټ ظلم دی، بايد ووايم چې ځينې خلک خو بېخي پر بې تعلقي هم راضي دي، مگر هغه کافران دي، موږ دلته د هغوی څخه بحث نه کوو.

ورونو! موږ بايد هغه څه وکړو چې د لوی خداي ﷻ رضا لاسته پکښې راځي. زما مطلب دا نه دی چې دا کار بايد موږ يوازې په نفلونو او وظائفو کې ولټوو، بلکې دا کار د خداي ﷻ د مخلوق په خدمت کې هم ډېر ښه لاسته راځي، ځکه چې د خداي ﷻ رضا يوازې د ځان په وړې کولو او نفلي روژو نيولو کې نه شته، بلکې د مسکينانو او فقيرانو په مرولو کې هم لاسته راځي، همدا رنگه چوپ کښېناستل او د لوی خداي ﷻ په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دی، مگر زورورو ته حق ويل او حق بيانول تر دې لا ستر عبادت دی، تاسې فکر وکړئ تسبيح اړول به ډېر ثواب

لری او که په سرو غرمو کې یوې کول او بو مسکین مړول؟ پر جای نماز باندې
قراو کښېناستل به ډېر ثواب لري او که د خدای په لاره کې سترې کېدل؟
رښتیا وواياست آیا د بل په خیرات روژد ماتول به ډېر ثواب لري او که خلل ما
د مسکین او فسر سره خوړل، ما خبر کړئ ساک خدای ﷻ د خبرات په اخیستلو
خوشاله کېږي او که یې په ورکولو؟

راشئ د خدای ﷻ د مخلوق خدمت وکړو یو مظلوم د ظالم د منگولو څخه
خلاص کړو، د یوې کونډې پر سر یوړنی ور واچوو. د یتیم پر سر لاس نسر کړو او
اوبښکې یې پاکې کړو، د غرب او ناروغ مرسنه وکړو، تر څو د لوی خدای ﷻ رضا
لاسه راتسي او پر موږ رحم وکړي، یوه سوړوړی به سوړ وړکړو. د یو ناروغه دارو
او درمل وکړو، د خدای ﷻ مخلوق خلل خادمان جوړ نه کړو. بلکې موږ د دوی
خادمان ځانونه جوړ کړو، ځکه چې د خدای ﷻ رضا به خدمت کولو کې لاسه
راځي، په دې کې د خدای ﷻ رضا لاسنه نه راځي چې د خدای مخلوق د خپلو
ځانونو خادمان جوړ کړو نو که څوک غواړي چې د خدای ﷻ رضا لاسته کړي، باید
د هغه د مخلوق خدمت به لوستونې رابورنه کړي. او که د شیطان رضا غواړي نو
بېد به هر صورت چې وي د خدای ﷻ مخلوق د ځان خادمان کړي. نور ستاسي
خوښه ده که د رحمن دوستي غواړئ او که د شیطان، دا په تاسو پوري اړه لري.

د مستحباتو برکتونه

په قرآن شریف کې د مستحباتو ذکر هم راغلی دی. نو باید ووايم چې
د هغو تعلیم هم ضروري دی، ځکه چې د هغو برکات او ثمرات بېخي زیات دي
مثلاً یو برکت یې دا دی چې ځینې وخت مستحبات د گناه څخه سړی
راگرځوي، ځکه چې هغه سړی چې د تهجد او اتراق پابنده وي دا سړی د هغه

چاپه نسبت چې صرف بنځه وڅخه فرض لمونځونه کوي ډېر د گناه څخه ځان ساتي
او ددې څخه علاوه یو بل خاصیت لاهم پیکښې پیدا کېږي چې دی په خلکو کې په
تهجد گزار او دینداره سړي سره مشهوره کېږي، چې د هغه په وجه ده ته د گناه په
کولو کې شرم درېږي

دوهم برکت یې دا دی چې ځینې وختونه د یو مستحب کار په کولو سره الله ﷻ د
خپل بنده څخه دومره ډېر راضي کېږي چې حتی دغه مستحب کاری یې د نجات
ذریعه جوړه شي، په دې هکله دوی قصې زه دلته راانقلوم، یوه د یوه بزرگ قصه ده
چې په دې ډول ده

د یوه بزرگ قصه:

وايي چې یو وخت یو بزرگ د شپې چې ډېر زیات یخ و یو ځای ته د یو کار لپاره
روان و، که گوري په لاره کې یوه پیښي ولاړه ده او د ډېره یخه څخه سره ریرېږي.
د دغه بزرگ پر دې پیښي ډېر زړه وسوځل شو، نو په غېږ کې یې راواخیستله، کور
ته یې راوړله او هلته یې په ټوکره کې وپېچله، کله چې دغه بزرگ وفات شو، نو
الله ﷻ دده څخه پوښتنه وکړه چې زما لپاره دې څه شی راوړی دی؟ دغه بزرگ فکر
وکړ چې اعمال خو مې ددې قابل نه دي چې د الله ﷻ حضور ته یې وړې ندي کړم،
مگر الحمد لله زما سره خود ایمان دولت راسره دی، په دې کې هېڅ ریا نه سې
رانلای. نو دغه بزرگ فکر وکړ چې زه باید د الله ﷻ حضور ته ایمان پېش کړم، هغه
و چې الله ﷻ نه یې وویل نور اعمال خو مې ددې قابل نه دي چې سنا ساک حضور
ته یې وړاندي کړم مگر نوحید مې راوړی دی. ستا سره مې نه څوک به ذاب او
نه هم په صفاتو کې شریک کړي دي، الله ﷻ دده د خبري په جواب کې وفرمایل

اَتَذْكُرُ لَيْلَةَ الْكَلْبَنِ. یعني آیا هغه د شیدو شپه دې په یاد ده؟ یوه ورځ تا شیدي

وځنېلې وروسته دې پرس درد شو، نو دې وويل چې شيدو زما پرس را درد کړ. آيا تو حېد دې ته وېل کيږي چې د درد فعل دې د شيدو و طرفته منسوب کړ. زه دې پرس بودلم او شيدې دې مؤثري وېلې حال دا دې چې حقيقي مؤثر خو زه يم؟ بزرگ چې دا خبره واورېده، نو بېچاره سره ولرېدې، وروسته الله ورنه وفرمايل زه خو دې بخښمه، مگر په داسې شي سره دې بخښم چې د هغه په اړوند ناهېڅکله دا فکر نه دی کړی چې دا به زما د نجات سبب جوړېږي، که سنا به باد وي نوه شپه چې ډېر يخ ؤ، ستا پر يوې پيشي زړه وسوځل شو او رادې وستله په کور کې دې توده کړه، تا چې زما پر مخلوق رحم وکړ نو زه خو ډېر رحم کوونکى او مهربان يم، څه ولاړ شه بخښلى مې يې.

وگورئ په مستحباتو کې څومره عنايات او برکات شته. په احاديثو کې ډېرې داسې واقعي راغلي دي چې په بوا دنى ادنى کار سره مغفرت نصيب شوى دى وروړه څوک چې د الله لپاره ښه په اخلاص سره يو کار وکړي هغه که دده په نظر هر څومره ادنا وي، مگر د لوى خداى په نزد ډېر غټ مقام ورکول کيږي. ځکه چې خپله اخلاص د لوى خداى په نزد تر ټولو غټ عبادت دى. د لوى خداى دوستان فرمايي چې اخلاص بوا داسې شى دى چې نه سره زر ورسره برابرېداى شي، نه جواهرات او نه بل څه، لکه مولانا عبدالغفار بريالى چې فرمايي:

هغه چاري چې په چا کاندې اخلاص
فلک وگوره د لمر له يکړنگۍ څه
چې په زور کا فولادي قيد خو ټوکره
صداقت لکه کوره له تاوه گرمه
د معنى بڼې سعادت ته يې مخ نور وي

نه يې زر کا، نه يې زور، نه يې قصاص
په خدمت گرځي همېش لکه رقص
هغه نه سي د احسان له قيده خلاص
ويلي کيږي يې په دم د زړه رصاص
که په خوله کا څوک خان سعد بن وقاص

بې کرموته انسان هرگز مه وايه پرسو، نه دي حساب هسي اشخاص
په نېکي که څوک غلام زرخریده سي
بريالی لا تر هغو سي خاص الخاص

د يوې بدکاري او فاحشي ښځې قصه:

د يوې بدکاري او فاحشي ښځې قصه په احاديثو کې په دې ډول راغلې ده وايي چې يوې بدکاري ښځې وليدل چې په يوه سره غارمه کې يو سپى د تندې څخه ډېر په عذاب دی او پر مخکې باندې سره لغړي. د دې ښځې سر دې سپى زړه وسوځل شو، هلته نژدې د اوبو يو څاه ؤ، مگر دغه څاه نه سلواغه درلوده او نه يې رسى درلوده، ددې لپاره چې دغه ښځه اوبه راوکاري او سپى په اوبه کړي، نو يې خپل پورنى راواخيستى رښکى رښکى يې کړى، سره غوټه يې کړې، رسى يې ځينې جوړه کړل، خپله موزه يې د پښې څخه وکښله، دغه رسى يې پورې وتړله او څاه ته يې ورکښته کړل، په دې ډول يې د څاه څخه اوبه راوکښلې او سپى يې په اوبه کې څو ورځې وروسته دغه ښځه مړه شول، جناب رسول الله فرمايي چې دغه فاحشه ښځه الله په دغه کار سره وبخښله، رښتيا يې ويلى دي چې د الله رحمت د مغفرت لپاره قيمت نه، بلکې محض يو بهانه غواړي.

رحمت حق بهانه مې جوړيد

رحمت حق بهانمې جوړيد

تاسې فکر وکړئ چې الله پر حيوان باندې لا په رحم کولو سره دومره خوشاله کيږي، نو د انسان سره په احسان کولو، د هغه د مشکلاتو په رفع کولو، مظلوم د ظالمة څخه په خلاصولو، د يتيم پر سر د لاس په تېرولو او د هغه د اوبښکو په پاکولو، د کونډې پر سر د پورنې په اچولو ناروغ ته د درمل

سه ورکولو، د غرسب سره په مرسته کولو، د حاجتمند د حاجت په پوره کولو به
حومره زيات خوشاله کيږي.

ارواښاد مولانا عبدالغفار بر بالی رحمته الله علیه د خلکو فکر دی خري ته را اړوي چي د
خدای د مخلوق به خدمت لاس پوري کړئ، ځکه چي په همدې کار کي ساسي گټه
ده. بام کوئ چي د زړونو په ازار اخته نه شئ چي د دواړو جهانونو ناکامي به مو په
برخه شي، نوموړی مولانا رحمته الله علیه د انسان زړه د عرش سره برابر وي او د خلکو ودي
خبري ته پام راگرځوي، چي د يو انسان د زړه ازارول د عرش نږدېدل دي. نو که دی د
عرش و نږدېدلو نه ملا وېرل، ډېر زړ به دي هډونه ماب سي. دی مبارک خلکو ته
وصيت کوي، چي پام کوئ چي د يو ورور پر زړه تر ټولو تېره توره چي ژبه نوميري
راوانه خلی.

ولي همېشه پر کړه لار باندي رفتار کوي
خان ته دی پام نسته د حورمنو زړو ازار کوي
د عرش په نږدېدو به دي احير هډونه مات سي
پر زړه باندي د ورور چي د لغاز په تبشي وار کوي
په هر ځای دي غريب، مسكين هدف د زير ويلو دی
تېز په تېزۍ گډيږي، په چپه وينا گفتار کوي
روغ سړی ټکارېږي خو کارونه د احمق کوي
خان ملامت نه بولي وېدو ته تلوار کوي
څه شی دي حاصل ليدلی دی په زهيرولو کي
زيان دي راته وايه چي له ټکو څه انکار کوي
خپل عيونه پټ ساتي د ستر په بوقچه کي
پاش او بر ملا ولي د ورور خفي اسرار کوي

حفي فقه
وروسته دی مبارک فرمايي چي د انسان د زړه ازار دومره بد شی دی چي دده د
زړه د آه په باد سره، ستا دسترو سترو عبادتونو کښتی هلاکېدای شي او د
غرقېدو د خطر سره مخامخ کېدای شي

کښتی د اطاعت به دي د آه په باد هلاکه سي
د ژبي په خنجر چي تل پر هر مظلوم گذار کوي

قصي او واقعات فی نفسه ډېر تاثیر لري، مگر تر خايه پورې فرق لري:

نن سب دا ډول خلک ډېر دي چي د رحمت واقعات واورې، بيا نر د عمل
ضرورت نه حس کوي، يعني ټپک عمل ته کوم ضرورت نه ويښي، بايد ووايم چي
ددغو حکاياتو مثال د باران په ډول دی، باران پخپل ځان کې يو ډېر نرم او لطيف
شی دی، مگر ددې اثر په ځای پورې تعلق لري، که چيري عمده، همواره او خوږه
مخکه وه نو تاسې به ووينی چي پر دغې مخکې به رنگارنگ سره او زرغونه گلان
راښه شي او که بې کاره او بې خونده مخکه وه، نو د باران په کېدو سره به لا پسي
بې خونده شي لکه شيخ سعدي رحمته الله علیه چي فرمايي:

باران که در لطافت طبعش خلاف نيست
در باغ لاله رويد و در شوره بسوم خس

همدا ډول د رحمت واقعات اورېدل پر مختلف المزاجو خلکو مختلف اثر
اچوي، کوم خلک چي غېر سليم الطبع وي هغه دا فکر کوي چي الله جی سر
دومره کوچني شي سړی بخښي، نو بيا د صالح عمل کولو څه ضرورت دی او کوم
خلک چي سليم الطبع وي هغه بيا د رحمت د واقعاتو په اورېدلو سره تر مخکې لا

زيات د طاعت او عبادت لپاره ځانونه كمربسته كوي.

ځينې وځسونه خو بې له سزا معافۍ وركول د زړه خاوندان دومره ډېر شرمندې كوي چې اندازه نه شته، كه چيرې يو څه سزا وركول شوې واى، دوى دومره شرمندې كېدل، هغه خلك چې عقل او فكر ولري او يقيناً د سالم زړه خاوندان دوى كه چيرې يو غټ جرم وكړي او يو څوك بې مفت معاف كړي دا دوى د خپل ځان حلاوت بولي، او وايي چې دغه سړي نور زه گټلى يم، د زړه خاوند چې يو غټ جرم وكړي او بيا يې يو څوك معاف كړي، دى دومره شرمندې شي، زړه يې غواړي چې دا مخكه چاودلې واى او دى په تنوتلى واى.

يقيناً هغه خلك چې صحيح المزاجه او د صحيح فكر خاوندان وي، او هغه څوك چې د خداى ﷻ سره يې د محبت تعلق وي، دغه كسان چې د رحمت واقعات واورې، تر پخوا يې لا زيات پر طاعت او عبادت شوق راشي، هغه مريى ډېر بد او د كښنې رتبې څښتن دى چې يو غټ جرم وكړي، مگر بادر يې بې له سزا وركولو معاف كړي، خو دى ددې پر ځاى چې وشرمېږي او بل وخت داسې كار ونه كړي، نور پر جرائمو زور ورشي، د بادر د معافۍ څخه بده استفاده وكړي، او په غټو غټو نافرمانيو كې تر پخوا لا زيات ډوب شي، او شريف دى هغه سړى چې يو غټ جرم وكړي، مگر بادر يې بې له سزا وركولو معاف كړي، او دى په دې كار سره دومره وشرمېږي چې په ټول ژوند يې نه هېرېږي، او د تل لپاره د خپل بادر په مخكې سترگې ونه لري.

نو ددې وجې موږ وپلاى شو هغه سړى چې د رحمت د واقعاتو په اورېدلو سره به عمل كې كوتاهي راولي سقيم المزاج دى، دا ډول سړي ته په كار دي چې د خپل فكر اصلاح وكړي او د الله ﷻ سره د مينې او محبت تعلق پيدا كړي.

د لوى خداى ﷻ د رحمت

څخه نااميده كېدل نه دي په كار:

د انسان هغه وخت پر طاعت زړه كښېني چې د مخكښو گناهونو د ختمېدلو اميد يې وي او چې كله يې دا اميد ختم شي يعنې دا يې په فكر كې وروگرځي چې زما گناهونه د معافۍ وړ نه دي نو بيا يې فكر له سره وويي او چې څه يې زړه غواړي كوي يې، لكه هغه ناروغه چې دائمي ناروغي ولري، هر څومره دواوې چې وكړي مگر بيا هم نه كيږي، نو دغه سړى مايوسه كيږي، او بيا هيڅ دوا نه خوري، كه څه هم چې هغه دوا به دده د ناروغۍ د علاج لپاره اكسير وي، مگر دا چې دى د خپلې ناروغۍ څخه مايوسه شوى دى، نو ځكه يې هيڅ دوا ته زړه نه كيږي همدا رنگه هغه كسان چې گناهونه لري كوي، د گناه په كولو سره ډېر پرېسانه كيږي او هغه كسان چې گناوې ډېرې كوي د گناه په كولو سره ډېر نه پرېسانه كيږي، ځكه چې دغه سړي ته يو ډول بې حسي پېښه ده، ځينې وخت بيا انسان د ډېرو گناهونو په كولو سره مايوسه شي او دا فكر وكړي چې زما د گناهونو معافي نه شي كېداى، چې داسې ده نو بيا په خوندونو او گناهونو كې ولې كمې راولم، بس دغه سړى د زړه د اخلاصه گناهونو ته لاس وړ واچوي، تردې چې د مرگ وخت يې راشي لا توبه نه كاري، كه چيرې په دې وخت كې وده ته وويل شي چې توبه وكاږه، دى په ښكاره ډول سره انكار كوي او وايي چې دومره ډېر گناهونه په يوه توبه څنگه معافېداى شي؟

همدارنگه د شيخ الاسلام شاگرد حافظ ابن قيم رحمته الله عليه ليكلي دي چې يوه سړى ته د مرگ پر وخت د كلمې ويلو وويل شوه، هغه بالكل انكار وكړ او ويې ويل چې زما وگناهونو ته يوه كلمه څه شى ده؟ زما گناهونه دومره زبات دي چې په زرو كلمو

ویلوهم نه شي معافېدای

وگورئ دغه مایوسي دی نر دغه اندازی را رسولی دی چي اوس غټ غټ گناهونه به د زړه د اخلاصه کوي او نېکو کارونو ته یې هېڅ زړه نه کیږي. وروڼو! د خدای ﷻ د رحمت څخه مایوسي کفر ده، ځینې وخت ډېر گناهونه آخر انسان مایوسه کړي او تر کفره یې ورسوي. الله ﷻ دې هر مسلمان د دغسې حالت څخه وساني. آمین

خوف او رجا یعنی بېره او امید:

د یونان په فلسفيانو کي دوي ډلي تېري شوي دي چي له دغو دوو ډلو څخه یوه ډله د ژرېدونکو او بله د خنډېدونکو فلسفيانو به نوم یادیږي لومړۍ ډله هغه ډله ده چي د هري واقعي څخه د ناامیدۍ او مایوسۍ نتیجه اخلي، دې ډلي ته ټوله دنیا یوه توره تیاره او د اغزو څخه یو ډک میدان ښکاريږي او بله ډله بیا هغه ده چي هغې ته بیا دنیا یې د عیش او آرام څخه بل شي نه ښکاريږي. د لومړۍ ډلي تعلیم دادی چي چپ اوسېږي او په ژوندانه کي ځان د مړو په صورت او شکل کړي. دا ځکه چي د ژوندانه وروستی پړاو هم دادی، او د بلې یعنی دوهمې ډلي مفکوره بیا داده چي خورئ، چښئ، خوشحاله اوسئ او د سباده غم هېڅ فکر مه کوئ.

په اخلاقي لحاظ دا دواړي مفکورې د ترمیم وړ دي، که پر لومړۍ نظریې یقین وکړل شي، نو په دې صورت کي به د انسان ټولي قواوي د کار څخه ولویږي او په انسان کي به د هسج کار د ترسره کولو اهمیت او قابلیت پاته نه شي او حرکت چي بیا په دوهمه عقیده باور لري هغه به بیا د غفلت په جامه مست او سرشار شي، او د ښو او بدو تمیز په پکښي بیخي پاته نه شي

17

د اسلامي تعلیم لاره ددی دواړو کوڅو په منځ کي تېره سوې ده. اسلامي تعلیم له یوې خوا بیا د دنیا د فنا او زوال قصې اوروې؛ دا په دې لحاظ چي د انسان زړه د غفلت په دغه جام مست او سرشار نه شي او له بلې خوا انسان دې کار ته نه پرېږدي چي د خدای ﷻ د رحمت څخه مایوس او ناامیده شي

اسلام دا تعلیم ورکوي چي د ژوندانه تر وروستی وخته پوري د خدای ﷻ په تکیه ژوندون کوئ، په اسلامي شریعت کي د خدای څخه ناامیدي د کفر سره برابره شوې ده، اسلامي تعلیم د یو مسلمان زړه دې خبري ته بیخي نه پرېږدي چي هغه دي د ډېر زیات مشکل په وخت کي هم د خدای ﷻ د هیلې څخه ناامیده شي، په قرآن مجید کي حضرت ابراهیم ﷺ ته د ملائکو په ژبه وویل شول.

قَالُوا بَشَرٌ نَّحْنُ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَنِطِينَ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ. (سورة الحجر آیت ۵۵-۵۶)

ترجمه: وویل (ملائکو ابراهیم ته) چي زېږی کړی دی موږ تاته په حقه سره، نو مه کېږه ته له جملې د ناامیدانو څخه، وویل (ابراهیم چي زه نه یم ناامیده، ځکه چي نه ناامیده کیږي د خپل رب د رحمت څخه «هیڅوک» مگر «یو» هغه کسان چي گمراهان دي.

د پورتنی آیت په تفسیر کي حضرت شاه ولی الله دهلوی رحمه الله لیکي د الله ﷻ د عذاب څخه نه بېرېدل او د الله ﷻ له فضله ناامیده کېدل دواړه د کفر خبري دي.

همدارنگه لوی قرآن د حضرت یوسف ﷺ په قصه کي د حضرت یعقوب ﷺ کلام را اخلي چي وځپلو زامنو ته خطاب کوي او دا راز فرمایي وَلَا تَايِسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِئُكُمْ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ. (سورة يوسف آیت ۸۷)

ترجمه: او د خدای د فیض څخه مه ناامیده کېږئ، (ځکه چې) د خدای د فیض څخه هغه څوک ناامیده کېږي چې کافران دي یعنې د الله ﷻ د ذات او صفاتو څخه منکر دی

ددې آیت په تفسیر کي تفسیر کابلی څه دا راز لیکي:

یعنې د الله ﷻ د مهربانۍ او فیضه څخه ناامیده کېدل د کافرانو دود او طریقه ده چې هغوی دده د لوی رحمت او کامل قدرت څخه صحیح معرفت نه لري، د یو مسلمان کار دا وي چې که د غرونو د ډبرو په اندازه مایوسه کړونکي حالات هم ورپېښ شي، خو بیا هم د الله ﷻ د رحمت امیدوار اوسي او د مکان تر حده په کوبښ کي بې همتي او بې زړه توب نه کوي. وگورئ الله ﷻ په خپل لوی کتاب قرآن کي و خپلو گناه کارانو بندگانو ته په څومره مینه خطاب کوي

يَعْبَادُ الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ اِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذَّنْبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. (سورة الزمر آیت ۵۳)

ترجمه: ای زما (هغو) بندگانو! چا چې اسراف کړی دی په نفسونو خپلو (یعنې هغه چا چې پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی) د الله د رحمت څخه مه ناامیده کېږئ، (ځکه چې) الله ستاسي ټوله گناهونه دربخښي، بېشکه چې الله ﷻ به بخښونکی دی (د گناهونو) او ډېر رحم والادی (په انعام د اجر او ثواب سره).

له دې کبله حضرت محمد ﷺ په احادیثو کي انسانانو ته تل ددې خبري تاکید کړی دی چې د خدای د رحمت څخه مه ناامیده کېږئ، ده مبارک ویلي دي چې پاک خدای ﷻ فرمایي چې زه د خپل بنده د گمان تر څنګه او سپېرم یعنې څه ډول چې

بنده زما په هکله گمان کوي، زه د هغه لپاره هم هغه شان کېږم

(جامع ترمذی کتاب الزهد باب فی حسن الظن بالله)

په دې باره کي د اسلام د عقیدې صحیح آینه دار او ترجمان دا مقدس آیت دی
اَمَّنْ هُوَ قَانَتْ اَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُو الْاَلْبَابِ. (سورة الزمر آیت ۹)

ترجمه: آیا هغه څوک چې طاعت او عبادت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کي، سجده کوونکی وي او ولاړ اوسېږي (او) بېرېږي (له عذابه) د آخرت او امید لري د خپل رب د رحمت (آیا دغه سړی داسي دی لکه هغه څوک چې سی فرمانه وي)، ووايه (ای محمده) آيا سره برابر دي هغه کسان چې پوهېږي یعنې خوندان د علم دي، د هغو کسانو سره چې نه پوهېږي (یعنې جاهلان وي بلکي برابر نه دی بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو

د پورتنی آیت په تفسیر کي تفسیر کابلی یو څه زما احقر د

زیاتوب سره دا راز لیکي:

یعنې آیا هغه بنده چې د شپې خوب او ارام پرېږدي او د الله ﷻ په عبادت اخته وي، کله دده په حضور کي لاس تړلی درېږي، کله یې سجده ورته لوبېږي، له یوه اړخه دده زړه د آخرت له ویږي بې قراره وي و له بله اړخه د الله ﷻ رحمت او مهرباني ته امیدوار وي آیا ددغه ټپک بنده سره هغه بدبخته انسان برابرېدای شي چې ذکر یې ددې سورت په نورو آیاتو کي تېر شوی دی چې د غم او مصیبت په

وخت کي الله ﷻ ته ناري وهي، خو څه وخت چي مصيبت او غم له ده څخه پورته شي، نو هر څه ترې هېر شي تر دې چي، الله ﷻ هم ترې هېر شي؟ هيڅکله دغه دوه کسان ته شي سره برابرېدای، همدارنگه لکه پوه او ناپوه چي نه شي سره برابرېدای او د دوی دوه په منځ کي هم بيخي زيات فرق شه، مگر په دغو خبرو هغه څوک پوهېدای شي چي غور او فکر لري، يعني چي لوی خدای ﷻ ورنه غفل او پوهه ورکړې وي، يعني د مسلمان په زړه کي بايد دا دواړه کيفيتونه سره يو ځای او ملګري وي، يو د گناهونو او تقصیرونو د مواخذې او پوښتني بېره، دوه د خدای د رحمت د اميد هيله

د خدای ﷻ د غضب څخه بېرېدل او د هغه د رحمت ته هيله و اميد لرل همدا شی د اسلام تعليم دی، دا ځکه چي دغه بېره انسان و غفلت، بېباکۍ او بې شرمۍ ته نه پرېږدي او له بله اړخه بيا اميد انسان و مایوسه کېدلو، غمجن توب او زړه ماتېدلو ته نه پرېږدي، له دې کبله د يو مسلمان زړه تل د بد انجام څخه په بېره کي وي لېکن له بلي خوا د توقعاتو څخه هم ډک وي، همدې مطلب ته قرآن مجيد اشاره کوي او د ايمان خاوندانو ته فرمايي:

وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ. (سورة النساء آيت ۱۰۴)

ترجمه: او تاسي دخپل خدای څخه هغه هيله او اميد لرئ چي کافران يې نه لري همدا هغه ذهني فرق دی چي د مشکلاتو په وخت کي د يو مؤمن او د يو کافر په زړه کي پيدا کېږي، کافر دخپل هر کار او عمل جزا په دنيا کي غواړي او چي دغه جزا په دنيا کي په لاس ورنه شي، نو زړه يې مات او نااميده شي، همدارنگه کافر کاميابي يوازې مادي کاميابي گڼي او چي هغه په لاس ورنه شي، نو غمجن او نااميده شي، لېکن که د يو مؤمن ظاهري او د دنيا مادي کاميابي په برخه نه شي،

نو سره ددې هم د هغه زړه په دې خبره ډاډه او خوشحاله وي، چي ماخوښه او نېک کار وکړ، که په دنيا کي ددې بدله را نه کړل شي، نو په آخرت کي خوما ته اړومرو ددغه نېک کار جزا را کول کېږي، يعني که د دنيا کاميابي مي په برخه نه شوه، هيڅ پرواه نه لري، مگر د خدای ﷻ رضا او ثواب خو به په هر حال زما په برخه شي، دا د همدې يقين نتيجه ده چي مسلمانانو ته يې په هر نېک کار کي جرئت او زړه وړتيا ور په برخه کړې ده، چي مسلمانانو ته يې بې د کوم مادي غرض څخه په اخلاص د کر کولو تعليم ورکړی دی.

همدا سبب دی چي د مسلمانانو څخه ماسپوړا د دنيا په تورو قامونو کي ډېر خلک په يو کار کي د ناکامۍ او نااميدۍ په صورت کي خپل ځانونه وژني او دا کار تقريباً د نړۍ په ډېرو قامونو کي رواج لري، په هندوستان کي د هندوانو د بنځو د ځان وژلو ډېر واقعات په اخبارونو کي ليدل کېږي او د اروپا او امريکې غوندي متمدنو ملکونو کي د لږي ناکامۍ او نااميدۍ په اثر ځان وژل يو عادي کار گرځېدلی دی، مگر په يو پوخ مسلمان کي د ډېرو سختو مشکلاتو په وخت کي هم د نااميدۍ دغه جذبه نه پيدا کېږي او د خدای ﷻ د فضل او کرم څخه د يو کامل مسلمان هيله او اميد په هيڅ صورت نه قطع کېږي، که سرمايه داره او شتمن وي که غريب، روغ وي او که ناروغ، د اولاد خاوند وي او که بې اولاده، کامياب وي او که ناکام، خودی په هيڅ حالت کي د خدای د رحمت څخه اميد نه قطع کوي او په هر ډول مشکلاتو، ناروغيو، بېوزليو، ناکاميو، و نورو وختونو کي په ډېر همت سره د خدای د رحمت ته اميدوار وي.

مسلمان پر دې خبره يقين لري چي زما په مذهب يعني اسلام کي کفر

او نا امدې دواړه يو ډول دي او پر دې خبره يقين لري چې زما د دې نېک کار بدله به آخرت کې اړومرو را کول کېږي. ځکه چې دده د خداى ﷻ دده سره دا وعده ده

إِنِّى لَأُضِيعَ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْشِىْ

(سورة آل عمران آيت ۱۹۵)

ترجمه: بېشکه زه نه ضائع کوم عمل د هېچا، له تاسې څخه که نارینه وي او که ښځه.

ددې آيت په تفسير کې تفسير کابلی دا راز لیکي:

يعني نارینه وي او که ښځه زموږ په دربار کې د هېچا خواړی او تکليف نه ضائع کېږي، هر څوک چې يو کار وکړي. د هغه گټه به تر لاسه کوي. (ځکه چې دلته عمل شرط دی.

طاعات هم يو حد لري:

په ظاهره چې گوري د اښه خبره معلومېږي چې يو څوک ووايي چې طاعات چې څومره ډېر کېږي. ښه کار دی يعني د طاعاتو لپاره هېڅ اندازه ټاکل نه ده په کار. مگر جناب رسول الله ﷺ دغه حقيقت ډېر ښه درک کړی دی او فرمايلي چې دی چې د طاعاتو لپاره هم يو اندازه شته. تر دغې ټاکلې اندازې پورې محمود دی او که تر دې اندازې زيات شي نو ښه نه دی او ددې څخه بد اثر سدا کېږي. ددې داسې مثال دی چې د ناروغ لپاره خو دوا کول ښه کار دی. مگر د دوا لپاره هم يو اندازه شته، يعني که چيرې تر اندازې زياته وخورل شي

نو نه يوازې ښه نه ده، بلکې ډېر بد اثر کوي او نتيجه يې مضره راوځي، د مثال په توگه يو ډاکټر يا يو طبيب و ناروغ ته دده د علاج په نيت لس گولۍ ورکړي او ورته ووايي چې روزانه يوه يوه گولۍ خوره، مگر ناروغ ددې پر ځای چې د ډاکټر په خبره عمل وکړي او روزانه يوه يوه گولۍ وخوري، را ولاړ شي ټوله لس سره گولۍ په يوه وار وخوري، نو ښکاره خبره ده ددې پر ځای چې ناروغي يې جوړه شي او صحت پيدا کړي، لا به په زحمت شي، همدغه حل د طاعاتو دی، د دوی لپاره هم يو حد او اندازه شته، که څه هم چې في نفسه خو طاعات بيخي ښه شيان دي. مگر کوم چې روحاني طبيبان دي لکه حضرت انبياء کرام عليهم الصلوة والسلام او د دوی تابعداران، دوی و موږ ته دا رابښودلي دي چې طاعات هم د دوا په شان دي لکه د هرې دوا لپاره چې يوه اندازه مقرر ده که چيرې تر دې مقررې اندازې زياته استعمال کړل شي نو د گټې پر ځای نقصان کوي، همدارنگه د طاعاتو لپاره هم درجات ټاکل شوي دي چې تر دغه اندازې مفيد دي او که تر دې زيات شي مضر دي، لکه خوف الهی يعني د خداى ﷻ څخه بېره، دا يو ډېر غټ طاعت دی چې په نصوصو کې ددې کار د اختيارولو په هکله هر ځای حکم شوی دی، مگر جناب رسول الله ﷺ ددې لپاره هم يو حد او اندازه بيان کړې ده لکه په يوه دعاء کې چې يې فرمايلي دي **اللَّهُمَّ اِنَّا نَسْئَلُكَ مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ**. يعني اې الله! موږ ستا څخه دويمره خوف او بېره غواړو چې زموږ او د گناهونو په منځ کې حائل او پرده شي.

په دې دعاء کې جناب رسول الله ﷺ موږ ته دا رابښيي چې د خوف طبعي هره درجه مطلوب نه ده، بلکې صرف دويمره مطلوب دی چې د خداى ﷻ د نافرمانۍ څخه سړی را وگرځول شي.

په طاعتو کې د اندازې د

مقررولو په هکله یو مصلحت:

دا په تجربه سره معلومه شوې ده چې خوف طبعي تر اندازې زیانېدل مصر او تاواني دی، د دا ډول سړي هر وخت د الله ﷻ وقهر ته نظر وي، دی هېڅ بدکار د معافۍ لائق نه بولي، او د عظمت الهي په وړاندې ده نه خپل هېڅ عمل قابل قبول په نظر نه ورځي، نو ددې وجې ده نه د نجات هېڅ امید نه وي پاته. په نتیجه کې دغه سړی د لوی خدای ﷻ د رحمت څخه مایوسه کیږي، او دا خو تاسې ته معلومه ده چې د خدای ﷻ د رحمت څخه مایوسي کفر ده، نو اوس تاسې فکر وکړئ جناب رسول الله ﷺ په دې راز څومره ښه پوهېدلی دی. که نه نو کوم سړی دا وبلای شي چې کثرت طاعت هم مصر او تاواني کېدلای شي، مگر قربان شم تر خپل گران او خوږ ښي جناب رسول الله ﷻ چې د حقیقت یې ډېر ښه درک کړی دی او خلکو ته یې ورنښوولي دي چې ځینې وخت د بیرې او خوف غلبه د مایوسۍ سبب جوړیږي. الله ﷻ په دې هکله فرمایلي دي

وَلَا تَأْتِسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ أَنَّهُ لَا يَأْتِسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ. (سورة يوسف آیت ۸۷)

ترجمه: او د خدای د فیض څخه مه ناامیده کېږئ، (ځکه چې) د خدای د فیض څخه هغه څوک ناامیده کیږي چې کافران دي یعنې د الله ﷻ د ذات او

صفتو څخه منکر دي

نو ددې وجې جناب رسول الله ﷺ د خوف او بیرې په غوښتنه کې دغه قسده ولکوه چې ماتحول به بینناوین معاصیک یعنې موږ دومره (خوف، غواړو چې زموږ او د گناهونو تر منځ حائل او پرده شي

د اهل دنیا او اهل الله په منځ کې فرق:

اهل الله چې کوم دي، هغوی د خپل ذات یا خپل لاس، پټې او د حسو ډلو متعلقاتو حفاظت او ساتنه د نوکر په ډول کوي. د مالک په ډول سی نه کوی. موږ خوراک کوو د نس د ډکېدو لپاره، مگر دوی خوراک کوي د حکومتې د دولتي ماشین د حفاظت لپاره، و گورئ الله ﷻ فرمایلي دي

لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ يَعْنِي خِیلْ خَانُونَه مَه وَژنئ

الله ﷻ موږ د خودکشی او ځان وژنې څخه منع کړي یو ددې څه وجه ده؟ ددې وجه داده چې زموږ ځانونه دا ډول نه دي چې وغواړو څه ډول تصرف پکښې وکړو، پکښې کولای یې شو، ته داسې نه ده بلکې موږ ټوله د الله ﷻ ملک یو، نو ددې وجې الله ﷻ پخپل شي کې دده بې له اجازې د تصرف کولو څخه منع کړي یو، نو په دې وجه دا حکم شوی دی چې

إِنَّ لِحَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ
وَأَنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ
وَأَنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ

يعني ستاسي جسم پر تاسو حق لري او ستاسي نفس پر تاسو حق لري او ستاسي سترگي پر تاسو حق لري

نو ددي وجي هيچا ته دا حق نه شته چې د نامردي دوا و خوري او نامرد شي او يا په خپلو سترگو کې مورچک و اچوي او پوند شي، ځکه چې دده ټول بدن د الله ﷻ ملک دی، دده ملک نه دی، نو دی څه حق لري چې د بل په ملک کې دا راز تصرف وکړي؟ ټوله دې سببه اهل الله خپل ځان يو حکومتي او دولتي شي بولي او په ډېره ښه طريقه يې حفاظت کوي

عام خلک ددي وجي يخي اوبه څښي چې د يخو اوبو خوند واخلې، تنه يې ليري شي او طبيعت يې برابر شي، مگر عارف او ولي الله بيا ددي وجي يخي اوبه څښي چې د لوی خداي ﷻ شکر اداء کړي او د هغه حمد ووايي

د جناب رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ تابعينو

او نورو حضراتو رحمهم الله تعالى د تقوی او

پرهېزگاري په هکله يو څو رښتيني قصي:

لومړی بايد ووايم چې دلته قصي راانقلول صرف ددي لپاره نه دي چې په معلوماتو کې زياتوب راشي، بلکې ددي اصلي مطلب دادی چې موږ دا قصي ووايو او په آخرت کې فکر ووهو او بالاخر د آخرت فکر مندان راڅخه جوړ شي. په خوراک، څښاک او د نعمتونو په استعمالولو کې د حساب او کتاب فکر وکړو. خپلو عملونو ته ژوره کتنه وکړو، او د الله ﷻ بېرې ته به زړه کې ځای ورکړو، د آخرت د لارې د اسانۍ په هکله فکر وکړو او د الله ﷻ څخه

غوښتنه وکړو چې موږ پر صراط مستقيم برابر کړي او بالاخر آخرت مو په حير کړي

لومړی د جناب رسول الله ﷺ په هکله يوه قصه:

د حضرت ابو سعيد خدری ﷺ څخه روايت دی چې جناب رسول الله ﷺ وفرمايل چې زه به دنبا کې څنگه د مزي او خوند روڼ تر کړم. حال دا دی چې اسرافيل ﷺ شپېلۍ په خوله کې نيولې ده او د الله ﷻ و حکم ته يې د انتظار غوږونه ايښي دي او په دې هکله منتظر دی چې کله به وده ته د الله ﷻ له طرفه د شپېلۍ د وهلو حکم وښي او دی به فوراً سمه ستي شپېلۍ ووهي. (ترمذي)

مطلب دادی چې شپېلۍ به فوراً وهل کيږي، دا نه ده معلومه چې څه وخت به حکم کيږي. نو ددي وجي څخه به دې فاني دنبا کې مزي او جرجي کول مناسب کار نه دی. ځکه چې دنبا په يو دم فناء کيږي او هر څه به گډوډ کيږي. نو موږ لپاره په کار دي چې هر وخت د الله ﷻ و طرف ته متوجه شو

حضرت عبدالرحمن بابا رحمة الله عليه خلکو ته وصيت کوي چې به دنيا زړه مه نړۍ. دنبا د زړه ترلو شی نه ده. وگورئ په يوه ورځ کې په زرگونو زرگونو خلک مري. او هم په يوه ورځ کې تر دې زيات نور پيدا کيږي. نه ددي درک معلومېږي چې څو کسان نړۍ ته راغله او نه بيا ددي درک معلومېږي چې څو کسانو د نړۍ څخه سترگي پټي کړي

که ترې ولوښته شاهان و سلطانان هېڅ نيمگړی به چا نه شو دا جهان

که هزار هزار فناء شي په يودم کي بيا پيدا شي په يودم کي هزاران د رفتن دامن حساب يې نشته لکه بحرچي بهيري بي پايان ته فکر وکړه په دنيا به سړی څنگه زړه ونړي د جناب رسول الله ﷺ په ډول خلک تر دې دنيا تېر شول، مگر دنيا لا هماغسې ولاړه ده. د ډېره غمه څخه نه ده خرابه شوې. نو چي دا ډول عالمونه لا تر خاورو لاندي کيږي، نو زما او سا غوندي د خوارانو په مرگ به څه اسمان راوړيږي او موږ نو څه پخه راوړي ده، چي نه به مرو او نه به تر خاورو لاندي کيږو:

پېغمبر غوندي صاحب تر دنيا تېر شو دا دنيا ويرانه نه شوه په هجران چي داهسي عالم لاندي شه تر خاورو د چا ياد دي ما و تا غوندي خواران که غلبيل کړم د تمامي دنيا خاوري بيا به نه مومم دارا و شاجهان داسي کسان تر دې دنيا تېر شول چي نوم او نښان يې په ټوله نړۍ کي خپور شوي و. که دي دا خبره وزړه ته نه لويږي. ورشه د خپل پلار او نېکه وهديري نه. هلته به د ډېرو مشهورو مشهورو خلکو قبرونه وويني چي اوس يې نو هډونه لا خاوري شوي دي او پر سر يې په منو منو خاوري پرته دي

نوی د نام و د نشان يې پاتي نه شو چي دعوه يې کړه د نام و د نشان که دروغ وایم ته ورشه نظر وکړه د خپل پلار و د نيکه په گورستان ته ښه فکر وکړه هغه شوندي چي ته به يې په ډېره مينه ښکلولي او ستا دواړی سترگي به يې په ډېره مينه او خورا شفقت سره مچولي. نن ورځ خاوري دی، نن ورځ د هغو خلکو څخه چي تا ته به يې په قربان قربان ويل او نه به بي د زړه ټوټه وي او د سترگو نور به يې وي. يو هم نشته نن ورځ داسي

څوک نشته چي پر تا دي يو وار هم د قربان رغ وکړي او بخبله غېږه پوري دي وموښلوي:

چي يې ته په دواړو سترگو ښکلولي گوره څه شوې هغه خولې هغه لبان چي مدام يې په قربان قربان بللي اوس دي غږ درباندي وکاچي قربان د رحمن وسوزان شعر ته حيران يم چي يې اور بل شوی نه دی په دېوان همدارنگه حضرت عبدالرحمن بابا رحمته الله عليه يې له خدايه په بل څه پوري زړه تړل نه کار نه بولي او داسي فرمايي:

چي په نور څه پوري زړه تړي بي خدايه څه پوهيږي چي په خای کړي که يې خايه دا خونشته چي به تل تر تله پايي که بيا پايي خو تر سلو کالو پايه که دي سل کاله شي عمر خو به تېر شي دغه په بيا به څه کړي راته وايه سم له لاسه چاري نه شي مرد هغه دی چي بيدار وي و غليم و ته له ورايه ته په اصل کي سړی يې خاروي نه يې د چارپايه چاري مه کوه دو پايه مرتبه به دي د مچ و د مڼي شي زړه په غورو غوښو مه تړه همايه مور به نه شي ته په حرص بي قناعته ای په تخت د اورنگزېب ناسته گدايه وړاندي سراي لره توبه تړه رحمانه خو سفر دي کړی نه دی له دي سرايه

د جناب رسول الله ﷺ په هکله دوهمه قصه:

د حضرت ابو حنيفه رحمته الله عليه څخه روايت دی چي جناب رسول الله ﷺ ته صحابه کرامو رضي الله عنهم عرض وکړ ويل يا رسول الله ﷺ پر تا باندي د زور ټيا، ضعف او کمزوری آثار ښکاره شوي دي.

جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: زه سورة هود او داسي نورو سورتونو په کومو کي چي د قيامت د حالاتو او د لوی خداي جبار د عذابونو ذکر راغلی دی

زور او ضعيفه ڪرم

په بل روايت ڪي راغلي دي چي حضرت ابوبڪر صديق ؓ ورته وويل چي يا رسول الله ﷺ ته ضعيفه شوي يي او ڊپر ڪمزوره معلوم ٿي؟ جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چي زه سورة هود، سورة واقعه، مرسلات، عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ او اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ضعيفه ڪري يم (ترمذي شريف)

خينو حضراتو جناب رسول الله ﷺ په خوب وليدي او دا پوښتنه يي ځيني وکړه چي په سورة هود ڪي کومه خبره ده چي پر تا يي دومره تاثير وکړ او ته يي دومره ضعيف او ڪمزوره ڪري؟ جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ولي په سورة هود ڪي دغه آيت نه دي راغلي چي الله ﷻ فرمايي

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ . (سورة هود آيت ۱۱۲)

ترجمه: نو مستقيم او ثابت اوسه لکه چي حکم ڪري شوي دي تاته.

جناب رسول الله ﷺ وفرمايل چي زه ددغه آيت په وجه ڪمزوره او ضعيفه شوم، ڇکه چي زه ددي څخه بهر ٻريم چي ما به د الله ﷻ حکم پوره پوره نه وي چلولي او داسي نه وي چي الله ﷻ مي ددي کار په سبب ونيسي.

سبحان الله! د دواړو جهانو د سردار جناب حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ د الله ﷻ څخه د وږي دغه حال دي، تاسي فکر وکړئ جناب رسول الله ﷺ هغه مبارک شخص دي چي دده په وجه به هر څه بخښل کيږي يعني په ميلينونو ميلينونو انسانان به دده مبارک په وجه بخښل کيږي. وگورئ دي مبارک لا ددي خبري څخه وږيږي چي ما به د الله ﷻ

پوره پوره حق نه وي اداء ڪري اودي مبارک وايي چي داسي نه وي چي الله ﷻ مي په دي کار ونيسي

زموږ حال وگوره چي د سره تر نوکه پوري په گناهونو ڪي پټ يو او ڪه بيا هم يو نېک عمل وکړو بيا نو ددي ثواب د الله ﷻ پر ذمه واجب بولو، پخپلو گروانو ڪي نه گورو او نه د خپلو ځانونو سره حساب او ڪتاب ڪوو چي موږ څه ڪري دي او څه ڪوو او د څه لپاره پيدا شوي يو.

حضرت عبدالرحمن بابا ؒ خلکو ته مرگ وريپادوي او د خلکو پام ودي خبري ته را اړوي چي بايد آخرت هيڅکله هير نه ڪري، ځکه چي مرگ يو داسي شي دي چي ڪله يو خللي درلره راشي نور ټول غمونه به دي هير شي همدارنگه خلکو ته وصيت کوي چي په غشي تر زخمي کيدلو مخکي د مرهمو تياري ونيسي او دا داسي مرهم دي چي يو وار سري زخمي شي بيا به ډپر قيمت هم لاس ته نه ورځي، مگر تر زخم کيدو له مخه دغه مرهم تاسي ته بيخي مفت په لاس درځي يعني په دي دنيا ڪي د آخرت لپاره توبه نيول ډپر اسانه دي او بيخي مفت سري ته د آخرت نېکي په لاس ورځي خو چي څه وخت آخرت راشي بيا چي هر څه وکړي او ځان مر ڪړي څه په لاس نه درځي

چي له مرگه بي پروايي په هر دم نور همه واره غمونه به دي هر شي چي زخمي يي سبا نه مومي په بيه د مرهمو تياري درلره بويه ددي لاري تله، څه هسي اسان نه دي ګه دي وږه شي له ظلمه له ستمه دغه هسي غم دي هير دي په کوم غم ګه يو خل درباندي راشي دا مانم مفت مونده شي نن ساعت هغه مرهم چي لانه يي داجل په تبخ ڪرم مشکلات دي په هر دم په هر قدم ته هم مه ګره په هيچاباندي ستم

که امید لري له رحمہ له کرمه ته هم بويه په هر چا باندې کرم
له هر چا سره چي کړې هغه به مومي د هېڅ توخم مېوه نه درومي برهم
اوس ستا رضا نېکي کړې که بدې کړې نېک وېد دي دواړه کښل شي په فلم
په اخره کي حضرت عبدالرحمن بابا عليه السلام موږ ته پېغور را کوي چي بس دی
نور به څه وخت سمېږي، وگورئ مار لا تر تاسي ښه دی چي خپل غار ته ننوزي
سره سم شي بيا ننوزي مگر د افسوس خبره ده ناسي دادی د گور غاړې ته
راورسېداسې لا سړي نه سواست. همدارنگه دی مبارک خلکو ته دا هم ورپه
يادوي چي ټوله ورځ د دنيا لپاره ليوني اوسرگردانه په سرو غار مو کي گرځي.
نه سترې کبړې خو پر دوه رکعتہ نفلو مو ملا ماته وي

سار چي سوري لره ورشي کوره سم شي ته د گور په غاړه راغلي نه شوي سم
حم قامت د دنيا کار کړې عمر واره او په دوه رکعتہ نفلو نه شوي خم
خان پخوا تر هغه وژاره که مرد يې چي په تا باندې ژړا کا نور عالم
نور عالم چي په نا ژاري انصاف وکړه يې انصاف ته په څه يې خوش خورم
ای رحمانه لکه ته چي په خدای کرم يې
بل به نه وي په جهان کښي هسي کرم

د جناب رسول الله ﷺ په هکله دريمه قصه:

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايلي دي چي جناب رسول الله ﷺ بولي
وکړلې (وروسته يې سمدستي) تيمم ووايه. ما عرض ورته وکړ چي
با رسول الله ﷺ اوبه خو تاسي ته نژدې دي (يعني د تيمم په وهلو کي ولې
دومره تلوار کون) جناب رسول الله ﷺ په خواب کي راته وفرمايل چي ما ته دا
څه را معلومه ده چي (اوس به څه پېښېږي) شايد د اوبو تر ځايه ونه رسېږم (نو

ددې وجې و اوبو ته تر رسېدلو پورې تيمم وهم (شرح السنة)

رښتيا هم چي په حقيقت کي د مرگ هېڅ درک نه شته چي څه وخت به راځي
همدا اوس به راځي او که څه مده پس، ښه چي داسي ده نو د مومن سره ښايي
چي هر وخت د آخرت په فکر کي و اوسي او خپل اعمال سمدستي صحيح
کړي او د يوه گړي لپاره پخپل گړپوان کي سرکښته کړي او د خپلو اعمالو
سره حساب او کتاب وکړي. غټ غټ امېدونه او په دنيا پورې زړه تړل د
مومن سره خوند نه کوي.

لکه حضرت عبدالرحمن بابا عليه السلام چي خلک و خپلو ډېرو بديو ته متوجې
کوي او د خلکو فکرونه دې خوا ته راگرځوي چي دنيا او هر څه تېر دي بايد د
آخرت لپاره تياري ونيسو او همدارنگه خلکو ته وصيت کوي چي سبا بيا پر
تېر ساعت پښېمانه ياست، نو همدا اوس لا خپل اعمال سم کړئ او مه دا فکر
کړئ چي موږ به تل تر تله ژوندي او ځوانان يو، بلکي همدا اوس اوس د
آخرت لپاره فکر کول په کار دی او د هغه جهان لپاره توبښه برابرول په کار دی

په ځواني کي بد دماغه بد گمان يې چي پيري درباندي در شي بيا ناتوان يې
که په دا دي زړه ښه کيږي دا خو نشته چي به هم تر ډېره ژوی هم به ځوان يې
چي بې خدايه زړه ترې په نور څه پوري هم په خدای هسي باور کړه چي ناتوان يې
هسي رنگ دي وهغه جهان ته شا کړه گويا تل به مستقيم په دا جهان يې
هومره سردي و خپل خدای و ته ټيټ نه دی لکه ټيټ په لورد خان و د سلطان يې
سوه شپه په طاعت نه شي روڼولای هره شپه په مال و ملک پسي پاسبان يې
به تسبيح دي تانده ژبه وچ لړکی شي پوچ گويي لره بلبل غوندي گويان يې
ولمانځه ته چي لمر خپري هاله پاڅي په قلبه پسي به نيمه شپه روان يې

اوداسه لره کوزه اخيستی نه شي چي په لواو په لور ورشي پهلوان يې
پېښماني تر پېښماني لا پخوا بويه نه هغه چي بسا په تېر ساعت پېښمان يې
د هلك په خبر به لاس اچوي اور نه نه خبر پخپل بهود نه په نقصان يې
چي ويل ته نصيحت كا خان يې هېر وي
نور څوك نه دی هغه ته عبدالرحمان يې

د جناب رسول الله ﷺ په هکله څلورمه قصه:

حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايي چي يو وخت جناب رسول الله ﷺ پر
بوريا باندي بیده ؤ، څه وخت چي را پورته شو، په بدن مبارک کي يې د
بوريا نښانونه کښېنستلي وه، په دې وخت کي ما عرض ورته وکړ چي يا
رسول الله ﷺ! حکم راته وکړه، چي زه ستا د آرام لپاره سم شيان دربر اېرم.
وگوره په مبارک بدن کي دي د بوريا نښانونه کښېنستلي دي

جناب رسول الله ﷺ په خواب کي راته وفرمايل چي د دنيا سره زما څه
تعلق دی؟ زما او د دنيا بس داسي مثال دی لکه يو مسافر چي پر لاري روان
وي تر درختي لاندي وسايي ته يو گري کښېني او بيا ولاړ شي او پر خپله
مخه روان شي (احمد و ترمذي)

يعني دا دنيا زموږ لپاره صرف په لاره کي د يوې درختي په شان ده چي تر
لاندي يې د يوه گري لپاره مسافر کښېني او بيا بېرته راو لاړيږي، او پر خپله
مخه ځي ددې لپاره د درختي تر سايي لاندي کښېني چي د سفر لپاره آماده
شي نو ناسي فکر وکړئ د دومره لږ وخت لپاره به څوک تر درختي لاندي بوځ
بله نك نعمت کړي او څوک به دلته د يوه گري لپاره يو ست بستر هوار کړي او

په مزو او چرچو کي به غرق شي، څوک چي دنيا ته راغلي دي هغه د آخرت
لپاره په سفر روان دي، آخرت د دوی منزل دی، نو و اصل مقصود منزل ته د
رسېدو څخه مخکي آرام کول د ناپوهانو کار دی، څوک چي په لاره کي آرام
کوي، خدای خبر دی چي منزل ته به څه وخت او څه ډول ورسېږي که ير لاري
شپه شول او شرمينانو و خوري هم هيڅ شک نشته؟

حضرت عائشي رضي الله تعالى عنها فرمايلي دي چي رسول الله ﷺ
وفرمايل ويل: دنيا د هغه چا کور دی چي کور نه لري (يعني چا چي د دنيا څخه
خپل کور جوړ کړ، بس همدا دده کور دی، بل کور ده ته په لاس نه ورځي) بيا
يې وفرمايل چي دنيا دهغه چا مال دی چي دی نور مال ونه لري او په دنيا هغه
څوک نه مريږي چي عقل نه لري. (احمد و بيهقي)

همدارنگه حضرت عبدالرحمن بابا رحمه الله د دنيا چاري فاني بولي او د خوب
وخيال مثال ورکوي او له بلي خوا مجازي معشوق ته گوته نيسي او وايي چي
په دوی کي هيڅ وفا نشته، ځکه چي دی وايي چي ما په دوی باندي په زر
واري تجربه کړې ده، اوس دا راته يقيني شوې ده چي په دوی هيڅ باور نه دی
به کار:

د دنيا چاري فاني دي مرد هغه دی چي خبر شي په ثواب ؤ په وبال
د دنيا چاري په مثل خواب ؤ خيال دي څوک به څه کا اعتماد په خواب ؤ خيال
لکه مال ؤ ملک په خوب کښي ورځرگند شي خو چي وين شي نه يې ملک وي نه يې مال
لکه څک چي د اوبو په سر لیده شي که يې واخلي هيڅ ور نه شي په چنگال
لکه دود چي غرونه غرونه ځرگنديږي نارپه تار شي په يوه نري شمال
لکه يخ چي د سرو په زور شي جمع هيڅ يې نه وی د افتاب په مخ مجال

به يوه ساعت يې ساز بيا يې ويران کا خاوري ختي دي په لاس کي د کلال
دمجاز په معشوقو کي وفا نشته ما هزار خله وکښلی دی دافال
اعتماد يې به بډای و په غم مه کړه نه يې هجر په قرار دی نه وصال
لکه مالکه چي څوک کښيږدي په اوبو کي زه هم هسي سر زده يم په وصال
چي دمرگ وناخت و باخت ته نظر وکړم صورت وينم دميري په خير پاي مال
که وصال مي د يار بيا موند هاله سيال يم
کنه نه يم زه رحمان دهیچا سيال

د جناب رسول الله ﷺ په هکله پنځمه قصه:

حضرت اسيد بن حضير ؓ روايت کوي چې يو انصاري چې د مذاقي
طبيعت خاوند و يعني مسخراچي طبيعته و په يو مجلس کې ناست و او د
خلکو په مخکې يې د خدا خبرې کولې، جناب رسول الله ﷺ (مذاقا او د
مسخرو په ډول) په دغه صحابي يو لرگی جگ کړی.

دغه انصاري و جناب رسول الله ﷺ ته وويل: چې تاسو په ما کې لرگی جگ
کړی، پر ما ظلم وشو، راشه چې بدله درځخه واخلم، جناب رسول الله ﷺ ورته
و فرمايل ويل: راشه! بدله واخله، انصاري ورته وويل: چې تا خو جامه
اغوستې ده او زما پر بدن جامه نه وه (يعني پوره بدله هغه وخت اخيستلای
شم چې ستا پر بدن هم جامه نه وي) جناب رسول الله ﷺ چې دا خبره واورېده
نو سمدستي يې د خپلې جامې (لمن) راپورته کړل، څه وخت چې جناب
رسول الله ﷺ د خپلې جامې (لمن) راپورته کړل دغه انصاري سمدستي په
جناب رسول الله ﷺ پورې و موبستې او دده ملا مبارکه يې ورمچوله، تردې
وروسته يې و جناب رسول الله ﷺ ته عرض وکړ، ويل يا رسول الله ﷺ په دې

ډول سره ما غوښتل چې ستا د مبارکې ملا د مچېدلو موقع په لاس راشي.

(ابوداؤد شريف)

دا خو بېله خبره ده چې انصاري صحابي بدله نه اخيسته، بلکې دده د
مبارک بدن سره يې ځان موبلاوه او د مقدس بدن د مچېدلو موقع يې لاس ته
راوستله، مگر دا خبره د يادولو وړ ده چې جناب رسول الله ﷺ د بدلي ورکولو
لياره تيار شو، د خپلې جامې لمن يې پورته کړل او پوره پوره بدله ورکول يې
ضروري وبلل، امت ته په کار دي چې د آخرت په هکله فکر وکړي او پر چا که
يوه زړه هم ظلم وکړي نو بايد فوراً هغه راضي کړي يا بدله ورکړي او يا معافي
ځيني وغواړي، په آخرت کې د بدلي ورکولو څخه په دنيا کې بدله ورکول ډېر
ښه کار دی.

د صحابه کرامو ﷺ په هکله څو قصې:

لومړۍ قصه: حضرت ابوبکر صديق ؓ چې کله خليفه شو، نو د بيت

المال څخه دده لپاره د کاله څخه دوه نيم زره درهمه تنخوا مقرر شول، په دې
پيسو باندې ده خپله گزاره کوله، يوه ورځ يې کوروالا يعني د حضرت ابوبکر
صديق ؓ بي بي و ابوبکر صديق ؓ ته وويل چې خوږو خوړو ته مې شوق
شوی دی، زړه مې غواړي چې خواړه خواړه پاڅه کړم او ويې خوړو.

حضرت صديق ؓ ورته و فرمايل چې ماته چې د بيت المال څخه څومره
تنخوا را کول کيږي، زه تر هغه زياتې پيسې د بيت المال څخه نه شم را
اخيستلای، که غواړې چې ښه خواړه پاڅه کړې، نو هره ورځ زما د تنخوا څخه

لږ لږ پیسې گرځوه، هر وخت چې پیسې برابرې شوې، وروسته به ښه خواړه پاڅه کړو.

کور وایا بې هم همداسې وکړل. خو ورځې وروسته چې یې یو څه پیسې برابرې کړې نو یې ښه خواړه پاڅه کړل او رایې وړل د خپل مېړه یعنې حضرت ابوبکر صدیق په مخکې یې کښېښودل، په دې وخت کې حضرت صدیق ښوېسته ځینې وکره ویل دا راته ووايه چې روزانه دي څومره پیسې بېجتهولي او ساتلې؟ هغې یو خاص اندازه پیسې وروښودلې؟

تر دې وروسته حضرت صدیق و بیت المال ته خط واستاوه او په خط کې یې د بیت المال و مسئول ته ولیکل چې د آینه لپاره زما د تنخوا څخه دوهمه اندازه پیسې کمې کړئ، ځکه چې بی له خوږو او ښو خوراګونو هم گزاره کېدلای شي.

وګورئ د خدای ﷻ د واقعي دوستانو دغه حالات دي، دا ځکه چې د دوی مطلب د دنیا عیش او عشرت نه دی، بلکې د دوی د خوراګ مطلب قوت او لایموت دی او دلته په دنیا کې د ژوند مقصد یې د آخرت د سفر لپاره تیارې نول دي، د خدای ﷻ د دوستانو له نظره هغه سړی چې په حلال او حرام نه پوهېږي او د روا او ناروا فرق نه شي کولای، تر شیطان لایو په زړه بد ګڼي، لکه حضرت مولانا عبدالغفار بریالی چې فرمایي:

جی حلال و حرام تل نغاري به نس دا نغارل به دي آخر مات کړي اودس
نه بوئغ د قناعت له تا بهر سو نه په عمر درځه واورېده سو بس
جی د حرص پر دستر خوان یې اړې بدسي وخورک نې رجوع نه کړي واپس
تعجب دی تا نه هر خو چې تمبه سي لا هنوز دي اشتها سي یو په لس

له ازله چې دي لوړه ده په برخه موږ به نه سي مګر ودي خور نفس د عبرت سترګي دي ووزه مګر ژوندي دي د اجل اور به دي دود کړي لکه خس بریالیه د اصلاح امکان یې نسته ناممکنه هر ګز نه راځي په وس

د صحابه کرامو ﷺ په هکله دوهمه قصه:

لومړی باید ووايم چې حضرت ابوبکر صدیق ښوېسته تر نبيانو وروسته په اتفاق سره تر ټولو انسانانو افضله او غوره دی، او په محمدي امت کې به تر ټولو مخکې ابوبکر صدیق و جنت ته دا ځلېږي. (مشکوٰۃ شریف)

يو وخت حضرت ابوبکر صدیق و يوه باغ ته ولاړی که گوري چې هلته په باغ کې يو حيوان د يوې درختې تر سايې لاندې ناست دی، حضرت ابوبکر صدیق چې دغه حيوان وليدی، نو يې يوه اوږده ساه وکښله او ويې فرمايل: ای حيوانه! ته څومره په مزه کې يې خوراک او څښاک کوي او د درختو تر سايو لاندې پرې وزې مګر په آخرت کې ستا سره هيڅ حساب او کتاب نه کېږي، کشکې ابوبکر هم ستا په ډول وای. (تاريخ الخلفاء)

د صحابه کرامو ﷺ په هکله دريمه قصه:

حضرت ابوبکر صدیق ښوېسته مړی درلودی، پر دغه مړي يې ايښي وه چې ماته روزانه دوهمه اندازه پیسې راگټه نور ته فارغه يې، مړي هم همداسې کول، هره ورځ چې به يې پیسې ورته راوړلې نو ابوبکر صدیق ښوېسته ځينې وکړل چې دا پیسې دې څه ډول گټلې دي؟

يوه ورځ د پخوا په شان مريي ډوډۍ ورته راوړله او د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په مخکې يې کښېښودله، ده مبارک سمدستي يوه گوله ځينې پورته کړل او ويې خوړله، په دې وخت کې يې مريي پوښتنه ځينې وکړه چې صاحبه! هره ورځ به دې زما څخه دا پوښتنه کوله چې دغه شی دې په کومه ذريعه سره گټلی دی، مگر نن دې هيڅ پوښتنه ونه کړه دا څه وجه ده؟

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ورته وفرمايل چې نن ډېر سخت وږی وم، نو ځکه دغه خبره راڅخه هېره شوه چې دا در څخه معلومه کړم چې دا پيسې دې په څه شي او څه ډول گټلې وې، څه اوس راته ووايه دا پيسې چې ډوډۍ دې په راوړه په څه شي دې گټلې وې؟

مريي يې ورته وويل چې د جاهليت په زمانه کې زه په يوه کلي کې تېرېدم هلته يو سړی ناروغه ؤ، ما پر دغه ناروغه سړي يو منتر ووايه او دم مې پر وکړ، هغوی ددې په عوض کې زما سره د يو شي راکولو وعده وکړل، نن چې زه پر هغه لاره تېرېدم، نو دا چې د هغوی په کور کې واده ؤ او ډېره ډوډۍ يې پخه کړې وه نو ما ته يې هم په هغه عوض کې يو څه ډوډۍ راکړه، دا دی مې هم راوړه او ستا په مخکې مې کښېښودله.

حضرت صدیق اکبر رضي الله عنه چې دا خبره واورېده، نو يې و دغه مريي ته وفرمايل ويل دا خو دې ماته زما د بربادولو شی راکړه دې تباه او برباد کړم، داسي شی دې ما ته ولي راکاوه چې هغه زما د بربادۍ سبب جوړېږي، دا خو دې زهر په ما وخورل، تر دې خبرې وروسته يې و خپلې خولې ته گوټې واچولې او د قی وهلو کوښښ يې کاوه، مگر هغه گوله چې د ډېرې لوړې په حالت کې يې

خورلې وه راونه وتله، په دې وخت کې يو چا ورته وويل چې د اوبو په ذريعه قی وهل کېدای شي، نو دې مبارک هم راوړل شو، يوه غټه پياله يې د اوبو څخه ډکه کړل، لوړلې يې څښلې، چې آخري يې نس د اوبو څخه ډکه شو او قی يې وواهه، تر دې چې هغه گوله هم راووتله.

په دې وخت کې يو چا عرض ورته وکړ چې الله تعالى دې پر تا رحم وکړي تا د يوې گولې په وجه سره څومره تکليف برداشت کړی، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ورته وفرمايل چې: ما د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اورېدلي دي چې "کوم بدن په حرامو سره پرورش کړی وي د هغه بدن لپاره د دوېځ اور ډېر مناسب دی" زه بهرېدم چې په دغه گوله سره زما د بدن يو غړی پرورش ونه کړي

رښتيا هم چې مال او دولت ډېر د مصيبت شی دی، دوي پوښتنې د مال او دولت په هکله کيږي او له پوښتنه داده چې مال او دولت دې په څه ډول گټلی ؤ، دوهمه پوښتنه دا ده چې چيرې دې خرڅ کړی، نو څوک چې پر هېزگاران وي هغه دواړه اړخه به نظر کې نيسي او کوم خلک چې د خدای تعالى څخه نه بهرېږي هغه بيا ددې هيڅ پروا نه لري، د پښتو ژبې خوږ ژبی شاعر او عارف بالله عبدالرحمن بابا رحمته الله عليه هغه سړی چې د حلال او د حرام پروا نه لري د حيواناتو سره مشابهه کړی دی او څه دا راز فرمايي:

په روا په ناروا کله پوهېږي
وچارپای ته څه روا څه ناروا

همدارنگه ارواښاد مولانا عبدالغفار بريالی بيا د خلکو په مغزو کې فکر

پيدا ڪوي او ورته وائي چي ڪه مو د حرام او ناروا فرق نه ڪاوه او تل مو ونس ته وراچول، نو ستاسي يي په دي ښه سر خلاص چي دغه ڪاريه مو آخر اودس درمات ڪري او د هلاکت سبب به مو شي لکه چي فرمايي:

چي حلال و حرام تل نغاري په نس
دا نغارل به دي آخر مات ڪري اودس

د صحابه ڪرامو ﷺ په هڪله څلورمه قصه:

د حضرت علي ڪرم الله وجهه دا عادت و چي ڪله به د لمانځه وخت راغي، نو بدن به يي رږډ واخيستي او مخ به يي تک ڙ شو، يو وخت يو چا بونښنه ځيني وکړل چي ولي پر نا دغه حالت راځي؟

ده مبارک په خواب ڪي ورته وفرمايل چي دا د هغه امانت د اداء ڪبدلو وخت دی کوم چي الله ﷻ پر اسمانونو، پر مځکي او پر غرونو را کښته ڪاوه، هغوی ددي تحمل ونه کړای شو، او ددي څخه عاجزه شول، مگر ما يي تحمل وکړ يعني انسان يي تحمل وکړ، نو اوس به گورو چي زه يي په پوره ډول سره اداء کولای شم او که نه؟

د صحابه ڪرامو ﷺ په هڪله پنځمه قصه:

حضرت ابو حنيفه ﷺ فرمايلي دي چي يو وخت ما په غوښو ڪي د ډوډي توتي پخې ڪړي او ومي خوړلي وروسته ولاړم او د جناب رسول الله ﷺ په خدمت ڪي حاضر شوم، د جناب رسول الله ﷺ په مجلس ڪي ماته نېغونه راغلل، نو جناب رسول الله ﷺ راته وفرمايل چي: يَا هَذَا كَفَّ مِنْ جُشَائِكَ رَأَى

صاحبه خپل تبغ بند ڪړه، ځکه چي په دنيا ڪي تر ټولو زيات نس ډکونکي سړي به د قيامت په ورځ تر ټولو زيات وږي وي (حاکم وېزار)

حضرت ابو حنيفه ﷺ تر دي وروسته ټول عمر په ماريه نس ډوډي ونه خوړله او پر لږ خوراک سر بېره يي لا دا هم وکړل چي صرف يو وخت به يي خوراک ڪاوه، سهار چي به يي ډوډي و خوړله، ماښام به يي نه خوړله او چي ماښام به يي و خوړله نو بيا به يي سهار نه خوړله، په يوه روايت ڪي راغلي دي چي حضرت ابو حنيفه ﷺ د خپل ځان په هڪله فرمايلي دي

فَمَا مَلَأْتُ بَطْنِي مِنْذُ ثَلَاثِينَ سَنَةً. (الترغيب والترهيب)

يعني د جناب رسول الله ﷺ دغه خبره چي ما واورېدله، تر دېرشو کلونو پوري مې خپل نس نه دی ډک کړی يعني په ماريه نس مې ډوډي نه ده خوړلې وگورئ حقيقي عاشقان دغو خلکو ته ويل کيږي، چي د جناب رسول الله ﷺ خبره يي څه ډول عملي کول، افسوس زما او ستا پر حال دی، چي ځانونه مسلمانان بولو، مگر عمل مو څه ډول دی

اصل خبره داده چي دا خلک حقيقي عاشقان وه، د لوی خدای او د هغه د رسول سره يي اخلاص او صداقت درلود په موږ ڪي، خلاص او صداقت کم شوی دی، حضرت عبدالرحمن بابا مو ودي خبري ته متوجې ڪوي چي اخلاص او صداقت خپل ڪړئ نو به کامياب شئ ځکه چي همدا د کاميابۍ شی دی په آخره ڪي خلکو نه وائي ڪه چيري د اخلاص په لاره ڪي تاواني سواست هغه د جا خبره زه په تاوان در سره شريک یم بلکي ددي کار ټول تاوان مو زه بير غاړه

اخلم او ستاسي تر پور زه ځان لاندې کوم

هر چي سنا په لار قدم د راستۍ کيږدي
که يې زبان وي زه رحمان يې پوروي

حضرت عايشې رضي الله تعالى عنها، فرمايلي دي چې نبي کریم ﷺ د تشرین وړلو څخه وروسته به تر ټولو مخکې په امت کې دا مصيبت پيدا شي چې به ماره نس به ډوډۍ خوري، اونس ډکېدل ځکه مصيبت دی، چې کله خلک په ماره نس ډوډۍ و خوري، نو د هغوی بدنونه پندېږي او زړه يې ضعیفه کيږي او پر دوی نفساني خواهشات غلبه کوي (ترغيب عن ابن ابی الدنيا) څومره بختور دي هغه خلک چې د آخرت د وږي کېدو څخه د ځان ساتلو لپاره په دنيا کې په لوږ خوراک راضي وي.

د حضراتو تابعينو او نورو حضراتو (رحمهم الله) قصې:

حضرت عمر بن عبد العزيز رحمه الله د دوهم خليفه حضرت عمر بن خطاب ؓ د زوی حضرت عاصم لمسی ؤ، دغه حضرت ډېر پرهېزگاره، دينداره، د لوی خدای ﷻ څخه بهرېدونکي او د آخرت لوی فکر مند ؤ.

د سليمان بن عبد الملك څخه وروسته دی مبارک د مسلمانانو خليفه وټاکل شو، د سبرت په کتابونو کې دده د تقوی او د لوی خدای ﷻ څخه د بهرې په هکله ډېرې عجيبې قصې راغلې دي، څه وخت چې ده مبارک ته خلافت وروسپارل شو، نو ژړل يې او ويل يې چې ماته ډېر غټ مسؤليت راوسپارل شو، حيران یم چې په آخرت کې به څنگه نجات پيدا کړم، دده د

کوروالا يعني دده د بي بي بيان دی دا وايي کله چې ده مبارک ته خلافت وروسپارل شو او خلکو دده سره بيعت وکړ، تر دې وروسته چې کله دی کورته راغی، نو ډيره يې په اوبنکو باندې لنډه خشته وه، ما چې دا حالت وليدی نو ډېره وار خطا شوم او دده څخه مې پوښتنه وکړه چې خير خودی څه پېښه ده؟ ده راته وفرمايل چې خيريت د کومه ؤ؟ زما پر غاړه د ټول امت بار واچول شو، زه بهرېږم او پر دې خبره ژړا راځي چې د قيامت په ورځ چې زما څخه لوی خدای ﷻ د دوی په هکله پوښتنه وکړي زه به څه جواب ورکوم زه ددې خبرې څخه بهرېږم چې د خدای ﷻ د مخلوق د نه خدمت له وجې به تباه او برباد شم، نو چې ماته هر کله دغه فکر راپيدا شي سم دستي مې سترگو ته ژړا جگه ودرېږي. (تاريخ الخلفاء)

د حضرت عمر بن عبد العزيز په مخکې چې به کله يو چا د مرگ ذکر وکړی، نو دی مبارک به سره ولږېدې او حالات به يې بدل شول، حضرت عطار وايي چې حضرت عمر بن عبد العزيز به هره شپه غټ غټ عالمان راغوښتل او د آخرت او د مرگ خبرې به يې سره کولې، په دې حالت کې به ده مبارک دومره ژړل لکه د يو چا په مخکې چې جنازه پرته وي.

د خلافت د ورسپارلو څخه مخکې دی مبارک ډېر چاغ او ډېر تروتازه ؤ مگر دا چې د خلافت د ورسپارلو څخه وروسته به تل دی مبارک د آخرت په فکر کې غرق ؤ، نو ځکه په دې وخت کې دومره ډنگر شو چې د بدن هر هلوکي يې جلا جلا معلومېدې.

يوه ورځ دده يوه مريي دده مبارک و ښځې ته شکايت وکړی چې هره ورځ

د دال د خورلو څخه نور نوزه تر پزي راغلي يم ، اوس مې نو بېخي د ډېر دال د خورلو څخه خوا گرځي ، د حضرت عمر بن عبد العزيز محترمي مېرمنې په خواب كې ورته وفرمايل چي ستاسې امير المومنين هم ستا په شان هره ورځ دال خوري (تاريخ الخلفاء)

وليد بن سائب وييلي دي چي ما د عمر بن عبد العزيز څخه پورته بل داسې سړي نه دي ليدلي چي تر ده مبارك دي د الله ﷻ څخه ډېر خوف ولري . دده مبارك بڼې محترمي فرمايلي دي چي دده د خلافت په زمانه كې دده دا حالت ؤ چي د دباندې څخه به راغی نو سر به يې پر سجده كښېښودى او دومره به يې وژړل چي د ډېرې ژړا په حالت كې به خوب ورغی او بيد به شو . څه وخت چي به يې سترگې روڼې كړې بيا به يې په ژړا شروع وكړه .

(تاريخ الخلفاء)

د حضرت عمر بن عبدالعزيز ؓ دوهمه قصه:

د حضرت عمر بن مهاجر بيان دى چي يو وخت حضرت عمر بن عبدالعزيز و سېبو ته شوق وشو ، دده مبارك د اكا زوى و ده ته د نحفي په توگه يو سېب ورواستاوه ، ده مبارك دغه سېب راواخيستى او ددغه سېب د خوشبويي يې ډېر صفت او ستاينه وكړل ، او خپل غلام ته يې وويل چي ورشه دغه سېب چي چا را استولى دى هغه ته يې بېرته وروړه ، زما سلام ورته ووايه او ورته ووايه چي ستا تحفه ماته راوړسېدلې ، زما ډېره خوښه شوه ستا يې كور ودان ، اوس زه غواړم چي ستا په خدمت كې يې په ډول د تحفي درواستوم .

د حضرت عمر بن عبد العزيز غلام چي دده مبارك دا خبره واورېدل نو يې و حضرت عمر بن عبد العزيز ته وويل چي اى امير المومنين دا خو يو تحفه ده چي ستا د اكا زوى ورته را استولى ده ، ددې اخسسل څه يروا لري او تحفه فېلول خو يروا كړ دى ځكه چي جناب رسول الله ﷺ هم تحفه قبلوله ؟

حضرت عمر بن عبد العزيز ورته وفرمايل چي د جناب رسول الله ﷺ لپاره تحفه وه ، مگر زما لپاره رشوت دى ځكه چي جناب رسول الله ﷺ ته خلكو صرف د هديې په نيت سره وركوله او ما ته يې بيا په دې نيت سره راكوي چي زما څخه يو كار واخلي . (تاريخ الخلفاء)

د حضرت امام اعظم ابو حنيفه ؒ قصه:

يو وخت حضرت امام اعظم ابو حنيفه ؒ ټوله شپه د سورت يس دغه مبارك آيت وايه او ژړل يې : **وَأَمَّا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمَجْرُمُونَ .**

(سورة يس آيت ۵۹)

ترجمه : او (وبه ويل شي چي) را جلا شئ نن ورځ اى مجرمانو په آيت شريف كې را غلي دي چي د قيامت يه ورځ به و مجرمانو ته دا حكم كېږي چي په دنيا كې خو تاسې ټوله يو ځاى اوسېداست . مگر نن تاسې د نېكو خلكو څخه را جلا شئ ، ځكه چي ستاسې ځاى جلا دى او د نېكانو ځاى جلا دى .

په حقيقت كې هم چي دغه حكم څوك واورې ، نو چي څومره وژاړي هم لږ دي ، ځكه چي هيچا ته دانه ده معلومه چي زما شمار به په مجرمانو كې راځي

او که به نیکانو کی

د حضرت امام زین العابدین رحمۃ اللہ علیہ قصه:

یو وخت حضرت امام زین العابدین رحمۃ اللہ علیہ لمونځ کاوه، په دې وخت کې دده مبارک کور اور واخیست د محلي خلکو د اور د وژلو لپاره خفاستې وهلې. مگر ده مبارک خپل لمونځ کاوه، تر لمنځه وروسته چې خلکو په دې هکله پوښتنه ځینې وکړل، ده ورته وویل: چې د آخرت د اور فکر زما څخه د دنیا اور هېر کړ.

د حضرت علي بن معبد رحمۃ اللہ علیہ قصه:

علي بن معبد چې یو محدث دی بیان کوي، چې یو وخت زه د کرایي په کور کې اوسېدم، یوه ورځ مې یو خط ولېکې. د هغه د وچېدلو لپاره وخاورو ته ضرورت پیدا شو، ددغه سرای دېوالونه کچه یعنې اومه وه، په زړه کې مې دا راوگرځېده چې د دغه دېواله څخه یوڅه خاوره راوتورېم او هغه خط چې مالیکلې و په وچ یې کړم، بیا چې مې فکر وکړی چې دا خو د کرایي سرای دی، زما خپل ځاني سرای نه دی، زه دا حق لرم چې پکښې و اوسېږم، مگر دا حق خو نه لرم چې خاورې یې را وتورېم او خط په وچ کړم، دا ښه کار را معلوم ته شو.

بیا په زړه کې راوگرځېده چې دومره لږ خاوره څه پروا لري؟ دا خو یو معمولي شی دی، ددې منع څوک کوي، نو بیا را ولاړ شوم لږ خاوره مې د دېواله څخه راوتورېله، پر خطه مې واچوله او خط وچ شو، خاوره خو مې پر

خطه باندې واچوله، مگر د شپې مې خوب لیدې چې یو سړی ولاړ دی او راته وايي چې دا به سبا د قیامت په ورځ معلومېږي چې لږ خاوره اخیستل څه پروا لري. (احیاء العلوم)

د حضرت میمون بن مهران رحمۃ اللہ علیہ قصه:

حضرت میمون بن مهران رحمۃ اللہ علیہ یو وخت د لمانځه لپاره مسجد ته تشریف یو وړی که گوري چې جماعت تېر شوی دی، نو سمدستي یې **اِنَّ اللّٰهَ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ** وویل او وروسته یې وفرمایل چې د جماعت لمونځ زما د عراق تر سلطنت لاهم ډېر خوښ دی.

د حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ اللہ علیہ قصه:

حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ اللہ علیہ په څلور سوه یو اويا هجري کال په گیلان کې زېږېدلی دی، عرب و گیلان ته جیلان وايي، حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ اللہ علیہ د البدايه والنهایه معتبر تاریخ یو ډېر متقي پرهېزگاره او د ښو اخلاقو خاوند بللی دی، حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ اللہ علیہ حنبلي مذهب و، نوموړی شيخ رحمۃ اللہ علیہ ډېر متقي، پرهېزگاره، ولی الله او صاحب کرامت شخصیت و، دده د تقوی او پرهېزگاری ډېرې قصې مختلفو کتابونو رااخیستې چې دلته یې صرف یوه قصه زه را نقلوم.

وايي چې په کوچنیوالي کې شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ اللہ علیہ د تعلیم د حاصلولو لپاره و بغداد ته د سفر اراده وکړل، دخپلې مور څخه یې د سفر اجازه

او که په نېکانو کې.

د حضرت امام زين العابدين عليه السلام قصه:

يو وخت حضرت امام زين العابدين عليه السلام لمونځ کاوه، په دې وخت کې دده مبارک کور اور واخيست د محلي خلکو د اور د وژلو لپاره خفاستې وهلې، مگر ده مبارک خپل لمونځ کاوه، تر لمانځه وروسته چې خلکو په دې هکله پوښتنه ځينې وکړل، ده ورته وويل چې د آخرت د اور فکر زما څخه د دنيا اور هېر کې.

د حضرت علي بن معبد عليه السلام قصه:

علي بن معبد چې يو محدث دی بيان کوي، چې يو وخت زه د کرايي په کور کې اوسېدم، يوه ورځ مې يو خط ولېکې، د هغه د وچېدلو لپاره وڅاورو ته ضرورت پيدا شو، ددغه سرای دېوالونه کچه يعني اومه وه، په زړه کې مې دا راوگرځېده چې د دغه دېواله څخه يوڅه خاوره راوتورېم او هغه خط چې مالکلی ؤ په وچ يې کړم، بيا چې مې فکر وکړی چې دا خو د کرايي سرای دی. زما خپل ځاني سرای نه دی، زه دا حق لرم چې پکښې و اوسېږم، مگر دا حق خو نه لرم چې خاورې يې راوتورېم او خط په وچ کړم، دا ښه کار را معلوم نه شو.

بسا به زړه کې راوگرځېده چې دومره لږ خاوره څه پروا لري؟، خو يو معمولي شى دی، ددې منع څوک کوي، نو بيا را ولاړ شوم لږ خاوره مې د دېواله څخه راوتورېله، پر خطه مې واچوله او خط وچ شو، خاوره خو مې پر

خطه باندې واچوله، مگر د شپې مې خوب ليدى چې يو سړى ولاړ دی او راته وايي چې دا به سبا د قيامت په ورځ معلومېږي چې لږ خاوره اخيستل څه پروا لري. (احياء العلوم)

د حضرت ميمون بن مهران عليه السلام قصه:

حضرت ميمون بن مهران عليه السلام يو وخت د لمانځه لپاره مسجد ته تشریف يو وړی که گوري چې جماعت تېر شوى دى، نو سمدستي يې اَنَّا لِلّٰهِ وَاَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ وويل او وروسته يې وفرمايل چې د جماعت لمونځ زما د عزاق تر سلطنت لاهم ډېر خوښ دى.

د حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني عليه السلام قصه:

حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني عليه السلام په څلور سوه يو اويا هجري کال په گيلان کې زېږېدلى دى، عرب و گيلان ته جيلان وايي، حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني عليه السلام د البدايه و النهايه معتبر تاريخ يو ډېر متقي پرهېزگاره او د ښو اخلاقو خاوند بللى دى، حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني عليه السلام حنبلي مذهبى ؤ، نوموړى شيخ عليه السلام ډېر متقي، پرهېزگاره، ولى الله او صاحب کرامت شخصيت ؤ. دده د تقوى او پرهېزگارى ډېرې قصې مختلفو کتابونو را اخيستې چې دلته يې صرف يوه قصه زه رانقلوم:

وايي چې په کوچنيوالي کې شيخ عبدالقادر جيلاني عليه السلام د تعليم د حاصلولو لپاره و بغداد ته د سفر اراده وکړل، دخپلې مور څخه يې د سفر اجازه

واخيستله او د يوه کاروان سره رهي شو، د سفر څخه مخکې دده مبارک مور يو څه پيسې ددې لپاره چې سپابه ده ته په کارورشي د صدرۍ په شا کې ور وگنډلي او دده څخه يې دا وعده واخيستله چې به خپل ټول روند کې به هڅکله درواغ نه وايي. نو هغه و چې نوموړی شيخ د تعليم حاصلولو لپاره د سو کاروان سره په سفر روان شو، په لاره کې يو ځای دغه کاروان غلو او داپړ مارانو ودراره او يول کاروان يې لوټ کړ. په دې دوران کې يو غل وشيخ عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه ته راتبر شو او د ټوکو په ډول يې ورته وويل اي هلکه! ستا څخه خو به پيسې نه وي در سره؟

حضرت شيخ رحمته الله عليه په ځواب کې ورته وويل چې هو ولې نه شته؟ اتفاقاً يو بل غل هم راغی او د حضرت عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه څخه يې همدا پوښتنه وکړل، شيخ په ځواب کې ورته وفرمايل چې هو زما سره هم پيسې شته، غله چې د حضرت شيخ رحمته الله عليه دا خبره واورېده، نو يې ورته وويل کومه دي چيرې دي پتي کړي دي؟ شيخ ورته وفرمايل چې زما د صدرۍ په شا کې گنډل شوي دي، غله چې دا خبره واورېده، نو برابر يې وخپل مشر ته بوتلی او هغه ته يې دا قصه وکړل ويل دغه هلک و ابي چې زما سره هم پيسې را سره دي او د صدرۍ په شا کې مې گنډل شوي دي. د غلو مشر چې دا خبره واورېدل، ده هم د شيخ څخه همدا پوښتنه وکړل

شيخ صاحب رحمته الله عليه د غلو مشر ته هم په ځواب کې همدا خبره وکړل چې د صدرۍ په شا کې مې گنډل شوي دي. د غلو مشر سمدستي را ولاړ شو او دده صدرۍ يې سره وبلته، رښتيا هم چې د صدرۍ په شا کې پيسې پيدا شوې.

وروسته د غلو مشر و شيخ صاحب رحمته الله عليه ته وويل چې ته چا مجبوره کړې چې رښتيا ووايي، که تا درواغ ويلي وای او دا خبره دي کړې وای، چې زما سره پيسې نشته نو موږ خو په تا کې تلابني نه کوله؟

شيخ صاحب په ځواب کې ورته وفرمايل چې ما د خپلې مور سره دا وعده کړې ده چې زه به هېڅکله درواغ نه وایم نو زه پخپله وعده کې خيانت نه کوم دا چې ستا يوه ملگري زما څخه دا پوښتنه وکړل چې پيسې در سره شته او که نه؟

ما هم رښتيا ورته وويل چې هو زما سره پيسې شته، بيا هغه راته وويل چې چيرې دي پتي کړي دي؟ ما ورته وويل چې زما د صدرۍ په شا کې گنډل شوي دي

د غلو مشر چې د شيخ صاحب رحمته الله عليه دا خبره واورېدل نو د شيخ صاحب رحمته الله عليه و صداقت ته حيران پاته شو، او د ځانه سره يې وويل چې وگوره دغه کوچنی هلک دومره پر خپل عهد او وعده وفا کوي، زما حال وگوره چې د لوی خدای ج سره مې وعده کړې ده، مگر وفا مې نه ده پر کړې، د حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه خبرو د غلو پر مشر ډېر تاثير وکړی او سمدستي يې توبه وکښله او د کاروان مالونه يې بېرته ټول وروسپارل او د ټول عمر لپاره يې د غلا او داپړه ماري څخه توبه وکښله

حضرت عیسیٰ عليه السلام به په کوم عمر کې د آسمانه څخه مخکې ته راکښته کېږي

پوښتنه: زموږ د ټولو مسلمانانو دا عقیده ده چې عیسیٰ عليه السلام به د دوهم واري لپاره بیا دنیا ته تشریف راوړي، نو د حدیث له رویه به په کوم عمر کې تشریف راوړي، آیا به هغه عمر کې به تشریف راوړي چې الله جل جلاله دی مبارک آسمان ته پورته کړی دی؟

ځواب: حضرت عیسیٰ عليه السلام چې په کوم عمر کې آسمان ته خپژول شوی دی به هم هغه عمر کې به بېرته مخکې ته راکښته کېږي، یعنې د څومره کلونو په عمر چې دی آسمان ته پورته شوی دی، د هغومره کلونو په عمر به وي چې بېرته به د آسمانه څخه مخکې ته راکښته کېږي.

د حضرت عیسیٰ عليه السلام په آسمان کې پاته کېدل او هلته ژوند کول، دده پر صحت او عمر باندې کوم تاثیر نه کوي، لکه جنتیان چې په جنت کې به د همېشه لپاره ځوانان وي او هیڅ زورتیا به ورباندې نه راځي، او نه به د جنت آب و هوا، دوی صحت او عمر متاثره کوي، یعنې که هر څومره او په زرهاروو کلونه ورباندې تېر شي بیا به هم دوی ځوانان وي سپین ږيري کېږي او ږیري به نه.

حضرت عیسیٰ عليه السلام چې دا وخت په آسمان کې ژوند کوي، دا د مخکې په ډول ژوند نه دی چې زړېدل او ناجوړي ورسره تړلې ده، بلکې پرده هلته د آسمان قوانین جاري دي، په قرآن شریف کې الله جل جلاله فرمایلي دي چې

ستاسې درب یوه ورځ ستاسې د شمار په حساب سره د زرو کلونو سره برابره ده* ددې آسماني قانون مطابق عیسیٰ عليه السلام چې د کوم وخت څخه آسمان ته پورته کړل شوی دی د هغې زمانې څخه نیولې تر اوسه پورې پرده باندې دوي ورځې هم نه دي تېرې شوي، ځکه چې دا اوس خو دده د میلاد او زېږېدنې دوه زره کاله پوره شوي دي، نو د هغه وخت څخه چې دی آسمانونو ته پورته کړل شوی دی د هغه وخت څخه نیولې تر اوسه پورې خو دوه زره کاله لا نه دي پوره شوي.

نو اوس ته فکر وکړه، آیا صرف په دوو ورځو کې انسان ږیري؟ ښکاره خبره ده چې نه په دوو ورځو کې انسان ږیري او نه په دوو ورځو کې د انسان یر بدن یو ښکاره تغیر راځي (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۴۶)

آیا حضرت عیسیٰ به د نبي په حیثیت مخکې ته تشریف راوړي او که د امتي په حیثیت:

پوښتنه: آیا حضرت عیسیٰ عليه السلام به په حیثیت د نبي تشریف راوړي او که به د جناب رسول الله ﷺ د یو امتي په حیثیت تشریف راوړي، که ږیري به حیثیت د نبي تشریف راوړي، نو بیا جناب رسول الله ﷺ خاتم النبیین یعنې آخري نبي څنګه کېدلای شي؟

ځواب: وروره! عیسیٰ عليه السلام چې مخکې ته تشریف راوړي، نو دی به پخپل ذات کې هماغه ډول نبي وي لکه پخوا چې و، خو خبره داده چې د رسول الله ﷺ

په راتگ سره د حضرت عیسیٰ عليه السلام شریعت منسوخته شوی دی او نور دده د نبوت دور ختم شوی دی، نو په دې وجه چې کله عیسیٰ عليه السلام مخکې ته تشریف راوړي، نو د جناب رسول الله ﷺ د شریعت پیروي به کوي او د جناب رسول الله ﷺ امتي په حیثیت سره به راځي. د حضرت عیسیٰ عليه السلام مخکې نه شریف راوړل د ختم نبوت خلاف نه دی، ځکه چې نبي آخر الزمان جناب رسول الله ﷺ دی، حضرت عیسیٰ ته خو نبوت تر جناب رسول الله ﷺ مخکې رسېدلی و. (فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۴۶)

حضرت عیسیٰ عليه السلام به څه ډول پېژندل کېږي:

پوښتنه: که چیرې حضرت عیسیٰ عليه السلام به اسمان کې د جسم سره موجود وي، نو چې کله هغه راکښته کېږي، آیا خلک به دی مبارک د راکښته کېدو په حالت کې ويني او که نه، که چیرې یې څوک وويني نو بیا خو ښکاره خبره ده چې په دې صورت کې به هیچا ته د انکار کولو هېڅ گنجایش نه وي او ټول خلک به پر هغه ایمان راوړي؟

جواب: هو صاحبہ عیسیٰ عليه السلام چې کله د آسمانه څخه راکښته کېږي خلک به یې ويني، ددې خبر په قرآن او حدیث کې موجود دی په قرآن شریف کې د حضرت عیسیٰ عليه السلام په تذکیر کې دا ډول راغلي دي: "او نه دي هېڅوک د اهل کتابو څخه مگر ضرور به هغه ایمان راوړي د هغه د مرگ څخه مخکې او د قیامت په ورځ به هغه په دوی باندې گواه او شاهد وي" (سورة النساء)

او همدا رنگه په حدیث شریف کې راغلي دي

او زه تر ټولو خلکو ډېر نژدې یم عیسیٰ بن مریم ته، ځکه چې زما او د هغه په منځ کې هېڅ نبي نه دی راغلی، نو کله چې تاسې هغه ووينئ نو ویې پېژنئ، میانه قد به یې وي، سور او سپین مخ به یې وي، سیده ورپښتان به یې وي، د راکښته کېدو پر وخت به دده د سره څخه څاڅکي راټویېږي، که څه هم چې هغه ته به لوند والی نه وي رسېدلی، د څر رنگ دوه څادرونه به یې پر ځان اچولي وي، صلیب به مات کړي، خنزیر به ووژني. جزیه به بنده کړي او ټوله مذهبونه به معطله کړي، تر دې چې الله ﷻ به د هغه په زمانه کې د جال کذاب هلاک کړي، په محکمه کې به د امن او امان دوره شروع شي، تر دې اندازې چې اوسنان به د زمريانو سره، پرانگان به د غواوو سره، او شرمېشان به د پسونو سره څریري، کوچنیان به د مارانو سره لوبې او بازی کوي، مگر یو بل ته به نقصان نه رسوي، نو چې څومره زمانه الله ﷻ ته منظوره وه عیسیٰ عليه السلام به پر محکمه باندې اوسېږي، څه زمانه وروسته به عیسیٰ عليه السلام وفات شي، مسلمانان به دده د جنازې لمونځ اداء کړي او بیا به یې ښخ کړي.

(مسند احمد جلد ۲ صفحه ۴۳۷ - فتح الباري جلد ۶ صفحه ۴۹۳)

د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د

تشریف راوړلو مقصد څه شی دی:

پوښتنه: د حضرت عیسیٰ علیہ السلام مخکې ته د تشریف راوړلو مقصد څه شی دی او دده کار به څه شی وي دا چې د اسلام دین یو مکمل دین دی نو ښکاره خبره ده چې دده راتگ به د عیسایانو د اصلاح لپاره وي. آیا دا خبره صحیح ده؟

ځواب: د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د تشریف راوړلو مقصد پخپله جناب رسول الله ﷺ په تفصیل او وضاحت سره بیان کړی دی. خو زه دلته صرف د یوه حدیث راوړل کافي بولم د حضرت ابو هريره ؓ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې انبیاء علیهم السلام یو تر بله علای وروڼه دي. د دوی میندې جلا جلا دي، مگر د دوی ټولو دین یو دی او زه د عیسی بن مریم سره تر ټولو زیات تعلق لرم. ځکه چې زما او دده په منځ کې هېڅ نبي نه دی راغلی او دی به د آسمانه څخه را نازلېږي. نو کله چې مودی ولیدی ویی پېژنئ، میانه قد به یې وي، رنگ به یې سور او سپین وي، څر رنگه دوه څادر وڼه به یې پر ځان اچولي وي چې د آسمانه به را کښته شي، د سر مبارک څخه به یې گویا څاڅکي راتویېږي که څه هم چې لوند والی به نه وي ورته رسېدلی.

نو کله چې رانازل شي صلیب به مات کړي، خنزیر به ووژني، جزیه به بنده کړي او ټولو خلکو ته به د اسلام دعوت ورکړي او الله ﷻ به دده په زمانه کې

د اسلام څخه ماسپو نور ټول ملتونه هلاک کړي همدارنگه به الله ﷻ دده په زمانه کې مسیح د جال هلاک کړي، د مخکې پر مخ به د امن او امان دوره شروع شي، زمریان به د اوبسانو سره، پړانگان به د غوایانو سره، شرمېنان به د پسونو سره څریږي، کوچنیان به د مارانو سره لوبې او بازی کوي، مگر هغوی به و دوی ته نقصان نه رسوي. حضرت عیسی بن مریم علیہ السلام به په مخکې څلوېښت کاله پاته شي، بیا به هغه وفات شي، مسلمانان به د هغه جنازه وکړي او ښځ به یې کړي

(مسند احمد جلد ۲ صفحه ۴۰۶ - فتح الباري جلد ۶ صفحه ۲۵۷)
فتاوی یوسفیه لیکي چې دده حدیث څخه معلومیږي چې د حضرت عیسی علیہ السلام تگلاره به د یهودو او نصاراوو اصلاح او د یهودیت او نصرانیت اثار د مخکې د مخ څخه پاکول وي، مگر دا چې دغه زمانه د خاتم الانبیاء حضرت محمد مصطفی ﷺ د نبوت او بعثت ده، نو ددې وجې به دی د محمدی امت د یو فرد او د حضرت محمد مصطفی ﷺ د یو خلیفه په حیثیت تشریف راوړي، همدارنگه په یو بل حدیث شریف کې راغلي دي:

“واورئ! چې زما او د حضرت عیسی بن مریم علیهما السلام په منځ کې هېڅ نبي نه دی راغلی دا خبره واورئ چې هغه به زما څخه وروسته زما په امت کې زما خلیفه وي، دا خبره واورئ چې هغه به د جال قتل کړي، صلیب به مات کړي. جزیه به بنده کړي، جنگ به خپله وسله وغورځوي، واورئ! ستاسې څخه چې کوم څوک د هغه سره یو ځای شي زما سلام دي پرووایی”

(مجمع الزوائد جلد ۸ صفحه ۲۰۵ - تفسیر درمنثور جلد ۲ صفحه ۲۴۲)

حضرت عیسیٰ علیہ السلام په

اسمان کې څه ډول ژوند کوي:

پوښتنه: دا چې د قرآن او احادیثو په رڼا کې دا واضحه ده چې حضرت عیسیٰ (عليه السلام) دا وخت په اسمان کې ژوند کوي، نو اوس موږ په دې هکله پوښتنه کوو چې حضرت عیسیٰ (عليه السلام) به کوم اسمان کې دی او دده د انساني ضروریاتو غوښتنې څنگه ترسره کیږي، مثلاً خوراک او څښاک، خوب کول او داسې نور انساني ضرورتونه څنگه ورته رسېږي که په دې هکله وضاحت وکړئ ډېره به ښه وي؟

ځواب: د حضرت عیسیٰ (عليه السلام) اسمان ته ژوندی خپژول او قیامت ته نژدې برته مخکې ته رانازیږېدل دا خود اسلام یو قطعي عقیده ده چې بردي باندې د قرآن او حدیث قطعي دلائل قائم دي او پر دې د ټول امت اجماع ده د معراج په حدیث کې راغلي دي چې د جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د حضرت عیسیٰ (عليه السلام) سره په دوهم اسمان کې ملاقات اولیده کتنه و شول، او په اسمان کې د مادي غذا، بولو او اودن ماتي ضرورت نه پېښیږي، لکه په جنت کې چې جنتیانو ته ددې شیانو ضرورت هیڅکله نه پېښیږي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۴۹)

د قیامت علامې:

جبرئیل (عليه السلام) د جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) څخه پنځم سوال داو کړی چې داسې علامې او نښانې راوښییه چې دا معلومه شي چې قیامت نژدې دی، جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ده ته په ځواب کې د قیامت دوې علامې وروښودلې وېل، اوله نښانه د قیامت داده چې مینځه به خپله مالکه وزیروي

ددې خبرې تشریح عالمانو په څو ډوله سره کړې ده، فتاوی یوسفیه لیکي چې تر ټولو ښه توجیه یې دا معلومېږي چې په دې کې د اولاد د نافرمانۍ و طرف ته اشاره ده

مطلب دا دی چې قیامت ته نژدې به اولاد د خپل مور او پلار څخه دومره نافرمانه شي، تر دې اندازې نجونې چې په فطرت کې یې د مور او د پلار اطاعت، خصوصاً بیا د مور سره محبت او مینه وي هغه به لا هم د دوی په خبره سر نه گروي یعنې د مور او پلار خبرې ته به دومره اهمیت نه ورکوي لکه یو بادار چې د خپل غلام او مینځې خبره دومره د توجه قابله نه گڼي، یعنې په کور کې به د مور او پلار حیثیت د مریي او مینځې په ډول شي

جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د قیامت دوهمه نښه دا بیان کړل وېل هغه خلک چې تر پرونه پورې یې په ټولنه کې هیڅ حیثیت نه درلودی چې په لوڅو پښو او په لڅ بدن به یې پسونه او میږې خړولې، هغه به په غټو غټو، لوړو لوړو کوټیانو او بلډنگانو فخر کوي، یعنې رذیله خلک به عزتمند شي.

ددغودوو علامو (نښانو) څخه ماسپو په احادیثو کې د قیامت د راتژدې

کېدو نورې هم ډېرې علامې (نښانې) ذکر دي، مگر دغه ټوله د قیامت کوچنۍ علامې دي او د قیامت هغه غټې علامې چې د هغو تر ښکاره کېدو وروسته به د قیامت په راتلو کې ډېر وخت نه تېرېږي په لاندې ډول دي.

۱- د حضرت مهدي علیه الرضوان ښکاره کېدل او د بیت الله شریفې په محامخ د رکن او د مقام ابراهیم په منځ کې د خلکو دده پر لاس د خلافت بیعت کول.

۲- دده یعني حضرت مهدي په زمانه کې د دجال راوتل او تر څلوېښتو ورځو پورې په مځکه کې فساد خپرول.

۳- د دجال د وژلو لپاره د آسمانه څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام را نازلېدل.

۴- یا جوج ماجوج راوتل.

۵- د صفاد غره څخه د دابة الارض راوتل.

۶- د مغرب د طرفه څخه د لمر راختل او دغه د قیامت تر ټولو غټه علامه (نښانه) ده، په دې سره به هر چاته دا فکر ورپیدا کېږي چې اوس نو د مځکې او آسمان نظام خرابېدونکی دی او اوس به د دنیا په ختمېدلو او د قیامت په راتللو کې ډېر وخت نه تېرېږي، ددغې علامې په لیدلو سره به په خلکو کې ډېر خوف او بېرته خپریږي، دا به ددې دنیا د زکندن وخت وي، لکه څه ډول چې د زکندن په حالت کې توبه نه قبلېږي. همدا ډول چې کله لمر د مغرب د طرفه څخه راوخیږي، د توبې د روازه به بندېږي، همدا ډول نورې غټې غټې علامې هم جناب رسول الله ﷺ بیان کړي دي.

قیامت یو ډېر خوفناک او بېروونکی شی دی، الله ﷻ دې موږ ټولو ته

ددغې ورځې لپاره د تیاری کولو توفیق راکړي او د قیامت د ورځې درسوایی او ددغې ورځې د سختیو څخه دې مو الله ﷻ پخپله پناه کې وساتي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۶۵)

د یا جوج ماجوج قصه د حدیثو په معتبرو او غټو کتابونو کې ښه په تفصیل سره راغلې ده، که غواړئ چې مطالعه یې کړئ نو صحیح مسلم، مسند احمد، ابوداؤد، ترمذی، ابن ماجه، مستدرک حاکم، کنز العمال او نورو ته رجوع وکړئ.

همدارنگه د دابة الارض راوتل هم د قیامت د غټو علامو څخه یوه علامه ده چې ذکر یې د قرآن شریف د سورة النمل په (۸۲) نمبر آیت کې راغلې دی او په احادیثو کې هم دا په علامات کبریٰ کې شامله شوې ده، په یو حدیث کې راغلي دي چې د قیامت د راتلو څخه مخکې چې د خلکو په وړاندې د قیامت کومې علامې ښکاره کیږي، په هغوی کې به یوه علامه د مغرب د طرفه څخه د لمر راختل وي او د خابثت په وخت کې به د خلکو په مخکې د دابة الارض راوتل وي، په دوی کې چې کومه علامه مخکې ظاهره شوه بېله به هم سمدستي په پسي وي. (مشکوٰة، صحیح مسلم)

په یو بل حدیث کې راغلي دي چې تر شپږو شیانو مخکې به نېکو او ښو عملونو کې تلوار کوئ:

۱- دخان (دود).

۲- د جال.

۳- دابة الارض

۴- د مغرب د طرفه څخه د لمر راختل.

۵- عامه فتنه.

۶- د هر سړي په اړوند خاصه فتنه

(مشکوٰۃ شریف صفحه ۴۷۲)

په یو بل حدیث کې راغلي دي وايي: درې لاندې شيان چې کله ښکاره شي نو که چا تر دې مخکې ایمان نه وي راوړی یا یې د ایمان په حالت کې څه ښکې نه وي کړې نو هیڅا ته د ایمان راوړل فائده نه کوي:

۱- د مغرب د طرفه څخه د لمر راختل.

۲- د دجال ظاهرېدل.

۳- د دابة الارض راوتل

(مشکوٰۃ، صحیح مسلم)

داسې څرگندېږي چې ددې دنیا لپاره د لمر راختلو او د لمر لوېدلو نظام داسې دی لکه څه ډول چې د انسان د نبض رفتار دی، د څه وخته څخه چې انسان پیدا شوی دی د هغه وخته څخه دده نبض ښه باقاعده چلیږي، مگر د زکندن پر وخت لومړی په نبض کې بې قاعدگي راشي او لږ وخت وروسته بالکل ودریږي، همدا ډول د کومه وخته څخه چې الله ﷻ دغه دنیا پیدا کړې ده د هغه وخته څخه د لمر د راختلو او لوېدلو په نظام کې هېڅ خلل او خالي ګاه نه ده راغلې. مگر د قیامت څخه لږ مخکې پر دغه دنیا باندې هم د زکندن

حالت راځي او په نبض کې یې بې قاعدگي رامنځ ته کیږي

لکه څه ډول چې د زکندن په وخت کې ایمان ته قبلېږي همدا ډول چې کله لمر د مغرب د طرفه څخه راوځي په دې وخت کې چې د دنیا د زکندن وخت دی، په دې وخت کې د توبې دروازه هم بندېږي، او د ایمان راوړل فائده نه کوي او نه داسې ایمان معتبره دی، د توبې د دروازې د بندېدو وروسته به یې ایمانه خلک رسوا کیږي، پر مؤمن او کافر به جلا جلا نښانې لگول کیږي

د دابة الارض چې څه وخت راووزي، نو دهغې سره به د موسیٰ علیه السلام لکړه او د سلېمان علیه السلام انگشتري وي، په انگشتري سره به د مومن پر مخ مهر لکوي چې ددغه مهر په وجه سره به د مؤمن مخ برېښي او خلا به پیدا کوي او د کافر پر پزه به د موسیٰ علیه السلام په لکړه مهر لگوي (چې د هغه په وجه سره به د کفر تور والی دده پر مخ ښکاره کیږي) چې ددې په سبب سره به د کافر او د مومن ترمنځ فرق راځي.

د دابة الارض لږ وروسته به یوه ډېره پاکیزه هوا چلیږي چې په دې سره به نوله د ایمان خاوندان مړه کیږي او یوازې شریر خلک به پاتېږي. د حیواناتو په شان به پر سرکانو باندې ناروا کارونه کوي او یو تر بله به شهوت سره پوره کوي او پر دغو کسانو به قیامت راځي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۸۵ بحواله مشکوٰۃ)

د حضرت مهدي ﷺ په هکله د اهل سنتو عقیده:**پوښتنه:** د حضرت مهدي ﷺ په هکله د مسلمانانو څه عقیده ده. آیا

حضرت مهدي ﷺ نبي دی او که نه او آیا پرده وحی رانازلیري او که نه؟

جواب: د حضرت مهدي ﷺ په هکله چې جناب رسول الله ﷺ څه فرمایلي دي او پر هغه د اهل حق اتفاق دی د هغو خلاصه داده چې دی مبارک به د حضرت بي بي فاطمة الزهرا ﷺ د نسله څخه وي، او نجيب الطرفین سيد به وي، دده مبارک نوم به محمد او د پلار نوم به يې عبدالله وي، لکه څه ډول چې زوی په صورت او په سیرت کې د پلار سره مشابه وي، همدا ډول به دی مبارک هم په شکل، شباغت، اخلاق او شمائلو کې د جناب رسول الله ﷺ سره مشابه وي، دی مبارک به نبي نه وي، او نه به پرده باندې وحی رانازلیري، نه به د نبوت دعوه کوي او نه به څوک دده پر نبوت باندې ايمان راوړي

دده مبارک او د کفارو تر منځ به ډېر خونړي جنگونه کیري، دده مبارک په زمانه کې به د دجال خروج کیري او دی مبارک به د دجال د لښکرو په محاصره کې راگیريږي، پوره د سهار د لمانځه پر وخت به د دجال د وژلو لپاره سيدنا عیسیٰ ﷺ د آسمانه څخه رانازلیري او د سهار لمونځ به د حضرت مهدي ﷺ په اقتداء کې کوي، د لمانځه څخه وروسته به د دجال و خواته مخه کړي، هغه لعین به وتښتي، حضرت عیسیٰ ﷺ به په هغه پسې تر شا روان شي او به باب لد کې به یې ووزني. د دجال لښکر به هم ووژل شي او د یهودیت او نصرانیت یوه یوه علامه به یو په بل پسې له منځه ولاړه شي. دا هغه عقیده ده چې د جناب رسول الله ﷺ څخه نیولې ټوله سلف صالحین، صاحبه کرام، تابعین او ائمه مجتهدین مبارکان ددې معتقد پاته شوي دي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۶۷)

حضرت مهدي ﷺ به څه وخت پيدا کيږي او

تر څومره مودې پورې به په دنيا کې پاتيري؟

د حضرت مهدي ﷺ د ظهور متعین او معلوم وخت قرآن او حدیث نه دی بیان کړی، یعنې په قرآن او حدیث کې دا نه دي بیان شوي چې دده ظهور به په کومه صدۍ یا په کوم کال کې کيږي، البته په حدیثو کې دا راغلي دي چې دده مبارک ظهور به د قیامت د هغه غټو علامو څخه هغه ابتدایي علامه وي چې بالکل به و قیامت ته نژدې ظاهریږي او دده مبارک تر ظهور وروسته به د قیامت په راتللو کې ډېره وقفه نه راځي.

دا چې امام مهدي ﷺ به چیرې پيدا کيږي؟ په دې هکله د حضرت علي کرم الله وجهه څخه یو روایت دا رانقل شوی دی چې په مدینه منوره کې به د هغه زېږېدنه او تربیت کيږي، په مکه مکرمه کې به د هغه د خلافت سره بیعت کيږي او بیت المقدس به د هغه د هجرت ځای وي د روایاتو او اثارو مطابق دده مبارک عمر به دده د خلافت سره د بیعت په وخت کې څلوېښت کاله وي.

څه وخت چې دده مبارک سره د خلافت بیعت وشي، نو دده د خلافت په اووم کال به دجال راوړي، د دجال د وژلو لپاره به حضرت عیسیٰ ﷺ د آسمانه څخه رانازلیري حضرت مهدي ﷺ به دوه کاله د حضرت عیسیٰ ﷺ په ملګرتیا کې تېروي او د نهم څلوېښت کالو په عمر کې به دی وفات کيږي.

(فتاوی یوسفیه جلد اول صفحه ۲۶۷)

د حضرت امام مهدي عليه السلام د

ظهور علامي به څه شي وي:

د حضرت ام سلمه (رضي الله عنها) څخه روايت دی چې جناب رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې "د يو خليفه د مړينې په وجه به (د هغه د ځای ناستې پر مسئله باندې) اختلاف پيدا شي نو د مدينې د خلکو څه به يو سړی (ددې بهرې څخه چې ما خليفه نه کړی) مکې مکرمني ته وتښتي. مگر خلک به دده د انکار سره سره دی د خلافت لپاره منتخب کړي. د حجر اسود او مقام ابراهيم په منځ کې به (د بيت الله شريفې منځ ته) خلک دده پر لاس بيعت وکړي (دغه سړی به مهدي ﷺ وي)"

بيا به د شام د ملک څخه يو لښکر دده د مقابلې لپاره راوېږل شي، لېکن هغه لښکر به په "بيدا" نومي ځای کې چې د مکې شريفې او مدينې شريفې په منځ کې واقع دی په مخکې کې به ښخ کړل شي، کوم خلک چې دا وويني نو هر چا ته به يعني دليري ليري سيمو خلکو ته به لا دا معلومه شي چې دا مهدي ﷺ دی، همدا ډول به د شام د ملک ابدال او د عراق د خلکو جماعتونه به دده مبارک په وړاندې حاضر شي او دده سره به بيعت وکړي، بيا به د قريشو يو سړی چې د هغه د نېکه قبيله به په بنو کلب کې وي دده مبارک په مقابل کې رابورته شي. دی مبارک به د مقابلې لپاره يو لښکر ور واستوي، دغه لښکر به پر هغوی باندې بری پيدا کړي او غټه محرومي ده د هغه سړي لپاره چې د بنو کلب د مالونو د غنيمت د تقسيمېدلو پر وخت پر موقع باندې حاضر

نه وي، نو حضرت مهدي ﷺ به په ډېره ښه طريقه مال تقسيم کړي، دی مبارک به د نبي ﷺ د سنتو موافق عمل کوي او اسلام به خپله ډېره پر مخکې باندې واچوي (يعني د اسلام دين ته به استقرار ورپه برخه شي او ښه به مضبوط شي)، حضرت مهدي ﷺ به اووه کاله نور پاته شي، بيا به وفات شي او مسلمانان به دهغه د جنازې لمونځ وکړي

(دغه حديث په مشکوٰۃ شريف کې په ۴۷۱ صفحه کې د ابوداؤد په حواله سره درج دی او امام سيوطي رحمه الله "دالعرف الواردی فی آثار المهدي ﷺ" نومي کتاب په (۵۹) صفحه کې د ابن ابي شيبه، احمد، ابوداؤد، ابويعلی او طبراني په حواله سره رانقل کړی دی)

آيا امام مهدي صاحب د پېغمبرانو

سره برابره درجه لري:

حضرت امام مهدي ﷺ به نبي نه وي، په دې وجه د هغه درجه هيڅکله د پېغمبرانو سره نه شي برابرېدای، او حضرت عيسيٰ عليه السلام چې د حضرت مهدي ﷺ د خلافت په زمانه کې رانازلېږي هغه به له شکه د مخکې څخه اولوالعزمه او د ډېرې غټې رتبې نبي دی.

(فتاوی يوسفیه جلد اول صفحه ۲۷۶)

آيا څوارلسمه صدي آخري صدي ده؟

پوښتنه: ځينې خلک وايي چې څوارلسمه صدي آخري صدي ده او د څوارلسمې صدي د ختمېدو وروسته قيامت راځي آيا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: نه وروره! دغه خبره سراسر غلطه ده، په قرآن شريف، حديث نبوي ﷺ کې د قيامت معين وخت نه دی ټول شوی او د قيامت د راتللو لپاره چې کومې غټې غټې علامې بيان شوي دي، تر اوسه پورې هغه نه دي شروع شوي. د هغو علامو په ښکاره کېدو کې هم يو څه موده لگيږي. په دې وجه دا خيال محض جاهلانۍ دی چې د څوارلسمې صدي د ختمېدو سره به قيامت راځي. (فتاویٰ يوسفیه جلد اول صفحه ۲۷۹)

فقه څه شي ته ويل کيږي؟

د نصوصو په مقصدونو باندې پوهېدلو ته فقه ويل کيږي، الله ﷻ دغه فضيلت و متقدمينو ته ورپه برخه کړې دی، ددغه ژور فهم او ادراک له مخې حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله عليه، حضرت امام شافعي رحمته الله عليه او داسې نورو ته امامان وبل کيږي، بايد ووايم چې د همدغه خاص صفت په وجه سره ائمه مجتهدين په ټول امت کې د ستورو په شان ځليږي، پاته دا خبره شوه چې به دغو امامانو يعني حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله عليه، حضرت امام شافعي رحمته الله عليه، حضرت امام مالک رحمته الله عليه او حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه

کې کوم يو افضل دی، په دې هکله تحفة العلماء د بدائع په حواله څه دا راز ليکي

په دې هکله موږ ته خبره نه ده په کار او نه موږ ددې کار قابل يو چې د دومره لويو فقهاوو په منځ کې رتبې وټاکو، لومړی څو موږ ددې کار اهليت نه لرو، دوهم دادی چې موږ په دې هکله دومره احتياط نه شو کولای، ځکه چې که د يوه امام پر بل امام فضيلت بيانوو، نو ښکاره خبره ده چې د بل امام تنقيص راڅخه کيږي. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۷)

د فقهي تعريف

پوښتنه: د فقهي تعريف څه شی دی؟

جواب: د فقهي تعريف امام صاحب رحمته الله عليه په دې ډول سره کړی دی: **مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَالِهَا وَمَا عَلَيْهَا.**

ترجمه: د اخروي گټو په لحاظ سره خپل نفس پېژندل.

ددې څخه معلومه شوه چې اعمال ظاهري او باطني دواړو ته فقه ويل کيږي، ځکه چې په سلفو يعني پخوانيو علماوو کې فقه يوازې د ظاهري احکامو د علم نوم نه ؤ، بلکې و ټولو احکامو ته که ظاهري وي او که باطني فقه ورته ويل کېده (حسن العزيز جلد ۴ صفحه ۲۹۵)

صرف د کتابونو د ویلو نوم فقه نه ده:

پوښتنه: آیا یوازې د کتابونو په ویلو سره فقه لاسته راتلای شي که نه؟

جواب: صرف د کتابونو د ویلو نوم فقه نه ده، ځکه چې فقه یو نور دی. چې د فقیه په زړه کې پیدا کیږي، چې د دغه نور په برکت سره په دین کې پوهه حاصلیږي. الله ﷻ چې څه وخت وغواړي دغه نور دده څخه ورکولای شي، په لکونو کتابونه به یې ویلي وي، مگر دین به یې په پوهه او فکر کې نه راځي. نو دغه سړی فقیه نه شي جوړېدلای، باید ووايم چې د فقهې دغه نور په طاعت او عبادت سره لاس ته راتلای شي او په گناه سره له منځه ځي، نو کوم فقیه چې متقي او پرهېزگاره نه وي، هغه یوازې د کتابونو فقیه دی حقیقي فقیه نه دی، څه وخت چې دا معلومه شوه چې فقه په دین د پوهېدلو نوم دی، نو بیا په دې کې څه شک په کار دی چې فقیه به ضرور صوفي وي.

زموږ څومره ستر فقهاء چې تېر شوي دي

هنوی ټول د معرفت او ولایت خاوندان وه:

زموږ څومره فقهاء چې تېر شوي دي، ټوله د نسبت او معرفت خاوندان وه، ځکه چې د نسبت او معرفت څخه ماسېوا په دین کې پوره او کامله پوهه لاس ته نه شي راتلای، لکه د فقهاوو په هکله چې ویل شوي دي:

فقیه واحد اشد علی الشیطان من الف عابد یعنی یو فقیه تر زرو نفرو عابدانو پر شیطان زیات سخت دی، دا خو ښکاره خبره ده د چا چې دین په

پوهه کې راشي، هغه د شیطان ټوله ځمونه او فرېبونه پېژني او یو چال یې لا هم به پر چلیږي، مگر روند او جاهل عبادت کوونکی چې شیطان څه ډول وغواړي چې خطا یې باسي په اسانۍ سره یې خطا ایستلای شي.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۸)

نو ددې څخه معلومه شوه چې زموږ ټول ستر فقهاء لکه سراج الامت امام الائمة حضرت ابو حنیفه رحمته الله او سراج الامت حضرت امام مالک رحمته الله او سراج الامت حضرت امام شافعي رحمته الله او سراج الامت حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله او سراج الامت حضرت امام ابو یوسف رحمته الله او حضرت امام محمد رحمته الله او داسې نور په زرگونو فقهاء ټول د معرفت څښتنان او ټول د ولایت خاوندان وه، د دوی خدمتونه چې ترې او نړیوالو ته یې کړي دي بې اندازې زیات دي، لوی خدای رحمته الله دي پر دوی ټولو مبارکاتو ورحمیري.

د فقهاوو او محققینو شان او ددوی پېژندل:

حضرت تهانوي رحمته الله په دې هکله دا راز لیکي: فقیه یو جامع سړی په کار دی، یعنې چې فقیه هم وي، محدث هم وي، متکلم هم وي، سیاسي دماغ هم ولري، بلکې کله نا کله لا طب ته هم ضرورت پیدا کیږي، ځکه چې په ځینې امورو کې د تشریح ضرورت هم وي.

د محقق نظره ډېر وسیع او پراخه وي، باید ووايم چې د محققینو شان دا دی، چې هغه تل د حقیقت د معلومولو په تلابن پسې وي او دا چې حقیقت ډېر اړخونه لري او پر ټولو اړخونو څو احاطه یوازې د خدای رحمته الله کار دی، خو

پر يوه يوه اړخ يې نظر راتلای شي ، نو ځکه يو د بله سره اتفاق نه کوي ، مگر تردې اندازې وسيع النظر او پراخ دماغه وي چې و بل محقق ته هيڅکله بد نسبت نه خوښوي ، بايد ووايم چې د مجتهدينو امامانو اختلاف همدا ډول دی .

د يو محقق شان دا هم دی چې د بې ځايه فضول بحث څخه ځان ساتي او د يو غير محقق او جاهل سره محققانه خبرې نه کوي ، بلکه د خبرو اترو په دوران کې خاموشه او چپ باتېږي . چې دغه کار د عوامو په نظر کې ناکامي ده ، ددې دا وجه نه ده چې دده سره دليل نه شته ، بلکه ددې وجه داده چې دی د همدې جاهل پوهول يو مشکل کار بولي .

(تحفة العلماء جلد دوهم صفحه ۴۲)

د علت او د حکمت بيانول:

پوښتنه: د علت د را ايستلو حق د چا سره دی او د علت د را ايستلو کوم ځايونه دي ؟

جواب: هر سړي ته د علتونو د بيانولو حق نه شته بلکه دا حق يوازې مجتهد ته شته او مجتهد ته لا هم همېشه ددې حق نه شته ، بلکه په هغه ځای کې د علت د بيانولو حق شته په کوم ځای کې چې د تعديه د حکم ضرورت وي او کوم امور چې تعدي دي د هغو تعديه نه شي کېدای ، بايد ووايم چې په دغه صورت کې مجتهد هم د قياس حق نه لري ، نو ددې سببه فقهاء کرامو د لمانځه ، روزې ، زکوٰۃ او حج علتونه نه دي بيان کړي ، ځکه چې د دوی د

فرضيت بناء تعبد ده

که چيرې هر سړی د علت بيانول شروع کړي نو ته به ووينې چې نه به حلال پر خپل ځای پاته شي او نه به حرام ، ځکه چې هر سړی به د خپل منشاء او غوښتنې مطابق د حلالوالي او حراموالي علت راباسي . مثلاً يوه سړي د زنا د حراموالي دا علت را ايستلی دی چې په زنا سره د نسب اختلاط او گډوالي راځي ، يعني که څو نفره د يوې ښځې سره جماع وکړي او بيا يې حمل وشي ، نو امکان لري چې هر يو دې ددوی څخه د خپل نسب دعوه وکړي ، يو به وايي چې دغه کوچنی زما دی او بل به وايي چې زما دی نو په دې صورت کې ددوی ترمنځ د سخت جنگ او جدال د پېښېدلو امکان شته او دا هم امکان لري چې هر يو دې ددغه کوچني څخه انکار وکړي يعني يو به وايي چې دغه کوچنی زما نه دی او بل به وايي چې زما نه دی نو په دې صورت کې به دغه ښځه او دغه کوچنی په ډېر مصيبت کې اخته شي .

نو اوس زه ستاسې څخه پوښتنه کوم چې که دغه خلک يو داسې تدبير جوړ کړي چې دا ډول جنگ او جنجال رانه شي د مثال په توگه د کوچني د نه پيدا کېدو دواوې او داروگان استعمال کړي ، يا يوه ښځه د سپين سرتوب وهغې درجې ته رسېدلې وي چې کوچنی يې نه کيږي ، يا مثلاً ددغو زناکارانو ترمنځ يو دا ډول محبت او ورور گلوي موجوده وي چې د هيڅ ډول جنگ او جنجال احتمال موجود نه وي ، نو په دې صورت کې خود زنا دروا والي خبره رامنځ ته کيږي ، ځکه چې په دې صورت کې خو هغه علت له منځه تللی دی ، دلته د زنا په کولو کې څه قباحه شته ؟ نو اوس ستاسې وواياست

آيا په دې صورت کې زنا جائز ده؟ نه وروره اهيڅکله زنا نه ده جائز، که څه هم هغه علت چې تاسو ښودلې ده په دغه صورت کې خو نه منځه تللی دی
(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۰)

هر چا ته د حکم علت

پیدا کول صحیح نه دي:

که تاسې فکر کړی وي ډېر ځله یو پاچا حکم صادر کړي، نو هيڅکله هم د دغه حکم علت نه پوښتل کېږي، دا چې دا میرانو او حکامو پر بوهې او تجربې اعتماد وي، نو ځکه د دوی څخه د دوی د حکم د صادرېدلو په هکله دلیل او حجت نه غوښتل کېږي، همدارنگه یو مریض ډاکتر ته ځي او په ډاکتر باندې د خپلې مریضۍ علاج کوي، خو مریض هيڅکله هم د ډاکتر څخه دده د ناجوړۍ او علاج علتونه نه پوښتي او که یې ځینې و هم پوښتي، نو تاسې به یې ووينئ چې ډاکتر دغه مریض پر مخ په نسخه ولي او که نه؟
نو دا چې د الله ﷻ د هر حکم علت غوښتل کېږي، آيا دا ددې خبرې ښکارندویه نه ده چې دغه سړی دې د الله ﷻ د عظمت په هکله څه شک ولري، لږ فکر وکړئ که یو غټ ډاکتر تاسي ته دوا درولیکي تاسي ولي په هغه کې چون او چرانه کوئ او نه هم علت ځینې پوښتي، بس په ژر عملي کولو کې یې فکر کوئ، تاسي پوهېږئ چې دی د دغه فن ماهر دی، نو هغه کسان چې د دغه فن سره علاقه نه لري ولي راز راز اعتراضونه کوي، موږ وینو چې د یو چا عظمت د حکمونو د علتونو په غوښتلو کې مانع گرځي ددې مثال داسي

داورئ که چیرې د یو سړي د مرتبې برابر دده یو دوست حکم وکړي، نو دی د هغه علت د خپل دوست څخه پوښتي او ورته وایي چې تا دغه حکم د څه لپاره کړی دی او که چیرې د یو حاکم له طرفه حکم وکړل شي نو دی هيڅکله د حاکم څخه د هغه د حکم علت نه پوښتي دا ځکه چې د دوست عظمت دده په زړه کې نشته، مگر د حاکم عظمت دده په زړه کې شته.

مطلب دا دی چې د محکوم لپاره د علتونو پیدا کول عقلاً ښه کار نه دی، هو په فن کې د تحقیق په غرض سره د حضرت تهانوي رحمته الله علیه په قول پر علتونو علم راوستل څه پروا نه لري، مگر دغه منصب صرف د طالب العلمانو لپاره دی.

همدا رنگه حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه د تحفة العلماء د دوهم جلد په (۵۱) صفحه کې فرمایي: چې د شرعي احکامو علتونه هيڅکله د عوامو په مخکې بیانول نه دي په کار، بلکې د حکمونو د ښه پابندۍ امر ورته په کار دی، که نه نو د خطرې قوي امکان شته، د مثال په توګه په یوه دعوه کې بوقضي یوه مجرم ته د سزا ورکولو په هکله حکم صادر کړي، مگر دغه مجرم هيڅکله د قاضي څخه د علت پوښتنه نه کوي او که چیرې بیا هم جرئت وکړي او دا راز پوښتنه وکړي، نو په دې صورت کې قاضي غاښ ماتوونکی جواب ورکړي او ورته وایي چې زه نور نه پوهېږم ماته قانون همدا وایي، که څه هم چې قاضي به ددې مسئلې په علت پوهیږي، مگر ورته وایي به نه.

ددې څخه وروسته حضرت تهانوي رحمته الله علیه څه دا راز زیاتوي که چیرې یو څوک په دې هکله شوق ولري، نو ده ته په کار دي چې د تعلیم و میدان ته

راشي، او په دې هکله ترتيب وار لوست شروع کړي که داسې وکړي نو په دې هکله به دې ښه کافي معلومات تر لاسه کړي، که تاسې فکر کړي وي ډېر شاگردان د استادانو سره ډېر غټ غټ دلايل وايي مگر هو ددې لپاره د تعليم د فن ضرورت دی.

حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله تر دې خبرې لږ وروسته ليکي: محترمه آيا دا څه ډول انصاف دی چې د يوه دنيوي حاکم حکم بې له دليل غوښتلو پر سر او سترگو مني او هيڅ اعتراض نه پرکوي او پر شرعي حکمونو باندې په سلهاوو اعتراضونه کوي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۱)

د علت او د حکمت په منځ کې فرق:

پوښتنه: د علت او حکمت په منځ کې فرق څه شی دی؟

جواب: ددې سوال په جواب کې تحفة العلماء څه دا راز ليکي

نن سبا په ډېرو خلکو کې دا مرض پيدا شوی دی چې دوی د احکامو په علتونو پسې گرځي، خو چې کله علت پيدا نه کړي نو بيا حکمت ته علت وايي او د خلکو په جواب کې يې وړاندې کوي، حال دا دی چې د علت حقيقت "مايترتب عليه الحكم" دی او د حکمت حقيقت "مايترتب على الحكم" دی خو دا چې تعيين حکمت ډېر ځايونه د نص څخه نه وي، محض قياسي امر وي، نو له دې سببه په مخترعه حکم کې د مخالف جانب هم قوي احتمال باقي پاتېږي نو که په يو ځای کې دغه مخترعه حکمت مخدوش وگڼل شي، نو د

معلل په نظر کې په دې سره خدايي حکم هم مخدوش گڼل کېږي
(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۱)

د علت او د حکمت په منځ کې واضح فرق:

د شرعي احکامو سره چې کله مصلحت ذکر شوی وي، هغه کله علت وي او کله بيا حکمت وي، بايد ووايم چې د علت سره خو حکم و جوداً او عدماً دائرېږي، مگر د حکمت سره نه دائرېږي، يعني د حکمت په تېدل سره حکم نه بدليږي او نه په حکمت سره حکم متعدي کېږي بايد ووايم چې په دې فرق پوهېدل د لويو عالمانو کار دی

پته دې نه وي په کوم ځای کې چې په قرآن شريف کې د يو حکم څخه وروسته لام غايت راشي، هغه غايت نه دی بلکې حکمت دی، مطلب دادی چې پر دغه حکم باندې دغه اثر مرتب کېږي، دا مطلب نه دی چې د حکم بناء پر دغه باندې ده

په دې کې شک نه شته چې اصل مدار د احکام شرعيه وو د ثبوت لپاره نصوص شرعيه دی مگر په دې کې هم شک نه شته چې په ټولو احکامو کې ډېر مصالح او اسرار شته که څه هم چې دا حکامو د ثبوت مدار پر مصالحو او اسرارو نه دی ولاړ، مگر په دې کې د حکيم الامت رحمته الله په قول دا خاصيت ضرور شته چې د ځينو خلکو لپاره په احکام شرعيه وو کې ددغو مصالحو او اسرارو معلومېدل د زيات اطمینان پيدا کوونکي دي که څه هم چې د هغو خلکو لپاره چې يقين يې پوخ وي ددې شيانو هيڅ ضرورت نه شته، مگر

د ځينو ضعيفو خلکو لپاره بيا د مصالحو او اسرارو معلومېدل تسلي
بخښونکي او قوت بخښونکي دي، ددې راز به سبب سره د ډېرو اکابر و
علماؤ لکه امام غزالي، خطابي او ابن عبدالسلام وغيرهم ^{رحمهم الله تعالى} په
کلامونو کې دا قسم معناگانې او لطائف ډېر پيدا کيږي موږ لره په کار دي
چې په دې هکله ټينګ يقين ولرو چې ټول احکام د حکمتونو څخه ډک دي
مګر دا چې شارع ددې ټولو تعين نه دی کړی نو ځکه يې موږ هم نه کوو، زموږ
لپاره صرف د الله ^ﷻ د احکامو ټينګه پابندي په کار ده، که د حکم حکمت
راته معلوم وي او که نه، ځکه چې د حکمت معلومېدل مقصود نه دی

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۵۳)

و غیر مسلمو خلکو ته په فروعی

مسئلو کې جواب ورکول نه دی په کار:

حکیم الامت اشرف علي تھانوي ^{رحمہ اللہ} په تحفة العلماء نومي کتاب کې څه
دا راز فرمايي د سفر پر وخت په ريل گاډۍ کې د عيسايانو يو مذهبي مشر
زما څخه پوښتنه وکړه ويل په اسلام کې د عکس يعني مجسمې ممانعت ولې
راغلی دی، ما سمدلاسه دده څخه پوښتنه وکړه چې لومړی دا راته ووايه چې
آيا دغه مسئله د اصولو څخه ده او که د فروعو څخه؟

ده په جواب کې راته وويل: چې دغه مسئله د فروعو څخه ده، نو ما ورته
وويل که چيرې دغه مسئله حل هم کړل شي، نو گټه يې څه شی ده، ځکه چې
په اصولو کې اختلاف هماغسې پر ځای پاته دی، يعني که دغه مسئله حل هم

کړل شي خو بيا هم ته عيسايي پانږې، ده راته وويل چې هو! دا خو صحيح
خبره ده، مګر په دا ډول خبرو سره وخت ښه تېريږي او تفريح کيږي
ما و دغه سړي ته په جواب کې وويل: چې زموږ مذهب ددې څخه منزّه
يعني پاک او صاف دی چې موږ دي د خپل مذهب څخه د تفريح اله جوړه کړو،
خو تلعب بالمذهب يعني د مذهب څخه سازی او ساتېری جوړول دي تا ته
مبارک وي. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۷۲)

د مخالفينو د کومو سوالونو

جواب ورکول په کار دی:

کوم سوال چې د مخالفينو تر منصب لوړ وي، نو د هغه جواب نه دی
ورکول په کار، بلکې په ښکاره ټکو سره ورته ويل په کار دي، چې ته ددې
سوال حق نه لرې، ځکه چې ته تر خپل منصب ډېر لوړ تللی يې، مګر نن سبا
ځينې خلک په دې هکله کوښښ کوي چې و مخالفينو ته د دوی د هرې
پوښتنې جواب ورکړي، که د هغوی سوال پر ځای وي او که نه، دا ډېره غټه
غلطي ده، په دې صورت کې د خبرو اترو سلسله نه ختميږي.

مطلب دا دی چې د مخالفينو دا اعتراضاتو جواب تر هغه اندازې پورې
ورکول په کار دی څومره چې د دوی حق وي، او کوم سوال چې د دوی
تر منصب لوړ وي، په صفا او ښکاره توګه ورته ويل په کار دي، چې ته ددې
پوښتنې هيڅ حق نه لرې، بايد ووايم چې د مخالفينو دماغ په هرې خبرې
د حقيقت د پوهېدلو قابل نه دی، باريک او دقيق مسائل د دوی په مخکې

بیانول نه دي په کار، د مثال په توګه د توحید په باب کې مخالفین د استقبال قبلي (و قبلي ته د مخ کولو) په موضوع کې پر مسلمانانو اعتراض کوي او وایي چې مسلمان خود کعبې عبادت او پرستش کوي نو که چیرې مخالفین زموږ څخه ویو بښتي چې تاسې د کعبې و طرف ته مخ کوئ، دا خود کعبې عبادت ګڼل کیږي، ددې خبرې جواب زموږ پر دمه ضروري دی

په دې هکله موږ دوی ته جواب ور کوو چې موږ هیڅکله د کعبې پرستش نه کوو، بلکې یواځې د الله ﷻ عبادت کوو او صرف د قبلي و طرف ته مخ کوو او ددې خبرې د ثبوت لپاره زموږ سره ډېر دلائل شته یو دلیل دا دی چې موږ په خپله د کعبې د معبودیت نفی کوو او دا ښکاره خبره ده چې هیڅ عابد د خپل معبود د معبودیت نفی نه کوي

دوهم دلیل دا دی چې د لمانځه د کولو په وخت کې که چیرې د چا به زړه کې د کعبې هیڅ خیال رانه شي، مګر د کعبې و طرف ته یې مخ وي نو لمونځ یې صحیح کیږي، داسې خلک بېخي ډېر دي چې مسجد ته ولاړ شي لمونځ شروع کړي، مګر کعبه یې هیڅ په فکر کې نه وي په دې صورت کې د دوی لمونځ صحیح دی، ځکه چې مخ یې د کعبې و طرف ته دی که څه هم چې په فکر کې خو یې کعبه نه شته که چیرې موږ د کعبې عبادت کولای نو بیا خو ددې نیت کول شرط و، مګر داسې نه ده

درسم دلیل دادی چې که کعبه له منځه ولاړه شي او و نړول شي بیا هم لمونځ هغسې فرض دی لکه مخکې چې و، و هغه طرف ته به مخ کوي چې

مخکې کعبه موجوده وه. ددې څخه معلومه شوه چې مسلمان د ډېرو او خونې عبادت نه کوي، که نه نو د کعبې د نږدېلو وروسته باید لمانځه ته و فقه ورکول کیدلای

څلورم دلیل دا دی که چیرې یو څوک د کعبې پر بام باندې لمونځ وکړي نو ددغه سړي لمونځ صحیح کیږي، که چیرې کعبه د مسلمانانو معبود وای نو ته فکر وکړه د معبود پر سر څنګه لمونځ صحیح پیدا کوی. په دې صورت کې خویو و کعبې ته مخامخ نه دی او د بلې خوا د خپل معبود ځدای ډېره بې ادبي او سپکاوی دی چې پر سړي ولاړ وي او عبادت یې کوي. که چیرې کعبه د مسلمانانو معبود وای بعني مسلمانانو د کعبې عبادت کولای نو په دې صورت کې هیڅکله د دوی لمونځ نه صحیح کېدی، مګر فقهاوو به دې هکله تصریح کړي ده چې د کعبې پر بام باندې هم لمونځ صحیح دی. نو نه فکر وکړه د خپل معبود (ځدای) سر ته سړی پورته کېدای شي. مګر اعتراض کوونکي شاید دا خبره پر خپل ځان قیاس کړي او ووايي چې هو دا کېدای شي ځکه چې موږ نه وینې چې غوا خپل دېوتا او معبود هم بولو مګر پر سپرېزو هم، خو زه ددوی په جواب کې دا خبره وبل غواړم چې ستاسې دغه کار بالکل د عقل خلاف دی

پته دا خبره شوه چې د کعبې و طرف ته مخ ولی مقرر شوی دی نو موږ ددې خبرې جواب نه ور کوو، بلکې دوی ته په ښکاره توګه سره وایو چې کله دا ثابته شوه چې موږ د کعبې عبادت نه کوو، نو بیا ته ددې راز پوښتنې هیڅ حق نه لرې چې زموږ څخه یې وکړي، دا زموږ خپله کورنۍ مسئله ده. که

چيري ته په دې خبره ځان پوهول غواړي، نو لومړۍ بايد زموږ د کور سړي ځان جوړ کړي، بيا به نوموړي تاته د خپل کور خبرې دروښيو، دا زموږ خوښه ده چې په لمانځه کې کوم طرف ته مخ کوو، کولای يې شو، تاته په دې شي کې د مداخلت هيڅ گنجائش نه شته.

ځکه چې دا سوال پر هر لوري راتلای شي که موږ بل طرف ته مخ کولای نو بيا به دې ويلاي چې ولې دې طرف ته مخ کوي ولې يې هغه طرف ته نه کوي که تاسې فکر کړي وي د محکمې د کار لپاره يو وخت مقرر وي مثلاً د سهار د اتو بجو څخه نيولې، د غارمې تر يوې بجې پورې د محکمې د کار وخت دی، په دې مقرر وخت کې قاضي محکمې ته راځي او د خلکو دعوي فيصله کوي. نو په دې صورت کې ته دا حق لري چې دا پوښتنه وکړي چې د وخت و مقررولو ته څه ضرورت و، که ته دا پوښتنه وکړي نو تاته جواب در کول کيږي چې د محکمې د کار لپاره وخت ځکه مقرر شوی دی چې ټول خلک حاضر شي، د دې لپاره چې هغه خلک ټول مطمئن کړل شي چې د محکمې سره يې کار وي يعني دوی ته دا معلومه شي چې محکمه پر فلاني وخت کار شروع کوي، او فلاني وخت د محکمې د کار وخت دی، د دې وخت څخه ماسېوا به دوی خپل نور کارونه کوي، څه وخت چې د محکمې د کار وخت راوړسېدی دوی به راځي او خپله دعوه به محکمې ته وړاندې کوي که چيري محکمه د خپل کار لپاره وخت ونه ټاکي نو خلک مجبوره دي چې څلېروښت ساعته د محکمې په مخ کې کښېني، ځکه چې په هغه صورت کې به دوی ته دا نه وي معلومه چې قاضي څه وخت راځي او څه وخت کار شروع کوي، نو ته

فکر وکړه چې په هغه صورت کې د خلکو لپاره دا څومره لوی مشکل او د پرېشاني خبره ده

مگر د دې سوال حق هيڅوک نه لري چې ووايي چې دولت او حکومت ولې د محکمې د کار لپاره د سهار وخت ټاکلی دی، ولې يې د ماپښين وخت نه ټاکه، ځکه چې که حکومت د محکمې د کار لپاره هر وخت مقرر کړي وای بيا هم دا سوال نه ختمېدی، ځکه چې بيا به يې ويلاي چې ولې يې سهار نه ټاکه چې ماپښين يې وټاکه، همدارنگه مخالفين دا حق نه لري چې پوښتنه وکړي چې ولې د کعبې طرف د مخ کولو لپاره ځانگړی شوی دی

همدا ډول د مخالفينو له اړخه پر موږ باندې دا اعتراض هم کيږي چې تاسې ولې حجر اسود مچوئ، دا خو تاسې گويا د دې ډبرې عبادت کوئ نعوذ بالله؟

موږ دوی ته دا جواب ورکوو چې د حجر اسود د مچولو منشاء، عظمت او عبادت نه دی، بلکې محض محبت د دې منشاء ده، لکه حضرت عمر رضي الله عنه چې د ډبرو خلکو په مخکې د دې حقيقت اظهار وکړ، يو وخت ده مبارک طواف کاوه په دې وخت کې د صحرا يو څه خلک موجود وه، دې مبارک د حجر اسود د مچېدلو په غرض و حجر اسود ته وروړاندې شو، نو د حجر اسود سره ودرېدی او ويې فرمايل اني اعلم انک الحجر الخ يعني زه پوهېږم چې ته يوه ډبره يې نه چاته گټه رسولای شي او نه تاوان او که چيري ما رسول الله ﷺ نه وای ليدلی چې ته يې مچولې نو ما به هيڅکله ته نه وای مچ کړې.

تاسې فکر وکړئ که مسلمان د کعبې عبادت کولای نو ولې به يې و خپل

معبود ته دا ډول خطاب کولای چې ته نه چا ته گټه رسولای شي او نه تاوان، تا لبدلی دي چې یو سړی دې خپل معبود ته وایي چې ته نه چا ته گټه رسولای شي او نه تاوان، ددې څخه په ښکاره توگه دا معلومېږي چې د حجر اسود د مچېدلو مشاء محضي د محبت وجه ده، په دې وجه چې جناب رسول الله ﷺ مچ کړې ده.

لکه مخکې چې مو وویل چې د حجر اسود مچېدل ددې د عظمت د وجې څخه نه دی، بلکې د محبت د وجې څخه دی، دا داسې مثال لري لکه یو سړی چې خپله ښځه او یا کوچنی مچوي، نو اوس تاسې ووايست چې آیا مچول یا مچه اخیستل د عبادت او عظمت دلیل دی؟ که چیرې دا د عبادت او عظمت دلیل وگڼل شي، نو بیا خو هر سړی د خپلې ښځې عبادت کوي.

ددې څخه معلومه شوه چې مچول یا مچه اخیستل د عبادت او تعظیم مستلزم نه دی، بلکې دا شيان کله نا کله د محبت څخه هم کیږي، پاته شو دا سوال چې سمه ده چې د حجر اسود عبادت نه کوی نو محبت ولې ورسره کوي، ددې جواب دا دی چې دا زموږ خپله کورنۍ خبره ده په دې هکله مخالف د سوال حق نه لري.

وگورئ! که یو سړی په عدالت او محکمه کې دعوه داتره کړي چې هغه فلانۍ سرای زما دی، نو که محکمه ددغه سړي څخه ددې خبرې ثبوت وغواړي او دی هم هغه ثبوت راوړي او د محکمې په مخکې یې پېش کړي، نو د مدعي مقابل طرف ددې پوښتنې حق نه لري چې ده ته ووايي چې ښه دی دا خو ثابت شوه چې دغه سرای ستا دی، خواوس دا راته ووايه چې په دغه

سرای کې کوم کوم سامان ايرېږي یا یو سړی د خپلې ښځې څخه مچه واخلي، نو دده څخه دا سوال کېدای شي چې ولې دي د ښځې څخه مچه واخیستله؟ خو کله چې دغه سړی ورته ووايي چې د محبت په وجه سره ما ددې څخه مچه واخیستله، نو بیا دغه سړی دا حق نه لري چې ووايي چې ته د خپلې ښځې سره ولې محبت لري او نا ووايي چې ښه دا راته ووايه چې ته د خپلې ښځې څخه د شپې اود ورځې خو مچې اخلي.

مطلب دا دی که مخالف ووايي چې تاسې چې حجر اسود يعني ډبره محوی دا خو گویا ددې عبادت کوی، نو ددې خبرې جواب خو موږ ورکوو چې موږ هیڅکله د ډبرې عبادت نه کوو، بلکې د محبت څخه یې مچوو، لکه ته چې خپله ښځه مچوي او محبت ورسره کوي او که دی ووايي چې سمه ده خو دا راته ووايه چې ته د حجر اسود سره محبت ولې لري؟

نو موږ ددې خبرې جواب نه ورکوو، بلکې صفا، صفا ورته وایو چې لکه موږ چې دا حق نه لرو چې سنا څخه دا پوښتنه وکړو چې ته ولې د خپلې ښځې سره محبت لري، همدا ډول ته هم حق نه لري چې زموږ څخه زموږ کورنۍ خبرې وپوښتي.

ددې مطلب دا نه دی چې موږ دا نه شو ورنښودلای چې موږ ولې د حجر اسود سره محبت لرو، بلکې مطلب دادی چې د مخالفینو د اعتراضو جواب تر هغه ندازې ورکول به کار دی، تر کومه ځایه چې د دوی حق وی شاید ددې کتاب کتونکي دا ووايي چې سمه ده چې مخالفینو ته ددې

وجه نه ورېښې موږ خود کور خلک یو، موږ ته خويي را وېښه، نو باید ووايم چې هو، بېشکه چې تاسې د کور خلک یاست او ددې پوښتنې د جواب حق هم لرئ، خو دا به پر خپل خپل ځای راشي، ځکه چې موږ دلته دا موضوع تر لاس لاندې نیولې ده چې موږ باید و مخالفینو ته د څه ډول اعتراضونو جوابونه ورکړو او د څه ډول دا ورنه کړو

د عقلي د لائلو ضرورت

په کومو احکامو کې پېښېږي؟

په دې هکله حکیم الامت اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ څه دا راز فرمایي: د پوهانو او اهل علمو لپاره یوه خبره بیانوم چې دوی ته د نورو مذهبونو د خلکو سره په مناظره کولو کې ډېره گټه لري، نو باید ووايم چې احکام پر دوه ډوله دي: یو اصول دي او بل فروع دي.

د مذهب اصل مدار او حقیقت پر اصولو ولاړ دی، نو باید د اصولو د اثبات لپاره عقلي او نقلي دواړه د لائل موجود وي او فرعي مسائل که څه هم چې په خپل ځان کې عقلي دلائل او اسرار لري، مگر موږ په هغه اسرارو باندې نه یو خبر کړل شوي، د اصولو څخه مراد توحید، رسالت رسول او د کلام الله حقیقت دی چې پر دغو باندې عقلي دلائل ضروري دي، پاته چې فروع شوه د هغو لپاره د ښه پابندۍ ضرورت دی او که چیرې د یو فرع دلیل منکشف شي نو دا د الله ﷻ زموږ سره احسان دی، په دې هکله حکیم الامت یو مثال وایي چې نن سبا پر هندوستان باندې د جارج پنجم حکومت دی

و دده قوانین په ټول وطن کې جاري دي نو دلته دوی خبرې د یادونې وړ دي، یوه دا چې نوموړی پاچا دی او که نه؟ او که پاچا دی آیا دغه شی دده په قانون کې شته او که نه؟ دا راز خبرو د ثبوت لپاره عقلي دلیلونو ته ضرورت دی

دوهمه خبره دا ده چې په دغو قوانینو کې کوم مصلحت دی نو دلته دغه خبره په یادولو ارزې چې پر دغو قوانینو باندې د عمل کولو لپاره ددې خبرې ضرورت دی چې موږ د جارج پنجم په پاچا کیدلو باندې عقلي دلائل و غواړو نو که چیرې موږ دده پاچا توب په ثبوت ورساوه او دده پاچا توب مو وماته نو بیا خو دده پر ټولو قوانینو باندې عمل کول ضروري گڼل کېږي او په دې صورت کې خلک ددې انتظار نه وي چې دده د هر قانون جلا جلا علت دي ورمعلوم شي، بلکې په کومه دعوه کې چې قاضي فیصله وکړي او مدعا علیه صرف د قانون د علت د نه معلوموالي په وجه په عمل کولو کې کوتاهي وکړي نو دغه سړی مجرم او د سزا وړ گڼل کېږي، همدا ډول په قوانینو الهیه و و هم ځان پوه کړئ. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۷۵)

علماء قانون پوهان دي

قانون جوړوونکي نه دي:

علماء د احکامو او قانون جوړوونکي نه دي، بلکې قانون پوهان دي، نو دوی ته په علت پوهېدل لازم نه دي لکه وکیلان چې د قانون پوهان دي، ددوی لپاره دا ضروري نه ده چې د قانون علتونه دي هم ورمعلوم وي او نه دوی ددې

دعوه کوي، نو که یو څوک د دوی څخه د قانون د علت په هکله پوښتنه وکړي نو دوی ددې خبرې په کولو سره ځان خلاصولای شي، چې زه خو قانون یوه یم. قانون جوړوونکی خو نه یم، ته باید د قانون جوړوونکو څخه د قانون د علت په هکله پوښتنه وکړي.

همدا ډول علماء هم قانون جوړوونکي نه دي، بلکې قانون پوهان دي، قانون جوړوونکی خو الله ﷻ دی. نو د علماوو څخه د قوانینو د علتونو غوښتل ډېره غټه غلطی ده.

د محمدي دين اسرار او مصالح:

احکام پر دوه قسمه دي: یو یې کلیات دي او بل یې جزئیات دي کوم احکام چې کلي دي د هغو مصلحتونه خو په عقل سره معلومېدای شي د مثال په توګه د احکام دی چې همېشه رښتیا وایاست، هیڅکله درواغ مه وایاست. ددې په مصلحتونو خو هر سړی پوهېدلای شي، ځکه چې دا خبره خو عقل به ډېر ورنژدې ده. خو کوم احکام چې جزئي دي، د هغه مصلحت به بیا په عقل او قیاس سره نه شي معلومېدای، مثلاً د مایښین لمونځ ولي څلور رکعت دی؟ یا مثلاً لومړی ولي رکوع او بیا سجده په کار ده؟

نو باید ووايم چې په دا ډول احکامو کې رایې او قیاس ته دخل نه شته، محض عقل هیڅکله دوی د مصالحو د ادراک لپاره کافي نه دی، بلکې ددې لپاره د قوت قدسیه ضرورت دی، مګر دا چې د کلي احکامو مصالح ډېر واضح دي او په عقل سره معلومېدای شي، نو ددې لپاره د هغو په ادراک کې رایې او قیاس ته دخل شته.

د الاهم فالاهم د قاعدې تشریح:

فقهاوو دا قاعده بیان کړې ده چې د الاهم فالاهم رعایت واجب دی یعنې په کوم وخت کې چې یو کار اهم او ضروري وي د هغه کار کول واجب دي او که داسې چې په دې کې خنډ پېښوي د هغه پرېښودل واجب دی. مثلاً که جسرې د لمنځه وخت وي جماعت تبار وي او به دې وخت کې یو کافر راشي او به ووايي چې ما مسلمان کړه، نو په دې وخت کې دغه سړی مسلمانول واجب دي، که څه هم چې جماعت به در څخه تېرېږي، ددې پروا مه کوه، حال دا دی چې جماعت هم شرعاً واجب دی.

باید ووايم چې شریعت د الاهم فالاهم د قاعدې ډېر لحاظ کوي، مثلاً یو سړی ډېر زبات وږی وي د دودۍ ضرورت ولري، پیسې هم به جیب کې ورسره وي، مګر دی په بازار کې هلته هلته ګرځي ددې پر ځای چې دودۍ رانسې. نورې ضرورته شیان رانسې. تر دې چې خپلې ټولې پیسې متصرف کړي او دی بالاخر د لوږې څخه مړ شي.

ددې کرد بدوالي څه وجه ده؟ حال دا دی چې ده خو کړنه جاذب عمل نه دی کړی، دواړه کارونه ظاهراً په شریعت کې روا دي، خوراک کول هم او به بازار کې ګرځېدل هم، مګر که چیرې د دغه کار بدوالی وڅېړل شي نو نتیجه به دا راوړي، چې دواړه کارونه که څه هم چې مباح او روا وه، مګر په دوی کې خو ترتیب ضروري ؤ، لومړی باید ضروري کار شوی وای، وروسته غیر ضروري، نو دا چې دغه سړی د ترتیب لحاظ ونه کړ، نو په دې وجه مړ کېدل به مرتب شوه.

دا باريکه خبره نه ده، او نه په دې کې د چا څخه د فتوی غوښتلو ضرورت شته، بلکې دا چې هر څومره کوټه ذهنه سړی هم وي، ددې خلاف څه نه شي ویلای. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۷۵)

حقوق العباد پر حقوق الله

مقدم دي، ددې قاعدې تشریح:

فقهاوو ليکلي دي چې "حق العبد مقدم علی حق الله" يعنې د بنده حق د خدای ﷻ پر حق مقدم او وړاندې دی، ددې وجه داده چې بنده محتاج دی او الله محتاج نه دی.

وروره ددې څخه دا مطلب وانه خلی چې بس دننه څخه باید حقوق الله پرېښودل شي او حقوق العبد اداء کړل شي، بلکې ددې مطلب دادی په کوم ځای کې چې په دوی دواړو کې ټکر راځي نو هلته حق العبد يعنې د بنده حق مقدم او وړاندې دی، او دا هم د شریعت حکم دی او حق الله دی، او په کوم ځای کې چې د دوی دوو ترمنځ ټکر نه راځي نو په هغه صورت کې خو هر یو باید پر خپل خپل موقع اداء کړل شي.

مثلاً په لمانځه اداء کولو او پور اداء کولو کې څه ټکر شته؟ هيڅ ټکر نه شته نو په دې صورت کې لمونځ هم اداء کړه او د کوم سړي چې پر تاپور باندې دی هغه هم ورکړه.

د ټکر صورت دا دی مثلاً د یوه سړي سره یو لک روپۍ موجودې وي، ددغو پیسو زکات ورکول خو واجب دی، مگر پر دغه سړي د یو چا یو لک روپۍ پور باندې دی نو په دغه صورت کې الله ﷻ فرمایي که چیرې پر تا باندې د یو چا پور باندې وي نو لومړی د بنده حق اداء کړه يعنې د هغه پور ورکړه، زکات ستا د غاړې څخه سافط دی.

نو دلته فقهاء وايي چې د بنده حق د خدای ﷻ پر حق مقدم او وړاندې دی، باید ووايم چې دا هم په حقیقت کې حق الله دی ځکه چې د بنده گانو حقوق اداء کول هم د الله ﷻ د حکم په وجه سره لازم دی، الله ﷻ په خپله فرم کړي دي چې د بندگانو حقوق اداء کړئ.

پر دې بناء ویل کېدای شي چې د الله ﷻ یو حق د الله ﷻ پر بل حق مقدمه کړل شو، نو په دې صورت تاسې وواياست چې د حق الله او حق العبد په منځ کې څه ټکر راځي، مگر دا چې په ظاهره د بنده حق معلومېږي. نو ددې وجې څخه ویل کېږي چې د بنده حق د الله ﷻ پر حق مقدم کړل شو، مگر دا ظاهري تقدیم او وړاندې والی دی.

خو د یو بل حقیقت پر بناء دغه ظاهري وړاندې والی هم له منځه ځي. پر دې موقع حکیم الامت حضرت تهانوي رحمته الله علیه وايي چې دغه حقیقت خدای تعالیٰ ﷻ زما په زړه کې راواچاوه، ځکه چې ما تر اوسه په کتاب کې نه دي لوستلي، هغه دادی چې د حق الله څخه مراد حق النفس دی.

که تاسې فکر کړی وي هغو کارونو ته چې حق الله ویل کېږي هغه طاعات

حنفي فقه
 او عبادات دي، او دا خو ښکاره خبره ده چې د بنده په افعالو سره و الله ﷻ ته نه فائده رسېږي او نه تاوان، بلکې په دې کې چې کومه گټه او تاوان دی، هغه په خپله د بنده دی، نو یقیناً په حق الله کې چې کوم اضافت دی، دا اضافت د گټې او د تاوان نه شي کېدای، لکه په حق العبد کې چې کوم اضافت دی هغه خویباد گټې او د تاوان لپاره دی.

حق العبد خو یو داسې حق دی چې په اداء کولو سره یې بنده ته گټه او په خورلو سره یې بنده ته تاوان رسېږي، نو په حق الله کې دا ډول نه شي ویل کېدای چې د طاعاتو او عباداتو په اداء کولو سره و الله ﷻ ته گټه او په نه اداء کولو سره یې و الله ﷻ ته تاوان رسېږي. (نعوذ بالله)

زما په نزد د حق الله څخه مراد حق النفس دی او د حق العبد څخه مراد حق الغير دی، نو په دغه تفسیر سره دواړه ځایونه اضافت یو ډول صحیح کېدای شي، یعنې په دواړو ځایونو کې اضافت د گټې او تاوان دی.
 مطلب دادی چې حق الله یعنې حق النفس هغه دی چې په اداء کولو سره یې و خپل ځان نه گټه او په نه اداء کولو سره یې و خپل ځان ته تاوان رسېږي، او حق العبد یعنې حق الغير بیا هغه دی، چې په اداء کولو سره یې و نورو ته گټه او په خورلو سره یې و نورو ته تاوان رسېږي.

نو پر دغه تفسیر باندې په حق الله او حق العبد کې هېڅ ټکر نه راځي او کوم اعتراض چې پر حق الله د حق العبد په وړاندې والې کې راتلی پخپله له

منځه ځي، ځکه چې پر دغه تفسیر چې کوم شي ته حق الله ویل کېږي هغه په حقیقت کې حق النفس دی، نو په کوم ځای کې چې د الله ﷻ پر حق د بنده حق مقدم کړل شو، هلته په حقیقت کې د خپل ځان پر حق د بل حق مقدم کړل شو. مطلب دادی چې په دغه صورت کې هېڅ اعتراض نه رامنځ ته کېږي، بلکې دا خواپثار دی، ویو ثرون علی انفسهم ولو کان بهم خصاصة.

(تحفة العلماء جلد دوهم صفحه ۷۶)

د اهلون الضررين د اختیارولو قاعده:

دا قاعده عقلي ده په کوم ځای کې چې دوه ضررونه جمع شي یو سخت ضرر وي او بل سپک ضرر وي، نو په دې صورت کې سپک ضرر اختیارول په کار دي مثلاً پلار خپل زوی د بې لارې توب څخه د راگرځولو لپاره ووهي نو دغه وهل خود کوچني په حق کې یو قسم ضرر دی، مگر دوهم ضرر چې د کوچني بې لارې توب دی تر دې غټ ضرر دی، ځکه چې بې لارې توب د کوچني لپاره ډېر غټ تاوان دی، او نتیجه یې ډېره بده راوړي مثلاً د بدو خلکو سره ناسته ولاړه ولري او یا سبق نه وایي نو په آینده کې د دغو شيانو څخه ډېر غټ ضرر رامنځ ته کېږي.

دغه ضرر د هغه ضرر څخه چې د کوچني وهل دي ډېر غټ دی نو ددی وجې څخه باید پلار هغه ضرر چې سپک دی اختیار کړي ددې لپاره چې کوچنی یې د اشد الضررين څخه وساتل شي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۸۱)

د عدم النفع او مضرت تر منځ فرق:

ضرر جلا شی دی او عدم النفع جلا شی دی، په دې هکله یو مثال واورئ مثلاً ستا په جیب کې د سلو روپو نوټ ؤ، خو دغه نوټ یو چا درڅخه غلا کې، نو په دې کار سره تاته ضرر ورسېدی، او که چیرې تاته یو چا د سلو روپو نوټ درکاوه. خو په دې منځ کې یو څوک راغی او دغه سړي ته یې وویل چې نوټ مه ورکوه، هغه هم دده په قول وکړه تاته یې نوټ در نه کړ، نو په دې کې خو ستا هېڅ ضرر رانه غی، بلکې گټه دې ونه کړل. (تربیت السالک)

دا خف المفسدین د اختیارولو قاعده:

دغه قاعده عقلي هم ده او شرعي هم، په کوم ځای کې چې د یو شي په دواړو اړخونو کې مفسد وي، مگر په دغو کې یو سپک مفسد وي او بل سخت مفسد وي، نو د سخت مفسد څخه د ځان ساتلو لپاره سپک مفسد اختیارول په کار دی لکه فقهاء چې وایی: من ابتلی ببلیتین فلیختر اهو هما.

ترجمه: کوم سړی چې په دوو مصیبتونو کې گرفتار وي، نو ده ته به کار دي چې په دغو مصیبتونو کې هغه اهون او سپک مصیبت اختیار او غوره کړي. (فتاویٰ یوسفیه جلد ۹ صفحه ۱۶۵)

آیا په زنا کې د اخته کېدلو

له بهرې موبت وهل روا دی او که نه؟

پوښتنه: آیا د فتاویٰ شامي دغه خبره صحیح ده چې لیکي پر کوم چا چې د شهوت غلبه راشي و دده ماینه نه وي، نو دغه سړی د شهوت د ارامولو لپاره استمنا بالید یعنی موبت وهلای شي، امبد دی چې دغه سړی به په دې کار سره هېڅ گناه کاره نه شي او که د زنا بهره وي نو په هغه صورت کې ورته استمنا بالید واجب ده آیا د ردالمحتار دغه خبره صحیح ده او که نه؟

جواب: وروره په درمختار کې راغلي دي

فی الجوهره: الاستمنا حرام وفيه التعزیر.

ترجمه: په جوهره کې راغلي دي چې استمنا بالید حرامه ده او په دې کې تعزیر لازم دی

و علامه شامي بیا ددې په حاشیه کې لیکلي دي:

قوله: الاستمنا حرام ای بالكف اذا كان لاستجلاب الشهوة، اما اذا غلبته الشهوة وليس له زوجة ولا امة ففعل ذلك لتسكينها فالرجاء انه لا وبال عليه، كما قاله ابو الليث، ويجب لو خاف الزنا.

(ردالمحتار جلد ۴ صفحه ۲۷ کتاب الحدود)

ترجمه: پخپل لاس سره مني را ایستل حرام دي، په هغه وخت کې چې

دغه کار د شهوت د برانگېخته او راپارولو لپاره وي. لېکن په هغه صورت کې چې پر سو جا شهوت غالبه شي او د دغه سړي ښځه او مينځه نه وي، نو که چېرې دغه سړی د شهوت د ارامولو لپاره دغه کار وکړي، اميد کېږي چې دغه سړی به په دې کار سره نه گناهکاره کېږي، لکه فقيه حضرت ابو الليث رحمه الله چې فرمايلي دي، او که چېرې په زنا کې د خټه کېدلو اندېښنه ولري، نو په دغه صورت کې دغه کار کول يعني د لاس په ذريعه مني را ايستل ښځي واجب گرځي.

ددغه پورته عبارت څخه څو خبرې راوړي:

۱. **لومړۍ خبره داده چې:** په عامو حالاتو کې دغه کار کول حرام دی، موجب د وبال دی، او پر دغه کار کولو باندې تعزير لازم دی.

دوهمه خبره داده: که چېرې پر يو ځوان د شهوت غلبه راشي، تر دې اندازې چې د ډېر شهوت په وجه سره دده ذهن دومره متوحش شي، چې په هېڅ ډول سره سکون او آرام نه ورته حاصلېږي، او دده سره د شهوت د ارامولو هېڅ حلاله ذريعه هم نه وي موجوده. نو په داسې اضطراري حالت کې که چېرې دغه سړی پر ډول د علاج دغه کار د شهوت د ارامولو لپاره وکړي، نو د الله جل جلاله د رحم او د کرم څخه دا اميد کېږي چې پر دغه سړي به وبال نه وي يعني دغه سړی به په دې کار سره نه گناهکاره کېږي، ددې مثال داسې دی د مثال په توگه د رشوت ورکول او اخيستل دواړه حرام دي، مگر که چېرې يو مظلوم د ظلم د دفع په خاطر د رشوت پر ورکولو مجبوره کړل شي، نو اميد

کېږي چې دغه مظلوم به د رشوت په ورکولو سره نه گناهکاره کېږي، دغه د فقيه ابو الليث رحمه الله قول دی.

درېيمه خبره داده:

که چېرې د سخت شهوت په وجه په زنا کې د اخته کېدلو قوي امکان وي، نو د زنا څخه د ځان ساتلو لپاره د دغه بد کار کول پر دغه سړي واجب او ضروري دی، ددې دا صورت دی چې يو سړی په دوو حرامو کارونو کې د يوه په اخته کېدلو کې ضرور را گيروي، نو په دغو کارونو کې چې کوم يو يې سپک وي د هغه اخيارول لازم او ضروري دی فقهاوو ورحمهم الله تعالى دغو اصولو نه په دغو الفاظو سره تعبیر ورکړی دی: من ابتلى ببليتين فليختر اهو نهما.

ترجمه: کوم سړی چې په دوو مصيبتونو کې راگيروي، نو ده ته په کار دی په دوی کې چې کوم يو سپک او اهون وي هغه دي اختيار کړي.

شيخ ابن نجيم رحمه الله د "الاشباه والنظائر" د فن اول تر پنځمې قاعدې لاندې دغه اصول ذکر کړي دي او ددې يې څو مثالونه ويلي دي. د هغو په تمهيد کې يې داسې فرمايلي دي:

خلورمه قاعده داده: په کوم ځای کې چې دوه مفسده جمع شي، نو د غټ مفسد څخه د ځان ساتلو لپاره د کوچني مفسد عملي کول په کار دي، حضرت امام زيلعي رحمه الله په "باب شروط الصلوة" کې فرمايلي دي چې په دغه ډول مسائلو کې اصول دادي چې کوم سړی چې په دوو بلاوو کې گرفتار وي او دغه دواړې بلاوې په ضرر

کې سره برابرې وی، نو بیا دده خوښه ده کومه یوه چې اختیاروي کولای یی شي. او که چیرې دغه دواړې مختلفې وي. نو په دې صورت کې د کومې یوې بدوالی چې و هغې بلې ته اهون او سپک وي. د هغې اختیارول په کار دی، ځکه چې د حرام ارتکاب صرف د اضطرار په حالت کې جائز دی.

(الاشباه والنظائر مع شرح حموي جلد اول صفحه ۱۲۳)

د شامي ددې عبارت څخه چې د غټ حرام چې زنا ده د ځان ساتلو لپاره کوچنی حرام چې استمناء یا په لاس سره مني را ایستل دی اختیار کړی، ددې څخه دا مطلب وانه خلئ چې گویا شامي د استمناء بالید اجازه ورکړې ده، دا ډول مطلب اخیستل بالکل غلط دی.

البته ددې خبرې په دې ډول تعبیر کول صحیح دی چې د غټ حرام څخه د ځان ساتل واجب دي، که څه هم چې د کوچني حرام عملي کول د غټ حرام څخه د ځان ساتلو ذریعه جوړه شي (فتاویٰ یوسفیه جلد ۹ صفحه ۱۶۶)

مسلمان باید خپل نفس په پوره پوره واک کې راوړي، هیڅکله د زنا کولو په هکله یوه زړه سوچ هم ونه وهي. او نه باید هیڅکله استمناء وکړي. خو سوال دادی که یو سړی د نفس او شیطان په داسې ټینگ جال کې را گیر شوی وي چې واک او اختیار یې د لاسه بالکل وتلی وي، نو اوس ده ته په دې هکله هیڅ چاره نه وي چې یا به د غټ ناروا په عمل کولو کې خپل مخ توروي او یا به د لاس په ذریعه د خپل شهوت په قابو کولو کې بری لاس ته راوړي، په دغه

حالت کې دغه سړي ته څه کول په کار دي، لږ د عقل او شرع څخه ددې په هکله فتویٰ وغواړئ. والله اعلم

آیا د یوې گناه په ذریعه

بله گناه دفع کول جائز دي؟

پوښتنه: که یو سړی د یوې گناه په ذریعه بله گناه دفعه کړي آیا دا روا دي؟

جواب: نه وروره! دا کار هیڅکله روا نه دی، د یوې گناه د پرېښودلو لپاره بله گناه اختیارول هیڅکله روا نه دي، بلکې د شروع څخه د هغې گناه مقابل کول په کار ده د مثال په توګه ویوې ښځې یا یوه ښایسته هلک ته د غلط او بد نظر څخه د ځان ساتلو علاج دا نه دی چې یو وار ښه په ماره نس سره ورته وګوري، بلکې ددې علاج غض بصر یعنی د خپلو سترګو کښته کول دي، که څه هم چې دا کار به ستا د خواش پر خلاف وي او ستا لپاره به ډېر تکلیف وي د یو عالم په باره کې ویل شوي دي چې هغه به هره میاشت او په خاصه توګه بیا په محرمه کې لسمه جوړوله او ددې حکمت به یې دا یاد اوه چې زه ددې لپاره دا کار کوم چې خلک د شیعه ګانو و مجلسونو ته ورنه شي.

یوه غیر مقلد مولوي صاحب ددې ډېر ښه جواب ورکړی ویل که چیرې داسې خبره وي نو د هندوانو هولي^(۱) او دښوالي^(۲) هم په دغه نیت سره کول په

^(۱) هولي د هندوانو یو رسم دی چې دوی یې د پسرلي په موسم کې لمانځي

^(۲) دښوالي هم د هندوانو یو رسم دی چې په دې ورځ دوی د خپلو بتانو عبادت کوي او ډېره روښنایی جوړوي

کار دي، تر خو چي خلک ددوی د ټولنو څخه راوگرځي، ځکه چې به نفس معصبت کي خو دواړه برابر دي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۸۳)
فکرمو وي چې دغه پورته قاعده د هغې مخکنۍ قاعدې سره چې د احف المفسدين د اختيارولو قاعده نومېده ګډه نه کړي، ښه فکر وکړي

ددې قاعدې تشریح چي څومره زیات

تکلیف راځي هغومره یې ثواب ډېرېږي:

د ځینو خلکو دا خیال دی چې په هر کار کي چې څومره زیات تکلیف راځي، هغومره یې ثواب ډېرېږي، مګر مولانا اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه وایي چې په دې هکله یو څه تفصیل دی چې په لاندې ډول دی:
په اعمال مقصوده وو کي خو دا خبره صحیح ده، مثلاً په لمانځه، روژه اوداسه او داسې نورو شیانو کي چې د ډېر یخ او یا د ډېر تکلیف به وخت کي د اوداسه په کولو ثواب زیات دی، په گرمي کي د روژې ثواب زیات دی. مګر کوم کارونه چې پخپله مقصود نه وي، بلکې د مقصود ذریعې وي په هغوی کي بې له سببه په زیات تکلیف برداشتولو سره ثواب نه زیاتېږي، مثلاً دلته نژدې اوبه موجودې وي، ته دا پرېږدي درې میله لیرې ځي، د هغه ځایه څخه اوبه راوړي او بیا اودس په تازه کوي یا مثلاً په ژمي اوبخ کي نوډې اوبه موجودې وي، مګر ته په یخو اوبو اودس تازه کوي، نو بید ووايم چې دا کار د زیات ثواب سبب نه جوړېږي، تاسې د قرآن شریف دا آیت نه دی

ورېدلی چې فرمایي: ما جعل علیکم فی الدین من حرج.

(سورة الحج آیت ۷۸)

ترجمه: او نه یې دی گرځولی پر تاسې باندې په دین کي هېڅ حرج (مشقت او تکلیف)

او همدارنګه دغه حدیث الدین یسر، نوکه یو څوک ددغه دلیلونو په پوهېدلو سره بیا هم تکلیف او مشقت د دین جرح وېولي، نو د حضرت تهانوي رحمته الله علیه په قول دا کار ددغو نصوصو سره مقابله کول دي

نعوذ بالله من ذالک

په مقصود کي تکلیف برداشت

کول موجب د ثواب دی:

په مقصود کي تکلیف برداشت کول موجب د ثواب دی، مګر کوم شی چې د مقصود ذریعه وي، په هغه کي چې کوم صورت اسانه وي نو د هغه اختیارول افضل او ښه کار دی.

لکه په حدیث کي چې راغلي دي چې رسول الله ﷺ چې به کله یو چا ته د یو کار په دوو شقونو کي اختیار ورکاوه، نو چې کوم شق به ډېر اسانه و، هغه به یې ورته فرمایي، او د فطرت سلیمه هم همدا غوښتنه ده، مثلاً یو سړی غواړي چې اودس تازه کړي، نو ددې یو صورت خودا دی چې په دغه نژدې حوض کي اودس تازه کړي او بل صورت یې دادی چې دوه میله لبرې ولاړ شی

د هغه ليري حوض څخه اوبه راوړي او بيا اودس په تازه کړي او يا هلته په هغه دوه ميله ليري حوض کې اودس تازه کړي او بيا بېرته راشي، نو دا چې اودس خو پخپله مقصود نه دی، بلکې د اصل مقصود چې لمونځ دی د هغه ذريعه ده، نو ددې وجې په دې کې تکليف برداشت کول موجب د ډېر ثواب نه دی. بلکې اسانه صورت چې کوم دی د هغه اختيارول افضل او غوره دی، مگر ددې خلاف که چيرې په لمانځه کې اوږد قرائت ووايي مثلاً په لومړي رکعت کې سورت بقره ووايي او په دوهم رکعت کې آل عمران ووايي، نو ددغه تکليف په وجه سره زيات ثواب ورکول کيږي، د هغه لمانځه به نسبت چې کوچني سورتونه يې پکښې ويلې وي، ځکه چې لمونځ د مقاصدو څخه دی، مگر فکر مو وي چې په دې کې هم حدود او اندازې شته او يا مثلاً ټوله شپه به عبادت تېره کړي، دومره تاوخته پرېوزي چې د سهار جماعت ځينې نېر شي نو د حضرت تهانوي رحمته الله عليه په قول ددغه کار هم ممانعت راغلي دي. همدارنگه د خلکو د رعايت په وجه دومره اوږد لمونځ کول چې پر خلکو تکليف شي ښه کار نه دی، (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۸۴)

که چيرې په يو مستحب کار سره

د عقيدې فساد راتلی د هغه ترک واجب دی:

فقهاوو ليکلي دي که چيرې د يو مستحب کار په کولو سره په عقیده کې فساد راتلی نو ددغه مستحب پرېښودل ضروري دي. (حسن العزيز)

تحفة العلماء تردې عنوان لاندې ليکلي دي: د مستحب په پرېښودلو باندې ملامتيا روا نه ده خصوصاً بيا هغه مستحب چې په کولو سره يې مقاسد پيدا کيږي، د هغه مستحب پرېښودل په کار دي

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۹۸)

د مصالحو او مفاسدو په منځ کې ټکر راتلل:

دا يوه شرعي قاعده ده په کوم کار کې چې مفاسد غالبه وي، نو که چيرې دغه کار غير مطلوب وي، نو ددغه عمل څخه راگرځېدل په کار دي، او که چيرې دغه عمل مطلوب و، نو ددغه کار د عمل څخه منع نه ده په کار، بلکې د هغو مفاسدو مخنيوی په کار دی. (بواذر، بيان القرآن)

که چيرې په يو خلاف شرع کار کولو کې يو څه فائدي او مصلحتونه هم وي، چې د هغوی حاصلول شرعاً ضروري نه وي، يا د هغوی په حاصلولو کې نورې لارې هم وي او ددغو فائدو د حاصلولو په نيت سره دغه کار وکړل شي دا هم روا نه دي. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۹۸)

په حديثو کې د سجده شکر فعل مباح بلل شوی دی، مگر د علامه شامي په قول د حنفي فقهاوو په نزد ځکه مکروه گڼل شوی دی، چې داسې نه وي چې عوام يې مقصود وېږي او په عالمگيري کې راغلي دي ددې لپاره چې جاهل خلک يې سنت يا واجب ونه بولي، او کوم مباح فعل ته چې دغه توبت رسيږي، د هغه کول مکروه دي.

البته هغه کار چي پخپله شرعاً ضروري وي، نو هغه فعل پرېښودل نه دی په کار. په داسې کار کې چې کوم مفسد پيدا کېږي، د هغوی اصلاح په کار ده. مثلاً د جنازې سره یو نوحه او ماتم کوونکې ښځه ملگرې وي. نو ددې سره د یوځای تگ د مکروه والي په وجه د جنازې سره تگ پرېښودل نه دی په کار. بلکې د جنازې سره به ځي، دغه نوحه یا ماتم کوونکې ښځه به منع کوي. ځکه چې د جنازې سره تگ یو ضروري کار دی، نو دداسې عارضې کراهت په وجه سره اصل مقصود کار پرېښودل نه دي په کار.

مگر د دعوت او مېلمستیا د قبول حکم ددې څخه جلا دی، چې هلته د مکروه د اقتران (شامل والی) په وجه سره، پخپله دعوت او مېلمستیا برک کول ضروري دی، ځکه چې دا خو ضروري امر نه دی، علامه شامي په دغو مسئلو کې هم فرق کړی دی (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۹۹)

هغه مباح یا مستحب کار چې د یو معصیت او گناه ذریعه جوړیږي هغه هم ممنوع دی:

فقهاوو او صوفیه وو ددې قاعدې ډېر لحاظ کړی دی چې کوم مباح یا مستحب چې د گناه ذریعه جوړیږي یعنی مفضي الی المعصیت وي هغه هم ممنوع دی. مثلاً د نشي دومره لږ اندازه شيان چې نشه نه راولي حرام نه دي، مگر دا چې لږ مقدار د ډېر مقدار چې نشه راوستونکي دي ذریعه جوړیږي، نو له دې سببه لږ هم منع دي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۰۰)

د یو سړي په جائز او روا عمل سره که چیرې د نورو د غلطې نظريې تائید او د هغوی لپاره سند جوړیږي. نو ددغه سړي په حق کې هم دغه عمل ناجائز گرځي.

دا فاعده د اورېدلو قابله ده که چیرې د یو سړي د یو داسې مباح عمل په وجه سره چې سنت مؤکده، واجب او فرض نه وي، بل چاته د ضرر رسېدلو غالب گمان یا یقین وي، نو دغه کار ددغه سړي په حق کې هم مباح او روا نه شي پته کېدای.

نو په دغه قاعده سره دغه اعمال او افعال ددغه محفوظ شخص په حق کې هم په دې وجه سره چې نور خلک به دده تقلید وکړي او خراب به شي، دده لپاره هم ناجائز گرځي.

ددغې شرعي قاعدې حاصل هغه دی چې په عقلي قانون کې ورته د حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه په قول قومي همدردی وایي یعنی د همدردۍ غوښتنه داده: تر کومه ځایه چې ممکنه وي و نورو ته گټه ورسوه، او که چیرې گټه نه شي ور رسولای، نو و نورو ته د نقصان رسولو څخه خو باید ځان په ټینګه راوگرځوي.

زه ستاسې څخه پوښتنه کوم، یو کوچنی چې حلوا خوړل تاوان ورته رسوي. آیا ددغه کوچني پلار به دا خوښه کړي چې صرف د خوند اخستلو لپاره دې د کوچني په مخکې کښېني او حلوا دې ښه په خوند خوند سره وخورې "زه خو فکر نه کوم چې یو باشعوره پلار دې داسې کار وکړي. ځکه چې پلار دا فکر

کوي که چيري زه داسې کار وکړم شايد زما زوی يې هم وځوري او ناجوري يې لازياته شي، چې داسې ده نو آيا د هر مسلمان سره دا ډول همدردي نه ده په کار؟

ددې د حفاظت مثال داسې دی لکه سنا زوی چې ناجوره وي او ډاکټر ب طبیب دده لپاره حلوا تاواني بللې وي او کوچني ته يې د حلوا خوړلو څخه پرهېز ورکړی وي. نو دا خو ښکاره خبره ده. ددې لپاره چې سنا زوی دې حلوا ونه خوري ته پخپله هم د حلوا څخه پرهېز کوي تر دې چې خپلې بي بي ته لا وايې چې تر څو زما زوی جوړېږي حلوا مه پخوه.

نو زه ستا څخه پوښتنه کوم چې ته ولې د حلوا څخه پرهېز کوي. تاته خو ډاکټر او طبیب نه دي ويلې چې د حلوا څخه پرهېز کوه او نه يې دا درته ويلې دي چې سا لپاره حلوا تاواني ده. مگر بيا هم ته د حلوا څخه پرهېز کوي. که دې هر څومره شوق هم ورته وشي بيا هم حلوا نه خوري، دا ځکه چې ستا د خپل زوی سره مينه او محبت دی.

حلوا خو نه ځکه نه خوري چې کوچنی به مې وويني او هغه به يې هم وځوري او ناجوري به يې لازياته شي، نو د کوچني د حفاظت لپاره د هغه شي خوړل چې ستا لپاره گټور او ستا خوښ هم دي د خپل ځان لپاره يې خوراک ناجائز بولي.

همدغه معنی فقهاوو د ځينو مستحبو کارونو څخه د مکروه جوړېدلو په هکله ويلې ده. د مولانا اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ په قول د داسې کار د نه کولو فضيلتونه په احاديثو کې ډېر راغلي دي. اعتراض کوونکی دا نه شي

ويلای چې ولې ته ددې کار و عملي کولو ته مکروه وايې. لکه م چې ميان درکړی په دې کې هيڅوک دا اعتراض نه کوي چې د حلوا منع خود کوچني لپاره راغلي ده، ته ولې خپل ځان او ټوله کورنۍ د حلوا د خوړلو څخه راگرځوي

دا چې نور مسلمانان د ضرر څخه ساتل فرض دي. نو ددې سببه که چيري د يو غير ضروري فعل په وجه د عوامو په عقیده کې خرابي پيدا کېده، نو دغه کرد خواصو په حق کې هم مکروه گرځي. ددې لپاره به کار ده چې دوی دغه کار پرېږدي.

په حديث شريف کې راغلي دي چې جناب رسول الله ﷺ په بيت الله شريفه کې د حطيم د داخلېدلو اراده کړې وه. مگر په دې حال سره چې د نورو مسلمانانو په زړونو کې اندېښنه پيدا کيږي او دغه کار د ضرورتې کار هم نه و، نو ځکه جناب رسول الله ﷺ دغه کار وځنډاوه او تصريحاً يې دغه وجه وفرمايله، حال دا دی چې حطيم خو په بيت الله کې داخلول يو مستحسن او ښه کار و، مگر وگوره د عوامو د اندېښنې د ضرر په وجه جناب رسول الله ﷺ دغه کار ترک کړی

په ابن ماجه کې د حضرت عبدالله قول دی چې د مري کورنۍ ته په اوله ورځ ډوډۍ ورکول سنت وه. مگر دا چې خلکو ضروري وبلل نو متروک او ممنوع شول، ښه فکر وکړئ خواصو يعني هغو خلکو چې دا کار يې واجب او ضروري نه باله پخپله هم دغه کار د عوامو د دين د حفاظت په غرض ترک او پرېښاوه. (اصلاح الرسوم)

داسې کار کول چې د خلکو په نزد بد وي:

تحفة العلماء لکي چې يو اهل علم سړي داسوال وکړي ويل که چيرې يو کار شرعاً في نفسه خوبد او قبيح نه وي، بلکې محمود او مستحسن وي، مگر دعوامو په نزد دغه کار بد او مذموم وي او ددې اندېښنه وي که چيرې دغه کار وکړل شي، نو عوام بد گمانه کيږي، او دغه سړي بد نامه گوي، نو په دغه صورت کې څه کول په کار دي؟ آيا د خلکو د ملامت بڼه دې نه کوي او دغه کار دې وکړي. او که د ملامتۍ او بدنامۍ د بېرې دې دغه کار پرېږدي؟

حضرت حکيم الامت و فرمايل چې ددغه سوال جواب مولانا محمد قاسم صاحب رحمته الله پخپل تقرير کې فرمايلي دي چې ددې په هکله فيصله کول د حکيم کار دی. يه دغه صورت کې نه خو علی الاطلاق ددغه کاره څخه منع کېدای شي او نه علی الاطلاق ددې اجازت ورکول کېدای شي يعنې نه مطلق منع کېدای شي او نه مطلق اجازه ورکول کېدای شي.

په کتاب او سنت کې د غور کولو څخه وروسته دوي واقعي د بيان وړ دي. دا دواړې واقعي داسې وې چې جناب رسول الله ﷺ ددې عملي کول نه غوښتل، ځکه چې د عوامو به نزد قابل ملامت وې. مگر په يوه مقام کې الله ﷻ د جناب رسول الله ﷺ رايه پر خپل ځای پرېښودل، او په دوهمه واقعه کې يې د جناب رسول الله ﷺ د رايې خلاف حکم ورکړی. دغه دواړې واقعي په لاندې ډول دي:

لومړۍ واقعه: به بېب الله شريفه کې د حطيم داخلېدل وه. چې فريشو

د خرڅ د لږوالي په سبب حطيم د بيت الله څخه ايستلی ؤ، رسول الله ﷺ دا اراده وکړه چې حطيم بايد بېرته په بيت الله کې داخل کړل شي، مگر بېرته يې ددې فکر به وړاندې دغه کار معطله او وځنډاوه چې د مکې خلکو اوس اوس اسلام راوړی دی، جناب رسول الله ﷺ فکر وکړي که چيرې زه کعبه شريفه ونروم، نو د دوی (په زړونو کې) به دا خيال پيدا شي چې دا څنگه نبي دی چې کعبه يې ونړوله او دهغې بې عزتي يې وکړل، نو په دې سره به د دوی په اسلام کې ضعف پيدا شي، نو په دغه مقام کې الله ﷻ د جناب رسول الله ﷺ رايه مبارکه پر خپل ځای پرېښودله او ددغه کار چې د ملامت والي ذريعه وه د کولو اجازه يې ور نه کړل.

دوهمه واقعه: هغه واقعه ده چې په دې کې يې بيا د خلکو د ملامتوالي پروا ونه کړل، دغه واقعه د حضرت زينب رضی الله تعالی عنها سره د نکاح واقعه ده چې پخپله په قرآن شريف کې ذکر ده.

حضرت زید بن حارثه و بي بي زينب رضی الله تعالی عنها ته طلاق ورکړ، نو جناب رسول الله ﷺ دا فکر وکړ چې د بي بي زينبې رضی الله تعالی عنها او ددې د دوستانو د دل جوړې او ډاډ گېرني لپاره اوس همدا يو صورت پاته دی چې زه ددې سره نکاح و ترېم، مگر ده دا کار بېرته په دې وجه خوښ نه کړ چې زید بن حارثه د جناب رسول الله ﷺ متبني يعنې په خوله ويونکی زوی ؤ، متبني د خپل اولاد په ډول گڼل کېده، ده مبارک فکر وکړ، ويل که چيرې زه د بي بي زينب رضی الله تعالی عنها سره نکاح و ترېم، نو جاهلان، مشرکين او منافقان به مې تورن او بد نامه کړي، وايي به چې د مېرور سره يې نکاح وتړله او ددغه طعن

په وجه سره به ډېر خلک د اسلام څخه مخ واړوي

وگورئ د بي بي زينبي مبارکې سره د نکاح په کولو کې هم د هغه فساد احتمال و لکه د حطيم په قصه کې چې ددې احتمال و، مگر حق تعالی ﷻ دلته د فساد د پيدا کېدلو پروا ونه کړل او جناب رسول الله ﷺ نه يې حکم وکړ چې د حضرت بي بي زينبي مبارکې رضی الله تعالی عنها سره نکاح وتره او د بدنامۍ او طعن پروا مه کوه.

ددغو دواړو واقعو څخه دا خبره معلومېږي چې هر مفسد قابل اعتبار نه دی او نه هر مصلحت قابل تحسین دی، نو د مصلحت د فوت والي ياد یومفسد د پيدا والي په احتمال سره یومباح او مستحب کار حرام بلل د هر چا حق نه دی

په دې هکله مولانا قاسم رحمته الله علیه فرمایلي دي چې په دې پوهېدل د حکیم کار دی چې په کوم ځای کې د ملامت والي څخه د بهرې په وجه یومباح او مستحب فعل پرېښودل په کار دی او په کوم ځای کې نه دی په کار

(الافاضات اليومية)

تحفة العلماء د حکیم الامت بیان را اخلي او دا راز لیکي: په دغو دواړو واقعو کې فرق شته چې به یوې واقعې کې د ملا متوالي څخه د بهرې لحاظ وکړل شو او په بله واقعې کې ونه کړل شو دا چې ددغو دوو واقعاتو ترمنځ څه فرق دی. ددې څه وجه ده، نو ولاندې خبرو ته توجه وکړئ:

د لوی خدای ﷻ شکر دی چې زما په ذهن کې يې دغه فرق راواچاوه هغه دا دی چې کتاب او سنت ته په نظر کولو سره دغه قاعده مستنبطېږي چې هغه

دبي بي

کار که هغه مفضي الى المعصيت وي او يا پر نورو مفاسدو مشتمل وي، او د خلکو په نزد قابل ملامت وي هغه کار که چيرې واجب يا مقصود في الدين وي، نو د بدنامۍ د بهرې (يا د مفسد په سبب سره) د هغه پرېښودل نه دي په کار، او که چيرې هغه کار نه خو واجب وي او نه مقصود في الدين وي نو د هغه پرېښودل په کار دي

د حضرت بي بي زينبي رضی الله تعالی عنها په واقعې کې چې د خلکو د بدنام کولو او د فساد د احتمال د راتللو پروا ونه کړل شوه او نکاح ترک نه کړل شوه ددې څه وجه وه؟

دا په دې چې زیدبن حارثه رضی الله عنه د جناب رسول الله ﷺ متبني و او په هغه زمانه کې عامو خلکو د متبني د منکوحې سره نکاح کول ناجائز او حرام گڼل. نو د عوامو ددغې فاسدې عقېدې د اصلاح لپاره په هغه وخت کې صرف قولې تبلیغ بس نه و، بدي د فعلې تبلیغ ضرورت و او کله کول فعلې تبلیغ و او دا چې تبلیغ واجب في الدين دی، نو ځکه دغه نکاح کول مقصود في الدين وه، نو ددې وجې جناب رسول الله ﷺ په دغه ځای کې د ملا متيا پروا ونه کړل، مگر په بيت الله شريفه کې د حطيم داخلېدل ددې سره فرق لري. ځکه چې حطيم په کعبه کې داخلول پخپل ذات کې يو شرعي مقصود نه و او نه دا په دين کې يو ضروري کار و، بلکې يو مستحسن کار و او پردې باندې يو ضروري مقصود هم موقوف نه و، (نو ځکه د بدنامۍ او مفسدې رعايت وکړل شو او دا کار پرېښودل شو)

خلاصه داده چې په شرعي مقصدو کې د بدنامۍ هيڅ پروا نه ده په کار او

به غير مقاصد و کي د بدنامۍ څخه د ځان ساتل مناسب او د سنت موافق کړ دى، چي کله دغه تفسير زما په فکر کي راغى نو ټوله غبار ختم شو.

ددې دوهم مثال و گورئ جناب رسول الله ﷺ چي خلک د توحيد و لاري ته رابلل، نو خلکو د جناب رسول الله ﷺ څومره بدنامي کوله آيا جناب رسول الله ﷺ د هغوى د بدنامولو په وجه سره د توحيد دعوت پرېښاوه؟

درېيم مثال يې د معراج واقعه ده چي حضرت بي بي ام هاني رضی الله تعالى عنها د جناب رسول الله ﷺ د څادر يوه څوکه ونيوله او عرض يې ورته وکړ چي يا رسول الله ﷺ! ته و خلکو ته دغه قصه يعني د معراج قصه مه کوه که نه تر خلک به ستا تکذيب وکړي، مگر جناب رسول الله ﷺ د بي بي ام هاني رضی الله تعالى عنها په مشوره عمل ونه کړ، ځکه چي د معراج د قصي اظهار مقصود في الدين و او مقصود في الدين د ملامتوالي د بهرې نه شي پرېښودل کېدای.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۰۳)

د سنت تعريف:

سنت هغه شي ته ويل کيږي چي محض د جناب رسول الله ﷺ څخه ثابت وي. بلکي سنت هغه شي ته ويل کيږي چي د جناب رسول الله ﷺ عادت غالبه وي، بيانو هغه غلبه که حکمي وي او که حسي وي لکه تراويح ته چي سنت مؤکده ويل شوي دي او تاکيد يې پر دوام موقوف دى او ټسکاره خبره ده چي پر دې باندي حسي دوام نه دى شوى، مگر جناب رسول الله ﷺ د يو خاص عارض (په وجه دوام پر ونه کړ) د فرض کېدلو د بهرې د عذر په فرمايلو سره

د دوام مطلوب کېدل معلوم شول او دغه دوام حکمي دى همدارنگه تحفة العلماء ليکي د جناب رسول الله ﷺ څخه (صرف) د يو کار راتقل کېدل د سنت کېدلو لپاره کافي او بس نه دى. بلکي چي غالب عادت يې وي هغه سنت دي، او کوم شي چي د يو عارض په وجه ځيني صادر شوى وي، هغه ته سنت نه ويل کيږي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۰۸)

د سنت قسمونه (ډولونه):

سنت مطلقه هغه دى چي په ډول د عبادت يې کړى وي، که نه نو د سنت زوائدو څخه شمېرل کيږي. مثلاً د جناب رسول الله ﷺ د رېښودل په ډول د عادت وه، ددې په ښه والي کي خوشگ نه شته، مگر ددې و مخالف ته خلاف سنت نه ويل کيږي (امداد الفتاوى)

سنت پر دوه ډوله دي: چي يوه ته يې سنت عبادت او بل ته يې سنت عادت ويل کيږي، په دې هکله تحفة العلماء و امداد الفتاوى ته په حوالې سره داسې زياتوي

سنت دو قسم است، سنت عبادت و سنت عادت، مطلق لفظ سنت بر قسم اول اطلاق کرده ميشود و استحقاق وعدة ثواب و ترغيث بر آن همين قسم منوط است و قسم ثاني هم خالي از برکت و دليل محبت و بودن نيست، ليکن مقصود جزء دين نه باشد، و اگر اين قسم مغل از امرى از مقاصد دين در حق شخصى شود او را از آن باز داشته شود.

د حديث د راژوندي کېدلو تعريف:

يو وخت شاه عبدالقادر صاحب و مولوي محمد اسمعيل صاحب ته وويل چې ته رفع الدين پرېږده، ځكه چې ددې څخه خامخا يوه فتنه جوړېږي. مولوي اسمعيل صاحب ډډه په جواب كې وويل كه چيرې د عوامو د فتنې خيال وكړل شي نو بيا ددې حديث په هكله څه وايي من تمسك بسنتي عند فساد امتي فله اجر مائة شهيد.

شاه عبدالقادر صاحب چې د مولوي محمد اسمعيل صاحب دا ډول جواب واورېد نو يې وفرمايل ما اورېدلي وه چې اسمعيل صاحب عالم شوی دی. مگر متاسفانه چې دی خو د يوه حديث په معنی هم نه پوهیږي. دی به دې نه پوهیږي چې ددې حکم هغه وخت دی چې د سنت په مقابل کې خلاف سنت وي، نو دا چې موږ رفع الیدین نه کوو د سنت خلاف کار نه دی، بلکې دا دوهم سنت دی، ځکه چې لکه څه ډول چې رفع الیدین سنت دی همدا ډول ارسال هم سنت دی. (بوادرنواد)

د سنت او د بدعت تر منځ فرق:

د بدعت حقیقت دادي چې یو نوی شی دین و بولي او اختیار یې کړی. مگر که چیرې یې معالجه و بولي او اختیار یې کړي، بیا خو بدعت نه شي ورته ویل کېدای نو باید ووايم چې یو احداث للدين دی او بل احداث فی الدين دی. احداث للدين معنی سنت دی او احداث فی الدين بدعت دی.

يو وخت يوه سړي د اعتراض په ډول وويل چې مدرسي او مکتبونه جوړول دا هم بدعت دی، ځکه چې دا خو د جناب رسول الله ﷺ په وخت کې نه وه، نو موږ ورته وایو که چیرې د بدعت معنی دا وي لکه تا چې ویلې ده، نو بیا خو باید ووايو چې هر هغه شی چې په خیر القرون کې نه ؤ، د هغه پیدا کېدل اوس ټوله په بدعت کې داخل دي، نو ددې وروسته ویلای شو چې ستا وجود خو هم په خیر القرون کې نه ؤ، نو ته هم یو مجسم بدعت یې، مگر حقیقت دا دی چې دغو حضراتو ته د بدعت صحیح تعریف نه دی معلوم.

دغو حضراتو ته باید ووايو چې یو نوی کار په ډول د عبادت کول دا بدعت دی او که چیرې په ډول د انتظام وکړل شي نو بیا خو بدعت نه دی، د سنت او د بدعت د بڼه تشریح لپاره باید ووايم چې د خیر القرون وروسته چې کوم شيان په وجود راغلي دي هغه پر دوه قسمه دي یو هغه دي چې د هغوی سبب داعي هم جدید او نوی وي او دغه شی موقوف علیه د یو ماموریه وي، یعنې د شریعت یو حکم پر دې کار باندې موقوف وي، په دې معنی چې بې له دې شي څخه په ماموریه شي عمل نه شي کېدای لکه د دیني کتابونو تصنیف او تدوین همدارنگه د مدرسو جوړول چې ددغو څخه یو شی هم د جناب رسول الله ﷺ په زمانه کې نه ؤ، د دوی سبب داعي هم نوی دی او همدارنگه یو ماموریه شی چې د دین حفاظت دی پر دوی باندې موقوف دی.

ددې خبرې تفصیل په دې ډول دی دا خو ټولو ته معلومه ده چې د دین حفاظت د ټولو پر ذمه ضروري دی، تر دې وروسته دې ته فکر وکړئ چې د خیر القرون په زمانه کې د دغو نوو مسائلو څخه یو شی هم نه ؤ موجود خو د

الله ﷻ سره علق به بل عبارت مخامخ او براه راست ټوله خلک د نبوت په مرکب سره مسترف وده. بیا داسې او حافظه دومره قوي وه چې ددې ضرورت بسخي ونه چې د سبق په ډول دي د دوی په مخکې کتابونه کښېښودل شي. قوی او سره بزرگاري هم به اخري اندازه زیاته وه. نردي وروسته یوه داسې زمانه راغله چې غفلتونه او بې پروایانې پېرې شوې. قوه کمزورې شوه، د اهل هواوو او د عقل پرستو غلبه زیاته شوه، دینداری او دیانت داري پر کمښت شوه. نو په دې وخت کې علماوو ته د دین د ضائع کېدلو قوی اړینه ښه وښودله. نو یې ځکه دا ضروري و گڼله. چې د دین هر څنگه باید ترسب او تدوین کړل شي. نو ځکه د حدیثو کتبونه. د اصولو حدیث کتبونه. د فقهې کتابونه. د اصول فقه او عقایدو کتابونه تصنیف کړل شول او ددغو کتابونو د تدریس لپاره مدرسې او مکتبونه جوړ کړل شول.

نو دا داسې شیان دي چې د دوی سبب جدید او نوی دی، په دې معنی چې دغه سبب به خبر القرون کې نه و. نو باید ووايم چې ددغو شیانو مامور به شی چې د دین حفاظت او ساتنه ده ولاړه ده. نو دغه تېبان که څه هم چې په ظاهره خو بدعت معلومېږي. مگر په حقیقت کې بدعت نه دي. بلکه ددې قاعدې له رویه چې "مقدمة الواجب واجب" واجب دي.

او بل قسم هغه شیان دي چې د هغو سبب قدیم او پخوانی دی. لکه میلاد مروج او داسې نور بدعتونه. د دوی سبب قدیم دی. مثلاً د میلاد د جوړولو سبب فرح علی الولادة النبویة یعنی د جناب رسول الله ﷺ د زېږېدنې

نېکمرغه خوشالي ده، او دغه سبب د جناب رسول الله ﷺ په زمانه کې هم موجود و. مگر نه جناب رسول الله ﷺ او نه صحابه و و دغه مجلسونه منعقد او جوړ کړي وه، آیا نعوذ بالله د صحابه و و فکر و دې ځای ته نه ورلوېدی او که څنگه؟

که چېرې ددغو شیانو سبب په هغه وخت کې موجود نه وای. نو لاسه مو ریلای چې په هغه وخت کې ددې منشاء او سبب نه و موجود، مگر دا چې سبب، باعث او مدار موجود و، نو بیا ولې نه جناب رسول الله ﷺ دغه د میلاد مجلس جوړاوه او نه هم صحابه کرام و جوړاوه؟

حضرت تهانوي رحمته الله علیه وایي چې ددغه شي حکم دا دی چې دا بدعت دی هم صوره او هم معنی او په دغه حدیث کې دا خل دی چې فرمایي

من احدث فی امرنا هذا ماليس منه فهورد. (مشکوٰۃ شریف)

یعني چا چې زموږ د دین په کارونو کې یو داسې نوی کار پیدا کړی چې د دین سره یې تعلق نه درلودی هغه مردود دی.

دغه ډول کارونه چې بدعت ورته ویل کېږي واجب الرد دي او لومړی قسم چې موږ مخکې یاد کړل په مقبول کې دا خل دي. د بدعت او سنت د پېژندلو لپاره دا یوه قاعده کلیه ده. ددې څخه د ټولو جزئیاتو حکم را ایستل

کېدای شي. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۱۰)

د بدعت د نه روا والي یو عقلي مثال:

دا خوتاسي ته معلومه ده که چیرې یو څوک د ماپښین د څلورو رکعتونو پر

خای پنځه رکعته لمونځ وکړي، نو دده هغه څلور رکعته لانه شوه صحیح، حال دادی چي ده خو تر څلورو لا زیات رکعتونه وکړل، دی نه شي ویلای چي م خوځه بد کار ونه کړ لا مي ښه کار وکړ يعني د څلور رکعتونو پر خای مي دادی پنځه رکعته وکړه، په دې کي بدې څه شي ده؟

خبره داده چي ده د قانون او ضابطې خلاف کار وکړ، نو ځکه يې هغه څلور رکعته هم ولاړل، ددې مثال داسي دی که چيري يو سړی د ریل گاډۍ ټکیس چي په دوه سوه روپۍ دی، ددې پر خای د طیارې ټکیس چي په درې زره روپۍ دی وکړي او راشي ریل گاډۍ ته پورته شي. په دې وخت کي به تاسې ضرور ووينئ چي د ریل گاډۍ مسئول به دغه سړی بیرته راکنسته کوي او ورته وايي به چي ته به ریل گاډۍ کي نه تې تلای. ځکه چي تا د ریل گاډۍ ټکس نه دی کړی. دغه سړی نه شي ورته ویلای چي زما څه خو د دوو سوو روپو بر خای پوره دوه زره روپۍ نللي دي، دغه سړی ځکه په ریل گاډۍ کي نه شي تلای چي د قانون خلاف کاري کړی دی، د ریل گاډۍ د سفر لپاره يې د طیارې ټکیس اخیستی دی

د بدعت د نه روا والي يو بل مثال:

د بدعت په بدوالي کي هيڅ شک نشته، که چيري تاسي لږ فکر وکړئ نو بيا د بدعت په منع والي کي تعجب نه درلو يري، مثلاً که چيري يو مامور د حکومت اساسي قانون چاپوئ، به دغه وخت کي دغه مامور د خپله ځانه څخه د اساسي قانون په آخره کي يوه ماده ور زیاته کړي که څه هم هغه ماده به د وطن او سلطنت په ډبره گټه وي، مگر بيا هم دغه مامور مجرم بلل کيږي او

د سزا وړ گرځي، نو دا چي د دنيا په قانون کي لا لږ زیاتوب کول جرم گڼل کيږي، نو د خدای ﷻ په قانون کي زیاتوب به ولي جرم نه وي، بايد ووايم چي د شریعت په قانون کي زیاتوب ته بدعت ویل کيږي، چي اسلام ډېر نفرت ځيني کوي

يو مستحب کار ته تر خپلي

اندازې زیات اهتمام ورکول:

يو غير ضروري کار په خپله عقیده کي ضروري او مؤکد بلل، يا په عمل کي ددغه کار پابندي په داسې اصرار او تاکید سره کول لکه څوک چي د فرائضو او واجباتو اهتمام کوي او يا تر دې لا هم زیات تاکید او اصرار پر کول او ددغه مستحب کار پرېښودل بد گڼل او پرېښودونکي يې قابل ملامت بلل، بايد ووايم چي دغه دواړه کارونه مذموم او بد دي، ځکه چي الله ﷻ فرمایلي دي **وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ**. (سورة الطلاق آیت ۱)

ترجمه: او هر هغه څوک چي تېريزي له حدودو د الله څخه نو په تحقيق ظلم يې کړی دی په ځان خپل باندې.

همدارنگه حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه فرمایلي دي پر تاسي لازم ده چي په خپلو لمونځونو کي د شیطان برخه مقرر نه کړئ، هغه دادی چي د لمانځه وروسته و راسته طرف ته راگرځېدل ضروري وبولي، ما ډېر ځله جناب رسول الله ﷺ و چپه طرف ته پر راگرځېدلو لیدلی دی (بخاري و مسلم)

طیبي شارح مشکوة لیکلي دي چي ددغه حديث څخه دا خبره راوړي چي کوم څوک چي پر يو مستحب کار دومره اصرار او ټينگار کوي او دومره يې ضروري بولي چي هيڅکله يې هم ددغه کار پر دوهم اړخ چي رخصت دی عمل نه کوي نو باسي بوه شئ چي ددغه سړي په گمراه کولو کي شيطان پوره برخه اخيستي ده

صاحب د مجمع فرمايلي دي چي ددغه حديث څخه دغه خبره راوړي چي مستحب کار هم مکروه گرځيدای شي، په هغه ځای کي چي دا اندېښنه وي چي ددغه سړي ددغه مستحب کار تر خپلي اندازي لوړ کړي، نو ددې وجې څخه حنفي فقهاوو په لمونځونو کي د سورت مقررول مکروه بللي دي. هغه که اعتقاد ايا بندي وي او که عملاً، فتح القدیر ددغه نعيم بصريح کړي ده

(تحفه العلماء جلد ۲ صفحه ۱۱۳)

مستحب څنگه بدعت جوړيږي:

حکیم الامت حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه فرمايي چي زه مستحب ته بدعت نه وایم، بلکې (د يو غير ضروري کار) و ضروري گڼلو ته بدعت وایم، که چيري څوک يو مستحب کار واجب و بولي نو آيا دا بدعت نه دی؟ لازم، ضروري او واجب درې سره په يوه معنی دي يعني د دروسرو معنی يوه ده

غير لازم، لازم گڼل بدعت ضلالت دی، او ددغه کار پر ترک او پرېښودلو باندې ملامتيا ويل، بدعت لازيات ټينگوي

فقهاوو لیکلي دي که چيري په يو مستحب کار سره يه عقیده کي فساد رښلی نو ددغه مستحب کار پرېښودل ضروري دي. (امداد الفتاوی)

تر دې وروسته حکیم الامت فرمايي: آيا دا بدعت نه دی چي غير واجب واجب وگڼي آيا دا د بدعت په تعريف کي داخل نه دی؟

د سنت عبادت او سنت عادت حدود:

حکیم الامت حضرت تهانوي رحمته الله علیه فرمايي چي زما څخه يو چا پوښتنه وکړه چي آيا د پسونو ساتل سنت دی؟ ما ورته وويل: چي هو سنت دی، مگر سنت عادت دی سنت عبادت نه دی او اصل مقصود سنت عبادت دی، البته که چيري سنت عادت د محبت په وجه وکړل شي، نو په هغه کي هم ثواب او برکت شته مگر فکر مو وي چي په سنت عادت کي غلو يعني تر خپلي اندازي تجاوز نه دی په کار، يعني د سنت عبادت په ډول اهتمام يې نه دی په کار، ځيني خلک شپه او ورځ په دغه تحقيق کي اخته وي چي د جناب رسول الله ﷺ لکزه مبارکه څومره غټه وه او لنگوته شريفه يې څومره اوږده وه او داسي نور که چيري يو عاشق ددغو خبرو تحقيق وکړي، دا خو جلا خبره ده، د هغه وجه محبت دی، مگر ډېر خلک د دين په ضرورياتو خبر نه وي او نه دين د ضرورياتو پروا لري، خو په دغو شيانو کي بيا شپه او ورځ اخته وي، حکیم الامت وايي چي تر خپلي اندازي زياته مبالغه په کار نه ده، ځکه چي هر شی خپل حدود او اندازه لري.

په سنت عبادت کي لا دا قانون دی، که چيري دعوا مو لپاره د يو فساد احتمال غالب وي، نو ددغه مستحب پرېښودل هم واجب دي، لکه د جناب رسول الله ﷺ

حي دا معمول ؤ چي د جمعي د ورځي په سهار به سي "الم تنزيل" او "سورت دهر" وابه، مگر حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله عليه دا كار مكروه بولي، يه دي وجه له فكره او كم فهمه خلك پر حضرت امام صاحب رحمته الله عليه د سنت د مخالفت الزام لگوي. حقيقت هغه دي چي حضرت امام صاحب رحمته الله عليه د سنت مخالفت وكړ، بلكي همدارنگه د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم يو شي خوښ ؤ او هغه يې خوري نو اوس سوال پيدا كېږي چي دا شي يې عادتاً خوري او كه عبادتاً؟ حكيم الامن فرمايي چي دا ښكاره خبره ده چي عبادتاً بې نه خورل، نو د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم د عادت اتباع د سر بعل له رويه واجب نه ده، نه د دغه كار په پرېښودلو كې كومه گناه شته، دا چي به مزاجونو او طبيعونو كې فرق دي، د چا يو شي خوښ وي او د چا بل شي، نو ددي وچي د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم ځيني داسي مبارك عادتونه هم شته چي به عملي كولو كې بې زموږ مزاجونه دې پرو مسكلاتو سره مخامخ كېداي شي، د مثال په توگه چي د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم شېډې ډېرې خوښي وي، مگر زه چي شېډې وخورم زړه مي پر راپورته كيږي او يا جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم لنگ تړي مگر زموږ د سيمي هوا خصوصاً د زمي په موسم كې دومره يخه او سړه ده چي د صرف پر تاگه اغوستلو سره هم گزاره نه شي كېداي، بلكي زموږ د سيمي ډېر خلك تر پرتاگه لاندې د برزو په نامه يوه بله سنده جامه هم اغوندي، نو له دې سببه شريعت د عادت نبويه اتباع نه ده واجب كړي، هو! كه چيري يو څوك همت وكړي او د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم عادات هم عملي كړي، نو ددي په فضيلت كې څه شك شته؟ مگر هو! دغه سړي دا حق نه لري چي پر بل جابد ووايي چي ته هم ولې زما په شان نبوي عادات نه پر ځاي كوي

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۱۶)

سنت پر دوه ډوله دي:

سنت پر دوه ډوله دي چي يو يې سنت عبادت او بل سنت عادت يا زوائد نومېږي، لكه نور الانوار چي ليكي:

وهي نوعان: الاول سنة الهدى وتاركها يستوجب اساءة كالجماعة والاذان والاقامة فان هؤلاء كلها من جملة شعائر الدين واعلام الاسلام.

والثاني الزوائد وتاركها لا يستوجب اساءة كسير النبي صلى الله عليه وسلم في لباسه وقعوده وفيامه فان هؤلاء كلها لا تصدر منه على وجه العبادة وقصد القرية بل على سبيل العادة. (نور الانوار صفحه ۱۶۷)

يعني سنت پر دوه ډوله دي يو هغه سنت دي چي جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم د عبادت پر ډول كړي وي، لكه د جماعت لمونځ، اذان او اقامت، دې ته سنت عبادت ويل كيږي، ددې شيانو پرېښودونكي گناهكاره او د ملامتي وړ دي، ځكه چي دا ټوله د دين او اسلام شعائر او علامي دي، او دوهم قسم چي سنت زوائد يا سنت عادت ورته ويل كيږي، دا هغه دي چي پرېښودونكي يې گناهكاره او د ملامتي لائق نه گرځي، هغه لكه په لباس او جامه كې د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم پر لار تلل همدارنگه په ناسته ولاړه كې دده مبارك پر لار تلل د مثال په توگه يو وخت جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم لنگونه تړلي ده، بل وخت بې بيا صرف خولي پر سر كړي ده، همدارنگه يې كله يو رنگه لنگوته تړلي ده كله يې بيا بل ډول، همدارنگه كله يې اووه گزه لنگوته تړلي ده او كله يې بيا دوولس گزه، كله بيا تر اووه گزه هم كمه او كله يې بيا تر دې زياته تړلي ده.

همد ارنگه هه سته کي کله جازانو کښېنښي کله د تشهد پر ډول کله بيا بل ډول. د هغه بوله منن د جناب رسول الله ﷺ څخه ثابت دي. مگر پر طرسته د ثواب او عبادت نه، بلکي پر طريقه د عادت شريفه

مانه وروايم چي دى نه د فقهاوو په اصطلاح کې سنت زواند بيا عادت منن ونل کېږي، لکه نور الانوار چي ليکي

وهي نوعان: الاول سنة الهدى وتارکها يستوجب اساءة کالجماعة والاذان والاقامة فان هؤلاء کلها من جملة شعائر الدين واعلام الاسلام.

والثاني الزوائد وتارکها لا يستوجب اساءة کسير النبی ﷺ في لباسه وفعوده وقيمته فان هؤلاء کلها لا تصدر منه على وجه العادة وتقتصد القرية من على سبل العادة فانه ﷺ کان یلبس حبة حمراء وخصراء وبيضاء طویل الکُمس وربما یلبس عمامة سوداء وحمراء وکان مقدارها سبعة اذرع او اتی عطر ذراعا او اقل او اکثر وکان یقعده محتا تارة ومربعاً للعذر وعلى هيئة السيلند اکثر فهذا کلها من سن الروايد بثبات السرة على فعلها ولا يعاقب على ترکها وهو في معنى المستحب الا ان المستحب ما احبه

العلماء وهذا ما اعتاد به النبي ﷺ. (نور الانوار صفحہ ۱۶۷)

وړوونو موږ د هر کارونه صرف د رواج پر ډول کوو. د مثال په توګه لنگوټه موږ د وروڼو لارمه کولی ده چي د حوسه موږ رسولی ده و حال دادی چي التزام دما لایلر د بدعت دی، ددی خبری د سوب لاسه موږ و او چي لنگوټه به پرل سنډ ده، ځکه چي

جناب رسول الله ﷺ پرلې ده، مگر هلته به که امام لنگ و تړي او تر مخه شي څوک لمونځ نه پسي کوي. حال دادی چي جناب رسول الله ﷺ تقريبا خپل ټول ژوند په لنگ کي تړ کړی دی، نو بيا ولي لنگ د لنگوټې په ډول ضروري نه گڼل کېږي. ښکاره خبره ده چي ددې وجه داده چي دا سنت عادت دي، سنت عبادت نه دي او همدارنگه د فقهي کتابونه ليکي چي د نارينه لپاره په دريو جامو کي لمونځ

کول مستحب دی: ۱- لنگ. ۲- قميص. ۳- لنگوټه

لکه مراقی الفلاح چي ليکي

والمستحب للرجل أن یصلی فی ثلاثة اثواب: إزار، قميص وعمامة.

(مراقی الفلاح فصل فی مکروهات الصلوة)

مطلب دادی چي د عادي سنونو يا مسحبانو و مخالفته خلاف سنت نه ويل کېږي. نو به کړدی چي د لنگوټې پرل نه کار. مگر لازم ونه گڼي تښتي او پر نه تړونکي يې ملامتيا ونه ويل شي، ځکه چي دلته دوي خبري دي، يوه خبره داده که جري لنگوټه سنډ ومنل شي به دې معنی چي جناب رسول الله ﷺ پرلې ده نو بيا خو خولی هم سنت بلل په کړدي ځکه چي جناب رسول الله ﷺ خو خولی هم پر سر کړي ده او بله خبره داده چي غير واجب کار واجب گڼل، يا په بل عبارت غير ضروري کار ضروري گڼل په خپله د بدعت تعريف دی لکه فقهاء چي ليکي چي التزام ما لا يلتزم بدعت دی همدارنگه حکيم الامت اشرف علی بهانوي رحمه الله لیکلي دی چي غير لازم. لازم گڼل بدعت ضلالت دی او ددغه کار پر ترک او پرېښودلو باندي ملامتيا ويل بدعت لازبات ټينګوي د لازم واجب او ضروري يوه معنی ده (تحفة العلماء)

صاحب د شرح وافي لیکي چي د کار او خدمت په داسي خوارو کلو کي لمونځ کول مکروه دی چي په هغو کالو کي سړی و رئيسانو او حکامو ته تګ مناسب نه

گني لکه چي فرمايې و (تکره صلاته) فی ثياب البذلة وهی مايلبس فی البيت ولا يذهب بها الى الکبراء. (شرح الوقاية صفحه ۱۹۸)

علامه عبدالحی لکهنوی رحمته الله پر دي موقع د شرح وقایه په حاشیه کي زبانونی چي په نوموړو کالو کي لمونځ کول مکروه تنزیهي دی، او وجه د مکروه والی یې د اینسی چي به دي کي ترک د ښه اهتمام د لمانځه راځي دا ځکه چي لمونځ افضل او غوره د عباداتو دی، وروسته لیکي چي دا به هغه وخت کي مکروه دی چي سړی نور سم کالی ولري. مگر که یې چیري نور سم کالی نه درلودل، نو بیا خو هېڅ مکروه والی نشته واکراهة تنزیهية کما فی البحر ووجه الکراهة ان فيه ترک الاهتمام بالصلوة التي هي افضل العبادات وهذا اذا كان له غيرها والا فلا.

(حاشية شرح الوقاية صفحه ۱۹۸)

لې وروسته علامه لکهنوی رحمته الله لیکي چي فقهاوو دا خبره ذکر کړې ده چي به فمیص، لنگ اولنگوتې کي لمونځ کول مستحب دی، مگر که چیري صرف به خولی اکفاء وکړل شي دا کار مکروه نه دی او په دې کي کومه بدې نشته. دی مبارک لیکي چي د عوامو دې خبري ته هېڅ اعتبار نشته چي بې له لنگوتې نرلر لمونځ مکروه بولي او نه د دوی دې خبري لره اعتبار شته چي وایي که چیري مستدی لنگوته والا و او امام صرف پر خولی اکفاء کړي وه دا کار مکروه دی لکه چي فرمايې: وقد ذکرنا ان المستحب ان یصلی فی قمیص وازار وعمامة ولا یکره الاکتفاء بالقلنسوة ولا یعتبر لما اشتهر بین العوام من کراهة ذلك وكذا ما اشتهر ان المؤتم لو كان معتماً بعمامة والامام مکتفياً علی قلنسوة یکره.

(حاشية شرح الوقاية صفحه ۱۹۸)

د سنت عادت او سنت عبادت

د قابل ترک او ناجائز کېدلو ضابطه:

عادتې سنتونه مثلاً ساده کالي، د اورېشو دودۍ يا ددې په مثل نور شيان چې د عادتې سنت د جملې څخه وي که چيرې ددغو شيانو په وجه سره مقصود له منځه تلې، نو ددغو شيانو پرېښودل په کار دي، ځکه چې سنت عاديې يا عادتې سنت هېڅ مقصود نه دي، بلکې په ځينې ځايونو کې سنت عبادت لاهم پرېښودل کيږي، په هغه ځای کې که چيرې ضرر ځيني پېښېږي، مثلاً دا سنت دی چې د نهجد پر وخت اته رکعت پوره کړي، نو اوس وگورئ که د يو چا خوب زيات و، نو که حسري دی د نهجد پر وخت تر دېره وپيل باندې شي اته رکعت پوره کړي، بيا سربېره سده شي نو د سهار جماعت ځينې تېرېږي. نو دغه سړی به باند وويل شي چې نه د اوس رکعتو پر ځای دوه رکعت کوه او بيا زر بیدېږي چې د سهار جماعت در حجه سېر نه شي، که څه هم چې اته رکعت کول خو سنت عبادت دي، مگر دا چې ددې په وجه مقصود چې د سهار جماعت دی ځيني قضاء کيږي، نو ځکه یې پرېښودل په کار دي همدا وجه ده که چيرې د يو سړي په هکله د هغه د مجموعي حالاتو څخه ثابتيږي چې د حج په لاره کې د لمانځه پابندي نه شي کولای، نو دغه سړی د نقلي حج څخه منع کيږي. که چيرې يو سړی ته د بوه لمانځه لاهم د قضاء کېدو غالب گمان وي، نو دده لپاره نقلي حج نه دی روا

دا چې په حج سره ديني ضرر رامنځ نه کيږي، نقلي کار اداء کيږي او فرضي کار ته تاوان رسيږي، نو دا ښکړه خبره ده چې داسې نقلي حج کول ولوی خداي عز و جل ته د نژدې والي سبب نه جوړيږي، بلکې د ليرې والي سبب يې جوړيږي.

دوهم مثال مثلاً يو سړي د ورېشو ډوډۍ و خورله او پر نس يې درد شو نو دا چې د جناب رسول الله ﷺ سره زموږ محبت و، هغه محبت په دغه حالت کې له منځه ځي، او د دې خطر راځي چې ووايي چې ښه! پر سنت مې عمل کاوه چې پر نس مې درد شو (لږ فکر وکړئ) د داسې کارونو په وجه سره به د خلکو د شريعت څخه نفرت وشي

مطلب دا دی چې سنن عادت او سنن عبادت د داسې جا په باره کې ناجائز دی چې د هغه نتيجې تر يوه ديني ضرر پورې رسيږي، يعني د هغه په وجه يو ديني ضرر رامنځ ته کيږي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۱۸)

لکه مخکې چې مو وويل د جناب رسول الله ﷺ افعال پر دوه قسمه دي چې يو يې عبادات دي او بل يې عادات دي، په اول کې يې اتباع مطلوب ده او په دوهم کې نه ده. خو که يو څوک په دې کې هم اتباع وکړي نو دا ښه کار او د محبت يو دليل دی.

د "التزام مالايلزم" تعريف:

په دې هکله امداد الفتاوى ليکي دوام منع نه دی. التزام اعتقادي يا عملي منع دی. التزام اعتقادي دا دی چې دا کار ضروري وگڼي او التزام عملي بيا دادی چې د دغه کار پرېښودونکي ملامت و بولي فکر مو وي چې دواړه جلا شوي او التزام جلا شوی دی، تاسې بايد التزام او دوام سره ګډ نه کړئ. ځکه چې دوام منع نه دی التزام منع دی.

د "التزام مالايلزم" تعريف د هغه د ترجمې څخه معلومېږي، البته د دې دوه قسمونه دي که چيرې دغه اعتقاد دين وگڼي نو دا اقباح يعني ډېر بد دی.

او که يې چيرې دين ونه بولي، مګر په داسې پابندۍ سره يې کوي لکه څوک چې د دين ضرورت کوي، نو دا هم ډېر بد دی، مګر د هغه بل په نسبت يو څه سپک دی، يا په بل عبارت د التزام مالايلزم اسانه تعريف دادی چې غير ضروري، ضروري بلل. (امداد الفتاوى)

د "التزام مالايلزم" د ممنوع والي دليلونه:

ددې منع په قرآن شريف، حديث او فقه ټولو کې راغلې ده
اما الكتاب فقله تعالى لا تحرموا طيب ما احل الله لكم ولا تعتدوا. مع ضم سبب النزول اليه واما السنة فحديث ابن مسعود رضي الله عنه يري حقاً ان لا ينصرف الا عن يمينه، واما الفقه فحيث ذكروا كراهة تعيين السورة. والله اعلم. (امداد الفتاوى)

د رسم او رواج تعريف:

رسم صرف دې ته نه ويل کيږي چې په نکاح او بناديو کې کيږي. بلکې هر غير لازم شې لازم بلل رسم دی، هغه که په بناديو کې وي او که په نورو معاملاتو کې وي، امداد الفتاوى د رسم او غير رسم معيار داسې بيان کړی دی چې يو کار نه د رسم په نيت وي او نه د رسم کوونکو پر طريقه وکړل شي نو بيا دغه رسم نه دی، نه حقيقتاً رسم دی او نه صورتاً، همدغه د رسم او د غير رسم فرق دی.

د سنتو څخه وروسته په

اجتماعي ډول سره دعا لازمي گرځول:

پوښتنه: زموږ په سيمه کې دا رواج جوړ شوی دی چې څه وخت د جماعت لمونځ وشي ټول خلک همدلته په مسجد کې سنت کوي تر هغه وروسته ټول به دې انتظار ناست وي چې امام لمونځ پای ته ورسوي او دعا وکړي. آیا دا کار روا دی او که نه؟

جواب: وروره! د جناب رسول الله ﷺ، صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعینو څخه دا نه دي رانقل شوي چې هغوی به د سنتو او نوافلو څخه وروسته په اجتماعي ډول سره دعا کوله، خو دا چې اوس په ځینو سیمو کې دا رواج جوړ شوی دی چې خلک د سنتو او نفلو څخه وروسته د امام په انتظار ناست وي، د سنتو او نوافلو څخه وروسته امام دعا کوي او خلک پر هغه امین امین وايي دا کار صحیح نه دی خو که اتفاقاً د یوه بزرگ د دعا په شریکېدلو کې داسې وشي نو دا څه پروا نه لري، مگر ددې کار عادت جوړول بدعت دی.

(اختلاف امت اور صراط مستقیم)

او احسن الفتاویٰ بیا زیاتوي چې همدا ډول تر فرضو وروسته چې کومه دعا د امام سره یو ځای وکړل شي دا هم ثابت نه ده او که چیرې اتفاقاً له امام سره یو ځای وکړل شي نو څه پروا نه لري او د لازموالي په وجه ستره دغه کار بدعت جوړیږي. نوموړې فتاویٰ لږ وړاندې لیکي چې دا یو فقهي قاعده ده

چې یو مباح او یا مستحب کار لازم گرځول ناجائز گرځي، تردې وروسته لیکي چې په فرضو او نوافلو کې دومره فرق دی چې تر نوافلو وروسته د امام سره یو ځای اجتماعي دعا کول او دا کار لازم گرځول په دې کې دومره قباحته شته چې هغه په هغه دعا کې نه شته چې تر فرضو وروسته کیږي. مثلاً:

۱- له فرضو وروسته سنت او نوافل په کور کې کول افضل دي. مگر د نوافلو وروسته د اجتماعي دعا لپاره دغه فضیلت له منځه ځي. ځکه چې امام او مقتدیان په مسجد کې د نوافلو اهتمام کوي

د صحیح مسلم حدیث دی چې علیکم بالصلاة فی بیوتکم فان خیر صلاة المرء فی بینه الا الصلاة المكتوبة. (صحیح مسلم)

ترجمه: پر تاسې لازم دی چې په خپلو کورونو کې لمونځونه وکړئ، د انسان تر ټولو ښه لمونځ هغه دی چې په کور کې وکړل شي. ماسېواد فرض لمانځه څخه چې هغه په مسجد کې کیږي.

همدارنگه هدایه لبکي والافضل فی عامة السنن والنوافل المنزل هو المروی عن النبی ﷺ. (هدایه باب ادراک الفریضة)

ترجمه: عام سنتونه او نوافل په کور کې کول افضل دي، دا د جناب رسول الله ﷺ څخه رانقل شوي دي

۲- د نوافلو د رکعتونو په تعداد او د تلاوت په مقدار کې خلک د همت او فرصت په لحاظ سره مختلف دي، ځکه چې ځینې خلک صرف سنت کوي

او ځينې بيا نوافل هم کوي ځينې ژر فارغه کيږي او ځينې بيا وروسته فارغه کيږي. نو کوم خلک چې مخکې فارغه شي هغه به سببه انتظار کوي، نو له دې وجې دغه طريقه لائق ترک او ددې کار لازم گرځول د احسن الفتاوى په قول په اتفاق سره بدعت دى تر دې چې اهل بدعت هم ددې قائل دي

(احسن الفتاوى جلد اول صفحه ۳۴۴)

نفل او سنت لمونځونه په

کورونو کې کول افضل دي:

لکه مخکې چې مو وويل چې مسجد په اصل کې د فرضو لمونځونو لپاره دى، نفل او سنت په کورونو کې کول افضل دي لکه فقهاء چې ليکي:

والافضل فى النفل غير التراويح المنزل، الالخوف شغل عنها والاصح افضلية ما كان اخشع واخلص (درمختار) قوله والافضل فى النفل الخ شمل ما بعد الفريضة وما قبلها لحديث الصحيحين عليكم بالصلوة فى بيوتكم فان خير صلاة امرء فى بيته الا المكتوبة واخرج ابوداؤد صلاة المرأة فى بيته افضل من صلاته فى مسجدى هذا الا المكتوبة وتماه فى شرح المنية.

(ردالمحتار باب الوتر والنوافل جلد ۱ صفحه ۶۳۸)

د لمانځه وروسته په لور

اواز سره اوږده دعا کول:

پوښتنه: زموږ په سيمه کې يو جامع مسجد دى، موږ د جمعې د لمانځه لپاره هلته ورځو، خو دا چې دا د بازار مسجد دى نو ډېر ځله خلک دومره ډېر شي، نه يوازې دا چې مسجد له خلکو ډک شي، بلکې خلک پز سرک وډېري سرې گرمۍ ته ولاړ وي او سرک هم د تگ راتگ څخه بند وي خو ددې مسجد امام چې کله سلام وگرځوي نو ډېره اوږده دعا کوي چې ټوله خلک له گرمۍ څخه په عذاب شي او سرک هم ټول بند وي، يوه ورځ يوه ملا وويل چې دومره اوږده دعا کول د هغه لمانځه وروسته چې سنت ولري ښه نه دى، آيا ددغه ملا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره ددغه سوال په جواب کې احسن الفتاوى داسې ليکي: د کومو فرضو وروسته چې سنت لمونځ کيږي د هغو وروسته لنډه دعا ويل په کار ده، ځکه چې د سنتو ډېر ځنډول مکروه دي، او همدارنگه د کرار دعا د قبلېدلو ډېر اميد دى، په لور اواز سره د دعا التزام بدعت دى ځکه چې الله ﷻ ويلي دي: ادعوا ربکم تضرعاً وخفية انه لا يحب المعتدين.

(سورة الاعراف آيت ۵۵)

ترجمه: بولئ تاسې رب خپل (هر وخت) په زارى عذر او په پټه سره

او په درالمختار کې راغلي دي چې د سنتو ډېر ځنډول مکروه دي، مگر نه دومره اندازه چې اللهم انت السلام الخ وويل شي و في الدرالمختار ويکره تأخير السنة الا بقدر اللهم انت السلام الخ

(شامية جلد اول صفحه ۴۹۴)

او همدارنگه په عالمگيري کې راغلي دي چې د ماسپښين، ماښام او ماخوستن تر لمونځونو وروسته سمدستي په سنتو شروع کول په کار دي. او بده دعا ويل نه ده په کار و في الهندية عن الحجة الامام اذا فرغ من الظهر والمغرب والعشاء يشرع في السنة ولا يشتغل بادعية طويلة كذا في التارخانية. (فتاوى عالمگيري كيفية صلوة جلد ۱ صفحه ۷۲)

او همدارنگه د منية المصلي په شروع کې راغلي دي چې د فرضو او سنتو لمونځونو په منځ کې دې فاصله نه راوړي مگر نه دومره چې:

اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والاکرام الخ پکښې وويل شي فان كان بعد ها اي بعد مكتوبة تطوع يقوم الى التطوع بالفصل الامقدار مايقول اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والاکرام الخ

(فتاوى عالمگيري جلد ۱ صفحه ۷۷)

تر فرائضو وروسته او ترسنتونو مخکي د دعاء کولو مقدار:

پوښتنه: آيا تر فرائضو وروسته او ترسنتو او نوافلو مخکي تر اللهم انت السلام الخ څخه زياته دعاء ويل روا دي که نه؟ حضرت شاولى الله تعالی په حجة الله البالغة کې نوري دعاء گاني رانقل کړي دي او د هغوی ويل يې ښه بللي دي، په دې هکله څه حکم دی؟

جواب: ستاسي د پوښتني په هکله فتاوى دارالعلوم ديوبند ليکي هو، د دعاگانو او اذکارو ويل تر فرائضو وروسته او تر نوافلو او سنتو مخکي ويل روا او مستحب دي، ځيني فقهاوو چې تر اللهم انت السلام الخ د زيات نه ويلو خبره کړې ده، ددې مطلب دا نه دی چې ښځي منع او مکروه دي، په ظاهره که د ځينو رواياتو څخه ددې ثبوت نه معلومېږي، د نورو ډېرو احاديثو څخه د نورو اذکارو او ماثوره دعاء گانو جائز او مستحب والى معلومېږي، لکه حضرت شاه ولي الله رحمه الله چې ليکلي دي او همدارنگه لکه درمختار چې ليکي:

ويکره تأخير السنة الا بقدر اللهم انت السلام الخ قال الحلواني لباس بالفصل بالايرادو اختاره الكمال الخ ويستحب ان يستغفر ثلاثا ويقرأ اية الكرسي والمعوذات الخ ويدعو ويختم بسبحان ربك الخ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار الصلوة جلدا ۱ صفحه ۴۹۴)

بي له څه شکه چي تر فرض لمانځه وروسته دعاء کول د قبلېدلو د هغو بنو مواقعو څخه يو دی:

پوښتنه: آيا تر فرض لمانځه وروسته د دعاء ثبوت شته او که نه، دلته زموږ په سيمه کي يو سړی دی هغه وايي چي تر فرض وروسته دعاء کول بدعت دی، آيا ددغه سړي دغه خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: دغه سړي چي کومه خبره تاسي ته کړې ده ډېره غلطه خبره ده. دعاء يو ډېر غټ عبادت دی، دغه سړي ته دي خدای ﷻ هدايت وکړي، چي خلک د دومره ستر عبادت څخه راگرځوي، يو څوک چي د لوی خدای ﷻ په دربار کي لاس پورته کوي او د خپل خدای څخه يو څه غواړي، تر دې بله ښه خبره نشته، او بيا د فرض لمانځه وروسته وخت خو د دعاء کولو لپاره ډېر مناسب هم دی چي په احاديثو کي راغلی دی وروره دا داسي مسئله ده چي د دلائلو وړاندي کولو ته هيڅ حاجت نه لري، مگر د نموني لپاره زه صرف څو حديثونه رانقلوم:

عن ابی امامه رضي الله عنه قال: قيل يا رسول الله: أي الدعاء اسمع؟ قال: جوف الليل الآخر ودبر الصلوات المكتوبات.

(مشکوٰۃ شریف، جامع ترمذي)

ترجمه: د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی، دی مبارک فرمايي چي: د جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړل شول چي يا رسول الله! تر ټولو مقبوله او مستجابېه دعاء کومه يوه ده؟ جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل چي د شپې په آخيري برخه کي او تر فرضو لمونځونو وروسته دعاء.

عن ثوبان رضي الله عنه قال: كان النبي صلي الله عليه وسلم اذا سلم يستغفر الله ثلاثا ويقول: اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والاكرام.
(مسلم، ابوداؤد، ترمذي، نسائي)

ترجمه: د حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دی، دی مبارک فرمايي چي: جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم به تر سلام گرځولو وروسته درې وارې استغفار وايه او دغه کلمات به يې ويل: اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والاكرام.

عن مسلم بن ابی بكرة رضي الله عنه قال: كان ابی يقول في دبر كل الصلاة: اللهم اني اعوذ بك من الكفر والفقر وعذاب القبر، وكنت اقولهن فقال لي ابی: ای بنی احدث هذا؟ قلت: عنك قال: ان رسول الله صلي الله عليه وسلم كان يقولهن في دبر كل صلاة.

(احمد، نسائي، ابن ابی شيبه)

ترجمه: حضرت مسلم بن ابی بكرة رضي الله عنه فرمايلي دي چي زما پلار به تر هر

لما نَحْنُ وَرَسُولُهُ دَعَا الْفَاظَ وَيْلَ اللَّهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، تُو مَاهَم دَعَا الْفَاظَ وَيْلَ شُرُوعِ كَرَل، يَوْه وِرْخُ مِي بِلَار رَاخْخَه وَيُونِئِئِلَ جِي زَوِيَه تَا دَعَا كَلِمَات د چا خُخَه زَدَه كِرِي دِي؟ مَاورْتَه وَوِيلَ جِي سَتَا خُخَه وَرُوسَه مِي بِلَار رَا تَه وَوِيلَ جِي جَنَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَه فَرَمَايِلَ جِي د هر لَمَانْخَه وَرُوسَتَه دَعَا كَلِمَات وَايَا سَت

مطلب دادی چي د تسبیح، تحمید او تکبیر د کلماتو ویل په صحیح بخاری، صحیح مسلم او داسي نورو د حدیثو په معتبرو کتابونو کي ښه په تفصیل سره ذکر شوي دي، د هغوی په هکله داسي فرمایل شوي دي لَا يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ يَعْني د دَعَا الْفَاظُو وَيُونِكِي نه ناکامه کيږي.

تر فرضو وروسته د اذکارو او دعاگانو

ویل یوه بديهي او اجماعي مسئله ده:

مطلب دادی چي تر فرضو وروسته د اذکارو او دعاگانو ویل یوه بديهي او اجماعي مسئله ده، هيڅ اهل علم په دې کي اختلاف نه لري، لکه امام نووی رحمته الله علیه چي فرمایي: اجمع العلماء على استحباب الذكر بعد الصلاة وجاءت فيه احاديث كثيرة صحيحة في انواع متعددة.

(الاذکار صفحه ۶۶)

ترجمه: تر لمانځه وروسته د ذکر پر استحباب باندې د ټولو علماوو

جمع راغلي ده او په دې باب کي د مختلفو مسمو اذکارو په هکله د صحیح حدیثونه را نقل شوي دي

همدارنگه علامه عبدالحی لکهنوی رحمته الله علیه لیکلي دي

وقد ورد سوى ما ذكرنا اذكار كثيرة وادعية اورد نبذا منها النووي في كتاب الاذكار وبهذه الاخبار اجمع العلماء على استحباب الذكر بعد الصلوة. (السعایه جلد ۲ صفحه ۲۶)

تر فرضو وروسته سنت عمل:

د احادیثو، اثارو او فقهي کتابونو څخه دا خبره په ښه توګه ثابتيږي، چي د جماعت د لمانځه تر سلام ګرځولو وروسته د امام او مقندينو تر منځ رابطه شکيږي، د سهار او ماځيګر تر لمانځه وروسته د هر سړي خپله خوښه ده که کښيني په ذکر او دعاء مشغوله کيږي او که ولاړيږي او ځي خپل اختیار لري همدارنگه دده خوښه ده که اوږده دعاء کوي او که لنډه. همدارنگه دې اختیار لري که لاسونه پورته کوي دعاء کوي او که د لاسونو د پورته کولو څخه ماسپوا دعائيه الفاظ وايي، مګر د مطلق دعاء لپاره د لاسونو پورته کول د دعاء د ادبونو څخه دي، او یو مستحب کار دی

همدارنگه دده خوښه ده که تر سلام ګرځولو وروسته سمدستي بې له څه وبلو ولاړيږي او ځي هم خپل اختیار لري، مګر ښه کار دادی چي په پټه او خفيه ډول اذکار ووايي يا دعاګاني وکړي او سمدستي ولاړ نه شي، البته امام که چيري پر خپل ځای کښېنستل غوښتل، نو د قبلي وخوا ته د مخ کولو پر ځای

به و معديانو نه مخ راگرخوي، په دې شرط سره چي د امام پر برابر يې مسبوو نه وي

په بانه نورو درو لمونځونو کي هم همدا تفصيل دی چي لمونځ کوونکي سلام وگرخوي که په سنتو شروع کوي او که ذکر او دعاء کوي، مگر په مختصر مقدار کي. بيا دې به سنتو مستغول شي، په دغو ټولو صورتونو کي امام تره کوم منبري حکم نسته. بلکه د ټولو لمونځ کوونکو لپاره يو حکم دی علامه طحطاوی ليکلي دي

صنيعه کغيره يفيد ان الامام مخير بعد الفراغ.

(طحطاوی علی مراقی الفلاح صفحه ۱۷۱)

ترجمه: د امام کار هغه دی لکه نور مقتدان چي يې کوي يعني د لمونځ تر فارغه کېدو وروسته دده خپل اختيار دی

دعاء کول يو ډېر غټ عبادت دی همدارنگه تر فرضو لمونځونو وروسته اذکار او دعاء گاني ويل د جناب رسول الله ﷺ د قول او فعل څخه ثابت دي:

تر فرضو لمونځونو وروسته اذکار او دعاء گاني د جناب رسول الله ﷺ د قول او فعل څخه ثابت دي او دعاء کول ډېر غټ عبادت دی. په دې سلسله کي د نموني لپاره موږ مخکي ځيني روايتونه ذکر کړل، مگر دغه ثبوت صرف د استحباب په درجه کي دی يعني لکه د کومو شيانو ويل چي د جناب رسول الله

څخه ثابت دي، همدا ډول يې نغغه هم ثابت ده. دلته د نموني لپاره خو حديثونه راانقلوو

د صحيح بخاري شريف په يو ورد روايت کي د حضرت ابوهريره رضه څخه دغه الفاظ راانقل شوي دي

فصلی بنا رکعتين ثم سلم فقام الى خشبة معروضة في المسجد وک

عينا کانه غضبان الحديث. (صحيح البخاري جلد ۱ صفحه ۶۹)

ترجمه: جناب رسول الله ﷺ پر دوو رکعتونو سلام وگرخاوه. ولاړ شو او په مسجد کي يې پر يوه لرگي تکیه ولگول، دی مبارک ﷺ داسي معلومېدی لکه درد چي ورغلی و يعني لکه په قهر او غصه کي چي وی

همدارنگه د صحيح بخاري په بل روايت کي د عیسیٰ د دې حديث راوي حضرت عقبه رضه دی، د حديث الفاظ دادي

صليت وراء النبي ﷺ بالمدينة العصر فسلم فقام مسر عافتخطی رقاب الناس الى بعض حجر نسانه. (صحيح بخاري جلد ۱ صفحه ۱۱۷)

ترجمه: ما به مدينه منوره کي د جناب رسول الله ﷺ په شپه کي د مخيگر لمونځ ادا کړ. جناب رسول الله ﷺ سلام وگرخاوه. د سر پر ولاړ شو د خکونر صفونو واوښتی او د ازواج مطهراتو د يوې حجرې و طرف ته يې شريف يووړ

په دغو دواړو حديثونو کي فسلم فقام نظر غلي دی. اهل علم به دې

بوهري جي ڦاء د تعقيب مع الوصل لپاره ده، ددي څخه دا معلومبڙي جي
جناب رسول الله ﷺ جي سلام وگرځاوه سمدسي ولاړ شو
شارح بخاري علامه بدر الدين عيني رضى الله عنه لیکلي دي
قال قتادة كان الصديق رضي الله عنه اذا سلم كان على الرضفة حتى
ينفض. (عمدة القاري جلد ۶ صفحه ۱۳۹)

ترجمه: حضرت قتاده رضي الله عنه فرمايلي دي چي حضرت ابوبکر صديق
جي به سلام وگرځاوه نو داسي څر به ولاړېدی لکه پر گرمه ډبره چي سړي
ناست وي.

همدارنگه بل مبارک حديث دی

عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما صليت مع النبي ﷺ فكان ساعة
يسلم يقوم ثم صليت مع ابي بكر رضي الله عنه كان اذا سلم وثب من مكانه
وكانه يقوم عن رضفة. (عمدة القاري جلد ۶ صفحه ۱۳۹)

ترجمه: حضرت ابن عباس فرمايي چي ما د جناب رسول الله ﷺ په افتدء
کي لمونځ وکړ او ومي ليدل چي جناب رسول الله ﷺ د سلام گرځولو څخه
وروسته ولاړ شو، بسا مي د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په اقتداء کي لمونځ وکړ
او ومي ليدل چي هغه هم د سلام گرځولو وروسته له خپله ځايه څخه داسي
ډر، پورته شو لکه پر گرمه ډبره چي سړي ناست وي

همدارنگه د صحيح مسلم او سوره ډبرو کتابونو کي دا ډول واقعات ذکر

دي چي دلته رانقلول يې زما لپاره مشکل دي
علامه ابوبکر الکاساني رضى الله عنه به خپل کتاب البدائع والصنائع کي ليکي
واما بيان مايستحب للامام ان يفعله عقيب الفراغ من الصلاة فنقول
اذا فرغ الامام من الصلاة فلا يخلو اما ان كانت صلاة لا تصلي بعدها
سنة او كانت صلاة بعدها سنة فان كانت صلاة لا تصلي بعدها سنة
كالفجر والعصر فان شاء الامام قام وان شاء قعد في مكانه يشتغل
بالدعاء... الا انه يكره المكث على هيئته مستقبل القبلة...

و ان كانت صلاة بعدها سنة يكره له المكث قاعداً و كراهية القعود
مروية عن الصحابة رضي الله عنهم روى عن ابي بكر وعمر رضي الله تعالى عنهما
انهما كانا اذا فرغا من الصلاة قاما كأنهما على الرضف ولان المكث
يوجب اشتباه الامر على الداخل فلا يمكث ولكن يقوم ويتنحى عن
ذلك المكان ثم يتنفل. (بدائع الصنائع جلد ۱ صفحه ۱۵۹)

آيا دعاء په اجتماعي توگه ضروري ده:

پوښتنه: زموږ په سيمه کي يو سړي دی. هغه وايي چي خامخا
اجتماعي دعاء کول په کار ده، دی وايي چي انفرادي دعاء نه قبلېږي. آيا
ددغه سړي خبره صحيح ده که نه؟

جواب: نه، وروره! ددغه سړي خبره بيخي غلطه ده. په دې هکله علامه

عبدالحی لکهنوی رحمۃ اللہ علیہ داسی لیکي

این طریقہ کہ فی زماننا مروج است کہ امام بعد از سلام رفع یدین کرده دعاء میکند ومقتدی آمین می گویند در زمانہ آن حضرت ﷺ نہ بود، چنانچہ ابن القيم در زاد المعاد تصریح کرده.

(مجموعۃ الفتاوی علی هامش خلاصۃ الفتاوی جلد ۱ صفحہ ۱۰۱) ہمدارنگہ حضرت مولانا محمد انور شاہ کشمیری فرمایلی دی ولعلم ان الهيئة الاجتماعية برفع الايدي المتعارفة في العصر بعد المكتوبة نادرة في زمانه عليه السلام وثبت بعد النافلة من الاستسقاء وواقعة في بيت ام سليم. (العرف الشذی صفحہ ۹۵)

ترجمہ: دا خبرہ دی تاسی تہ معلومہ وی چي تر فرضو لمونخونو وروستہ لاسونہ پورته کول او پہ اجتماعي صورت دعاء کول لکہ نن سبا چي رواج لري د جناب رسول اللہ ﷺ بہ زمانہ کي شاذ و نادر پيدا کيږي مگر د استسقاء تر نفلو وروستہ د ام سليم رضی اللہ عنہا پہ کور کي لاس پورہ کول او (اجتماعي) دعاء کول ثابت دي.

ہمدارنگہ پہ العرف الشذی کي لیکي:

نعم الادعية بعد الفريضة ثابتة كثيراً بالرفع اليدين وبدون الاجتماع. (العرف الشذی صفحہ ۸۶)

ہمدارنگہ حضرت مولانا اعزاز علی رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي: قال الطحطاوی

صنيعه كغيره يفيد ان الامام منخير بعد الفراغ من التطوع او المكتوبة اذا لم يكن بعدها تطوع ان شاء انحرّف عن يمينه وان شاء عن يساره وان شاء ذهب الى حوائجه، وان شاء استقبل الناس بوجهه.

فعلم ان المحققين من علماء زماننا ما انكروا انكاراً شديداً على هذا الاستقبال والدعاء الا لكونه من قبيل التزام ما لا يلزم ولكونه على سبيل التداعي وهذا من مجاوزة حدود الله تعالى. (احكام الدعوات المروجه صفحہ ۵۹ بحوالہ حاشیہ نور الايضاح)

ہمدارنگہ مولانا محمد يوسف بنوري رحمۃ اللہ علیہ فرمایلي دي

غير انه يظهر بعد البحث والتحقيق انه وان وقع ذلك احياناً عند حاجات خاصة لم تكن سنة مستمرة له ﷺ ولا للصحابه رضي اللہ عنہم والا لكان ان ينقل متواتراً البتة فان ما يعمل به على رؤس الاشهاد كل يوم خمس مرات كيف يخمل ذكره فلا يكفي العموم في مثل هذه المواقع الخاصة. (معارف السنن جلد ۳ صفحہ ۱۲۴)

يعني تر بحث او تحقيق وروستہ دا خبرہ مخي تہ راخي چي دغہ واقعات کہ خہ ہم چي کله کله د خاص ضرورت پہ وخت کي پېښ شوي وي، مگر دا ډول دعاء کول د جناب رسول اللہ ﷺ مستقل عادت شريفہ نہ ؤ او نہ د صحابہ کرام رضي اللہ عنہم معمول ؤ او نہ پہ دي هکله متواتر روايات رانقل شوي دي. سو ددی

و جي کوم عمل چي سرعام روزانه پنڻه واره کيڙي. ددي ذکر ڪله بٽ پانه
کبدای شي؟ نو عام دلائل دداسي مخصوص و افعاتو د ثبوت لپاره نه نسي
کافي کبدای

په معارف السنن کي په صافو ٽکو سره راغلي دي:

قد راج فی کثیر من البلاد الدعاء بهیئة اجتماعية رافعين ایدیهم بعد
الصلوات المكتوبة ولم یثبت ذلك فی عهدہ ﷺ وبالاخص بالمواظبة.
نعم! ثبت ادعية كثيرة بالتواتر بعد المكتوبة ولكنها من غیر رفع الایدی
ومن غیر هیئة اجتماعية. (معارف السنن جلد ۳ صفحه ۴۰۹)

د عقل سليم له رويه د اجتماعي دعاء حیثیت:

وروره ته فکر وکره د هر سري حاجات د کومو لپاره چي دی دعاء کوي سره
مختلف وي، مثلاً يو سري د صحت د پيدا کولو لپاره دعاء کوي، بل سري د
واده لپاره د لوی خدای ﷻ په دربار کي لاس پورته کوي. بل بباد اولاد لپاره
لاسونه پورته کوي. همدارنگه د فرصت او فراغت له لحاظه يو سري د بله سره
فرق لري همدارنگه د هر سري طبعي کیفیت د بل سره مختلف وي نو دا ډول
مختلف الانواع خلک يو ډول پابند کول چي د ټولو دعاء به يوه وي. پريوه
وخت به شروع کيږي او په يوه وخت به ختميږي، همدارنگه په ځينو سيمو کي
رواج دی چي لمونځ وشي نو د لاوه سببکرمخ امام و خپل خواته کږي او په
زوره يه لاوه سببکرمخ دعاء کوي چي په دې وخت کي اکثره مسبوق خلک
په خپلو لمونځو کي خطا وزي

که چيري په دې کي نوره هيڅ بدي نه وي خو صرف ددي رسم د ممانعت
بدي هم ورلره کافي ده، ځکه چي په دې سره هغه مستون طريقه پيڅي له منځه
ځي، د سلام گرځولو وروسته ډېر مجبوره قسم خلک تلل غواړي، ځيني بيا
په اذکارو مشغول بدل غواړي او ځيني بيا په خبله ژبه دعاء کول غواړي ځکه
چي د دعاء څخه مطلب د لوی خدای ﷻ څخه د يوشی غوښتل دي چي دا
پخپله ډېر غټ عبادت دی، نن سبا دا څنگه رواج جوړ شوی دی چي امام که
هر څومره غټه دعاء کوي او هر څه چي پکښي وايي هغه که د مقتدي خوښ
وي او که نه، گرمي وي او که نه، پر سرک ولاړ وي او که يې بازارونه بند کړي
وي او که نور هر څه وي خو هيڅ سري دا حق نه لري چي ددي رواج مخالفت
وکړي او په دا ډول غير ضروري کار سره دوی نه پوهيږي چي د خلکو نفرت
زياتيږي او بيا به يې د جماعت لپاره مسجد ته چندانې زړه نه کيږي چي ډېر
غټ نقصان دی.

آيا د ډوډۍ خوړلو او اذان کولو وروسته لاسونه

پورته کول او اجتماعي دعا کول لازمي دي؟

پوښتنه: زموږ په علاقه کې دا رواج گرځېدلی دی چي د ډوډۍ خوړلو
وروسته لاسونه پورته کړي ټوله مجلس دعا کوي او هغه څوک چي دعا نه
کوي بد يې گڼي، نو آيا په شرعي رو سره دا صحيح دي او که نه؟ او
همدارنگه ډېر خلک د اذان وروسته لاسونه پورته کوي او دعا کوي آيا په
دغو ځايونو کې لاس پورته کول د قرآن شريف او فقهاوو څخه ثابت دي؟

جواب: احسن الفتاوى په دې هکله داسي ليکي په دې باره کې يوه قاعده کليه داده چې د مطلق دعا کولو لپاره رفع اليدين يعني د لاسونو پورته کول مستحب دي، مگر په خاصو ځايونو کې چې شريعت د کومو خاصو الفاظو سره د دعا تعليم ورکړی دی مثلاً مسجد ته د داخلېدلو او وېلو پر وخت دعا، د بيدېدلو او را پورته کېدلو پر وخت دعا، وېست الخلاء ته د ننوتلو او راوتلو پر وخت دعا، د سپرېدلو پر وخت دعا، د جماع کولو پر وخت دعا او همداسې نور. په دغو ځايونو کې لاسونه پورته کول د شريعت له روسته نه دي ثابت، تر خوراک کولو وروسته او همدارنگه تر اذان کولو وروسته دعا هم په همدغه قسم کې داخله ده. په ذکر شويو ځايونو کې د لاسونو پورته کول بدعت دی، او بيا پر نه کوونکو باندې بد ويل تردې هم بد او زيات قبيح دي. په التزام سره خو يو مستحب کار هم ترېښوول لازم دي

كما في صحيح البخارى و مسلم و سنن ابى داود و النسائى و ابن ماجه عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه لا يجعل احدكم للشيطان شيئاً من صلاته يرى ان حقاً عليه ان لا ينصرف الا عن يمينه لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم كثيراً ينصرف عن يساره. فقط و الله تعالى اعلم.

(احسن الفتاوى جلد اول صفحه ۳۶۵)

علامه طيبي رحمته الله فرمايلي دي انه صلى الله عليه وسلم کان يدعركثيراً كما في الصلوة والطواف وغيرهما من الدعوات الماثورة دبر الصلوة وعند النوم وبعد

الاكل وامثال ذلك ولم يرفع يديه. (السعائيه جلد ۲ صفحه ۲۵۸)
يعني جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم به په کثرت سره دعاوي ويلې لکه د لمانځه په دننه کې، د طواف به دوران کې د فرضو لمونځونو وروسته ماثوره دعاګانې، د بيدېدلو په وخت کې، د خوراک څخه وروسته او ددې په شان داسي نورو ځايو کې مګر په دغو ځايونو کې به يې لاسونه نه پورته کول

په دعاء کې د لاس پورته کول او بيا پر مخ راتېرول په صحيح احاديثو ثابت دي:

پوښتنه: زموږ په علاقه کې يو سړی دی. دی وايي چې په هيڅ دعاء کې د لاس پورته کول په حاديثو ثابت نه دي، نو دا کار کول بدعت دی، آيا ددغه سړي خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره ددغه سړي خبره بيخي غلطه ده، ده ته دي خداى تعالى هدايت وکړي، چې د آينده لپاره دغسي غلطې خبرې ونه کړي.

د دعاء په شروع کې د لاس پورته کول او په پاى کې پر مخ راتېرول په صحيح احاديثو ثابت دي، امام بخاري رحمته الله او نور د احاديثو ډېرو غټو امامانو رحمهم الله تعالى په خپلو کتابونو کې د باب رفع الايدي في الدعاء عنوان قائم کړی دی، شارح بخاري حافظ ابن حجر عسقلاني رحمته الله د فتح الباري د ۱۱ جلد په ۱۲۰ صفحه کې داسي ډېر روايتونه ذکر کړي دي چې په هغې کې جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم د لاس د پورته کولو او دعاء کولو ذکر راغلی دی.

همدارنگه علامه هيثمى رحمته الله د مجمع الزوائد د لومړي جلد په ۱۶۸ صفحه كې د حضرت عائشه رضی الله عنها يو روايت رانقل كړى دى چې په هغه كې د جناب رسول الله ﷺ د لاس د پورته كولو او دعاء كولو ذكر راغلى دى

كان رسول الله يرفع يديه يدعو حتى انى لاسام له مما يرفعهما.

ددې په اړه علامه هيثمى رحمته الله فرمايلي دي چې: رواه احمد بثلاثة اسانيد ورجال كلها رجال الصحيح. مطلب دادى چې د مطلق دعاء لپاره د لاس پورته كېدل د دعاء يو ادب دى

آيا تر فرائضو وروسته پر سر لاس

اينښوول او دعاء كول ثابت دي كه نه:

پوښتنه: آيا تر فرائضو وروسته پر سر لاس اينښوول او دعاء كول ثابت دي كه نه؟

جواب: ستاسې د پوښتنې په جواب كې فتاوى دارالعلوم ديوېنډ ليكي هو، تر فرائضو وروسته پر سر لاس اينښوول او دغه دعاء وبل په حديث شريف كې راغلي دي: بسم الله لا اله الا هو الرحمن الرحيم اذهب عنى الهم والحزن. (الحصن الحصين)

وكان ﷺ اذا صلى وفرغ من صلوته مسح يمينه على راسه وقال بسم الله لا اله الا هو الرحمن الرحيم اذهب عنى الهم والحزن.

د دين په كارونو كې تر خپلې اندازې د تجاوز كولو ممانعت:

د شريعت په پاك دين كې تر خپلې اندازې و تجاوز كولو ته اجازه نه شته لكه الله ﷻ چې فرمايي: قُلْ يَا هَلْ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ.

(سورة المائدة آيت ۷۷)

ترجمه: ووايه (اې محمده!) چې اې اهل كتابو مه كوئ تجاوز (له حده او مه كوئ مبالغه) په دين خپل كې.

او په سورت المائدة كې بيا فرمايي

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَبِيعَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. (سورة المائدة آيت ۸۷)

ترجمه: اې هغه كسانو چې ايمان يې راوړى دى يعنې اې مؤمنانو مه حراموئ تاسې پاك لذيز له هغو شيانو څخه چې حلال كړي دي الله ﷻ لپاره ستاسې او مه كوئ تېرى تاسې (له حدودو د الله) بې شكه چې الله نه خوښوي تېرېدونكي له حدودو څخه.

او همدارنگه په حديث كې راغلي دي چې درې نفره د جناب رسول الله ﷺ و كور ته راغلل او د جناب رسول الله ﷺ د مباركو پيښانو څخه يې د جناب رسول الله ﷺ د معمولاتو او عباداتو په هكله پوښتنه وكړل، نو څه وخت چې پيښانو مباركانو د جناب رسول الله ﷺ حالات ورته بيان كړل، نو دغو درو كسانو دا لېوېل وبلل او ويې وبل چې موږ خپل ځانونه پر جناب رسول الله ﷺ څنگه قياسولاى شو؟ ځكه چې

جناب رسول الله ﷺ خو يو بخښل شوی بنده دی، موږ ته په کار دي چې تر هغه زياته مجاهده وکړو، نو په دوی کې يوه وويل چې زه به د شېبې له خوا لا دومره عبادت کوم چې بيدېم به نه، بل بيا وويل چې زه به ټوله عمر روژه نيسم او دريم نفر بيا وويل چې زه به هيڅکله واده ونه کړم

خه وخت چې جناب رسول الله ﷺ و کور ته تشریف راوړی، نو جناب رسول الله ﷺ ته د دوی درو سرو خبرې معلومې شوې. نو ده مبارک ددغو درو خلکو دا راز خبرې نه کړې خوښې او ورته وېي فرمايل په ياد ولرئ، زه خوب هم کوم او نکاح هم کوم. روژه هم نيسم او خورم يې هم، ښه سر خلاص کړئ! دا زما طريقه ده، او کوم څوک چې زما طريقه پرېږدي، نو د هغه سره زما هيڅ تعلق نه شته، دا ډول سړی زموږ د ډلي څخه نه دی، دا حديث د صحيح بخاري په باب الترغيب في النکاح او د صحيح مسلم په باب استحباب النکاح لمن طاقت نفسه اليه، او د سنن نسائي په باب النهي عن التبتل کي راغلی دی عربي الفاظ يې په دې ډول دي:

عن أنس رضي الله عنه أنه قال: جاء رهط إلى بيوت أزواج النبي ﷺ سألون عن عبادة النبي ﷺ فلما أخبروا كأنهم تقاؤها، قالوا: فأين نحن من رسول الله ﷺ وقد غفر له ما تقدم من ذنبه وما تأخر؟ قال أحدهم: أما أنا فأصلي الليل أبداً. وقال الآخر: وأنا أصوم الدهر ولا أفطر. وقال الآخر: وأنا أعتزل النساء ولا أتزوج أبداً. فجاء رسول الله ﷺ فقال: "أنتم الذين قلتم كذا وكذا؟ أما والله إنني لآخشاكم لله تعالى وأتقاكم له، ولكني أصوم وأفطر، وأصلي وأرقد، وأتزوج النساء، فمن رغب عن سنتي فليس مني"

وزاد في رواية النسائي: "وقال بعضهم: لا أكل اللحم".

وگورئ جناب رسول الله ﷺ پر دغو خلکو باندې د غلوفی الدين په وجه سره څومره غټ تشدد وفرمايه او ورته وېي ويل چې ددغه ډول سړي زما سره هيڅ تعلق نه شته او دا ډول سړی زموږ د ډلي څخه نه دی

يوه بله واقعه په دې ډول راغلې ده چې يو وخت جناب رسول الله ﷺ و مسجد ته تشریف راوړی که گوري چې د دوو ستونو په منځ کې يوه رسی تړلې ده، جناب رسول الله ﷺ چې دا رسی وليده نو يې پوښتنه وکړه چې دا رسی ولې تړلې ده؟

صحابه وو ورته وويل: چې دغه رسی بي بي زينبي تړلې ده، خه وخت چې دا نوافل مسلسل کوي نو چې خوب يې په غذا بوي د سوستی د ختمولو لپاره پر دغه رسی تکیه کوي، ده مبارک چې دا خبره واورېدله نو سمدلاسه ورغی او هغه رسی يې پرې کړه او وېي فرمايل: چې پر نفس باندې دومره تشدد نه دی په کار، او ددې تر څنگ يې دا هم وفرمايل چې کله خوب درشي نو بايد بیده شئ، چې بيا کله سستې له منځه ولاړه شې، بېرته مشغول شئ.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۲۲)

پورتنی مبارک حديث د حديثو په مختلفو کتابونو کي راغلی دی د مثال په توگه د صحيح بخاري د فی التهجد باب ما يکړه من التشديد فی العبادة او د صحيح مسلم په فی صلوٰة المسافرين باب من نعل فی صلاته او د نسائي په قيام الليل باب الاختلاف علی عائشه ؓ فی احیاء الليل کي راغلی دی عربي الفاظ يې څه په دا ډول دي عن أنس رضي الله عنه: دخل رسول الله ﷺ المسجد، فإذا جبلٌ ممدود بين الساريتين، فقال: "ما هذا الجبل؟". فقالوا: جبل لزيب، فإذا

فترت تعلقت به. فقال: "لا، حلوه، ليصل أحدكم نشاطه، فإذا فتر فليقع".
 همدارنگه جناب رسول الله ﷺ فرميلي دي چي پر خانو نو باندي تكليف م
 راولي كه نه نو خدای ﷻ به پر تاسي تكليف راولي. كوم قوم چي پر خپلو
 خانو نو تكليف راوستلي دي او خپل خانو نو يې په مشقت او تكليف كي
 اچولي دي. خدای ﷻ دوی نور هم به نكليف كړي او سختي يې پر جوړه كړي
 ده. دغه مبارك حديث د ابوداؤد په كتاب الادب باب في الجسد او د حديثو
 به نورو معتبرو كتابونو كي راغلي دي. د حديث عربي الفاظ په دې ډول دي
 عن أنس رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: "لا تُشَدُّوا على أنفسكم،
 فيشدد الله عليكم، فإن قوماً شددوا على أنفسهم، فشدد عليهم، فتلک
 بقاياهم في الصوامع والديار، (ورهبانية ابتدعوها ما كتبناها عليهم).

(سورة الحديد الاية ۲۷)

سختي نه ده په کار:

الله ﷻ په خپل لوی کتاب قرآن كي فرمايي:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ. (سورة البقرة الاية ۱۸۵)

ترجمه: ستاسي لپاره الله ﷻ د اسانتيا اراده لري او ستاسي لپاره د سختي
 اراده نه لري.

همدارنگه الله ﷻ په سورة النساء كي فرمايي:

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا. (سورة النساء الاية ۲۸)

ترجمه: الله ﷻ د دې اراده لري چي سېك كړي (بار) له تاسي څخه او (څكه
 چي) انسان ضعيف پيدا كړل شوى دى

همدارنگه الله ﷻ په سورة المائدة كي فرمايي

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ. (سورة المائدة الاية ۶)

ترجمه: الله ﷻ پر تاسي باندي د تكليف (تنگوالي او سختي) د مقررولو
 اراده نه لري.

همدارنگه الله ﷻ په سورة الاعراف كي فرمايي:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ، وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ
 لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (سورة الاعراف الاية ۳۲)

ترجمه: ووايه (اى محمده! دوى ته، چي چا حرام كړى دى زينت د الله هغه چه
 ايستلى يې دى لپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام كړي دي) پاك خوندور شيان له
 رزقه څخه (چه د خوړلو او څښلو دي؟ يعنى دا يو هم نه دى حرام) ووايه (اى محمده!
 دوى ته) چه دغه (زينت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) په دې دنيا كي لپاره د
 مؤمنانو پيدا كړل شوي دي (مگر د دوى په وجه كفارو ته هم رسېږي) خو په آخرت
 كي يوازې د مؤمنانو لپاره دي

همدارنگه الله ﷻ په سورة طه كي فرمايي

مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى إِلَّا تَذَكُّرٌ لِمَنْ يَخْشَى. (سورة طه الاية ۱)

ترجمه: موږ قرآن د دې لپاره پر تا نه دى نازل كړى چي تاسي په مشقت (او
 كلف) كي ولوېږئ مگر (نازل كړى مو دى موږ دغه قرآن) تذكرة او پند لپاره د هغه

همدارنگه الله ﷻ په سورة المائدة كي فرمايي:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ. (سورة الحج آيت ۷۸)

ترجمه: او نه يې دى گرځولى پرتاسي باندي په دين كي هيڅ حرج (مشقت او تكليف)

همدارنگه الاشباه والنظائر ليكي وفي الحديث احب الدين الى الله تعالى الحنفية السمحة، قال العلماء يتخرج على هذه القاعدة جميع رخص الشرع وتخفيفاته. (الاشباه والنظائر صفحه ۹۵-۹۶)

همدارنگه جناب رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي الله ﷻ كه له يوې خوا دانه خوښوي چي تاسي دي گناه وكړئ له بله اړخه بيا دا خبره خوښه لري چي تاسي به رخصتونو عمل وكړئ او تنگي جوړه نه كړئ لكه چي فرمايي:

عن ابن عمر رضي الله عنهما أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخْصَةٌ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَةٌ" وفي رواية (ابن خزيمة): "كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُتْرَكَ مَعْصِيَةٌ". (اسناده صحيح. رواه احمد

۵۸۶۶، والبخاري ۹۸۸، والطبراني في الاوسط ۵۳۰۲، وابن خزيمة ۹۵۰)

همدارنگه طريقه محمديه والاختيار نومي فتاوى ته په حواله كولو سره ليكي چي د رياضت په نامه دومره لږ خوراك كول چي د انسان د ضعيفوالي سبب شي روا نه دى لكه چي فرمايي قال في الاختيار: لايجوز الرياضة بتقليل الاكل حتى

يضعف عن أداء الفرائض، قال ﷺ: "إِنَّ نَفْسَكَ مَطِيكٌ فَارْفُقْ بِهَا" وليس من الرفق أن تُجيعها وتذيقها، ولأن ترك العبادة لايجوز فكذلك مايفضي إليه.

د حضرت معاذ بن جبل رضيه الله عنه قصه:

"حضرت معاذ بن جبل" (چي د لوبو اصحابو څخه ؤ) په يوه محله كي يې امامت كاوه او د سهار په لمانځه كي به يې ډېر اوږده اوږده سورتونه لوستل، يو سړى راغى او جناب رسول الله ﷺ ته يې دا شكايت وكړ چي حضرت معاذ د سهار په لمانځه كي دومره اوږده سورتونه لولي چي زه په هغه پسې لمونځ نه شم كولاى

"ابو مسعود انصاري" فرمايي چي ما جناب رسول الله ﷺ هيڅكله دومره په قهر نه وليدلى لكه چي په دغه وخت كي مې وليد، جناب رسول الله ﷺ خلكو ته خطاب وكړ او ويې ويل چي "ځيني دا راز خلك شته چي هغوى خلك متنفر كوي يعنې په خلكو كي (د جماعت او اسلام په مفاسل كي) كركه پېدا كوى كوم خلك چي له تاسي څخه خلكو ته لمونځونه وركوي، بايد هغوى لمونځونه اوږده نه كړي، دا ځكه چي په لمونځ كوونكو كي زاړه، كمزوري، د ضرورت او كار خاوندان او نور هر ډول خلك موجود وي. ددې حديث عربي الفاظ په دې ډول دي

عن ابي مسعود الانصاري جاء رجل الى رسول الله ﷺ فقال يا رسول الله انى والله لا تأخر عن صلاة الغداة من أجل فلان (كناية عن معاذ بن جبل) مما يطيل بنا فيها قال فما رايت النبي ﷺ قط أشد غضبا في موعظة منه يومئذ ثم قال ايها الناس ان منكم منفرين فايكم ماضى بالناس فليؤجر فان فيهم الكبير والضعيف وذا الحاجة. (صحيح بخاري شريف جلد ۲ صفحه ۱۰۶۰)

د ماعز اسلمي ﷺ قصه:

جناب رسول الله ﷺ به په حد او قصاص کې ډېر زيات احتياط کاوه او تر څو چې به ممکنه وه له دې شيانو څخه به يې تېرېدل غوښتل، "ماعرز اسلمي" يو صحابي ؤ، هغه يو وخت د يو چا سره زنا کړې وه، وروسته فوراً مسجد ته راغی او ويې ويل چې يا رسول الله ما بد کاري وکړه.

جناب رسول الله ﷺ له ده څخه مخ وړاوه، ماعرز د رسول الله ﷺ بل اړخ ته راغی. جناب رسول الله ﷺ بلې خوا نه مخ ځېني وگرځاوه، لنډه دا چې جناب رسول الله ﷺ به له هغه څخه بيا بيا مخ اړاوه او هغه به بيا بيا د هغوی مخې ته راتلی او د زنا اقرار به يې کاوه، لنډه دا چې جناب رسول الله ﷺ هغه ته وويل چې ته خو به لېونی شوی نه يې؟ هغه وويل: نه صاحب! لېونی شوی نه یم، يقيني مې زنا کړې ده.

بيا يې ورڅخه پوښتنه وکړه چې تا واده کړی دی؟ هغه وويل: چې هو! جناب رسول الله ﷺ ورته وويل چې تابه صرف لاس وروړی وي؟ ماعرز وويل چې نه، بلکه جماع مې ورسره وکړه، ددې ټولو خبرو په پای او نتيجه کې جناب رسول الله ﷺ دې کار ته اړ شو او حکم يې وکړ چې سنگسار دې کړل شي.

دا مبارک حديث د بخاري شريف په څو بابونو کې راغلی دی چې د يوه باب عربي الفاظ يې په دې ډول دي:

ان ابا هريرة قال أتى رسول الله ﷺ رجلٌ من الناس وهو في المسجد فناداه بارسول الله اني زنيْتُ يُريد نفسه فأعرض عنه النبي ﷺ فتَحَى لَشِقْ وجهه الذي أعرض عنه قبله فقال يا رسول الله اني زنيْتُ فأعرض عنه فجاء لَشِقْ وجه النبي ﷺ الذي أعرض عنه فلما شهد على نفسه اربع شهادات دعا

النبي ﷺ فقال أبك جنونٌ قال لا يا رسول الله فقال احصنت قال نعم يا رسول الله قال اذهبوا به فارجموه. (صحيح البخاري جلد ۲ صفحه ۱۰۸)

د صحيح بخاري يوه بله قصه:

يو وخت يو سړی راغی جناب رسول الله ﷺ ته يې عرض وکړ چې ما گناه کړې ده، تاسې د حد يعني د سزا حکم صادر کړئ، جناب رسول الله ﷺ ددغه سړي په جواب کې هيڅ ونه ويل او چپ پاته شو، په دې وخت کې د لمانځه وخت شو، دغه سړي هم د جناب رسول الله ﷺ سره لمونځ وکړ، د لمانځه څخه وروسته دغه سړی بيا راغی او د جناب رسول الله ﷺ به مخکې ودرېدی او خپله لومړۍ غوښتنه چې ما ته سزا واکړه بيا تکرار کړه، جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې ايا تا اوس لمونځ ونه کړ؟ هغه ورته وويل چې هو! لمونځ مې وکړ، وروسته جناب رسول الله ﷺ ورته وويل نو څه ولاړ شه خدای ستا گناه وبخښله ددې مبارک حديث عربي الفاظ په دې ډول دي:

عن انس بن مَلِك قال كنتُ عند النبي ﷺ فجاءه رجل فقال يا رسول الله اني اصبْتُ حَدًا فأقمه علي ولم يسأله عنه قال وحضرت الصلوة فصلّى مع النبي ﷺ فلما قضى النبي ﷺ قام اليه الرجل فقال يا رسول الله اني اصبْتُ حَدًا فأقم في كتاب الله قال أليس قد صليتَ معنا قال نعم قال فان الله قد غفر لك ذنبك او قال حَدَك. (صحيح بخاري جلد ۲ صفحه ۱۰۸)

د غامد نومي قبيلې د يوې ښځې قصه:

يو وخت د غامد نومي قبيلې يوه ښځه راغله او جناب رسول الله ﷺ ته يې وويل

جي ما بد ڪاري وڪرہ، جناب رسول الله ﷺ ورتہ وويل چي ڇہ ولاړہ شہ، دغہ ټښخہ ہم ولاړہ او پہ دا بلہ ورځ بيا راغلہ او جناب رسول الله ﷺ تہ يي وويل چي ايا تہ دا غواري چي ما د ماعز غوندي خوشي او خلاصہ ڪړي؟ زما دې پہ خداي قسم وي ما حمل اخيستی دی يعني زہ حاملہ شوي يم

جناب رسول الله ﷺ بيا ورتہ وويل چي ڇہ تہ اوس ولاړہ شہ، دغہ ټښخہ ولاړہ او بہ درسمہ ورځ بېرته بيا راغلہ او خپلہ هغه غوښتنہ يي چي ما تہ سزا راڪړہ بيا تڪرار ڪړہ وروستہ، جناب رسول الله ﷺ ورتہ وويل چي د ڪوچني د پيدا ڪېدو پوري صبر او انتظار وڪړہ، دا هم ولاړہ ڇہ مودہ وروستہ يي ڪوچني پيدا شو، ڪي گوري چي ڪوچني يي پہ غيږ ڪي دي او بيا راغلہ د جناب رسول الله ﷺ پہ مخ ڪي ودرېدہ او بيا يي خپلہ پخواني غوښتنہ تڪرار ڪړل او جناب رسول الله ﷺ تہ يي وويل چي بس تہ اوس نو سزا راڪړہ يعني بس تہ اوس نو د زنا د سزا پہ عملي ڪولو ڪي فکر او نامل د ڇہ لپاره دي؟ تر دې وروستہ جناب رسول الله ﷺ ورتہ وويل چي ولاړہ شہ و ڪوچني تہ د شيدو د ورکولو تر مودې پوري صبر وڪړہ ڇہ وخت چي دي ڪوچني دلي څخہ پرې ڪړي بيا راشہ، دا هم ولاړہ ڇہ وخت چي يي د ڪوچني د تي د ورکولو يعني رضاعت مودہ تېرہ شوه نو بيا د جناب رسول الله ﷺ حضور تہ راغلہ او ورتہ وويل چي بس تہ نور نو سزا راڪړہ

پہ دې وخت ڪي جناب رسول الله ﷺ مجبورہ شو او ددې د سنگسار پدو حڪم يي وڪړہ. هر ځلہ جي پر دې باندي د ډبرو پہ ورولو پېل و شو نو د يو صحابي ډبرہ ددې سر مخ ولگېدلہ او د هغې د وينو ځاڅڪي ددغہ صحابي پر مخ وموښتلہ، دغہ صحابي دې ټښخي تہ ټيکنځل وڪړہ، جناب رسول الله ﷺ دغہ صحابي تہ وويل چي خولہ دي ونېسہ زما دي بہ خداي قسم وي جي دي ټښخي داسي توبہ اسلي ده جي کہ بہ زور او جبر محصول اخيستون ڪي ٽيکنځل ڇڏي ټښخي پہ ٺٺان توبہ

ايسٽلې واي، نو هغه بہ لا خداي بخښلي واي. (ابو داؤد كتاب الحدود)

د غير مسلمو پہ لوښو ڪي خوراک کول:

يو وخت يوه صحابي جناب رسول الله ﷺ تہ دا عرض وڪړ چي موږ د يهوديانو او عيسايانو پہ ملڪونو ڪي اوسيږو تو ايا موږ د هغو پہ لوښو ڪي خواړہ وخورو؟ جناب رسول الله ﷺ پہ جواب ڪي ورتہ وويل چي کہ نور لوښي مو پيدا ڪولای شول نو د هغو پہ لوښو ڪي خواړہ مه خورئ او کہ مونہ شوه پيدا ڪولای نو د پرېولو وروستہ د هغو پہ لوښو ڪي خوراک کولای شئ، ددې مبارک حديث عربي الفاظ پہ دې ډول دي:

عن ابی ثعلبة الخشني قال قلت يا نبي الله انا بارض قوم اهل الكتاب افناكل في ايتهم قال فان وجدتم غيرها فلا تاكلوا فيها وان لم تجدوا فاغسلوا واكلوا فيها. (صحيح بخاري ۲ جلد صفحہ ۸۲۳)

د يو بل صحابي قصہ:

يو وخت يو صحابي د جناب رسول الله ﷺ پہ خدمت ڪي حاضر شو او دا عرض يي وڪړ چي يا رسول الله! زہ برباد شوم او پہ روڙہ ڪي مي د خپلې ټښخي سره جماع وڪړہ، جناب رسول الله ﷺ ورتہ وويل چي آيا تہ يو مريي ازاد ولاي شي؟ هغه ورتہ وويل تہ.

جناب رسول الله ﷺ ورتہ وويل چي دوي مي شتي پرله پسي روڙي نيولای شي؟ هغه ورتہ وويل تہ.

جناب رسول الله ﷺ بيا ورتہ وويل چي شپٽو مسڪينان تہ ڏوي ورکولای شي؟

هغه ورته وويل: چې ددې کار قدرت هم نه لرم

جناب رسول الله ﷺ ددې صحابي په خبره ډېر په فکر کې ډوب شو که گوري چې يو گڼی نه دی نېر شوی چې يو سړی راغی او جناب رسول الله ﷺ ته يې د خرما يوه ټوکړی ته تحفي په ډول وړاندې کړه، جناب رسول الله ﷺ د خرما دغه ټوکړی واخيستله او وېيل چې هغه پوښتنه کوونکی سړی څه شو؟ هغه سړی وويل: يا رسول الله دغه يم.

جناب رسول الله ﷺ ورته وويل: چې دا خرما يوسه او يو غريب ته يې د خيرات په ډول ورکړه، پوښتنه کوونکی عرض وکړ چې يا رسول الله! په مدينه کې به له ما څخه بل څوک غريب وي؟ ددې خبرې په اورېدو سره جناب رسول الله ﷺ وخنډل او ويې ويل: ولاړ شه او د کور په خلکو يې وخوره.

(صحيح بخاري شريف اذا جامع في رمضان)

د ادب مدار پر عرف ولاړ دی:

د ادب مدار پر عرف ولاړ دی، نو ددې سببه د زمانو په بدلېدلو سره دی هم بدلېږي، مثلاً پلار د زوی د ماله څخه گټه پورته کولای شي، نو ددې نفعي اخيستلو په وجه دا روانه ده چې زوی خپل پلار ته "برخوردار" منتفع ليکل شروع کړي، حال دا دی چې د دواړو مطلب يو دی.

دا لفظ د پلار لپاره ځکه تاروا دی چې عرفاً دغه لفظ د زوی لپاره استعمالېږي، نو ددې وجې د پلار لپاره دغه لفظ استعمالول بې ادبي ده، يا مثلاً ددې پر ځای چې ووايي چې زما پلار په کور کې دی داسې ووايي: زما د مور مېړه په کور کې دی، نو بايد ووايم چې د پلار لپاره داسې لفظ استعمالول عرفاً پر زياته بې ادبي ده، که څه هم چې د پلار او د مور د مېړه خو يوه معنی ده، مگر دا چې د پلار ته د

مور د مېړه په لفظ سره ويل د پلار سره ډېره غټه بې ادبي ده، نو ځکه د پلار لپاره دغه لفظ استعمالول د شريعت له نظره ناروا گرځي يا مثلاً يو څوک و يو چا ته يو شی ورکړي، نو که ورکوونکی غټ او مشر سړی وي، نو د شکريې او تشکر په ډول "سلامت اوسي" ورته ويل کيږي، ځکه چې ځينې وخت غټ او مشر چاته "جزاک الله" ويل بې ادبي معلومېږي.

په تحفة العلم، کې راغلي دي چې د "السلام عليكم" پر ځای "سلامت اوسي" ويل د سنت خلاف معلومېږي نو آیا دا څنگه کار دی؟ نوموړی کتاب ددې په جواب کې داسې ليکي: د تسليم څخه دلته سلام مقصود نه دی، بلکې دا يو اصطلاح ده چې د تشکر پر ځای "سلامت اوسي" لفظ ورته ويل کيږي، دا څه پروا نه لري، بلکې په دې ځای کې "السلام عليكم" استعمالول غالباً فی غير محله او

بې خونده معلومېږي. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۲۳)

الله ﷻ په خپل کلام قرآن شريف کې د مور او پلار په هکله داسې فرمايل دي
فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ . (سورة بن اسرائيل آيت ۲۳)

ترجمه: نو مه وايه ته دوی دواړو ته يعنې مور او پلار ته کلمه د اف

په دې هکله فقهاوو ليکلي دي چې په حقيقت کې ددغې نهې څخه مراد مور او پلار ته تکليف ور رسول دي، هغه که په هر لفظ سره وي حرام دي نو که تافيف موجب د ضرر وي دا هم حرام دی او که بل لفظ وي هم حرام دی. او که چيرې په يو وخت کې عرف بدل شو او تافيف موجب د ضرر نه و، په هغه صورت کې بيا تافيف حرام نه دی، نو په يوه سيمه کې په هر لفظ سره چې خلکو ته ضرر رسېدی، هغه حرام دی، مثلاً په يو قوم کې يو لفظ موجب د ايذاء وي. هلته په دغه لفظ سره

تلفظ حرام دی او په بل قوم کې بیا دغه لفظ موجب د ضرر نه وي. نو هلته بیا دغه لفظ حرام نه دی. مطلب دا دی په یوه سیمه کې چې کوم الفاظ د ضرر رسولو لپاره استعمالېږي، بس به هغه سیمه کې دغه الفاظ استعمالول د شریعت له نظره حرام دي. ځکه، چې اصل حکم پر ضرر رسولو باندې مرتب کیږي.

یوه سړي د بل سړي څخه بوښتنه وکړه ویل که چیرې یو سړی پر چارې باندې ناست وي او پښې یې لاندې راځړولې وي او بل سړی تر چارې پای لاندې ناست وي او په رهیل کې یې قرآن شریف ایښی وي او لولي یې نو آیا دا کار روا دی او که نه؟ هغه سړي په جواب کې ورته وویل چې نه! دا کار روا نه دی، ځکه چې دا د قرآن شریف بې ادبي ده.

دغه سړي بیا ورڅخه وپوښتل ویل بڼه دا راته ووايه که قرآن شریف لاندې پر بالښته پروت وي او یو سړی راشي د قرآن شریف په مخکې ودریږي آیا دا روا دي او که نه؟ هغه سړي په جواب کې ورته وویل چې هو دا روا دي، مخکې سړی ورته وویل چې صاحبه دا دي څنگه خبره وکړل په هغه صورت کې بې ادبي بولي او په دغه صورت کې یې بې ادبي نه بولي، ځکه چې که بې ادبي د پښو په لوړوالي سره شي نو به دواړو صورتونو کې تر قرآن شریف پښې لوړې شوې، هغه سړي بې چاره حیران پاته شو او خاموشه شو.

حکیم الامت تهانوي رحمته الله علیه د دغه سړي په هکله فرمایي: چې دغه سړی فقیه نه و چې د هغه سړي د خبرې جواب یې ورته شو کړای، که چیرې فقیه وای نو به یې ورته ویلي وای چې د ادب مدار پر عرف دی، او په عرف کې په لومړي صورت کې بې ادبي راځي او په دوهم صورت کې بې ادبي نه راځي، مطلب دا دی چې د ادب مدار پر عرف ولاړ دی، په دې خبره فقهاء ډېر ښه پوهیږي.

تحفة العلماء تر یوې قاعدې لاندې لیکي د ادب مدار پر عرف دی یعنې که یو

کار په خپل ځان کې روا وي، مگر عرفاني ادبي گڼل کیږي، نو شرعاً دغه کار په بې ادبي کې شمار دی او د شریعت له نظره ناروا ګرځي، نوموړی کتاب لږ وروسته لیکي چې کله نا کله عرفي ادب تر واجب لاهم اوږي مثلاً جناب رسول الله ﷺ د خپل مبارک نامه د خرابېدلو امر و حضرت علي عليه السلام ته وکړ دغه امر د وجوب لپاره و، مگر حضرت علي عليه السلام دغه امر ته شواي عملي کولای او جناب رسول الله ﷺ ته یې عرض وکړ چې یا رسول الله ﷺ دغه کار زه نه شم کولای (د دې څخه هم عرفي ادب ثابتېږي او دا خبره بیخي صحیح ده چې ادب تر حکم لوړیږي).

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۲۶)

د تشبه یا مشابهت تعریف:

هغه شیان چې په لیدلو سره یې د عامو خلکو په ذهن کې دا فکر پیدا کیږي چې دغه وضع خود فلاني خلکو ده، نو که چیرې دا د هغو خلکو یو ځانګړی خصوصیت و، نو په هغه صورت کې دا کار منع ګرځي لکه زموږ په ملک کې کورنۍ او پتلون اغوستل، یا د ښځو لپاره لنگ اغوستل.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۵۴)

آیا دا حدیث چې من تشبه بقوم

فهومنهم قوي دی او که ضعیف؟

حکیم الامت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه د تحفة العلماء په دوهم جلد کې په دې هکله فرمایلي دي: یو وخت د هندوستان په مشهوره مدرسه یعنی دارالعلوم دیوبند کې د ځینو طالبانو څخه واورېدل شول چې دغه پورتنی حدیث ضعیف دی.

حکیم الامت و ابي ما ورته وويل چي ددغه حدیث په هکله ما تحقیق نه دی کړی
چی د سند له لحاظه څنگه دی، مگر دغه مضمون یعنی د شبهه مسئله زه د قرآن
څخه درته ثابتوم چې الله ﷻ فرمایلي دي:

ولا تتركوا الى الذين ظلموا فتمسكم النار. (سورت هود آیت ۱۱۳)

ترجمه: او مه مائله کېږئ تاسي په طرف د هغو کسانو چي ظلم یې کړی دی.
نو وبه رسیږي تاسي ته اور.

که غواړئ چې ددې مبارک آیت تفسیر او ددې مبارک آیت څخه د شبهه د منع
والي ثبوت د حکیم الامت اشرف علي تھانوي د خولې واورئ نو سمدلاسه تحفة
العلماء جلد ۲ صفحه ۱۲۷ ته رجوع وکړئ هلته به دا هم درته معلومه شي چې شیخ
الاسلام حافظ ابن تیمیة رحمه الله ددغه حدیث تصحیح فرمایلي ده.

نوموړی کتاب زیاتوي چې به دي هکله بعني د تشبه د منع والي په هکله عقلي و
عرفي دلائل هم شه، وروسته د یو شریفه سړي مثال را اخلي او وایي که چیرې یو
شریفه سړی د خپلې ښځې رنگ داره او زرین کالي واغوندي او راشي په یوه غونده
کې سر یوه څوکی کښېني، آیا دی به د ځان لپاره دا کار خوښ کړي او که به نور کتونکی
دده دا کار ښه وبولي نو آیا په دې کار کې یې له تشبه او مشابهته بله څه بدې ده؟

نو دا چې ته د یوې مسلمانې ښځې سره چې دینداري به یې هم شاید تر تا زیاته
وي مشابهت نه خوښوي، نو د کفارو، فاسقانو او فاجرانو سره مشابهت څنگه
خوښوي؟ تر دې وروسته یو بل مثال راوړي او وایي په یوه سیمه کې یوه سړي یوه
برکی خولی پر سر کړې وه او محکمې ته راغی، حاکم دده پر دې کار ډېر ناراضه
شو او دده نه یې وويل چې ولې دې زموږ د حکومت د مخالفینو په ډول خولی پر سر
کړې ده او بیا ښه راغلي او زموږ په مخ کې ودرېږي، نو هغه و چې دغه سړی یې

گرفتاره کړی (او مجازات یې کړی)

دا په دې وجه چې په اوس وخت کې برطانویان جرمني دریشي اغوستل جرم
بولي، ځکه چې نن سبا د برطانیې او ترکیې دښمني روانه ده، نو دا چې برطانیه
دا حق لري چې خپل خلک د دښمن سره د مشابهت څخه را وگرځوي او دده خلک د
دښمن سره په مشابهت کولو کې د خپل ځان سپکاوی گڼي نو آیا جناب رسول
الله ﷺ لره دا حق نه شته چې د الهي دښمنانو وضع دې جرم وبولي، نو زه درته وایم
چې د من تشبه بقوم فهو منهم مسئله عقلي هم ده

نوموړی کتاب د تشبه صحیح تعریف په دې ډول را اخلي:

یو داسې کار کول چې هغه د کفارو، یا فاسقانو او غلطو خلکو مخصوصه او
یوه ځانگړې علامه وي او د خلکو ذهن د هغوی و طرف ته ځي نو دې ته تشبه وويل
کيږي چې د شریعت له نظره روا نه دي او که داسې نه وي یعني د هغوی مخصوصه
او ځانگړې علامه نه وي نو په هغه صورت کې بیا دغه شی د تشبه څخه وتلی دی

د کفارو سره د مشابهت اقسام:

۱- د کفارو سره په اعتقاداتو او عباداتو کې مشابهت کفر دی او په مذهبي
رسوماتو کې حرام دی لکه د نصاراوو په ډول پر سینه باندې صلیب راخړول، یا د
هندوانو په ډول زنا تړل، باید ووايم چې دا ډول تشبه یې له شکه حرامه ده او

داسې شيان اختیارول کفر دی (سيرة المصطفى په حواله د تھانوي)

۲- په معاشرت، عبادات او قومي شعار کې تشبه مکروه تحریمي ده، مثلاً د یو
قوم یو مخصوص لباس استعمالول چې هغه خاص د هغوی و طرف ته منسوب وي،
او ددغه خاص لباس استعمالوونکی په دې کار سره د خلکو په نظر کې د هغه قوم

يو فرد گنل کيږي، دا ټوله ناجائز او ممنوع دي او په تشبه کې داخل دي
۳- او کوم شيان چې نه خود نورو قومو قومي وضع او نه يې هم مذهبي وضع
وي، بلکې د دوی ايجاد وي، نو د هغوی استعمالول (بې له څه شکه د شريعت له
نظره) روا دي.

۴- په مسلمانانو کې چې کوم فاسقان يا بدعتيان وي د هغوی وضع اختيارول
هم گناه ده، نو په دې ټولو ناروا وضعو کې که چيرې پوره وضع اختيار کړل شي نو
زياده گناه ده او که نيمه اختيار کړل شي، بر هغه يو څه کمه گناه ده

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۲۹)

مطلب ۱۵ دی چې د کفارو سره مشابهت په مذهبي کارونو کې حرام دی او به
قومي شعار کې مکروه تحریمي دی، په نورو ايجاداتو او نظاماتو کې روا دی.
ځکه چې دا په حقيقت کې تشبه ده نه. (وعظ الحدود)

آيا په لندن کې د کورنۍ او پتلون په اغوستلو سره د کفارو سره مشابهت راځي او که نه؟

حکیم الامت علامه اشرف علي بهانوي رحمۃ اللہ علیہ پخپل کتاب حیات المسلمین کې
په دې هکله دا راز فرمایي یو صاحب زما څخه پوښتنه وکړه وبل که چیرې پر سړی
په لندن کې مسلمان شي او هلته کورنۍ او پتلون اغوندي نو آيا دا د کفارو سره
مشابهت بلل کیږي او که نه؟ ما ورته وویل چې په هغه
ځای کې کورنۍ او پتلون اغوستل د کفارو سره مشابهت نه دی، ځکه چې هلته د
خلکو په فکر کې دانه ورگرځي چې دا د پردو خاص لباس دی، هلته خو د ټولو
خلکو لباس همدا دی که مسلمان وي او که غیر مسلمان، هلته په دې هکله هیڅ

امتنان نشته، که چیرې دلته هم کورنۍ او پتلون دومره عام شي، چې د ذهن څخه
دا خصوصیت ځي (چې دا د پردو خاص لباس دی) نو دلته هم د کورنۍ او پتلون
غوستل، هیڅ پروا نه لري، او په تشبه کې نه داخلېږي

(تحفة العلماء په حواله د حياة المسلمين جلد ۲ صفحه ۱۳۱)

د عموم بلوی بیان:

حکیم الامت رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې نن سبا دوه شيان په منکراتو کې ډېر عام شوي
دي چې يو تصوير او مجسمي دي او بل د شرابو استعمال دی، يو چا پوښتنه وکړه
چې آيا په دغو شيانو کې د ابتلاء عام او عموم بلوی د رعایت حکم ورکول کېدای
شي او که نه؟ په جواب کې یې حکیم الامت وفرمایيل چې په حلالوالي او
حراموالي کې عموم بلوی نه ده معتبره، بلکې په نجاست او په طهارت کې معتبره
ده، هغه هم په هغه ځای کې چې د مجتهدینو پکښې اختلاف وي

محض د عموم بلوی تاویل نه شي کېدای، که نه نو په غیبت کې ډېره غټه عموم
بلوی ده، بلکې عموم بلوی په هغه صورت کې معتبرېدای شي په کوم ځای کې چې
مسئله مختلفه وي نو په دغه صورت کې خپل مسلک يعني خپل مذهب د

عموم بلوی په وجه پرېښودل کېدای شي. (کمالات اشرفیه)

د عوامو د رعایت لحاظ جناب رسول الله ﷺ هم کړی دی لکه حطیم چې یې په
کعبه کې د خلکو د رعایت د وجې داخل نه کړی، مگر په هغه ځای کې چې د عمل
کولو ضرورت یا مصلحت قوي وي، هلته بیا د عوامو رعایت نه شي کېدای، لکه د
حضرت زینب رضی اللہ تعالیٰ عنہا سره د نکاح په مسئله کې، نو باید ووايم په کوم ځای
کې چې د دین نقصان راځي هلته د عوامو رعایت نه دی په کار، د حطیم په واقع

کې د دين نقصان نه راتلی او د حضرت زينب رضي الله تعالى عنها سره د نکاح په مسئله کې په تبليغ کې کوتاهي راتله ځکه چې د هغه ببلغ عملي کول ضروري و

د محققينو مسلک:

د محققينو مسلک دا و چې پخپله به يې ډېر احتياط کاوه او د خپل ځان لپاره به يې هغه گران شی خوښاوه، مگر په رايه او فتوی کې به يې وسعت او پراختيا راوستله. يعني د خلکو لپاره به يې اساني راوستله تنگي به يې نه جوړوله لکه حديث شريف چې دی: ما کرهت فدعه ولا تحرمه علي احد.

حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله د عموم بلوی او عامه ضرورت پر بناء به مسائلو کې د توسع او پراختيا د حدودو د بيانولو په ترڅ کې فرمايلي دي ما اراده درلوده چې د معاملاتو د احکامو په هکله يو داسې رساله جوړه کړم چې به هغو معاملاتو کې چې عوام مبتلا دي، که چيرې دغه صورتونه په هر مذهب کې روا وه. د هغوی اجازه ورکړو، ترڅو چې د مسلمانانو کارونه په يو ډول نه يو ډول صحت پيدا کړي، نو په دې هکله ما احتياطاً د حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہي رحمته الله څخه فتوی وغوښتله چې آیا په داسې مسئلو کې د بل مذهب موافق فتوی ورکول روادي او که نه؟ حضرت گنگوہي رحمته الله هم ددې اجازه راکړه.

ددې خبرې وروسته حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله فرمايي چې حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہي ډېر پوخ حنفي و، حضرت تهانوي رحمته الله ډېر وړاندې لېکي چې دغه توسع او پراختيا په معاملاتو کې راتلای شي په دياناتو کې نه شي راتلای. ځکه چې په هغو کې کوم اضطراب نشته، نوموړی وايي چې په مختلف فيہ مسائلو کې وسعت او پراختيا په کار ده يو خو به د شريعت سره مينه او محبت پيدا شي او بل به خلک آرام پيدا کړي.

نږدې وروسته حکيم الامام د عوامو د رعایت په هکله يو مثال وايي زه حجه فتوی وغوښتل شوه چې زموږ په سيمه کې يو امام دی دده دا عادت دی چې پر "اياک نستعين" باندې وقف نه کوي، بلکې دغه نون د "اهلنا" سره يو ځای وایي، نو د خلکو او دده تر منځ ډېر جنجال مسخ نه راغی بر دی چې خبره پر حکومت ورسېده. ما په جواب کې ورنه ولسکل چې دغه ډول قرانت ولسل لکه دغه امام چې يې وايي روا خو دی، مگر دغه امام بايد معزول کړل سي، د ځکه چې دغه امام د خلکو تر منځ فتنه راپورته کوي موقع او محل نه گوري

د عموم بلوی په اړه څو جزئيات:

د شيدو لپاره مصنوعي حيوان

جوړول روا دی او که نه؟

پوښتنه: که چيرې د يو حيوان بچی مړ شي، نو د شيدو د نه وچېدو لپاره مصنوعي بچی جوړول روا دي او که نه، ځکه چې بې له بچي ليدلو دغه حيوان شيدې نه کوي.

جواب: هو روا دی. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۳۴)

لېري انسان جوړول او

پر هغه ډاکټري زده کول:

پوښتنه: ډاکټران لېري انسان جوړ کړي او د هغه په مرسته و خپلو شاگردانو ته تعليم ورکوي آیا دا روا دي او که نه؟

جواب: اشرف علي تهانوي رحمۃ اللہ علیہ وايي جي هواءا کارروا دی او د تعليم لپاره دابنه صورت دی، مگر دا چي په دي کي د تصوير حرم راځي، نو ددي صحيح او بنه، طريقه دا ده چي سريبي بايد جلا کښېښودل شي

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۳۵)

د خطرناکو حيواناتو

سوځل روا دي او که نه؟

جواب: که چيري داپه بل ډول له منځه نه ځي، نو د مجبوري په وجه سره روا دي او که په بله طريقه مړ کېدای شي، نو بيا يې سوځل نه دي روا. (امداد الفتاوى)

د حيلو بيان

په زکات کي حيلي جوړول:

حيلي پر دوه قسمه دي يو يې هغه دي چي د شريعت د اغراضو مبطل وي لکه د زکات په نه ورکولو کي حيله جوړول، دا ډول حيلي جوړول سخت ناروا عمل دی او بل هغه حيله ده چي د يو شرعي مقصود د تحصيل او تعميل لپاره وي دا روا دي. نو بايد ووايم چي حيله کله د شرعي مقصود د ابطال لپاره وي هغه حرامه ده او کله بيا د شرعي مقصود د تحصيل او تعميل لپاره وي، هغه بيا روا ده، او ځيني داسي حيلي هم شته چي په هغو سره د عوامو په فتنه کي د اخته کېدلو بېره وي، هغه حرامي دي لکه د سود څخه د ځان ساتلو لپاره داسي حيلي چي آخیر خلک سود حلال وگڼي، داسي حيلي ټولي حرامي دي

مطلب دادی چي په دياناتو کي حيلي نه شي کېدای، د مثال په توگه يوسړی د زکات د نه ورکولو لپاره داسي حيله جوړوي چي د کال تر پوره کېدو مخکي خپله ټوله دارايي د خپلي ښځي پر نامه کړي او هغي ته يې وروبځني او هغه يې قبض هم کړي خو په حقيقت کي يې د هې او بځنلو نيت نه وي، بلکي په دي کي يې دا قصد وي چي کله دا بل کال پر پوره کېدو شي، هغه به يې بيرته ما ته راوبځني او زه به د زکات د ورکولو څخه خلاص شم

دا ډول حيلي حرامي او ډېره سخته گناه ده، بلکي ددي گناه تر هغه لا هم ډېره سخته ده چي بيخي يې زکات ورکول په خيال کي نه وي، ځکه چي دا ډول حيلي د الله ﷻ د فرضو څخه د ځان خلاصولو لپاره دي، چي د دياناتو سره تعلق لري، همدا رنگه ځيني ملا امامان نن سبا د زکات د اخيستلو لپاره ځانونو ته ډول ډول حيلي جوړوي، يعني ډېر ملا امامان د نصاب څښتنان او غنيان وي چي د شريعت له نظره زکات اخيستل نه وي ورته روا، بلکي پر ده لا د زکات ورکول فرض وي، مگر بيا هم زکات اخلي، دا ډول حيله جوړوونکي امامان دي لوی خدای ﷻ ددغه بې کاره او بيخي بې خونده عمل څخه وساتي، زکات اخيستل د مسکين حق دی ددي لپاره چي دوی نور عوامو خلکو ته ښه اخلاق، د لوی خدای ﷻ سره اخلاص او حلاله گټه وروبځي پخپله په دغه حرامه گټه اخته کيږي.

آخیر مسلمان بايد د خدای ﷻ سره پوره پوره اخلاص ولري، خدای ﷻ ته دوکه ور نه کړي، ځکه چي خدای ﷻ ته دوکه ورکول په حقيقت کي خپل ځان ته دوکه ورکول دي، مسلمان بايد پر دي پوره پوره ايمان ولري چي زما د زړه په هر رڼا الله ﷻ خبر دی، نو داسي حيلي جوړول په حقيقت کي خپله گناه نوره درنه کول دي او ځان په گناه کي ډوبول دي.

پر بني اسرائيلو باندې د شنبې په ورځ د ماهيانو ښکار کول حرام وه، خودوی د

۳۶۷
 ٻيڪار لپاره حيلي جوڀولي نو هغه وچي د الله ﷻ د غضب سره مخامخ شول او
 عذاب پر نازل شو. (مجالس حكيم الامت)

ناجائزي حیلے:

فتاویٰ دارالعلوم دیوبند پہ دے مکملہ داسی لیکي: هغه جیلے چي حرامی
او مکروه وی، دمفتی لپاره دهغوی اختیارول صحیح نه دی، همدادول د
داسی رخصتونو په تلابن پسې کپدل هم صحیح نه دی د کومو څخه چي ځینی
خلک غلطه استفاده کول غواړي، حافظ امام ابن قیم ~~رحمته~~ پخپل کتاب اعلام
الموقعین کي څه داراز لیکي:

لا يجوز للمفتي تتبع الحيل المحرمة والمكروهة ولا تتبع الرخص لمن اراد نفعه فان تتبع ذلك فسق وحرام استفتائه.

(اعلام الموقعين جلد ۲ صفحہ ۲۵۸)

يعني د حرامو او ناجائزو حيلو تلاش د مفتي لپاره صحيح نه دی، همدا راز د داسي سړي لپاره د رخصتونو په تلاش کي غوټه کېدل روانه دي چي د غلطي استفادې کولو اراده يې وي، ځکه چي د افسق دی او دا قسمه استفتاء حرامه ده همدارنگه په طحطاوي کي راغلي دي:

ويحرم التساهل في الفتوى واتباع الحيل ان فسدت الاغراض.

(طحاوي على الدرالمختار جلد ۳ صفحه ۱۷۵)

يعني په فتوى کي تساهل او د حيلو پيروي چي د اغراض فاسده وو پېش نظر وي، حرام دی.

حائری حیلی:

البتہ هغه شرعي حيلې جي دام فقهاو و په هغوی عمل کول جائز بللی دی او
په هغوی کي هېڅ شرعي مفسده نه وي، په هغوی سره فتوی ورکول صحیح دي لکه
حافظ ابن قیم رحمه الله جي لیکي

فان حسن قصده في حيلة جائزة لاشبهة فيها ولا مفسدة لتخليص
المستفتى بها من حرج جاز ذلك بل استحباب وقد ارشد الله تعالى نبيه
ايوب عليه السلام الى التخلص من الحنث بان ياخذ بيده ضعفا فيضرب به المرأة
ضربة واحدة وارشد النبي ﷺ بلالا الى بيع التمر بدراهم ثم يشتري
بالدراهم تمرا آخر. (اعلام الموقعين جلد ٢ صفحہ ٢٥٨)

ترجمہ: کہ چیری یو څوک یوه جائزه حیلہ په ښه نیت سره اختیار کړي په کومه

کي چي نه څه شروي او نه مفسده، بلکې منشاء يې مستفتي د تنگۍ څخه ايستل وي، نو دا جائز بلکې مستحب دي، پخپله الله ﷻ خپل نبي حضرت ايوب عليه السلام ته د حنث (يعني د قسم د ماتولو د گناه) څخه د ساتلو لپاره رهنمايي فرمايلې ده او دا يې ورته ښودلې وه چي هغه دي پخپل لاس کي د ډکو يوه دسته راواخلي خپل کوروالا دي يو وار په ووهي او همدا راز جناب رسول الله ﷺ حضرت بلال عليه السلام ته ښودلې وه چي هغه دي خرماوي د دراهمو په بدل کي خرڅي کړي او بيا دي په هغو دراهمو نورې خرماوي رانيسي.

یہ معاملاتو کی توسع او پراختیا اختیارول

حکیم الامت فرمائي ڇي ته شريعت کي وسعت ڏي، ته ڇيري ته يوه مسئلہ کي

د مجتهدينو اختلاف وي نو د ابتلاء عام په وجه پر دغه شي د جائز فتوی ورکول په کار دی. وجه داده چي نن سبا معاملي ډېري مرداري رواني دي که چيري مختلف فيہ شيان حرام وبلل شي، او که په دغه کار عمل وکړل شي نو ښکاري جوړېږي، ددي نتيجه دا راوړي چي خلک به شريعت يو تنگ نظره دين وگهي (نو ښکاره خبره ده) چي دغه سړي به هم خپل ځان او هم به نور ټول خلک په گناه کي غرق وبولي او بل ځای به هم احتياط نه کوي وايي به چي اوس نو پور تر سلو تېر دی، ددي وجي تنگي نه ده په کار، بلکې وسعت او پراختيا په کار ده.

ددي فائده داده چي په وسعت کېدلو کي اعتقاد سميرې وايي به چي شريعت څنگه ښه شی دی او څنگه ښه رحمت دی، څوک چي د فقهي علم ولري هغه به ددي خبري ډېر ښه درک معلومېږي چي په وسعت کي يو خود شريعت سره محبت پيدا کېږي دوهم به گټه پورته کړي او ارام به اوسي اود الله سره به يې محبت ډېر سي

ډېر خلک دا فکر کوي چي په شريعت

کي د هر شي لپاره لايحوز راغلی دی:

حکيم الامت فرمايي چي اکثره خلک دا فکر کوي چي په شريعت کي د هر شي لپاره لايحوز راغلی دی يعني په شريعت کي هر شی نه دی روا، حال دادی چي دا خبره بيخي غلطه ده، ځکه چي په شريعت کي لايحوز ډېر کم راغلی دی، بلکې محور په کثرت سره راغلی دی. (څوک چي د فقهي علم ولري هغه ته ددي خبري ډېر ښه درک معلومېږي او هم ددي خبري ډېر ښه درک ور معلومېږي چي په شريعت کي څومره ډير وسعت دی، داچي ځينو ناپوهو خلکو ډېره تنگي جوړه کړي ده، داد هغوی ناپوهي ده. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۲۰)

پر اسانه اړخ او رخصت

باندي فتوی ورکول په کار دي:

کوم شيان چي بې له مکروه والي جائز وي او په شريعت کي د هغوی لپاره رخصت وي، نو د مفتي لپاره په کار دي چي د عوامو لپاره دغه سهل او اسانه اړخونه اختيار کړي او پردي باندي فتوی ورکړي، يعني مفتي بايد د عوامو ډېر خيال وساتي، عوام بايد په تکليف او مشقت کي اخته نه کړي لکه حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمته الله عليه چي ليکي:

وفي عمدة الاحكام من كشف البزدوى يستحب للمفتي الاخذ بالرخص
تيسراً على العوام مثل التوضي بماء الحمام والصلوة في الاماكن الطاهرة
بدون المصلى الخ. (عقدالجيد صفحه ۷۳)

ترجمه: د كشف البزدوي په حواله سره په عمدة الاحكام کي راغلي دي چي د مفتي لپاره مستحب دي چي د عوامو د اسانۍ په غرض سره پر رخصتونو باندي فتوی ورکړي لکه د حمام په اوبو سره اودس تازه کول او پر پاکو ځايونو باندي بې له جاي نمازه لمونځ کول او داسي نور.

هغه خلک چي محتاط او خاص خلک دي د هغوی لپاره یر عزيمت عمل بهر دی لکه حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمته الله عليه چي ليکي:

ولا يليق ذلك باهل العزلة بل الاخذ بالاحتياط والعمل بالعزيمة اولى
بهم. (عقدالجيد لشاه ولي الله صفحه ۷۳)

ترجمه: دغه رخصت د گوښه نشينو لپاره مناسب نه دی، بلکې د هغوی

حقي فقه ۳۷۱
لپاره ښه دادي چي هغه احتياط والا اړخ چي کوم دی هغه غوره کړي او پر عزيمت باندي عمل وکړي

د جناب رسول الله ﷺ دا فرمان

چي اساني کوي او تنگي مه کوي:

د مفتي لپاره دا هم په کار دي چي خلکو ته د داسي خبري فتوي ورکړي چي د هغوی په حق کي اسانه وي، په ځانگړي توگه بيا د کمزورو لپاره لکه حضرت شاه ولي الله دهلوي رحمه الله چي فرمايي:

ينبغي ان ياخذ باليسر في حق غيره خصوصاً في حق الضعفاء لقوله ﷺ لا يسهل موسى الا شعري ومعاذ حين بعثهما الى اليمن يسرا ولا تعسرا. (عقد الجيد صفحه ۷۴)

ترجمه: د مفتي لپاره مناسب دي چي پر داسي قول فتوي ورکړي چي د نورو په حق کي خصوصاً بيا د کمزورو خلکو په حق کي زيات اسانه وي، ځکه چي جناب رسول الله ﷺ چي څه وخت حضرت ابو موسی اشعري رحمه الله او حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنهما د يمن ولور ته استول، نو ورته ويې فرمايل چي تاسي دواړه اساني کوي او تنگي مه کوي.

آيا اول صف بل چا ته ورپرېښودل او پخپله

په دوهم صف کي درېدل روا دي او که نه؟

د هر ځله صوفيان اول صف يو مشر يا بزرگ ته ورپرېږدي او پخپله په دوهم

حقي فقه ۳۷۲

او يا درېيم صف کي درېږي يعني د هر ځله صوفيان داسي کوي چي کله په لومړي صف کي ولاړ وي خو چي يو مشر يا بزرگ راشي نو دی لومړی صف هغوی ته پرېږدي او پخپله په دوهم يا درېيم صف کي درېږي، د دوی پر دې کار ځيني فقهاء اعتراض کوي او وايي چي ولي په لاسي لاس د لومړي صف ثواب بل ته پرېږدي دا ښه کار نه دی، ځکه چي په دې کار کي خو استغناء عن الثواب راځي.

د صوفيانو له اړخه دوی ته جواب ورکول کيږي چي يو ثواب خو په اول صف کي د درېدلو دی، او دوهم ثواب د خدای ﷻ د دوستانو او مشرانو تعظيم دی چي تر لومړي ثواب زيات دی، نو موږ په ظاهره يو ثواب پرېږدو چي په لومړي صف کي د درېدلو ثواب دی، مگر په باطن کي دوهم غټ ثواب لاس ته راوړلو چي د مشرانو تعظيم دی، نو په دې کي استغناء عن الثواب د کومه شوه، په دې کي خو هم د ثواب غوښتنه ده.

او دا شرعي قاعده ده چي الدال على الخير، كفعله يعني د خير وړښودل، پخپله د خير کوونکي په مثل دی، نو که يو څوک صف اول ته ولېږل شي او هغه په صف اول کي ودرېږي، نو دغه سړي چي د اول صف فضيلت زما په وجه تر لاسه کړی، د دې ثواب ما ته هم رسېږي.

نو د اول صف د درېدلو د ثواب څخه هم بې برخي نه شوم او هم مي د دې تر څنگ دوهم ثواب چي د مشرانو او بزرگانو عزت دی تر لاسه کړی، نو په دې کي استغناء عن الثواب د کومه شوه ځکه چي د يوه ثواب پر ځای مي دوه ثوابه تر لاسه کړل.

په گناه کي نېک اوښه نيت فائده نه کوي:

دا حديث چي فرمايي انما الاعمال بالنيات يعني ټوله عملونه په نيتو سره دي، دا د مباحاتو او طاعاتو په هکله دی د معاصي او گناه په هکله نه دی. مطلب دادی که چيري په طاعاتو کي نېک نيت وکړل شي نو دا مقبول گرځي و همدارنگه په يو مباح او روا کار کي که د دين نيت وکړل شي نو هغه مقبول گرځي. ددې دا معنی نه ده چي که په گناه کي هم ښه او نېک نيت وکړل شي هغه به عبادت وگرځي، نه وروره! هيڅکله داسي نه ده.

دا سمه خبره ده چي په نېک نيت سره يو مباح او روا کار عبادت جوړېږي، مگر گناه په ښه او نېک نيت سره مباح او روا نه گرځي که څه هم چي هر څومره ډېري گټي او مصلحتونه به پکښي وي، مثلاً که يو سړی په ظلم سره د يو چا څخه مال واخلي او يا په غلا سره پيسې راټولي کړي، په دې نيت سره چي پر مسکينانو او محتاجانو يې وېشي، نو دا هيڅکله هم نه روا کيږي او نه پر دې کار ثواب ورکول کيږي، بلکې په دې کار سره عذاب ورکول کيږي، خداي دي وکړي چي هر څومره ډېري گټي به پکښي کي وي.

په غير اختياريه اعمالو کي بې له

نيتته هم ثواب لاسته راتلای شي:

او بله خبره داده چي بې له نيتته هم ثواب لاسته راتلای شي، مثلاً که يو پلار و خپل اولاد ته يوشی ورکړي، نو په دې کي خو يې د ثواب نيت نه دی

کړی، مگر پلار ته ثواب رسيږي لکه په حديث شريف کي چي راغلي دي چي که چيري يو سړی و خپلي ښځي ته په خوله کي ډوډۍ ورکړي نو مېړه ته په دې کار سره ثواب رسيږي حال دادی چي خپلي ښځي ته خويي گوله د ثواب په نيت سره نه ده ورکړې، بلکې که هغې ته د مېړه د ثواب نيت ور معلوم شي، نو شايد دغه کار دا ښه ونه گڼي او خپل مېړه ته ووايي چي آيا زه ستا خيرات خوره يم چي ته ما ته خيرات را کوي

که چيري يو چا ته دا سوال ورييدا شي چي د انما الاعمال بالنيات له رويه بې له قصده ثواب څنگه رسيږي، نو ددې جواب دادی چي هو، بې له نيتته خو ثواب نه رسيږي، لېکن د غير اختياري خير ثواب رسيږي، لکه جناب رسول الله ﷺ چي فرمايلي دي که چيري يو سړی په مځکه چي تخم وکړي او يا په مځکه کي درخته کښېږدي او بيا د هغه څخه انسان او يا حيوان خوراک وکړي دغه سړي ته يې ثواب رسيږي، نو ته فکر وکړه، دلته نيت د کومه و، بلکې دده نيت خود ځان د مړولو او يا د پيسو د گټلو دی، انسان او حيوان ته خو يې ورکول بيخي په خيال کي لاشته، بلکې که يو حيوان دده و باغ ته ورواوري نو ته به گوري چي تر وهلو يې په غفلولو سترې کوي او که نه، مگر بيا هم ده ته اجر رسيږي.

مطلب دادی چي په اعمال اختياريه وو کي ثواب پر نيت موقوف دی او په غير اختياريه وو کي بې له نيتته هم ثواب رسيږي.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۱۴۵)

که هر خومره غت عالم هم وي، خو په ناعلمي بنکاره کولو کي لږ شرم هم نه دی په کار:

وگورئ حضرت امام مالک رحمته الله خومره غت عالم ؤ، دده څخه په يوه غونډه کي يو چا څلوېښت مسئلې وپوښتلې، خو ده د شپږ دېرشو پوښتنو په جواب کي لا ادری وويل يعنې ددغو پوښتنو جواب نه لرم او صرف د څلورو پوښتنو جوابو نه يې ورکړل، آخیر د خدای ﷻ څخه بېره خو هم يو شی ده که نه

همدارنگه يو وخت د جناب محمد رسول الله ﷺ څخه يو چا پوښتنه وکړل چي تر ټولو ښه ځای کوم يو دی او تر ټولو بد ځای کوم يو دی، خو جناب رسول الله ﷺ په جواب کي ورته وويل چي ما ته په دې هکله معلومات نشته، زه به د الله ﷻ څخه پوښتنه وکړم بيا به تا ته جواب درکړم.

نو ته فکر وکړه آيا جناب رسول الله ﷺ په دې هکله څه نه شوای ورته ويلای ځکه چې دا دومره باريک سوال هم نه ؤ، که چيري زما غوندي نالائق به دې کي فکر وکړي لا ويلای شي چي په کوم ځای کي چي عبادت کيږي هغه ځای تر ټولو ښه دی او په کوم ځای کي چي گناه کيږي هغه ځای تر ټولو بد دی، مگر جناب محمد رسول الله ﷺ مبارک چي تر ټوله مخلوق يې علم زيات دی پر خپل سر جواب ورته کړ.

دا خبره ما محض د مثال په ډول درته وکړل چي يعنې ددې سوال جواب دومره مشکل نه ؤ، لېکن بيا هم جناب محمد رسول الله ﷺ چي خير البشر دی او

تر ټول مخلوق يې عقل او فکر زيات دی په دې هکله رايه زني روا ونه بلل او ربيې فرمايل چي په دې هکله م تحقيق نه دی کړی، ره به د الله ﷻ څخه پوښتنه وکړم او بيا به جواب درکړم

نو چي کله حضرت جبرئيل عليه السلام د جناب رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر شو، نو جناب رسول الله ﷺ دده څخه دا پوښتنه وکړل، هغه هم دا ورته وفرمايل چي په دې هکله ما تحقيق نه دی کړی خو بيا حضرت جبرئيل عليه السلام د الله ﷻ څخه جواب وغوښتی، او الله ﷻ په جواب کي ورته وفرمايل چي تر ټولو ښه ځای مسجد دی چي د خدای ﷻ عبادت پکښي کيږي او ولوی خدای ﷻ ته خلک پر سجده پکښي پريوزي او تر ټولو بد ځای بازار يعنې هغه ځای دی چي د لوی خدای ﷻ نافرمانی پکښي کيږي، نو بيا دغه خبره جبرئيل عليه السلام و جناب رسول الله ﷺ ته راوړسوله او څه وخت چي هغه سرې چي په دې هکله يې د جناب رسول الله ﷺ څخه پوښتنه کړې وه راغی نو جناب

رسول الله ﷺ همدغه جواب ورکړ. (مشکوٰۃ شريف صفحه ۷۱)

وگورئ جناب رسول الله ﷺ د سوالونو په جوابونو کي د نص يعنې وحي انتظار کاوه، او موږ چي کوم يو د اټکل څخه کار اخلو، چي هر څه پر خوله راغله، بس هغه تر خوله راباسو، دا نه گورو چي آيا دا خبره صحيح ده، د کذب سره برابره ده او دا مسئله ما په يو معتبر کتاب کي ليدلې ده او که نه

نن سبا داسي وخت دی چي د يو ادنی طالب العلم څخه پوښتنه وکړي هغه به د يوې غټې مسئلې جواب درکولو ته تيار وي دا به نه وايي چي دا مسئله ما ته نه ده رامنځته، حال دادي چي دا يوه غټه ذمواري ده او بله خبره داده

چي د جناب رسول الله ﷺ اتباع په هر شي کي ضروري ده، نو دا چي جناب رسول الله ﷺ فرمايي چي په دې مسئله کي ما ته تحقيق نشته، نو بايد ته هم په هغه مسئله کي چي معلومات نه وي درنه د جناب رسول الله ﷺ اتباع وکړي. به هغه مسئله کي چي تا ته معلومات نه وي او تحقيق دې نه وي کړی او ووايي چي ما ته معلومات نشته او ما تحقيق نه دی کړی، دا د جناب رسول الله ﷺ عين اتباع ده.

سراج الامت حضرت امام مالک رحمته الله عليه فرمايي:

د چا څخه چي د يوې مسئلې پوښتنه وکړل شي نو دده لپاره په کار دي چي اول خپل ځان بر جنت او دوږخ پېش کړي او دا فکر وکړي چي په آخرت کي به څنگه خلاصون راته حاصلېږي (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۴۱)

همدارنگه امام اهل سنت حضرت امام احمد بن

حنبل رحمته الله عليه فرمايي:

چا چي خپل ځان د فنوی لپاره وړاندي کړی هغه امر عظیم پورته کړی، تر څو چي مو ضرورت مجبوره نه کړي تر هغو پوري پر دغه منصب د درېدلو جنت مه کوئ (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۴۱)

د هر مولوي او حافظ څخه مسئلې مه پوښتي:

حکیم الامت وایي چي په ډېرو خلکو کي دا مرض پیدا شوی دی چي بې له بحس کولو د خلکو څخه مسئلې پوښتي يعني دا تحقيق نه کوي چي واقعي

دا سړی عالم دی او که نه، بس چي د يو مولوي نوم واورې که څه هم چي هغه به په هېڅ نه پوهیږي صرف سپینه لنگوبه او یا سپین کالي به بې اغوستي وي، د يو مسجد ملا امام به وي او دی به د غټو غټو مسئلو پوښتنه ځيني کوي، یا داسي وي چي عالم خو وي، مگر دی دې ته نه گوري چي دغه سړی د کومي عقیدې سړی دی؟ د داسي سړی په جواب سره ځيني وخت په عقیده او یا اعمالو کي خرابي پیدا کيږي، او ځيني وخت بیا په شک او تردد کي لوېږي.

د جائز او ناجائز د اختلاف راتللو

په صورت کي څه کول په کار دي:

حکیم الامت ددغه سوال په جواب کي چي د جائز او ناجائز د اختلاف راتللو په صورت کي بايد سړی څه وکړي داسي فرمايي که چيري تاسي په خپل ځان کي دومره لیاقت نه وینئ چي دا معلومه کړی چي کوم عالم پر حق دی او کوم پر ناحقه دی او یا دومره وخت نه لري چي په دې هکله تحقيق وکړي، نو په دې صورت کي ستاسې لپاره په کار دي چي پر احتیاط عمل وکړئ

احتیاط دادی چي دا عقیده به لرئ چي الله اعلم يعني الله ﷻ تر ټولو ښه پوهیږي چي کومه خبره حق ده، يعني کومه خبره چي د الله ﷻ په نزد حق وي پر هغه موږ یقین لرو او پر زړه او سترگو یې منو، او عمل مو بايد دا وي په کوم شي کي چي د روا او ناروا اختلاف وي هغه بايد پرېږدئ يعني هغه کار بايد

عملي نه کړئ که چيري هغه کار حق و، خو صرف ثواب به په لاس در نه شي. د ثواب کارونه خو لږ نه دي، په بل کار سره چي د اختلاف څخه وتلی وي ثواب لاسته راوړلی، او که چيري ناحقه کار و او تا وکړ، نو بيا خود عذابه سره مخامخ کيږي، دا سمه خبره ده چي په احتياط کي به په ثواب کي کمي راشي. مگر د عذاب څخه خو به خلاص شي.

له يوه اړخه که حکيم الامت تهانوي رحمته الله خلکو ته دا حکم کوي چي د هر مولوي او ملا څخه پوښتني مه کوئ، تر څو چي دا ښه ورته معلومه نه وي چي دی ددې شي لياقت لري او که نه، له بله اړخه بيا خلک د بي خايه او بي فاندې پوښتنو څخه هم راگرځوي او ورته وايي چي هيڅکله به بي خايه پوښتنو خپل ماغزه مه خرابوئ، او مه په بي خايه فرضي پوښتنو کي خپل قيمتي وخت ضائع کوي، راشي چي دده څخه د بي خايه پوښتنو د کېدلو په هکله دده مبارک عکس العمل ووينو.

د حکيم الامت اشرف علي تهانوي رحمته الله څخه

سوالونه او دده له خوا حکيمانه جوابونه:

د اصحاب کهف نومونه څه شی وه:

۱- يو سړي د اصحاب کهف په باره کي د حکيم الامت څخه پوښتنه وکړل وبل د اصحاب کهف نومونه څه شی وه؟ ده په جواب کي ورته وويل چي ته د هغوی نومونه څه کوي، د هغوی د اعمالو په باره کي پوښتنه وکړه، ته هم بايد د اصحاب کهف د خلکو په ډول ځان جوړ کړي.

يوه سړي چي خپلي ښځي ته يې طلاق ورکړی و خو اوس پر دې کار بيرته پښېمانه و نو غوښتل يې چي يوه حيله ورته جوړه کړي:

۲- يوه سړي خپلي ښځي ته طلاق ورکړی و خو اوس يې غوښتل چي يوه حيله ورته جوړه کړي نو حکيم الامت ته يې وويل چي ما خپلي ښځي ته د طلاق لفظ نه دی ويلی بلکي "تلاک" مي ورته ووايه يعنې په تاء او په کوچني کاف، نو په دې سره خو به پر ما ښځه نه طلاقيږي؟

حکيم الامت په جواب کي ورته وفرمايل چي: د نکاح پر وخت خو هم تاد نکاح لفظ نه دی ويلی بلکي "نکاه" دي ويلی دی يعنې په کوچني هاء دي ويلی دی نو دا چي د لويه سره څخه ستاسي نکاح صحت نه ده پيدا کړي، نو اوس بايد ستا څخه پر هغه اساس ښځه جلا شي.

يو سړی د يوه هلک سره پاک محبت لري، غواړي

چي دغه هلک صرف وده ته يوه مچه ورکړي نور

بي کاره نيت نه لري آیا دا کار روا دی او که نه:

۳- حکيم الامت فرمايي چي ما ته يو سړي خط را واستاوه چي پکښي ليکلي يې وه ويل: دلته زموږ په سيمه کي يو هلک دی، دده سره يو سړی پاک

محبت لري او دغه سړی پر دغه هلک عاشق دی، دغه سړی ددغه هلک څخه نور د هېڅ شي غوښتنه نه کوي، خو صرف دده څخه یوه مچه غواړي. هلک انکار کوي او ورته وايي چې ورشه د یو معتبر عالم څخه فتوی راوړه، که چیري یو معتبر عالم فتوی درکړه، زه ومچي درکولو ته تیار یم، دغه سړی قسم اخلي چې زه ددې هلک سره پاک محبت لرم، د مچي اخیستلو څخه ماسپوا بله هېڅ ناروا اراده په زړه کې نه لرم، نو که چیري دغه هلک مچه ورنه کړي ددغه سړي د مرگ بېره ده یعنې امکان لري چې دغه سړی دې مړ شي. نو تاسي فتوی ورکړئ چې دغه سړی د مرگ څخه وژغورل شي.

حکیم الامت فرمایي چې ما په جواب کې ورته ولیکل چې دغه راز محبت هېڅکله هم نه شي پاک کېدای او د داسي مردار خورو لپاره مرگ بهتر دی. ښه دی چې دا مردار خور مړ شي و افرین دي پر دغه هلک وي چې انکار یې کړی دی او بله خبره داده چې لغړني هلکان باید د داسي مردار خورو او خبیث النفس خلکو د ناستي ولاړي څخه پینځي په کلکه راوگرځي.

د یو سړي دا پوښتنه چې ویل

کارگه حلال دی او که نه:

۴- حکیم الامت فرمایي چې یو سړي زما څخه پوښتنه وکړل ویل کارگه حلال دی او که نه؟ ما په جواب کې ورته وویل: چې اول دا راته ووايه چې آیا ته یې د خوراک اراده لري چې دا پوښتنه درته پیدا شوې ده او که نه؟ ده راته وویل: چې نه، صاحب! کارگه به ولي خورم، ما ورته وویل چې د

خورلو اراده یې نه لري، نو بیا پوښتنه ولي کوي، دا خو فروعی مسئله ده، د صولو او عقایدو مسئله نه ده، چې د قیامت په ورځ به ستا څخه پوښتنه کېږي چې په دې هکله تا څه عقیده درلوده، وروره دا ډول پوښتنې پینځي ډېرې دي، په دې ډول خبرو خپل سر مه خوږوه. داسي خبري زده کړه چې نا ته په ښه درځي او د سبا ورځي لپاره کار درکړي، که چیري ته په دا ډول بې فائدي پوښتنو او جوابونو مصروف شي، نو به نه یوازي دا ډول پوښتنې پای ته ونه رسوي او له بله اړخه به دي خپل ماغزه هم په بې ځایه خبرو خورلي وي او د اصلي خبرو د زده کړي لپاره به سترې شوی یې او بالاخر د مقصودي خبرو د حاصلولو څخه به بې برخي پاته شوی یې، چې دا ډېر غټ نقصان دی.

حکیم الامت د داسي سوالونو جوابونه ځکه نه ورکول چې خلک باید د بې ځایه سوالونو او جوابونو څخه راوگرځي او خپل قیمتي وخت بې فائدي مصرف نه کړي، خلکو ته به یې تل ویل چې وخت ډېر قیمتي دی باید عبث او بې ځایه یې تېر نه کړئ او نه په بې ځایه فالتو خبرو او بې ځایه سوالونو خپل دماغ خراب کړئ.

په امریکا کې د یوه سړي دا

اعلان چې زه دوه زړونه لرم:

۵- حکیم الامت فرمایي چې په امریکا کې یوه سړي اعلان کړی و، چې زه دوه زړونه لرم، ډېرو خلکو دده ددې خبري څخه انکار وکړی، په ټوله نړۍ کې غال مغال جوړ شو، خلکو په دې هکله مختلفو ځایونو ته ددې سوال په هکله

خطونه ولېرل ما ته هم په دې باره کي سوال راغی. خلکو خو ځکه ددې واقعي انکار وکړی چې د قرآن شریف د سورة الاحزاب په څلورم آيت کي راغلي دي:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلِيلٍ فِيْ جَوْفِهِ. (سورة الاحزاب آيت ۴)

ترجمه: نه دي پيدا کړي الله ﷻ لپاره د هېڅ سړي دوه زړونه په دننه دده کي

د خلکو پوښتنه دا وه چې ددغه امريکايي دعوه چي زما په سينه کي دوه زړونه دي، ددغه آيت سره ټکر خوري

حکيم الامت په دې هکله دوه جوابونه ويلي دي چي يو جواب پخپله دده هم ډېر خوښ دی او وايي چي دا جواب يې ډېر موزون او بېخکي جواب دی. خو دا چي هغه جواب يو څه اوږد دی او تفصيل ته ضرورت لري دلته د ځی د لېوالي له وجي زه فقير ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقيار حنفي د پوښندي معذورت غواړم او نه يې رانقلوم، بلکي هغه لومړی جواب چي حکيم الامت په دې هکله فرمايلي دی او يو څه لنډ جواب دی د هغه رانقلول مناسب بولم هغه دادی:

په قرآن شريف کي خو دغه واقعه د ماضي په لفظ سره راغلې ده او ددې څخه مراد دادی چي د وحې د نزول تر وخته پوري داسي نه دي شوي يعني د وحې د نزول تر وخته هېڅ سړي ته دوه زړونه نه دي ورکول شوي، نو ددې څخه خو د اينده زماني نفي نه لازميږي.

او که غواړئ چي په دې هکله د حکيم الامت دوهم جواب چي دی يې ډېر ښه جواب بولي وگورئ نو د تحفة العلماء د دوهم جلد و ۲۱۶ صفحه ته مخ ورښکاره کړئ، د هغه جواب په آخير کي حکيم الامت ليکي چي بې له ضرورته ددې واقعي تکذيب او د امريکايي ددې خبري څخه انکار کول او دده دا خبره درواغ گڼل زما په نزد صحيح خبره نه ده

د يوه سړي دا پوښتنه چي آيا ما ته د خپل ځان اصلاح بهتره ده او که زما د اهل و عيال:

۶- حکيم الامت فرمايي چي زما څخه يو چا يو عجيب او بې ځايه سوال وکړی راته ويې ويل چي زما لپاره زما د ځان اصلاح بهتره ده او که زما د اهل و عيال؟

ما په جواب کي ورته وويل: چي کليات ليکل او سوال کول د اصولو خلاف کار دی، ته بايد جزئيات بيان کړې يعني خپل حال هم ووايه چي ته څه ډول اصلاح ته ضرورت لري او د کور او عيال حال دي هم ووايه چي هغه بيا وڅه ډول اصلاح ته ضرورت لري، وروسته به زه وتاته په دې هکله جواب درکړم.

د يو سړي دا پوښتنه چي سود ولي حرام دی:

۷- حکيم الامت فرمايي چي زما څخه يو وخت يو سړي پوښتنه وکړه ويل سود ولي حرام دی؟ ما ورته وويل چي سود ځکه حرام دی چي الله ﷻ حرام

بللی دی. دغه سري راته وويل چي الله ﷻ ولي حرام کړی دی؟

ما ورته وويل چي په هغه وخت کي زه په مشوره کي نه وم ورسره شریک چي د سود د حراموالي سبب مي ځيني پوښتلی وای او که ورسره شریک وای شاید دا یې راته ويلي وای چي پر مسلمانانو کله ناکله مفلسي هم راځي نو باید تر خور گوته ونه نیول شي. یا یې شاید بل څه راته ويلي وای، مطلب دادی چي نه زه دده سره په مشوره کي شریک وم او نه مي پوښتنه ورڅخه کړې ده. ما چي کله دغه سري ته دغه خبره وکړه، هغه راته وويل چي نه، دا خو سمه خبره نه ده، ځکه چي د خدای ﷻ یو کار هم بې حکمته نه دی، ما ورته وويل چي هو! حکمت خو ضرور شته، خو زه یې د بیانولو څخه معذوره یم، ځکه چي هغه حکمت ستا په فکر کي نه راځي يعني که زه د سود د حراموالي حکمت درته ووايم، نو ستا سر نه په خلاصیږي.

ده راته وويل چي ته خو یې راته ووايه دا بیا په ما پوري اړه لري که زما سر په خلاصیږي او که نه، ما ورته وويل چي زما سره داسي فالتو دماغ نشته چي درې ساعته دي تا ته گډ شم او هغه دي هم ستا سر په خلاص نه شي، مگر هو ددې یو صورت شته هغه دادی چي ته ولاړ شه یو پوه او هوښیار طالب العلم ما نه راوله چي کم از کم هدایه یې ويلي وي، هغه به زما څخه دغه پوښتنه وکړي او زه به د سود د حراموالي حکمت ورته ووايم، ته به یې هم واورې.

دغه سري راته وويل چي ددې کار گټه څه شی ده پوښتنه ما درڅخه کړې ده او جواب یې خامخا ته د یو طالب العلم په مخکي را کوي؟ ما ورته وويل په

دې کي یوه گټه داده چي زما وخت به نه ضایع کیږي يعني که ته په پوه نه شي نو هغه طالب العلم خو به په پوه شي او بله گټه یې داده چي صحیح مخاطب به ستا په مخکي وي هغه وخت به تا ته دا معلومه شي چي رښتیا هم زه په دغو حکمتونو د پوهېدلو قابل یم او که نه.

د یو سري دا سوال چي د کافر

څخه ولي سود اخيستل حرام دي:

حکیم الامت وایي چي زما څخه یو سري پوښتنه وکړل چي د کافر څخه ولي سود اخيستل حرام دي؟ ما ورته وويل چي د کافري ښځي سره زنا کول ولي حرام دي؟

د افسوس خبره ده چي نن سبا د خلکو فکر داسي جوړ شوی دی، غواړي چي د دوی د پوښتني جواب د دوی د طبیعت موافق ورکول شي، هغه که صحیح وي او که نه، او ځيني هغه خلک چي ځان ته تعلیم یافته او ریفارمر وایي هغه بیا بیخي پوښتنه نه کوي، بلکي د خپله ځانه علتونه او حکمتونه راباسي، ته به وایي چي دین د دوی د کور قانون دی، څنگه چي یې زړه ورته ووايي هغسي یې جوړولای شي.

د مثال په توگه یو سري د زنا او یوې ښځي ته د څو مړونو د حراموالي دا علت را ایستلی دی چي په زنا سره د نسب اختلاط او گډ والی راځي يعني که څو نفره د یوې ښځي سره جماع وکړي او بیا یې حمل وشي نو امکان لري چي هر یو دې د دوی څخه د خپل نسب دعوه وکړي، یو به وایي چي دغه کوچنی

زما دی او بل به وایي چي زما دی، نو په دې صورت کي د دوی تر منځ د سخت جنگ او جدال د پېښېدلو امکان شته او دا هم امکان لري چي هر یو دې ددغه کوچني څخه انکار وکړي يعني یو به وایي چي دغه کوچنی زما نه دی او بل به وایي چي زما نه دی، نو په دې صورت کي به دغه ښځه او دغه کوچنی په ډېر مصیبت کي اخته شي.

نو اوس زه ستاسي څخه پوښتنه کوم چي که دغه خلک یو داسي تدبیر جوړ کړي چي دا ډول جنگ او جنجال رانه شي د مثال په توګه د کوچني د نه پیدا کېدو دواوې او داروګان استعمال کړي. یا یوه ښځه د سپین سرتوب وهغې درجې ته رسېدلې وي چي کوچنی یې نه کیږي، یا مثلاً ددغو زناکارانو تر منځ یو دا ډول محبت او ورورګلوي موجوده وي چي د هیڅ ډول جنگ او جنجال احتمال موجود نه وي. نو په دې صورت کي خود زنا د رواو لي خبره رامنځ ته کیږي، ځکه چي په دې صورت کي خو هغه علت چي ناسي یاد کړی دی چي د جنگ او جنجال راتګ دی له منځه تللی دی، دلته د زن په کولو کي څه قباحه شته؟ نو اوس تاسي ووايست آیا په دې صورت کي زنا جائز ده؟ نه وروره! هیڅکله زنا نه ده جائز، که څه هم هغه علت چي تاسو ښودلې دی په دغه صورت کي خو له منځه تللی دی.

ددې بحث څخه مطلب دادی چي هر سړی دا حق نه لري چي د ځانه د شیانو علتونه او حکمتونه راوباسي، که نه نو ته به ووينې چي نه به حلال پر خپل ځای پاته شي او نه به حرام*.

د یو سړي دا پوښتنه چي ولي

پنځه وخته لمونځونه فرض شوي دي:

۸- حکیم الامت لیکي چي زما څخه یوه سړي پوښتنه وکړل ویل ولي پنځه لمونځونه فرض شوي دي؟ ما ورته وویل: چي ستا پزه ولي ستا پر مخ جوړه شوې ده، ولي پر څټ نه ده جوړه شوې؟

هغه په جواب کي راته وویل که چري پر څټ جوړه شوې وای نو انسان بد شکله معلومېدی، ما ورته وویل چي دا بیخي غلطه خبره ده ځکه چي که چري د ټولو خلکو پزي پر څټ وای، نو هیڅکله به بد نه معلومېدلای، ما چي دغه خبره ورته وکړل، بس دغه سړی چپ شو نور رغ یې ونه کړ.

د یو سړي دا پوښتنه چي آیا آدم عليه السلام مخکي

وفات شوی دی او که حضرت بي بي حوا:

حکیم الامت فرمایي چي زما څخه یو سړي پوښتنه وکړل چي آیا حضرت آدم عليه السلام مخکي وفات شوی دی او که حضرت بي بي حوا او د دوی دواړو د انتقال په منځ کي څومره موده تېره شوې ده؟

حکیم الامت فرمایي چي (ما ورته وخنډل او ورته ومي ویل چي) صاحب ددې خبري بیخي ډېره زمانه کیږي خوا مه بده وه، اوس زما د یاده وتلې ده.

د یو سړي دا پوښتنه چې آیا د جناب رسول الله ﷺ مور او پلار په کفر او که پر اسلام مړه شوي دي:

حکیم الامت ته یو وخت یو سړی راغلی او ځیني ویي پوښتل چې آیا د جناب رسول الله ﷺ د والدینو شریفینو په هکله ستا څه خیال دی؟ ددې پوښتنې په اورېدلو سره حکیم الامت ددغه سړي څخه ویوښتل چې لومړی تاسي دا راته وواياست چې آیا دغه پوښتنه د عقائدو څخه ده او آیا دغه پوښتنه به ستا څخه د مرګ، قبر او یا آخرت په ورځ کیږي او که نه چې ستا دومره سودا په بنده ده او فکر دي په خراب دی او د خپل کار او کسب څخه یې ایستلی یې؟

هغه سړي په جواب کې ورته وویل چې نه، صاحب دا پوښتنه نه د عقائدو څخه ده او نه هم زما څخه په آخرت کې په دې هکله پوښتنه کیږي وروسته حکیم الامت ورڅخه ویوښتل چې ښه! چې داسي ده نو اوس دا راته ووايه چې آیا د لمانځه په هکله ستا څخه پوښتنه کیږي او که نه؟ هغه سړي ورته وویل چې هو، د لمانځه په هکله خو ضرور پوښتنه راڅخه کیږي، وروسته حکیم الامت ورته وویل چې ښه! دا در معلومه ده چې د لمانځه په هکله په آخرت کې پوښتنه راڅخه کیږي نو اوس دا راته ووايه چې په لمانځه کې فرائض، واجبات، سنتونه او مستحبات څو او کوم کوم دي؟ دهغه بې چاره ددې خبرې جواب نه و زده نو چپ پاته شو، وروسته حکیم الامت

ورته وفرمایيل چې ای زما گرانه لالیه تر تا جار شم، بل وخت به داسي خبرو چې هیڅ ضروري نه وي خپل زړه مه خوره، لومړی هغه ضروري خبرې چې تا ته په کار درځي زده کړه

د یو سړي دا پوښتنه چې د اوج بن عنق او حضرت موسیٰ علیهما السلام لکړي څومره اوږدې وي:

وحکیم الامت ته یو وخت یو سړی راغی او دا پوښتنه یې ځیني وکړل چې د اوج بن عنق او د حضرت موسیٰ علیهما السلام لکړي څومره اوږدې وي؟ حکیم الامت په جواب کې ورته وویل چې وروره! لکه څنګه چې دا سوال غیر ضروري دی، جواب یې هم غیر ضروري دی حکیم الامت به د یو غیر ضروري او اوپالتو سوال جواب نه ورکاوه او ډېر ځله به یې ورته ویل چې صاحبه ما ته ددې په هکله تحقیق او علم نشته، ولاړ شه د یو بل عالم څخه پوښتنه وکړه.

یوې ښځې د خپل مېړه سر د خپل ورور پر غاړه کښېناوه او د ورور سر یې د مېړه پر غاړه کښېناوه، وروسته د فقیر د دعاء په برکت دواړه راژوندي شول:

حکیم الامت لیکي چې ډېر خلک بیا د ضروري سوالونو پر ځای په فرضي سوالونو کې اخته وي د مثال په توګه یوه ورځ یو سړی راغی او زما څخه یې پوښتنه وکړل ویل یو وخت یوه ښځه د خپل مېړه او خپل ورور سره په سفر یو

خای ته روان وه، پر لاري يو سري دغه دواړه خلک ووژل سرونه يې ځيني پرې کړل او وتښتېدې، دغي ښځي ژړل او ښکي يې بهېدلې او دغو مرو ته ناسته وه، په دې وخت کې يو فقير راغی، ښځه ورولاړه شول، و فقير ته يې زاری وکړی وويل ته يو څه وکړه فقير ورته وويل چې ورشه د دوی پر غاړو سرونه کښېږده، زه دعاء کوم چې دواړه راژوندي شي، ښځه ولاړه په غلطۍ سره يې د مېړه سر د خپل ورور پر سر او د ورور سريې د خپل مېړه پر سر کښېښاوه، فقير دعاء وکړل هغه دواړه سريې راژوندي شول، نو اوس دغه ښځه د چا کيږي ځکه چې ددغو خلکو سرونه او بدنونه خو سره مخالفه دي؟ حکيم الامت فرمايي چې ما دغه سري ته دده د پوښتني په هکله هيڅ جواب ور نه کړ او ورته ومي ويل چې داسې غلط فرضي سوالونه ولي کوي او په داسي بې ځايه پوښتنو خپل قيمتي وخت ولي ضائع کوي دا ښه کار نه دی، په بې ځايه فرضي سوالونو خپل دماغ مه خرابوه

د يو ضروري او غير ضروري سوال معيار:

حکيم الامت د ضروري او غير ضروري سوال معيار داسي بيان کړی دی کوم کلام چې غير ضروري وي په هغه سره په زړه کې کدورت پيدا کيږي او د ضروري شي معيار بيا دادی که چيري د هغه د پوښتني جواب ور نه کړل شي يو ضرر پر مرتب کيږي يعني د يوې داسي پوښتني صحيح جواب ورکول ضروري او لازمي دی چې په نه ورکولو سره يې يا د پوښتني کوونکي په عقیده کې خرابي راځي او يا يې په اعمالو کې فساد واقع کيږي او يا يې طبيعت خرابيږي او بيا يې د پوښتنو په مقابل کې نفرت پيدا کيږي.

(الافاضات جلد ۲ صفحه ۳۸)

د هر سوال جواب ورکول

ولي نه دي ورکول په کار:

دا ځکه چې ډېر خلک ددې قابل نه وي چې جواب دي په صحيح توګه د هغه په ذهن کې کښيني، نو ددې پر خای چې دغه سري په جواب پوه شي لايې په ذهن کې تشويش زياتيږي، ځکه چې نن سبا په خلکو کې دا مرض پيدا شوی دی چې تر خپل منصب لوړې پوښتني کوي، مثلاً يو سري يوه ورځ پوښتنه وکړل چې دا خبره ما ته په قرآن شريف کې راپيدا کړه چې په اوداسه کې د پښو پر بولل فرض دي، نو دا چې دا سوال د نحوي د علم سره تعلق لري، دی به څه ډول وکولای شي چې په دې خبره يې په اسانه سر خلاص شي

ددې يو عقلي مثال داسي دی که چيري يو ناروغ د ډاکټر څخه پوښتنه وکړي چې په دغه فلانۍ دوا کې کوم شيان سره ګډ شوي دي او ددغي فلانۍ دوا اجزاء کوم شيان دي، ښکاره خبره ده چې ډاکټر به د ترکیب په اجزاوو پوهيږي، مګر ددې خبرې جواب به دده تر منصب لوړ بولي، نو ددې وجي بايد د غير ضروري او بې ځايه پوښتني وکوونکي ته وويل شي چې زه په دې خبره علم نه لرم، يو بل ښه عالم ته ورشه چې ددې پوښتني جواب درکړي.

د يو مفتي څخه د يوې ناجائزي

او نامعقولي پوښتني کېدل:

تحفة العلماء ليکي که چيري د مفتي څخه يوه ناجائزه او نامعقوله پوښتنه وکړل شي، نو د حضرت ابن عمر رضي الله عنه د حديث مطابق چې په بخاري شريف کې

راغلی دی دا به کار دی چي دده د خبري د جواب په بدل کي د یوی بلي حسی جواب ورکړل شی. به دی سره به دی هم به خواصی کړی او معلوم به یې هم زیات شي او که چیری ورته وویل شي چي ستا سوال نامعقوله دی، داسی به وي چي دده خواصه شي او بل وخت د سوال کوونو څخه یې زړه سوزسي

د یو سړي دا پوښتنه چي آیا ښځي لره

هم د نارینه په شان لیک لوست روا دی:

زما ابوالمختار څخه یو وخت یو سړي یو عجیب و غریب سوال وکړ، ویل آیا ښځي لره هم د نارینه په شان لیک لوست روا دی او که نه، ځکه چي زموږ په سیمه کي یو عالم دا فتوی ورکړل چي لوني مکتبونو او مدرسو ته مه لېږئ ولي چي د ښځو لپاره لیک لوست روا نه دی؟

ما په جواب کي ورته وویل چي صاحبه ستا سوال داسي مثال لري لکه یو څوک چي ووايي چي آیا ښځي لره هم د نارینه په شان لمونځ کول روا دی که نه، دا ځکه چي علم هم د لمانځه په شان یو فرض کار دی. دا چي ته وایي چي زموږ په سیمه کي یو عالم دا فتوی ورکړل چي د ښځو لپاره علم نه دی روا، دا عالم نه دی، بلکي یو احمق جاهل دی چي دا راز فتوی یې ورکړې ده، دغه سړی چي د علم او پوهي سره یې دښمني را اخیستې ده، باید ښه په اخلاص توبه وکاري او د الله څخه بخښنه وغواړي او د آینده لپاره باید داسي غلطې فتوی گاني ور نه کړي. امید دی چي الله یې وبخښي، ځکه چي الله تر بخښونکي او مهربان دی.

کفایت المفتی لیکي چي د ښځو د تعلیم مسئله یوه داسي مسئله ده چي

ددې په فرضیت کي بیخي د هیڅ اختلاف گنجایش نشته ځکه چي د اسلام په مقدس دین کي د علم تحصیل د نارینه او ښځو دواړو لپاره د اسلام د هغو غټو فرائضو د جملې څخه دي لکه چي فرمایي

در مسئله تعلیم زنان اختلاف را نشاید که از بديهيات اسلام است خطابات افتراض تحصیل علوم و اوامر تفکر و تدبیر در آیات نفسی و آفاقی مخصوص بذکور نیست و ضرورت تنور بنور علم اختصاصی بمردان و اقتضای بصفی نه دارد چه علم از لوازم حیات نفس انسانی هست. (کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۵۵)

همدارنگه عمدة القاری لیکي: ومنها ما قیل ما حکم المسلمات فی ذلک لانه ذکر جمع التذکیر واجیب بان هذا من باب التغلیب فإن المسلمات یدخلن فیہ کما فی سائر النصوص والمخاطبات.

(عمدة القاری باب من سلم المسلمون جلد اول صفحه ۱۳۳)

د کفایت المفتی په دوهم جلد کي راغلي دي چي هر هغه انسان که نارینه وي او که ښځه چي د علم څخه برخمن نه وي، هغه په حقیقت کي د انساني ژوند څخه بې برخي دی، دا ځکه چي الله و عالم ته د ژوندي او جاهل ته د مړي مثال ورکړی دی لکه چي الله په خپل لوی کتاب قرآن کي فرمایلي دي: وما یستوی الاحیاء ولا الاموات، وروسه کفایت المفتی لیکي چي ډېرو غټو غټو صحابه ښځو د علم او پوهي د تحصیل لپاره بیخي ډېر مشکلات پر سر اخیستي وه لکه چي فرمایي: انسانی مرد باشد یازن که بهره از علم نه دارد در حقیقت از حیات انسانیه حظی ندارد

وازينجا است که حق تعالى شانه عالم را حي و جاهل را ميت خوانده حيث قال: وما يستوى الاحياء ولا الاموات. (سورة الفاطر آيت ۲۲)

رسول كريم ﷺ فرمود: طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة (اگر زيادت لفظ مسلمة که در اکثر طرق نيست بصحت نه رسد ثبوت حکم خلل نه پذيرد - زيرا که عموم خطابات شرعيه ذکور و اناث را شامل است پس لفظ مسلم بمعنی صاحب اسلام ست مرد باشد يازن، چنانکه المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده و ديگر نصوص بمردان خصوصيتی نه دارد) صحايات کبار برائى تحصيل علم اعتنائى بليغ فرموده و صالحات سلف بتعلم علوم اهتمامی عظيم نموده. (کفايت المفتى جلد ۲ صفحه ۵۶)

او جناب رسول الله ﷺ بياد سنن ابن ماجه په دوهمه صفحه کي څه دا راز فرمايي: طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة. يعني د علم طلب پر هر مسلمان نر وي او که بنځي فرض دی.

همدا راز په کتاب الکسب چي تصنيف د حضرت امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله خصوصي شاگرد حضرت امام محمد رحمه الله دی او شارح يې امام سرخسی رحمه الله دی چي د مبسوط مصنف دی د (۱۴۸) صفحې په حاشيه کي زياتوي: پر ژبو باندي د مسلمة لفظ جاري دی مگر دا د حديث يوه برخه نه ده.

او ورپسې زياتوي: د دغه لفظ نه صحت دا معنا نه ورکوي چي گني پر بنځي تعلم نه دی فرض، بلکي مراد په نفي سره زياتونه بر حديث نبوي ده، دا بنسکاره خبره ده چي پر بنځه هم علم فرض دی دا خلة في عموم لفظ (على كل مسلم)

ای على كل منسب للإسلام فيشمل ذلك الرجل والمرأة فيما يلزمها او يطلب منها تعلمه، يعني په دغه لفظ سره چي على كل مسلم هغه څوک مراد دی چي مسلمان وي هغه که نروي او که بنځه او په متن کي زياتوي: فيقترض التعلم والتعليم جميعا. يعني پخپله اوبل دواړو ته تعليم فرض دی.

(کتاب الکسب تصنيف امام محمد رحمه الله صفحه ۱۴۹)

همدا رنگه د حديثو مشهور کتاب تحفه العروس په (۴۷۸) صفحه کي ليکي چي دغه حکم بعينه د بنځو لپاره هم دی.

همدا رنگه کفايت المفتى ليکي چي د ضروري علومو د تحصيل فرضيت او د مستحبه علومو د تحصيل استحباب او د مباحه علومو د اکتساب اباحت د بنځو لپاره د اعتراض ځای نه دی او د علم د تحصيل په مسئله کي د نارينه او بنځي تر منځ د شريعت له رويه هېڅ فرق نشته، يعني ټول هغه علوم چي نارينه يې حاصلولای شي، هغه ټول بنځه هم حاصلولای شي لکه چي فرمايي:

پس افتراض تحصيل علوم ضروريه واستحباب اکتساب علوم مستحبه و اباحت اخذ علوم مباحه برائى زنان محل تردد نيست و دليلی فارق میان مردان و زنان درین باب در شرعيت مقدسه وجود ندارد.

(کفايت المفتى جلد ۲ صفحه ۵۶)

او ردالمحتار خود نارينه او بنځي دواړو لپاره د طب، ډاکتري او حساب په شان نور علوم په فرض کفايي کي راوړلي لکه چي فرمايي:

وفرض على كل مكلف ومكلفة بعد تعلمه علم الدين والهداية علم الوضوء والغسل (قوله فرض كفايه) واما فرض الكفاية من العلم فهو كل علم لا يستغنى

عنه في قرام امور الدنيا كالطب والحساب والنحو الخ .

(ردالمحتار مطلب في فرض الكفاية وفرض العين جلد اول صفحه ۴۲)
همدارنگه امام غزالي علم الطب فرض كفايي گنلی لکه چي فرمايي: وقال الغزالي في الاحياء انه (علم الطب) فرض كفاية. (الطريقة المحمدية صفحه ۱۰۴)

پوښتنه: ځيني خلک وايي چي انجونو ته بايد صرف قرآن شريف وروښوول شي، نور ليک لوست د دوی لپاره مناسب نه دی دا ځکه چي د ډېرو غټو مکتبونو څخه ډېر نښايسته خبرونه اورېدل کيږي؟ همدغه سوال په کفايت المفتی کي راغلی دی او جواب يې په لاندې ډول خپله کفايت المفتی ورکړی دی:

جواب: د انجونو لپاره ليک او نويشته او همدارنگه بې له شرعي علومو نور علوم لکه حساب، نحو يعني د ادبياتو او ژبپوهني علم، کسب او کمال په ورزده کولو کي هيڅ پروا نشته، ټول روا دي، مگر د پردې لحاظ کول ضروري دی.

(کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۶۹)

همدارنگه دا مبارک حديث دی چي فرمايي: عن الشفاء بنت عبد الله قالت دخل عليّ النسي عليه السلام وانا عند حفصة فقال لي الاتعلمين هذه رقعة النملة كما علمتها الكتابة. (سنن ابی داؤد، باب ماجاء في الرقي، جلد ۲ صفحه ۱۸۶)
قال الشيخ في بطل المجهود، فيه دليل على جواز كتابة النساء واما حديث لاتعلموهن الكتابة فمحمول على من يخشى عليها الفساد.

(بذل المجهود في حل سنن ابی داؤد جلد ۵ صفحه ۱۸)

په دې کي شک نشته چي موريوه مدرسه ده، کله چي هغه مهذب وگرځول شي نو د هغې په تهذيب سره به يو ملت مهذب کړل شي چي هغه به د ټپو اصولو لرونکی وي، نو ځکه د حديثو د مشهور کتاب المدخل د لومړي جلد په (۱۹۹) صفحه کي راغلي دي: چي که مېړه اجازه نه ورکول نو د علم د زده کړي لپاره بې له مېړه اجازه څخه هم وتلای شي

ډېر وگړي بيا چي کله پر ښځه د تعليم فرضيت هم ومنې خو بيا د خپلي گېډي څخه دا نظر ورکوي چي تعليم پخپل کور کي فرض دی د کور څخه وتل ورته په کار نه دي، نو لومړی به د هند د علماوو د مکتوب د متن وژباړي ته سر وړښکاره کړو علماء هند د دارالعلوم ديوبند څخه په دې هکله يوه غټه څو ورقيزه فتوی جاري کړې ده په خپله دغه فتوا کي يې چي د افغانستان د وزارت معارف پر نامه يې په فارسي ژبه ليکلې ده او ددې فتوی ټول متن په کفايت المفتی کي سره د خپلي ژباړي رانقل شوی دی ددې فتوی په يوه برخه کي څه دا راز راغلي دي:

ښځينه مدرسي خلاصول او جاري کول او انجونې د تعليم لپاره هلته سره را يوځای کېدل او هلته ددوی د صنف مناسب علوم او فنون وروښودل او کتابت ورزده کول دغه ټوله شيان د شريعت مطابق دي او هم مستحسن دي ځکه ددې مبنا د تعلم او تعليم تنظيم او تشکيل دی، د تعليم لپاره د ښځو يوځای کېدل د احاديثو څخه ثابت دي او ددې وجي څخه امام بخاري صاحب عليه السلام يو ځانکړی باب تر دغه عنوان لاندې تړلی دی چي "هل يجعل للنساء يوما على حدة" چي تاسي يې د صحيح البخاري په لومړي جلد صفحه ۲۰ کي کتلای شي او تر دغه باب لاندې يې هغه حديثونه راوړي دي د کومو څخه چي د تحصيل د علم لپاره په يو ځای کي د ښځو اجتماع او يوځای والی ثابتيږي او تجربه شاهده ده په اجتماعي ډول سره چي تعليم څومره مفيد دی هيڅکله په انفرادي توگه سره ډومره مفيد نه .

شي کڀڏاي، (کفايت المفتي جلد ۲، صفحه ۵۹).

همدغه مکتوب لڳ وړاندي ليکي: دا چي په قرون اولي کي د بنځينه مدرسو تشکيل نه وو نو دا څه پروا نه لري، ځکه چي د هلکانو مکتبونه او مدرسي هم په ماضي زمانه کي نه وي، بيا هم د ټوله محمدي امت ټوله علماء ددي پر جواز قائل دي او د نارينه وو په مدرسو کي درس او تدريس شروع دی. دا چي د مکتبونو او مدرسو کوم طرز او کيفيت په کار دی او څه ډول تعليمي نصاب ورته په کار دی او د دوی د اخلاقو او اعمالو څومره څارنه په کار ده او د نارينه او بنځينه د گډه تعليم څومره تاوانونه دي په دې هکله پوره بحث زما د ابوالمختار په کتاب الاخلاق نومي کتاب کي کتلاي شي.

د اجتهاد بيان:

د اجتهاد اجازت د قرآن او حديث څخه ثابت دی، ځکه چي که چيري د اجتهاد اجازت نه وای، نو په قرآن او حديث کي به د کلياتو پر ځای جزئيات ذکر وای، د کلياتو ذکر کډل او د جزئياتو ډېر نه ذکر کډل پخپله د اجتهاد د اجازت دليل دی، او که اجتهاد منع وبلل شي، نو بيا دا راته وواياست چي په داسي صورت کي د جزئياتو حکم څنگه معلومېدلای شي، بايد ووايم چي دغه دليل پر منکرينو باندي ډېر غټ حجت دی، مگر ډېر د تعجب خبره ده چي دا خلک ولي د داسي صريحو او روښانو مقدمو د نتيجې څخه انکار کوي.

دا چي الله ﷻ فرمايلي دي چي ستاسي دين کامل او پوره شو، نو دا خو په کار دي چي داسي صورت هيڅکله منځ ته رانه شي چي د هغه حکم دي په شريعت کي نه وي موجود او دا خو ښکاره خبره ده چي منصوصه احکام ډېر لږ دي، نو د دين د تکميل صحيحوالي بې له دې چي د قياس او استنباط اجازه ورکړل شي، بل په څه

شي کډلای شي، دا ضروري ده چي پر منصوصه احکامو دي غير منصوصه احکام قياس کړل شي او د هغوی حکم دي معلوم کړل شي. د اجتهاد طريقه او صورت دادی چي پر غير منصوصه وو باندي د منصوصه حکم جاري کيږي، د هغه علت په وجه چي په دواړو کي موجود دی او د دوی دواړو علت سره مشترک دی، نو په دې صورت کي د منصوص حکم و غير منصوص ته ور متعدي کيږي او دا ډول د غير منصوصه جزئياتو حکم معلومېږي، مطلب دادی چي پر غير منصوص باندي د منصوص حکم جاري کيږي د هغه علت په وجه چي په دواړو کي موجود دی. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۶۶)

اجتهاد اوس هم باقي دی:

حکيم الامت فرمايي چي اوس هم په هغو جزئياتو کي د اجتهاد اجازه شته چي مدون شوي نه وي، مگر په غير مدونه جزئياتو کي هم هر سړي ته د اجتهاد کولو اجازه نشته، تر هغو چي دی ددې کار اهل نه وي گرځېدلی.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۶۶)

جناب رسول الله ﷺ هم اجتهاد فرمايه:

جناب محمد رسول الله ﷺ هم اجتهاد فرمايه، مگر دده مبارک اجتهاد د وحې په حکم کي و، مگر د کوم اجتهاد پاته کډل چي به مطلب نه وه، هغه به د وحې په ذريعه منسوخه کېدی او که به منسوخه نه شو، هغه به هم وحې منصوص جوړ شو.

د مجتهد اقسام:

مجتهد پر دوه قسمه دی يو مطلق دی چي د نصوصو څخه اصول استنباطوي،

دي او نه بولي وراچول روا دي، ځكه چي بولي پكښي كول او بولي وراچول دواړه په علت كي سره برابر دي او ددي علت تنظيف ښودل شوی دی، مگر ددغو جمهورو سره دليل يې له ذوقه بل شی نشته، ذوق وايي چي جناب رسول الله ﷺ د نظافت او ياكوالي فائمول فرمايلي دي، نو په دې كي خو دواړه كارونه برابر دي، ځكه چي په ولاړو اوبو كي په بولو كولو سره او همدارنگه په بولو وراچولو يعني دواړو كارونو سره نظافت له منځه ځي

مطلب دادی چي اصل شی ذوق دی، خلک د الفاظو خادمان دي، مگر اصل علم خو همدا شی دی. (احسن العزیز)

د څلورمي صدۍ وروسته د اجتهاد مطلق د

دروازې د بندېدلو په هکله يو تکويني مصلحت:

غير مقلد بن حضرات وايي چي آيا و احنافو ته د اجتهاد د بندېدلو په هکله وحې راغلي او که څه وجه ده چي دوی وايي د څلورمي صدۍ وروسته د اجتهاد دروازه بنده شوه؟

موږ ورته وايو چي هو ستاسي خبره صحيح ده، موږ ته نه وحې راغلي دي او نه په دې هکله کوم نص موجود دی، مگر ستاسي د خبري جواب دادی چي اوس د اجتهاد کولو ضرورت څه شی دی؟ ځکه چي مجتهدينو مبارکانو اجتهاد کړی دی، اصول يې وضع کړي دي، اوس ددې څه ضرورت شته چي موږ بيا اجتهاد کوو او د سره اصول وضع کوو.

دا يوه قدرتي قاعده ده په کوم وخت كي چي د يو شي ضرورت پېښ شوی دی الله ﷻ هغه شی پيدا کړی دی، نو په کوم وخت كي چي د حديثو د تدوين

او ترتيب ضرورت و، الله ﷻ غټ غټ ډېر قوي حافظه درلودونکي خلک پيدا کړل، د مثال په توگه په هغه زمانه كي الله ﷻ حضرت امام بخاري رحمه الله او حضرت امام مسلم رحمه الله پيدا کړل، تاسي به په کتابونو كي ليدلي وي چي امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله ته څومره قوي حافظه ورکول شوې وه، څومره حديثونه يې د خپلو خپلو سندونو سره يو ځای په ياد وه، يقيناً ددغو حضراتو حافظه د عقله څخه وتلې خبره وه، که څوک د دوی د ژوند حالات، د حديثو د تدوين او ترتيب کيفيت، د دوی تقوی او پرهېزگاري او په دې هکله د دوی کونښنونه او سترياوي، او همدارنگه د دوی ودهانت او تېزفکري ته نظر وکړي، نو هر سړی به گوته په غاښ پاته شي، ښه نو چي داسي ده اوس ته راشه په دې زمانه كي دا ډول خلک پيدا کړه امکان نه لري چي پيدا دې کړي، ځکه چي دا د هغه وخت ضرورت و، همدارنگه څه ډول چي د دين د تدوين او ترتيب ضرورت و، نو په هغه وخت كي اجتهادي قوت په ځينو خلکو كي په لوړه پيمانه موجود شو، اوس چي دين مدون شوی دی، اصول او قواعد وضع شوي دي، نو ځکه اوس د اجتهاد دومره ضرورت نشته، مگر هو څومره اندازه چي اوس هم د اجتهاد ضرورت شته، هغومره اجتهادي قوت اوس هم باقي دی يعني د مجتهدينو تر اصولو لاندي د نوو جزئياتو استخراج کول

د څلورمي صدۍ وروسته د اجتهاد د بندېدلو مطلب:

حکيم الامت فرمايي چي مولوي عبدالعليم صاحب زما څخه پوښتنه وکړل ويل ددې خبري څه معنی ده چي د څلورمي صدۍ وروسته اجتهاد بند شوی دی، حال دادی چي اوس هم ډېر نوي واقعات منځ ته راځي؟ ما ورته وويل چي ددې څخه اجتهاد مطلق مراد دی يعني د قواعدو مقررول يا په بل عبارت د اصولو ټاکل، دا کار نن سبا د هيچا لپاره روانه دی، ځکه چي اوس ددې کار ضرورت نشته

البنه پر دغو قواعدو باندې چې مجتهدينو حضراتو مدون يا ترتيب کړي دي. د جزئيانو انطباق روادې، او دا ډول خلک په هره زمانه کې پيدا کېږي او که دا ډول اجتهاد هم بند کړل شي نو بيا خو شريعت ته کامل نه شي ويل کېدای، او د منصوصه جزئياتو استخراج ځکه روانه دی چې مخکني او سلف علماء په علم کې، په فراست کې، په تقوی کې، په زهد کې، په جهد فی الدين کې مطلب په ټولو خبرو کې زموږ څخه پيڅي لوړ وه، نو له دې وجې د دوی اجتهاد زموږ تر اجتهاد مقدم دی، او پاته چې غیر منصوصه جزئيات شوه، په هغوی کې اجتهاد کول او بيا په هغوی عمل کول روا دي.

څه ډول اجتهاد تر اوسه پورې باقي دی:

دا ډول اجتهاد هم نه دی ختم شوی چې په دوو روایتونو کې د دلیل د قوې والي په وجه یوه ته ترجیح ورکول شي، ځکه کوم اجتهاد چې ختم شوی دی دا هغه اجتهاد دی چې اصول وضع کړل شي، یو چا داسې پوښتنه وکړل چې ځینې داسې اصول هم شته چې د مجتهدینو امامانو څخه نه وي رانقل شوي، بلکې متاخرینو وضع کړي وي د هغوی څه حکم دی؟

حکیم الامت ورته وفرمایل چې هو دا صحیح خبره ده ځینې داسې اصول ضرور شته چې مجتهدینو امامانو نه دي وضع کړي، بلکې متاخرینو حضراتو وضع کړي دي. مگر ددې څخه و متاخرینو ته (په هر څه کې د لومړي قسم اجتهاد) د جواز ثبوت

به لاس نه راځي ځکه چې "النادر کالمعدوم" یعني نادر د نېستي په حکم کې دی مطلب دادی چې د اجتهاد فی الاصول لائق هغه مخکني سلف علماء یعني مجتهدین حضرات وه، زموږ سره دا رتبه نه ښایي، ځکه چې زموږ د فکر او فهم اود هغوی د فکر او فهم، تقوی او پرهیزګارۍ هیڅ برابري نه شي سره کېدای، هغو

حضراتو ته الله ﷻ یو جلا فهم او فکر ورکړی و، د جناب رسول الله ﷺ خبرې په مطلب تر موږ دوی ډېر ښه پوهېدل، تاسې فکر وکړئ موږ به پر خپل فهم او فکر څنګه اعتماد وکړو؟

که د نن سبا و استنباطاتو ته وکتل شي نو په ښکاره توګه سره معلومېږي چې زموږ په فهمونو او فکرونو کې څومره کوږوالی شته، مطلب دادی چې دا ډول اجتهاد چې واقعات څنګه پر اصولو باندې تطبیق پيدا کولای شي، تر اوسه پورې ختم نه دی، بلکې تر قیامته پورې به جاري وي (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۷۰)

په فروعو کې اجتهاد به تر قیامته پورې جاري وي:

د اجتهاد فی الاصول دروازه بنده شول، مګر اجتهاد فی الفروع تر اوسه پورې باقي دی او تر قیامته پورې به باقي وي، که چیرې اوس د اجتهاد فی الفروع دروازه هم بنده کړل شي او اجتهاد فی الفروع روا ونه ګڼل شي نو د شريعت د نامکمل کېدلو شک او شبه پيدا کېږي چې دا ډول شک او شبه پيدا کېدل بالکل غلط دي، تر قیامته پورې چې څومره نوي نوي صورتونه منځ ته راځي د ټولو جواب د هري زمانې د محققينو علماءو څخه را ایستل کېدای شي، مګر ددې خبرې څخه دا نه لازميږي چې موږ هم د سراج الامت والملت حضرت امام ابو حنیفه رحمته الله علیه او سراج الامت والملت حضرت امام شافعي رحمته الله علیه په ډول مجتهدین بو

د څلورمې صدۍ وروسته د اجتهاد د ختمېدلو

صحیح مطلب او په دې هکله مکمل تحقیق:

حضرت حکیم الامت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه د تحفة العلماء په دوهم جلد

کي تر پورته عنوان لاندې څه داراز ليکي: ددې دا معنی نه ده چي د څلور سوه کاله څخه وروسته هيڅوک د اجتهاد کولو قابل نه دی، ځکه چي پر دې خبره هيڅ دليل نشته، يو خو په دې هکله کوم دليل نشته او بله خبره داده چي په هره زمانه کي په زرهاوو داسي جزئيات منځ ته راځي چي د هغو حکم د مجتهدينو امامانو څخه نه دی رانقل شوی، د هري زمانې محققين علماء پخپله اجتهاد کوي او د هغوی جوابونه راباسي، نو که چيري د اجتهاد دروازه بالکل بنده کړل شي او دا وگنل شي چي د نن سبا هيڅ دماغ د اجتهاد کولو قابل نه شي کېدای، نو بيا ته راته ووايه چي د داسي نورو مسائلو د جوابونو لپاره چي په شريعت کي نه وي راغلي بل نبي به د اسمانه څخه راکښته کيږي او که څنگه، حال دادی چي نبوت خو پر جتاب محمدرسول الله ﷺ ختم دی او تر ده مبارک وروسته بل هيڅ نبي نه راځي؟ او بله خبره داده چي دين پوره شوی دی ځکه چي الله ﷻ فرمايلي دي:

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي. (سورة المائدة آيت ۳)

ترجمه: نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسي ته دين ستاسي، او تمام مي کړ پر تاسي (ای مؤمنانو) نعمت (د دين په اکمال).

ددې پورته مبارک آيت څخه خو معلومه شوه چي دين پوره شوی دی، نو که چيري د اجتهاد دروازه بالکل بنده کړل شي، نو بيا د شريعت تکميل څنگه منل کېدای شي، ځکه چي دا خو ښکاره خبره ده چي ډېر داسي مسائل شته چي د هغوی جوابونه د فقهي به کتابونو کي نه دي ذکر شوي او نه د مجتهدينو څخه رانقل شوي دي، مثلاً دا هم يو سوال دی چي آیا په طياره کي لمونځ کېدای شي او که نه؟

نو اوس دا راته وواياست که چيري اجتهاد د څلورمي صدۍ وروسته بالکل بند کړل شي او روا ونه بلل شي، نو بيا خو په دې مسئله کي شريعت هيڅ جواب نه لري،

ځکه چي په پخوا زمانه کي نه طياره وه او نه فقهاوو سېزندل او نه يې په دې هکله کوم حکم ليکلی دی، نو اوس موږ اجتهاد کوو، د داسي نورو مسائلو حکمونه معلوموو او جواب يې راباسو.

د فقهاوو رحمهم الله تعالى دا مطلب نه دی چي گني تر څلور سوه کاله وروسته اجتهاد بالکل بند دی، بلکي د دوی مطلب دادی چي د اجتهاد فی الاصول دروازه بنده ده او اجتهاد فی الفروع اوس هم باقي دی، بلکي تر قيامته پوري به باقي وي که چيري اجتهاد فی الفروع هم بند کړل شي، نو د شريعت د نامکمل والي شک پيدا کيږي چي دا بالکل غلط دی، ځکه چي په شريعت کي هيڅ قسم کمي نشته، تر قيامته پوري چي څومره صورتونه مخته راځي، د هغوی ټولو جواب د هري زمانې د شريعت د محققينو علماوو څخه را ايستل کېدای شي، ځکه چي دغه جزئيات که د فقهي په کتابونو کي نشته، نو اصول او قواعد خو يې تر ټولو مخکي مجتهدينو بيان کړي دي، بايد ووايم چي د هغو څخه تر قيامته پوري د ټولو واقعاتو حکم معلومېدای شي.

البته د قرآن او حديث څخه اصول مستنبط کول دا اوس نه شي کېدای ځکه چي دې ته اجتهاد فی الاصول وايي، دا ډول اجتهاد د څلورمي صدۍ وروسته ختم شوی دی، ځکه چي څومره اصول او قواعد چي په شريعت کي وه، هغه ټوله ائمه مجتهدينو بيان کړي دي، هغوی تقريباً هيڅ قاعده نه ده پرې ايښې، د دوی وروسته چي چا اصول مستنبط کړي هم دي، هغه مستحکم نه دي، يو ځای نه يو ځای ضرور ماتيږي، ددې څخه معلومېږي چي د اجتهاد فی الاصول لپاره د نن سبا دماغونه ددې قابل نه دي، دا کار چي اجتهاد فی الاصول نومېږي د مجتهدينو حضراتو يو ځانگړی امتياز دی چي الله ﷻ دوی ته ور په برخه کړی دی، دوی د قرآن

او سنت څخه په ډېر ښه ډول سره اصول مستنبط کړي دي چي تقريباً هيڅکله نه ماتېږي دا د هغو حضراتو کمال دی چي په قرآن او حديث کي يې دومره غور او فکر کړی دی او داسي قواعد او اصول يې ځيني را ايستلي دي چي تر قيامته پوري د جزئياتو لپاره کافي دي، تقريباً هيڅ داسي مسئله مخته نه راځي چي جواز او عدم جواز يې د دوی د اصولو څخه نه راوړي.

دغو حضراتو صرف پر اصولو او قواعدو هم اکتفاء نه ده کړي، بلکي جزئيات يې هم دومره ډېر بيان کړي دي چي ډېري لږي مسئلې به داسي راشي چي نه دي صراحه او نه دي دلالتاً بيان کړي وي، که چري داسي مسئله هم مخي ته راشي، نو دا هم کېدای شي چي په دې هکله د مفتي صاحب د نظر کمزوري وي، داسي ډېره پېښېدای شي چي د مفتي صاحب د مسئلې وټولو اړخونو ته فکر وړونه لويږي، نو دې ته موږ د مفتي صاحب د فکر کمزوري ويلای شو.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۷۲)

دا چي قرآن اسانه دی، نو هر

سړی ولي اجتهاد نه شي کولای؟

د خلکو جرئت دومره مخ پر لوړه ختلی دی چي اوس د مجتهدينو فقهاوو کوم مسائل چي دوی د قرآن او د حديث څخه استنباط کړي دي، هغه غلط بولي او وايي چي موږ پخپله د قرآن او حديث څخه احکام استنباطول غواړو او ددې خبرې د جواز لپاره د قرآن شريف دغه مبارک آيت وړاندي کوي:

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ. (سورة القمر آيت ۱۷)

ترجمه: او خامخا په تحقيق اسانه کړی دی موږ قرآن لپاره د يادولو او پنداخيستلو

حال دادی چي نه د دوی دغه دعوه صحيح ده او نه د دوی دغه استدلال صحيح دی. ځکه چي د قرآن او حديث په اړه دوه شيان د يادوني وړ دي، چي يو د دوی څخه د مسائلو استنباط دی او دوهم ترغيث او ترهيث دی، نو قرآن چي اسانه بلل شوی دی، هغه صرف د تذکر او تذکیر لپاره اسانه بلل شوی دی ځکه چي په پورته آيت کي هم د "يَسَّرْنَا" وروسته "لِلذِّكْرِ" موجود دی

همدارنگه په يو بل آيت کي دا تصريح شوې ده چي قرآن د تبشير او انذار لپاره اسانه شوی دی هغه آيت دادی: **فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا.** (سورة مريم آيت ۹۷)

ترجمه: نو بېشکه همدا خبره ده چي اسان کړی دی موږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چي عربي ده) لپاره ددې چي زېری ورکړې په دې سره پر هېزگارانو ته او چي وېږوي په دې سره قوم جگړه کوونکی.

پاته چي د مسائلو استنباط شو، د هغوی په اړوند هيڅکله دا نه دي فرمايل شوي چي هغه اسانه دي، حکيم الامت وايي چي زه پخپله د قرآن شريف څخه دا درته ثابتومه چي د احکامو استنباط يوازي د محققينو کار دی، هر سړی ددې کار اهل نه دی، ځکه چي په پنځمه پاړه کي الله ﷻ فرمايلي دي

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ. (سورة النساء آيت ۵۸)

که غواړئ چي د پورتنی آيت ترجمه او ددې خبرې ښه تحقيق وگورئ نو پخپله و معارف القرآن ته چي د مفتي محمد شفيع صاحب رحمه الله تصنيف دی رجوع وکړئ. هلته په دې هکله ښه وضاحت شوی دی.

آيا مجتهد اوس پيدا ڪېداي شي او ڪه نه؟

هو مجتهد اوس هم پيدا ڪېداي شي، مگر پيدا ڪيڙي نه، مثال په ڊول حضرت عيسيٰ عليه السلام بي پلاره پيدا شو، مگر ترده وروسته بيا څوڪ بي پلاره نه دي پيدا شوي، ددي دا مطلب نه دي چي گويا الله ﷻ پر دي قدرت نه لري چي په اوس زمانه کي دي يو څوڪ بي پلاره پيدا ڪري، بلڪي الله ﷻ پر هر شي قدرت لري مگر کوي بي نه. مثلاً الله ﷻ پر دي قدرت لري چي د هر سڙي په مخکي د سروزرو غونډي پيدا ڪري، مگر کوي بي نه.

داد الله ﷻ حکمت او عادت شريفه دي په کوم وخت کي چي د يو شي ضرورت وي په هغه وخت کي هغه شي پيدا کوي، په هغه وخت کي احکام نه وه مدون او ترتيب شوي، نو په هغه وخت کي د مجتهدينو ضرورت و، لوی خداي ﷻ په هغه زمانه کي مجتهدين حضرات پيدا ڪړل چي به ډېر ښه ډول يې احکام مدون او ترتيب ڪړل، اوس زموږ لپاره دا کافي شوه چي د دوی اتباع وکړو، نو ته راته ووايه چي اوس ددي څه ضرورت دي چي مجتهدين پيدا ڪړل شي، دا دي ددي راز، مگر دا هم ظني حکمت دي، د الله ﷻ په حکمت به قطعي ډول څوڪ پوهېداي شي؟ د تقريب فهم لپاره دا ويل ڪېداي شي چي په دي کي دا راز دي تر څو چي دا خبره يوڅه په فکر کي راشي.

آيا په يوه زمانه کي دوه مجتهدين

هم پيدا ڪېداي شي او ڪه نه؟

ځينو خلکو ته دا سوال ور پيدا ڪيڙي چي آي په يوه زمانه کي دوه مجتهدين هم پيدا ڪېداي شي او ڪه نه؟

ددي پوښتني په جواب کي بايد ووايو چي هو ولي نه شي پيدا ڪېداي، ددي داسي مثال دي لکه ته چي ووايې چي آيا په يوه زمانه کي دوه پهلوانان پيدا ڪېداي شي او ڪه نه؟ هر وگړي ددي خبري په جواب کي درته ويلاي شي چي هو دوه پهلوانان ولي په يوه زمانه کي نه شي پيدا ڪېداي، په دي کي څه تعجب دي مطلب دا دي چي په هغه زمانه کي په سلهاوو مجتهدين وه لېکن د خداي ﷻ قدرت ته وگوره چي د هغو حضراتو مذهبونه ونه چلېدل او زيات پيروان يې پيدا نه ڪړل، د همدغو څلورو امامانو مبارکانو مذهبونه وچلېدل او زيات پيروان يې پيدا ڪړل، باوجود ددي چي د هغو نورو مبارکو امامانو پر خلاف نه چا څه تبليغات ڪري دي او نه بيا ددغو څلورو امامانو د مذهبونو د چلېدلو لپاره له مخکي څخه کوم خاص او ځانگړي تدابير نيول شوي وه. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۷۳)

سلامتي په دي کي ده چي خلکو

ته د اجتهاد اجازه ور نه ڪړل شي:

نن سبا چي کوم خلک د اجتهاد دعوه کوي د افسوس خبره ده چي د داسي غټي دعوي باوجود د هغوی څخه داسي فاحشي غلطيانې کيږي چي د هر باشعوره انسان زړه د دوی غلطيانې تسليموي لکه نن سبا چي ځيني خلک سندونه جوړ ڪري او ځانونو ته محدثين وايي، حکيم الامت فرمايي چي د دوی محدثيت نه شي تسليمېداي، نن سبا سلامتي په دي کي ده چي د اجتهاد اجازه ور نه ڪړل شي که نه نو د دين انتظام به ډېر ژر د غټ خطر سره مخامخ شي، رښتيا خبره داده چي مجتهدينو امامانو د دين حقيقت ډېر ښه درک کړی دی، او کوم خلک چي د تقليد پرېښوونکي دي او وايي چي موږ د امامانو خلاف يو، دا خلک په حقيقت کي د يوې

غني غلطي ٻڌي، ڇاڪه جي دا ڏول اڪثر خلڪ د خود رايي او اتباع هوا په جال کي را کير دي. او دا خو تاسي ته معلومه ده چي دا ٽول مهلڪ او تاواني شيان دي چي په تجربه ثابت دي

دا خلڪ پر خپل ناقص علم باور لري، دا فڪر نه کوي چي زموږ ناقص علم د مجتهد بنو امامانو و علم ته چي مسلم دي هيڄ حيثيت نه لري، ددي دعوى ثبوت جي اجتهاد في الاصول ختم دي يو دادي چي راشه وروره د مبارڪو مجتهدينو امامانو فقه په عرضي ڏول بوي خوا ته ڪنڀر ده او پخبله د قرآن او حديث څخه احكام استنباط ڪړه، ښه ډېره اندازه مسائل راجمع ڪړه او بيابن د فقهې سره مٽايسه ڪړه، يا نه به په ډېر ښه ڏول سره ښکاره شي چي زما به استنباطاتو کي څومره زياتي غلطياني دي.

حکيم الامت فرمايي چي که د نن سبا و استنباطاتو ته وکتل شي، نو معلوم ٿيڻي چي زموږ په فهمونو کي څومره کمزوري ده، د ځينو (تشرېح نامه) اهل حديثو استنباطاتو ته که وکتل شي چي په ځينو مسائلو کي يې ڪري دي نو غلطي يې له ورايه معلوم ٿيڻي مثلاً يو صاحب ددغه حديث مبارڪ څخه چي فرمايي: حتى يجمد ريحا او يسمع صوتا دا استدلال ڪري دي وايي که چيري باد راووزي، مگر بدبوي يا اواز نه وي ورسره، نو په دي سره اودس نه ماتيږي. همدارنگه نور داسي ٻي خونده مسائل دي چي حکيم الامت يې د خدا وړ بولي.

د يوه غير مقلد قصه:

حکيم الامت فرمايي چي يو وخت يو غير مقلد زما سره په ريل گاڏي کي ملگري و، دغه سري زما څخه پوښتنه وکړل ويل اجتهاد څه شي دي؟ ما ورته

وويل چي صاحبه زه تا څنگه پوه ڪړم، زه ستا څخه يو مسئله پوښتم، د هغه جواب را ڪړه، ددي وروسته به د مسئلې وضاحت وشي

پوښتنه داده: دوه نفره په سفر کي سره ملگري دي، د دواړو اوصاف يوه ڏول دي يعني په شرافت، علم، تقوى مطلب دادي د امامت لپاره چي څومره صفتونه قابل ترجيح ګڼدای شي په هغو ټولو کي دغه دوه نفره سره برابر دي، دغه دوه نفره ماښام پيډه شول سهار چي د خوبه راپورته شول پر يوه غسل او ښتي و يعني احتلام ورته پېښ شوي و، او په سفر کي دوي وداسي ځای ته راغلي وه چي د غسل کولو او اودس کولو لپاره اوبه ته وي موجودي، نو کله چي دوي د لمانځه اراده وکړل، دواړو تيمم وواهه، يوه د غسل لپاره او بل د اوداسه لپاره

حکيم الامت چي قصه و دغه ځای ته راوړسول، نو يې وغير مقلد ته وويل ښه اوس ته دا راته ووايه چي په دغو دوو نفرو کي کوم يو د امامت مستحق دي، يعني د لمانځه پر وخت به کوم يو تر مخه ڪيږي او امامت به ورکوي؟ غير مقلد صاحب سمدلاسه جواب وکړل ويل هغه سري بايد تر مخه شي چي د اوداسه لپاره يې تيمم ڪري دي، د امامت زيات مستحق دغه سري دي ځکه چي دده بي اودسي کوچني ده او د هغه بل بي اودسي غټه ده دا په دي وجه چي هغه ته جنابت پېښ شوي دي او دا بل ته صرف کوچني بي اودسي پېښه شوې ده.

حکيم الامت ورته وفرمايل: چي صاحبه د فقهاوو رايه ستا د رايي خلاف ده، فقهاء وايي هغه سري د امامت کولو زيات مستحق دي چي د غسل لپاره

يبي تيمم وهلی دی، يعني دغه سړی بايد امام جوړ شي او هغه بل سړی چي د اوداسه لپاره يبي تيمم وهلی دی تر شا وريسي ودريري او په دې ترتيب د جماعت لمونځ وکړي، دا ځکه چي دلته اصل شی چي کوم دی هغه اودس دی او تيمم د هغه نائب دی همدا ډول غسل اصل دی او تيمم يبي نائب دی نو دا چي غسل تر اوداسه افضل او غوره دی، همدا ډول د افضل او ښه شي نائب هم افضل او ښه وي، د مثال په توگه د پاچا نائب د وزير تر نائب افضل او لوړ وي، نو دلته د غسل تيمم د اواسه تر تيمم افضل دی.

ددې وجي کوم چا چي د غسل لپاره تيمم کړی وي هغه اقوی فی الطهارة دی يعني دده پاکي تر هغه بل زیاته ده، همدغه د اجتهاد يو ادنی نمونه ده چي تاسي واورېدل، غير مقلد صاحب چي دغه خبره واورېدل، نو حيران پاته شو او ويي ويل چي هو رښتيا هم واقعي خبره همدا ده لکه فقهاوو چي ويلې ده زما رایه غلطه ده. (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۷۶)

د امامانو حضراتو تر منځ ولي اختلاف راقلی:

ځينو خلکو ته دا پوښتنه وړپيدا کيږي چي د امامانو حضراتو تر منځ ولي اختلاف راقلی بايد ووايم چي د اختلاف د وجو هو حصار مشکل دی، محققين په حقيقت پوهېدل غواړي او دا چي د حقيقت ډېر اړخونه دي او پر ټولو اړخونو باندي احاطه راتلل د خدای ﷻ کار دی، نو دا چی د خلکو ويوه يوه اړخ ته نظر وړلو يږي، نو ځکه پر ډېرو شيانو يو تر بله اتفاق نه شي راتلای په شريعت کي دوه ډوله شيان دي يو هغه شيان دي چي مقصود دي او بل

هغه شيان دي چي مقصود نه دی، زانده دی، مگر محمود دی، نو دلته د مجتهد ضرورت دی چي هغه ددی سر وکړی چي کوم سر مقصود او کوم سر نه دی مقصود

داد هر سړي کار نه دی چي دا مسأله وکړي چي د مسأله سره مقصود چه سی دی او غير مقصود څه شی دی او کله ناکله به اجتهاد کی هم اختلاف راځي د مثال په ډول د جناب رسول الله ﷺ څخه هم رفع الیدین ثابت دی او هم عدم رفع الیدین، اوس دلته د مجتهدينو اختلاف راځي يو مجتهد رفع مقصود بولي او ترک رفع چي فرمايل شوي ده هغه د جواز لپاره بولي او وايي چي دا اصل مقصود نه ده او هغه مجتهد چي د عدم رفع قائل دی هغه بيا وايي چي په لمانځه کي سکون په کار دی، همدارنگه په حديث شريف کي راغلي دي چي جناب رسول الله ﷺ و صحابه و وېته وفرمايل چي تاسي څه کوی چي به لمانځه کي لاسونه پورته کوی يعني د سلام پر وخت به لمانځه کي سکون اختيار کړی، نو اوس هغه څوک چي د عدم رفع قائل دی هغه وایي چي د پورته حديث څخه معلومه شوه چي مقصود عدم رفع ده او رفع د جواز لپاره فرمايل شوي ده او کوم څوک چي رفع مقصود بولي هغه بيا وايي چي په کوم ځای کي چي د رفع څخه منع راغلي ده هغه دا ډول رفع نه ده چي موږ يي کوو يعني رکوع ته د تللو او د رکوع څخه د بيرته راپورته کېدلو په وخت چي کومد رفع کيږي هغه منع نه ده. بلکي ددی حديث څخه هغه رفع مراد ده چي د سلام گرځولو په وخت کي لاس به نه کيږي لکه په بعضي حدیثونو کي چي

په دې هکله ښه تفصيل راغلی دی چې صحابه ووم چې د لمانځه وروسته سلام گرځاوه. نو لاسونه به يې پورته کول او السلام عليكم ورحمة الله به يې ويل. جناب رسول الله ﷺ چې د رفع اليدين منع وکړه هغه يې دغو صحابه کرامو ته وکړه چې د سلام گرځولو په وخت کې به يې رفع کول

حکيم الامت وايي چې هو موږ دا درسره منو چې ددې څخه هغه رفع مراد ده مگر ددې څخه يوه خبره ضرور راوړي چې اصلي مطلوب په لمانځه کې سکون دی او رفع ددې خلاف ده؟ نو په مختلف فيها ځايونو کې رفع مقصود نه ده ځکه چې د لمانځه د اصلي حالت يعني سکون خلاف ده او عدم رفع چې د سکون سره موافقه ده، ددې وجي مقصود وگرځېده.

حنبلي وخت بيا د رايي اختلاف د ځای

د اختلاف په وجه سره هم کېدای شي:

حنبلي وخت بيا د رايي اختلاف د ځای د اختلاف په وجه سره هم کېدای شي لکه سراج الامت حضرت امام شافعي رحمه الله چې کله مصر ته سفر وکړ، نو خپلو پخوانيو ډېرو اقوالو کې يې تغير راوستی، دا خبره د حکيم الامت په وېب پر هغو خلکو باندې چې د فقهي علم لري پټه نه ده، ددې دا وجه نه وه چې په سفر کولو سره دليلونه بدل شول، بلکې ددې وجه داده چې په سفر کولو سره د حالونو تجربه زياته حصله شول، همدا راز ډېر د حرج او تکليف مواقع او ځايونه معلوم شول چې د هغوی په هکله مخکې ده ته علم نه و، مخکې بل

حکم و دا چې حرج او تکليف معلوم شو، نو د حکم بدل ليدل ضروري وبلل شوه

حنبلي وخت فقهي قواعد په يوه

خاصه واقعه کې متعارض راځي:

مطلب دادی چې د اختلاف د وجهو احصاء مشکله ده. حنبلي وخت فقهي قواعد په يوه خاصه واقعه کې متعارض راځي، د يوه عالم په نظر دغه مسئله تر يوې قاعدې لاندې راځي او د بل عالم په نظر تر بلې قاعدې لاندې نو ددې وجي هم اختلاف پيدا کېږي

په سورة عبس کې د جناب رسول الله ﷺ په وړاندې دغه قاعده مخي ته پرته وه چې د دين د اصولو تعليم مقدم دی د دين د فروعو تر تعليم، ددې په مقابل کې دا قاعده وه چې د جناب رسول الله ﷺ و هغه ته نه و فکر. هغه دا وه چې هغه کار نه بايد وړاندې والی ورکول شي چې نفع يې يقيني او د کاميابی امید يې زيات وي، د هغه کار په مقابل کې چې نفع يې په شک کې وي او د کاميابی امید يې هم کم وي

دلته خبره دا وه چې د مشرکينو د اميرانو لپاره د اصولو د تعليم اثر په شک کې و او د مسلمانانو لپاره د فروعو د تعليم نفع يقيني وه، نو ددې وجي قرآن شريف و دغې قاعدې ته ترجيح ورکړه او پر دې خبرې عتاب راغی چې تا ولي و دغې قاعدې ته فکر ونه کړ (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۸۰) که غواړئ چې د پورتنۍ قصې په هکله ښه معلومات تر لاسه کړئ نو و تفسيرونو ته رجوع وکړئ او د عبس وتولی تر سورة لاندې يې مطالعه کړئ

د امت د علماوو تر منځ په رايو او پردي بڼه په اجتهادي مسائلو کي اختلاف رانللی یو فطري امر دی او د حضراتو صحابه و و و او تابعینو رحمهم الله د زمانې څخه را روان دی او دا ډول اختلاف ته رحمت ویل شوی دی، هغه مزموم اختلاف چي قرآن او سنت د هغه څخه موږ ته د ځان ساتلو امر کړی دی، هغه دا ډول اختلاف دی چي پر اغراضو او هوای نفساني و و باندي مبني وي یا د اختلاف تر حدودو يې تجاوز کړی وي.

د تقلید بیان:

د تقلید تعریف: د یو چا قول محض پر حسن ظن باندي منلو ته تقلید ویل کیږي، دی پردي باندي یقین لري چي دغه سړی یې دلیل خبره نه کوي نو په دي هکله دی د هغه څخه د دلیل تحقیق نه غواړي.

د تقلید مدار پر حسن ظن باندي دی، د یو سړي په اړه دا یقین درلودل چي دغه سړی د دین په معامله کي هیڅ خبره یې له شرعي دلیل نه کوي د داسي سړي د اتباع کولو نوم تقلید دی که څه هم چي هغه به وده ته د یوې مسئلې هیڅ دلیل بیان نه کړي او د کم سړي په اړه چي دی دا ډول اعتقاد نه لري هغه که وده ته دلیل بیان هم کړي خو بیا هم ده ته یقین نه حاصلیږي او شک ورسره پاتېږي.

حکیم الامت فرمائي چي شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیه رحمه الله پخپله فتاوی کي او همدارنگه په ځیني نورو رسالو کي صرف احکام بیانوي، هیڅ دلیل نه ورسره لیکي، مگر دا چي غیر مقلدین حضرات وده ته ښه عقیده لري او وایي

چي دی هیڅکله یې دلیل خبره نه کوي، نو ځکه یې خبره مني، ښه چي داسي ده نو احناف خو هم دا حق لري چي د حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله پر بیان کړو مسائلو په دي اعتقاد عمل وکړي چي ده مبارک هیڅ خبره یې دلیل نه ده کړې حکیم الامت وایي چي زما په نزد د تقلید تفسیر دادی چي موږ د جناب رسول الله ﷺ پر مبارکو احادیثو او دده مبارک ﷺ پر مبارکو ارشاداتو باندي عمل کوو پر هغه تفسیر چي امام ابوحنیفه رحمه الله بیان کړی دی، ځکه چي زموږ په نزد امام ابوحنیفه رحمه الله په درایت او فقه کي د لوړ مقام خاوند دی، ددي خبري څخه هیڅوک انکار نه شي کولای، ځکه چي د امام صاحب رحمه الله فقیه الامت کېدل ټول امت تسلیموي، د هغه مبارک علوم ددي شاهدي ورکوي

(اشرف الجواب)

د خلاصون لپاره صرف دوي لاري

دي يا تحقيق دی يا تقليد:

حکیم الامت فرمائي چي د قرآن دغه آیت چي فرمائي

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

(سورة الملك آیت ۱۰)

ترجمه: او وبه وایي که چيري وای موږ چي اورېدلای مويا مو عقل درلودای، نو نه به وای موږ په اهل ملګرو د دوږخ کي دا د دوږخیانو قول دی چي جهنم ته د داخلېدو په وخت کي یې وایي،

ددي حاصل دادی دوی وایی که چیري مور ددغو دوو صفونو څخه په یوه صف کي ولاړ وای. نو مور به جهنم ته نه رابلای، هغه دادی چي یا مو په دین کي د صالحانو خبري اورېدلای او منلای او یا مو پخپله د عقل څخه د دین احکام سنجولای. نو ولي به د ورځ ته راتلای، ددي څخه معلومه شوه چي د نجات او خلاصون دغه دوي لاري دي یا تحقیق دی یا تقلید

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۸۴)

د تقلید حقیقت:

د تقلید حقیقت بالکل دا نه دی چي د امام قول تر قرآن شریف او حدیث شریف زیات وگڼي. دا ډول عقیده درلودل کفر دی. بلکي حقیقت دادی چي مور ته دومره علم نشته څومره چي فقهاوو رحمهم الله تعالی درلودی. هغو حضراتو یه ډېر ښه ترتیب سره په ښه فهم، فکر او احتیاط سره د مسائلو استخراج کولای شوای. مگر مور څواران یې هغسي چیري کولای شو، نو په دې وجه د مسائلو دراستلو په وخت کي د امام روایت پوښتل کیږي چي هغه په دې هکله څه تحقیق کړی دی. که چیري د هغوی تحقیق زموږ د تحقیق څخه خلاف وي نو بیا مور د هغوی و تحقیق ته ترجیح ورکوو ددي داسي یو مثال دی چي ته راسې او د یوې مسئلې پوښتنه د یوه طالب العلم څخه وکړې او هغه طالب العلم ستا د مسئلې جواب درکړي. خو ته وروسته ولاړ شې او دغه پوښتنه د یو غټ او مدرس استاد څخه وکړې او هغه هم جواب درکړي، خو اوس خبره داده که چیري ددغه لوی استاد تحقیق د طالب العلم د تحقیق

څخه مخالف وي نو ته باید کوم یوه ته ترجیح ورکړې؟ ښکاره خبره ده چي د استاد وفتوی ته به ترجیح ورکوي، نو آیا ددي دا معنی راوړي چي کومه معني چي په قرآن او حدیث کي وه (په کومه چي طالب العلم پوهېدی) نو آیا تا قرآن او حدیث پرېښودل او د استاد اتباع دی وکړل؟

نه هیڅکله داسي نه ده، بلکي حقیقت دادی چي اصل مطلب د قرآن او حدیث څخه فتوی را ایستل دي، ځکه چي مور ته د قرآن او حدیث د اتباع حکم شوی دی، مگر دا چي د قرآن او حدیث حکم طالب العلم ته په صحیح ډول نه دی معلوم، نو ځکه مور د استاد څخه ددي مسئلې حکم معلوموو، همدغه د امامانو د تقلید حقیقت دی

آیا د تقلید په پرېښودلو سره

سړی گناهکاره کیږي؟

حکیم الامت اشرف علي تهانوي رحمته الله علیه ددي پوښتني په جواب کي فرمایلي دي چي د تقلید پر ترک باندي په قیامت کي مواخذه نشته، ځکه چي ده د یو قطعي شي مخالفت نه دی کړی، مگر هو په دې کار کي بې برکتی یفیني ده

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۸۶)

د امامانو مجتهدينو پر ځای ولي

د صحابه کرامو تقلید نه کيږي:

يوه ورور ويل چي غير مقلدين حضرات اعتراض کوي او وايي چي موږ ولي د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله تقلید کوو، د صحابه و رضي الله عنه تقلید ولي نه کوو، ځکه چي اختلاف خو په دواړو ځايونو کي شته، په صحابه و و کي هم اختلاف و، دلته ياران يو څه وايي امام ابوحنيفه رحمه الله بل څه وايي، همدارنگه قاضي خان يو څه وايي او عالمگيري بل څه وايي، آيا صاحبينو د امام صاحب مخالفت نه دی کړی؟

موږ ورته وايو چي هو ستا خبره درسته ده، خداي دي نه کوي چي موږ به تا ته وايو چي ته د صحابه کرامو رضي الله عنه تقلید پرېږده، او د امامانو رحمهم الله تعالى تقلید وکړه، دا راز مشوره تا ته څه ډول او کوم مسلمان درکولای شي، نه وروره دا خبره غلطه ده هيڅوک حق نه لري چي با ته دا راز خبره وکړي، بلکي اصل خبره داده، د کوم چا چي تقلید کيږي د هغه مجتهد مذهب بايد مدون او منضبط وي، نو دا چي د صحابه کرامو رضي الله عنه د يوه مذهب لاهم دا ډول اصول او فروعاً نه دي منضبط او ترتيب شوي لکه د ائمه اربعه و و مبارکانو رحمهم الله تعالى مذهبونه چي مدون او ترتيب شوي دي، نو اوس ته راته ووايه چي په دې صورت کي به د صحابه کرامو رضي الله عنه تقلید څه ډول وکړل شي.

د تقلید مقصد:

اصل دين قرآن او حديث دی او د تقلید څخه مقصود دادی چي په قرآن او

حديث باندې په سهولت او سلامتيا سره عمل وکړل شي

ددې خبرې تفسير دا ډول دی چي موږ به قرآن و د جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم په احاديثو او ارشاداتو باندې عمل کوو، پر هغه تفسير چي امام ابوحنيفه رحمه الله بيان کړی دی، دا ځکه چي زموږ په نزد امام ابوحنيفه رحمه الله به درايست او فقه کي ولوړي درجې ته رسېدلی دی، د امام صاحب فقيه الامت کېدل ټول امت تسليموي.

اتباع حديث مقصود بالذات ده، او امام ابوحنيفه رحمه الله محض واسطه فی التفهيم ده. نو کوم سړی چي بلا واسطه د علم بالحديث دعوه کوي هغه د حديثو اتباع د خپل فهم په ذريعه کوي، او يقيناً د سلف صالحينو فهم، عقل، ورع، تقوی، ديانت، امانت، خشيت، پرهېزگاري او احتياط تر موږ ټولو لوړ دی، ښه چي داسي ده نو دا راته ووايه چي په پوره ډول کوم سړی عالم بالحديث شو؟

اطاعت پر دوه قسمه دی:

ځيني خلک وايي چي د امامانو تقلید د شرک فی النبوت مرادف دی، ددې خبرې په جواب کي بايد ووايو چي اطاعت پر دوه قسمه دی چي يو يې اطاعت مطلقه او بل يې اطاعت مقيده نومېږي، اطاعت مقيده هغه دی چي يو مسلمان د يو امام او مجتهد اطاعت کوي، مگر په دې شرط سره به مقيد وي چي د امام خبره به د الله جل جلاله د حکم سره برابره وي او اطاعت مطلقه بيا هغه راز طاعت ته وبل کيږي چي ددغه شرط څخه خالي وي، مشرکينو به د خپلو

پيشوايانو دا ډول اطاعت کاوه، بايد ووايم چي دا ډول اطاعت صرف د الله ﷻ حق دی بل هيڅوک دا حق نه لري چي دا راز اطاعت يې وکړل شي او چا چي دا ډول حق د الله ﷻ څخه ماسپو بل چاته ورکړ، بس هغه مشرک او غمې شيطان شو. که څه هم چي په ژبه ددې خبري اقرار ونه کړي، له دې وجي الله ﷻ واهل کتابو ته په دې ډول سره تعليم ورکوي:

وَلَا يَتَّخِذْ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ.

(سورة آل عمران آيت ۶۴)

ترجمه: او نه به نيسي ځيني زموږ ځيني نور خدايان غير له الله څخه.

په حديث شريف کي راغلي دي چي حضرت عدي بن حاتم ورسول الله ﷺ ته وويل چي يا رسول الله ﷺ موږ خو مخکي هيڅکله هم د خپلو علماوو عبادت نه دی کړی، جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

اليس كانوا يحلون لكم ويحرمون فتأخذون بقولهم قال نعم قال هو ذالك.

يعني آيا دا خبره نه وه چي ستاسي علماوو به يوشی حلال وباله، بس تاسي به هم حلال گانه او چي هغوی به يوشی حرام وباله، بس تاسي به هم حرام وگانه، نوموړي صحابي ورته وويل چي هو همداسي وه وروسته جناب رسول الله ﷺ ورته وفرمايل همدا خبره ده چي تاسي خپل علماء په رب والي سره منلي وه، د جناب رسول الله ﷺ مطلب دا ؤ چي تاسي د خپلو علماوو اطاعت مطلقه کاوه او اطاعت مطلقه عبادت دی او عبادت صرف او صرف د

الله ﷻ حق دی، الحمد لله چي مسلمانان هيڅکله خپل مجتهدين امامان ارببان نه جوړوي، بلکي د دوی د اقوالو اتباع په دې شرط سره کوي چي هغه د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ د حکم سره برابره وي، دا په حقيقت کي د دوی اتباع نه ده، بلکي د خداي ﷻ او د خداي د رسول اتباع ده. ځکه چي موږ د مبارکو مجتهدينو امامانو په هکله دا عقیده لرو چي دوی د الله ﷻ او د هغه د رسول پوره پوره متبع دي او هيڅ خبره د شريعت خلاف نه کوي

ولي يوازي د څلورو امامانو

په مذهب کېدل ضروري دي؟

ځيني خلکو ته پوښتنه پيدا کيږي چي د څلورو مذهبونو د تخصيص وجه څه ده، خو ډېر مجتهدين امامان تېر شوي دي د هغوی ولي څوک نه په مذهب کيږي؟

ددې جواب مخکي تېر شو هغه دا دی چي دا ضروري خبره ده چي د مجتهد مذهب بايد اصولاً او فروعاً مدون او منضبط وي، نو دا چي د نورو مبارکو مجتهدينو امامانو مذهبونه نه دي باقاعده مدون او ترتيب شوي په دې ډول چي نژدې نژدې د ټولو سوالونو جوابونه دي يا جزئياً او يا کلياً پيدا کړل شي. دا د لوی خداي ﷻ حکمت دی چي دغه صفت يې بې له دغو څلورو امامانو د بل چا نه دی په برخه کړی، نو چي داسي ده د پنځم مذهب د اختيارولو په صورت کي چي د سوالونو جوابونه پيدا نه کړي، ددې خبري خطر ډېر دی چي دخپل شخصي مفاد لپاره به په نورو مذهبونو کي گرځي او مسائل به راباسي.

حمي فقه
 خصوصاً با دا کار په معاملاتو او د نورو خلکو سره په راکړه ورکړه کې دېر تواني دی. د نفر او هوا په جال کې راگیرېږي، چې دېر تواني شيان دي همدغه د انحصار وجه ده په مذاهب اربعه وو کې او پردغو څلورو مذهبونو باندې د امت اکثره جمهور علماء راروان دي، دا سوال چې ولي د افغانستن، هندوستان او پاکستان خلک يوازي د حنفي مذهب پيروان دي او دغه مذهب نه يو ځانگړی اهميت ورکوي بايد ووايم چې دا داسې هېوادونه دي چې له مخکې څخه په دغو ځايونو کې د امام ابو حنيفه د مذهب خپور شوی دی. د دغه مذهب علماء او کتابونه موجود دي. که چيرې موږ بل مذهب اخيار کړو، نو د واقعاتو د احکامو معلومول راته مشکل دي ځکه چې د دغو وطنونو ټول علماء د نورو مذهبونو په نسبت په حنفي مذهب کې ښه مهارت او معلومات لري

په يوه مسئله کې په يوه مذهب او

په بله مسئله کې په بل مذهب عمل

کول او د تقليد شخصي ضرورت:

که چيرې غواړئ چې د تقليد شخصي ضرورت په پوره توگه ځان ته معلوم کړئ او نه دې هکله ښه تفصيلات و غواړئ نو سمدلاسه د تحفة العلماء دوهم جلد درواخلی، خو دا چې دا يو مختصر کتاب دی نو ځکه تر دې بحث لاندې صرف يو څو خبرې رانقلوم:

موږ تقليد شخصي ته فې نفسه واجب نه وايو، مگر هو دا وايو چې په

تقليد شخصي کې د دين انتظام راځي، او په ترک تقليد کې بې انتظامي راځي که چيرې يو سړی ووايي چې زه په څلورو سړو مذهبونو عمل کوم، په دې ډول چې په دغو څلورو سړو مذهبونو کې هره مسئله چې دېره د احتياط څخه ډکه وه په هغه عمل کوم، نو په دې کې شک نشته چې دغه سړی په مصيبت او تکليف کې اخته کېږي، او که په څلورو سړو مذهبونو کې گرځي او د ځان لپاره يوه اسانه مسئله پيدا کوي، نو بيا خو په غرض پرستۍ کې اخته کېږي چې دېره تواني خبره ده، له دې څخه معلومه شوه چې په تقليد شخصي کې راحت هم پروت دی او د نفس حفاظت هم

حکيم الامت فرمايي چې يو وخت ما د يوه سړي سره د تقليد شخصي په هکله خبرې اترې کولې، نو مي ورته وويل چې د وجوب او فرضيت بحث يې پرېږده، زه ستا څخه دا پوښتنه کوم چې زموږ د نفسونو اصلاح ضروري ده او که نه؟ او په طبيعت کې د نفسونو ميلان د مفاسدو و طرف ته دی او که نه؟

هغه راته وويل: هو! دا ټول صحيح دي، نو مي ورته وويل: دا په تجربه سره ثابته ده، چې د دې علاج بې له تقليد شخصي مشکل دی، او د نفس علاج خو ته هم منې چې واجب دی، نو په دې ډول خود واجب اطلاق پر تقليد باندې صحيح کېدای شي، حکيم الامت وروسته ليکي: که چيرې تقليد شخصي ته ضروري او واجب وويل شي نو له دې وجوب څخه مراد وجوب بالغير دی، نه وجوب بالذات، نو له دې وجې خاص په دې هکله آيتونه او حديثونه وړاندې کول ضروري نه دي، د تقليد شخصي د وجوب لپاره د نص د وړاندې کولو حاجت نشته، ځکه چې د دې وجوب، وجوب بالغير دی او وجوب بالغير هغه

کار ته وبل کېږي چي پخپله ددې کار لپاره تاکید نه وي راغلی، مگر د کومو کارونو په هکله چي قرآن او حدیث تاکید کړی وي، پر هغو کارونو باندي عمل کول عادتاً ممکن نه وي، نو له دې وجي دغه کار ته هم ضروري ویل کېږي، او د علماوو ددې قول همدا معنی ده چي د واجب مقدمه واجب ده

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۹۲)

د تلیق تعریف او د هغه حکم:

تلیق د مثال له رویه زده کړئ! مثلاً یوه سړي اودس تازه کړ، وروسته یې له بدنه وینه راووتله، نو د حنفي مذهب په رڼا کي ددغه سړي اودس مات دی او د شافعي مذهب په نزد نه دی مات، دلته دغه سړی په شافعي مذهب عمل کوي، یعنی اودس مات نه بولي او په بل ځای کي چي بیا سړی خپل ذکر ته لاس وروړي، د شافعي مذهب له رویه یې اودس مات دی، مگر داچي د حنفي مذهب له رویه نه دی مات. نو په دی صورت کي بیا دغه سړی د امام ابوحنیفه په مذهب عمل کوي او اودس مات نه بولي.

د حکیم الامت څخه یوه سړي پوښتنه وکړل چي په مختلفو مسئلو کي د مختلفو مجتهدینو په قول عمل کول روا دی او که نه؟ حکیم الامت په جواب کي ورته وویل: نه صاحب، روا نه دی! ځکه چي دین د پابندی نوم دی او په دې کي مطلق العنانی ده، دا ډېره خطرناکه خبره ده چي صرف د دنیاوي غرض لپاره یو شافعي مذهب سړی حنفي جوړ شي او یا حنفي مذهب سړی شافعي مذهب شي، علامه شامي یوه قصه لیکلې ده چي یو فقیه د خپل ځان لپاره د

یو محدث ولور ته د نکاح پیغام ورولیږي، هغې په جواب کي ورته وویل چي هوزه ستا سره د نکاح کولو لپاره تیاره یم، مگر په دې شرط چي ته به د آیتده لپاره رفع الیدین او آمین بالجهر کوي! فقیه هم ددې دغه شرط ومانه او د دوی دوو ترمنځ نکاح وشول

دا قصه د یوه بزرگ په وړاندي وکړل شول، بزرگ سر کښته وځراوه او د یو څه وخت فکر کولو وروسته یې وفرمایل

پر دغه فقیه باندي ډېر افسوس په کار دی او ما ته دده د ایمان د تللو ډېره راپیدا کیږي، دا ځکه چي دغه فقیه مخکي چي کوم عمل کاوه، هغه په دې وجه ؤ چي ده دا کار سنت باله، بیا چي دی له دې لاري څخه اوړي، بله لاره غوره کوي، نو دا کار خو دی د هیڅ شرعي دلیل په وجه سره نه کوي، بلکي صرف د دنیاوي غرض او د خپلو خواهشاتو د پوره کولو لپاره یې کوي، نو خپل دین د خپلو خواهشاتو لپاره قربانول څومره د افسوس خبره ده.

په بل مذهب عمل کول او د هغه شرط:

که چیري په یوه مسئله کي د ضرورت په وجه په بل مذهب عمل کول غواړئ نو باید په دغه مسئله کي د هغه مذهب ټول جزئیات درته معلوم وي او په ټولو جزئیاتو یې عمل وکړئ، همدغه ددې شرط دی، حکیم الامت فرمایي

چي په دبانانو کي نه، بلکي په معاملاتو کي د عام ابتلاء په وجه د بل امام په قول فتوی ورکول کېدای شي، دا ځکه چي د حرج او تکلیف د دفع لپاره دا کار روا دی، حکیم الامت وایی چي له مخکي څخه هم ما ته دا مسئله را معلومه وه او په دې هکله مي د مخکي څخه لا اطمینان و، مگر بیا مي هم د حضرت مولانا رشید احمد گنگوہي رحمۃ اللہ علیہ څخه ددې کار اجازه وغوښتله، ورته وویل آیا په معاملاتو کي د ضرورت په وجه د بل امام په قول فتوی ورکول روا دي او که نه؟ هغه راته وفرمایل هو جائز دي، او دغه توسع په معاملاتو کي راتلای شي، نه په دبانانو کي.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۰۱)

دا کار خو به روا وي چي په څلورو مذهبونو

کي په هغه احتیاطي قول عمل وکړل شي؟

که ته وایی چي د تقلید شخصي په پرېښودلو کي د اتباع نفس خبره راځي نو دا خو به روا وي چي د څلورو مذهبونو په احتیاطي قول عمل وکړل شي؟ که چېرې یو څوک احتیاط کوي او په مختلفو اقوالو کي یه هغه احوط قول عمل کوي نو دې ته خو یقیناً هم چي د نفس و هوا اتباع نه ویل کیږي، مگر یوښتنه داده چي داسي کار څوک کولای شي؟ او داسي احتیاط کوونکي ته هم اجازه نشته چي پر نورو بې اثر ولویږي، دا ډول د احتیاط تقلید خو هیڅوک نه کوي، مگر ددې برعکس تقلید خو لا ډېر خلک کوي چي دا کار د نفس د اتباع څخه ډک او ډېر خطرناک دی.

که چېرې یو سړی په پټ ځای کي موجود وي او دا یې یقین وي چي پر نورو ددې کار اثر نه لویږي، نو دده معامله د الله ﷻ سره ډه، که ډډه نیت رښتینی وي دا کار څه پروا نه لري. مگر ددې مثال پیدا کېدل ډېره منځکله خبره ده او دا صرف فرضي حیثیت لري.

د اعتدال لار:

توحید، رسالت او عقائد اصول دي او قطعي دلائل پر دې ولاړ دي، په دغو شیانو کي حق مذهبونه ټول سره شریک دي او پاته چي فروع شول، د چا دلائل چي پخپله ظني دي، په هغو کي پر یوه جانب کلک درېدل غلوه فی الدین گڼل کیږي، نو له دې وجي حنفي مذهب نه دا ډول ترجیح ورکول چي د شافعي مذهب د باطل والي شک ځیني پیدا کیږي، ډېره غلطه خبره ده. په هغو مسئلو کي چي اختلاف دی یوه اړخ ته یقیني حق ویل او بل جانب یقیناً باطل گڼل نه دی په کار، ځکه چي ډېر ځله د مرگ پر وخت د حقیقت انکشاف وشي، په دې وخت کي ته دا فرض کړه، هغه کار چي مخکي تا یقیني باطل بله، هغه صحیح ښکاره شو، نو په دې وخت کي شیطان ته موقع په لاس ورځي. و کېدای شي چي درته ووايي چي استا نو د ټولو یقیناتو همدا حال دی، حتی په توحید او رسالت کي هم شک در اچوي، نو په دا ډول حالت کي د ایمان د برباډېدلو اندېښنه رامنځ ته کیږي.

حکیم الامت دا ډېر غلط کار بولي چي یو څوک راوړل شي د خپل امام د مذهب یعنی د امام ابوحنیفه د مذهب په دا ډول صفت لاس پوري کړي چي د

بل مذهب تنقيص ځيني وشي، حڪيم لامت وايي

ما خپلو شاگردانو ته هم ويلي دي چي هيڅکله به دا ډول غلط کوښښ نه کوي، چي د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په دې ډول صفت بيان کړي، چي دده د بل ورور حضرت امام شافعي رحمه الله يا حضرت امام مالک رحمه الله او يا حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله تنقيص پکښي وشي.

نوموړي امام ډېره ښه خبره کړې ده، ځکه چي دا څلور سره مجتهدين امامان د امت څراغان دي او ټوله يو تر بله سره وروڼه دي، نو تاسي فکر وکړئ د يوه ورور په داسي ډول صفت کول چي د بل ورور تنقيص پکښي راځي عقلاً هم څومره بده خبره ده او بله خبره داده چي د دوی اختلاف زموږ او ستاسي په ډول اختلاف نه و، که ته د دوی تاريخ مطالعه کړې، نو ډېر ژر به درته څرگنده شي چي دوی يو تر بله په څومره غټ احترام سره قائل وه.

د نوو مسئلو او پېښو په

هکله څه کول په کار دي

اصل خبره داده چي د شريعت احکام پر درې ډوله وېشل کيږي

۱. قطعي
۲. اجتهادي
۳. مصلحتي

د قطعي څخه مراد هغه احکام دي

چي د قرآن او سنت څخه ثابت وي او قرآن او حديث ټول په دې معامله کي بالکل يو ډول او يک زبان وي، يا پر هغو د امت اجماع او اتفاق وي، بايد ووايم چي په دا ډول مسئلو کي د تغير هيڅ سوال نه پيدا کيږي، بلکي په دا ډول مسئلو کي ډېر ځله په تغير راوستلو سره انسان وکفر ته رسوي

دوهم ډول احکام اجتهادي نوميږي:

چي په ظاهره په دوی کي د نصوصو تر منځ اختلاف او تعارض په نظر راځي، يا د شريعت دوه بېل بېل نظرونه بيخي د دوو متضادو احکامو غوښتونکي وي، د مثال په توگه د مفقود الخبر د ښځي مسئله ده يعني د هغې ښځي حکم چي مېړه يې ورک شوی وي، د حضرت عمر رضي الله عنه د فيصلې مطابق څلور کاله وروسته ددغي بي بي نکاح د ورک شوي مېړه سره ماته گڼل کيږي، مگر د حضرت علي رضي الله عنه د رايي مطابق به دغه بي بي تر خپله عمره انتظار کوي، نو ښکاره خبره ده چي په دې وجه د فقهاوو په رايو کي هم اختلاف رامنځته کيږي، په داسي احکامو کي که چيري يو وخت د يو خاص فقهي په مسلک عمل کول مشکل وي او د بلي فقهي و مسلک ته ورتلل او په هغه عمل کول ضرورت او مجبوري وگڼل شي، نو دغه ډول بدلون او د بلي فقهي په مسلک عمل کول د شريعت له رويه روا دی، همدا د پخوانيو بزرگانو او سلف صالحينو عمل پاته شوی دی.

دریم مصلحتي احکام دي:

حي فتنهاو او محققينو د خپلو خپلو زمانو د نېپېگنو او غوښتنو پر بناء او د حلکو د مشکلاتو د په نظر کي نيولو په وړاندي ته کلی وي يعني هغوی د خپلو زمانو سر عرف، اخلاقو، عاداتو، طريقو، ضرورتونو او د سياسي حالاتو په نظر کي نيولو سره احکام متعين کړي وي.

باید ووايم چي په دغه دریم قسم مسئلو کي چي د مصلحتي احکامو نوم ورکول شوی دی د عرف او حالاتو د بدلون په صورت کي په رايه کي بدلون پيدا کيږي او د دوی حکم هم ورسره بدليږي.

علامه شامي رحمه الله پر دغه موضوع يو مستقل او ځانگړی کتاب د "نثر العرف" په نامه ليکلی دی، او د سرو فتنهاو په مختلفو مسائلو کي پر دغو اصولو د عمل کولو به وخت کي ليکلي دي لږ کان ابو حنيفه رحمه الله لقل کذا يعني دغه فتنها، ليکي چي که څه هم دغه فلانی رايه د حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله د رايي خلاف ده، ليکن که چيري دی مبارک ژوندی وای نو ده به هم نن ورځ دا ډول ويلای.

پر دې ځای ددې خبري ويل نامناسبه نه بريښي چي د حالاتو او ضرورياتو پر بناء، نه د حرص او هوس پر بناء، که يه ځنو احکامو کي د بلي فقهي و طرف به رجوع وکړل شي، دا کار د تقليد او د تقليد د اصولو سره منافي نه دی، بلکه د پخوانو بزرگانو او سلف صالحينو څخه هم به ډېرو ځايونو کي د دليل د قوت له وجي عدول ثابت دی لکه فتنها، چي فرمايي "فَلَوْ أَفْتَى بِهِ فِي

مَوْضُوعِ الضَّرُورَةِ يَنْبَغِي أَنْ لَا بَأْسَ بِهِ.

مشهور فقيه علامه ابن عابدين شامي رحمه الله ليکلي دي:

فَكثيرٌ مِنَ الْأَحْكَامِ يَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الزَّمَانِ لِتَغْيَرِ عُرْفِ أَهْلِهِ
أَوْ حَدُوثِ ضَرُورَةٍ أَوْ فِسَادِ أَهْلِهِ بِحَيْثُ لَوْ بَقِيَ الْحُكْمُ عَلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ
أَوَّلًا لَلَزِمَ مِنْهُ الْمُشَقَّةُ وَالضَّرَرُ بِالنَّاسِ وَلَخَالَفَ الْقَوَاعِدَ الشَّرْعِيَّةَ الْمَبْنِيَّةَ
عَلَى التَّخْفِيفِ وَالتَّيسِيرِ وَدَفَعَ الضَّرَرَ وَالْفِسَادَ لِبَقَاءِ الْعَالَمِ عَلَى أتمِّ نِظَامٍ
وَأَحْسَنِ أَحْكَامٍ. (رسائل ابن عابدين جلد ۱ صفحه ۱۲۶)

ترجمه: ډېر داسي احکام دي چي د زماني په بدلون سره بدليږي، دا ځکه چي د اهل زماني عرف بدليږي، نوي ضرورتونه منځ ته راځي، د زماني په حلکو کي (د اخلاقو) فساد پيدا کيږي، که چيري شرعي حکم پر خپل زور حال پاته کړل شي، نو دا د مشقت باعث گرځي و خلک به په ضرر او تکليف کي رانښکيل شي او په دې صورت کي دغه پخوانی حکم د هغو شرعي اصولو او قواعدو خلاف واقع کيږي چي د سهولت، اسانۍ او د کائناتو د نظام په ښه، غوره او عمده طريقه باندې د چلولو لپاره د فساد او ضرر پر ازاله مبنې دي يعني د ضرر او فساد د ليري کولو په خاطر ايسنول شوي او فرمايل شوي دي.

دا ډول په مناخرينو علماوو کي د حضرت شاوولي الله محدث دهلوي رحمه الله

په اثارو کي د مصالحو او دلائلو پر بناء په مختلفو احکامو کي د مختلفو فقهو څخه د استفادې صورتونه بيخي ډېر په نظر راځي، همدا خبره په احنافو کي د محقق علامه ابن همام رحمته الله، په مالکيه وو کي د ابن رشد رحمته الله او په حنابله وو کي د حافظ امام ابن تيميه رحمته الله او حافظ ابن قيم رحمته الله او په شوافعو کي د امام غزالي رحمته الله په اثارو کي ډېر زيات په نظر راځي.

ځينو فقهاوو خو بڼه سم په ډاگه وييلي دي چي که په يو ځانگړي ډول د شرعي دليلونو د قوت پر بناء يا د ضرورت له وجي، نه د نفس او خواهش پر بناء د بلي فقهي مسلک ته سړی ورواوري په دې کي هيڅ باک نشته لکه علامه شرنبلالي رحمته الله چي ليکلي دي

فَتَحْصِلُ مِمَّا ذَكَرْنَاهُ أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الْإِنْسَانِ التَّزَامُ مَذْهَبٍ مُّعَيَّنٍ وَأَنَّهُ يَجُوزُ لَهُ الْعَمَلُ بِمَا يَخَالِفُ مَاعَمَلَهُ عَلَى مَذْهَبِهِ مُقَلِّدًا فِيهِ غَيْرَهُ مُسْتَجْمِعًا شَرْوْطَهُ.... الخ. (ردالمحتار جلد اول صفحه ۷۰)

همدارنگه ددې سوال په جواب کي چي آيا د يوې فقهي د مسلک سړی د بلي فقهي تقليد کولای شي که نه؟ مسلم الثبوت زيات غوره قول دا گڼي چي هو کولای يې شي لکه چي فرمايي: ثُمَّ الْأَشْبَهُ أَنْ عَمِلَ تَحَرَّى قَلْبُهُ فَلَا يَرْجِعُ عَنْهُ مَا دَامَ ذَلِكَ وَهَلْ يَقْلِدُ غَيْرَهُ فِي غَيْرِهِ؟ الْمُخْتَارُ نَعَمْ لِمَا عَلِمَ أَنَّ اسْتِفَاتَهُمْ مَرَّةً وَاحِدَةً وَآخَرَى غَيْرَهُ. (مسلم الثبوت)

حضرت عصام ابن يوسف رحمته الله چي د احنافو په مشرانو کي گڼل کيږي د رفع الیدین په مسئله کي د شوافعو هم نظره و، خاتم الفقهاء حضرت مولانا عبدالحی لکهنوي رحمته الله د هغوی د مسلک د رانقلولو پر موقع ليکي چي که يو حنفي مسلک د بل اړخ د دليلونو د مضبوطتيا او قوت به وجه د خپل امام مسلک پريرېدي، نو په دې وجه دغه سړی د تقليد له دانري څخه نه وزي. بلکي دا د ترک تقليد په صورت کي عين تقليد دی، دی مبرک عصام ابن يوسف ته گوته نيسي او وايي چي وگورئ عصام ابن يوسف رحمته الله به چي د رفع الیدین د نه کولو په هکله يې د امام ابوحنيفه رحمته الله مسلک پرې ايښی دی، خو ددې سره سره بيا هم دی د احنافو څخه شمېرل کيږي، دی وايي چي ته دې ته فکر ولي نه کوي حضرت امام ابو يوسف رحمته الله د دوو قلو او بو د پاکېدو په سلسله کي د امام شافعي تقليد ونه کړ؟

تر دې وروسته علامه لکهنوي رحمته الله د زمانې وجاهلو عوامو ته گوته نيسي او وايي چي که يو څوک په يوه مسئله کي د دليل د مضبوطوالي پر بناء د بل امام تقليد وکړي، نو دوی هغه د چا خبره شل اعتراضونه پر کوي او دغه سړی د مقلدينو د فهرست او لړۍ څخه ب سي. تر دې وروسته نوموړی علامه لکهنوي رحمته الله ليکي چي عوام خو د گيلې نه دي، هغوی خواران خو په څه نه پوهيږي، تعجب پر هغو خلکو په کار دی چي د علماوو په جامه کي د چارپايو په شان د جاهلانو پر پله روان وي او دوی دا ډول محققين علماء چي د دليل د قوت پر بناء د خپل امام تقليد پريرېدي، د مقلدينو د فهرست څخه خارجوي نوموړی علامه لکهنوي رحمته الله

دغو حدیثونه به سارده سره د سي لکي

وَيَعْنِي أَصْحَابَ الْحَنَفِيَّةِ لَوْ تَرَكَ فِي مَسْئَلَةِ مَذْهَبِ إِمَامِهِ لِقُوَّةَ دَلِيلِ
خَلْفِهِ لَا يَخْرُجُ بِهِ عَنْ رِبْقَةِ التَّقْلِيدِ بَلْ هُوَ عَيْنُ التَّقْلِيدِ فِي صُورَةِ تَرْكِ
السُّنَنِ الْإِتْرَى إِلَى عَصَامِ بْنِ يُوسُفَ تَرَكَ مَذْهَبَ أَبِي حَنِيفَةَ فِي عَدَمِ
الرَّفْعِ وَمَعَ ذَلِكَ هُوَ مَعْدُودٌ فِي الْحَنَفِيَّةِ وَيُؤَيِّدُهُ مَا حَكَاهُ أَصْحَابُ
النَّوْزِ السُّعَيْدَةِ عَنْ أَصْحَابِنَا مِنْ تَقْلِيدِ أَبِي يُوسُفَ يَوْمَا لِلشَّافِعِيِّ فِي
مُبَارَاةِ الْقَلْبَيْنِ وَالِىَ اللَّهُ الشُّشْكِي مِنْ جَهْلَةٍ رَمَانَا حَيْثُ يَطْعُنُونَ عَلَى
مَنْ تَرَكَ تَقْلِيدَ إِمَامِهِ فِي مَسْئَلَةٍ وَاحِدَةٍ لِقُوَّةَ دَلِيلِنَا وَيُخْرِجُونَهُ عَنْ
مُقَدِّمَتِهِ وَلَا عَجَبَ مِنْهُمْ فَإِنَّهُمْ مِنَ الْعَوَامِ أَمَّا الْعُجْبُ مِمَّنْ يَتَشَبَّهُ
بِالْعُلَمَاءِ وَيَمْشِي مِشْيَتَهُمْ كَالْأَنْعَامِ.

الفوائد البهية في تراجم الحنفية صفحه ۴۸، ۴۹

د جامد يا رانده تقليد بيان:

د امامانو په تقليد کي جمود ډېر سخت منع دی:

حکمه امام فرمائي چې حنفی اهل معتسب د امامانو په تقليد کي داسي

جمود کوي چي د امام د قول په مقابل کي و صحيحو احاديثو ته لا هيڅ
اعتبار نه ورکوي او د خپل امام د قول په مقابل کي صحيح حديثونه بڼه
بې تکليفه ردوي، لوی خدای ﷻ مو دي د تل لپاره د داسي رانده تقيد
څخه وساتي

د مثال په توگه يوه سړي به ويل "قال قال بسيار است مراقول ابوحنيفه
در کار است" تاسي فکر وکړئ په دې جمله کي د نبوي احاديثو څومره غټه
بې ادبي ده، د الله ﷻ څخه غوښتنه کوو چي د داسي جمود څخه مو وساته
حکيم الامت وايي چي ددغو خلکو د طرز څخه دا معلومېږي چي دوی امام
ابوحنيفه رحمه الله مقصود بالذات گڼي، چي دا ډول عقیده د کفر ده، نو که څوک
و دا ډول تقليد ته شرک في النبوة ووايي موږ به يې ولي ملامتوو، مگر
غلطي دا ده چي د داسي دوو درو جاهلانو حالت ته کتل او بيا ټول مقلدين د
شرک في النبوة په تور تورنول له حقيقته څخه ليري خبره ده، دا به يو پنځه
جاهلان وي چي داسي عقیده به لري، نور مقلدين دي لوی خدای ﷻ له داسي
خبرو څخه وساتي، زموږ په نزد هر تقليد روانه دی د مثال په توگه که چيري د
امام دليل بې له قباسه بل څه وي او دده د قول په مقابل کي صحيح حديث
موجود وي، نو سمدلاسه د امام قول پرېښودل کيږي، او په حديث عمل
کيږي، همدا زموږ د ټولو اهل سنتو مذهب دی.

حکيم الامت وايي که چيري د امام د قول په خلاف د مقابل لوري سره
صريح حديث موجود و، نو په دې وخت کي بې له څه شکه په حديث عمل کول

واجب دی، او په دې ډول مسئله کي هېڅ ډول تقلید جائز نه دی، په داسي صورت کي هم پر تقلید پاته کېدل هماغه ډول تقلید دی چي په قرآن او حدیث کي یې رد راغلی دی

که چیري د امام قول د یو ایت یا صریح

حدیث خلاف وي، مورت څه کول په کار دي:

حکیم الامت وایي: که چیري د امام ابوحنیفه رحمته الله قول د یوه آیت یا حدیث خلاف ولیدل شي نو سمدستي دغه قول پرېښودل پکار دي او په قرآن او حدیث عمل کول فرض او واجب دي، ځکه چي اصلي دین خو قرآن او حدیث دی او د تقلید مقصود هم همدا دی چي په قرآن او حدیث په سهولت او سلامتیا سره عمل وکړل شي، نو چي په دواړو کي موافقت رانه شي په قرآن او حدیث عمل کېږي او په داسي حالت کي هم پر تقلید پاته کېدل هماغه ډول تقلید دی چي قرآن او حدیث یې رد کړی دی.

(تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۲۰۸)

تر دې وروسته زیاتوي: که چیري د امام د قول په مقابل کي حدیث موجود و، نو د امام قول پرېښودل کېږي لکه په "ما اسکر کثیره فقليله حرام" کي چي شوی دی چي امام ابوحنیفه رحمته الله و قدر غیر مسکر ته جائز ویلی دی او په حدیث شریف کي ددې خلاف تصریح موجوده ده، نو دلته د امام صاحب قول پرېښودل کېږي، خو خبره داده چي ددې لپاره د ډېر ژور تبحر او فکر

ضرورت دی. د هر چا لپاره دا ډېره مشکله ده چي معلومه کړي چي واقعي هم د امام سره یې له قیاسه نور څه نشته او زموږ غوندې ناپوهانو لپاره خو بیا پینځي دا یوه فرضي خبره ده

دا یو څه مشکله خبره ده چي وویل شي د مجتهد سره دلیل نشته، که څه هم چي عقلي امکان خو دا شته چي د مجتهد سره دی دلیل نه وي او سادی ده په جهاد کي غلطي کړې وي. خو دا معلومېدل د هر سړي کار نه دی. مگر د خبره سمه نه ده چي یو څوک وایي: ښه چي داسي امکان شته نو باید بالکل تقلید منع کړل شي. که تاسي فکر کړی وي ډاکتر او طبیب که هر څومره لوی ماهر هم وي، مگر د غلطۍ امکان یې نه شي ردېدای او نه څوک دا ویلای شي چي دده څخه غلطی نه شي کېدای. نو که چیري په داسي فرضي ځایونو کي د یو مجتهد اتباع پرېښودل شي، نو د دین کارخانه به ګډه وډه سي. د مثال په توګه که دا فرض کړل شي چي ډاکتر او طبیب خو معصوم نه دی. غلطی ځیني کېدای شي. په دې وجه یو مریض د ډاکتر او طبیب علاج پرېږدي، نو ته ووايه آیا دې کار ته به یو څوک ښه ووايي؟

پر هېڅ امام باندي د حدیثو

د ترک الزام نه شي لکېدای:

حضرت شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیه رحمته الله په خپل کتاب "دفع الملام عن لائمة الاعلام" کي فرمایي چي وجوه دلالت دومره ډیر دي چي پر هېڅ مجتهد باندي دا الزام نه شي لکېدای چي دده حدیثو انکار کړی دی. که به دې هکله

بسه تفصيل غوارئ نو د شيخ الاسلام نوموړي كتاب ته رجوع وكړئ. همدارنگه حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمته الله عليه فرمايلي دي چي په حديثو كې ما ته د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه مذهب داسي رامنځته كړي، لكه په نصف النهار كې آفتاب، يا په بل عبارت په سره غارمه كې لمر.

زه ابو المختار وایم چي د اعلاء السنن مصنف دي الله عز وجل د آخرت په بناد یو موږ کړي ده څومره لوی خدمت وکړ او د مخالفو خلکو هغه ټولي خبرې یې غلطې ثابتې کړې چي ویل به یې "د حنفي مذهب اکثره دلائل پر ضعیفه حدیثونو او یا پر غیر ثابتو حدیثونو ولاړ دي"، همدارنگه مولانا محمد قاسم صاحب نانوتوي رحمته الله عليه فرمایلي دي چي زه د متاخرینو د تفریعاتو په هکله څه نه شم ویلای. مگر خاص د امام صاحب چي څومره اقوال دي د هغوی په هکله دا دعوه کولای شم چي یو هم داسي نه دي چي په حدیث دي نه وي ثابت.

په یوه مسئله کې د صریح حدیث طلبول:

که چیري یو څوک دا دعوه وکړي چي زه په ټولو کارونو کې پر احادیث منصوصه وو باندې عمل کوم او په دې هکله فتوی ورکوم یعنې اجتهاد او قیاس ته ضرورت نشته، نو زه به د معاملاتو، فسوخ، شفعه، رهن او داسي نورو شیانو په باره کې څو سوالونه ځیني وکړم، دی دي د احادیث منصوصه صریحه صحیحه وو څخه جوابونه راکړي، حکیم الامت وایي چي قیامت به اوږدېږي، خړدی به ددې جوابونه رانه کړي، دی مجبوره دی، یا به د امام د

قول څخه جواب راکوي، چي دې ته تقلید ویل کیږي او یا به وایي چي په شریعت کې ددې شیانو په هکله حکم نه دی راغلی، چي دده دا خبره د "اليوم اکملت لکم دینکم" سره مخالفه ده، نو باید ووايم چي ددې څخه د قیاس او

استنباط جواز هم معلومېږي. (اشرف الجواب)

ځیني خلک وایي چي د احنافو اکثره دلائل پر ضعیفه حدیثونو او ځیني بیا پر غیر ثابتو حدیثونو ولاړ دي او د دوی په مقابل کې د نورو سره قوي او راجح حدیثونه موجود دي، نو راجح ولي باید پرېښودل شي او په مرجوح عمل وکړل شي؟

ددې جواب دادی چي دا وینا کول چي د دوی اکثره دلائل ضعیف دي، غیر مسلم خبره ده ځکه چي په ډېرو مسائلو کې د صحاح سته په احادیثو سره استدلال دی، دا خبره د کتابونو د کتلو وروسته په ښه ډول معلومېږي، او کوم حدیثونه چي په نورو کتابونو کې دي په هغوی کې هم اکثره د محدثینو د قاعدو له رویه صحیح دي، ځکه چي د صحیحو حدیثونو حصر په صحاح سته وو کې یا د صحاح سته وو حصر په احادیثو صحیحه وو کې ضروري نه دی لکه پر اهل علمو چي دا خبره پټه نه ده.

د مثال په توګه هغه کتابونه چي ټول حدیثونه یې صحیح دي په لاندې ډول دي:

- ۱- موطاء امام مالک. ۲- صحیح بخاري. ۳- صحیح مسلم. ۴- صحیح ابن حبان. ۵- صحیح حاکم. ۶- مختاره ضیاء مقدسي. ۷- صحیح ابن خزیمه

۸- صحيح ابن عوانه. ۹- صحيح ابن سکن. ۱۰- منتقى ابن جارود

پورتني کتابونه هغه ډول کتابونه دي چي ټوله حديثونه يې صحيح دي، که څه هم چي په صحاح سته وو کي خو د نوموړو کتابونو څخه صرف دوه کتابونه داخل دي چي يو صحيح بخاري او بل صحيح مسلم دی

ترمذي، نسائي، ابوداؤد او ابن ماجه ته صحيح کتابونه ځکه ويل شوي دي دا په دې معنی چي د دوی اکثره حديثونه صحيح دي. که څه هم چي په دغو کي هغه کتابونه چي ټوله حديثونه يې صحيح دي يوازي بخاري او مسلم دی که د حديثو د کتابونو په هکله سرسري معلومات غواړئ نو خيرالاصول فی حديث الرسول ﷺ مطالعه کړئ چي تصنيف د حضرت مولانا خير محمد جالندهري رحمه الله دی، مگر ژباړه او تحقيق يې زما عبدالرؤف حقيار دی

حکيم الامت وايي چي د امام ابوحنيفه رحمه الله اقوال اقرب الی الانتظام دي شاهانه احکام دي او د مخکي څخه داسي بندوبست ورته شوی دی چي په آینده کي خرابي نه راځي، يوه سياست پوه انگرېز ليکلي دي چي سلطنت د امام ابوحنيفه رحمه الله پر فقه ډېر ښه چلېدای شي، د يوه سياسي شخص دا خبره کول ضرور د غټي تجربې خبر ورکوي. وگورئ د امام صاحب دا قول دی چي وایي "د آلات لهو ماتول د سلطان کار دی د واعظ يا بل چا کار نه دی، که يې چيري بل څوک مات کړي نو ضمان لازميري".

تاسي فکر وکړئ رښتيا هم که بې له سلطانه بل څوک دغه کار وکړي نتيجه به بې داسي چي يو څو به دا کار بند نه کړي او بل لادادی چي جنگ او جدل به

تر ډېره ليري ځايه ورسيري، همدارنگه د حدودو اقامت د سلطان سره خاص دی (تحفة العلماء جلد ۲ صفحه ۳۱۴)

يو څو خبري د غير مقلدينو په هکله:

نن سبا زموږ په هيواد کي ځيني ناپوه خلک پيدا شوي دي دا دعوه کوي او وايي چي موږ د حق پيروان يو، مگر د امامانو په شان کي بې ادبي کوي او پر دوی د حديثو د مخالفت تور لگوي، لېکن دا خلک که وپلټي نو ډېر ژر به درته معلومه شي چي صرف دا څو خبري يې زده کړي دي نور نو ځواران په هيڅ نه پوهيږي

دا خلک اکثره پر سلفو بد گومانه دي، ژبه اوږدوي او وايي چي سلفو هم د حديثو مخالفت کړی دی، په دوی کي د بد گمانۍ مرض ډېر زیات دی، نور خلک د حديثو مخالفين بولي او خپل ځان بيا عامل بالحدیث

دا ډول خبري او دا ډول نظريې ډېرې خطرناکه دي چي انجام يې سرکښي او د بزرگانو په شان کي بې ادبي يې اولين قدم دی، حکيم الامت فرمايي چي د اهل حديثو په جماعت کي دوه کارونه قابل اصلاح دي يعنې اصلاح ته ضرورت لري، يو بد گمانی دوهم د امامانو او د هغوی د صحيحو مقلدينو په شان کي بد ويل، ځکه چي امامانو (رحمهم الله تعالی) قواعد او اصول د قرآن او حديث څخه را ايستلي دي او مسائل يې پر دوی متفرع کړي دي او دا هم ښکاره خبره ده چي احاديث صرف په بخاري شريف کي حصر نه دي. نو که چيري په غير مقلدينو کي دا دوه عيبه نه وي او د اتباع هوا څخه پاک وي او

به عمل کي مخلص وي. نو بيا خو ويلاي شو چي په صرف دې خبري سره چي دوی د تقلید شخصي د وجوب څخه انکار کوي د اهل سنت څخه نه وزي، ځکه چي ځيني محدثين هم د تقلید شخصي د عدم وجوب قائل دي

حکيم الامت اشرف علي تهانوي رحمته الله د تحفة العلماء د دوهم جلد په ۲۳۱ صفحه کي فرمايي:

که چيري اهل حديث صحيح تقلید حرام ونه بولي او د بزرگانو په شان کي بد زباني او بدگماني ونه کړي نو دا څه خبره نه ده، دا هم د ځينو سلفو مسلک پاته شوی دی، مگر هو، له دوی سره د زړه په پوره ډول جوړېدل او نه جوړېدل بېله خبره ده.

د څلورو امامانو مبارکانو د پيدا کېدلو تاريخ:

حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله په (۸۰) هجري سنه کي پيدا شوی دی او حضرت امام مالک رحمته الله په (۹۵) هجري سنه کي او حضرت امام شافعي رحمته الله په (۱۵۰) هجري سنه کي او حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله بيا په (۱۲۴) هجري سنه کي پيدا شوی دی، مطلب دادی چي د امام ابوحنيفه رحمته الله تر پيدا کېدلو پنځلس کاله وروسته امام مالک رحمته الله پيدا شوی دی، او بيا کاله وروسته امام شافعي رحمته الله او څلور اتيا کاله وروسته بيا امام احمد بن حنبل رحمته الله پيدا شوی دی (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۲)

د امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله حيثيت

دا چي دا کتاب د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله د مذهب مطابق دی نو په دې وجه چي بحث اوږد نه شي يوازي د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله د ژوند حالات رانقلوو: فتاوی دارالعلوم دیوبند په دې هکله ليکي: له يوه طرفه امام اعظم رحمته الله ته د تابعي والي شرف حاصل دی چي دا شرف و نورو دريو امامانو يوه ته لاهم حاصل نه دی، له بله طرفه امام اعظم رحمته الله تر ټولو مشر هم و، حضرت ملاعلي قاري رحمته الله په دې هکله داسي ليکي

الحاصل ان التابعين افضل الامة بعد الصحابة ... فنعتقد ان الامام الاعظم رحمته الله والهمام الاقدم ابوحنيفه افضل الائمة المجتهدين واكمل الفقهاء في علوم الدين ثم الامام مالک رحمته الله فانه من اتباع التابعين ثم الامام الشافعي رحمته الله لكونه تلميذ الامام مالک بل تلميذ الامام محمد رحمته الله ثم الامام احمد بن حنبل فانه كالتلميذ للشافعي رحمته الله. (شرح اکبر صفحه ۱۴۶).

ترجمه: حاصل دا چي د تابعينو درجه د صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وروسته په ټول امت کي تر ټولو لوړه ده. په دې وجه سره زموږ دا اعتقاد دی چي د امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله مرتبه په ائمه مجتهدينو کي تر ټولو لوړه ده او امام اعظم رحمته الله د ديني علومو په فقهاوو کي تر ټولو لوړ دی. دده څخه وروسته د امام مالک رحمته الله درجه ده، دی د تبع تابعينو په صف کي شامل دی او د امام مالک رحمته الله څخه وروسته بيا د امام شافعي رحمته الله درجه ده ځکه چي دی د امام مالک رحمته الله بسکي د امام محمد رحمته الله شاگرد و. او د امام شافعي رحمته الله څخه

وروسته بيا د امام محمد بن حنبل رحمه الله درجه ده خكه چي دى بيا د امام
سليم د شاگرد په درجه كي دى

پر لوى لوى مسئله بحث امام سعرايى رحمه الله د صاحب
استنباط د طرز تذکره (يادونه) په الميزان نومي کتاب كي کړې ده او تقريباً
هغه الفاظ علامه شامي رحمه الله هم په دې ډول راخيستي دي: فكان اذا وقعت
واقعة شاورهم وناظرهم وحاوهم وسألهم فيسمع ما عندهم من الاخبار والآثار
ويقول ما عنده ويناظرهم شهراً او اكثر حتى يستقرا خرافا لاقوال فيثبت ابو يوسف
حتى اثبت الاصول على هذا المنهاج شورى لانه تفرد بذلك.

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۶۲)

توجه: كله چي به يوه واقعه (مسئله) پېښه شوه نو امام ابو حنيفه رحمه الله به
د علم و فن د خپلو ټولو ملگرو سره مشوره، بحث او مباحثه وکړه او يو تر بله
به يې په دې هکله نظرونه سره واورول، بيا به يې هغوی ته وفرمايل: که چيري
ستاسي سره په دې هکله يو حديث يا د صحابه کرامو ﷺ اقوال موجود وي نو
راوراندې يې کړئ، بيا به يې خپله د حديثو ذخيره مخي ته کښېښودله او تر
هغه وروسته به يوه مياشت او يا تر دې هم زيات پر دغه مسئله بحث وکړل
شو، تر هغو پوري چي اخري خبره به فيصله کېده، خبره چي به فيصله شوه نو
به هغه فصله شوې مسئله امام ابو يوسف رحمه الله قلم بند کړل يعني نوېسته به
سې کړل، په دې ډول د شورى له لاري اصول منضبط او ټاکل شوي دي، داسي
نه دي شوي چي په خپله يوازي يې اصول منضبط او ټاکلي دي.

فتاوى دارالعلوم ديو بند ليکي چي د 'اخبار واثار' الفاظ دا راښيي چي
د دغو علماوو طريقه دا وه چي تر ټولو مخکي به يې د کتاب او سنت هغه
ذخيره چي د دوی سره موجوده وه هغه به اورېدل کېده، بيا د مجلس د
صدر (امام ابو حنيفه رحمه الله) په علم كي چي به د کتاب او سنت کومه خزانه
محفوظه وه هغه به مجلس ته وړاندې کېده، له دې څخه وروسته به د مجلس
هر سړي د کتاب او سنت په رڼا كي پر هغه مسئله چي مجلس ته به وړاندې
شوي وه بحث کاوه او خپله رايه به يې ښکار کوله، د مجلس نورو کسانو به
ډول ډول اعتراضونه پر کول، بيا به هر يوه د خپل فهم او فکر مطابق، مگر د
کتاب او سنت په رڼا كي جوابونه ورکول، په خپله امام ابو حنيفه رحمه الله به هم په
دغه بحث او مباحثه كي برخه اخيستله، په دې ډول لکه مخکي چي تاسو ته
تېر شول، چي په مياشتو به بحث پر جاري ؤ، څه وخت چي به د ټول مجلس پر
يو اړخ اتفاق راغی نو هغه به په کتاب كي د رڼا کرل شوه

ښه نو اوس تاسي په خپله فکر وکړئ، که يوه سړي دا کار پر خپله ذمه
اخيستي وای نو دا سمه وه چي د غلطۍ ډېر احتمال به يې درلودای مگر
دا چي څلوېښت، څلوېښت جيد او ډېر ماهرين علماء په پوره سنجيدگي
او دياننداري سره په هفتو او په مياشتو پر يوه يوه اصل د کتاب او سنت
رسول الله او د صحابه کرامو د اقوالو په رڼا كي بحث او مباحثه وکړي،
نو د غلطۍ سوال به يې له کومې خوا پيدا شي.

(فتاوى دارالعلوم ديو بند جلد ۱ صفحه ۲۴)

نوموړې فتاوى لږ وړاندې ليکي چي په هر حال دا ټوله ستر اشخاص بيا هم

انسانان دي، نو له دې وجې امکان لري چي يو ځای نه يو ځای غلطې ځني پېښه شوې وي. يا د اباتونو او احاديثو څخه د استنباط او استخراج په وخت کي خطا ځني واقع شوې وي، نو په دې سبب د مجلس صدر دا ضروري وبلل چي د انسان د هيري، خطا او محدود نظر څخه بايد صرف نظر په هېڅ صورت ونه کړل شي. نو به دې وجه يې دا اعلان وکړي که چيري يوه مستنبطه مسئله د کتاب او سنت خلاف ثابتې شي نو هر مسلمان ته اختيار دی. بلکي د هر مسلمان فريضه ده چي دغه پرېږدي او صراحتاً د حديث څخه چي دغه مسئله په څه ډول ثابتېږي په هغه دي عمل وکړي.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۲۵)

فقد صح عن ابي حنيفة انه قال اذا صح الحديث فهو مذهبي وقد حكى ذلك الامام عبدالبر عن ابي حنيفة وغيره من الائمة ونقله ايضا الامام الشعراني.

(عقود رسم المفتي صفحه ۱۷)

ترجمه: دغه روايت د امام ابوحنيفه څخه بالکل ثابت دی چي ده فرمايلي دي: کله چي حديث صحت ته ورسېږي، بس همدغه حديث زما مذهب دی. دا خبره امام عبدالبر او نورو دين امامانو د امام ابوحنيفه په باب کي کړې ده. او امام شعراني هم دا رانقل کړې ده.

د امام اعظم ابوحنيفه اعلان: مختلفو حضراتو د صاحب هدايي څخه دغه روايت رانقل کړی دی چي وايي: سئل ابو حنيفة اذا قلت قولا وكتاب الله يخالفه قال اتركوا قولي بكتاب الله فقل اذا كان خبر الرسول الله ﷺ

يخالفه قال اتركوا قولي بخبر رسول الله فقل اذا كان قول الصحابة يخالفه قال اتركوا قولي بقول الصحابة. (عقدالجيد للشاوي الله صفحه ۵۳)

ترجمه: د امام ابوحنيفه څخه پوښتنه وشوه که چيري ستا يو قول د کتاب الله سره مخالف راغی نو په دې صورت کي بايد څه وکړل شي؟ امام ابوحنيفه ښه ورتنه وفرمايل: د کتاب الله په مقابل کي زما قول پرېږدئ، بيا ورتنه وويل شوه که د رسول الله ﷺ د حديث مخالف راغی، څه بايد وکړل شي؟ بيا امام ابوحنيفه ښه ورتنه وفرمايل: د جندب رسول الله ﷺ د قول په مقابل کي زما قول پرېږدئ، بيا ورتنه وويل شوه، که چيري د صحابه کرامو د قول مخالف راغی؟ بيا امام ابوحنيفه ښه ورتنه وفرمايل: د صحابه وود قول په مقابل کي زما قول پرېږدئ، يعني زما قول په هغه صورت کي هيڅ اعتبار نه لري چي په دغو شيانو کي د يوه مخالف ثابت شي.

دا بالکل درسته خبره ده، ځکه چي اصل دين خو قران او حديث دی او د تقليد مقصود هم همدا دی چي په قران او حديث په سهولت او سلامتيا سره عمل وکړل شي. خو چي په دواړو کي موافقت رانه شي نو په قران او حديث عمل کيږي، او په داسي صورت کي هم پر تقليد پاته کېدل هماغه ډول تقليد دی چي شرک ورتنه ويل شوی دی. او قران او حديث يې په ډېر شدت سره رد کړی دی.

فتاوی دارالعلوم ليکي چي امام ابوحنيفه ښه پر دې بسوالی ونه کړ، بلکي و خپلو ملگرو او شاگردانو ته يې حکم وکړ چي تاسي

خامخا بر يوه خره باندي مه ټينگېږئ بلکي که چيري په يوه مسئله کي يو وزني او قابل اعتماد شرعي دليل پيدا شي نو سمدستي هغه اخبار کړئ او دا خبره نورو خلکو ته هم ورسوئ. ځکه چي اصل مقصود په کتاب، سنت او د صحابه وو په اقوالو باندي عمل کول دي، پر خپله خبره ضد نه دی په کار

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۲۶)

فاعلم ان ابا حنيفة من شدة احتياطة وعلمه بان الاختلاف من اثار الرحم قال لاصحابه ان توجه لكم دليل فقولوا به.

(عقود رسم المفتی صفحه ۱۶)

فتاوی دارالعلوم دیوبند لیکي چي د امام ابوحنيفه رحمته الله ملگرو او شاگردانو دده د وصيت سره سم داسي هم کول چي کله به په يوه مسئله کي د دلائلو او براهينو په رڼا کي يو شک پيدا شو نو هغه به يې سمدستي پرېښودل، د کتاب او سنت په دائره کي چي به کوم صورت صحيح په نظر راتلی په هغه به يې عمل کاوه، لکه ردالمحتار چي وايي: وقد يتفق لهم ان يخالفوا اصحاب المذهب لدلائل و اسباب ظهرت لهم. (ردالمحتار)

يعني دې خلکو د دلائلو او براهينو د ښکاره کېدلو په وړاندي د اصحاب مذهب سره پر مخالفت اتفاق کړی دی.

دا خود امام ابوحنيفه رحمته الله د اصحابو او شاگردانو حال و چي په ډېرو مسئلو کي دوی د خپل فهم او دلائلو د قوي والي له امله د خپل امام مخالفت کړی دی، له بله طرفه په خپله د امام ابوحنيفه رحمته الله د احوال و، که چيري د يوې

فيصلي شوي مسئلې خلاف به يوه بله رايه د کتاب او سنت په رڼا کي وزني معلومه شوه او هغه به کتاب او سنت ته ډېره ورنژدې وه نو ده مبارک به هغه فيصله شوې مسئله پرېښودله او د هغې څخه به يې رجوع کوله او د دوهم صورت قائل به شو، ډېري داسي مسئلې شته چي له هغوی څخه د امام ابوحنيفه رحمته الله رجوع ثابت ده پر اهل علمو دا خبره پته نه ده

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۲۶)

د کتاب او سنت په مقابل کي د رايې سخت رد: دا خبره په یاد ولرئ چي امام ابوحنيفه رحمته الله به د هغې رايې ډېر په سختۍ سره رد کاوه کومه چي به د کتاب او سنت څخه مستفاده نه وه، بلکي هغې ته به يې ضلالت او گمراهي ويل.

وقد روى الشيخ محي الدين فى الفتوحات المكية بسنده الى الامام ابى حنيفة رحمته الله انه كان يقول اياكم والقول فى دين الله تعالى بالراى وعليكم باتباع السنة فمن خرج عنها ضل.

(كتاب الميزان للشعراني جلد ۱ صفحه ۵۰)

ترجمه: په فتوحات مكيه کي شيخ محي الدين مسلسل تر امام ابو حنيفه رحمته الله پوري د خپل سند د بيانولو څخه وروسته دده دغه قول رانقل کړی دی چي امام ابوحنيفه رحمته الله فرمايلي دي د الله عز وجل په دين کي صرف د رايې پر بنياد د حکم کولو څخه ځانونه وساتئ او پر خپل ځان باندي د سنت پيروي لازمه کړئ او څوک چي له دې څخه خارج شو، بس هغه گمراه شو

همدارنگه امام ابوحنيفه رحمته الله عليه داهم فرمايلي دي ترڅو پوري چي په شريعت کي د يوې خبري ثبوت لاس ته رانه شي هغه پر ژبه راوستل هم گناه ده. لکه امام شعراني چي وايي وکان يقول لا ينبغي لاحد ان يقول قولاً حتى يعلم ان شريعة رسول الله ﷺ تقبله.

(کتاب الميزان للشعراني رحمته الله عليه جلد ۱ صفحه ۵۱)

فتاوی دارالعلوم دیوبند د کتاب الميزان په حواله د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په اړوند زیاتوي: وکان يجمع العلماء فی کل مسئله لم يجدها صریحة فی الکتاب والسنة ويعمل بما يتفقون عليه فيها. (کتاب الميزان للشعراني جلد ۱ صفحه ۵۱)
یعني کومه مسئله چي به په کتاب او سنت کي صراحتاً نه پیدا کېده نو ددې لپاره به یې ټول علماء را جمع کړل او پر څه ډول چي به د ټولو اتفاق راغی، په هغه به یې عمل فرمایه.

همداسي به یې د استنباط او استخراج پر وخت باندي کول، د خپل عصر د علماوو سره به یې مشوره او د هغوی اتفاق به یې ضروري گانې، یوازي به یې هيڅکله په دې هکله قدم نه پورته کاوه:
وکذلك يفعل اذا استبط حکما فلا یکتبه حتی يجمع علیه علماء عصره فان رضوه قال لابی یوسف اکتبه.

یعني کله چي به د یو حکم استنباط مقصود و، نو تر هغه وخته پوري به یې په کتاب کي نه درجاوه ترڅو چي به یې علماء را جمع کړي نه وه او مشوره به یې ورسره کړې نه وه. علماء به یې را جمع کړل او له هغوی سره به مشوره وکړه، څه وخت چي به د ټولو علماوو پر یوه مسئله اتفاق راغی او

خوښ به یې کړ، نو امام ابو یوسف رحمته الله عليه ته به یې د نوموړي مسئلې د لیکلو حکم وکړ.

خیرات الحسان لیکي چي امام ابوحنيفه رحمته الله عليه به تر ټولو مخکي قران شريف اختياراوه، که چيري به هغه شی په قران شريف کي پیدا نه شو نو پر نبوي سنت به یې عمل کاوه، او که به په سنت کي هم پیدا نه شو، نو د صحابه وو اقوال به یې اختيارول، که چيري به په یوه مسئله کي د صحابه وو تر منځ اختلاف راغلی و، نو په هغه کي چي به کوم قول ډېر و قران او حدیث ته نژدې معلومېدی هغه به یې اختياراوه او که به په یوه مسئله کي د صحابه وو هم هېڅ قول په لاس رانه غی، نو به یې په تابعینو کي د چا قول ته اختياراوه، بلکي په خپله به یې اجتهاد کاوه، لکه نورو خلکو چي به کاوه.

د خیرات الحسان عربي الفاظ په دې ډول دي چي فتاوی دارالعلوم دیوبند هم رانقل کړي دي: فقد جاء عن ابي حنيفة من طرق كثيرة ما ملخصه انه اولاً يأخذ بما فی القرآن فان لم يجد فبالسنة فان لم يجد فبقول الصحابة فان اختلفوا اخذ بما كان اقرب الى القرآن او السنة من اقوالهم ولم يخرج عنهم فان لم يجد لاحد منهم قولاً لم يأخذ بقول احد من التابعين بل يجتهد كما اجتهدوا.

(الخیرات الحسان صفحه ۲۹)

د دين مخصوص خادمان: دا يو حقيقت دی چي د علماء کرامو په خاص ډول دوو طبقو د دين ډېر زيات خدمت کړی دی، يوه د محدثينو طبقه ده چي د دوی ټوله مشغله د نبوي احاديثو حفاظت او صيانت و، يعني دې طبقې د نبوي احاديثو د رواياتو او د هغوی د بيان او ضبط اهتمام کاوه او دوی به

پر اسنادو او د حديثو پر الفاظو باندې ژور نظر درلود، دوهمه طبقه د امت د فقهاوو وه دوی د قران او حديث څخه مسائل او احکام استنباط او استخراجول او د حديثو تر الفاظو به يې د احاديثو و معناگانو ته ژور فکر کاوه، قواعد او اصول به يې ځيني را ايستل

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۳۳)

د صاحب فتوی صحابه کرامو رحمۃ اللہ علیہ تعداد: صحابه کرام په خپل فهم، فراست، ذهانت او ذکاوت کې مختلف وه، په دوی کې ځي څوک صاحب فتوی وه د هغوی د تعداد په هکله د حافظ ابن قیم رحمۃ اللہ علیہ دا بیان دی چې هغوی څه د پاسه یو سل او دېرش وه په دوی کې بنځي او سړي دواړه شامل وه. په دغو یو سل او دېرشو کې اووه یې په مکثینو کې شمارل شوي دي، دا هغه بزرگان صحابه کرام دي چې د دوی فتواگانې د حدیثو په کتابونو کې په کثرت سره را نقل شوي دي او ویل شوي دي که چیرې د دغو ټولو حضراتو فتواگانې سره را یو ځای کړل شي نو په دوی کې به د هریوه د فتوی تعداد دويمره دېرش شي چې غټ غټ کتابونه به ځینې جوړ شي، حافظ ابن قیم رحمۃ اللہ علیہ لیکلي دي: ابوبکر بن موسی بن مامون د حضرت عبداللہ ابن عباس فتواگانې را جمع کړې نو له هغوی څخه شل جزه جوړ شول، د دغو اوو صحابه کرامو نومونه دا دي حضرت عمر، حضرت علي، حضرت عبداللہ ابن مسعود، ام المؤمنین حضرت بي بي عائشه، حضرت زید بن ثابت، حضرت عبداللہ ابن عباس او حضرت عبداللہ ابن عمر رحمۃ اللہ علیہ.

د فقهي برکت: د حضرت عبداللہ ابن عباس بیان دی چې رسول الله ﷺ

فرمایلي دي: فقيه واحد اشد على الشيطان من الف عابد. (رواه ترمذي)
یعني د یوه فقیه خطا ایستل د شیطان لپاره تر زرو عابدانو زیات سخت دي
د نورو شیانو سره په دې حدیث کې دې طرف ته هم اشاره ده، که چیرې
فقهاء په مسائلو کې په صحیح ډول سره رهنمایی نه وای کړې نو شیطان به
انسانان پر غلطه لاره روان کړي وای، همدا وجه ده شیطان چې څومره د یو
فقیه څخه بهرېږي هغومره د عابد څخه نه بهرېږي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۳۱)

د فقهي تعریف: فقیه هغه عالم ته ویل کیږي چې د شریعت احکام
واضح او روښانه کړي. حضرت امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمایلي دي چې د حلال
و حرام، د جائز و ناجائز د پوهېدلو نوم فقه ده، او د حضراتو صوفیه کرامو په
نزد د علم او عمل مجموعې ته فقه ویل کیږي، دا چې فقهاء پر څو طبقو
وېشل شوي دي او د څلورو سړو مذاهبو مشهور فقهاء څوک دي او د فقهاوو
د اختلاف په صورت کې څه کول په کار دي او همدارنگه د څلورو سړو
مذاهبو مشرانو امامانو مناقب او داسې نور بحثونه به د دې کتاب په نورو
جلدونو کې ان شاء الله بنه په تفصیل سره بیان کړل شي، خو اوس دلته د امام
ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ د تاجرانه ځانگړتیاوو په هکله یو څه وینا:

د حضرت امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ تاجرانه

خصوصیات

حضرت امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ نه یوازې دا چې د لوړې درجې عالم و. بلکې

خورا بنه تاجر هم و او په دې هکله يې نړۍ ته يو زرين تاريخ پرې ايښی دی. د خورا غني زړه څښتن و، حرص او طمعي هېڅکله غلبه نه ده پر پيدا کړې. ښايي د دې يوه وجه دا وي چې دې مبارک په يوه شتمنه او مالداره کورنۍ کې زېږېدلی دی او د فطري فاقې د ذلت څخه خوندي او محفوظ پاته شوی دی. دې مبارک خورا امين و او په امانتدارۍ کې يې ډېر ښه نوم درلود. او هېڅکله يې بوازی خپله شخصي گټه په پام کې نه ده ښولې. ډېر سخي او د بخل د ناروغۍ څخه بېخې پاک و، په اخري اندازه متدين، عابد، صائم النهار او قائم الليل و، د غريبانو او مظلومانو پوره همکار او د ښو اخلاقو يوه اعلى نمونه وه، دده مبارک دغو اوصافو په مجموعې توگه سره د ده پر تجارتي معاملاتو ډېر اثر غورځولی و او دې يې په نړيواله سطحه د يو ځانگړي تاجر په حيث وړاندې کړ. ډېرو خلکو دې مبارک د حضرت ابوبکر په ډول يو تاجر باله او دې به يې د حضرت صديق عليه السلام سره مشابه کاوه، دا ځکه چې دې د حضرت صديق عليه السلام د تجارتي مسلک پيرو و، ده مبارک به د رانيولو پر مهال هم د خرڅولو په ډول د امانتدارۍ او ديانستدارۍ لحاظ کاوه. اشرف الله ابه لکي: سو وخت بوه ښځه د کاليو خرڅولو لپاره ده مبارک ته راغله. ده بوښتنه ورڅخه وکړه چې قيمت يې خودی؟ هغې ورته وويل: قيمت يې سل روپۍ دی، ده ورته وويل: ددې قيمت تر سلو زيات دی، هغې دا قيمت لږ لږ زياتاوه. تر دې چې تر څلور سوه بوري يې ورساوه، پر دې سربېره ده مبارک ورته وويل: څلور سوه هم پر دې کالو لږ دي، هغې ښځې دده مبارک دا خبره يوه مسخره وگڼله او ورته يې وويل: ولي صاحبه! ته په ما پسڅند

وهې که څه؟ ده مبارک ورته وويل: ولاړه شه د کاليو د قيمت کولو لپاره يو سړی راوړه، هغه و چې يو سړی راغی او دغه کالي يې په پنځه سوه قيمت کړل او تر دې وروسته ده مبارک ورڅخه رانيول او ښځه پر خپله مخه ولاړه

اوس تاسې اندازه ولگوي، ده د رانيوونکي سره سره د پلورونکي گټه هم په نظر کې نيوله، د هغې د ناخبرتيا څخه يې ناجائزه گټه نه پورته کوله، بلکې هغې ته يې مناسبه لارښوونه کوله، دې مبارک دومره مهربانه پلورونکی و، چې کله به رانيوونکی کمزور ورته معلوم شو او يا به يې د هغه سره دوستانه اړيکي درلودې او يا به هغه شی خاص په گټه کې ورته پروت و نو به تر خپلې گټې تېرېدی، نوموړی کتاب ليکي: يو وخت يوه ښځه ورته راغله او ورته يې وويل: زه ډېره کمزورې يم، دغه پيسې واخله او دغه فلانۍ ټوکر په هغه قيمت راکړه چې تاته تمام شوی دی يعنې گټه مه پر کوه! ده مبارک ورته وفرمايل: سمه ده دغه ټوکر په څلور درهمه و خله، هغې ښځې چې داسې لږ قيمت واورېدی نو يې ورته وويل: زما غوندي سپين سړي ښځې سره مسخرې مه کوه! ده ورته وفرمايل: دا مسخرې نه دي حقيقت دی ځکه چې ما دوه ټوکره رانيولي وه، يو مې خرڅ کړ چې اصلي قيمت يې وصول شو، صرف څلور درهمه يې پاته دي، اوس ماته دغه ټوکر په څلور درهمه پروت دی.

په کوم کار کې چې به د گناه يوه شېبه پيدا کېده ده مبارک به په ټينگه پرهېز ورڅخه کاوه، که څه هم چې هغه به بېخي ډېره کوچنۍ شېبه وه که چيرې به په يوشمې کې د گناه شک ورپيدا کېدی، نو هغه به يې سمدستي پر غريبانو او محتاجانو تقسيم اووه، لکه چې يو وخت ده مبارک خپل شريک

حفص بن عبد الرحمن ته د پلورولو لپاره لږ سامان ورواستاوه او ورته ويې ويل په ټوکره کي عيب دی، د پلورلو پر وخت يې دغه عيب و رانيوونکي ته ور ښکاره کوه، حفص کالي خرڅ کړه، مگر عيب ورښوول يې له ياده ووتل، خودا هم معلومه نه وه چي رانيوونکی څوک ؤ، او پر کومه لاره ولاړی، کله چي امام ابو حنيفه رحمته الله عليه خبر شو چي کالي يې بېله عيب ورښوولو خرڅ کړي دي نو راغی او د هغه سامان ټول قيمت يې خيرات کړ

ده مبارک چي به د تجارت څخه کومي پيسې لاس ته راوستې د هغوی ډېره برخه به يې پر محتاجانو، بې وزلو، يتيمانو، ناروغانو، مشائخو او محدثينو مصرفول، او له دې سره سره به يې د الله جل جلاله شکر هم کيش، او خلکو ته به يې ويل تاسو ته ما هيڅ نه هي درکړي، دا صرف عنايت رباني دی

ده مبارک به د خپل باطن په ډول تل خپل ظاهري شکل هم ښايسته کاوه، نو ځکه به يې د خپل لباس و طرف ته ځانگړې توجه کوله، دی مبارک به پاک او صفا گرځېدی، او تل به يې خوشبويي استعمالوله، د امام ابو يوسف رحمته الله عليه بيان دی، چي ده مبارک به د خپلو چوټو د تسمو پوري لاخيال کاوه او داسي هيڅکله نه دي شوي چي دده د چوټو تسمې دي پرې او څيري شوي خلکو ليدلي وي. ده به تل خپلو ملگرو او همشيينانو ته هم ددې خبري ډېر ويل چي خپل شکل او ناسته ولاړه صاف او درست کړئ، اشرف الهدايې ليکلي دي چي يو وخت ده مبارک خپل يو ملگری په زړو او څيرو شوو کليو کي وليد، نو کله چي نور خلک له ده څخه ولاړېدل، ده مبارک و دغه سړي ته د لږ نور کښت سلو وويل، څه وخت چي نور خلک ولاړل او دوی دود يوازي پاته شول

نو وروسته ده مبارک ورته وفرمايل: هغه جای نماز پورته کړه او تر هغي لاندې چي کوم زر درهمه پراته دي هغه واخله او په دې پيسو خپل حالات سم کړه، هغه ورته وويل: زه خو شتمن او مالداره سړی يم، ما ته ددې پيسو د اخيستلو څه ضرورت دی؟ ده مبارک ورته وفرمايل: ولي تا دا نبوي حديث نه دی اورېدلی چي "ان الله يحب ان يری اثر نعمته على عبده" يعني الله جل جلاله د خپل نعمت پر ښکاره کېدلو باندې خوشحاله کېږي، ولاړ شه خپل حالت دي بدل کړه، چي قريبان او دوستان دي په ليدلو سره خواږدي نه شي

(اشرف الهدايه جلد ۱ صفحه ۳۷)

د طهارت بيان

پوښتنه: د لغت او شريعت له نظره د طهارت معنی څه شی ده؟

جواب: په لغت کي طهارت و نظافت او پاکي ته ويل کيږي او د شريعت له نظره، د کوچنۍ بې اودسۍ او غټي بې اودسۍ ليري کولو ته او همدا رنگه د بدن، کاليو او د لمانځه د کولو د ځايونو څخه د نجاست ليري کولو ته طهارت ويل کيږي.

بايد ووايم چي کوچنۍ بې اودسي په اودس تازه کولو سره له منځه ځي او غټه بې اودسي په غسل سره له منځه ځي.

آيا په اوداسه کي د گني ږيري او سپکي ږيري يو

ډول حکم دی او که جلا جلا ؟ :

پوښتنه: آيا په اوداسه کي د گني ږيري او سپکي ږيري يو ډول حکم دی او که جلا جلا. او بله خبره دا ده چي په اوداسه کي د ږيري لپاره جلا اوبه اخيستل ضروري دي او که نه؟

جواب: په درمختار کي راغلي دي چي د ټولي ږيري پرېولل فرض دي، لکن د خوړندي ږيري پرېولل او مسح کول فرض نه دي، بلکي سنت دي او سپکه ږيره چي پوست يې معلومېږي، د هغه ماتحت پرېولل ضروري دي،

د درمختار الفاظ په دي ډول دي: وغسل جميع اللحية فرض يعنى عمليا ايضا الخ ثم لا خلاف ان المسترسل لا يجب غسله ولا مسحه بل يسن. وان الخفيفة التي ترى بشرها يجب غسل ما تحتها الخ

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار فرائض الوضوء جلد ۱ صفحه ۹۳)
او د کوم ځای پرېولل چي فرض دي د هغه ځای درې واره پرېولل سنت دي لکه کبيري شرح منيه چي وايي: وتكرار الغسل الى الثلث سنة ايضا لمواظبة عليه الصلوة والسلام عليه الخ.

(غنية المستملی سنن الوضوء جلد ۱ صفحه ۲۵)

دا چي ږيره په مخ کي داخله ده، نو له دي وجي د مخ په اوبو سره د ږيري پرېولل هم په کار دي، يعني نوي اوبه د ږيري لپاره را اخيستل نه غواړي، په دي ترتيب چي يو وار به په دواړو لاسونو اوبه را اخلي مخ او ږيره به په پرېولي، بيا به دوهم ځل په دواړو لاسونو اوبه را اخلي مخ او ږيره به په پرېولي، همدا سني به درېيم وار اوبه را اخلي مخ او ږيره به په پرېولي.

د ږيري لپاره جلا اوبه، به هغه وخت را اخلي چي ږيره خالوي، مگر هغه هم يو وار لکه ردالمحتار چي وايي: وتخليل اللحية الغير المحرم بعد التلث (درمختار) رأى تثليث غسل الوجه امداد الخ روى ابو داؤد عن انس كان صلى الله عليه وسلم اذا توضأ اخذ كفامن ماء تحت حنكه فخلل به لحيته وقال بهذا امرنى ربي. (ردالمحتار كتاب الطهارة جلد ۱ صفحه ۲۰۹)

آيا د گني ږيري د ورېښتانو پرېولل په اوداسه کي فرض دي؟

پوښتنه: آيا په اوداسه کي د گني ږيري د ورېښتانو پرېولل فرض دي او که مستحب او بله خبره دا ده چي بېخونو ته يې اوبه رسول ضروري دي او که صرف د ورېښتانو مسح کول په کار دي؟

جواب: په درمختار کي راغلي و غسل جميع اللحية فرض يعني عملياً ايضاً على المذهب المفتي به المرجوع اليه و ما عدا هذه الرواية مرجوع عنه كفاي البدائع الخ (درمختار) قوله وما عدا هذه الرواية اي من رواية مسح الكل او الربع او الثلث او ما يلاقى البشرة او غسل الربع او الثلث الخ.

(ردالمحتار كتاب الطهارة جلد ۱ صفحه ۹۳)

ددې څخه معلومه شوه چي د ټولي ږيري پرېولل فرض دي. مسح کول کافي نه دي او که گڼه ږيره وه لاندي پوست ته يې اوبه رسول ضروري نه دي. البته که سپکه ږيره وه. نو په هغه صورت کي بيا ضروري دي لکه درمختار چي وايي ثم لا خلاف ان المسترسل لا يجب غسله ومسحه بل يسن وان الحيفة التي ترى بشرتها يجب غسل ما تحتها كذا في النهر وفي البرهان يجب غسل بشرة لم يسترها الشعر كحاجب وشارب.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار فرائض الوضوء جلد ۱ صفحه ۹۳)

همدارنگه فتاوى قاضي خان ليکي ولا يجب ايصال الماء الى المنابة الشعر

الا ان يكون الشعر قليلا يبد والمناوبة الخ.

په ولاړي بولي کول:

پوښتنه: په ولاړي بولي کول روا دي او که نه؟

جواب: بېله کوم عذره په ولاړي بولي کولو ته فقهاوو مکروه ويلي دي لکه چي وايي ويکره ان يبول قائماً... من غير عذر فان كان بعذر فلا بأس به.

(فتاوى عالمگيري جلد ۱ صفحه ۵۰ او ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۳۱)

يعني بېله عذره په ولاړي بولي کول مکروه دي. مگر د عذر په صورت کي پروانه لري

هو، د عذر په سبب په ولاړي بولي کول روا دي، ځکه چي د حديث څخه ثابت دي چي وايي: په کوم ځای کي چي په ناسته په بولي کولو سره د کالو يا بدن د لرل کېدلو، يا د څاڅکو د غورځېدلو اندېښنه وي، نو په هغه ځای کي پخپله جناب رسول الله ﷺ هم په ولاړي بولي کړي دي

(ابوداؤد شريف د مغيرة بن شعبه څخه دغه روايت رانقل کړی دی)

په کاغذه سره استنجاء وهل (اودس وچول)

پوښتنه: نن سبا په لويو ښارونو کي عام خلک په کاغذه باندي اودس وچوي آيا دا کار روا دی او که نه، ځکه چي فقهاوو خو په کاغذه باندي اودس وچولو ته مکروه ويلي دي؟

جواب: وروره! کاغذ پر دوه ډوله دی لومړی هغه ډول کاغذ دی چي د

ليکلو او نوښتي قابل وي، په دغه ډول کاغذ خو يقيناً هم چي بېله مجبوري څخه اودس وچول مکروه دی، لکه علامه شامي رحمته الله عليه چي ددغه ډول کاغذ بېله ضرورته استعمال د مکروه والي وجي دا ليکي **لِصَقَالَتِهِ وَتَقْوَمِهِ وَلَهُ احْتِرَامٌ اَيْضًا لِكُونِهِ اَلَّةً لِكِتَابَةِ الْعِلْمِ**. (ردالمحتار جلد ۱ ص ۳۱۵)

يعني ځکه چي په کاغذ سره خو د نجاست د لاخيرېدلو اندېښنه وي، او بله وجه داده چي په دې سره استنجا گرانه تماميږي ځکه چي کاغذ خو قيمتي شی دی، او بله وجه يې بياداده چي کاغذ خو د علم د تحرير يوه ذريعه ده ځکه نو په دې وجه هم کاغذ يو قابل احترام شی دی.

دا يوازي د فقهاوو نظريه نه ده، بلکي سالم عقل هم دا خوښوي چي انسان دي خپله پزه د قميص په لمن نه پاکوي، ځکه چي د انسان په نظر خو دا ډول شيان قدرمن وي، نو په قدرمن شي به اودس وچول څه ډول سالم عقل خوښ کړي.

دوهم ډول هغه کاغذ دی چي د ليکلو او نوښتي قابل نه وي او له لويه سره د اوداسه د وچولو لپاره جوړ شوی وي، لکه اوس چي په لويو ښارونو کي رواج لري، بايد ووايم چي په دې ډول کاغذ اودس وچول پروا نه لري.

(جدید فقهي مسائل لومړۍ برخه صفحه ۲۲)

د جنازې د لمانځه په اوداسه سره بل لمونځ کول :

پوښتنه: که يوه سړي د جنازې د لمانځه لپاره اودس تازه کړ، آیا په هغه اوداسه باندي د نورو پنځه وختونو لمونځونه هم کولای شي او که نه؟

جواب: د جنازې د لمانځه لپاره که يې اودس تازه کړی و په دغه اوداسه باندي هر ډول فرض او نقل لمونځ کولای شي، تردې چي که يې د جنازې د لمانځه لپاره يا د سجده تلاوت لپاره تيمم وهلی و، ده ته روادي چي په دغه تيمم باندي فرض لمونځ وکړي لکه عالمگيري چي وايي: تيمم لصلوة الجنائزة او السجدة التلاوة اجزاء ان يصلی به المكتوبة بلاخلاف.

(عالمگيري جلد ۱ ص ۲۶)

د غسل په دوران کي د اوداسه ماتېدل:

پوښتنه: که يو سړي تر غسل کولو مخکي اودس تازه کړ، خو د غسل په دوران کي يې اودس مات شو، نو آیا د غسل کولو څخه وروسته به بل اودس تازه کوي او که په صرف غسل کولو سره لمونځ کولای شي؟

جواب: کوم سړی چي غسل وکړي، نو گویا ده اودس هم تازه کړ، ځکه چي په غسل کي خو د اوداسه ټوله ځايونه پرېولل کيږي، او که ته وايي چي په غسل کي خويې د سر مسحه نه ده کړې، نو هغه دی د سر د مسح پر ځای يې ټوله سر پرېولی دی، نو په دې سره دغه سړی لمونځ کولای شي ځکه چي جناب رسول الله ﷺ ويلي دي چي د غسل څخه وروسته اودس مه تازه کوئ، عن عائشة قالت، قال النبي ﷺ لا يتوضوء بعد الغسل.

(جامع الترمذی جلد ۱ صفحه ۳۰)

يعني حضرت بي بي عائشه رض وايي چي جناب رسول الله ﷺ تر غسل کولو وروسته اودس ته تازه کاوه.

په اوداسه کي د لږ وچ ځای پاته کېدل :

پوښتنه : که چيري د اوداسه يا غسل په دوران کي يو ځای وچ پاته شي، نو دوهم ځل اودس کول په کار دي او که به يوازې هغه وچ ځای لندوي؟

جواب : وروره، صرف هغه وچ ځای پرېولل کافي دی. مگر پر دغه وچ ځای د اوبو بهول ضروري دی، صرف لوندلاس پر تېرول کافي نه دی.

(کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۳۱۷)

پوښتنه : په اوداسه او يا غسل کي که يو پوره اندام او يا تر اندام لږ ځای په هره سره وچ پاته شي نو آيا يوازې د دغه وچ پاته شوي اندام باندې دغه وچ پاته شوي ځای پرېولل کافي دی او که به له سره غسل او يا اودس راڅرخوي او يا دغه حکم يوازې هغه وخت دی چي اندامونه لاندې وي او که تر وچېدلو وروسته هم همدا حکم دی؟

جواب : وروره، صرف وچ پاته شوی ځای پرېولل کافي دی، له سره اودس يا غسل راڅرخول نه غواړي، پاته شوه دا خبره چي دغه حکم د اندامونو د لوندوالي په وخت کي دی او که د وچوالي په وخت کي هم دی؟ بايد ووايم چي دغه حکم د اندامونو د لوندوالي او وچوالي په دواړو وختونو کي دی، سر دي چي که په غسل کي يې په هره سره د خولې او يا پزې پرېولل پاته شوله او لمونځ يې وکړ، وروسته ورپه ياد شول چي ما خو په غسل کي پزه او خوله نه دي پرېولي. نو به صرف خوله او پزه پرېولي او لمونځ به راڅرخوي لکه حلبي کبير چي په فرائض الغسل کي همدا سي وايي ولوتر کها ای ترک

المضمضة والاستنشاق او اللعنة من أي موضوع كان من البدن ناسياً فصلی ثم تذكّر ذلك يتمضمض او يستنشق او يغسل اللعنة ويعيد ماضی الخ.

(حلبي کبير صفحه ۵۰ طبع سهيل اکاډمي لاهور)

په پټرولو سره د کالو پرېول :

پوښتنه : آيا په پټرولو سره کالي پاکېدلای شي او که نه؟

جواب : د پټرولو د نورو فائدو سره سره يوه فائده دا هم ده چي په ځينو سيمو کي ځيني جامې په پټرولو سره پرېولل کيږي لکه زموږ په سيمه کي چي لونگياني په پټرولو سره پرېولل کيږي، دا چي په پټرولو سره د جامې پاکي لاسته راتلای شي او که نه، نو لومړی بايد ووايم چي نجاست پر دوه ډوله دی. يو قسم نجاست حکمي دی چي په سترگو ته ليدل کيږي، صرف شريعت يې ناپاک بولي لکه د اوداسه ماتېدلو په صورت کي د ټوله بدن ناپاکي، که څه هم چي پر مخ او لاسونو خو يې په ظاهره نجاست نسته، مگر د شريعت له نظره يې پرېولل فرض دي، او د جنابت يې اودسي هم په نجاست حکمي کي شمار ده، نو بايد ووايم چي د دا ډول نجاست چي حکمي نجاست نومېږي د ليري کولو لپاره د اوبو استعمال يا تيمم ضروري دی.

د اوبو پر ځای ددې په ډول د يو بل شي استعمال لکه د ميوو څخه د نښتېرل شويو وېو يا داسي نورو شیانو استعمال کافي نه دی لکه فقهاء چي وايي لَا يَجُوزُ الْوُضُوءُ بِمَاءِ الْفَوَاكِهِ وَلَا بِمَاءِ عَصْرِ مِنَ الشَّجَرِ.

(خلاصة الفتاوى جلد ۱ صفحه ۹)

يعني د مېوو په اوبو او يا د درختو څخه په نېستېزل شويو اوبو اودس تازه کول نه دي روا

بل هغه ډول نجاست دی چې محسوسېږي اوليدل کيږي لکه بولي، چکر، وينه او داسي نور..... ددغو شيانو د ليري کولو لپاره هر هغه پاک شي کافي دی چې نرم او بهېدونکی وي لکه سرکه او د گل گلابو اوبه لکه هدایه چې فرمايي وَيَجُوزُ تَطْهِيرُهَا بِالْمَاءِ وَبِكُلِّ مَانِعٍ طَاهِرٍ يُمَكِّنُ إِزَالَتَهَا بِه كَالْخَلِّ وَمَاءِ الْوَرْدِ . (هدایه جلد ۱ صفحه ۵۴)

يعني ددغه ډول نجاست پاکوالی په اوبو سره روا دی او بل په هر هغه پای او ترم شي سره روا دی چې د نجاست ليري کېدل په هغه شي سره امکان ولري لکه سرکه او د گل گلابو اوبه.

نو ددغو اصولو څخه دا خبره څرگنديږي چې په پټرولو سره اودس او غسل روانه دی، مگر د جامو پرېول او د هر هغه نجاست ليري کول چې په سترگو ليدل کيږي او محسوسېږي روا دی ځکه چې ددغه ډول نجاست د ليري کولو لپاره اوبه ضروري نه دي، بلکې هر پاک بهېدونکی شي کافي دی.

د مسواک اندازه څومره په کار ده ؟

سوال: د مسواک اندازه بايد څومره وي ؟

جواب: په درمختار کي راغلي دي چې مسواک د يوې لوېشتي په اندازه مستحب دی. مگر ټسکاره خبره ده چې دې لره کومه اندازه نشته، په هر څومره اندازه چې تاسي غاښونه پاکولای شواي بس همدومره کافي دی، مگر علماوو

مسواک په شروع کي د يوې لوېشتي په اندازه خوښ کړی دی. فقط. يعني مسواک د يوې لوېشتي څخه کم پروا نه لري، مگر د يوې لوېشتي څخه زیات ښه نه دی

آيا د ښځو لپاره هم مسواک سنت دی ؟

پوښتنه: آيا ښځو لره هم د تارينه وو په شان مسواک سنت دی ؟

جواب: هوا وروره فتاوی یوسفیه لیکي چې د ښځو لپاره هم مسواک سنت دی، مگر که چيري د دوی اوري نازکي وي او د مسواک برداشت يې نه شواي درلودای، نو بيا ورته په کار دی چې دنداسه استعمال کړي، ځکه چې دنداسه هم د مسواک قائم مقام جوړيږي، دا په هغه وخت کي چې د مسواک

په نيت سره يې استعمال کړي. (فتاوی یوسفیه جلد ۲ صفحه ۳۴) او يا دي نرم برش استعمالوي، ځکه چې برش هم د مسواک قائم مقام دی لکه درمختار چې وايي وعند فقده او فقد اسنانه تقوم الخرقه او الخشبة او الاصبع مقامه. (الدرالمختار مع ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۱۵)

آيا د مسواک پر ځای کریم او برس استعمالول روا

دي او که نه ؟

پوښتنه: آيا د مسواک پر ځای د برس او کریم په استعمالولو سره هم ثواب لاسته راتلای شي او که نه يعني سنت په آداء کېدای شي او که نه ؟

جواب: هواد برس او کريمو استعمال روادی، ځکه چي د مسواک اصلي مطلب د خولي او غاښونو پاکېدل دي لکه د دغو شيانو د نه موجودوالي په صورت کي چي مسواک گوتته هم کفايت کوي لکه فقه سنه چي وايي:

وَأَنَّ كَانَتِ السُّنَّةُ تَخْصِيلُ بِكُلِّ مَا يَزِيلُ صَفْرَةَ الْأَسْنَانِ فَيَنْظِفُ الْقَمَّ كَالْفَرْشَةِ وَنَحْوَهَا. (فقه السنه جلد ۱ صفحه ۴۲)

او همدارنگه درمختار ليکي: وعند فقده او فقد اسنانه تقوم الخرقه او الخشعة او الاصبع مقامه. (الدرالمختار مع ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۱۵)

د اوداسه وروسته تر لمانځه مخکي او يا په مگر خېدلو او راگر خېدلو کي لکه نن سبا چي د ډېرو خلکو عادت دی، مسواک وهل څنگه دي؟

پوښتنه: يو وخت زه د خپل يو دوست سره د سعودي عربستان مرکز رياض ته تللی وم، هلته يو مسجد ته د لمانځه لپاره ولاړو. که گورو ځيني خلک په صفونو کي ناست دي او مسواک وهي، بيا امام راغي جماعت ودرېد، تر جماعت وروسته ما پوښتنه وکړه چي آيا دا ډول مسواک وهل روا دی او که نه؟ د مسجد امام صاحب راته وويل چي دا د جناب رسول الله ﷺ حديث دی چي تر لمانځه مخکي مسواک وهي، آيا ددغه امام خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره دغه امام صاحب چي تاسي ته د کوم حديث حواله درکړې ده

هغه حديث دادی: لولا ان اشق على امتي لامرهم بالسواک عند کل صلوۃ. يعني که ما دا اندېښنه نه درلودای چي زما امت به په تکليف او مشقت کي ولوېږي، نو دهر لمانځه پر وخت به مي د مسواک حکم ورته کولای ددغه حديث روايت کوونکي د الفاظو په رانقلولو کي اختلاف لري، ځيني حضراتو "عند کل صلوۃ" الفاظ رانقل کړي دي او ځينو بيا ددې پر ځای "عند کل وضوء" الفاظ رانقل کړي دي

(صحيح بخاري شريف جلد ۲ صفحه ۲۵۹)

يعني جناب رسول الله ﷺ وايي چي که ما دا اندېښنه نه درلودای چي زما امت به په تکليف او مشقت کي ولوېږي، نو ما به د هر اوداسه پر وخت د مسواک وهلو حکم ورته کولای.

د دغو دواړو الفاظو په وړاندي د حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد، د حديث مطلب دا ر وزي چي په دې حديث شريف کي د هر لمانځه څخه مخکي پراودس تازه کولو او د هر اوداسه په شروع کي د مسواک وهلو ترغيب ورکول شوی دی.

د هر لمانځه پر وخت د مسواک د حکم ورکولو څخه مقصود دادی چي د هر لمانځه د اوداسه په شروع کي بايد مسواک وهل شي، په دې حديث کي خاص د لمانځه څخه په مخکي وخت کي د مسواک وهلو ترغيب مقصود نه دی، که چيري يو څوک د لمانځه لپاره ولاړ وي او مسواک وهي نو ددې بېرته چي د مسواک وهلو په وجه يې د غاښونو څخه وينه راووزي چي په دې سره اودس

ماتيري، نو چي اودس يي مات شو لمونځ يي نه صحيح کيږي، ددې وجي حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله عليه فرمايلي دي چي د هر لمانځه تر اوداسه مخکي مسواک وهل سنت دي، د عين لمانځه پر وخت مسواک نه شي وهل کېدای بله خبره داده چي د مسواک وهلو مطلب د خولې نظافت او صفائي ده او دغه مقصود هغه وخت لاسته راتلای شي، چي د اوداسه په وخت کي مسواک ووهل شي او هر وار په خوله باندې ښه اوبه ورغړول شي په دې ډول خوله ښه پاکېدلای شي، نو کوم څوک چي د لمانځه لپاره ولاړوي او يا پر لاري روان وي بې له اوبو مسواک وهي، نو ته فکر وکړه په دې صورت کي به د مسواک اصل مقصود چي د خولې پاکوالي او نظافت دی څنگه حاصل کړل شي، خودا چي تاسي په سعودي کي خلک ليدلي دي چي په مسجد کي تر لمانځه مخکي مسواک وهي ددې وجه دا کېدای شي چي د سعودي اکثره خلک د حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه مقلدين دي او د دوی په نزد د وينو په راوتلو سره اودس نه ماتيري، نو ځکه د لمانځه لپاره په درېدلو کي هم مسواک وهي او د حديث شريف څخه دغه مطلب اخلي.

(فتاوی يوسفیه جلد ۲ صفحه ۳۵)

د جماعت په وخت کي د اوداسه سنتونه پوره کول په کاردي او که جماعت ته تلل ؟

پوښتنه: که جماعت پر ختمېدو او يوه سري اودس تازه کاوه، نو که چيري دی د اوداسه سنتونه هم اداء کړي، نو جماعت ختميږي او که صرف د

اوداسه فرضونه اداء کړي مثلاً اندامونه يو يو وار پريولي او ولاړ شي پر جماعت ورسره درېدای شي نو آیا دغه سري به د اوداسه سنتونه پريږدي او که به د اوداسه سنتونه هم پر ځی کوي او لمونځ به بيا د ځانه سره يوازي کوي، کومه لاره غوره او ښه ده ؟

جواب: ددغه سري لپاره د اوداسه سنتونو پوره کول ضروري دي، که څه هم چي جماعت به ورڅخه تيريږي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۷۴)

د عذر په وجه په ولاړي اودس تازه کول :

پوښتنه: آیا په ولاړي اودس تازه کول روا دي په هغه وخت کي چي په ناستي تکليف ورته پيدا کيږي او يا څاڅکي ورغورځي او يا لکه دانن سبا چي دا نوی سيستم راوتلی دی چي په ولاړي اودس تازه کوي او د ناستي ځای نه وي ؟

جواب: که چيري په ناستي په اودس تازه کولو کي تکليف وي او يا څاڅکي ورغورځي او يا لکه ته چي وايي چي نن سبا دلته شينک سيستم رواج دی د ناستي ځای نشته، نو بيا په ولاړي اودس تازه کول پروا نه لري. (فتاوی يوسفیه جلد ۲ صفحه ۳۳)

ونوکانوته رنگ ناخون ورکول :

پوښتنه: آیا ونوکانوته رنگ ناخون ورکول روا دي او که نه، لکه نن سبا

جي ڊپري بنخي د بنايست لباره دغه کار کوي، حال دادی جي دا يو ډول پوښ دی جي ترڅو ورځو پوري باقي وي، يعني ترڅو ورځو پوري ونو کونوته بيخي اوبه نه شي رسېدای؟

جواب: نوکان د بدن يوه داسي برخه ده چي د اوداسه کولو په وخت کي يې پريولل ضروري دي، نو متاسي دي فکرو چي د يو واقعي ضرورت څخه ماسپوا داسي شي استعمالول چي بدن ته اوبه نه پريږدي، او د اوداسه په صحيح کېدلو کي مشکل راولي، روانه دي يعني اودس هغه وخت صحت پيدا کوي چي دغه شيان د نوکانو څخه ليري کړل شي، دا چي تن سبا ډپري بنخي رنگ ناخون استعمالوي، نو دا خو ښکاره خبره ده چي د ضرورت په وجه يې نه استعمالوي صرف د بنايست لپاره يې استعمالوي، نو د دوی لپاره ضروري ده چي د اوداسه کولو پر وخت دغه پالش چي رنگ ناخون نومېږي پاک کړي ترڅو چي ونوکانوته اوبه ورسېږي لکه فتاویٰ عالمگيري چي وايي *اَوَّلُ زَقِّ بَاصِلِ ظَفَرِهِ طِينٌ يَابِسٌ اَوْ رَطْبٌ لَمْ يَجُزْ*. يعني که چيري په اصل سوک پوري لنده يا وچه خټه موبښتي وي، نو پر دې باندي صرف د اوبو تېرېدل کافي نه دي (زه ابوالمختار په دې مسئله کي د نور تحقيق ضرورت وينم رما به نظر ددې قباس د غائبونو پر پوښ تر دې ښه راځي، خو صفحي وروسته د غائبونو د کېدلو او پوښ ورکولو بحث راروان دی، هلته هم ښه فکر وکړي).

د هغې بنخي اودس چي سرخي يا پوډر يې وهلي وي:

پوښتنه: که چيري بنخي پر مخ باندي سرخي يا پوډر او يا کریم وهلي

وي نو آب د اوداسه په وخت کي به لومړی ددغو شيانو څخه مخ پاکوي او که به ددغو شيانو سره پر مخ اوبه اچوي؟

جواب: که چيري په دغو ذکر شوو شيانو کي يو ناپاک شي نه وي ګډه شوی نو بيا د دوی وپاکېدلو ته ضرورت نشته، پر مخ دي اوبه واچوي او اودس دي تازه کړي. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۴۳)

ناپاکه اوبه په صاف او شفاف کولو سره نه پاکېږي:

پوښتنه: نن سبا ساينسدانانو داسي آله جوړه کړي ده چي د مردارو لښتيانو اوبه بالکل صافي او شفاقي جوړوي وروسته په ظاهره په دغو اوبو کي هيڅ خرابي نه معلومېږي، نو آیا دغه اوبه اوس هم مرداري بلل کېږي او که نه؟

جواب: وروره دغه اوبه صافي بلل کېږي، مگر پاکېږي نه، که تاسي فکر وکړي په صافو او په پاکو کي ډېر فرق شته

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۴۶)

که چيري د يو سري بادونه جاري وي، آیا د داسي

سري په خوب سره اودس ماتېږي او که نه؟

پوښتنه: که چيري د يو سري بادونه جاري وي، آیا د داسي سري په خوب سره اودس ماتېږي که نه؟

جواب: په دې کي دوه قوله راغلي دي خوف فتاویٰ شامي ويلي دي چي د

داسي سري خوب چي بادونه يې جاري وي د اودس ماتونکي نه دی

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۲۴)

په چارزانو خوب سره د اوداسه نه ماتېدل :

پوښتنه: آیا په چارزانو بيدېدلو سره اودس ماتېږي او که نه؟

جواب: نه وروره! په چارزانو بيدېدلو سره اودس نه ماتېږي لکه فتاوی عالمگیری چي وايي: و ان نام متربعالا ینقض الوضوء.

(فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۱)

په څه ډول خوب سره اودس ماتېږي؟

پوښتنه: که یو سړی په لمانځه کي په ولاړي بیده شو، نو اودس يې ماتېږي او که نه؟

جواب: که چیري یو سړی په لمانځه کي په ناستي یا ولاړي بیده شي، نو اودس يې نه ماتېږي، او که بڼځه په هغه ډول سجده کي بیده شي چي دې ته حکم سوی دی، نو په دې سره يې اودس ماتېږي.

پوښتنه: که یو سړی په ناستي بیده ؤ، خو چي د خوب څپه پر راغله نو دی غوڅار شو، نو آیا اودس يې مات دی او که نه؟

جواب: که یو سړی په ناستي بیده ؤ چي د خوب څپه پر راغله نو غوڅار شو، نو که د غوڅارېدلو سره دستي راوینس شو، اودس يې نه دی مات او که یو گړی وروسته راوینس شو، نو اودس يې مات دی او که په ناستي بیده ؤ او

سره زنگېدی، نو په دې سره يې هم اودس نه ماتېږي

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۸)

پوښتنه: په بې هوښۍ او لېونتوب سره اودس ماتېږي او که نه؟

جواب: هوا که پر یو چا بې هوښي راغله یا د لېونتوب یو څپه پر راغله او عقل يې زائل شو یا يې د نشې یو شی استعمال کړ، خو دومره نشه شو چي سم تلای نه شوای، پر لاري سره زنگېدی نو د دغه اودس هم مات دی

(درمختار جلد ۱ صفحه ۱۲۸)

د سترگو څخه رابهدونکي اوبه :

پوښتنه: که چیري د سترگو د درد په وخت کي د سترگو څخه اوبه راتویدلې، نو آیا په دې سره اودس ماتېږي او که نه؟

جواب: که چیري د سترگو د درد یا سوروالي په وخت کي د سترگو څخه اوبه راتویدلې نو په دې کي د فقهاؤ اختلاف دی ځيني وايي چي په دې سره اودس ماتېږي او ځيني بيا وايي چي نه ماتېږي علامه حصکفي رحمته الله عليه وايي چي اودس يې ماتېږي او همدارنگه مولانا مجيب الله ندوي رحمته الله عليه د خپل کتاب اسلامي فقهي د لومړي جلد په ۱۷۰ صفحه کي وايي چي اودس يې ماتېږي.

مگر ابن همام رحمته الله عليه چي د فتح القدیر مصنف دی هغه بيا وايي چي په دې صورت کي اودس نه ماتېږي، همدارنگه د مولانا رشید احمد گنگوہي رحمته الله عليه او مفتي عزيز الرحمن رحمته الله عليه هم همدارايه ده. همدارنگه علامه ابن عابدین شامي رحمته الله عليه

د ابن همام رحمته الله څخه نقل کړی دی چي په دې سره اودس نه ماتیري خو اودس کول مستحب دی، ابن همام رحمته الله د امام محمد رحمته الله د دغه لاندې قول څخه هم استدلال کړی دی: **إِذَا كَانَ فِي عَيْنِهِ رَمَدٌ وَتَسِيلُ الدَّمُوعُ مِنْهَا مَرَّةً بِالْوُضُوءِ لَوْ قُتِلَ كُلَّ صَلَاةٍ لَأَتَى أَخَافُ أَنْ يَكُونَ مَا يَسِيلُ مِنْهَا صَدِيدًا فَيَكُونُ صَاحِبَ الْعَذْرِ.** (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۷)

يعني د خوړ منو سترگو څخه چي اوبنکي بهیري نو د هر لمانځه د وخت لپاره ورته د اودس کولو حکم ورکول په کار دی، ځکه چي ماته دا اندېښنه ده چي د سترگو څخه بهېدونکي دغه اوبه، به د زخم اوبه وي، نو د دغې وجي څخه دی صاحب عذر وبلل شو.

ددې څخه دا معلومېږي چي امام محمد رحمته الله دغه ډول اودس ته مستحب او احتیاط مطابق ویلی دی، واجب یې نه دی بللی، پر دغه ځای د جدید فقهي مسائل نومي کتاب مصنف زیاتوي

لومړی باید موږ دې ته وگورو چي آیا دا واقعي د زخم اوبه دي يعني په سترگه کي زخم موجود دی او که نه؟ که چیري دا رشتيا هم د زخم اوبه وي او ډاکټر ورته ویلي وي چي هو دا د زخم اوبه دي نو بیا خو یقيني خبره ده چي اودس مات دی او که د زخم اوبه نه وي مثلاً که تاسي فکر کړی وي ډېر ځله چي په سترگه کي یوه کوچنۍ گرمکه پیدا شي نو سترگه ډېري اوبنکي کوي حال دای چي دغه گرمکه یا دانه خو دې اندازې ته نه ده رسېدلې چي اوبه دي خني راووزي، نو باید ووايم چي په دې ډول اوبو سره لکه ابن همام رحمته الله چي

ویلي دي اودس نه ماتیري.

د سترگو د خوړېدلو په وخت کي تر سترگو اوبه تلل، آیا دا د اوداسه ماتوونکي دي او که نه؟

پوښتنه: د فقهي په عامو کتابونو کي ر غلي دي چي که د سترگو د خوړېدلو په وخت کي تر سترگو اوبه ولاړي شي په دې سره اودس ماتیري آیا دا خبره صحیح ده او که نه؟

جواب: د دې پوښتني جواب مخته هم تېر شوی دی خو یو وار بیا زه وایم چي په دې سره اودس نه ماتیري، ځکه چي فتاوی دارالعلوم دیوبند هم د ډېر تحقیق کولو څخه وروسته لیکي چي دا ناقض وضوء نه دی او دا خبره یې د قواعد شرعيه وو موافق بللې ده او راجح یې ورته ویلي دي. فقط.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۷۶)

د بواسيرو د زخم څخه لوندوالی راوتل او کالي په لرل کېدل:

پوښتنه: د بواسيرو داني چي کله سره وچاودي او د زخم په ډول شي، او په دغه زخم کي دننه لوندوالی وي، مگر بهېدونکی نه وي، البته د ولاړي او ناستي په وخت کي کالي په لرل کيږي، نو آیا په دغه صورت کي په دې سره اودس ماتیري که نه، همدارنگه کالي په مرداریري او که نه؟

جواب: کوم لوندوالی چي د زخم څخه راووزي مگر ونه بهېږي يعني سائل

نه وي، په هغه سره اودس ته ماتيري لکه فقهاوو چي ويلي دي، او پاته دا پرستنه شوه چي آيا په دغه نجاست سره چي سائل او بهېدونکي نه وي کالي مرداريري او که نه، بايد ووايم چي دا يوه غټه فقهي قاعده ده چي فقهاوو ويلي ده: ماليس بحدث ليس بنجس.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۰)

يعني په هغه شي چي اودس ته ماتيري هغه مردان نه دي نو د کوم صورت په هکله چي تاسي پوښتنه کړې ده په هغه نه اودس ماتيري او نه کالي په مرداريري

**آيا په دې سره اودس ماتيري چي مېړه د خپلي
بنځي و فرج ته لاس ور وړي او يا خپل ذکر د بنځي
د فرج سره وموښلوي ؟**

پوښتنه: که مېړه د خپلي بنځي و فرج ته لاس ور وړي او يا يې خپل فرج د خپلي بنځي د فرج سره په داسي حالت کي وموښلاوه چي دواړه لڅ وي نو آيا په دې سره اودس ماتيري او که نه؟

جواب: وروره، ستاسي پوښتنه دوه اړخه لري.

لومړی اړخ دا دی: چي مېړه د خپلي بنځي و فرج ته لاس ور وړي، نو بايد ووايم چي په دې سره د يوه اودس لاهم نه ماتيري لکه ردالمحتار چي وايي لاينقضه مس ذکر الخ وامرأة وامرد (ايضا) (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۶)

دوهم اړخ دا دی: چي مېړه يې له پردې د بنځي د فرج سره خپل فرج وموښلوي، نو دا چي په دې سره اودس ماتيري او که نه، بايد ووايم چي دوه فرجونه په داسي صورت کي سره موښلېدل چي د دواړو په منځ کي هيڅ پرده او ټوکر نه وي، دا که د نارينه او د بنځي تر منځ وي او که د دوو بنځو تر منځ وي او که د دوو نارينه وو تر منځ وي په ټولو صورتونو کي اودس ماتيري، ځکه چي مباشرت فاحشه چي "بتماس الفرجين بلا حائل" وي د اوداسه ماتونکي دي. لکه درمختار چي وايي:

وينقضه خروج نجس الخ ومباشرة فاحشة بتماس الفرجين ولو بين المراتين والرجلين مع الانتشار للجانبين المباشر والمباشر ولو بلا عى المعتمد.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۶)

تر اوداسه وروسته استنجاء په يادېدل:

پوښتنه: که يوه سړي ته تر اودس تازه کولو وروسته ور په ياد شول چي غټه يا کوچنۍ استنجاء وهل په کار ده، وروسته دغه سړي را ولاړ شو استنجاء يې ووهله، اوس پوښتنه دا ده چي په دې صورت کي ددغه سړي مخکښ اودس له منځ ولاړ او که نه؟

جواب: وروره، په دې صورت کي ښه کار دا دی چي دغه سړي تر استنجاء وهلو وروسته يو وار بيا اودس تازه کړي، ددې لپاره چي د اختلاف څخه ووځي. (فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد ۱ صفحه ۸۲)

آيا په دې سره اودس ماتيري چي يو چاته شک ورپېداشي چي باد به مي پرې شوی وي او که نه ؟

پوښتنه: که يوه سړي ته د اودس تر تازه کولو وروسته شک ورپيدا شو چي باد به مي پرې شوی وي او که نه، نو آيا په دې سره اودس ماتيري او که نه؟

جواب: نه وروره په شک سره اودس نه ماتيري فقط .

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۰ او فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۸۳)

د مصنوعي اندامونو د اودس حکم :

پوښتنه: آيا مصنوعي اندامونه په اوداسه کي ایستل په کار دي او که نه؟

جواب: مصنوعي اندامونه پر دوه ډوله دي:

يو قسم هغه دي: چي بې له اړېشن کولو څخه امکان نه لري چي د بدن څخه دې راجلا شي ددا ډول مصنوعي اندام حکم د اصلي اندام د حکم په شان دی يعني په غسل کي پر دغه مصنوعي اندام اوبه تويول واجب دي همدا ډول که دغه مصنوعي اندام د اوداسه د اندامونو څخه وي، نو په اوداسه کي هم د دغه مصنوعي اندام پرېول واجب دي .

دوهم قسم هغه دي: چي دغه مصنوعي اندام په اسانۍ سره د بدنه

څخه راجلا کېدای شي، نو د غسل کولو پر وخت او که د اوداسه د اندامو څخه وي د اوداسه کولو پر وخت دغه مصنوعي اندام راجلا کول او اصلي برخي ته اوبه رسول ضروري دي (جدید فقهي مسائل لومړۍ برخه صفحه ۲۴)

پر پلستر باندي مسح کول :

د مجبوري په وخت کي پر پښو، لاسونو او يا داسي نورو ځايونو باندي د پلستر لگولو حکم د "جبيري" يعني پوندۍ په ډول دی، په اوداسه او په غسل کي پر دغوشيانو يعني پر پلستر او پوندۍ باندي مسح کول کافي ده، داهم ضروري نه ده چي پلستر دي خامخاد پاکۍ په حالت کي لگول شوی وي د حضرت علي (رض) لاس مات شو، پټۍ يې پروتړله، وروسته جناب رسول الله ﷺ پر دغه پټۍ باندي د مسح کولو حکم ورته وکړ، بله خبره داده چي دغه پټۍ څه ټاکلې موده هم نه لري يعني تر جوړېدلو پوري مسح پر کولای شي.

که چيري تر جوړېدلو مخکي دغه پټۍ په خپله د خلاصېدلو په وجه سره ولوېدله، نو دوهم ځل مسح کولو ته ضرورت نشته، مگر هو که چيري دغه ځای جوړ شوی و، نو دوهم ځل پرېولل يې ضروري دي، مثلاً د لمانځه کولو په دوران کي پلستر ولوېدی او حال دادي چي دغه ځای اوس جوړ شوی دی، نو لمونځ به پر دغه ځای پرېږدي او دوهم ځل به اودس تازه کوي او لمونځ به اداء کوي، لکه د مسح على الجبيرة حکم چي دی يعني د پلستر حکم د "مسح على الجبيرة" د حکم په ډول دی (جدید فقهي مسائل لومړۍ برخه صفحه ۲۵)

د غابونو په ویني کېدلو سره اودس ماتېدل :

پوښتنه: که یو سړی اودس درلود، خو په دې وخت کې یې غابونونه ویني شوه، نو آیا اودس یې مات دی او که نه؟

جواب: که چیرې دغه سړی د ویني خوند محسوس کړ، یا د ناوړو رنګ سوروالي ته مائل شي نو په دې صورت کې اودس ماتېږي او که داسې نه وي نو اودس نه ماتېږي. (فتاویٰ یوسفیه جلد ۲ صفحه ۳۷)

که چیرې پر زخم باندې په مسح کولو سره هم تکلیف راتلی څه به کوي؟

پوښتنه: که د یوه سړي پر بدن باندې یو ځای زخم وي او پر دغه ځای باندې د اوبو اچول تاوان لري نو دغه سړی به د اودس یا غسل کولو په وخت کې څه کوي؟

جواب: که چیرې پر بدن باندې یو ځای زخم وي او پر دغه ځای باندې د اوبو اچول تاوان لري، نو صرف پر دغه ځای مسح کول یا لاس تېرول کافي دی. که چیرې په دې سره هم و زخم ته تاوان رسېدی او یا په لاس تېرېدلو سره د دغه سړي ته سخت تکلیف رسېدی، نو بیا د لاس تېرولو او مسح کولو ته ضرورت نسته. صرف هغه پاته برخه پرېولل په کار دي

(فقه اسلامي جلد ۱ صفحه ۱۷۳)

د پزي تر ټکوهلو وروسته تر پزي د ویني د ټوټې راتویدل او یا ګوته پزي ته وړل او له په وینو لرل کېدل :

پوښتنه: که یوه سړی پزه سون کړه او د وینو ټوټې ورڅخه راتوی شوي آیا په دې سره اودس ماتېږي او که نه؟

جواب: که یو چا پزه سون کړه او د وینو ټوټې ورڅخه راتوی شوې، خو نرمه او بهېدونکې وینه پنه دغو ټوټو کې نه وه، نو په دې سره یې اودس نه ماتېږي. ځکه چې اودس هغه وخت ماتېږي چې نرمه وینه راووزي او وبهیري، نو که یو چا په پزه کې ګوته واچوله، وروسته چې یې ګوته بیرته راوايستل، که ګوري چې ګوته یې په وینو له سره ده، نو په دې سره یې اودس نه ماتېږي. (درمختار جلد ۱ صفحه ۱۱۹)

که یو څوک په قصده دانه کنېکاري او وینه ځني راووزي آیا په دې سره اودس مات دی او که نه؟

پوښتنه: که یو سړی په قصده دانه کنېکاري او وینه ځني راووزي آیا په دې سره یې اودس مات دی او که نه؟

جواب: که د زخم یا دانی څخه وینه یا بل شی پخپله نه وي راوتلې، بلکې قصداً دانه یا زخم کنېکاري، او وینه ځني راووزي، نو په دې سره اودس په

هغه شرط مات دی چي شاوخوا وبهیري. (درمختار جلد ۱ صفحه ۱۴۱)

د بنځي د تيو څخه اوبه راوتل :

که د بنځي د تيو څخه اوبه راووزي، درد هم ورسره وي، نو دغه اوبه هم مرداري دي او اودس يې هم په ماتیري، او که درد نه وي ورسره، نو مرداري نه دي او نه يې اودس په ماتیري. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۴)

سخت عورت ته لاس وروړل اودس نه ماتوي :

پوښتنه: آیا سخت عورت ته لاس وروړل ناقض وضوء دی او که نه. یعني یو څوک چي عورت ته لاس وروړي بیا به د لمانځه لپاره نوی اودس تازه کوي او که په هماغه اوداسه لمونځ صحیح دی؟

جواب: وروره! په دې صورت کي د توي اوداسه ضرورت نشته، په هماغه اوداسه لمونځ صحیح دی (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۸۶) ردالمحتار وایي چي عورت ته په لاس وروړلو سره اودس نه ماتیري، مگر د لاس پرېول مستحب دی: لا ینقضه من ذکر لکن یغسل یده ندبا.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۶)

د باد په پرېکېدلو سره استنجاء وهلوته ضرورت نشته

پوښتنه: د باد په پرېکېدلو سره اودس ماتیري، مگر استنجاء وهلوته ضرورت نشته ددې څه وجه ده؟

جواب: د باد د پرېکېدلو په صورت کي استنجاء ته په دې وجه ضرورت نشته چي په دې صورت کي بدن په نجاست نه دی لرل شوی، د باد وتل صرف حکمي نجاست منځ ته راوړي، دې ته حدث اصغر ویل کیږي، په دې صورت کي صرف اودس کافي دی (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۸۶) او همدارنگه درمختار لیکي

وقيل سببها الحدث الحکمیة وهو وصف شرعی بحل فی الاعضاء یزیل الطهارة. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۶)

په قهقهه یعني په زوره خندا سره ولي اودس ماتیري :

پوښتنه: داڅه وجه ده چي یو څوک په لمانځه کي وخاندی اودس یې ماتیري او که د لمانځه د باندي وخاندی اودس یې نه ماتیري. همدارنگه که د جنازې په لمانځه کي وخاندی لمونځ یې فاسد ږي. مگر اودس یې نه ماتیري ددې څه وجه ده او په دې کي څه حکمت دی؟

جواب: قیاس عقلي خو دادی چي په قهقهې سره باید بانکل اودس مات نه سي، لېکن د جناب رسول الله ﷺ څخه ثابت دي چي ده مبارک یو سړي ته د قهقهې په کولو سره د اوداسه و لمانځه دواړو راگر څولو حکم وفرمابه، نو ددې وجي پر مسلمان ددغه حکم منل فرض شول، که څه هم چي د انسان په ناقص فهم او کوچني فکر کي به ددې خبري حکمت نه راځي، لېکن داچي دا حکم د ظاهري قیاس خلاف دی نو ددې سببه پر کوم ځای چي دغه حکم وارد شوی دی صرف پر هماغه ځای به دغه حکم کولای شي پر نور وځایونود قهقهې

په کولو سره د اوداسه د ماتېدلو حکم نه شي کېدای که څه هم چې په هغه ځای کې به خندا کول ددی په نسبت ډېر بد کار وي لکه د جنازې په لمانځه کې خندا

د اصولو دا قاعده ده هغه حکم چې قیاسي نه وي، هغه به تر خپل ځای نه متجاوز کېږي یعنې تر هغه ځای چې خاص حکم پکښې شوی دی، بل شي ته به ددی حکم نه غزول کېږي لکه هدایه چې دا مسئله په دې ټکو سره را اخلې المعانی الناقضة للوضوء الخ القهقهة فی صلوة ذات رکوع وسجود والقیاس ایها لاتنقض الخ وبمثله یترک القیاس والاثر ورد فی صلوة مطلقة فیقتصر علیها. (الهدایه فصل فی نواقض الوضوء جلد ۱ صفحه ۳۵) فلا یعدی الی صلوة الجنائزة وسجدة التلاوة وصلوة الصبی الخ.

(حاشیه هدایه جلد ۱ صفحه ۳۶)

که د اوداسه یقین وي نو د شک په وجه سره اودس ضروري نه دی :

پوښتنه : یو سړي اودس درلودی. خو ولاړی د کور د باندې میداني ته د بازو او لوبو لاره، یو گړی یې هلته وځغستل، راوځغستل، بازی او ساتبری یې وکړ تر دې وروسته چې راغی کور ته، نو شک ور پیدا شو چې اودس به مې مات شوی وي او که نه، آیا ددغه سړي اودس مات دی او که نه یعنې بیا به اودس تازه کوي او که نه؟

جواب : وروره که د دغه سړي ښه په یادوي چې اودس مې درلودی خو شک یې په دې کې ؤ چې آیا اودس ښه مې د لوبو او بازیو په وخت کې مات شوی وي او که نه، نو په دې صورت کې د نوي اوداسه ضرورت نشته، خپل لمونځ دي وکړي اودس یې نه دی مات، په شک سره اودس نه ماتېږي ځکه چې فقهاء وایي چې په شک سره اودس نه ماتېږي، بلکې یقین معتبر دی، لکه درمختار چې لیکي ولوايقن بالطهارة وشک بالحدث او بالعکس اخذ بالیقین ولو تیقنهما وشک فی السابق فهو متطهر.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۲۷)

او همدارنگه دا د فقهي یوه قاعده ده چې یقین لایزول بالشک.

(الاشباه والنظائر مع شرح حموي صفحه ۷۵)

په پېچکاری باندې د اوداسه د ماتېدلو مسئله :

پوښتنه : آیا د پېچ کاری په لگولو سره اودس ماتېږي او که نه؟

جواب : وروره! پېچکاری پر دوه ډوله وېشل کېږي.

لومړی دا چې : که چیرې په پېچکاری سره وېش ته دوا وړدنه کړل شي، په دې سره اودس نه ماتېږي ځکه چې په دې سره خود دباندې څخه یو شی وېش ته ننوتی نو د دباندې څخه خود وېش ته په هېڅ شي ننوتلو سره اودس نه ماتېږي او که تاسې وایاست چې پېچکاری چې کله د بدنه راوړي نو یو څه وینه ضرور پر موبښتي وي، ددې خبرې په جواب کې باید ووايم چې دومره

اندازه وينه راوتل د اوداسه ماتونکي نه ده، ځکه چي دا خو دومره لږه اندازه وينه ده چي بهېدلای نه شي لکه فقهاؤ چي ويلي دي چي که چيري د بدنه څخه وينه راووزي، هغه وچه کړي که بيا راوتل هغه بيا وچه کړي، وروسته وگوري که د دغو وينو اندازه دومره لږ وي چي که وچه شوې نه وای. ددغه ځای څخه نه شوای بهېدلای، نو په دې سره اودس نه ماتيري لکه فتاوی عالمگيري چي وايي:

اِذَا خَرَجَ مِنَ الْجُرْحِ دَمٌ قَلِيلٌ فَمَسَحَهُ ثُمَّ خَرَجَ اَيْضًا وَمَسَحَهُ فَإِنْ كَانَ الدَّمُ بِحَالٍ لَوْ تَرَكَ مَاقَدَ مَسْحٍ عَنْهُ فَسَالَ انْتَقَضَ وَضُوئُهُ وَإِنْ كَانَ لَا يَسِيلُ لَا يَنْتَقِضُ وَضُوئُهُ. (فتاوی عالمگيري جلد ۱ صفحه ۶)

يعني که د زخم څخه لږ وينه راووزي، نو هغه وچه کړئ که بيا راووزي بيا يې وچه کړئ، اوس وگوري که دغه ټوله راوتلې وينه دومره اندازه وي چي که پر خپل ځای پرېښودل شوې وای او وچه شوې نه وای بهېدله، نو په دې صورت کې ددغه سړي اودس مات دی او که ستاسي فکر دا وایي چي که موږ نه وای وچه کړي، نه شوای بهېدای يعني دومره لږ وه چي ستاسي په فکر د بهېدلو نه وه، نو په هغه صورت کي بيا اودس نه ماتيري.

دوهم دا چي: که يې په پېچکاری سره وينه را ايستل مطلب وي، نو په دې سره يې اودس ماتيري لکه فقهاؤ چي ويلي دي چي که ژوره د چاوبنه دومره وزېږېسي چي ډکه شي نو که کوچنۍ وي اودس يې نه دی مات لکه غوماشه او که غټه وي نو يې اودس ماتيري، چي مثال يې د فقهي د اجزئيه ده

الْقُرَادُ إِذَا مَصَّ عَضُوَ إِنْسَانٍ فَاِمْتَلَأَ دَمًا إِنْ كَانَ صَغِيرًا لَا يَنْتَقِضُ وَضُوئُهُ كَمَا مَصَّتِ الذُّبَابُ أَوِ الْبُعُوضُ وَإِنْ كَانَ كَبِيرًا يَنْقُضُ، وَكَذَا الْعَلَقَةُ إِذَا مَصَّ عَضُوَ إِنْسَانٍ حَتَّى امْتَلَأَتْ مِنْ دَمِهِ انْتَقَضَ الْوَضُوءُ.

(فتاوی عالمگيري جلد ۱ صفحه ۶)

په څومره وينو سره کالي مرداريږي:

پوښتنه: په څومره وينو يا په څومره قې سره کالي مرداريږي؟

جواب: لومړی بايد دا خبره زده کړئ چي د کوم شي په وتلو سره چي اودس ماتيري هغه مردار دی، او د کوم شي په وتلو سره چي اودس نه ماتيري هغه شی مردار نه دی لکه فقهاؤ چي ويلي دي: ماليس بحدث ليس بنجس.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۳۰)

يعني په هغه شي چي اودس نه ماتيري، هغه مردار هم نه دی، نو که دومره وينه د زخم څخه راوتل چي ونه بهېدله، يا دومره قې يې وواهه چي په ډکه خوله نه و، نو بايد ووايم چي نه دغه اندازه وينه مرداره ده او نه دغه اندازه قې مردار دی، نو که په دې سره کالي ولړل شوه، پرېولل يې واجب نه دي.

او که د زخم څخه دومره وينه راوتل چي وبهېدله او يا يې په ډکه خوله قې وواهه نو بايد ووايم چي هم دغه وينه او هم دغه قې مردار دی او پرېمنځل يې واجب دي، نو که يې د ډکي خولې قې وهلو څخه وروسته ددې لپاره چي خوله

پرپولي پر لوتنه خوله کښېښودل، نو دغه لوبښی مردار پرې يعني بايد په دغه صورت کي په لپه سره اوبه راواخلي او خوله په پرپولي

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۵)

پوښتنه: که د يو سړي د زخم څخه لږ لږ وينه راوتله او ده پاکوله دې ته يې نه پرېښودل چي وبهيري آيا په دې سره اودس مات دی او که نه؟

جواب: که د زخم څخه لږ لږ وينه راوتله او سمدلاسه ده پاکوله، دې ته يې نه پرېښودل چي وبهيري، نو دغه سړی دې په خپل زړه کي فکر وکړي چي که مي دغه وينه پاکه کړي ته واي بهېدل، نو اودس يې مات دی او که دده په فکر سره دا وينه دومره نه وه چي بهېدلې دي واي، نو بيا يې نه اودس ماتيزي. او نه يې هغه ټوکر مردار پرې چي ده وينه په پاکه کړې ده، د کوچني د شيدو د قي وهلو هم همدا حکم دی، که په دکه خوله و مردار دی او که نه و مردار نه دی. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۲)

د اوداسه هېرېدل:

پوښتنه: که د يو سړي اودس تازه کول په ياد وي، خو دا يې ښه په ياد نه وي چي اودس مي مات شوی دی او که نه، نو څه به کوي؟

جواب: که د يو سړي اودس تازه کېدل په ياد وي خو دا يې ښه نه وي په ياد چي اودس مي مات شوی دی او که نه، نو بايد ووايم چي ددغه سړي اودس مات نه بلل کيږي لمونځ يې په صحيح کيږي، مگر ښه کار دادی چي بيرته

اودس تازه کړي. (درمختار جلد ۱ صفحه ۱۵۶)

په اوداسه کي دا شک ورپيدا کېدل چي فلانی اندام به مي پرپولي وي او که نه:

پوښتنه: که يو سړي نه شک ورپيداشي چي په اوداسه کي مي فلانی اندام پرپولي دی او که نه، نو څه به کوي؟

جواب: که د اوداسه په وخت کي شک ورپيداشي نو بايد هغه اندام پرپولي او که وروسته شک ورپيداشي نو هيڅ شک دي نه کوي اودس يې صحيح دی او که دا ورته يقين شوه چي د فلانی اندام پرپولل راڅخه پاته شوي دي، نو بيا دې پرپولي. (فتاوی شامي جلد ۱ صفحه ۱۵۵)

د غسل احکام

غسل د دوو مقصدونو لپاره کيږي یو د ثواب لاسته راوستلو لپاره مثلاً د جمعي یا اختر وټو لپاره غسل کول، او دوهم د ځينو ناپ کيانو دليري کولو لپاره، چي د غسل څخه ماسپوابل ډول نه شي ليري کېدلای.

د غسل معنی:

په لغت کي د ټوله بدن پرېولو ته غسل ويل کيږي، مگر په شريعت کي د ثواب حاصلولو لپاره په ځانگړې طريقه سره د ټوله بدن پرېولو ته غسل ويل کيږي.

د غسل فرضونه:

پوښتنه: د غسل فرضونه څو دي؟

د غسل فرضونه درې دي:

۱- دخولي پرېول ۲- دپزي پرېول ۳- دټوله بدن پرېول.

آيا په مذي کي چي سړی د بنځي سره بازي کوي

اولونډوالی محسوس کړي، غسل واجب دی او که نه؟

پوښتنه: آيا په مذي کي چي سړی د بنځي سره سات تېروي او لوندوالی محسوس کړي، غسل واجب دی او که نه؟

جواب: نه وروره! په مذي او په ودې په دواړو کي غسل نشته

آيا په غسل کي په خوله اوبه غرغړه کول فرض دي:

پوښتنه: آيا په غسل کي په خوله اوبه غرغړه کول فرض دي او که نه؟

جواب: نه وروره: په غسل کي غرغړه فرض نه ده، بلکي سنت ده، هغه هم چي روژه نه وي، ځکه چي په روژه کي غرغړه کول د درمختار په قول د فساد احتمال لري (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۰۷).

د غسل نیت:

پوښتنه: آيا په غسل کي نیت فرض دی او که نه؟

جواب: نه وروره: په غسل کي نیت فرض نه دی، ځکه چي که یو سړی د گرمۍ په وجه باران ته ودرېدی او ټول بدن یې لوند شو، خوله او پزه یې هم ورسره پرېولل، نو بس ددغه سړي غسل صحیح شو، او یا مثلاً یو سړی په نافهمۍ کي حوض ته ورولوېدی او ټول بدن یې لوند شو، بیا یې خوله او پزه هم پرېولل، بس غسل یې صحیح شو. (منية المصلي صفحه ۱۵)

په لڅ بدن او په ولاړي لمبېدل:

پوښتنه: آيا په لڅ بدن او په ولاړي لمبېدل روادي او که نه او بله پوښتنه داده چي آيا يوه بنځه د بلي بنځي په مخ کي په لڅ بدن لمبېدای شي او که نه؟

جواب: که چيري د تنهایی ځای وي چي هيڅوک یې نه ويښي، نو په لڅ بدن

سره لمبیدل پروانه لري، اونه دا فرق کوي چي په ولاړي لمبیزې او که په ناستي. مگر په ناسته لمبیدل ښه کار دی، پاته دا خبره شوه چي یوه ښځه د بلي ښځي په مخکي په لڅ بدن لمبیدل روادې او که نه، نو باید ووايم چي د تامه څخه تر څنگو پوري د بلي ښځي په مخکي هم د بدن ښکاره کول گناه ده اود بې غیرتۍ کار دی

(مراقی الفلاح صفحه ۵۷ اوفتاوی شامي جلد ۱ صفحه ۱۴۰)

که د یوې ناروغۍ په سبب په غسل کي پر سر باندي اوبه اچول تاوان کوي نو څه به کوي؟

پوښتنه: که د یو مرض په سبب پر سر باندي اوبه اچول تاوان کوي، نو دی به څه کوي؟

جواب: که د یو مرض په سبب پر سر باندي اوبه اچول تاوان کوي اودغه سړی سر پرېږدي نور بدن پرېولي، نو بیا هم غسل صحیح کیږي، مگر هر وخت چي ښه شي، نو سر دي پرېولي، د بیرته لمبیدلو ضرورت یې نشته.

(درمختار جلد ۱ صفحه ۱۵۹)

د غسل څخه لږ مخکي خوله پرېولل:

پوښتنه: که یو سړي ته احتلام ورپېښ سو یعنی شیطان خطا ایستی، نو وروسته دی راوړل سو په خوله یې اوبه ورغړولې، او د هغه وروسته یې ډوډی وخورل، او د ډوډی خورلو څخه وروسته یې غسل وکړ خو خوله یې په

غسل کي نه پرېولل، نو آیا ددغه سړي غسل صحیح شو، یعنی هغه د ډوډی مخکي چي یې خوله پرېولې ده هغه کافي شوه او که نه؟

جواب: هو، د ډوډی څخه مخکي چي یې خوله پرېولې ده هغه دده لپاره کافي شوه، یعنی که چیري د غسل په وخت کي دوهم ځل خوله پرې نه ولي نوڅه پروانه لري. (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۱)

په غسل کي څو واري د خولې او پزي پرېولل فرض دي:

پوښتنه: په غسل کي څو واري د خولې او پزي پرېولل فرض دي او بله پوښتنه داده چي آیا په خوله اوبه غرغړه کول فرض دي او که نه؟

جواب: یو یو ځل یې پرېولل فرض دي او درې واره سنت دي، پاته دا خبره شوه چي په غسل کي په خوله باندي اوبه غرغړه کول فرض دي او که نه، باید ووايم چي غرغړه کول سنت ده، هغه هم په هغه صورت کي چي روژه نه وي (فتاوی دارالعلوم جلد ۱ صفحه ۹۱)

په غسل کي د ښځي وربښتان:

پوښتنه: که ښځي کوڅۍ اودلي وي نو آیا خلاصول یې ضروري دي او که نه؟

جواب: نه وروره! که چیري ښځي کوڅۍ اودلي وي، نو د هغو خلاصول

ضروري نه دي، بلکي د ورېښتانو وېښخوته اوبه رسول کافي دي، يعني پر سر دي اوبه واچوي، او په لاسونو باندې دي سربښه وموږي چي د ورېښتانو وېښخوته اوبه ورسپري لکه هدايه چي وايي وليس على المرأة ان تنقض صفاتها في الغسل اذا بلغ الماء اصول الشعر. (هدايه جلد ۱ صفحه ۳۷).

يعني پر ښځي باندې دا نشته چي په غسل کي دي کوڅي خلاصي کړي په هغه صورت کي که د ورېښتانو وېښخوته اوبه وررسېدلې.

دغه حکم يوازي د ښځو لپاره دی. سړي که هر څومره غټ ورېښتان هم ولري او کوڅي يې اوډلي وي. خلاصوي به يې او ټولو ورېښتانو ته به اوبه رسوي او همدارنگه که ښځي کوڅي نه وي اوډلي يعني ورېښتان يې ايله وي لکه نن سبا چي اکثره رواج لري، نو په دې صورت کي ټوله ورېښتان لندول او د ورېښتانو وېښخوته اوبه رسول فرض دي.

(منية المصلي صفحه ۱۶ افتاءى دارالعلوم جلد ۱ صفحه ۹۴)

په پښو اولاسونو کي چاودې:

پوښتنه: که د يوسړي پښې اولاسونه چاودلي وي او په دغو چاودو کي يې غوړي يا وازگه ايښې وي، نو آيا پردې سربېره اوبه بهيول روادې او که نه؟

جواب: هو، روادې. (منية المصلي صفحه ۱۷)

دلېدلويه وخت کي په ډکه خوله غټ غوړپ کول:

پوښتنه: که يو سړى دلېدلويه وخت کي په خوله اوبه ونه رغړولې خو

په ډکه خوله سره يې غټ غوړپ وکړى، نو آيا غسل يې صحيح دی او که نه؟

جواب: هو صحيح دی، ځکه چي مطلب خو وټولي خولي ته اوبه رسول دي، فرق نه کوي که يې د پرېلولو پر طريقه وررسوي او که يې د څښلو په ډول وررسوي، خو په دې شرط چي دومره غټ غوړپ به کوي چي ټولي خولي ته اوبه ورسپري. (منية المصلي صفحه ۱۸)

پوښتنه: که يو سړى بدن په تيلو غوړ کړى ويا يې ورېښتان په تيلو غوړ کړي وه، نو د غسل په وخت کي بدن ښه نه لنډيږي اوبه دا غسي پر رغړي، نو آيا غسل يې صحيح دی او که نه؟

جواب: هو، دا هيڅ پروا نه لري، بس چي پر ټول بدن باندې يې اوبه واچولې غسل يې صحيح شو. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۶۰)

په يو حوض کي د مسلمانانو سره هندوان يو ځای لمبېدل:

پوښتنه: که په يو حوض کي د مسلمانانو سره هندوان يو ځای لمبيږي. او د هغوى د بدن او کالو څاڅکي د مسلمانانو پر بدنونو هم موبښلي، نو آيا په دغه صورت کي غسل صحيح کيږي او که نه؟

جواب: هو، وروره! په دغه صورت کي غسل صحيح دی، د ناپاکۍ وهم نه دی کول په کار فقط (فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد ۱ صفحه ۹۱).

او همدارنگه الاشباه والنظائر ليکي: اليقين لا يزول بالشك.

د غاښ يوه برخه لوېدل او بيرته تړل :

پوښتنه: که د يو سړي يو غاښ راوړلې، هغه يې بيرته راپورته کړي، بيرته يې په هغه ځای پوري په يوشمې وتری، نو ايا په دې صورت کې د دغه سړي غسل صحيح کېږي او که نه؟

جواب: هو صحيح کېږي، ښه غسل کې مضمضه کول کافي ده، د غاښونو وېځونو ته اوبه رسول مقصود او ضروري نه دي، او په کوم کار کې چې تکليف وي هغه شرعاً معاف دی. فقط.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۴)

آيا د غاښونو د ډکولو په صورت کې غسل صحيح

کېږي او که نه؟

پوښتنه: زما يو غاښ سوړی دی، په دې وجه سره زما غاښ درد کوي او خوله مې بدبو يې هم کوي، ما غوښتل چې به ډاکټر يې ډک کړم. مگر ځيني خلکو راته وويل چې ډاکارمه کوه، ځکه چې بيا دې غسل نه صحيح کېږي. د دغو خلکو دليل دا و چې په غسل کې د ټولي خولې پر ټولل فرض دي. نو داسې شی په خوله کې موبلول چې د هغه په وجه ولاندي ځای ته اوبه ونه رسېږي. د غسل د صحت لپاره ملاتړ دی، آيا د دغو خلکو دغه خبره صحيح ده؟

جواب: وروره د دغو خلکو رايه غلطه ده، ځکه چې د غاښونو تر ډکولو وروسته چې کوم مواد په غاښونو پوري وموښلي، د هغه حکم د پردې شي نه

دی، نو ځکه د غسل د صحيح کېدلو لپاره دا کار مانع نه دی، خو د دغو خلکو دا خبره چې په خوله کې داسې شی موبلول چې لاندي ځای ته يې اوبه وروڼه رسېږي د غسل د صحيح کېدلو لپاره مانع دی، د دوی دا خبره صحيح ده، مگر دا حکم هغه وخت دی چې د دغه شي ایستل بېله تکليفه امکان ولري، مگر کوم شی چې دا ډول موبلول شوی وي چې ایستل يې بېله تکليفه ممکن نه وي مثلاً غاښونو ته د سرو يا سپينو زرو داسې پوښ ورکول شوی وي چې په اسانۍ سره نه شي ایستل کېدای، نو د دغه پوښ ظاهري برخه د غاښونو حکم اخلي، يعني ظاهري برخې ته يې اوبه رسول کفايت کوي

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۳)

غاښونه ډکول يا مصنوعي غاښونه اېښودل:

پوښتنه: غاښونه ډکول، او يا غاښونو ته د سرو يا د سپينو زرو څخه پوښ ورکول روادې او که نه، ځکه چې فقهاؤ خو ويلي دي چې که چيرې د بدن پر يو ځای اوږه وموښلي او وچ شي او يا خټې او خيري پر موښتي وي چې د دوی په وجه سره ولاندي ځای ته اوبه نه رسېږي نو غسل يې نه صحيح کېږي

جواب: د غاښونو د يوې خرابۍ په سبب سره د سرو يا د سپينو زرو څخه پوښ ورکول روادې، او صرف د ښايست لپاره دا ډول پوښ ورکول مکروه دی خو دا چې د دغه پوښ سره غسل روادې او که نه، بايد ووايم چې و غاښونو ته د سرو زرو او يا سپينو زرو پوښ که د ضرورت په وجه ورکول شوی وي او که بې له ضرورته ورکول شوی وي په دواړو صورتونو کې غسل روا دی ځکه

چي دغه پوښ د يو لازم جزء حيثيت لري، په خلاف د اوږو او خيرو چي هغه لازم جزء نه دی. (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۳۱۳)

پوښتنه: نن سبا ډېر خلک د سرو يا د سپينو زرو څخه غاښونه جوړوي او حال دادی چي د غسل پر وخت نه دغه غاښ را ايسته کېدای شي او نه بيا تر غاښ لاندې ځای ته اوبه ور رسېدای شي، نو آیا دغه کار شرعاً څه حکم لري؟

جواب: د ضرورت پر بناء دغه ډول غاښ لگول روا دی، مگر دغه ډول غاښ صرف د بنایست لپاره لگول مکروه دی. خو غسل په دواړو حالتونو کي صحیح دی، ځکه چي دغه مصنوعي غاښ تر لگولو وروسته د جسم حکم اخلي. (کفايت المفتي جلد ۲ صفحه ۳۱۵)

مصنوعي غاښونه اېښودل روادې او که نه:

پوښتنه: مصنوعي غاښونه اېښودل روادې او که نه؟

جواب: مصنوعي غاښونه پر دوه ډوله دي:

يو قسم هغه ډول غاښونه دي چي: داسي پاڅه ولگول شي چي په اسانۍ سره نه شي را ايستل کېدای.

او بل قسم هغه ډول غاښونه دي چي: د ضرورت پر وخت په اسانۍ سره را ايستل کېدای شي، لومړی ډول غاښونه خو لکه مخکي مو وويل د اصلي غاښونو حکم لري، صرف سربېرن غاښونو ته اوبه ور رسول په

اوداسه کي سنت او په غسل کي فرض دي يعني غاښ را ايستل او بېخ ته يې اوبه ور رسول ضروري نه دي، ردالمحتار وايي چي ددې خبري د جواز لپاره يو دليل دادی چي ځيني فقهاؤ پخپله هم دغه ډول غاښونه لگولي دي او هم يې و غاښونو ته د سرو يا د سپينو زرو پوښونه ور جوړ کړي دي او په دې سره يې د غاښونو د ټينگولو اجازه ورکړې ده. (ردالمحتار جلد ۵ صفحه ۳۱۸)

پوښتنه: غاښ ته پوښ ورکول او يا غاښ ډکول خوبه د غسل لپاره مانع نه وي؟

جواب: غاښ ته د سرو زرو يا بل شي څخه پوښ ورکول او يا غاښ ډکول د غسل د صحيح کېدلو لپاره مانع نه دی، ځکه چي د غاښ دغه پوښ يا د غاښ د ډکولو وروسته کومه مساله چي د غاښونو سره موندل شوي ده، د هغه حکم د پردي شي نه دی، يعني ددې سره غسل صحيح دی ددې خبرو تفصيل مخته د خپلو حوالو سره يو ځای تېر شوی دی.

د جماع څخه وروسته بولي کول:

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چي د جماع څخه وروسته که بولي ونه کړل شي، نو غسل يې نه صحيح کېږي آیا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: دا خبره صحيح نه ده، دا يو غلط مشهور دی.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۴)

آیا صرف د سړي مني د ښځي په فرج کي په داخلېدلو سره پر ښځي باندي غسل واجبېږي که نه؟

پوښتنه: آیا صرف د سړي مني د ښځي په فرج کي په داخلېدلو سره پر ښځي باندي غسل واجبېږي او که نه يعني چي د پېچکاری په ذریعه یا په بله ذریعه د ښځي وفرج ته ورته ایستل شي؟

جواب: صرف د منیو په داخلېدلو سره پر ښځي غسل نه واجبېږي
(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۹)

د منیو بندول:

پوښتنه: داڅو ورځي کیږي چي ماته بد خوابي راته پېښه ده او دامې هم عادت شوي دي چي احتلام بندوم، ځيني وخت هېڅ څاڅکی هم راونه وزي او ځيني وخت بیا یو نیم څاڅکی راووزي، ځيني وخت ماته شک راولویږي چي څاڅکی په شهوت سره راووتی او ځيني وخت بیا په شهوت سره د نه راوتلو یقین وي، څاڅکی ډېر کوچنی وي او کله بیا غټ وي، ځيني وخت لا دام کیږي چي د احتلام بندولو څخه وروسته یو یا دوه څاڅکي بې له شهوته راووزي، نو آیا په دغو حالتونو کي غسل واجب دی او که نه؟

جواب: په کوم صورت کي چي د یوه یا نیم څاڅکي د راوتلو یقین وي په هغه صورت کي غسل واجبېږي او په کوم صورت کي چي هېڅ څاڅکی راونه وزي په دغه صورت کي بیا غسل نه واجبېږي او د احتلام د بندولو څخه

وروسته که بې له شهوته څاڅکی راووزي، نو امام ابویوسف رحمته الله علیه په دغه صورت کي غسل واجب نه بولي مگر امام اعظم رحمته الله علیه ابوحنیفه رحمته الله علیه او امام محمد رحمته الله علیه بیا غسل واجب بولي او همدا خبره ډېره د احتیاط ورده. فقط

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۹)

په دې هکله د ردالمحتار عربي متن په دې ډول دی: وفرض الغسل عند خروج منی الخ منفصل عن مقره الخ بشهوة الخ لانه ليس بشرط عندهما خلافا للثاني ولذا قال وان لم يخرج من راس الذكر بها وشرطه ابو يوسف وبقوله يفتي الخ (درمختار) ولا سيما قد ذكر وان قوله قياس وقولها استحسان وانه الاحوط. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۸، ۱۴۹)

آیا د ښځو څخه د منیو وتل هم غسل واجبوي:

پوښتنه: که چیري د ښځو څخه د نارینه ؤ په ډول په شهوت سره مني وتل، نو آیا پر دوی باندي غسل واجب دی او که نه؟

جواب: هو واجب دی، لکه هدایه چي وايي:

الْمَعَانِي الْمَوْجِبَةُ لِلْغُسْلِ أَنْزَالُ الْمَنِيِّ عَلَى رَجِهِ الدَّفْقِ وَالشَّهْوَةِ مِنَ الرَّجُلِ وَالْمَرَأَةِ حَالَةَ النَّوْمِ وَالْيَقَظَةِ. (هدایه جلد ۱ صفحه ۱۳۷)

يعني اسباب د غسل واجبوونکي: وتل د مني دي پر طريقه د غورځېدلو او شهوت سره، دا که د سړي څخه وي او که د ښځي څخه، په حالت د خوب

کي وي او که د بيداري کي

که بنخوته احتلام ورپېښ شي، ايا غسل پر واجب دی او که نه ؟

پوښتنه: که بنخوته احتلام ورپېښ شي، ايا غسل پر واجب دی او که نه ؟

جواب: هو واجب دی، لکه هدایه چي وايي:

الْمَعْنَى الْمَوْجِبَةُ لِلْغَسْلِ أَنْزَالُ الْمَنِيِّ عَلَى وَجْهِ الدَّفْقِ وَالشَّهْوَةِ مِنَ الرَّجُلِ وَالْمَرَأَةِ حَالَةَ النَّوْمِ وَالْيَقَظَةِ. (هدایه جلد ۱ صفحه ۱۳۷)

يعني اسباب د غسل واجب وونکي: وتل د مني دي پر طريقه د غورځېدلو او شهوت سره، دا که د سري څخه وي او که د بنخي څخه، په حالت د خوب کي وي او که د بيداري کي

د غسل کولو څخه وروسته د منيو راوتل:

پوښتنه: که چيري د چا مني رقيق وي او هغه د بولو کولو څخه وروسته غسل وکړي او بيا نور بقيه مني راووزي، نو بيا به غسل کوي او که نه ؟

جواب: به دې باره کي ردالمحتار ليکلي دي چي د بولو کولو څخه وروسته که چيري انتشار باقي وي او ددغه انتشار په حالت کي باقي مني راووزي، نو غسل دوهم ځل بيا لازم دی او که چيري انتشار پاته نه و، نو غسل واجب نه

دی او د غسل د واجبېدو لپاره انفصال بشهوت يعني په شهوت سره راجلا کېدل شرط دي که څه هم چي وتل يې په شهوت سره نه وي، خو د ضرورت په ځايونو کي خروج بشهوت يعني په شهوت سره پر وتلو باندي فتواده کوم چي د امام ابو يوسف رحمه الله قول دی، نو ماسېوا د ضرورت څخه پر انفصال بشهوت يعني په شهوت سره پر راجلا کېدلو باندي فتواده لکه ردالمحتار چي د لومړي جلد په ۱۴۹ صفحه کي وايي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۰۱)

سرينا که اوبه راوتل:

پوښتنه: آيا پر سريناکو اوبه راوتلو باندي غسل واجب دی او که نه ؟

جواب: د سريناکو اوبه راوتلو سره غسل نه واجبېږي. فقط لکه ردالمختار چي وايي چي نه د مذي او نه د ودي پر راوتلو غسل شته، بلکي ددغو شيانو په راوتلو سره صرف اودس مات دی، عربي متن يې په دې ډول دی: لا (ای لايفرض الغسل) عند مذي او ودي بل الوضوء ومنه ومن البول جميعا على الظاهر.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۵۳)

د نابالغي انجلی سره پر زنا کولو باندي غسل:

پوښتنه: که يو چا ديو نابالغي انجلی سره زنا وکړل، نو آيا پر دغي نابالغي انجلی باندي غسل واجب دی او که نه ؟

جواب: پر نابالغه باندې غسل فرض نه دی خو غسل کول ښه کار دی
(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۰۱)

د خوب څخه وروسته لوندوالی لیدل او یقین درلودل چې دا مني نه دي:

پوښتنه: که یو سړی د خوبه څخه راپورته شو، که گوري چې پر ذکر باندې یې لوندوالی ولیدی خو ده ته دایقین و چې احتلام نه دی راته پیښ شوی، یا یې احتلام یعنې د شیطان خطا ایستل نه وي په یاد، او دا د مذي لوندوالی دی، او حال دادی چې پر بدن او کالو باندې یې د مني هیش اثر هم نشته، نو آیا په دغه صورت کې غسل واجب دی او که نه؟

جواب: په دغه صورت کې غسل نه دی واجب، په منیة کې هم د دغه صورت ته مطلقاً غسل واجب نه دی ویل شوي لکه څنگه چې بې په دې عبارت ان کان ذکره منتشر قبل النوم سره یې تفصیل کړی دی، به کوم صورت کې چې یې د غسل وجوب فرمایلی دی هغه وجوب یې احتیاطاً فرمایلی دی. (غنیة المستملی صفحه ۴۱)

په خوب کې د یوې ښځې سره جماع کول، مگر نه انزال بدل:

پوښتنه: یو سړی په خوب کې د یوې ښځې سره جماع وکړه، خو انزال

شوی لا نه و چې راوینس سو، نو کله چې یې بولي کولې، که گوري چې د بولو څخه مخکې یو څو نرم سپین څاڅکي د ذکر څخه راتوی شول، نو آیا پر دغه سړي غسل واجب دی او که نه؟ او بله پوښتنه داده چې یو سړی ته سرعت انزال ورپېښ دی، نو دی چې څه وخت په خوب یا په وینه کې یو فکر وهي، نو ده ذکر منتشر کیږي او یو څو نرم سپین څاڅکي ځنې راتویږي، نو آیا په دغو حالتو کې غسل واجب دی او که نه؟

جواب: ښکاره خبره ده چې په دغو حالاتو کې چې کومې سپینې اوبه راوتلي دي هغه مذي دي لکه ردالمحتار چې د مذي تعریف په دې ډول کړی دی ماء رقيق ابيض يخرج عند الشهوة. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۵۳)

یعنې مذي نرمې اوسپینې اوبه دي چې د شهوت په وخت کې راوړي نوله دې سببه پر دغه سړي باندې غسل واجب نه دی، خو که احتیاطاً یې وکړي ښه خبره ده، ځکه چې ردالمحتار وایي چې نه په مذي کې غسل شته او نه په ودي کې. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۳).

د مجبوري په وخت کې په لڅ بدن غسل کول:

پوښتنه: په بهشتي گوهر کې راغلي دي چې که چیرې پر یو چا باندې غسل فرض وي خو د پردې ځای نه وي نو په داسې حالت کې سړي ته د سړي په مخکې او ښځې ته د ښځې په مخکې غسل کول واجب دي آیا دا خبره صحیح ده؟

جواب: هو دا خبره صحیح ده ځکه چې ردالمحتار د لومړي جلد په ۱۴۳ صفحه

کي هم همداهول ليکلي دي

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحہ ۱۰۴)

آیا په خو واره جماع سره یو غسل واجبېږي؟

پوښتنه: آیا په خو واره جماع سره یو غسل واجبېږي او که نه یعني که یو سړی د شپې خو واره جماع وکړي او سهار صرف یو ځلي غسل وکړي آیا دا صحیح دی او که نه؟

جواب: هو، وروره په خو واره جماع کولو سره صرف یو ځل غسل واجبېږي ځکه چي حضرت انس رضی الله عنه د جناب رسول الله ﷺ فعل هم همداهول را اخیستی دی. (مشکوٰۃ شریف صفحہ ۴۹)

په غسل کې یو ځای په هېره سره پاته کېدل:

پوښتنه: که په هېره سره د یو سړی څخه یو ځای وچ پاته شو، یا د خولې یا پزي پرېولل پاته شوه، نو څه به کوي؟

جواب: وروره په دې صورت صرف د وچ پاته شوي ځای پرېولل کافي دي د سره څخه د غسل راڅلول نه غواړي، پاته شوه دا خبره چي دغه حکم د اندامونو د لوندوالي په وخت کې دی او که د وچوالي په وخت کې هم دی، باید ووايم چي دغه حکم په دواړو وختونو کې دی تر دې چي که د یو سړي په غسل کې د خولې پرېولل هیر شوي وي، راغلی یو لمونځ یې وکړی وروسته یې ورپه یاد شوه چي ماخوپه غسل کې خوله نه ده پرېولې نو ځي به صرف خوله

به پرېولي او لمونځ به بیرته راڅڅوي

(حلبی کبیر صفحہ ۵۰ او همدارنگه منية المصلي صفحہ ۱۸)

د جنابت څخه وروسته سمدلاسه حائضه کېدل:

پوښتنه: یو سړی د خپلي ښځې سره جماع وکړه، سهار که گوري ښځې ته حیض ورپېښ شوی دی، نو آیا پر دغې ښځې باندې د جنابت غسل فرض دی او که نه؟

جواب: نه، وروره پر دغې ښځې باندې د جنابت غسل فرض نه دی، خو څه وخت چي د حیضه څخه پاکه شول نو غسل دي وکړي

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحہ ۱۰۲)

همدارنگه ردالمحتار لیکي:

وفرض الغسل (الی قوله) عند انقطاع حیض ونفاس الخ ای يجب عنده (درمختار) ای عند تحقق الانقطاع ونحوه والمراد بعده.

(ردالمحتار ابحاث الفسل جلد ۱ صفحہ ۱۵۳)

الاجماع علی انه لا يجب الوضوء علی المحدث والغسل علی الجنب والحائض والنفساء قبل وجوب الصلوة او ارادة ما لا یحل الابه کذا فی البحررائق. (عالمگیری موجبات الفسل جلد ۱ صفحہ ۱۵)

د بولو کولو څخه مخکې سپینې اوبه راوتل :

پوښتنه: که چیرې د بولو کولو په دوران کې یو څو سپین څاڅکي هم راووتل، نو آیا په دې سره غسل واجبېږي او که نه؟

جواب: د بولو کولو په دوران کې د سپینو څاڅکو په راوتلو سره غسل نه واجبېږي، ځینې خلکو ته دا ناجوړې ورپېښه وي چې د بولو کولو څخه مخکې یا د بولو کولو څخه وروسته د شیدو په ډول سپین څاڅکي ځنې راتویږي. دې ته دې ویل کیږي، نو لکه مخته چې تاسې ته تېره شوه د دې په راوتلو سره غسل نه واجبېږي. (فتاویٰ یوسفیه جلد ۲ صفحه ۶۱)

د غسل او لمانځه کولو څخه وروسته مني راوتل :

پوښتنه: که د یوه سړي څخه د غسل کولو او لمانځه کولو څخه وروسته مني راووتل، نو آیا دوهم ځل غسل کول واجب دی او که نه؟

جواب: وروره! که چیرې د غسل کولو څخه وروسته بیده شوی وي، یا بې بولي کړی وي، یا شاوخوا ګرځېدلی وي، نو په دې صورت کې دوهم ځل غسل نه دی واجب، او که بې د دغو شیانو څخه مخکې غسل کړی وي یعنې د غسل کولو څخه مخکې نه شاوخوا ګرځېدلی وي، او نه یې بولي کړي وي او نه بیده شوی وي، یعنې د انزالېدلو څخه وروسته یې سمدستي غسل کړی وي او بیا بې لمونځ کړی وي، د لمانځه څخه وروسته څو څاڅکي مني ځینې راتوی شي، نو غسل به دوهم ځل بیا کوي، مګر د څاڅکو د راتویدلو مخکې چې یې کوم لمونځ کړی دی هغه یې صحیح شو (فتاویٰ یوسفیه جلد ۲ صفحه ۶۲)

د مني او مذي تر منځ فرق :

پوښتنه: د مني او مذي تر منځ څه فرق دی؟

جواب: مني خو د جماع کولو یا په خوب کې د احتلام کېدلو په سبب سره راوړي، او مذي چې کوم دي هغه خو د ښځې سره د بازی کولو، او یا د غلط فکر وهلو په وخت کې د اوبو په ډول د بولو د ځای څخه راوړي، باید ووايم چې د مني په راوتلو کې غسل ضروري دی او د مذي په راوتلو کې غسل نشته (اسلامي فقه جلد ۱ صفحه ۱۷۰)

ایا د جنابت په حالت کې په خلاف سره قرآن

شریف ته لاس وروړل روادي او که نه؟

جواب: هو، وروره! په خلاف سره جنوب سړي لره د قرآن شریف را اخیستل روادي لکه فقهاء چې وایي ولايجوز لهم ای للجنب والحائض والنفساء مس المصحف الا بغلافه وكذا كل ما فيه آية تامة من لوح او درهم ونحو ذلك لقوله تعالى لايمسه الا المطهرون. (غنية المستملي صفحه ۵۶)

په غسل کولو سره اودس هم کیږي :

پوښتنه: که چیرې یو سړي غسل وکړی وروسته لمونځ کول غواړي، نو آیا دغه غسل کافي دی او که به اودس تازه کوي؟

جواب: په غسل کولو سره اودس هم کیږي ځکه چې اصل شی خو غسل دی

خو داچي - الدين يسر - يعني د دين بناء پر اساني ده، نو ځكه لوی خدای ﷻ د خلکو د اساني لپاره اودس کافي بللی دی. که چیري د هر لمانځنه لپاره غسل فرض وای، نو ډېره مشكله به وای، ستاسي د سوال په جواب کي باید ووايم چي که یو سړی غسل وکړي نو اودس یې خود بخوده کيږي يعني د غسل وروسته اوداسه ته ضرورت نشته، تر څو چي بې اودسه شوی نه وي لکه د ترمذي دا حدیث مبارک چي دی:

عن عائشة (رض) قالت، قال النبي ﷺ: لا يتوضوء بعد الغسل.

(جامع الترمذي باب الوضوء بعد الغسل جلد ۱ صفحه ۳۰)

د جنابت په حالت کي خوړل او څښل روادي:

پوښتنه: د جنابت په حالت کي خوړل او څښل روادي او که نه؟

جواب: هو، وروړه! د جنابت په حالت کي خوراک او څښاک روا دی، خو ښه خبره داده چي لومړی اودس تازه کړل شي، بیا وروسته خوراک او څښاک وکړل شي. او که صرف لاسونه پرېولي او خوراک او څښاک وکړي داهم روا دي. مگر خلاف اولی دي (کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۱۳)

وفي الشامية: قال في الخلاصة اذا اراد الجنب ان ياكل فالمستحب له ان يغسل يديه ويتمضمض اه تامل وذكر في الحلية عن ابي داود وغيره، انه عليه الصلوة والسلام اذا اراد ان ياكل وهو جنب غسل كفيه وفي رواية مسلم يتوضا وضوءه للصلوة، (ردالمحتار باب الحيض جلد ۱ صفحه ۲۹۳)

که سړی د ښځي سره جماع وکړي پر دواړو غسل واجبېږي:

پوښتنه: که سړی د ښځي سره جماع وکړي، خو انزال نه شي نو آیا پر ښځي هم غسل واجب دی او که به یوازي سړی غسل کوي؟

جواب: هو، وروړه! که چیري د سړي د ذکر سر چي حشفه ورته ویل کيږي د ښځي په شرمگاه کي داخل شي، نو په دې صورت کي پر دواړو غسل واجبېږي دا فرق نه کوي که انزال شي او که نه، ځکه چي دا زموږ د علماوو مذهب دی چي پر فاعل او مفعول دواړو غسل واجبېږي که انزال شي او که نه، په هغه صورت کي چي د ذکر سرد مفعول په شرمگاه کي پټ شي لکه فتاوی عالمگیری چي وايي:

الایلاج فی احد السبیلین اذا توارت الحشفة یوجب الغسل علی الفاعل والمفعول به انزل اولم ينزل وهذا هو المذهب لعلمائنا.

(فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۵)

د جنوب سړي د لاس پاڅه شوي خواړه خوړل روادي او که نه؟

پوښتنه: که یو جنوب سړی مخکي تر غسل کولو یو شی پوخ کړ، نو آیا ددې خورک روادی او که نه؟

جواب: هغه څوک چي جنوب وي يعني د غسل حاجت ولري، هغه ته ناپاک

وبل کيدلای شي. مگر دا داسي ناپاکي نه ده چي دده پر بدن دي د ناپاکي احکام جاري کړل شي. بلکي دا ناپاکي حکماده، يعني په لمانځه کولو. مسجد ته به داخلیدلو او د قرآن شریف په تلاوت کولو کي، خو ناپاک دي يعني دغه ذکر شوي شبان نه شي کولای، مگر په خوړلو او څښلو کي. همدارنگه دده په لاس پاڅه شوي خواړه، دا هر څه پاک دي، خوړل يې بالکل روادي. (کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۱۸)

همدارنگه ردالمحتار ليکي ولايکره طبخها ولا استعمال مامسته من عجين او ماء ونحوهما. (ردالمحتار باب الحيض جلد ۱ صفحه ۲۹۲)

که يو کمزوره سپين ږيري سړی د غسل کولو په وجه پر خپلي ناجوړی بېرېدی څه به کوي :

پوښتنه: که چيري يو سپين ږيري کمزوره سړی د اوبو د استعمال څخه بېرېدی دا اندېښنه يې درلوده چي ناجوړي به مې سخته شي، نو آیا دده سړي لپاره روادي چي د غسل لپاره تیمم ووهي او که نه ؟

جواب: که چيري يو سپين ږيري کمزوره سړي ته دا بېره ورپيداوه چي که زه غسل وکړم ناجوړي به مې سخته شي، نو دده لپاره دا روادي چي د غسل پر ځای د غسل لپاره تیمم وکړي او اودس تازه کړي بيا وروسته لمونځ وکړي بيا دې د غارمې په وخت کي غسل وکړي (کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۱۹).

او همدارنگه عالمگیری ليکي: ويجوز التيمم اذا خاف الجنب اذا اغتسل

بالماء ان يقتله البرد او يمرضه. (فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۲۸)
يعني که چيري جنب سړی پر دې بېرېدی چي که زه غسل وکړم، نو به د ډېره یخه مړ شم او يا به ناروغه شم، نو دده لپاره روادي چي تیمم ووهي

د غسل خانې پر دېوالونو چي کوم څاڅکی لوېدلی وي په هغو سره په غسل کي کوم نقصان نه راځي :

پوښتنه: د غسل کولو په وخت کي چي کوم څاڅکی د غسل خانې پر دېوالونو باندې لوېدلی وي، په دې سره خو به په غسل کي کوم نقصان نه راځي ؟

جواب: نه، وروره! غسل صحيح کيږي هيڅ خرابي نه راځي، وهم کول نه دي په کار. فقط. (دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۵)

ځکه چي فقهاؤ ليکلي دي "المشقة تجلب التيسير"

بيايي ليکلي دي: واعلم ان اسباب التخفيف في العبادات وغيرها سبعة. په دوی کي يې شپږم سبب عُسر او عموم بلوی ياده کړی دی او د دې قسم په لاندې جزئياتو کي چي کوم امر قابل درگذردی په هغو کي يې د عُسل خانې دېوالونه هم ليکلي دي وکذا الحمام اذا اهريق فيه النجاسات فغرق حيطانها وکوتها وتقاطر منه. (الاشباه والنظائر صفحه ۹۸)

د غسل په وخت کي د اوبو څاڅکي که چيري په منگي کي ولويږي، د هغو اوبو څه حکم دی؟

پوښتنه: وروسته تر طهارت د مقام نجس او وروسته د اودس څخه چي د غسل کولو په وخت کي کوم څاڅکي د غسل د منگي په اوبو کي ولويږي، نو آیا په دې سره اوبه مرداريږي او که نه؟

جواب: په دې کي احتياط په کار دی، په لږ وډېرو څاڅکو سره اوبه نه مرداريږي لکه ردالمحتار چي وايي وعفی دم سمک الخ وانتضاح غسالة لاتظهر مواقع قطرها فی الاناء عضو (درمختار) وفي الفتح وماتر شش علی الغاسل من غسالة الميت مما لايمكنه الامتناع عنه مادام فی علاجه لاينجسه لعموم البلوی الخ. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۳۰۰)

د سړي ذکر د کالو سره يو ځای د بنځي په شرمگاه کي داخلېدل:

پوښتنه: که چيري د سړي حشفه يعني د ذکر سر د بنځي په مخصوص اندام کي داخل شي، په دې سره خو پر دواړو غسل فرض دی که مني راووزي او که نه، خو اوس پوښتنه داده که چيري دواړو کالي اغوستي وي اود سړي ذکر د بنځي په شرمگاه کي داخل شي، نو آیا په دې صورت کي هم پر دواړو غسل فرض دی او که نه؟

جواب: په دې صورت کي هم احتياط په دې کي دی چي سړي او ښځه دواړه غسل وکړي لکه ردالمحتار چي ليکي:

اولج الحشفة او قدرها ملفوفة بخرقة ان وجد لذة الجماع وجب الغسل والا، علی الاصح، والاحوط الرجوب (درمختار) ای وجوب الغسل فی الوجهين. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۵۲ - ۱۵۳)

د جماع څخه سمدستي وروسته غسل کول ضروري نه دی:

پوښتنه: بعضي حضرات تر جماع وروسته فوراً د غسل کولو حکم ورکوي، خو په دې کي د ناجوړي احتمال شته، آیا د شريعت حکم همداسي دی لکه دغه خلک چي وايي؟

جواب: وروره ښه کار خو دادی چي غسل ونه ځنډول شي (ځکه چي هېره اوداسي نور شيان پکښي راځي)، مگر که څه وځنډول شي هيڅ گناه نشته.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۹۸)

همدارنگه د مشکوة شريف دا مبارک حديث دی: عن ابن عمر رضي الله عنه قال ذکر عمر بن الخطاب رضي الله عنه رسول الله ﷺ انه تصيبه الجنابة من الليل فقال له رسول الله ﷺ توضأ واغسل ذکرک ثم نم. متفق عليه.

(مشکوة شريف صفحه ۴۹)

د غسل کولو صحيح طريقه :

پوښتنه: د غسل صحيح طريقه څه شی ده؟ دوهم داچي آیا د غسل څخه مخکي د اوداسه کول ضروري دي دريم داچي آیا د غسل کولو پر وخت پر زري ناف باندې يو ټوکر راپېچل يعني لنگ وهل ضروري دی او که نه؟ څلورم داچي د غسل کولو پر وخت کومه دُعا ويل په کار ده آیا پنځمه کلمه ويل په کار ده او که صرف درود ويل هم کافي دي؟

جواب: د غسل طريقه داده چي مخکي دي لاسونه پرېولي او استنجاء دي ووهي وروسته که چيري پر بدن يو ځای نجاست موبستی وي هغه دي پرېولي. بيا دي اودس تازه کړي. بيا دي بر ټوله بدن باندې اوبه واچوي اوښه دي و موري وروسته دي پر ټوله بدن درې واري اوبه وبهوي. وروسته په غسل کي درې شيان فرض دي:

- ۱- د خولي پرېولل.
- ۲- د پزي پرېولل.
- ۳- د ټوله بدن پرېولل.

که چيري د بدن يو ورېښته هم وچ پاته شو، غسل يې نه صحيح کيږي، او سړی نه باکيږي. د پزي او غوږونو سوربان لندول هم لازم دي، که نه نو غسل يې نه صحيح کيږي. همدارنگه که انگشتری يې په گوته وي او تنگه وي نو د هغې بندول يعني لاندي ځای ته يې اوبه رسول هم لازم دي، ځيني وختونه تر نوکانو لاندي اوږه موبستی وي. د هغو را ايسته کول هم ضروري دي. مطلب دادی چي پر ټوله بدن اوبه بهول او کوم شيان چي وېدن ته د اوبو په رسولو کي

منع دي د هغو ايسته کول ضروري دي، که نه نو غسل يې نه صحيح کيږي. د ښځو د سر ورېښتان که چيري کوڅی وي لکه پخوانيو ښځو چي به کولي، نو د کوڅيو خلاصول او ټوله ورېښتان لندول ضروري نه دي، بلکي د ورېښتانو تر بېخو پوري اوبه ور رسول کافي دي، مگر که چيري ورېښتان ايله وه يعني کوڅی نه وي لکه نن سبا چي رواج لري، نو په دې صورت کي بيا د ټولو ورېښتانو لندول ضروري دي.

ستاسي د دوهم سوال په جواب کي بايد ووايم چي تر غسل مخکي اودس تازه کول سنت دی. که چيري تر غسل مخکي اودس ونه کړل شي هم غسل صحيح کيږي.

دريم سوال داچي د غسل پر وخت پر زري ناف باندې يو ټوکر راپېچل يعني لنگ وهل ضروري دی او که نه؟ بايد ووايم چي نه. وروسته ضروري نه دی، مگر مستحب دی (دا په هغه وخت کي چي په چار دېوالي کي لمبيږي يعني څوک يې نه وښي او که په رود يا وياله کي لمبيږي نو بيا خود غورت پټول فرض دي).

ستاسي د څلورم سوال په جواب کي بايد ووايم چي د غسل په وخت کي هيڅ دُعا، کلمه او درود شريف ويل ضروري نه دي. بلکي که چيري پر بدن هيڅ جامه نه وه، نو په دې وخت کي خود دُعا، کلمه او يا درود شريف ويل بيخي روانه دي، ځکه چي په لڅ بدن د چپ پاته کېدلو حکم دی. په دې وخت کي کلمه ويل د ناخبرو او ناواقفه ښځو ايجاد دی.

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۴۹)

که چيري د غسل مخکي خوله او پزه پرېولل شي او
بيا په غسل کي پرې نه ولل شي نو آیا ددغه سري
غسل صحيح کيږي او که نه؟

پوښتنه: داڅو معلومه شوه چي په غسل کي درې شيان فرض دي
۱- د خولې پرېولل ۲- د پزي پرېولل ۳- د ټول بدن پرېولل او داهم معلومه
شوه چي تر غسل کولو مخکي اودس تازه کول سنت دي، خو اوس سوال ددي
که چيري يو سري تر غسل مخکي اودس تازه کړي او په اوداسه کي خوله او
پزه پرېولي، وروسته چي غسل کوي بيا خوله او پزه پرې نه ولي، دي فکر
وکړي چي په اوداسه کي څو مي خوله او پزه پرېولي ده اوس دوهم ځل د خولې
او پزي وپرېولو ته څه ضرورت دي، بس دغه سري د اوداسه تازه کولو څخه
وروسته سمدستي پر بدن اوبه واچوي او دوهم ځل خوله او پزه پرې نه ولي،
نو آیا ددغه سري غسل صحيح دي او که نه؟

جواب: هو، وروره چي تر غسل مخکي اودس تازه کړي او په اوداسه کي
خوله او پزه پرېولي، نو د اوداسه وروسته دوهم ځل د خولې او پزي وپرېولو
ته ضرورت نشته، غسل يې صحيح دي.

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۴۹)

د غسل په آخر کي د خولې او پزي ورپه يادېدل:

پوښتنه: که يو سري د جنابت څخه د پاکېدلو لپاره غسل کاوه، خو چي

ټول بدن يې پرېولي وروسته ورپه ياد شوه چي ماڅو خوله او پزه نه ده
پرېولي، نو يې خوله او پزه پرېولل، اوس سوال دادي چي آیا ددغه سري غسل
صحيح شو او که به يو وارييا پر ټول بدن اوبه اچوي؟

جواب: ددغه سري غسل صحيح شو، دوهم ځل د ټول بدن پرېوللو ته
ضرورت نشته، (ځکه چي دالزامي نه دي چي لومړی به خوله او پزه پرېولي
وروسته به بيا پر ټول بدن اوبه اچوي) (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۰)

په هغه ځای کي غسل کول چي غسل خانه او
مکان يعني د ضرورت ځای يو ځای جوړ شوی وي:

پوښتنه: نن سبا دايو قبشن جوړ شوی دي چي په کورونو کي غسل خانه
او مکان يو ځای وي يعني هم مکان وي او هم اوبه پکښي کي وي چي سري په
لمبيري، نو آیا په داسي ځای کي غسل کول روا دي او که نه؟

جواب: په کوم ځای کي چي غسل کيږي که هغه پاک وي او د ناپاک ځای
څخه مردار څاڅکي دده بدن ته نه راغورځي، نو په دې صورت کي خود غسل
دنه صحيح کېدلو په هکله هېڅ سوال نه پيدا کيږي او که دغه ځای مشکوک
وي، نو لومړی بايد اوبه پر وبهوي او پاک يې کړي، وروسته خپل غسل
وکړي. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۳)

د جنابت په حالت کي خوراک او خښاک کول او يا يو حيوان حلالول :

پوښتنه: د جنابت په حالت کي خوراک او خښاک کول او يا يو حيوان حلالول صحيح کيږي او که نه؟

جواب: هو. وروره د جنابت په حالت کي خوراک او خښاک کول او نور داسي کارونه کول چي طهارت پکښي شرط نه وي ټول روادې، مگر تر خوراک او خښاک مخکي استنجاء وهل او اودس تازه کول ښه کار دی. په صحيحينو کي د حضرت عائشې (رض) څخه په دې ډول روايت شوي دي: **كان النبي ﷺ اذا كان جنبا فاراد ان يأكل او ينام توضأ وضوءه للصلاة.** (مشکوٰۃ شريف صفحه ۴۹)

يعني څه وخت چي به جناب ﷺ د جنابت په حالت کي ؤ، نو چي په دې حالت کي به يې د خوراک او يا بيدېدلو اراده وکړه، نو لومړی به يې اودس تازه کاوه بيا به يې خوراک کاوه او يا به بيدېدی. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۵)

د جنابت په حالت کي روژه نيول :

پوښتنه: که چيري يو چاته د غسل کولو ضرورت ؤ يعني غسل پر واجب شوی ؤ خو سبا يې د روژې نيب ؤ، نو آيا دغه سړی به له غسل کولو يعني د جنابت په حالت کي پېشلمی کولای شي او که نه؟ او آيا د سبا روژه يې صحيح کيږي او که نه؟

جواب: دغه سړی بايد لاسونه او خوله پرېولي وروسته دي خپل پېشلمی وکړي او روژه دي ونيسي، غسل دي تر پېشلمی وروسته وکړي داڅه پروا نه لري، ځکه چي د جنابت په حالت کي خوراک او خښاک مکروه نه دی (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۵)

غسل نه کول د دفتري مشغوليت له عذره قابل قبول نه دی :

پوښتنه: که چيري پر يو سړي غسل واجب شوی وي، مگر غسل نه شي کولای، ځکه چي د دفتري ښوخته کيږي، نو په داسي صورت کي آيا دغه سړی د کار په دوران کي تیمم وهلاي شي او بيا لمونځ کولای شي او که نه؟ او که به تر هغو لمونځونه ځنډوي تر څو چي يې غسل نه وي کړی؟

جواب: په ښار کي د اوبو په موجود والي کي تیمم څه ډول کېدای شي؟ ځکه چي تیمم خود اوبو د نېستۍ په وجه کېدلای شي، او دا عذر چي د دفتر مي ناوخته کيږي، او هلته په دفتر کي هم غسل نه شي کولای معقول او د اورېدلو قابل نه دی او بله خبره داده چي غسل دومره ځنډول چي لمونځ ځيني قضاء شي حرام او سخته گناه ده (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۶)

په غسل يا اوداسه کي شک ورلوېدل او سودايي کېدل.

پوښتنه: زه چي غسل يا اودس تازه کوم، اوبه پر خپلواند امو نوبه وبېوم

خو چي غسل يا اودس تازه کړم، ډېر زيات شک راپيداشي چي داسي نه وي چي يو ورېښته دي وچ پاته شوی وي، نو اوس ددې يوه لاره راوېښه؟

جواب: محترمه وروره! خپل غسل او اودس د سنت مطابق کوه يعني درې واري پر خپلو اندامونو باندې اوبه بهوه، ددې وروسته هيڅ شک مه دراچوه چي يوځای به مي وچ پاته شوی وي، دا شیطاني وسوسې دي چي تاته درلوپړي ددې هيڅ پروا مه کوه. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۶)

دا زما ابوالمختار محمد عبدالرؤف حقير تجربه ده چي د داډول شیطاني وسوسو انجام ډېر تباه کوونکی وي. تر دې چي د ډېرو داسي خلکو څخه آخر لمونځونه او هر څه پاته شي او د شيطان په دام کي راگير شي

د جنابت په حالت کي د يو چا سره روغېر کول او د سلام جواب ورکول:

پوښتنه: د جنابت په حالت کي د يو چا سره يوځای کېدل، روغېر ورسره کول. د سلام جواب ورکول، يا پخپله سلام وراچول خوراک او څښاک کول روادي او که نه؟

جواب: هو، وروره! د جنابت په حالت کي دا ټوله شيان روادي.

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۷)

د زیرناف د ورېښتانو اندازه:

پوښتنه: د زیرناف د ورېښتانو اندازه څومره ده يعني څومره اندازه بايد

د زیرناف ورېښتان وخريل شي، او بله پوښتنه داده چي څومره وخت وروسته بايد د زیرناف ورېښتان وخريل شي؟

جواب: د نامه څخه نيولې تر ځنگونو پوري او د شرم گاه د مخ او شاطرف دواړو حصو شاوخوا څومره چي امکان ولري صفایي کول يې ضروري دي. هره هفته صفایي کول افضل او ښه کار دی، خو تر څلويښتو ورځو پوري پرېښوول يې رو دي. او تر څلويښتو ورځو زياته وقفه منع ده. يعني تر څلويښتو ورځو بايد بالکل ونه ځنډېږي، په څلويښتو ورځو کي دننه دننه بايد صفایي ضرور وکړل شي. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۸)

د سيني ورېښتان په چاره سره خريل:

پوښتنه: آیا د سيني ورېښتان په چاره سره صفا کول روادي او که نه؟

جواب: هو، وروره! روادي. (فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۸)

د جنابت په ورېښېدو سره روژه نه خرابېږي:

پوښتنه: که چيري په روژه کي يو سړی بیده شو خو په خوب کي احتلام ورته پېښ شو، نو آیا روژې ته يې تاوان رسېږي او که نه؟ او بل سوال دادی چي که جنب سړی ويو شي ته لاس وروړي، هغه شی خويه نه مردارېږي؟

جواب: چاته چي احتلام ورپېښ شي، نو غسل پر واجب دی، خو روژې ته يې تاوان نه رسېږي يعني روژه يې نه ماتېږي، او د دوهم سوال په جواب کي بايد ووايم، چي جنب سړی چي لاسونه پرېولي، نو بيا که يو شي ته لاس

نه دې صورت کي غسل واجب دي و که نه؟

جواب: د بولو په دوران کي د سپينو څاڅکو په راوتلو سره غسل واجب نه دی. بلکه ځيني خلک دا ناجوړي لري چي تر بولو مخکي او يا تر بولو وروسته د شيدو په ډول سپيني اوبه ځيني راوړي چي دغو سپينو اوبو نه دې ويل کيږي، ددغو سپينو اوبو په خارجېدلو سره غسل واجب نه دی

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۶۱۴)

فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۵۹

آيا د کوچني د پيدا کېدو وروسته سمه لاسه غسل فرض دی؟

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چي د ښځي کوچني پيدا شي بايد سمه ستي غسل وکړي. ځکه چې که غسل ونه کړي. نو ددې خوراک او څښاک ټوله حرام دي او ددې په لاس پاڅه شوي خواړه حرام دي؟

جواب: نه، وروسته تاسي چي څه اورېدلي دي غلط مو اورېدلي دي، دا یونی غلطې خبرې دي. نه سمه لاسه پر ښځي غسل واجب دی او نه ددې د لاس پاڅه شوي خواړه حرام دي. هغه ښځه چي په حض او ب په نفاس کي وي. ددې د لاس خواړه بالکل روادې. او سر کومه وڅښه چي دا پاڅه شوې نه وي. غسل پر واجب نه دی او دا خبره بيخي غلطه ده چي د کوچني تر سدا کېدو سمه لاسه وروسته غسل کول واجب دی. بلکه صحیح خبره داده څه وخت چي پې ويني بندي شي، نو هغه وخت غسل پر واجب دی

(فتاویٰ يوسفیه جلد ۲ صفحه ۶۰)

د بولو سره د سپينو څاڅکو په راوتلو سره غسل واجب

نه دی

پوښتنه: د بولو په دوران کي که چيري څو سپين څاڅکي راووزي. نو

پاكي اوناپاكي اوبه

پوښتنه: ايا اوبو ته د يو شي په لوبدلوسره اوبه ناپاكي بلل كيږي كه نه؟
جواب: الماء خلقه الله تعالى طاهرا و طهورا، اى مطهرا يعنى الله ﷻ اوبه "طاهر" يعنى پاكي او "طهور" يعنى پاكوونكي پيدا كړي دي لكه يتنجس اذا وقعت فيه النجاسة قليلا كان او كثيرا، مگر كله چي په دې كې لږ يا ډېر نجاست ولويږي. نو دغه اوبه ناپاكي بلل كيږي. ځكه چي جناب رسول الله ﷺ د اوبو د ساتلو حكم كړى دى، او داسي يې فرمايلي دي: لا يبولن أحدكم فى الماء الدائم الذى لا يجرى ثم يغتسل فيه.

(أخرجه البخارى عن أبى هريرة رضى الله عنه فى كتاب الوضوء)

وقال النبى ﷺ: إذا استيقظ أحدكم من نومه فلا يغمسن يده فى الإناء حتى يغسلها ثلاثا فإنه لا يدرى أين باتت يده.

(أخرجه المسلم عن أبى هريرة رضى الله عنه باب كراهية غمس المتوضى الخ)

پوښتنه: چي كله په حوض (تالاب) كې نجاست ولويږي، نو آيا د دغه حوض په اوبو اودس تازه كول د فقهاؤ په نزد روا دى او كه نه؟

جواب: وروره، كه چيري په كوچني حوض كې نجاست ولويږي، ټول حوض

مردار يږي، اودس او غسل نه دى په روا، مگر كه په غټ حوض كې نجاست ولويږي نو په هغه بل طرف چي نجاست نه دى پكښي لوبدلى اودس او غسل روا دى، دا چي غټ حوض كوم يو دى بايد ووايم چي غټ حوض يا تالاب هغه دى چي كله ددې حوض د يوې څوكي اوبه وښوړوي يعنى حركت وركړې د حوض د هغې بلي څوكي اوبه حركت نه كوي يعنى نه ښوړي، نو چي كله د دا ټول حوض په يوه څوكه كې نجاست ولويږي، ددغه حوض د بل طرف په اوبو غسل او اودس روا دى، دا ځكه چي فقهاء وايي چي په دې صورت كې ددغه طرف نجاست په ظاهره وهغه بل طرف ته نه شي رسېداى. دا په دې وجه چي هغه پاكي طرف ددغه طرف څخه چي نجاست پكښي لوبدلى دى ليري دى او كه چيري هغه بل طرف ته هم د نجاست اثر ورسېدى نو بيا خو هغه طرف هم بې له څه شكه مردار دى، ځكه چي اصل خبره د نجاست د اثر په ورسېدو كې ده.

التسهيل الضروري لمسائل القدوري د غټ حوض په هكله داسي ليكي

الغدير العظيم الذى لا يتحرك احد طرفيه بتحريك الطرف الاخر اذا وقعت فى أحد جانبيه نجاسة جاز الوضوء فيه من الجانب الآخر، لان الظاهر أن النجاسة لاتصل إلى الطرف الآخر، لبعده من الطرف الذى وقعت فيه النجاسة. (التسهيل الضروري جلد ۱ صفحه ۲۱)

ترجمه: غټ حوض هغه حوض ته ويل كيږي چي د يوه طرف په ښوړولو سره د حوض هغه بل طرف حركت نه كوي، څه وخت چي د حوض ددغو دوو طرفو څخه په يوه طرف كې نجاست ولويږي. د حوض په هغه بل طرف اودس

روا دی، څکه چي په ظاهره وهغه بل طرف ته نجاست نه رسيږي، دا په دې وجه چي هغه بل طرف د دغه طرف څخه چي نجاست پکښي لوېدلې دی ليري دی.

پوښتنه: په جاري اوبو کي چي نجاست ولوېږي د دې څه حکم دی؟

جواب: په داسي اوبو سره غسل او اودس دواړه روا دي ترڅو پوري چي په اوبو کي د نجاست اثر نه وي معلوم شوی، ځکه چي د اوبو د ښېدلو په صورت کي نجاست قرار نه نيسي يعني نه شي درېدای، بلکي اوبه يې له ځانه سره وړي لکه التسهيل الضروري چي وايي: جاز الوضوء والاغتسال منه اذا لم ير لها أثر في الماء لانها لا تستقر مع جريان الماء.

(التسهيل الضروري جلد ۱ صفحه ۲۱)

د غټ حوض په هکله مکمل تحقيق:

دا چي غټ حوض کوم دی اندازه يې څومره ده، په دې هکله صاحب د هدايي دا رازوايي: والغدير العظيم الذي لا يتحرك احد طرفيه بتحريك الطرف الآخر. (هداياه صلوٰه صفحه ۴۱)

ترجمه: غټ حوض هغه حوض ته ويل کيږي چي د يوه طرف په ښورولو سره يې بل طرف حرکت نه کوي.

اوس دلته سوال پيدا کيږي چي څه ډول تحريك معتبر دی. بايد روا چي په دې کښي اختلاف دی دغه اختلاف صاحب د هدايي څه دا ډول

بيانوي: عن ابي حنيفة انه يعتبر التحريك بالاغتسال وهو قول ابي يوسف وعنه التحريك باليد وعن محمد بالتوضي. (هداياه صلوٰه صفحه ۴۱)

يعني حضرت امام ابو يوسف رحمه الله د حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله څخه روايت کړی دی چي د حوض په تحريك کښي اعتبار غسل لره دې يعني چي په اوسط حرکت سره د حوض په يوه اړخ کښي که څوک غسل کوي بل اړخ د حوض نه ښوري همدغه غټ حوض دی او د امام ابو حنيفه رحمه الله څخه د امام ابي يوسف رحمه الله بل روايت دادی چي د لاس حرکت ته اعتبار دی: او د امام محمد رحمه الله څخه بيا روايت دی چي د اودس کوونکي د حرکت اعتبار دی د لومړي قول وجه صاحب د هدايي دا راز بيانوي: ان الحاجة اليه في

الخياض اشد منها الى التوضي. (هداياه صلوٰه صفحه ۴۱)

يعني په حوض کښي د اوداسه په نسبت د غسل زيات ضرورت دی څو ځکه د غسل تحريك معتبر دی.

خو علماوو د اساني لپاره دې لره اندازه ټاکلې ده چي اندازه يې هم د مختلفو اقوالو څخه ډکه ده مثلاً: علامه عيني رحمه الله د محمد بن سلمه رحمه الله قول اته په اته کښي را اخيستی دی او همدغه علامه عيني رحمه الله د ابو مطيع بلخي رحمه الله قول شل په شل کښي بيان کړی دی او صاحب د تاتارخانيي بيا د اکثرو مشايخ بلخ قول د پنځلس په پنځلس کښي را اخيستی دی، مگر صاحب د هدايي په صفحه نمبر ۴۲ کښي د لس په لس په ذراع کرياس سره اندازه ښوولې ده او پر همدې قول يې فتوی کړې ده: داد ابو سليمان جوزجاني رحمه الله اندازه ده. کوم چي دوی د امام محمد رحمه الله ديو حکايت څخه

را اخیستی ده ، فقیه ابواللیث رحمته الله ، عبدالله بن المبارك رحمته الله او عامو مشائخو د بلخ هم دا قول غوره گڼلی دی ، لکه چې په فتاوی قضی خان ، نوازل ، تاتارخانیه او داسې نورو کښې یې یادونه شوې ده .

داحی حوض باید خومره ژور وي باید ووايم چې په ظاهر الروایت کښې خو د ژورو نې کومه مفرره اندازه نسته ، مگر مولانا محمد حنیف گنگوہي دیوبندي رحمته الله د هدایې په شرح کښې تردغه بحث لاندې د شیخ زاهدی رحمته الله په حواله سره څه دا راز وایي : البته شیخ زاهدی په مجتبی کښې ددې په بابت څو اقوال ذکر کړي دي :

۱- شیخ بزدوي وایي ترڅو پوري چې د حوض اوبه تر بجلکو پوري نه وي نو دغه معتبر نه دی .

۲- باید تر یوې لويشتې کمي نه وي .

۳- باید تر یو گز کمي نه وي .

په تاتارخانیه کښې بیاد کتاب المعلی څخه رانقل شوي دي چې د حوض ژور والی د دوو گزو په اندازه په کار دی ، مگر صاحب د هدایې د حوض د ژور والي په هکله دا راز وایي :

والمعتبر فی العمق ان یکون بحال لا ینحسر بالاعتراف هو الصحيح .

(هدایه صلوٰة صفحه ۴۲)

یعني د ژور والي په هکله معتبره داده چې اوبه به دومره وي چې په لپه ډکولو سره مخکه نه ټسکاره کیږي او دا صحیح ده ، مولانا محمد حنیف گنگوہي دیوبندي رحمته الله د هدایې په شرح کې تردغه بحث لاندې دا راز

وايي : په غنیه کې راغلي دي چې د امام صاحب رحمته الله څخه د امام ابو یوسف رحمته الله روایت هم دا دی اوبه بنایه کښې راغلي دي چې فقیه ابو جعفر هندواني هم دغه غوره گڼلی دی ، په تاتارخانیه کښې د خلاصی څخه ددې تصحیح نقل ده او په ظهیریه کښې راغلي دي چې پر دې باندې فتوی ده مفتي اعظم محمد شفیع صاحب رحمته الله هم د اوبو د مساحت مسئله د

اخیستی ده او د اوزان شرعیه په ۲۴۰ صفحه کښې وایي چې معتمد قول د فقهاوو په نزد د اوبو د مساحت په اړوند د لس په لس په مسئله کښې ذراع کریاس معتبر دی او د دغه یوه کریاس گز صحیح او راجح اندازه ۲۴۰ ګوتي یا ۶۰ مټه ده او دغه اندازه د نن ورځي د انگریزي گز په حساب سره نیم گز یا ۱۸۰ ۱۸۰ انچه ده ؛ نو دا چې د حوض لس گزه موجود بدل شرط دي دا ۱۸۰ ۱۸۰ انچه چې په لس کښې ضرب شي ، نو ۱۸۰۰ انچه یا پنځه گزه یا ۱۵۰ فټه او یا څلور مېټره او اووه پنځوس سانتی او دوې ملی کیږي

ددې بحث خلاصه :

هغه حوض د روانو اوبو په حکم کې راځي چې لس په لس کې شرعي گزه وي یا په بل عبارت پنځه په پنځه کې انگریزي گزه وي چې په بل عبارت سره څلور مېټره او اووه پنځوس سانتی او دوې ملی کیږي .

د لس په لس کې مطلب دادی چې لس شرعي گزه به یې اوږدوالی او لس شرعي گزه به یې بر وي یا په بل عبارت پنځه انگریزي گزه به یې اوږدوالی او پنځه انگریزي گزه به یې بر وي او ژور والی یې باید د صاحب د هدایې په قول دومره وي چې په لپه ډکولو سره مخکه نه ټسکاره کیږي صاحب د هدایې همدا قول صحیح او معتبر بللی دی .

کوم حیوان چي اوبو ته ولویږي او هلته مړ شي اوبه په مردار پږي؟

پوښتنه: کوم حیوان چي اوبو ته ولویږي او هلته مړ شي اوبه په مردار پږي؟

جواب: د هغه حیوان په مرگ سره چي بهېدونکې وینه ولري اوبه ناپاکه بلل کیږي. دا فرق نه کوي که دغه حیوان غټ وي او که کوچنی، مگر د هغه حیوان په مرگ سره چي په اوبو کې ژوند کولای شي لکه ماهی، چونگینه او داسي نور... اوبه نه مردار پږي او نه د هغه حیوان په مرگ سره اوبه مردار پږي چي بهېدونکې وینه نه لري (لکه غوماشه، مچ، لږم او داسي نور...)،

(تسهیل الضروري جلد ۱ صفحه ۲۲)

په حوض کې د جنابت غسل کول:

پوښتنه: په حوض کې دننه د جنابت غسل، یا د حیض او نفاس غسل صحیح دی او که نه؟

جواب: هو، وروره! د لس په لس په حوض کې دغه ټوله شیان روا دي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۰۶)

د جنابت د غسل په وخت کې داوبو یو خو څاڅکي د لوبښي په منځ کې لوبدل:

پوښتنه: که چیري یو سړی د جنابت غسل کوي او یا ښځه د حیض او د نفاس غسل کوي او په دې وخت کې یو خو څاڅکي د لوبښي په منځ کې ولویږي آیا په دغه صورت کې د دغو اوبو څه حکم دی؟

جواب: وروره! دا هیڅ پرواه نه لري، اوبه پاکي دي لکه عالمگیری چي وایي: جنب اغتسل فانتضح من غسله شيء في اناؤه لم يفسد عليه الماء

(فتاوی عالمگیری مصری جلد ۱ صفحه ۲۲)

ځکه چي لږي مستعملي اوبه ډېري غیري مستعملي اوبه نه شي مستعملي گرځولای. (ردالمحتار باب المیاه جلد ۱ صفحه ۱۸۵ همدارنگه دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۰۶)

که چیري په اوبو کې ظاهري نجاست نه وي او اوبه لس په لس کې هم نه وي نو آیا دغه اوبه پاکي بلل کیږي او که نه

پوښتنه: که چیري په اوبو کې ظاهري نجاست نه وي او اوبه لس په لس کې هم نه وي او ژور والی یې هم زیات نه وي لکه په ځنگله کې چي کندي وي نو یا دغه اوبه پاکي بلل کیږي او که نه؟

جواب: هو، وروره دغه اوبه پاكي دي لکه درالمختار چي وايي لالو تعير بطول مکث فلو علم نته بنحاسة لم يجر ولو شک فالاصل الطهارة.

(الدرا المختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۷۱)

د اوبو د خوند، رنگ يا بوی د بدلېدلو په صورت کي داوبو پاکی اوناپاکی:

پوښتنه: که چيري د اوبو بوی، رنگ يا خوند بدل شو، نو آیا دغه اوبه پاكي دي او که نه؟

جواب: په نجاست سره که چيري د اوبو خوند يا بوی يا رنگ يا په دوی کي دوه شیان يا دری سره بې بدل شي، نو دغه اوبه ناپاكي بلل کيږي. ځکه چي عالمگیری وايي چي غت حوض د جاري اوبو په حکم کي دی. د نه مرداريزي. مگر په تغیر سره لکه چي وايي ان الغدير العظيم کالجاری لايتجس الا بالتغير من غير فصل هكذا فی فتح القدير.

(عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۶)

يا لکه درمختار چي وايي چي ډيري اوبه د درو صفتونو څخه د يوه صفت په بدلېدلو سره مرداريزي لکه چي وايي وبتغير احد او صافه من لون او طعم او ريح ينجس الكثير و اما القليل ينجس وان لم يتغير.

(الدرا المختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۷)

په کوم حوض کي چي کنده او به يو خای کيږي ايا هغه پاكي دي او که نه؟

پوښتنه: يو ډنډ ته باراني او نهري اوبه راځي او په ياران کي د ټوله ښار کنده وېه هم راځي، نو آیا به دغو اوبو سره کالي پرېول او اودس به تازه کول روادي او که نه؟

جواب: هو، وروره دغه اوبه پاكي دي اودس په تازه کول او کالي په پرېول صحيح دی فقط

لکه عالمگیری چي وايي چي غت حوض د جاري اوبو په حکم کي دی. دانه مرداريزي مگر په تغیر سره عربي منن يې په دې ډول دی

ان الغدير العظيم کالجاری لايتجس الا بالتغير

(فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۶)

په تالاب يا حوض کي د سپي لوېدل او مړ کېدل:

پوښتنه: په يو کچه تالاب کي چي ژور والی يې دوه يا درې فوټه کس دی. يو سپي ولوېدی او هلته مړ شو، څو ساعته په هغه تالاب کي پروت و، وروسته راوايستل شو، مگر وېر سپدی، نو اوس خلک د دغه تالاب اوبه نه اسنعملوي آیا دغه اوبه پاكي دي او که نه؟

جواب: وروره دغه تالاب چي تاسي يې ژور والی درې يا څلور فوټه باد کړی دی که چيري لس په لس کي وي يعني لس شرعي گزه يې اوږد والی او

لس سرعي گزه بي بروی، با په بل عبارت پنځه انگريزي گزه بي اوږد والی و پنځه انگريزي گزه بي بروی. نو به دغه کي د سپي د مرکېدلو او پرسېدلو په وجه به هغه وخت دغه حوض يا تالاب مرداريزي چي به دغه اوبو کي بي بروی راشي او يايي رنگ او خوند بدل شي، يعني دغه تالاب تر هغه وخته پوري به مرداريزي چي ددغه مړ شوي او پرسېدلي سپي په اوبو کي يا خوند نه وي راغلی او يا ددغو اوبو رنگ او بوی نه وي بدل شوی لکه درمختار جی و بي و کدا يجوز براكه کثير کذلک ای وقع فيه نجس لم ير اثر بحر (الی قوله) وفي النهر وانت خبير بان اعتبار العشر اضبط لاسيما في حق من لا رأي له. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۷۶)

د کلي په لوی ډنډه کي غليظي اوبه را تلل او هلته جمع کېدل:

پوښتنه: زموږ کلي ته تږدې يو ډنډ موجود دی، د باران پر وخت د ټوله کلي غليظي اوبه راځي او په دغه ډنډه کي سره يو ځای کېږي، خو دومره اوبه نه وي چي د ډنډه څخه دي راووزي او شاوخوا دي وبهيري، مگر هو دغه ډنډه ډیر غېږ دی. نو آیا ددغه ډنډه اوبه د جاري اوبو په حکم کي دي يعني به دغو اوبو باندې اودس او غسل روادی او که نه؟

جواب: هو، وروره دغه اوبه پاکي دي هم اودس په روا دی او هم غسل، ترڅو چي دغو اوبو د نجاست رنگ، بوی او يا خوند نه وي اخیستی لکه

درمختار چي وايي: وکذا يجوز براكه کثير کذلک ای وقع فيه نجس لم ير اثره. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۷۶)

د هغه حوض د اوبو حکم چي د گرمۍ په موسم کي وچ شي او خلک مرداري پکښي کوي او د ژمي په وخت کي بيرته د اوبو څخه ډک شي:

پوښتنه: زموږ په سيمه کي يو ډېر غټ تالاب دی چي د باران په موسم کي ډکېږي او د گرمۍ په موسم کي بيرته وچ شي. نو خلک پکښي بولي او مرداري کوي او هم د حيواناتو پچي پکښي لويږي، خوڅه وخت چي باران شي، نو د نورو ويالو څخه هم اوبه ورته راشي او تالاب ډک شي. خو په تالاب يعني حوض کي د نجاست هيڅ اثر نه معلومېږي اونه يي د اوبو يو صفت بدلېږي، نو آیا ددغه حوض اوبه پاکي دي او که نه، غسل او اودس په روا دی او که نه؟

جواب: په درمختار کي راغلي دي:

وکذا يجوز براكه کثير کذلک ای وقع فيه نجس لم ير اثره ولو في موضع وقوع المراءة الخ

او په ردالمحتار کي راغلي دي:

قوله وقع فيه نجس شمل مالهو كان النجس غالبا ولذا قال في الخلاصة

الماء النجس اذا دخل الحوض الكبير لا ينجس الحوض وان كان الماء النجس غالباً على ماء الحوض الخ. (ردالمحتار باب المياه جلد ۱ صفحه ۱۷۶)

او پر همدغه حای علامه شامي رحمته الله په آخره کي دغه حديث رانقل کړی دی ویشهدله ما فی سنن ابن ماجه عن جابر رضي الله عنه انتهیت الی غدیر فاذا فيه حمار میت فکفنا عنه حتی انتهی الینا رسول الله ﷺ فقال ان الماء لا ینجسه شیء فاستقینا واروینا وحملنا الخ (فتاوی شامي جلد ۱ صفحه ۱۷۶)

ددغو دلا تلو څخه وروسته فتاوی دارالعلوم دیوبند د لومړي جلد په ۱۱۱ صفحه کي داسي وايي:

ددغو روايتونو څخه معلومه شوه چي د ذکر شوي تالاب اوبه پاکي گنل په کار دي. او بايد ووايم چي اودس او غسل په دغه حوض باندي صحيح دی. اود اوبو په هکله لکه څنگه چي جناب رسول الله ﷺ اسانتياوي فرمايلي دي او فقهاؤ په دي کي د عموم بلوی لحاظ کړی دی او پراختيا يې فرمايلي ده. نو همدا ډول عمل په کار دی، پر خلکو باندي تنگي راوستل نه ده په کار، مگر دا بيا ستاسي خپل اختيار دی که احتياط کوی، نو ددغه حوض څخه کار مه اخلی، خو عموماً د مردارو اوبو حکم به نه پر کوی، که نه نو ټولو حوضونو ته به د ډکېدو څخه وروسته مردار ويل کيږي، او دا خو ښکاره خبره ده چي په دي کي څومره تکليفونه، زحمتونه او حرج شته، حال دادي چي الله ﷻ په سورة حج کي فرمايلي دي: ليس عليكم في الدين من حرج. فقط.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۱۲)

د مسجد تالاب ته شرمونکي لوبدل:

پوښتنه: زموږ د مسجد و تالاب ته شرمونکي لوبدلې وه او هلته مړه شوې وه، په دي هکله چاته معلومات نه و خلکو اودسونه او غسلونه په کول، خود دي درک هغه وخت ولگېدی، چي د ټانکي يا تالاب په اوبو کي بد بويي پيدا شول، نو آيا دغه اوبه پاکي دي او که نه او پله خبره داده چي هغو کسانو چي په دغو اوبو يې لمونځونه کړي دي، بيرته به لمونځ راگرځوي او که نه؟

جواب: که چيري شرمونکي کوچنی وي، نو ددي په لوبدلو او هلته په مړه کېدلو سره اوبه نه مردار يږي. ځکه چي په هغې کي بهېدونکې وينه نشته، لکه نن سبا چي عموماً په کورونو کي اوسېږي، نو ددغه ډول کوچنی شرمونکي په لوبدلو او مړه کېدلو سره اوبه نه مردار يږي، يعني د اوداسه او لمانځه و راگرځولو ته ضرورت نشته. فقط.

لکه حلبی کبير چي وايي: وموت مالمس له دم سائل لا ینجس الماء ولا غیر اذا وقع فيه فمات او مات ثم وقع فيه.

(غنية المستملي صفحه ۱۶۲)

پر عموم بلوی باندي فتوی او د هني اندازه:

پوښتنه: د عموم بلوی په وجه سره الماء ظهور لا ینجسه شیء باندي فتوی ورکول روا دي او که نه، او د عموم بلوی اندازه څومره ده؟

جواب: عموم بلوی وابتلاء عام ته ويل کيږي، چي ددي څخه ځان ساتل

سحب او مشکل دی او به هغه کي عامو خلکو ته تنگي او حرج واقع کېږي او دا هم يو فقهي قاعده ده چي: اليقين لا يزول بالشك.

(الاشباه والتضائير مع شرح حموي صفحه ۷۵)

يعني په شک سره يقين له منځه نه ځي، نو په مجرد احتمال او وهم سره او همدارنگه د شک په صورت کي د اوبو مرداري حکم نه دی ورکول په کار. او د عموم بلوی په وجه سره د مشکوة شريف د باب الميا د ۵۱ صفحه دا حديث چي الماء طهور لا ینجسه شینا معمول په جوړول روادی فقط

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱۱۳ صفحه ۱۱۳)

د هغو اوبو حکم چي چرس يا هیروین په کې

شوي وي:

پوښتنه: آیا په هغو اوبو کي چي بنگي، چرس، تمباکو، هیروین کې شوي وي په هغو اوبو اودس او غسل روادی او که نه؟

جواب: دغه شيان مردار نه دي، بلکي د دوی څکول حرام دي، او د تداوی به سبب له استعمال پي پرواده نه لري. دومره نه وي چي دی د مستی واندازي ته ورسوي لکه فتاوی شامي چي وايي:

ولم يقل احد بنجاسة البنج ونحوه. الخ.

(فتاوی شامي جلد ۳ صفحه ۱۶۶)

په اوبو کي پاک شي کېدل او پر اوبو غلبه کېدل:

پوښتنه: که چيري په مطلقو يعني خالصو اوبو کي يو پاک شي کېدل شي و پر اوبو باندې غالبه شي يعني رنگ او خوند يې بدل شي، نو آيا په دغو اوبو سره اودس روا دی او که نه؟

جواب: به اوبو کي که چيري يو پاک شي کېدل شي او اوبه مغلوبه شي او د وېو نوم له منځه ولاړ شي. يارنگ او خوند يې پاته نه شي، نو په دغو اوبو سره اودس روا نه دی.

ددې خبري تفصيل د ردالمحتار د لومړي جلد په ۱۶۷ او ۱۶۸ صفحو کي او همدارنگه د فتاوی دارالعلوم دیوبند د لومړي جلد په ۱۱۴ صفحه کي راغلی دی.

د هغه مردار تالاب حکم چي د باران په اوبو سره

ډک کړل شي:

پوښتنه: په يوه تالاب کي ناپاکي اوبه موجودي وي، خو څه وخت چي باران وشو او پاکي و به د لوړه ځايه څخه راغلي او ناپاکي اوبه چي د تالاب به کومه برخه کي موجودي وي هغه يې د هغې برخي څخه راوايستلي او د تالاب بلي څنډي ته يې بوتلي، بيا په کثرت سره تالاب د اوبو څخه ډک شو، مگر د اوبو يوه برخه لاهم د تالاب څخه دباندې ونه وتله، نو آيا دغه اوبه پاکي دي او که نه؟

جواب: هو، وروره دغه اوبه پاکی دي

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۱۵)

دهغه غت حوض حکم چي ناپاکی اوبه پکښي

واچول شي:

پوښتنه: یو حوض چي لس په لس کي و یعني لس شرعي گزه یې اوږدوالی او لس شرعي گزه یې برؤ، یا په بل عبارت پنځه انگریزی گزه یې اوږدوالی او پنځه انگریزی گزه یې برؤ، او د یوه لاس په اندازه یا ددې څخه زبتي اوبه پکښي موجودي وي، نو که چیري په دغه حالت کي د یو ناپاک څاه څخه اوبه راوايستل شي او دغه حوض په ډک کرل شي، نو آیا دغه اوبه پاکی دي او که نه؟ او بله پوښتنه داده چي که په دغه قیاس سره چي لس په لس کي حوض د دریاب په حکم کي دی، چي د نجس شي په ورلوږدلو سره نه مردار یې، عمل وکرل شي، نو څه پېښیږي؟

جواب: هو، وروره دغه اوبه پاکی دي.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۱۸)

او همدارنگه شرح وقایه وایي:

ولايماء راكد وقع فيه نجس الا اذا كان عشرة اذرع في عشرة اذرع ولا ينحسر ارضه بالغرف فحكمه حكم الماء الجاري.

(شرح وقایه جلد ۱ صفحه ۸۶)

یوه کوچنی په یوه کوچني حوض کي بولي وکړي:

پوښتنه: که چیري یو حوض د لس په لس څخه کم وي مگر ژور والی یې ډېر وي څلور یا پنځه لويشتي وي، نو که چیري په دغه حوض کي یوه کوچنی هلک بولي وکړي، یا یو بل نجاست ورولو یږي، نو آیا دغه حوض د احنافو د مذهب مطابق پاک دی او که نه؟

جواب: وروره لومړی خو باید دا خبره زده کړئ چي د کوچني هلک او لوی سړي نجاست فرق نه لري دواړه یوډول مردار دي، بله خبره داده چي د عشر فی عشر د روایت موافق کوم چي مختار د اصحاب متونو دی، مرجع عند اهل الترجیح کصاحب الهدایه وقاضی خان وغیره دی، نوموړی حوض چي د لس په لس څخه کم دی، د نجاست په ورلوږدلو سره مردار یږي. او ژور والي لره یې اعتبار نشته یعني صرف ژور والي ته یې اعتبار نشته لکه درمختار چي وایي: اذا المعتمد عدم اعتبار العمق.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۸۲)

همدارنگه په فتاویٰ دارالعلوم دیوبند کي دا ډول سوال راغلی دی چي که یو حوض لس په لس کي نه وي مثلاً اته شرعي گزه یې اوږد والی او اته شرعي گزه یې بروي، مگر ژور والی یې دومره ډېر وي چي که د دغه حوض اوبه اندازه کرل شي، نو د هغه حوض سره برابریږي چي لس په لس کي وي نو آیا ددې حکم د ډېرو اوبو دی او که نه؟

ددې سوال په جواب کي نوموړي فتاویٰ زیاتوي دمتاخرینو فقهاوود فتویٰ

موافق د حوض اوږدوالی او پر لس شرعي گزه کېدل ضروري دي. د سر ژوروالی يې کومه گټه نه رسوي. يعني ژوروالی يې که ډېر وي او که لږ هغه لږه اعتبار نسته. اوږدوالی او بر به يې تر لس شرعي گزه چي پنځه انگريزي گره کيږي کم نه وي (فتاوی دارالعلوم ديويند جلد ۱ صفحه ۱۱۹)

په کوچني حوض کي د کالو پرېولل :

پوښتنه : د کوم حوض اوږدوالی او بر چي عموماً درې گزه وي و ژوروالی يې تقريباً دوه گزه وي. ډېر ځله تردې لاهم کوچني حوضونه وي. په ځيني ځايونو کي بيا دوه حوضونه نژدې نژدې جوړ شوي وي، په يوه کي جامي پرېولي او په بل کي د صفايي په غرض سره اچول کيږي او نشتهېز کېږي. مگر داچي اکثره جامي مرداري وي او د هغې څاڅکي ولاړي شي په دوهم حوض کي ولويږي، ددې احتمال دی چي ټولي اوبه دي شرعاً مرداري شي، نو آيا په دغه حوض سره جامي پاکيږي او که نه؟

جواب : د احنافو د مذهب موافق هغه حوض چي د لس په لس څخه کم وي په نجاست ورلوېدلو سره مرداريږي، نو له دې وجي د احنافو د مذهب موافق په کوم کوچني حوض کي چي جامي پرېولل شي. نو په دې سره جامي نه پاکيږي. مگر د عموم بلوی او د احتراز د نه ممکن والي په صورت کي د حضرت امام مالک رحمه الله او داسي نورو د مذهب په وړاندي د طهارت فتوی ورکول کېدای شي. لکه د اوبو په اړوند چي ډېر ځله د حضرت امام مالک رحمه الله د مذهب موافق عمل کيږي (فتاوی ديويند جلد ۱ صفحه ۱۱۹)

او همدارنگه ردالمحتار ليکي:

اما القليل فينجس وان لم يتغير خلافا لمالك (درمختار) فان ماهو قليل عندنا لا ينجس عنده مالم يتغير والقليل ماتغير والكثير بخلافه.
(ردالمحتار باب المياہ جلد ۱ صفحه ۱۷۱)

د هغه حوض حکم چي سر يې بند وي :

پوښتنه : که چيري حوض لس په لس کي وي او سر يې پټ سوی وي. مگر په منځ کي يې لږ ځای خلاص وي، نو آيا ددغه حوض په اوبو اودس تازه کول صحيح دی او که نه؟ او که چيري په دا ډول حوض کي نجاست ولويږي نو بيا په دې سره اودس صحيح کيږي او که نه؟

جواب : هو، وروره ددغه حوض په اوبو سره اودس صحيح کيږي، او که چيري د حوض چت د اوبو سره موبتي نه وي، نو د نجاست په ورلوېدلو سره به دغه اوبه نه مرداريږي او اودس به په صحيح کيږي، ترڅو چي د نجاست اثر نه وي پکښي ښکاره شوی يعني خوند، رنگ او بوی يې نه وي بدل شوی

(فتاوی دارالعلوم ديويند جلد ۱ صفحه ۱۱۸)

همدارنگه ردالمحتار ليکي

و کذا يجوز براكه كثير كذلك ای وقع فيه نجس لم يراثره (درمختار)
ای من طعم او لون او ريح. (ردالمحتار باب المياہ جلد ۱ صفحه ۷۶)

د څاه مسئلې

په څاه کې د جنوب سړي لمبېدل :

پوښتنه: که چیرې وڅاه ته یو جنوب سړی ورکېسته شي او هلته ولمبېږي، او یا د څاه پر غاړه کښیني او ولمبېږي او څاه ته یې څاڅکي لویږي ددې څه حکم دی؟

جواب: وروره په لومړي صورت کې د څاه اوبه طاهري غیر مطهري دی یعنې مستعملي اوبه دي چې پخپله پاکي دي، مگر بل شی نه په پاکيږي. لکه ردالمحتار چې وايي

فَعَلِمَ أَنَّ الْمَذْهَبَ الْمُخْتَارَ هَذِهِ الْمَسْئَلَةُ أَنَّ الرَّجُلَ طَاهِرٌ وَالْمَاءُ طَاهِرٌ غَيْرَ ظَهْوَرِ الْخ: (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۸۷)

او پاته دا خبره شوه چې د څاڅکو په ورلوېدلو سره د څاه حکم څه ډول دی باید ووايم چې د څاڅکو په ورلوېدلو سره د څاه اوبه نه مردارېږي، ځکه چې دا حرمستعملي اوبه دي. مرداري خونه دي فقط (فتاویٰ عالمگیری جلد ۱ صفحه ۲۲- او فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۰)

وڅاه ته د حرامو مرغانو مرداري لوېدل :

پوښتنه: که چیرې وڅاه ته د حرامو مرغانو مرداري ولویږي لکه د تیوس، کارغه او د اسی نورو... نو آیا به دې سره د څاه اوبه مردارېږي که نه؟
جواب: وروره د څاه په باره کې فقهاوو لیکلي دي چې د حرامو مرغانو مرداري وڅاه ته په لوېدلو سره څاه نه مردارېږي لتعذر صونها عنه. یعنې ددې څخه ځان ساتل مشکل دي. فقط. (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۱- او همدارنگه ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۲۰۳)

که مشرک د څاه څخه اوبه راوايستلی :

پوښتنه: که چیرې مشرک د مسلمانانو د څاه څخه په خپل لوبښي باندې اوبه راوايستلې نو آیا څاه پاک دی او که مردار، ځکه چې ځیني خلک وايي چې که یې په هغه سلواغه سره چې پر څاه پرته ده اوبه راوايستلې پرواه ته لري او که یې پخپل لوبښي سره راوايستلې څاه مردار دی آیا دا خبره صحیح ده او که نه؟ نو که چیرې څاه پاک وي نو د "أثْمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ" به څه معنی وي؟

جواب: که هندو یعنې مشرک د مسلمانانو د څاه څخه په پخپل لوبښي اوبه راوکاږي او که یې د څاه په مخصوصه سلواغه باندې راوکاږه په ډواړو صورتونو کې څاه نه مردارېږي، څاه پاک دی هېڅ وهم ته دی کول په کار الله ﷻ فرمایلي دي وما جعل علیکم فی الدین من حرج او همدارنگه الله ﷻ

فرمايلي دي وانزلنا من السماء ماءً طهوراً. (سورة الفرقان آيت ۴۸)
او همدارنگه جناب رسول الله ﷺ فرمايلي دي الماء طهور او همدارنگه د
فقهی په کتابونو کي راغلي دي چي په شک سره یقین له منځه نه ځي. نو
اسل طهارت د اوبو په دڅه شېهي او وهم په وجه نه زائل کيږي. فقط.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۲)

او پاته دا خبره شوه چي د انما المشرکون نجس څه معنی ده؟ نو باید
ووايم چي ددی څخه د دوی د عقیدې نجاست مراد دی. ځکه چي فقهاء بردي
خبره اتفاق لري چي د مشرکانو بدنونه پاک دي لکه تفسیر خازن چي ليکي
اراده بهذه النجاسة نجاسة الحكمی لا نجاسة العين سموا نجسا علی الذم
لان الفقهاء اتفقوا علی طهارة ابدانهم الخ.

(تفسیر خازن جلد ۱ صفحه ۲۱۵)

په حرامو پیسو سره د کښل شوي څاه حکم:

پوښتنه: یوې ښځې په حرامه گټه باندې یو څاه جوړ کړی. دغه څاه یې
زموږ د مسجد سره نژدې جوړ کړی. اوس یو ملا وایي چي ددغه څاه څخه اوبه
چښل او اودس به تازه کول روانه دي آیا دغه خبره صحیح ده او که نه؟

جواب: وروسته ددغه ملا خبره صحیح نه ده، په دغو اوبو سره هم اودس
روادی او هم په دغه اوداسه سره لمونځ روادی، ځکه چي (الماء طهور) حدیث
ویل شوی دی فقط. (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۲)

**د څاه په اوبو یې ډوډی پخه کړه وروسته د څاه
څخه مړ حیوان راووتی آیا په دې صورت کي څه کول
په کار دي؟**

پوښتنه: یو مړ چرگ د څاه څخه راوايستل شو، خو ددغه مړ چرگ د
راوتلو څخه مخکي ددغه څاه په اوبو سره ډوډی پخه شوې ده، نو آیا دغه
ډوډی پاکه ده او که نه؟

جواب: وروسته کومي اوبه چي ددغه مړ چرگ د را ايستلو او لیدلو څخه
مخکي ددغه څاه څخه را ايستل شوي دي هغه پاکي دي. نو باید ووايم چي په
دغه اوبو سره پخه شوې ډوډی هم پاکه ده او خورک یې حلال دی، خو ددغه
چرگ د لیدلو څخه وروسته دغه څاه ناپاک بلل کيږي، نو چرگ دي راوباسي
او ورته ودي گوري که چرگ پر سپدلی یا شورپدلی نه و، نو تر شپېته سلواغو
پوري د اوبو را کښل مستحب دي، مگر واجب څلوېښت سلواغي دي لکه
درمختار چي وایي:

ويحكم بنجاستها الى قوله وقال من وقت العلم فلا يلزمهم شيء قبله
قيل وبه يفتي (درمختار) قال الشامي صاحب الجوهره وقال العلامة قاسم
في تصحيح القدوري قال في فتاوى العتابي قولهما هو المختار (شامي جلد ۱
صفحه ۲۲۶) ان اخرج الحيوان غير متفخ و متفسخ ان كان كحمامة
وهرة نزع اربعون من الدلاء وجوباً الى ستين ندباً.

پوښتنه: يو وخت د يو امير په ځای کې د ډېرو خلکو مهماني وه. چې کله ډوډۍ سباره کړل شول، نو په دې وخت کې د شاه څخه اوبه راوغونسل شوې. که گوري چې په سلواغه کې مې چرگ راوختی. خو حال دادی چې ټوله ډوډۍ د دغه شاه په اوبو باندې پخه شوې وه، مگر دغه مې چرگ نه خو پر سېدلی ؤ او نه هم شورېدلی ؤ، نو په دې وخت کې يو مولوي صاحب فتوی ورکړه چې دغه ډوډۍ مرداره ده، بايد وحيواناتو ته واچول شي. مگر بل مولوي صاحب بيا ويل چې هو د دغه مولوي صاحب فتوی د امام اعظم رحمته الله علیه پر مذهب باندې صحيح ده، خو دا چې دلته د مال ضائع کېدل او لوی خرج راځي، نو په داسې ځای کې د يارانو پر قول باندې فتوی ورکول په کار دي. نو اوس پوښتنه داده چې د امام صاحب رحمته الله علیه پر قول فتوی ورکول په کار ده او که د يارانو پر قول؟

جواب: وروره د فتاوی دارالعلوم ديويند د لومړي جلد په ۱۲۴ صفحه کې همدا سوال او بيا يې په دې ډول جواب راغلی دی
په دغه باره کې د دوهم مولوي صاحب قول صحيح دی. کوم چې د يارانو پر قول يې فتوی ورکړې ده، ځکه چې ډېرو علماوو او فقهاوو په دې هکله د صاحبينو پر قول فتوی ورکړې ده، او بايد ووايم چې د فقهي په کتابونو کې د دې مفتي په کېدل مصرح دي يعني پر دې باندې فتوی راغلي ده
لکه درمختار چې ليکي:

ويحكم بحاسنها معظمة من وقت الوقوع ان علم والا فمذ يوم وليلة ان لم يفتح ولم ينسخ (الي قوله) وقال من وقت العلم فلا يلزمهم شيء قبله

قيل وبه يفتي. (الدرالمختار جلد ۱ صفحه ۲۱۲)

او همدارنگه په فتوی شامي کې راغلي دي

وقال العلامة قاسم في تصحيح القدوري قال في فتاوى العتابي قولهما

هو المختار. (فتاوى شامى جلد ۱ صفحه ۴۱۳)

ددې او نورو دلائلو څخه وروسته فتاوی دارالعلوم ديويند داسې ليکي

"په دې هکله د يار نو دليل قوي دی او ددغو دلائلو څخه د

يارانو د دليل قوت معلومېږي"

(فتاوی دارالعلوم ديويند جلد ۱ صفحه ۱۲۴)

په شاه کې د خرکار يابنگي لوېدل :

پوښتنه: يو چينه دار شاه چې دوه ي دوه نيم بايس او په پکښې موجودي وي يو بنگي يعني خرکار چې کالي او بدن يې مردار وه پکښې ولوېدی او هلته پکښې مړ شو، په بله ورځ راوايستل شو، نو اوس پوښتنه داده چې د څومره اوبو په راکښلو سره دغه شاه پاک بلل کېږي؟

جواب: وروره په دغه صورت کې دوه سوه سلواغي و جوباً او درې سوه سلواغي استحباباً راکښل په کار دي، ددغو سلواغو د راکښلو وروسته شاه پاک بلل کېږي لکه ردالمحتار چې ليکي:

جزم به في الكنز والملقى وهو مروى عن محمد رحمته الله علیه وعليه الفتوى. خلاصه و تاتارخانيه عن النصاب وهو المختار معراج عن العنابية وجعله

في العناية رواية عن الامام وهو المختار واليسر كما في الاختيار والافاد في
النهر ان المأتين واجبتان والمائة الثالثة مندوبة الخ.

(فتاوى شامى جلد ۱ صفحه ۱۹۸)

په څاه کي د مار لوېدل او هلته مرکېدل

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چي که څاه به مار و لوېږي او هلته مړ شي نو په دې سره څاه نه مردارېږي آيا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: وروره په دې مسئله کي دغه لاندې تفصيل دی.

که چيري د اوبو مار وي په چاکي جي وينه نه وي نو بايد ووايم چي دده په مرگ سره د څاه اوبه نه مردارېږي او که ځنگلي مار و په چاکي جي وینه هم وي نو د هغه په مرگ سره اوبه مردارېږي لکه د زمختار چي ليکي.

وضفدع الابرياله دم سائل فيفسد في الاصح كحياة بريئة ان لهادم والالاقوله كحياة بريئة امامائية فلا تفسد مطلقا. الخ.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۷۱ باب المياه)

که چنگوښه په اوبو کي مړه شي د هغې څه حکم دی:

پوښتنه:

هغه څاه چي لس په لس کي نه وي، نو به داسي څاه کي که چيري چنگوښه مړه شي او وپړسېږي، او په څاه کي بد بويي هم پيداشي، مگر

د هغې څه حکم دی:

چنگوښه ونه رږيږي، په داسي حال کي جي دغه چنگوښه خود اوبو ده، يعني به اوبو کي پيدا کيږي او هم به اوبو کي اوسېږي او لوېږي، نو ابا ددغه څاه څه حکم دی؟

جواب: په کوم څاه کي چي د اوبو چنگوښه مړه شي او وپړسېږي، نو ددغه څاه اوبه نه مردارېږي، يعني ددغه څاه په اوبو سره هم اودس روادي او هم بي ځنېل روادي، خو که چيري دغه چنگوښه ورږيږي او سره توی شي، نو په هغه صورت کي ددغه څاه په اوبو سره و دس روادي، مگر ځنېل بي روانه دي لکه د زمختار چي ليکي.

ويجوز رفع الحدث بما ذكر وان مات فيه غير دموى ومائى المولد كسمك وسرطان وضفدع فلو تفتت فيه نحوه ضفدع جازالوضوء به ولا يشربه لحرمة الخ. فقط.

(الدرالمختار مجتباتى باب المياه جلد ۱ صفحه ۱۳۵)

په څاه کي د سپي لوېدل او بيا يوڅو هدوکي

ي راوتل:

پوښتنه: د يوه مسجد په څاه کي چي اوبه يې تر شلو لاسونو ږيري وي سپي ولوېدی، په دې منځ کي چي سپي ورلوېدلى دی يوه نېمه مياشت تېره شوه، خو يوه ورځ د محل خلکو د څاه پاکېدل شروع کړل، که گوري چي د سپي هدوکي راووتل، خو اوس دا احتمال شته چي په دغه څاه کي به د سپي

نور هډو کي هم پاته وي، او اوبه هم اوس دوه لاسه لږ شوي وي، ټوله اوبه خر نه شي را ايستل کېدای، نو اوس د شريعت څه حکم دی، څه ډول دغه څاه پاکېدای شي؟

جواب: وروره، ددغه ډول څاه د پاکولو په هکله فقهاؤ داسي ليکلي دي ددغه ډول څاه څخه به تر دومره وخته پوري کار نه اخيستل کېږي چي ددغه سپي هډو کي، غوښه او پوست ورژيږي او خټه وگرځيږي، او ځيني فقهاور بيا فرمايلي دي چي تر شپږو مياشتو پوري دي ددغه څاه څخه کار نه اخيستل کېږي او د هغه وروسته دي د څاه ټوله اوبه راو کښل شي، خو که چيري د څاه د چينه دار کېدلو په وجه د ټولو اوبو را کښل مشکل وه، نو د دوو سوو سلواغو څخه نيولې بيا تر درو سوو سلواغو پوري د اوبو په را کښلو سره څاه پاک بلل کېږي. (کما في الشامي جلد ۱ صفحه ۱۶۹).

ددې څخه وروسته فتاوی دارالعلوم ديو بند ليکي: دا چي د طهارت علت استحاله ده يعني ددغه ورلو بدلي حيوان خاوره يا خټه کېدل. نو دا خو ښکاره خبره ده چي د هر حيوان لپاره به دده د کوچني والي او لوی والي په وجه موده هم مختلفه وي.

(فتاوی دارالعلوم ديو بند جلد ۱ صفحه ۱۲۵)

آيا د څاه څخه پرله پسې اوبه را کښل ضروري دي؟

پوښتنه: آيا د څاه د پاکولو په وخت کي پرله پسې اوبه را کښل ضروري دي او که په تدريج سره؟

جواب: نه وروره، پرله پسې اوبه را کښل شرط نه دي فتاوی دارالعلوم ديو بند د لومړي جلد په ۱۲۲ صفحه کي ليکي چي د صحيح او مختار مذهب موافق پرله پسې د ټولو اوبو را کښل ضروري نه دي، د څومره اوبو را کښل چي واجب دي، نو صرف د هغه اوبو را کښل ضروري دي، يعني په توقف سره څو واري را کښل هم صحيح دي. پرله پسې والي يې شرط نه دی لکه په فتاوی شامي کي چي راغلي دي علي انه لا يشترط التوالى وهو المختار الخ. فقط.

(ردالمحتار فصل فى البئر جلد ۱ صفحه ۱۲۶)

د چينه دار څاه څخه خو ټوله اوبه نه شي را کښل کېدای څه کول په کار دي؟

پوښتنه: يو چينه دار څاه دی، مردار شوی دی، موږ غواړو چي ټوله اوبه ځني راوکارو خو چي هر څومره اوبه ځني راوکارو، توري راوړي، نو اوس موږ څه وکړو؟

جواب: وروره لومړی دي دغه نجاست د څاه څخه راو ايستل نسي. وروسته دي د دوو سوو سلواغو څخه نيولې تر درو سوو سلواغو پوري اوبه راوکارې. نو اوس د څاه پاته اوبه پاکي بلل کېږي، فتوی هم پر همدې قول ده. د ټولو اوبو را ايستل ضروري نه دي.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل فى البئر جلد ۱ صفحه ۱۹۶)

پوښتنه: زموږ په سيمه کي مخکي د ډېرو څاهانو اوبه لږي وې، خو اوس دومره ډيري شوي دي که چيري څاه مردار شي، نو چي يو نس زړ سلواغي راوايستل شي هم د څاه اوبه نه خلاصيري نو په دې هکله زموږ د سيمي خلک ډېر پرېشان دي، موږ ته د اسانۍ يوه لاره راوښوي؟

جواب: فتاویٰ دارالعلوم ديويند ددغه سوال په جواب کي د راز ليکي زموږ د حضراتو اکابرو حضرت مولانا محمد يعقوب صاحب او د حضرت مولانا شيخ الهند قدس سرهماو غيرهما په دې هکله اتفاق دی چي د دوو سلواغو څخه نيولې تر درو سلواغو پوري په راکښلو سره دغه څاه پاک بلل کيږي، او د اسانۍ او سهولت په سبب پر همدغه قول باندې فتوا ده او دلته هميشه پر همدې قول باندې عمل کيږي. (فتاویٰ دارالعلوم ديويند جلد ۱ صفحه ۱۳۹)

همدارنگه درمختار ليکي:

وان تعذر نزح کلها لکونها معينا فبقدر ما فيها وقت ابتداء النزح قاله الحلبي ويؤخذ ذلك بقول رجلين عدلين لهما بصارة بالماء به يفتى وقيل يفتى بمأتين الى ثلثمائة وهذا ايسر وذلك احوط (درمختار) قوله وقيل يفتى الخ جزم به في الكنز والملقى وهو مروى عن محمد بن الحسن عليه الفتوى. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۹۸)

که غواړي چي په دې هکله ډېر تفصيل ترلاسه کړئ نو د ردالمحتار د لومړي صفحه ۱۹۸ صفحي ته مخ وړښکاره کړئ، مطلب دادی که څاه داسه.

مردار شوی وي چي ټولي اوبه راکښل يې په کار وي نو د اسانۍ لپاره د دوو سلواغو څخه نيولې تر درو سلواغو پوري په راکښلو باندې دغه څاه پاک بلل کيږي، فتاویٰ دارالعلوم ديويند او ردالمحتار لکي چي پر دې قول فتویٰ ده

د مرغانو مرداري او داسي نور... چي په څاه کي ولويږي د هغي حکم:

پوښتنه: دلته د اوبو يو څاه دی خو د څاه پر غاړه يو غټه درخته ولاړه ده، په دغه درخته کي هر وخت قسم قسم مرغان لکه تپوس، کارغه او داسي نور کښيني، ددغو مرغانو مرداري، بونکي او کله کله هډوکي هم په څاه کي لويږي، نو اوس پوښتنه داده چي په دغه څاه اودس روادی او که نه، يعني دغه څاه پاک بلل کيږي او که نه؟

جواب: وروره! فتاویٰ دارالعلوم ديويند د لومړي جلد په ۱۲۶ صفحه کي داسي ليکي: تر هغه وخته پوري چي په دغه څاه کي مرداري ونه ليدل شي تر هغو پوري پر دغه څاه باندې د مردار حکم نه شي کېدای. ددغه څاه به اوبو اودس صحيح دی او هم لمونځ په صحيح دی، همدارنگه درمختار ليکي:

ولا نزح في بول فارة في الاصح ولا بخرء حمام وعصفور وكذا سباع طير في الاصح لتعذر صونها عنه.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل في البئر جلد ۱ صفحه ۲۰۳)

همدارنگه فقه، وایي چي په شک سره یقین له منځه نه ځي یقین لایزول بالشک. (الاشباه والنظائر صفحه ۷۵)

د کوچنیانو د بازیو کین وڅاه ته لوېدل :

پوښتنه: زموږ په سیمه کي کوچنیان اکثره وخت د توکره څخه گڼ جوړ کړي او بازی په کوي خو دا چي دغه گڼ اکثره وخت مرداروي مسلاً لښتیانو او نالبنوته لوبړي. نو که چیري دا په څاه کي ولوبړي او په اوبو کي ډوب شي او لاندې مخکي ته ولاړ شي، نو آیا دغه څاه پاک بلل کېږي او که نه؟

جواب: ددې پوښتني په جواب کي فتاوی دارالعلوم دیوبند د لومړي جلد په ۱۲۶ صفحه کي دا راز فرمایي:

ترڅو پوري چي ددغه گڼ د نجس کېدلو یقین نه وي راغلي او د نجاست موبتل نه وي پرلیدل شوي، تر هغو پوري د څاه پر اوبو باندي د مردارو حکم نه شي کېدای لکه د فقهی په کتابونو کي چي په دې هکله دا ډول راغلي دي: یقین لایزول بالشک نو د شک په وجه سره د نجاست حکم نه شي کېدای.

پر دغې قاعدې باندي چي "یقین لایزول بالشک" د مسلم شریف دغه حدیث دلیل دی: عن ابی هريرة مرفوعا اذا وجد احدکم فی بطنه شیئا فاشکل علیه اخرج منه شیء ام لا فلا یخرج من المسجد حتی یسمع صوتا او یجد ريحا.

په څا کي د موږک لوېدل او هلته مړ کېدل :

پوښتنه: به کوم څه کي چي موږک او بیل سی ولوبړي او هلته مړ شي، خو موږک راو کښل شي مگر اوبه هڅ راوته کښل شي لکه اکثره وخت د هندوانو په سیمو کي داسي کېږي، نو آیا په دغه څاه سره اودس روادی که نه؟

جواب: بې له اوبو را کښلو څخه څاه مردار بلل کېږي. خو که هندوانو ددغه څاه څخه اوبه را کښلې دومره اوبه بې راو کښلې څومره چي لازمي وي، نو په هغه صورت کي دغه څاه پاک بلل کېږي، ځکه چي متفرقا اوبه را کښل هم موجب د طهارت دي، نو ددې څخه وروسته د مسلمانانو لپاره هم دغه اوبه استعمالول صحیح دي (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۷)

همدارنگه ردالمحتار لیکي

وان كان كعصفور وفارة فعشرون الى ثلاثين كما امر الخ ويحكم بنجاستها مغلظة من وقت الوقوع ان علم (درمختار) لا يشترط التوالی وهو المختار. (ردالمحتار فصل فی البثر جلد ۱ صفحه ۱۹۶)

مړ موږک وڅاه ته لوېدل :

پوښتنه: که موږک یا به مثل د موږک یو بل شي لکه کرېوړی. چو غکه یا داسي بل شي وڅاه ته ولوبړي او هلته مړ شي، نو دا خو ښکاره خبره ده چي اول به دغه مړ حیوان را کاږي او بیا به د شلو سلواغو څخه نیولې تر دیر شو سلواغو پوري يعني شل سلواغي را کښل واجب دي اولس نوري زائد سلواغي

راکنبل مستحب دي. خو رمور پوښتنه داده چي که مورک ي مثل د مورک مړ شوی ؤ، خو پرسېدلی او شورېدلی نه ؤ، وروسته وڅاه ته ولوېدی، نو ددې څه حکم دی؟

جواب: وروره دا فرق نه کوي که مخکي مړ شوی وي بيا څاه ته ولوېږي او که به څاه کي مړ شي خو چي شورېدلی او پرسېدلی نه وي د شلو سلواغو څخه بولې تر دیر شو سلواغو پوري راکنبل به کار دي لکه فتاوی عالمگیری حي ليکي ولا فرق بين ان تمرت الفارة في البئر او خارجها وتلقى فيها وكذا سائر الحيوانات. (فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۹)

يعني همدا حکم چي په څاه کي مړ شي او که د باندې تر څاه مړ شي د مورک او نورو ټولو حیواناتو لپاره دی

کوتره، پيشي او چرکه وڅاه ته لوېدل :

پوښتنه: که چيري کوتره، پيشي، او يا چرکه وڅاه ته ولوېدل او هلته مړه شول، نو د څاه څخه څو سلواغي راکنبل په کار دي؟

جواب: که چيري کوتره يا چرکه او يا پيشي يا د دوی په مثل بل شی په څاه کي مړ شو، پرسېدلی او شورېدلی نه ؤ، او يا دباندې تر څاه مړ شوی وروسته وڅاه ته ولوېدی پرسېدلی او شورېدلی نه ؤ، بايد اول وار دغه مردار شی راو کنبل شي او بيا څلوېښت سلواغي راکنبل واجب دي خو لس سلواغي نوري زياتي ورسره راکنبل مستحب دي.

(فتاوی عالمگیری جلد ۱ صفحه ۱۹، البحر الرائق جلد ۱ صفحه ۱۱۸)

آيا وڅاه ته په ورلوېدلو کي کوچنی او غټ حیوان فرق لري او که نه؟

پوښتنه: آيا وڅاه ته په ورلوېدلو کي د حیوان کوچنی والی او غټوالی فرق لري او که نه يعني که چرگ کوچنی وي او که غټ وي يو حکم يې دی او که څنگه؟

جواب: ردالمحتار ليکي چي د مورک، چرگ او انسان په هکله چي کوم حدیثونه ذکر شوي دي په هغو حدیثونو کي د دغو درو ذکر شوو شيانو فرق د څاه څخه د اوبو د راکنبلو په هکله نه دی شوی، او دا ظاهر روایت دی

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۴)

مگر کوچنی بطه، کوچنی هیلې حکم د چرگ لري، څلوېښت سلواغي کنبل غواړي تر پنځوسو سلواغو پوري، مگر لویه هیلې او لویه بطه حکم د پسه لري، کنبل د ټولو اوبو غواړي لکه خلاصة الفتاوی چي فرمايي والبط والاوز کالدجاج انکان صغيراً، وان کان کبيراً فهو کالجمل

العظیم ینزع کل الماء. (خلاصة الفتاوی جلد ۱ صفحه ۱۰)

وڅاه ته د مردار لرگی يا مردار ټوکر لوېدل :

پوښتنه: که وڅاه ته مردار لرگی يا مردار ټوکر ولوېدی، نو دغه څاه څه ډول پاکېدای شي؟

جواب: که وڅاه ته مردار لرگی او يا مردار ټوکر ولوېدی د ټوله څاه اوبه

راکښل په کار دي لکه قاضي خان چي وايي: ولو وقع في البئر خرقة او خشبة نجسة ينزع كل الماء.

(قاضي خان علي هامش عالمگيري جلد ۱ صفحه ۹)

که څا چينه داره وي او يا دومره ډيري اوبه پکښي کي وي چي د ټولو اوبو راکښل مشکل وي نو دغه څاه څه ډول پاکيږي؟

نوبت: فکر مووي که چيري څاه داسي مردار شوی وي چي د ټول اوبو راکښل ضروري وي، مگر څاه چينه داره وي او يا هم دومره ډيري اوبه پکښي کي وي چي د ټولو اوبو راکښل گران وي. نو لکه ددې کتاب په مخکي صفحو کي چي تاسي ته د خپلو حوالو سره يو ځای په دوو جوابونو کي تېر شول يعني پر دې خبره فتوی ده چي د دوو سلواغو څخه نيولې تر دروسو سلواغو پوري د اوبو په راکښلو باندي دغه څاه پاک بلل کيږي د ټولو اوبو راکښل ضروري نه دي که مو هېر شوي وي يو وار بيا د فتاوی دارالعلوم ديويند د لومړي جلدو ۱۳۹ صفحي ته او يا هم د ردالمحتار د لومړي جلدو ۱۹۸ صفحي ته مخ وړښکاره کړی او يا هم ددغه کتاب ومخکنیو صفحو ته رجوع وکړئ

په څاه کي تر موږک غټ او تر پيشي کوچنی حيوان پيدا کېدل:

پوښتنه: که په څاه کي تر موږک غټ او تر پيشي کوچنی مړ حيوان پيدا شو ددې څه حکم دی؟

جواب: که چيري په څاه کي داسي مړ حيوان چي تر موږک په صورت کي غټ و خو تر پيشي کوچنی و، نو ددغه حيوان حکم د موږک په شان دی يعني شل سلواغي راکښل واجب دي، او که په څاه کي داسي مړ حيوان پيدا شو چي تر پيشي غټ و خو تر سپي او پسه کوچنی و، نو دغه حيوان حکم د پيشي لري يعني د څلويښتو سلواغو راکښل واجب دي دا ظاهر روايت دی لکه البحر الرائق چي فرمايي

وماکان بين الفارة والهرة فحكمه حكم الفارة وماکان بين الهرة والكلب فحكمه حكم الهرة وهكذا يكون حكم الاصغر.

(البحر الرائق جلد ۱ صفحه ۱۱۹ فتاوی تاتارخانيه جلد ۱ صفحه ۱۹۰)

پيشي او موږک دواړه يو ځای په څاه کي لوېدل:

پوښتنه: که پيشي او موږک دواړه په څاه کي ولوېدل ددې څه حکم دی؟

جواب: که پيشي او موږک دواړه په څاه کي ولوېدل او س به وگورو که دوی زخمي شوي نه وه او دوی دواړه د څاه څخه ژوندي را وکښل شول، نو

احتياط د خو سلواغو راکښل بڼه دی، خو بي له خو سلواغو راکښلو هم په دغو اوبو اودس صحيح دی، دا قول د امام اعظم رحمته الله عليه دی

که موږک مړ او پشي ژوندي راو کښل شول، نو د شلو سلواغو څخه ټولې مړه پري شو سلواغو پوري اوبه راکښل په کار دي

او که موږک ژوندي بڼه و، خو پيشي مړه شوي وه، د څلوېښتو سلواغو څخه تر پنځوسو سلواغو پوري اوبه راکښل په کار دي

او که دواړه مړه شوي وه، نو د څلوېښتو سلواغو څخه ټولې تر پنځوسو سلواغو پوري د اوبو راکښل په کار دي

(فتاوی تاتارخانيه جلد ۱ صفحه ۱۹۰)

او که موږک دوی دوو څخه زخمي و، نو سه دې صورت کي د ټولو اوبو راکښل ضروري دی که هه هم ژوندي د څاه څخه راوخیزي لکه تتاخانه جي فرمائی فاکانت بنها جراحة ينزح جميع الماء سواء اخرجت من البرحجة

او ميتة. (فتاوی تاتارخانيه جلد اول صفحه ۱۹۰)

دوه موږکان حکم د يوه موږک لري :

پوښتنه: که دوه موږکان سوځي حاده ولويدل. نو ددی حکم څه شی دی؟

جواب: دوه موږکان حکم د يوه موږک لري. يعني که دوه موږکان په څه کي مړه پيدا شول، نو د شلو سلواغو څخه ټولې تر دېرشو سلواغو پوري اوبه راکښل غواړي لکه مسوط د امام سرخسی چي فرمابي و حکم الفارتين

کحکم الفأرة الواحدة في ان البر تطهر ينزح عشرين دلوا منها.

او همدارنگه د امام محمد رحمته الله عليه څخه روايت شوی دی چي ده مبارک به وبل چي په دوو موږکانو کي تل سلواغي راکښل په کار دي لکه بدائع چي وايي وروی عن محمد رحمته الله عليه انه قال في الفارتين ينزح عشرون.

(بدائع جلد ۱ صفحه ۷۶)

درې موږکان حکم د يوه چرگ لري :

پوښتنه: که درې موږکان وځاه ته ورولوېدل، څه حکم يې دی؟

جواب: درې موږکان حکم د يوه چرگ لري. يعني د څلوېښتو سلواغو څخه بيا تر پنځوسو سلواغو پوري اوبه راکښل په کار دي دا ظاهر روايت دی لکه مبسوط جي ليکي

وثلث فأرات في ظاهر الرواية كالدجاجة، فإذا كان الثلث كالدجاجة في ظاهر الرواية يطهرها نزح اربعين دلوا.

(مبسوط الامام السرخسی رحمته الله عليه جلد ۱ صفحه ۹۴)

او همدارنگه د امام محمد رحمته الله عليه څخه روايت شوی دی چي ده به ويل چي په درې موږکانو کي څلوېښت سلواغي راکښل په کار دي لکه بدائع چي وايي

وروی عن محمد رحمته الله عليه انه قال في الفارتين ينزح عشرون، وفي الثلث اربعون. (بدائع جلد ۱ صفحه ۷۶)

شپږ موركان حكم د يوه سپي لري :

پوښتنه : که په څاه کې شپږ موركان پيدا شي حكم يې څه ډول دی؟

جواب : درې موركان تر پنځو پورې حكم د يوې بېشي لري. يعنې که درې موركان تر پنځو پورې په څاه کې پيدا شول، لومړۍ به دغه مړه موركان راكارې. بيا به څلوېښت تر پنځو مو پورې سلواغې راكارې.

از که شپږ موركان به څاه کې مړه پيدا شي. حكم د يوه سپي لري. يعنې که شپږ موركان څاه ته ورلوېدلي وه، او هلته مړه شوي وه، نو د ټوله څاه اوبه راكښل په كار دي، بايد ووايم چې دغه دواړه حكمونه د امام محمد رحمته الله عليه قول دی لكه مبسوط چې ليكي. وقال محمد رحمته الله عليه الثلاث كالهرة والست كالكلب. (مبسوط الامام سرخسي جلد ۱ صفحه ۹۴)

دوې پيشياني حكم د يوه پسه لري :

پوښتنه : که دوې پيشياني په څاه کې مړې پيدا شي حكم يې څه ډول دی؟

جواب : دوې پيشياني حكم د يوه پسه لري يعنې دوې پيشياني چې په څاه کې مړې پيدا شي داسې مثال لري لكه پسه چې په څاه کې مړ پيدا شي. نو دا چې د پسه په پيدا كېدلو سره خو د ټوله څاه اوبه راكښل ضروري دي، نو همدا ډول که دوې پيشياني و څاه نه ورولوېږي او مړې سې نو د ټوله څاه اوبه راكښل ضروري دي. او که څاه چينه ډاره او يا هم دومره ډېرې اوبه يې درلودې چې راكښل يې مشكل وه، نو لكه مخکې چې درته تېر شوه د دوو

سرو څخه نيولې تر درو سرو پورې سلواغې راكښل هم كافي دي همدارنگه هغه حيوان چې صورت دده په اندازه د صورت د دوو پيشياتو وي په سبب د مرگ ددغه حيوان په څاه کې، كښل د ټولو اوبو لازميږي، گويا پسه په څاه کې مړ شوی دی لكه ردالمحتار چې ليكي ونحو الهرتين كشاة اتفاقاً (درمختار) قوله ونحو الهرتين اى ماكان مقدار همافى الجثة. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۵).

په څاه کې پنځه مړه موركان او يوه مړه پيشي پيدا كېدل :

پوښتنه : که چيري پنځه موركان سره د يوې پيشي په څاه کې مړه پيدا شوه، نو ددغه څاه د پا كېدلو څه حكم دی؟

جواب : وروره! که چيري په څاه کې پنځه مړه موركان سره د يوې مړې بېشي پيدا شول، نو د څاه ټوله اوبه كښل په كار دي لكه فتاوى تاتارخانيه چې ليكي: حتى يكون سنوراً وخمس فأرات فينزع كله.

(فتاوى تاتارخانيه جداول صفحه ۱۹۰)

په څاه کې د پرسېدلي او شورېدلي حيوان پيدا كېدل :

پوښتنه : که په څاه کې يو پرسېدلی يا شورېدلی حيوان پيدا شو، نو

دغه څاه څه ډول پاکېدای شي؟

جواب: په څاه کي که پر سپېدلی یا شورېدلی حیوان پیدا شي، که کوچنی حیوان وي او که غټه د ټولو او بوکښل لازم دي لکه هدایه چي ليکي

فان انتفخ الحيوان فيها (ای فی البئر) او تفسخ نزح جميع ما فيها صغر الحيوان او کبر لانتشار البلة (الرطوب المائعة النجسة) فی اجزاء الماء . (هدایه صفحه ۴۷)

مسئله: فتاوی بزازیه ليکي چي په هغه صورت کي چي د څاه ټوله اوبه را کښل ضروري وي، که چيري یو څوک یو څو سلواغي راوکاري، خو وروسته سلواغه نیمه لانه کېږي، بس دا کفایت کوي، گویا ده ټوله اوبه راوکښلې، همدا خبره کيږي هم په دې الفاظو سره کړې ده

وفي وجوب نزح الكل اذا وصل الى حد لا يملأ نصف الدلو كان نزح الكل ويحكم بطهارة البئر ونواحيها. (کبیری صفحه ۱۶۴)

مسئله: لکه مخکي چي موهم وويل چي د اوبو په را کښلو کي پرله پسې والی شرط نه دی که چيري موږک څاه ته لوېدلی وي، خو شل سلواغي را کښل واجب دي، نو که یو سړی دغه شل سلواغي په لسو ورځو کي هم راوکاري فرق نه کوي، څاه پاک بلل کيږي لکه مبسوط چي ليکي:

قلنا لو نزعها عشرة ايام ونحوه يطهر لوجود القدر.

(مبسوط السرخسي رحمه الله جلد ۱ صفحه ۹۲)

مسئله: ردالمحتار د سلواغو د اندازې په هکله ليکي چي ميانه سلواغي اعتبار لري، دا فرق نه کوي چي پر څاه څه ډول سلواغه پرته ده، مثلاً که پر څاه ډېره غټه سلواغه پرته وه چي ميانه شل سلواغي ځني کېدلې، نو د موږک په وړلوېدلو سره صرف يوه غټه سلواغه را کښل کافي ده، او که پر څاه ډېره کوچنۍ سلواغه پرته وه، نو هغه هم د ميانه سلواغو سره اندازه کول په کار ده. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۴۵)

څاه مردار شو، خود اوبو تر را کښلو مخکي وچ شو:

پوښتنه: يو څاه مردار شو، خو چي هغه مقررده اوبه يې لانه وي را کښلې، بيا څاه وچ شو، يو څو ورځي وروسته بېرته په څاه کي اوبه پيدا شوې. نو آيا ددغه څاه اوبه استعمالول په کار دي او که به اوس هم بېزار هغه مقرري اوبه را کږي؟

جواب: وروره که وڅاه ته موږک بيا چوغکه اوبيا بل شي ورولوېدی، خو دغه مردار شي ځني راوکښل شو، مگر هغه مقررده اندازه اوبه لانه وي راختلي چي بيا څاه وچ شو، نو اوس به وگورو، که چيري د څاه مخکه پوره وچه شوې وه، بيا يې وروسته اوبه کړي وي، نو ددغه څاه اوبه پاکي بلل کيږي او که د څاه مخکه نه وه وچه شوې، بېرته څاه اوبه وکړي. نو ددغه څاه اوبه پاکي نه بلل کيږي. په هغه اندازه اوبه کښل چي په شريعت کي لازم وه. هغومره اوبه به راوکاري بيا نو څاه پاک بلل کيږي. (بحر الرائق جلد ۱ صفحه ۱۲۰)

د مقرري يا ټاکلي اندازې اوبو راکښلو څخه مخکې د څاه اوبه ختمېدل وروسته بېرته ډېرېدل :

پوښتنه: که د يو چا و څاه نه يو داسې حيوان ورولوېدې او هلته مړ شو چې څلوېښت سلواغې اوبه راکښل واجب وي، نو دغه سړي لومړۍ دغه مړ حيوان راوکښي او وروسته يې د اوبو په راکښلو شروع وکړه، خو چې شل سلواغې يې راوکښلې په څاه کې اوبه ختمې شوې، له دې وروسته بېرته د څاه اوبه ډېرې شوې، نو آيا نوري شل سلواغې هم راکښل په کار دي او که نه؟

جواب: بس دغه شل سلواغې اوبه راکښل کافي دي، د نورو نوو اوبو راکښلو ته ضرورت نشته، لکه بحر الرائق چې ليکي:

واذا لم يوجد في البئر القدر الواجب نزع ما فيها فاذا جاء الماء بعده لا ينزع منه شيء. (البحر الرائق جلد ۱ صفحه ۱۲۰)

مخکې تر موږک راکښلو شل سلواغې راکښل :

پوښتنه: که موږک په څاه کې مړ پيدا شو، او مخکې د موږک تر راکښلو موږ شل سلواغې اوبه راوکښلې، نو آيا څاه پاک دی او که نه؟

جواب: نه وروره! مخکې تر موږک راکښلو د اوبو راکښل فائده نه کوي، څاه مردار بلل کېږي لکه مبسوط چې ليکي فان نزع منها عشرون دلو قبل اخراج الفأرة لم تغير. (مبسوط السرخسي رحمه الله جلد ۱ صفحه ۹۰)

يو سړي پر خپلو کاليو باندي نجاست وليدی خو ده ته معلومه نه وه چې په څه وخت کې مې کالي مردار شوي دي، نو دی به له څه وخت څخه لمونځ راگرځوي؟

پوښتنه: يو سړي پر کاليو باندي تر يوه درهم زيات نجاست غليظه يعني سخت نجاست وليدی، خو ده ته معلومه نه وه چې په څه وخت کې مې کالي مردار شوي دي، نو دی به له څه وخت څخه لمونځ راگرځوي؟

جواب: که يوه سړي پر خپلو کاليو باندي تر يوه درهم زيات نجاست غليظه يعني سخت نجاست وليدی خو دا ورته معلومه نه وه چې زما کالي په څه وخت کې مردار شوي دي، نو پر دغه سړي باندي د لمانځه راگرځېدل نشته په اجماع سره د علماوو لکه مبسوط او نور چې وايي لووجد في ثوبه نجاسة مغلفة اکثر من قدر الدرهم ولم يعلم بالاصابة لم يعد شيئا بالاجماع وهو الاصح. (مبسوط السرخسي رحمه الله جلد ۱ صفحه ۵۹، ردالمحتار جلد ۱

صفحه ۱۴۷، زيلعي جلد ۱ صفحه ۳۰، بدائع جلد ۱ صفحه ۷۸)

او که د يو سړي کالي په وينو وه، نو دغه سړي دي لمونځ نه راگرځوي، مگر هغه وخت چې دده يقين شي چې په فلاني وخت کې زما وکاليو ته وينې ورسېدلې، نو بيا دي د هغه معلوم وخت څخه لمونځونه را وگرځوي لکه شبلي چې ليکي: وفي المحيط قال في الدم لا يعيد شيئا حتى يتيقن.

(شبلي پر حاشيه د زيلعي جلد ۱ صفحه ۳۱)

د پسه او يا پيشي په څاه كي بولي كول:

پوښتنه: كه چيري و يو څاه ته پسه ورو لوبدي، او يا سپي او پيشي ورو لوبدل او په څاه كي يې بولي وكړي، او بېرته ژوندي راپورته شول، نو دغه څاه په څومره سلواغو راكښلو پاكېږي؟

جواب: وروره: ددغه څاه ټولي اوبه راكښل لازمي دي، مگر فقهاوو ^{راښانه} ټولو وېو پر ځاي دوه سوه سلواغي تردې سوه سلواغو پوري اوبه راكښل جائز بللي دي، يعني د ټوله څاه د اوبو راكښلو پر ځاي يې دوه سوه سلواغي كافي بللي دي. په دوه سوه سلواغو راكښلو سره د څاه نوري اوبه پاكې دي لكه درمختار چي ليكي: اذا وقعت نجاسة الخ في بئر دون القدر الكثير الخ فيزح كل مائها الخ وان تعذر فيقدر مافيها الخ وقيل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ايسر وذاك احوط. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل في البئر جلد ۱ صفحه ۱۹۴)

بي له حيوانه يو بل نجاست په څاه كي

معلومېدل:

پوښتنه: كه چيري په څاه كي بې له حيوانه يو بل نجاست وليدل شو، نو كه يې چيري په دغو اوبو او دسونه تازه كړي وه او لمونځونه يې په كړي وه او يا يې كالي او يا يې نور شيان په پرېولي وه، نو ايا په دې صورت كي به د څورڅو لمونځونه راگرځوي، او ايا هغه شيان به ټوله بېرته پرېولي او كه نه؟

جواب: گرانه وروره: بې له حيوانه چي يو بل نجاست په څاه كي معلوم شي نو همدا اوس پر دغه څاه د مردار حكم كيږي، يعني بس ددغه مردار د لدلو د وخت څخه څاه مردار بلل كيږي يعني راگرځېدل د لمونځونو، غسل، او داسه او كاليو هېڅ شي نشته لكه طحطاوي چي ليكي

ووجود حيوان ميت فيها (اي في البئر) ينجسها من يوم وليلة الخ (مراقى الفلاح) قيد بالحيوان لان غيره من النجاسات لايتأتى فيه التفصيل (اي التفصيل من التفسخ وعدمه) ولا الخلاف (بين الامام وصحابيه رحمهم الله تعالى) بل ينجسها من وقت الوجدان فقط والمراد الحيوان الدموي غير المائي. (حاشيه طحطاوي صفحه ۲۳)

د مسجد په څاه كي د سپي لوېدل او بېرته

ژوندی را ايستل:

پوښتنه: كه چيري د مسجد په څاه كي ژوندي سپي ولوېږي او سملاسه ژوندي راوكښل شي، نو ددغه څاه اوبه د څومره سلواغو به راكښلو سره پاكېږي. خو خبره داده چي ددغه څاه اوبه بېخي زياتي دي چي د ټولو راكښل ډېر مشكل دي؟

جواب: محترمه: ددغه سوال جواب څو ځله تېر شوی دی يعني د دوو سوه سلواغو په راكښلو سره دغه څاه پاك بلل كيږي لكه درمختار چي ليكي وان تعذر فيقدر مافيها الخ وقيل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ايسر وذاك

احوط. (الدرالمختار على هامش ردالمختار جلد ۱ صفحه ۱۹۴)

مطلب دا دی چي داسي څاه چي ټوله اوبه را کښل بي لازمي وي د دوو سوو سلواغو څخه نېولې تر درو سوو سلواغو پوري به را کښلو سره دغه څاه باي بلل کيږي

د باران په وخت کي د لارو او کوڅو اوبه

مرداري دي که نه؟

پوښتنه: د کورونو، لارو او کوڅو اوبه کومي چي په باران کي راځي که هغه وبه پري او په يوه څاه کي ولوېږي، نو آيا په دې سره څاه مرداري پري او که نه، په چشمه فېض نومي کتاب کي بي د لارو او کوڅو اوبه غلبظي او نجسي نه دي بللي؟

جواب: فتاوی دارالعلوم دېوبند د خېل لومړي جلد په (۱۲۹) صفحه کي ددې سوال په جواب کي داسي ليکي

د باران اوبه کومي چي په لارو او کوڅو کي وبه پري، راشي او ټوله نجاستونه وبه وي، بېله شکه هغه اوبه پاکي دي، کماين في

کتب الفقه. (دارالعلوم دېوبند جلد ۱ صفحه ۱۲۹)

همدارنگه فتاوی عالمگيري هم ليکي: المطر مادام يمطر فله حکم السريان حتى لو اصاب العذرات على السطح ثم اصاب ثوبالايتنجس الا ان يتغير. (عالمگيري جلد ۱ صفحه ۱۵)

د څاه د مرداروالي له خبرېدو څخه مخکي چي

کومي اوبه استعمال شوي دي د هغو څه حکم دی؟

پوښتنه: د څاه د مرداري د معلومېدلو څخه مخکي که چيري د څاه په اوبو سره اود سونه تازه شوي وه او يا غسلونه په شوي وه او يا کالي او لوبښي په پرېولل شوي وه، نو ددې څه حکم دی؟

جواب: ورورده د څاه د مرداروالي د معلومېدلو څخه مخکي چي کومي اوبه د هغه څخه را کښل شوي دي هغه د مفتي به قول له رويه پاکي بلل کيږي، کوم اود سونه او لمونځونه چي بي په هغو تازه کړي دي هغه ټول صحيح دي. (فتاوی دارالعلوم دېوبند جلد ۱ صفحه ۱۳۰)

همدارنگه ردالمختار ليکي

ويحكم بنجاستها مغلظة من وقت الوقوع ان علم والاقمديوم وليلة ان لم ينتفخ ولم ينفسخ وهذا في حق الوضوء والغسل الخ اما في حق غيره كفصل ثوب فيحكم بنجاسته في الحال الخ وقال لا من وقت العلم فلا يلزمهم شيء قبله قيل وبه يفتي (درمختار) قوله قيل وبه يفتي قائله صاحب الجوهرة وقال العلامة قاسم في تصحيح القدوري قال في فتاوى العتابي قولهما هو المختار الخ وصرح في البدائع بان قولهما قياس وقوله استحسان وهو الاحوط في العبادات. (ردالمختار فصل في البئر جلد ۱ صفحه ۲۰۲)

د مردار څاه په باره کي د امام محمد رحمته الله علیه پر قول

فتویٰ ورکول :

پوښتنه: د څاه د پاکوالي په باره کي د امام محمد رحمته الله علیه پر قول چي درې سوه سلواغي دي فتویٰ ورکول کېدای شي او که نه؟

جواب: هو د امام محمد رحمته الله علیه پر قول فتویٰ ورکول صحیح دي. ځکه چي په دې قول کي اساني ده، او فقهاوو پر دې باندي فتویٰ ورکړې ده، نو د اسانتيا د اختيارولو په وجه پر دې باندي فتویٰ ورکول جائز دي. ځکه چي الله عز وجل فرمايلي دي: **يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ**.

همدارنگه الله عز وجل فرمايي: **وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ**.

(سورة الحج آيت ۷۸)

ترجمه: اونه يې دى گرځولى پر تاسي باندي په دين کي هېڅ حرج (مشقت او تکليف).

همدارنگه الاشباه والنظائر وايي المشقة تجلب التيسر والاصل فيها قوله تعالى يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر وقوله تعالى وما جعل عليكم في الدين من حرج وفي الحديث احب الدين الى الله تعالى الحنفية السمحة. قال العلماء يتخرج على هذه القاعدة جميع رخص الشرع وتخفيفاته. (الاشباه والنظائر صفحه ۹۵-۹۶)

د سلواغي د راکنبلو وروسته معلومه شوه چي څاه ته يو حيوان ورلوېدلى دى :

پوښتنه: يو څاه ته د نور وخت په شان يوه سلواغه د اوبو د راکنبلو لپاره ورواچول شوه، د سلواغي د راکنبلو وروسته دا معلومه شوه چي څاه ته يو حيوان ورلوېدلى دى او څاه مردار شوى دى، نو آيا دغه سلواغه پاکه بلل کيږي او که نا پاکه، او که چيري دغه سلواغه پر همدغه حال بل پاک څاه ته ورلوېږي آيا په دې سره هغه پاک څاه مردار يږي او که نه؟

جواب: وروره ستاسي د سوال څخه دا معلوم يږي چي د سلواغي د راکنبلو وروسته دا معلومه شوه چي دغه څاه مردار شوى دى، نو له دې وجي د صاحبينو د قول سره سم چي مفتي به قول دې هم دغه سلواغه او هم هغه اوبه چي د دغه څاه څخه د نجاست تر علم مخکي راکنبل شوي دي پاکي دي. لکه درمختار چي ليکي **وقالامن وقت العلم الخ فلايزمهم شئ قبله**.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل فى البئر جلد ۱ صفحه ۲۰۲)
يعني صاحبين رحمهما الله فرمايي چي د څاه د مرداروالي حکم به د هغه وخت څخه ورکول کېدای شي، د څه وخت څخه چي د څاه مرداروالى معلوم شوى دى، او کومي اوبه چي مخکي را ايستل شوي دي هغه پاکي دي. نو له دې وجي سلواغه هم پاکه بلل کيږي

(فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد ۱ صفحه ۱۳۲)

خنزير په خاه کي وژل او د هغه خاه حکم:

پوښتنه: خاه ته خنزير ورولوېدی، هلته په خاه کي دننه په چاره ووږل شو او مړ کړل شو، د خنزير په وینو سره د خاه اوبه ټکي سرې واوښتې او د خاه پر دېوالونو هم د خنزير د وینو څاڅکي ولوېدل، نو آیا ددغه خاه پاکېدل څه ډول کېدای شي؟ اوبله خبره داده چې ددغه خاه په اوبو سره کښت اوبه شوی و، نو آیا د هغه کښت غنم او ترکاري پاک دي او که مردار؟

جواب: وروره! لومړی دي دغه خنزير د خاه څخه راوايستل شي او بيا دي ددغه خاه ټوله اوبه راوکنښل شي، تردې وروسته دغه خاه پاک بلل کېږي او د مفتی په قول له رویه د دوو سوو سلواغو څخه نیولې تر درو سوو سلواغو پوري د اوبو راکنښل د ټوله خاه د اوبو د راکنښلو قائم مقام دی يعني پردې قول فتوی شوی ده چې د ټول خاه د اوبو د راکنښلو پر ځای دوه سوه یا درې سوه سلواغې راکنښل کفایت کوي لکه ردالمحتار چې لیکي:

إذا وقعت نجاسة الخ في بئر دون القدر الكثير الخ ينزح كل مائها الذي كان فيها وقت الوقوع بعد اخراجه الخ يطهر الكل الخ وقيل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ايسر (درمختار) قوله قيل الخ جزم به في الكنز والملقى وهو مروى عن محمد وعليه الفتوى خلاصة وقاتارخانيه عن النصاب وهو المختار معراج عن العتاييد وجعله في العناية عن الامام وهو المختار والايسر كما في الاختيار افاد في النهران المائتين واجبتان والمائة

الثالثة مندوبة. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۹۸)

او ددې وروسته چې دوه سوه یا درې سوه سلواغې يې راوکنښلې، د خاه خټي. ديوالونه، سلواغه او رسی ټول پاک دي لکه ردالمحتار چې لیکي
ينزح كل مائها الخ يطهر الكل تبعا (درمختار) قوله يطهر الكل من الدلو والرشاء والبكرة ويدالمستقى تبعا بنجاسة البئر فتطهر بطهارتها.

(ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۹۶)

او هغه کښت او پټي چې ددغه خاه اوبه ورکول شوي وي پاک دي ترکاري، غنم او هر څه يې حلال دي، دافرق نه کوي چې وکښت او پټي ته د خاه تر پاکېدلو مخکي اوبه ورکول شوي وي، او که د خاه تر پاکېدلو وروسته اوبه ورکول شوي وي لکه درمختار چې لیکي: العبرة للظاهر من تراب او ماء اختلطا به يفتى. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل في الاستنجاء جلد ۱ صفحه ۳۲۳) (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد ۱ صفحه ۱۳۳)

هغه خاه چې هندوان او مسلمانان يو ځای اوبه

ځيني راکاري پاک بلل کېږي او که نه؟

پوښتنه: زموږ په سيمه کي يو خاه دی، ددې خاه څخه هم هندوان او هم مسلمانان اوبه راکاري، دلته خلکو ته شک ورپېدا شو چې آیا ددغه خاه پاک دی او که نه، بيا مو د يو ملا څخه پوښتنه وکړه هغه ويل چې ناپاک دی او بل ملا بيا ويل چې دا خاه پاک بلل کېږي، نو اوس د شريعت له نظره صحيح

جواب: وروره د هغه ملا صاحب خبره صحيح ده چي څاه يې پاک بللی دی يعني پر دغه څاه د پاک حکم کيږي، ان اليقين لا يزول بالشك.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱۳۳ ص ۱۳۳)

په یو لوبښي کي بولي کول او بیا څاه ته وړاچول:

پوښتنه: یو هلک په یو لوبښي کي بولي وکړي او وڅاه ته یې وړاچولي نو اوس په څو سلواغو راکښلو سره څاه پاکيږي؟

جواب: وروره اوس پر دروسو سلواغو باندي فتویٰ ده، د دروسو سلواغو په راکښلو سره څاه او د څاه اوبه پاکي بلل کيږي.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱۳۴ ص ۱۳۴)

دا په هغه صورت کي چي څاه چینه داره وي او که چینه داره نه وي نو بیا د توله څاه د اوبو راکښل ضروري دي او په دې کي احتیاط دی او یا دي دوه داسي نفر او معتبره انسانان راولي چي د اوبو په اندازه کولو کي مهارت لري او بیا د دوی د اندازې سره سم اوبه راوکاږي، مفتیانو حضراتو ته په کار دي چي پر هغه ایسر او اسانه قول باندي فتویٰ ورکړي.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱۳۴ ص ۱۳۴)

لکه ردالمحتار چي لیکي:

اذا وقعت نجاسة الخ في بئر دون القدر الكثير الخ ينزح كل مائها الذي

كان فيها وقت الوقوع بعد اخراجه الخ يطهر الكل الخ وقيل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ایسر (درمختار) قوله قيل الخ جزم به في الكنز والملتقى وهو مروى عن محمد وعليه الفتوى خلاصة وتاتارخانيه عن النصاب وهو المختار معراج عن العتابة وجعله في العناية عن الامام وهو المختار والايسر كما في الاختيار افاد في النهران المائتين واجبتان والمائة الثالثة مندوبة. (ردالمحتار جلد ۱ ص ۱۹۸)

د چرگي مرداري په څاه کي لوېدل:

پوښتنه: که چيري په څاه کي د چرگي مرداري ولوېدل نو څومره سلواغي رايستل په کار دي؟

جواب: د چرگي مرداري چي څاه ته ولوېږي نو د دوو سوو څخه نيولې تر دروسو پوري به سلواغي راکاږي، او مخکي هغه مرداري رايستل په کار دي او که مرداري نه شي رايستل کېدلای نو څو ورځي دي د څاه څخه کار نه اخلي تر هغو پوري چي هغه مرداري ورژيږي او خټه وگرځي.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند جلد ۱ ص ۱۳۵)

او همدارنگه ردالمحتار لیکي:

اذا وقعت نجاسة في بئر دون القدر الكثير الخ ينزح كل مائها بعد اخراجه الا اذا تعذر كخشبة او خرقة متنجسة فينزح الماء الى حد لا يملأ نصف الدلو يطهر الكل تبعاً للخ وقيل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ایسر (درمختار)

واشار بقوله متنجسة الى انه لا بد من اخراج عين النجاسة كلحم ميتة
وخنزير اه قلت فلو تعذر ايضا ففي القهستاني عن الجواهر لو وقع عصفور
فيها فعجروا عن اخراجه فما دام فيها فنجسة فتترك مدة يعلم انه استحالة
وصار حماة. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۹۶)

چرگه شاه ته ولوبدل، مگر ژوندی راوختل:

پوښتنه: چرگه شاه ته ولوبدل، مگر هلته مړه نه شول، بلکي ژوندی
راوختل نو آیا په دې سره شاه مرداريزي او که نه؟

جواب: د داسي چرگي حکم دادی چي احتياطاً بايد شل سلواغي اوبه
راو کښل شي کما في الردالمحتار: فيترح ادنى ماورد به الشرع وذلك
عشرون احتياطاً. (ردالمحتار جلد ۱ صفحه ۱۹۷)

په وينو لړلی حيوان و شاه ته ورلوبدل:

پوښتنه: که چيري يو حيوان په غشي وويشتل شو، ويني تر بهېدلې
چي شاه ته ورلوبدی نو آیا دغه شاه پاک بلل کيږي او که ناپاک، او که نه دی
پاک څومره سلواغي به را کاري او بله پوښتنه داده څو څاڅکي وينه چي شاه
ته ولويږي شاه ناپاک بلل کيږي؟

جواب: ورورده شاه ناپاک دی د دوو سوو څخه نيولې تر درو سوو پوري
سلواغي به را کاري او د دوهمي پوښنني په جواب کي دي بايد ووايم چي

بهېدونکي وينه مرداره ده که څه هم چي يو څاڅکي به وي، مگر لا شيان
مرداروي. (فتاوی دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۱۳۶)
او همدارنگه درالمختار ليکي

اذا وقعت نجاسة ليست بحيوان ولو مخففة او قطرة بول او دم او
ذنب فارة الخ في بئر دون القدر الكثير الخ يترج كل مائها الذي كان
فيها وقت الوقوع.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۹۴)

په کوم شاه کي چي پسونه ولويږي او هلته پسي ورژيږي، ددغه شاه د پاکولو طريقه:

پوښتنه: درې مياشتي مخکي زموږ په شاه کي دوه پسونه د لسو
ورځو په موده کي يو په بل پسي ولوبدل او هلته مړه شول، خو دا چي دومره
څوک نه وه چي د شاه څخه دې دغه مړه پسونه راوکاري، شاه همدا سي مردار
پاته و، خو اوس موږ غواړو چي دغه شاه بيرته پاک کړو نو اوس موږ حيران
يو چي دغه شاه څه ډول پاک کړو؟

جواب: په داسي صورت کي فقهاوو ليکلي دي چي دغه شاه به تر دوو مړه
وخته پوري پرېږدئ يعني کار به نه ځيني اخلي تر څو چي ددغه حيواناتو
هډوکي وراسته شي او خټي وگرځي. ددی کار موده فقهاوو شپږ مياشتني

ټاکلې ده، تردې وروسته ددغه څاه څخه ددرو سوو سلواغود اوبو په را کښلو سره دغه څاه پاک بلل کېږي.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۱۳۷)

و څاه ته د خنزیر لوېدل:

پوښتنه: د هندوانو په څاه کې خنزیر ولوېدی او هلته مړ شو هغوی لومړی هغه مړ شوی خنزیر راو کښی وروسته یې اوبه ځینې راو کښلې نو آیا اوس د مسلمانانو لپاره ددغه څاه اوبه استعمالول روا دي که نه؟

جواب: هو، که چیرې د خنزیر د را کښلو وروسته هندوانو ددغه څاه څخه د دروسو یا د دروسو سلواغو په اندازه اوبه را کښلې وې نو بس دغه څاه پاک شو، د مسلمانانو لپاره ددغه څاه اوبه څښل او استعمالول صحیح دی لکه درمختار چې لیکي: وقيل يفتي بمأتين الى ثلثمائة وهذا ايسر.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار

فصل في البئر جلد اول صفحه ۱۹۸)

نجاستونه

او د هغوی څخه د پاکۍ صورتونه

پوښتنه: د ناپاکو شيانو او د نجاست اقسام بیان کړئ؟

جواب: نجاست پر دوه ډوله دی: ۱- غلیظه، ۲- خفیفه

غلیظه هر هغه شي ته ویل کېږي چې د انسان د بدن څخه د راوتلو په وجه سره اودس یا غسل واجبوي مثلاً دروند نجاست، تشي بولي، هني، مذي، ودي، ژړي اوبه، بهېدونکې وینه، نو، په ډکه خوله قی، حیض، نفاس، د استحاضې وینه، همدارنگه د کوچني هلک یا نجلی بولي هغه که خوراک کوي او که صرف شیدې خوري، همدارنگه شراب، د مردار شوي شي غوښې، د هغه غوړزگي، او د هغه پوست، د خره، غاتري او همدارنگه د نورو ټولو هغو حیواناتو بولي چې غوښې خوړل یې روانه وي، همدارنگه د غوا، غوايي گامېښي او داسې نورو حیواناتو خوشایي، د بزواو پسو پچي مطلب د ټولو حیواناتو مرداري د چرگانو، بطي او هیلۍ مرداري، همدارنگه د څیرونکو گردو حیواناتو ټوله مرداري دا ټوله هغه شيان دي چې

په غليظه نجاست کي داخل دي. همدارنگه د خنزير ټوله اجزاء غليظه نجاست دي لکه تسهيل الضروري چي ددغو شيانو مختصر فهرست په دي ډول سره راخيستی دی

النجاسة نوعان: الغليظة والخفيفة:

فَالْغَلِيظَةُ: منها كل ما يخرج من بدن الانسان مما يوجب خروجه الرضوء او الغسل كالغائط والبول والمني والمذي والودي والقبيح والصدید والقبيء إذا ملا الفم، وكذا دم الحيض والنفاس والاستحاضة، وكذا بول الصغير والصغيرة أكلا الطعام أو لا، وكذا الخمر والدم المسفوح ولحم الميتة وشحمها وجلدها وعصبتها، وكذا بول ما لا يؤكل لحمه، وكذا الروث وأخشاء البقرة ونجو الكلب وخرء الدجاج والبط والأوز. وكذا نجوس سباع البهائم هذا كله نجاسة غليظة، وكذا الخنزير نجس مغلظ بجميع أجزائه.

وَأَمَّا الْخَفِيفَةُ: فبول ما يؤكل لحمه وبول الفرس وحرء طير لا يؤكل لحمه. (التسهيل الضروري جلد اول صفحه ۳۸)

د هر هغه الوتونکو مرغانو مرداري چي غوښه يې حرامه وي او همدارنگه د هر حيوان بولي چي د غوښو خوړل ی حلال وی لکه بزه، بسه، غوا، آس، او داسي نور دا ټول بيا په خفيفه نجاست کي داخل دي (مراقی صفحه ۸۶)

د چرگانو، هلی، او بطي څخه ماسپړا د نورو ټولو حلالو مرغانو مرداري پاک دي لکه د کوتري، چوغکي او داسي نورو ټولو حلالو مرغانو مرداري، همدارنگه د چوپړک بولي او مرداري هم پاک دي

(کبیری صفحه ۱۴۷ او ردالمحتار جلد اول صفحه ۳۲۸)

دغه مسئله په اسانه طريقه زده کړئ:

د انسان بولي او چکر او د ټولو حیواناتو غټه مرداري، او د حرامو حیواناتو بولي، او د انسان او حیواناتو بهېدونې وينه، شراب، د چرگانو او هلیو مرداري غليظه نجاست دی

پوښتنه: نجاست خفيفه څه شي ته ويل کيږي؟

جواب: د حلالو حیواناتو بولي او د حرامو مرغانو مرداري خفيفه نجاست دی.

د غليظه او خفيفه نجاست فرق

په کوم شي کي ښکاره کيږي:

پوښتنه: د غليظه او خفيفه نجاست فرق په کوم شي کي ښکاره کيږي؟

جواب: وروره ددغو دوو نجاستونو فرق د لمانځه په جواز او نه جواز کي ظاهر او رامنځ ته کيږي، متلاً که چيري د لمونځ کوونکي پر بدن یا کلو د غليظه نجاست څخه د يوه درهم په اندازه او یا تر دې لږ موبستي وه نو ددغه

سري لمونځ د کراهيت سره روا کيږي ، مگر خفيفه نجاست بيا داسي نه دی يعني خفيفه نجاست چي د لمونځ کوونکي پر کالو لگېدلی وي د هغه سره لمونځ صحيح دی ، ترڅو پوري چي څلورمي برخي د جامې ته نه وي رسېدلی نو غليظه نجاست چي تر يوه درهم زيات شی لمونځ نه ورسره صحيح کيږي او خفيفه نجاست چي بيا د کالو تر څلورمي برخي زيات شی لمونځ نه دی ورسره صحيح لکه تسهيل الضروي چي ليکي

يظهر فرق بين الغليظة والخفيفة في جواز الصلاة معها، فان اصاب ثوب المصلي او بدنه نجاسة غليظة مقدار الدرهم او مادونه جازت الصلاة معها مع الكراهة، وان اصاب النجاسة الخفيفة ثوب المصلي جازت الصلاة معها مالم تبلغ ربع الثوب، واذا زادت النجاسة الغليظة على الدرهم او الخفيفة على ربع الثوب لم تجز الصلاة معها.

(التسهيل الضروي جلد اول صفحه ۳۸)

د درهم د اندازې تشریح:

پوښتنه: د درهم هغه اندازه چي عفوه ده يعني د څومره نجاست سره چي لمونځ صحيح کيږي، په دې هکله زموږ اختلاف دی. ځيني وايي چي د موجوده ټکي مطابق يوه روپۍ اندازه ده، ځيني بيا وايي چي يوه اتاني ده، ځيني بيا بل څه وايي ځيني بل څه. مطلب ددې صحيح اندازه موږ نه راوښیاست؟

جواب: وروره لومړی خو بايد تا ته دا معلومه وي چي نجاست پر دوه ډوله دی: ۱- نجاست غليظه ۲- نجاست خفيفه
د نجاست غليظه يو درهم معاف دی او د نجاست خفيفه د څلورمي برخي د جامې کم معاف دی

بله خبره داده چي نجاست غليظه پر دوه ډوله دی يو هغه دی چي نرم وي لکه د انسان بولي، شراب، وينه او داسي نور او بل هغه قسم دی چي نرم نه وي يعني سخت نجاست وي لکه د انسان يا حيوان دروند نجاست نو بايد ووايم چي د يوه درهم په اندازه غليظه نجاست معاف دی او اندازه ددې په کثيفه يعني سخت نجاست کي چي صورت ولري وزن د مثقال يعني څلورنيمې ماشې دی لکه درمختار چي ليکي:

وعنى الشارع عن قدر درهم ومثقال عشرون قيراطا فى نجس كثيف له جرم. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۱، ۲۹۳)

او په نرم او رقيقه نجاست کي په اندازه د ژوروالي د ورغوي دی چي تقريباً د يوې روپۍ برابر دی او په فتاوی شامي کي راغلي دي چي ملا مسکين ددې دغه تشریح فرمايلې ده چي په موت يعني لپه کي اوبه راواخلئ او وروسته موت يعني لاس خلاص ونيسئ. نو په دې صورت کي چي په ورغوي کي څومره اندازه اوبه پاته شي، هغه اندازه د مقعر کف ده او همدا مراد دي، نو دا خو ښکاره خبره ده چي دغه اندازه د يوې روپۍ سره

برابر يږي، که مو اطمینان نه کيږي دا اندازه تجربه هم کړئ. قال ملا مسکین وطریق معرفته ان تغرف الماء باليد ثم تبسط فما بقى فهو مقدار الكف الخ. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۳)

غلیظه نجاست او خفیفه نجاست

په څومره اندازه کې معاف دی:

پوښتنه: غلیظه نجاست په څومره اندازه کې معاف دی؟

جواب: غلیظه نجاست که خټه او جسم والا وي، لکه مرداري. نو هغه د څلورنیمې ماشې په اندازه معاف دی، او که نرم نجاست وي لکه شراب، بولي. نو هغه د انگریزي پوږ روپی په اندازه معاف دی، د معاف کېدلو مطلب دادی چې که دومره اندازه نجاست پر بدن یا کالو باندې لگېدلی وي. او لمونځ وکړي. نو لمونځ به صحیح کړي. مگر مکروه کيږي. او که قصداً دومره نجاست لگېدلی و نو لمونځ په هغه سره بیخي روا نه دی.

پوښتنه: نجاست خفیفه په څومره اندازه کې معاف دی؟

جواب: خفیفه نجاست که د جامې تر څلورمې برخې او یا د اندام تر څلورمې برخې کم وي نو معاف دی.

(تعلیم الاسلام د مفتی محمد کفایت الله صاحب رحمته)

همدارنگه بحر الرائق د لومړي جلد په ۲۲۸ صفحه کې لیکي چې دومره

قدر نجاست چې معاف دی که چیرې د یو چا پر کالو لگېدلی وي او دی لمونځ وکړي، لمونځ به صحیح دی مگر که دی یې وويني پاک به نه کړي، او لمونځ ورسره وکړي، نو په دې صورت کې بیا لمونځ صحیح دی مگر مکروه دی و دا ډول کار کول ډېره بده خبره ده او که په قصده سره دومره نجاست چې معاف دی پوري وموښل شي او لمونځ وشي نو ددې سره خود مفتي کفایت الله صاحب په خبره بیخي لمونځ به نه صحیح کيږي.

ستاسې دې فکر وي چې په دې بحث کې د معافوالي څخه مراد دادی چې لمونځ به صحیح کيږي، ددې څخه دا مطلب نه دی چې دومره نجاست مردار نه دی، بلکې که دومره نجاست د خوراکه یو شي ته ورولويږي ټوله شي مرداريږي، ځکه چې مردار دی.

مسئله: نجاست غلیظه که د اوبو وړیو لوبسي ته ورولويږي ددې لوبسي ټوله اوبه نجاست غلیظه گرځي او که خفیفه نجاست ورولويږي په دې صورت کې بیا ټوله اوبه نجاست خفیفه گرځي، په دې کې د لږې مردارۍ او ډېرې مردارۍ فرق نشته. (بهشتي زیور)

څومره نجاست چې پر کالو یا بدن

موښتی وي لمونځ ورسره صحیح کيږي:

پوښتنه: آیا د یو چا و کالو ته د مردارو څاڅکو په ورغور ځېدلو سره کالي مرداريږي او که نه، یوه ورځ یوه ملا ویل چې غلیظه نجاست که تر یوه

درهم کم و پربولل نه غواړي، آیا ددغه ملا خبره صحیح ده او که غلطه؟

جواب: هو وروړه ا غلیظه نجاست چي تر یوه درهم زیات پر کالو یا بدن و موبنلي مردار یې او خفیفه نجاست چي څلورمه د جامې ولړل شي مردار یې نو که چیري په نافهمۍ کي غلیظه نجاست تر یوه درهم کم او یا خفیفه نجاست تر څلورمي د جامې کم ولړل شي او لمونځ ورسره وشي نو بیا ددغه لمانځه راگرځیدلو ته ضرورت نشته او که چیري تر دغه اندازې زبانه د لمانځه راگرځول ضروري دي، ددې څخه دا مطلب وانه خلئ چي نجاست که چیري لږ وي پربولل یې نه دی په کار، بلکي نجاست که هر څومره لږ وي پربولل یې ضروري دي. (فتاوی یوسفیه جلد ۲ صفحه ۸۳)

پر کالو یا بدن د نجاست د پاکولو طریقه:

پوښتنه: چي کله نجاست پر کالو او یا بدن ولگيږي د هغه د پاکولو څه طریقه ده؟

جواب: وروړه نجاست پر دوه ډوله دی یو هغه نجاست دی چي لیدل کیږي لکه ویني، د انسان غټه مرداري او داسي نور ددې د پاکیدلو طریقه داده چي په پاکو اوبو او یا د اوبو څخه ماسپوا په یو بل بهیدونکي پاک شي سره لکه سرکه. د گل گلاب اوبه او یا داسي نورو شیانو په پربوللو سره دي دغه لیدونکي نجاست پربولي، تر هغو چي د نجاست ذات له منځه ولاړ شي. دوهم ډول هغه نجاست دی چي په سترگو نه لیدل کیږي يعني د پاکو اوبو سره یې فرق نه کیږي لکه بولي او یا مرداري اوبه، ددې د پاکیدلو بیا د

طریقه ده چي تر هغو دې پربولي چي دده دا غالب گمان شي چي اوس نو پاک شو، فقهاوو د اسانۍ لپاره درې واري والی مقرر کړی دی، دغه مسئله تسهیل ضروري په دې الفاظو سره راخلي:

اذا كانت النجاسة مرئية فطريق تطهير الثوب او البدن ان يزال عنها بالغسل بماء طاهر او بمائع طاهر غير الماء كالخل وماء الورد، وان كانت غير مرئية كالبول والماء النجس فطريق التطهير ان يغسل حتى يغلب على ظن الغاسل انه قد طهر.

(التسهيل الضروري جلد اول صفحه ۳۹)

آیا په شیدو سره یو شی

پاکېدای شي او که نه:

پوښتنه: آیا په شیدو یا سرکې سره یو شی پاکېدای شي او که نه؟

جواب: هر هغه شی چي د اوبو په شان نرم او پاک وي، په هغه شي سره مرداري پاکول صحیح ده او که یې د گل گلاب په اوبو سره یا عرق گاوزبان یا به بل عرق سره یا په سرکه سره پربولي نو په دې سره هم شي پاکيږي، مگر هغه شیان چي په هغو کي غوړ څکي وجود ولري لکه تیل، شیندي او داسي نور شیان که یو شی په پربولل شي نو شی نه په پاکيږي.

(مجمع جلد اول صفحه ۵۸)

که چيري ليدونکی نجاست ليري

کري مگر اثر يي لا پاته وي د هغه

د پاکېدلو طريقه څه ډول ده:

پوښتنه: تاسي مخکي وويل چي يو هغه نجاست دی چي ليدل کيږي. ددې ډول د نجاست مو دا ډول طريقه بيان کړل چي دومره يي پرېولي چي د نجاست ذات له منځه ولاړ شي اوس خبره داده چي هغه ورځ زما کالي په يو مردار تي ولړل شول، درې واري مي پرېولل، مرداري مي ځيني پاکه کړل. مگر پر جامه باندي مي لا د مرداري اثر تر اوسه پوري باقي دی، نو اوس ددې د پاکېدلو څه طريقه ده؟

جواب: وروره کله چي د نجاست صورت يعني ذات له منځ ولاړ شي مگر اثر يي لا باقي وي يعني رنگ يا بوی يي لا پاته وي نو دا د پاکوالي لپاره تاواني نه دی يعني پر دې باندي د کالو د مرداروالي حکم نه شي کېدای، وروره ستا کالي نور پاک دي هيڅ شک مه در اچوه لکه تسهيل الضروري چي ليکي اذا زالت عين النجاسة بالغسل لا يضر بقاء اثرها الذي يشق ازالته كالريح واللون (التسهيل للضروري جلد اول صفحه ٣٩)

د نجاستونو د پاکېدلو نوري لاري:

پوښتنه: آيا د نجاستونو د پاکېدلو لپاره يي له پرېولو نوري لاري هم

شته او که نه؟

جواب: هو وروره ددې لپاره نوري لاري هم شته چي فقهاوو په دې هکله ډېر وضاحت کړی دی چي ځيني يي په لاندي ډول دي

١- که چيري موزې ته صورت لرونکی نجاست ورورسېدی، نو چي کله وچ شي په دې ډول دې پر مخکې وموږي يا دې په بل شي وگروي چي نجاست يي له منځه ولاړ شي، چي داسي يي وکړل، بس په دغو موزو کي لمونځ صحيح دی

٢- که چيري کالو ته مني ورورسېدل نو که لاندې وه يي له پرېولو نه پاکېږي او که پر کلو وچ شول وروسته تر مرلو په دغو کالو کي لمونځ روا دی

٣- که چيري ومخکي ته نجاست ورورسېدی، وروسته مخکې وچه شول او د نجاست اثر له منځه ولاړی، نو لمونځ ددغه نجاست پر ځای روا دی، مگر تیمم په دغه ځای نه دی روا، خو که يي چيري دغه ځای پرېولی او نجاست يي زائل شو، بيا لمونځ او تیمم دواړه پر جائز دي.

٤- اوم پوست په رنگېدلو پاکيږي، وروسته هم لمونځ پر صحيح کيږي او که چيري ددغه پوست څخه يو لوبنی جوړ شي او اوبه پکښي واچول شي په هغه هم غسل او هم اودس په روا دی، مگر د خنزير پوست هيڅکله نه پاکيږي او همدا رنگه د انسان د بدن پوست د انسانيت د احترام له وجي يي استعمال ناروا او حرام دی لکه فقهاء چي ليکي و اذا دبغ الاهداب فقد طهر وجازت الصلاة عليه، وكذا جاز الوضوء من الظرف الذي صنع منه، ولا يطهر

جلد الخنزير ابداء، و جلد الادمی لايجوز استعمال جلده تکریماً له.

(التسهيل الضروري جلد اول صفحه ٣٩)

ددغو شيانو د هر يوه تفصيل د خپلو حوالو سره لاندې كتلاى شي:

د موزې د پاکېدلو بله طريقه:

پوښتنه: آیا موزه بې له پرېوللو په بل ډول هم پاکېدای شي؟

جواب: که چیرې موزې ته صورت لرونکې نجاست ورورسېدې، نو چې کله وچ شي په دې ډول دې پر مخکې وموړي یا دې په بل شي وگروي چې نجاست بې له منځه ولاړ شي. چې داسې بې وکړل، بس په دغو موزو کې لمونځ صحیح دی.

به دى شرط چې پر مخکې په مړلو یا په گړولو سره د نجاست جسم او د نجاست انر له منځه ولاړ شي لکه فقهاء چې لکي

إذا أصابت الخف نجاسة لها جرم فحفت فدلکه بالارض بحيث زالت النجاسة جازت الصلوة فيه.

(التسهيل الضروري جلد اول صفحه ٣٩)

مگر که دغه صورت لرونکې مردارې پر چپلکي یا د څرمني څخه پر جوړو شوو موزو باندې ولگېږي او لنده وي، نو بې له پرېوللو نه پاکېږي، مگر که بې دومره ډېره وموړي چې مردارې یې ولاړه شي او هيڅ علامه یې پاته نه شي هم پاکېږي (ردالمحتار جلد اول صفحه ٣١٩)

که چیرې وموزې یا چپلکي ته داسې نجاست ورورسېدې چې جسم او صورت یې نه درلودی لکه بولي او شراب ددې پاکېدل بې له پرېوللو نه شي کېدای یعنې په موړلو سره دغه شيان نه پاکېږي، بلکې پرېولل یې ضروري دی (مجمع الانهر جلد اول صفحه ٥٨)

پر بدن او جامو د نجاست د پاکېدلو طريقه:

پوښتنه: که چیرې پر بدن یا کالو باندې صورت لرونکې نجاست ولگېدې او وچ شو آیا دا هم د موزو په شان په منښلو او گړولو پاکېدای شي؟

جواب: وروره بدن او جامه د موزو په ډول نه ده یعنې بدن او کالې یوازې به پرېوللو سره پاکېدای شي که نجاست صورت لرونکې وي او که نه. په بله طريقه سره نه پاکېږي، (مگر مني که پر بدن یا کالو ولگېږي او وچ شي په منښلو او گړولو سره هم پاکېدای شي، په دې شرط چې تر استنجا، وهلو وروسته انزال شوی وي) (ردالمحتار جلد اول صفحه ٣١٨)

د منیو د پاکېدلو بله طريقه:

پوښتنه: آیا مني بې له پرېوللو په بل شي سره هم پاکېدای شي؟

جواب: که چیرې کالو ته مني ورورسېدل نو که لاندې وه بې له پرېوللو نه پاکېږي او که پر کالو وچ شول، وروسته تر مړلو په دغو کالو کې لمونځ روا دی. لکه فقهاء چې لیکي و إذا أصاب الثوب المنى فإن كان رطباً

لا يظهر الثوب إلا بالغسل، وإن جف على الثوب أجزاء فيه الفرك بشرط أن لا يختلط بالبول. (التسهيل الضروري جلد اول صفحه ٣٩)

د چاقو، چري، توري، هنداري

او اوسپني د پاكېدلو بله طريقه:

پوښتنه: د چاقو، چري، توري، هنداري همدارنگه د اوسپني يا:

سپينو او سرو زرو، يا د ميسو، المونيم لوښي او همدارنگه نور شيان چي مردار شي آيا بي له پرېولو په بل ډول هم پاكېدای شي او كه نه؟

جواب: د اوسپني پر شيانو چي زنگ نه وي، صاف وي، او د سسور

سرو زرو، ميسو، المونيم، پيتل لوښي او داسي نور شيان او د سني خڅه جوړ شوي شبان، د قيل غاښونه او د هډوكو خڅه جوړ شوي شبان و د چيني لوښي دا ټول شيان چي صاف وي او نقش شوي نه وي، نو كه په همدې ډول مړلو سره يې د نجاست اثر ولاړ شي، نو پك گنل كيږي.

مگر كه بي دا ډول نقشونه درلودل چي نجاست پكښي پاتې دي. نو په همدې صورت كي بيا بي له پرېولو نه پاكېږي

(شرح التنوير جلد اول صفحه ٣١٩)

همدارنگه تسهيل الضروري لکي اذا أصابت المرأة أو السيف النجاسة بجزئ مسحهما. (التسهيل الضروري جلد اول صفحه ٣٩)

پوښتنه: د نقش خڅه مراد څه شی دی؟

جواب: يعني پر دغو شيانو بايد داسي نقشونه نه وي د كوم له امله چي د دغو ننيانو جسم پورته كېسته وي. ولي چي په داسي نقشونو كي د مړېلو وروسته هم د نجاست د باقي پاتېدلو امكان شته، مگر هو كه صرف د رنگ نقش وي نو دا شيان بيا په مړېلو سره پاكېږي او دغه درنگ نقش تاوان نه ورته رسوي. (تعليم الاسلام)

د مخكي د پاكېدلو طريقه:

پوښتنه: كه پر مخكه نجاست مثلاً بولي، شراب يا داسي بل شی توی

سي چه ډول پاكېږي؟

جواب: كه چيري پر مخكه نجاست توی سي. وروسته مخكه وچه شي او

د نجاست اثر له منځه ولاړ شي. نو لمونځ د دغه نجاست پر ځای روا دی، مگر بيم بيا پر دغه ځای نه دی روا، خو كه يې چيري دغه ځای پرېولی او نجاست يې په دی ډول زائل شو په هغه صورت كي بيا لمونځ او تيمم دواړه روا دی لکه ففها، چي ليکي

وإن أصابت الأرض نجاسة فجفت وذهب أثرها جازت الصلاة على

مكانها، لكن لا يجوز التيمم من موضعها. ولو غسب الأرض ورأى

النجاسة جاز الأمران. (التسهيل الضروري جلد اول صفحه ٣٩)

د کور، مسجد يا بل خای د پخو خښتو څخه د جوړ شوي مردار شوي فرش يا مردار شوي دېوال د پاکېدلو طريقه:

پوښتنه: که چيرې خښتي يا ډبري مرداري شي ددې د پاکولو
طريقه ده؟

جواب: کومې خښتي يا ډبري چې په گچو، سمينټو يا خټو سره په مځکې
کې داسې ښځي شوي وي چې بې له کيندلو او بې له د مځکې د راخړلو څخه
هغه د مځکې څخه نه راجلا کيږي نو ددا ډول خښتو حکم هم د مځکې په شان
دی چې وروسته تر وچېدلو اود مرداري د داغ او بد بويي تر ورکېدلو
وروسته پاکي بلل کېږي (شرح التنوير جلد اول صفحه ٣١٩، ٣٢٠)
او کومې خښتي چې په گچو، خټو او سمينټو په مځکه پوري نه وي
لگېدلي، هغه په وچېدلو سره نه پاکيږي، بلکې پرېوتل بې ضروري دي.
(شرح التنوير جلد اول صفحه ٣١٩، ٣٢٠)

کوم شيان چې په پرېوتلو کې نه نښتېږل کيږي، د هغو شيانو د پاکولو طريقه:

پوښتنه: هغه شيان چې د پرېوتلو په وخت کې نه نښتېږل کيږي لکه

غالي يا داسې نور شيان د هغو د پاکېدلو طريقه څه ډول ده؟

جواب: داسې شيان چې نښتېږل يې ناممکن يا مشکل وي، د هغوی د
پاکېدلو طريقه داده چې يو وار يې پرېوتلي او بيا يې پرېوتلي تر څو چې
څاڅکي يې ختم شي، دوهم وار يې بيا پرېوتلي او بيا يې کښېږدي تر څو چې
اوبو څاڅکي يې ودرېږي، او دريم وار يې بيا پرېوتلي پس اوس نو پاک شو،
مگر په پرېوتلو کې تر ممکنه حده پورې موږ ل ضروري دي. تر څو چې د
نجاست په ويستلو کې تر خپله وسه کونښن وشي. (تعليم الاسلام)

د لرگو يا د لرگو څخه د جوړ شوو شيانو د پاکولو طريقه:

پوښتنه: که چيرې لرگي مردار شول او يا د لرگو څخه جوړ شوی
لوبي مردار شول، اوس موږ غواړو چې پاک يې کړو داسې شيانو د پاکولو
څه طريقه ده؟

جواب: که چيرې داسې شي مردار شي چې هغه نه نښتېږل کيږي،
لکه تخته، بوريا، زيورات، خاوره، چينايي لوښی، بوتل، چپلکي او داسې
نور. ددوی د پاکولو طريقه داده چې يو وار يې پرېوتلي بيا يې تر هغه
وڅخه پرېوتلي چې څاڅکي خڅېدل يې بند شي. وروسته بيا پرېوتلي او بيا
بې تر هغه وڅخه پوري پرېوتلي چې څاڅکي خڅېدل يې بند شي. وروسته
بيا پرېوتلي په دغه طريقه سره چې بې درې واره پرېوتلي، نو پس دغه شي

نور پاک بلل کيږي. (مجمع جلد اول صفحه ٦٠)

نجس شي چي وسوخل شي آيا

د هغه ايرې پاكي دي او که نه؟

پوښتنه: نجس شي لکه: خوشايي، چي وسوخل شي او ايرې شي نو ايا د هغه ايرې پاكي دي او که ناپاكي؟

جواب: ناپاکه شي که وسوخل شي او ايرې شي نو د هغه ايرې پاكي دي (تعليم الاسلام)

د هغه غوړو د پاکېدلو طريقه چي

موږک يا بل شي پکښي ولويږي:

پوښتنه: که په غوړو کي موږک ولويږي او مړ شي، نو د دې د پاکولو څه حکم دی؟

جواب: که غوړي پخې وي، نو موږک او د هغه شاوخوا غوړي ليري کړه پاته غوړي پاک دي او که غوړي وييلې وه، نو ټول غوړي ناپاک دي.

پوښتنه: ناپاکه وييلې غوړي يا روغن څه ډول پاکيږي؟

جواب: په ناپاکه غوړو يا روغنو کي د هغو په اندازه اوبه واچوه، جوش کړه، بيا چي کله غوړي يا روغن د اوبو پر سر راشي غوړي ورڅخه راوکاږه.

او درې واړه دغسي عمل وکړه، نو په دې ډول عمل سره هغه غوړي او روغن پاکيږي. (تعليم الاسلام)

پر مخکې د ولاړو وښو د پاکولو طريقه:

پوښتنه: که چيري وائنه په مخکې کي ولاړ وه، مرداري پروياشل شول نو څه ډول پاکېدای شي؟

جواب: پر مخکې ولاړ وائنه يا شپيشتي هم په وچېدلو سره او د مرداري د علامو او د بد بويي په تللو سره پاکيږي او که وائنه ربېلي وه، بې له پرېولو نه پاکيږي (شرح التنوير جلد اول صفحه ٣١٩، ٣٢٠)

مردار چاکو او چاره په اور کي

په اچولو سره هم پاکېدای شي:

پوښتنه: يو چ ويل چي که چاکو يا چاره په اور کي واچول شي، په دې سره هم دغه شيان پاکېدای شي آيا دغه خبره صحيح ده؟

جواب: هو وروړه ناپاکه چاکو، چاره او يا د خاورو او ژړو لوبڼي او دغسي د نورو شيانو لوبڼي که په اور کي واچول شي، بس په دې سره دغه لوبڼي پاکيږي (منية المصلي صفحه ٦٥)

د خاورينو لوبنو د پاکېدلو طريقه:

پوښتنه: که اوم خاورين لوبني ته مرداري ورو لوبدل او ښه يې جذب کړل، ددې د پاکولو څه طريقه ده؟

جواب: که خاورين لوبنی مردار شول او مرداري يې جذب کړل، نو دغه لوبنی په صرف پرېوللو سره نه پاکېږي، بلکې د اوبو څخه دې ډک کړي چې د مردارۍ اثر په اوبو کې راشي، نو دې اوبه توی کړي، بيا دې لوبنی ډک کړي بيا دې چپه کړي، دغه سلسله دې تر هغه وخته جاري وساتي چې د نجاست او مرداري نه نام او نښان پاته شي او نه يې رنگ او بد بويي پاته شي، نو وروسته تر دې دغه خاورين لوبنی پاک بلل کېږي.

(منية المصلي صفحه ٦٨)

د مردارو خټو څخه د اوبو څښلو لوبني جوړول:

پوښتنه: د مردارو خټو څخه کلال د اوبو څښلو لپاره لوبني جوړ کړل، یو ملا وویل چې دغه لوبني مردار دي آیا ددغه ملا دغه خبره صحيح ده؟

جواب: که د مردارو خټو څخه کلال يعني د خاورينو لوبنو پخوونکي لوبني جوړ کړل، نو تر څو چې په اور پاخه شوي نه وي دغه لوبني مردار دي او څه وخت چې په اور پاخه شي پاک بلل کېږي (فتاوی هندیه جلد اول صفحه ٢٧، اودرمختار جلد اول صفحه ٣٢٥)

په مردار رنگ باندې د جامې د لرل کېدلو

څخه وروسته ددې د پاکېدلو طريقه:

پوښتنه: په مردار رنگ کې رنگرېز جامه ورنګوله، نو اوس ددې د پاکېدلو طريقه څه ډول ده؟

جواب: که یو چاپه مردار رنگ کې جامه ورنګوله نو د پاکولو صورت يې دادی چې تر هغه وخته دې جامه پرېولي چې اوبه يې صافي شي، تر دې وروسته نو جامه او کالي پاک دي دافرق نه کوي که د جامې څخه رنگ ولاړ شي او که لا پاته وي (درمختار جلد اول صفحه ٣٣٩، و فتاوی عالمگیری جلد اول صفحه ٢٦)

آیا پر هغه مخکه چې په خوشیو لرلې

وي لمونځ روا دی او که نه؟

پوښتنه: آیا پر هغه مخکه چې په خوشیو لرې وي، لمونځ روا دی او که نه؟

جواب: پر هغه مخکه چې خوشایي موبستي وي يعني به مخکه پوري موبتل شوي وي، مخکه په لرل شوې وي یا خاورۍ او خوشایي سره ګډه وي نو که بل پاک شی پر دغه مخکه ونه غوړول شي. لمونځ پر دغه مخکه روا نه دی (بحر الرائق جلد اول صفحه ٢٦٨، وکبيري صفحه ١٧٢)

په لنډو پښو پر مرداره مخکه تېرېدل:

پوښتنه: که یوه سړي اودس تازه کړی پښې يې لنډې وي پر مرداره مخکه تېر شو، او پر مخکه يې د لنډو پښو علامې هم پاته شوې نو آیا په دې سره ددغه سړي پښې مردارېږي او که نه؟

جواب: که یو سړی په لنډو پښو پر ناپاکه مخکه روان شو او قدمونه يې پر مخکه معلوم شول، نو په دې کار سره د سړي پښې نه مردارېږي، لېکن که د پښو په اوبو سره مخکه دومره لنډه شول چې د مخکي یو څه خاوره په پښو پوري وموښتل، نو په دې صورت کي يې بیا پښې ناپاکه او مردارې شوې (منية المصلي صفحه ٦٣)

په مرداره بستره کي بیدېدل

او هلته خوله کول:

پوښتنه: یو سړی په مرداره بستره کي بیده شو، هلته يې خوله وکړل آیا په دې سره ددغه سړي کالي او بدن مردارېږي که نه؟

جواب: که چیري یو سړی پر ناپاکه جامه او یا ناپاکو کالو کي بیده شو او په دې وخت کي يې خوله وکړل او د خولې څخه يې هغه جامه لنډه شول، نو ددغه سړي حکم هم د مخکي سړي په شان دی یعنې بدن او جامه ددغه سړي پاک بلل کېږي او که دومره خوله دده څخه ولاړه شي چې هغه جامه چې دی پر

بیده دی دومره لنډه شي چې د هغې څخه څه مردارې دده پر بدن یا کالو ولگېږي نو بیا يې بدن او کالي مردار دي. (منية المصلي صفحه ٦٣)

په مردارو نکروزو لاسونه سره کول:

پوښتنه: که یو چا په مردارو نکروزو خپل لاسونه ولرل، سهار يې لاسونه سره وه، وروسته يې لاسونه درې واري پرېولل، آیا اوس يې لاسونه پاک بلل کېږي او که مردار؟

جواب: که يې ناپاکه یعنې مردارې نکريزي پر لاسونو او پښو ولگولې او بیا يې درې واره خپل لاسونه او پښې ښه پرېوللې، نو پښې او لاسونه يې پاک بلل کېږي او د نکروزو رنگ ختمول ضروري نه دی

(منية المصلي صفحه ٦٢، ردالمحتار جلد اول صفحه ٣٣٩)

که چیري د یو چا څخه باد پرې شي

او پرتوگ يې لږ په لوند شي آیا په دې

سره کالي مردارېږي او که نه:

پوښتنه: که چیري د یو چا څخه باد پرې شي یعنې د شاد خوا څخه بې هوا راووزي او نژدې جامه يې په لنډه شي، نو آیا په دې سره ددغه سړي پرتوگ مردار شو او که نه؟

جواب: چي د شاد خوا څخه هوا ووزي او ورنژدي جامه لږ لنده کړي، نو په دې سره دغه جامه نه مردار يږي يعني خښتگ يې نه مردار يږي (ردالمحتار جلد اول صفحه ٣٣٤)

که د لرگي د تختې يو مخ مردار و آيا

پر بل مخ يې لمونځ روا دی او که نه؟

پوښتنه: که د لرگي د تختې يو مخ مردار و آيا د دغې تختې پر هغه بل مخ لمونځ صحيح کيږي او که نه؟

جواب: که د لرگي د تختې يو مخ مردار وي او بل مخ يې مردار نه وي نو که دومره پنډه تخته وي چي په مابين کي اړه کېدای شي نو دغه سړی يې واپروي او پر هغه پاک مخ يې لمونځ وکړي روا دی او که دومره نرۍ وه چي اړه کېدای نه شوای، نو په دې صورت کي پر دغه پاک مخ يې لمونځ کول رو نه دی (غنية المستملي صفحه ٢٠٠)

د ماهي او غوماشي وينه مرداره نه ده:

پوښتنه: آيا د ماهي وينه مرداره ده او که نه؟

جواب: د ماهي وينه مرداره نه ده او که پر يو ځای ولگيږي نو پروانه لري. دغه رنگه د مچ، منگور او غوماشي وينه هم مرداره نه ده

(مجمع الانهر جلد اول صفحه ٦٣)

داسي مرداري چي رنگ يا بوی ولري

په څو واري پرېوللو سره پاکيږي:

پوښتنه: داسي مرداري چي رنگ يا بوی ولري لکه وينه يا غټه مرداري په څو واري پرېوللو سره پاکيږي؟

جواب: که چيري داسي مرداري چي په سترگو ليدل کيږي پر يو شي باندي ولگيږي لکه غټه مرداري او وينه نو تر هغه وخته دی مينځي چي تر څو يې مرداري ورکه شي او داغونه يې هم ورکه شي چي به هر څو واره پرېوللو سره ورکيږي هغومره واره يې بايد پرېولي، نو هر کله چي دغه مرداري ختمه شي نو هغه شی که جامه وي يا بل شی پاک دی او که دغه قسم مرداري پر بدن موبستې وي د هغه هم دغه حکم دی البته که په اول وار سره مرداري ختم شول نو دوه واره نور يې پرېولل ښه کار دی غرض دادی چي درې واره پوره کول يې ښه کار دی. (مراقی الفلاح صفحه ٩١)

که داسي مرداري وه چي په ډبرو وارو پرېوللو يې داغ يا بوی نه تللی نو بيا هم جامه پاکه ده د صابن په استعمال سره د بد بوبي يا داغ ليري کول ضروري نه دي. (مراقی الفلاح صفحه ٩١)

د کوارې کورتۍ او جانکتان د شريعت له رويه
پاک کڼل کيږي پرېولل يې ضروري نه دي:

پوښتنه: زموږ وسيمي ته د اروپايي ليلام شوي مستعمل شوي جرابي، کورتۍ، کوټونه، جانکتان، توسان او داسي نور ډېر شيان راځي. يوه ورځ زموږ د مسجد امام وويل چي تر پرېولو مخکي دغه د کوارې شيان استعمالول روا نه دي يعني د دغو شيانو سره لمونځ نه صحيح کيږي، آيا د دغه امام خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: ستاسي د مسجد امام چي څه وييلي دي غلط يې وييلي دي، ناسي ته په کار دي چي د هر ملا او هر مولوي څخه د مسئلې پوښتنې ونه کړئ، تر څو چي دده عالم والي او پوهوالي درته معلوم نه وي، فقهاوو ليکلي دي چي د کوارې شيان که څه هم چي کفارو اغوستي وي تر څو چي ظاهري نجاست نه وي سر موندنی پرېولل يې واجب نه دي، خو که نو سړی بې د احتياط به وجه سر بولي بنده کار دی (کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۲۵)
همدارنگه ردالمحتار ليکي:

وفي التارخانيه، من شك في انائه او ثوبه او بدنه اصابته النجاسة اولافهه ظاهر مالم يستيقن..... وكذا ما تتخذه اهل الشرك او الجهلة من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة والياب.

(ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۵۱)

آيا کفارو ته د حرامو غوښو د پخولو لپاره يو
مسلمان خپل ديگونه ورکولای شي او که نه؟

پوښتنه: که چيري مشرکانو او کافرانو د خنزير غوښي پخولې نو آيا يو مسلمان لپاره دا روا دي چي خپل ديگونه يا نور لوښي ورکړي؟

جواب: هو، ورورده مسلمان کولای شي چي خپل ديگونه او نور شيان و مشرکانو او کافرانو ته هم په ډول د عاريتا او هم په ډول د کرايي ورکولای شي، نو که چيري کفارو په دغو ديگونو کي د خنزير غوښي پخې کړي، نو پسله پرېولو دغه شيان ټول پاک بلل کيږي، هېڅ شک مه دراجوئ

(کفايت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۲۶)

همدارنگه فتاوی عالمگيري ليکي

فاما اذا علم فانه لايجوز ان يشرب وياكل منها قبل الغسل.

(فتاوی عالمگیری جلد ۵ صفحه ۳۴۷)

آيا د کافر په لاس په پرېولل شوو
کالو کي لمونځ روا دی او که نه:

پوښتنه: که چيري يو غير مسلم د مسلمان سړي کالي ورپرېولل آيا به دغو کالو کي لمونځ روا دی او که نه؟

جواب: هو، وروره د كفارو په لاس په پرېولل شو کالو کي ترڅو چي د مرداروالي يقين يې نه وي لمونځ او هرڅه روا دي

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٢٦)

همدارنگه ردالمحتار ليکي

ولم يأت التارخانيه، من شك في اناؤه او ثوبه او بدنه اصابته النجاسة
اولا فهو طاهر مالم يستيقن.... وكذا ما تتخذه اهل الشرك او الجهلة
من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة والثياب.

(ردالمحتار جلد اول صفحه ١٥١)

آيا د جنابت په وخت کي د کالو پرېولل

روا دي يعني په دي وخت کي کالي

پاکېدای شي او که نه؟

پوښتنه: که چيري يو سړی جنب وي يعني د جنابت غسل پر اوښتی وي آيا دغه سړی کولای شي چي تر غسل کولو مخکي يا خپل کالي او يا د بل چا کالی برېولي؟

جواب: هو، وروره د جنب سړی کولای شي چي د جنابت په حالت کي يعني تر غسل مخکي کالي برېولي، د ځينو خلکو دا فکر غلط دی چي د جنب سړی

په لاس هيڅ شی نه پاکيږي (کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٢٧)

آيا د دوبي په لاس په پرېولو کالو

کي لمونځ روا دی او که نه:

پوښتنه: څو ورځي مخکي موږ لاهور ته په سفر تللي وو، ملگرو مو وغوښتل چي خپل خپرن کالي و دوبي ته د پرېولو لپاره ورکړي، خو يوه ملگري مو ددې کار څخه انکار وکړ. هغه ويل چي کالي بايد پخپله پرېولو، ځکه چي موږ ته نه دي رامنځته کړي دوبي به يې څنگه پرېولي، په حلالو اوبو کي به يې پرېولي او که په مردارو اوبو کي، وروسته ددغه سړي خبري موږ ټولو ته شک راواچاوه، نو اوس موږ ته په دې هکله شرعي فتوی راکړئ چي د آينه لپاره کالي د پرېولو لپاره و دوبي ته ورکوو او که يې پخپله پرېولو؟

جواب: وروره استاسي ملگري سودايي شوی دی، د دوبي په لاس په پرېولو کالو کي لمونځ روا دی، هيڅ شک مه دراجوئ.

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٢٧)

همدارنگه ردالمحتار ليکي

وكذا (ای طاهر مالم يستيقن نجاسة) ما يتخذه اهل الشرك والجهلة
من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة والثياب.

(ردالمحتار، قبيل مطلب ابحات الفصل جلد اول صفحه ١٥١)

آیا د هغه صابون استعمالول روا دي چي د خنزیر وازگه په کډه شوې وي:

پوښتنه: زموږ په سیمه کې ډېر خلک وطني صابون استعمالوي، په دې وجه چې دوی دا عقیده لري چې په خارجي صابونانو کې د خنزیر وازگه کډیږي، نو اوس تاسې موږ ته په دې هکله شرعي فتوی راکړئ چې آیا اروپایي صابونانو استعمالول د شریعت له نظره روا دي او که نه؟

جواب: ددې سوال په جواب کې کفایت المفتی لیکي

لومړی خو دا خبره یقیني نه ده چې په اروپایي صابونانو کې د خنزیر وازگه کډیږي، دا سمه خبره ده چې د ډېرو غیر مسلمو قومونو په نزد د خنزیر غوښه پاکه ده او دوی د همدې غوښو استعمال هم کوي، مگر دا ښکاره خبره ده چې اروپایي کارخانې د تجارت په غرض صابون جوړوي او تل د خپلو پیداوارو لپاره تبلیغات کوي او د خپلو مصنوعاتو لپاره اشتهارات چاپوي، که تاسې د دوی اشتهارات ووينئ، دوی پکښې لیکلي وي "چې په دغو شیانو کې د نورو مذهبونو خلاف شی نه دی کډ شوی، دغه شی د هر مذهب خلک استعمالولای شي" همداسې یې نوري ډېر خبرې لیکلي وي،

دا چې ددې څخه د دوی مطلب څه دی؟

دا ددې لپاره چې د دوی مصنوعات عام شي او هر وطن، قوم او هري سیمې ته ولاړ شي او د دوی تجارت پراختیا ومومي، دا د غټو تجارتونو هغه مهم اصول دي چې د ټولو قومونو مذهبي جذبات او قومي خیالات په نظر کې نیسي.

مطلب دادی چې نړیواله غټي کارخانې نه غواړي چې د دوی په مصنوعاتو کې دي داسې شیان کډ شي چې د هغو استعمال مسلمانان حرام بولي، او ددغو شیانو په خبرېدلو سره دي د مسلمانانو مذهبي جوش په ښور کې راشي او د دوی تجارت ته دي تاوان ورسېږي، دوی په دې ښه پوهیږي چې د خنزیر ټول اجزاء مسلمانان مطلق حرام گڼي، نو دوی دا کله خوښوي چې زموږ تجارت دي صدمه وويني.

(کفایت المفتی جلد ۲ صفحه ۳۲۸)

صاحب د کفایت المفتی لیکي چې ددې خبرو څخه زما مطلب دا نه دی چې په اروپایي شیانو کې د داسې شیانو کډېدل ناممکن دي چې هغه دي د مسلمانانو په نزد حرام وي، بلکې زما مطلب صرف دادی چې په یقیني ډول سره دا معلومه نه ده چې په اروپایي صابونانو کې د خنزیر اجزاء کډ دي، مگر

دا په يقيني توگه معلومه ده چي دغه ډول شيان گډول او بيا دلته رالېږل چي هغه دي د مسلمانانو په نزد حرام وي، د تجارت د اصولو خلاف کار دی، نه فکر وکړه دوی د تجارت په دغو کلي او غټو اصولو نه پوهيږي.

نو صرف پر دې بناء چي دغه شيان خو د اروپا څخه راځي او د اروپا د ډېرو خلکو په نزد خنزير حلال دی او دا فکر کول چي داسي ده نو په دغو شباتو کي ضرور د خنزير وازگه گډه ده، صحيح خبره نه ده، وگورئ دلته په هندوستان کي د هندوانو په نزد ډېر مردار شيان حلال او پاک دي د مثال په توگه د غوا بولي، دغه شی نه يوازي داچي پاکي دي بلکي د دوی په نزد متبرک هم دي. مگر ددې سره سره مسلمانان د دوی په لاس جوړي شوي ميتاياتي او نور ډېر د خوراک شيان استعمالوي او ددغو شيانو استعمال شرعاً روا هم دی، دا ځکه چي هندو دوکاندار په دې پوهيږي چي زما خريدار خو يوازي هندونه دي، بلکي مسلمان او نور مذهبو والا هم زما گراکان دي، او دوی ته دا هم معلومه ده چي بې له هندوانو نور خلک د غوا بولي پاکي نه بولي، نو ځکه دوی د خپل تجارت د پرمختگ لپاره خپل تجارتي شيان ددغو شيانو څخه چي د مسلمانانو په نزد مرداروي پاکوي، ددې لپاره چي دده تجارت او دوکانداري د خريدارانو د مذهبي جذباتو سره مخامخ نه شي او تجارت ته يې صدمه ونه رسيږي، تر دغو خبرو وروسته کفايت المفتي ليکي:

دا يوه قاعده کليه ده چي د ډېرو جزئياتو حکم

پر متفرع کيږي، دا نه يوازي د صابون بلکي د اروپا د ټولو مصنوعاتو طهارت او نجاست تر دغي قاعدې لاندې راځي،

همدارنگه ددغو سيمو د کپرو د کارخانو او همدارنگه د نورو کارخانو حالات چا ته معلوم دي چي دوی پاک شيان استعمالوي او که مردار، مگر دا ټول تر دغي قاعدې لاندې راځي او همدا حکم يې دی چي تر څو ددې مرداروالی په يقيني ډول او يا په غالب گمان سره معلوم شوی نه وي، تر هغو د مردار حکم نه شي پر کېدای، څوک چي د فقهي د علم ماهر وي هغوی ته معلومه ده چي د فقهي په کتابونو کي ډېر داسي مثالونه شته چي محض گمان او شک ته پکښي اعتبار نه دی ورکول شوی.

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٢٩)

لکه ردالمحتار چي ليکي:

وفى التارخانيه، من شك فى انائه او ثوبه او بدنه اصابته النجاسة اولافهو طاهر مالم يستيقن..... وكذا ما تتخذه اهل الشرك او الجهلة من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة والثياب.

(ردالمحتار جلد اول صفحه ١٥١)

دوهمه خبره داده: چي که دا په يقيني توگه معلومه هم وي چي په

حنفی فقه
اروپایی صابونانو کی د خنزیر وازگه یا دده نور اجزاء گله دی، نو بیا هم ددغه صابون استعمال روا دی. ځکه چې په صابون کی چې کوم مرداره وازگه یا مردار غوړي گله یږي هغه تر صابون جوړېدلو وروسته پاک گنل کیږي او نور د مردار حکم نه پر کیږي لکه درمختار چې لیکي:

ويظهر زيت النجس بجعله صابوناً به يفتى للبلوى كتنور رش بماء نجس لا باس بالخبز فيه.

(درمختار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۱۵)

توجه: د زيتون د مردارو غوړو څخه که چیري صابون جوړ شي نو صابون پاک بلل کیږي، د عموم بلوی په وجه پر دې فتوی ورکول کیږي لکه په تنور کی چې مرداري اوبه وپاشل شي، نو په دغه تنور کی د دودۍ پخول پروانه لري

همدارنگه فقهاء لیکي چې پر انقلاب عین د پاکۍ حکم کیږي لکه چې فرمې چې جعل الدهن النجس فی صابون یفتی بطهارته لانه تغیر والتغیر یظهر عند محمد ویفتی به للبلوی اه (مجتبى کذا فی ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۱۵)

توجه: مردار غوړي که چیري په صابونه کی گله شي، نو پاک کیږي، ځکه چې د غوړو حقیقت بدلېږي او د حقیقت بدلون د امام محمد رحمته الله علیه په نزد پاکوالی راولي او د عموم بلوی په وجه پر دې باندې فتوی ده

همدارنگه غنیه المستملی شرح منیه المصلی لیکي

ولو احرقت العذرة او الروث فصار كل منهما رماداً او مات الحمار فی المملحة وكذا ان وقع فيها بعد موته وكذا الكلب والخنزير لو وقع فيها فصار ملحاً طهر عند محمد رحمته الله علیه واكثر المشائخ اختاروا قول محمد رحمته الله علیه وعليه الفتوى لان الشرع رتب وصف النجاسة على تلك الحقيقة وقد زالت بالكلية فان الملح غير العظم واللحم فاذا صارت الحقيقة ملحاً ترتب حكم الملح حتى لو اكل الملح جاز ونظيره النطفة نجسة وتصير علقة وهي نجسة وتصير مضغة فتطهر وكذا الخمر تصير خلا وعلى قول محمد فرعوا طهارة صابون صنع من دهن نجس وعليه يتفرع مالو وقع انسان او كلب في قدر الصابون فصار صابوناً يكون طاهراً لتبدل الحقيقة انتهى مختصراً. (غنیه المستملی شرح منیه المصلی فصل فی الاسارى صفحه ۱۸۹)

همدارنگه د درمختار د اول جلد په ۲۱۰ صفحه کی داسي راغلي دي:

ويظهر زيت تنجس بجعله صابوناً الخ او ددې د پاکېدلو وجه انقلاب عین یعني د شي د حقیقت او ماهیت بدلون دی، په شامي کی تردغه قول لاندې راغلي دي وعليه يتفرع مالو وقع انسان او كلب في قدر الصابون

فصار صابونا يكون طاهرا لتبدل الحقيقة.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩١)

د لورو عبارتو څخه لاندې څو شيان ثابتېږي:

- ١- د حقيقت په انقلاب سره د طهارت او نجاست حکم بدليږي.
- ٢- د حقيقت د انقلاب د طهارت دغه حکم د امام محمد رحمته الله عليه قول دی، پر همدې قول فتوی ده او اکثر و مشائخو همدا قول اختيار کړی دی.
- ٣- په صابونه کې د مردارو غورو او وازگو حقيقت بدليږي او انقلاب عين حاصلېږي.

نو اوس ستاسې د پوښتني جواب روښانه شو چې صابون د هر شي د مرداري وازگي او مردارو غورو څخه جوړ شي، خو د صابون د جوړېدلو وروسته پاک گڼل کيږي، او د دغه صابون استعمال روا دی، ځکه چې د حقيقت د انقلاب په وجه سره هغه وازگه، وازگه نه پاتېږي او نه هغه غوري، غوري پاتېږي، بلکې صابون گرځي، نو د خارجي صابون د اجزاوو په هکله پوښتنه کول نه ده پکار چې دا د څه شي څخه جوړ شوي دي، آيا د پاک شي څخه جوړ شوي دي او که د مردار څخه، مطلب د هر شي څخه چې جوړ شوي وي د حقيقت د انقلاب په وجه سره پاک گرځي.

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٣١)

ځيني خلکو ته شک وړپيدا کيږي چې شايد د فقهي ددغو قاعدو څخه به مراد عامه مرداره وازگه يا عام مردار غوري وي، د خنزير وازگه او د خنزير

غوري به ځيني مراد نه وي، ځکه چې خنزير خو نجس العين دی. دا به په انقلاب عين سره نه پاکيږي؟

کفايت المفتي ددې سوال په جواب کې ليکي

د انقلاب عين په وجه د پاکېدلو حکم ونجس العين او غير نجس العين دواړو لره يو ډول شامل دی، همدارنگه وينه هم نجس العين ده، مگر د انقلاب عين په وجه پاکيږي، وگوره شراب د نص قرآني له رويه حرام او نجس دي مگر د سرکې د جوړېدلو وروسته په اتفاق سره پاکه او حلاله گرځي.

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٣٣)

کفايت المفتي د ډېر تحقيق څخه وروسته ليکي:

اصل خبره داده شريعت چې پر کوم حقيقت د نجاست حکم کړی دی، د انقلاب يا بدلون په وخت کې هغه حقيقت له منځه ځي او وروسته تر انقلاب چې کوم حقيقت منځ ته راغلی دی هغه د شريعت په نزد پاک دی، نو د طهارت دغه حکم هم يو شرعي حکم دی.

(کفايت المفتي جلد ٢ صفحه ٣٣٣)

همدارنگه د خنزير د حقيقت تر انقلاب وروسته پاکېدل هم په لاندې

رواياتو سره ثابت دی: ولا ملح كان حماراً او خنزيراً ولا قلد ووقع فی بشر
فصار حماة لانقلاب العين به یفتی.

(درمختار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٢٦)

همدارنگه ردالمحتار ليكي

قوله لانقلاب العين علة لكل وهذا قول محمد رحمته الله عليه وذكر معه في
الذخيرة والمحيط ابا حنيفة رحمته الله عليه (حليه).

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٢٧)

قال في الفتح وكثير من المشائخ اختاروه وهو المختار لان الشرع
رتب وصف النجاسة على تلك الحقيقة وتنتفي الحقيقة بانتفاء بعض
اجزاء مفهومها فكيف بالكل فان الملح غير العظم واللحم فاذا صار
ملحاً ترتب حكم الملح ونظيره في الشرع النطفة نجسة وتصير علقة
وهي نجسة وتصير مضغة فتطهر والعصير طاهر فيصير خمراً فينجس
ويصير خلأً فيطهر فعرفنا ان استحالة العين تستتبع زوال الوصف.

نن سبا دېر خايونه د اودس کولو لپاره داسي خايونه
جوړ شوي دي چي بولي وکړي په هماغه خاي کي
سمدستي بي له اودس وچولو استنجاء وهي:

پوښتنه: نن سبا د نوي دور په وجه سره د ضرورت په خايونو يعني
بيت الخلاگانو کي اوبه هم وي، نو څوک چي خپل ضرورت رفع کړي يعني
بولي يا نوره مرداري وکړي را ولاړيږي نه. او نه اودس وچوي سمدستي په
اوبو سره استنجاء وهي، نو تر دېره وخته پوري د بولو څاڅکي ځيني راتويږي.
نو آيا تر بولو وروسته بي له اوداسه وچولو سمدستي په اوبو سره استنجاء
وهل صحيح ده او که نه، حال دادي چي ددې خبري قوي امکان شته چي تر
استنجاء وروسته دي د بولو څاڅکي راتوي شوي وي؟

جواب: وروره! کوم سړي چي دا ناروغي ولري چي تر بولو کولو وروسته
تر دېره د بولو څاڅکي ځيني راتويږي، نو سمدستي په اوبو سره د استنجاء
کولو پر خاي پر دغه سړي دا لازمه ده چي لومړي دي تشاب کاغذ استعمال
کړي، چي کله يې د بولو د بندېدو اطمینان راغي، وروسته دي په اوبو سره
استنجاء ووهي. (فتاوی يوسفیه جلد ٢ صفحه ٨٣)

مرداره مخکه په وچېدلو سره پاکيږي:

پوښتنه: په ځينو کورونو، بلکي په اکثر کورونو کي کوچنيان د
سرای په هر خاي کي بولي کوي، که چيري دغه د بولو خاي به سايد کي وچ

شي نو آيا وروسته پر دغه ځای ناسته، ولاړه او لمونځ صحيح دی که نه؟

جواب: هو وروړه تا پاكه مخكه په وچېدلو سره پاكيزي، نو بې له ټوكړه هوارولو سره هم لمونځ او هم ناسته ولاړه پر صحيح كيږي، مگر هو كه يې په طبيعت كي خوند نه كوي، نو بيا يو ټوكړ پر هوارول ضروري دي.

(فتاوی یوسفیه جلد ۲ صفحه ۸۹)

که پر کالو شراب توی شي څه ډول پاکيزي:

پوښتنه: آيا دا خبره صحيح ده چي کالو يا بل ټوکره ته که شراب ورسېږي هغه ځای به پرېکوي، که چيري دا خبره غلطه وي، نو بيا يې د پاکېدلو کوم صورت دی؟

جواب: دا خبره غلطه ده چي که شراب وکالو يا بل ټوکره ته ورسېږي، هغه ځای به پرې کوي، بلکي د نورو نجاساتو په ډول دا هم په درې واړه پرېولو سره پاکيزي (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۱۹۲)

يجوز رفع نجاسة حقيقة عن محلها بماء ولو مستعملا وبكل مائع طاهر قالع. الخ (تنوير) على الشامي جلد اول صفحه ۳۱۷

د خاورين يا ناشکن د لوښو مردار بدل:

پوښتنه: که چيري خاورين لوښی يا د ناشکن لوښی مردار شي څه ډول پاکيزي؟

جواب: دا ډول شيان په درې واړه پرېولو سره پاکيزي لکه درمختار چي ليکي: يجوز رفع نجاسة حقيقة عن محلها ولو اثناء الخ.

(درمختار باب الانجاس)

د درياب د حيواناتو بولي پاكي دي:

پوښتنه: آيا د درياب د حيواناتو بولي پاكي دي او که مرداري دي؟

جواب: وروړه د درياب د حيواناتو بولي پاكي دي که چيري اوبو ته ورو لويږي په هغو اوبو اودس روا دی، مگر ددغو اوبو چنل روا نه دي لکه: مائي المولد په تشریح کي چي د فقهي د کتابونو لکه درمختار او داسي نورو څخه چي معلومېږي فلوتفتت فيه نحو ضفدع جاز الوضوء به لا شربه.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۷۱)

او تر دې مخکي راغلي دي.

ومائي مولد ولو كلب الماء وخنزيره كسمك و سرطان و ضفدع الخ.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۷۱)

ويل کيڙي چي په انگريزي دوايانو کي شراب هم گډ شوي وي نو آيا ددغو دوايانو استعمال روا دي او که نه؟

پوښتنه: اوربدلي مودی چي په انگريزي دوايانو کي شراب هم گډ شوي وي نو آيا ددغو دوايانو استعمال روا دی او که نه؟

جواب: ورورده د انگريزي دوايانو استعمال په عمومي توگه ناروا نه دی، مگر که په يوه دوا کي دا په يقيني توگه معلومه شي چي شراب په گډ شوي دي، نو بيا ددغي دوا استعمال ناروا دی لکه ردالمحتار چي ليکي اليقين لايزول بالشک. (الاشباه والنظائر القاعدة الثالثة صفحه ۷۵)

مگر په شک او شبهه سره شی نه مردار يږي لکه فقهاء چي ليکي اليقين لايزول بالشک (الاشباه والنظائر صفحه ۷۵)

په حرامو سره د تداوي په هکله تحقيق:

د تداوي بالمحرم په هکله د ائمه مبارکانو څخه د جواز او عدم جواز مختلف صورتونه رانقل شوي دي چي په لاندې ډول دي:

(۱) که چيري د مخصي او اضطرار حالت و، نو که د حرام شي د استعمال څخه بغير د هلاکت قوي اندېښنه وه، په دې صورت کي د ضرورت په اندازه

په حرامو سره تداوي بالاتفاق جائز ده

(۲) البته که چيري د هلاکت اندېښنه نه وه، بلکه صرف د ناروغۍ د ختمېدلو لپاره په حرامو سره د علاج کولو ضرورت و، نو په دې صورت کي د ائمه و اختلاف دی چي په لاندې ډول دی

۱- د حضرت امام مالک رحمته الله عليه په نزد په حرامو سره د ناروغۍ علاج کول مطلق جائز دی

۲- د حضرت امام شافعي رحمته الله عليه په نزد په دغه صورت کي تداوي، بالمحرم مطلق ناجائز ده.

۳- حضرت امام بیهقي رحمته الله عليه په مسکراتو يعني نشه راوستونکو شيانو سره د ناروغۍ علاج ناجائز بللی دی، مگر ددغو شيانو څخه ماسپوا په نورو محرماتو سره يې بيا د ناروغۍ علاج جائز بللی دی

۴- په احنافو حضراتو کي په ذکر شوي دوهم صورت کي د حضرت امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه او حضرت امام محمد رحمته الله عليه په نزد مطلقاً د عدم جواز حکم ورکول شوی دی.

۵- امام طحاوی رحمته الله عليه فرمايلي دي چي د شرابو څخه ماسپوا د سختي مجبوري په حالت کي په حرامو سره د ناروغۍ علاج کول درست دي.

(شرح معانی الآثار جلد اول صفحه ۵۴)

۶- علامه انور شاه کشميري رحمته الله عليه فرمايلي دي چي په شامي کي راغلي دي چي د ضرورت په وخت کي تداوي بالحرام درست دي

۷- د امام ابو يوسف رحمته الله عليه مسلک دادی چي که د يو ماهر طبيب دا رايه وي

حنفي فقه
جي د تد اوي بالحرام خخه ماسپوا د ناروغی ورکېدل نه شي کېدای، نو په دې صورت کي په حرامو سره د ناروغی علاج جائز دی

(توضیح السنن جلد اول صفحه ۱۶۳)

آیا مني پاک دي او که مردار، حکه چي د
امام غزالي رحمه الله عليه په اکسیر هدايت نومي کتاب
کي پاک ورته ويل شوي دي:

پوښتنه: آیا مني پاک دي او که مردار، که چيري مردار وي، نو امام غزالي رحمه الله عليه ولي پاک بللي دي؟

جواب: وروره د احنافو په نزد مني مردار دي لکه ردالمحتار چي ليکلي دي: ونجاسة المنى عندنا مغلظة.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۸۹)

دا چي حضرت امام غزالي رحمه الله عليه پاک بللي دي دا په دې وجه چي دی مبارک خو شافعي مذهب دی، او د شافعي مذهبو په نزد مني پاک دي، دا چي ته وايي په مني کي غسل ولي واجب دی، دا حکه چي په قرآن پاک کي الله ﷻ امر کړی دی او هم جناب رسول الله ﷺ په دې هکله داسي فرمايلي دي:

فی المذی الوضوء وفي المنی الغسل رواه احمد.

(آثار السنن جلد اول صفحه ۲۵)

آیا د هندو په لاس پخه شوي ډوډی یا دده
په کور کي پاخه شوي خواړه خوړل د مسلمان
لپاره روا دي او که نه:

پوښتنه: آیا د هندو په لاس پاخه شوي خواړه او یا دده په لاس پخه شوي ډوډی خوړل د مسلمان لپاره روا دي او که نه؟

جواب: هو، د هندو یا بل کافر په لاس پاخه شوي خواړه خوړل روا دي لکه فتاوی عالمگیری چي ليکي:

قال محمد رحمه الله عليه ويکره الاكل والشرب فی اوانی المشرکین قبل الغسل ومع هذا لو اكل او شرب فيها قبل الغسل جاز الخ.

(عالمگیری مصري جلد ۵ صفحه ۲۵۸)

آیا د نجاست د خاڅکو په
لکېدلو سره شی مرداريزي که نه:

پوښتنه: که چيري پر کالو یا بدن باندې غیر مرثیه مرداري موبنتي وي او تر وچېدلو وروسته يې سپری پرېولي، نو که چيري ددې خاڅکي بریو بل ځای وموبنلي آیا هغه ځای مرداريزي او که نه او آیا په پرېوللو سره هغه ځایونه هم پاکېږي او که نه؟

جواب: بنکاره خبره ده چي د نجاست څاڅکي پخپله هم مردار دي. نو د هغه ځای پرېولل چي دغه څاڅکي پر ولگيږي ضروري دي او په پرېولو سره هغه ځایونه هم پاکيږي چي مردار څاڅکي پر لوبدلي دي لکه درمختار چي ليکي

ويظهر محل نجاسة مرئية بقاعها الخ ويظهر غيرها ای غير مرئية بغلبة طين غاسل الخ. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٥)

که د بدن يو ځای مردار شوی وي نو آیا د پرېولو په وخت کي ددغه ځای موبل هم شرط دی او که صرف اوبه پر اچول کافي دي:

پوښتنه: که د يو چاد بدن يو ځای مردار شوی وي، اوس غواړي چي پاک يې کړي، نو آیا ددغه ځای موبل هم شرط دی او که صرف اوبه پر اچول کافي دي؟

جواب: وروره اصل خبره د نجاست په ليري کېدلو کي ده، نو دا که صرف په اوبو اچولو سره لاسته راځي او که په مړلو سره راځي فرق نه کوي لکه درمختار چي ليکي

يجوز رفع نجاسة حقيقية عن محلها بماء ولو مستعملا وبكل مائع

ظاهر قلع الخ ويظهر مني ای محله يابس يفرک والا في غسل بلا فرق بين منيه ومنيهها ولا بين ثوب وبدن على الظاهر مختصرا. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٨٤)

همدارنگه ليدونکي نجاست که په يو وار اوبو تويولو سره له منځ ولاړ شي هم دغه ځای نور پاک بلل کيږي، ځکه چي په ليدونکي نجاست کي درې والي ضروري نه دی، بلکي د نجاست ليري کېدل شرط دي لکه ردالمحتار چي ليکي وکذا يظهر محل نجاسة الخ مرئية بقلعها ای بزوال عينها واثرها ولوبمرة او بما فوق ثلاث. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٢)

که چيري د بولو کوچني څاڅکي وکالو ته وروغوړځي آیا په دې سره کالي مرداريږي او که نه:

پوښتنه: يو سړی چي د شپېتو کالو دی، بولي پوره نه شي ټينګولای، اکثره وخت چي بولي يې ونيسي داسي کوچني کوچني څاڅکي ځيني راتوی شي چي په سترگو نه ليدل کيږي، آيا په دغو کالو کي لمونځ صحيح دی که نه؟

جواب: وروره دومره باريک څاڅکي چي په سترگو سم نه ليدل کيږي که

پر کالو يا بدن وموښلي معاف دي. په دغو سره بدن او کالي نه مردار يږي. نو ددې سره لمونځ صحيح دی لکه ردالمحتار چي ليکي

وعفی الخ بول انتضح کرؤس ابرو کذا جانبها الاخروان کثر باصابته الماء للضرورة (درمختار) عن الکرمانی ان هذا مالم یرعلی الثوب والا وجب غسله اذا صار بالجمع اکثر من قدر الدرهم.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩٧)

کله کله چي سړی بولي کوي ډېر ميده
خاڅکي پر بدن وموښلي آیا په دغو سره بدن يا
کالي مردار يږي او که نه:

پوښتنه: کله کله چي سړی بولي کوي. ډېر ميده او کوچني خاڅکي يې پر پرتاگه وموښلي، او دغه لونډوالی پر بدن محسوس شي، نو آیا د بدن پر ټول لازم دي او که نه؟

جواب: که چيري دومره بولي پر کالو يا بدن وموښلي چي يو درهم ته رسېدلی يا تر دې زياتي وي، نو بی پر ټول ضروری دي او که دومره وي لکه د سنی سرونه يعني په سترگو سم نه معلوم يږي او يوه درهم ته نه رسيږي نو معاف دی لکه ردالمحتار چي ليکي وعفی الخ بول انتضح کرؤس ابرو کذا جانبها الاخروان کثر باصابته الماء للضرورة (درمختار) عن الکرمانی ان

هذا مالم یرعلی الثوب والا وجب غسله اذا صار بالجمع اکثر من قدر الدرهم. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩٧)

د مذي او د ودي فرق څه شی دی:

پوښتنه: مذي او ودي موږ څه ډول پیژندای شو او بله خبره داده چي مذي او ودي خفيفه نجاست دی او که ثقيله؟

جواب: په ردالمحتار کي د مذي تعريف په دې ډول راغلی دی
ماء رقيق ابيض يخرج عند الشهوة لابلها الخ، و د ودي په تعريف کي
راغلي دي چي: ماء ثخين ابيض کدر يخرج عقب البول، نهر.

(ردالمحتار الباب الغسل جلد اول صفحه ١٥٣)

نو ددې څخه معلومه شوه چي مذي يو سپين رنگه نرمي اوبه دي چي د شهوت په وخت کي يې له شهوته راوړي، ځکه چي په شهوت سره راوتونکي اوبه خو مني نوم يږي او ودي د ټولو څخه وروسته راوړي، او دغه دواړه يعني مذي او ودي غليظه نجاست دی لکه د درمختار په باب الانجاس کي چي راغلي دي: و کذا کل مايخرج موجبا لوضوء او غسل مغلظ الخ.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ٢٩٣)

او د غليظه نجاست د اندازې په هکله فقهاء داسي ليکي:

وقدر الدرهم من النجس المغلظ كالدم والبول الخ جازت الصلوة معه

وان زاد لم تجز. (هداية جلد اول صفحه ٧١)

و نهى الشارع من قدر درهم و ان كره تحريما فيجب غسله و مادونه تنزيها فيسن و فوقه مبطل فيفرض و العبرة لوقت الصلوة لا الاصابة على الاكثر نهر (درمختار) ففي المحيط يكره ان يصلى و معه قدر درهم او دونه من النجاسة عالما به لاختلاف الناس فيه قادرا على ازالته و حديث تعاد الصلوة عن قدر درهم من الدم لم يثبت ولو ثبت حمل على استحباب الاعادة الخ

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ١٩١، ١٩٢)

د انسان ناوري پاكي دي:

پوښتنه: د انسان د خولې څخه چي کومې ناوري راځي آيا هغه پاكي دي او که نه؟

جواب: وروره د انسان د خولې څخه چي کومې ناوري راځي هغه پاكي دي: کما فم النائم فانه طاهر مطلقا و به يفتي بخلاف ماء فم الميت فانه نجس الح. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ١٢٨) همدارنگه فتاوى عالمگيري ليکي:

لعاب النائم طاهر سواء كان من الفم او منبعثا من الجوف عند ابي

حنيفة رحمته الله عليه و محمد رحمته الله عليه و عليه الفتوى و اما لعاب الميت فقد قيل انه نجس هكذا في السراج الوهاج. (فتاوى عالمگيري باب في النجاسة فصل ثاني جلد اول صفحه ٤٣)

آيا سپي نجس العين دي او که نه:

پوښتنه: آيا سپي نجس العين دي او که نه، ځکه چي د ځينو رواياتو څخه دا معلومېږي چي سپي نجس العين دي او بله پوښتنه داده که چيري پاكي اوبه د سپي د پاک بدن سره ولگيږي آيا هغه مرداريږي او که نه. ځکه چي د ځينو رواياتو څخه مردار بدل ثابتيږي:

جواب: فتاوى دارالعلوم ديويندي دې هکله ليکي چي صحيح قول دادی چي سپي نجس العين نه دي او د کومو رواياتو څخه چي د سپي نجس العين والي ثابتيږي او يا د سپي د پاک بدن سره د اوبو په لگېدو سره اوبه مرداريږي، دا روايتونه ضعيف دي يعني اعتبار ورلره نشته، د صحيح او مفتي به قول به اعتبار هغه اوبه چي د سپي د پاک بدن سره ولگيږي مرداري نه دي

(فتاوى دارالعلوم ديويندي جلد اول صفحه ١٩٨)

همدارنگه درمختار ليکي:

واعلم انه ليس الكلب بنجس العين عند الامام و عليه الفتوى و ان رجح بعضهم النجاسة فيباع و يوجر و يضمن و ينخذ جلده مصلی و دلو

و لو اخرج حيا ولم يصب فمه الماء لا يفسد ماء البشر ولا الثوب بانتفاضة الخ. (الدرمختار على هامش ردالمحتار باب المياه جلد اول صفحه ١٩٢) همدارنگه ردالمحتار ليكي

قوله وعليه الفتوى وهو الصحيح والاقرب الى الصواب بدائع وهو ظاهر المتون بحرو مقتضى عموم الادلة فتح، قوله ولا الثوب بانتفاضة الخ وما في الولوالجية وغيرها اذا خرج الكلب من الماء وانتفض فاصاب ثوب انسان افسده لا لو اصابه ماء المطر لان المبتل في الاول جلده وهو نجس وفي الثاني شعره وهو طاهر اه فهو على القول بنجاسة عينه كما في البحر. (ردالمحتار باب المياه جلد اول صفحه ١٩٢)

د منيو تر پربولو وروسته چي پر کالو کوم داغ پاته شي آيا ددي سره لمونځ صحيح دي او که نه؟

پوښتنه: يو سري ته احتلام ورپېښ شو. کالي يې په منيو ولړل شول. وروسته يې د کالو هغه ځايونه چي په منيو لړل شوي وه پربولل، مگر تردې وروسته لا هم د منيو داغ بر جامه معلومېدې، نو آيا يه دغو ک لو کي لمونځ روا دي او که نه؟

جواب: وروره! تر پربوللو وروسته چي کوم داغ پر جامه پاته شي دا د پاکوالي لپاره کوم تاوان نه لري يعني په دغو کالو کي لمونځ صحيح دي او په صابون سره وپربولو ته خامخا کوم ضرورت نشته، لکه درمختار چي ليکي وکذا يظهر محل نجاسة مرئية بعد جفاف كدم بقلعها اي بزوال عينها واثرها الخ ولا يضر بقاء اثر كلون وريح لازم فلا يكلف في ازالته الى ماء حار او صابون وبحود. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٣)

آيا د يهودو او نصاراؤ سره خوراک روا دي او که نه:

پوښتنه: آيا د يهودو او نصاريؤ او همدارنگه د نورو کافرانو سره خوراک روا دي او که نه او آيا د دوی په لوبڼو کي د دوی په لاس د پاخه شوو خوړو خوراک روا دي او که نه او آيا د دوی پسخورده پاکه ده او که نه؟

جواب: هو، وروره! د يهودو او نصاريؤ او همدارنگه د نورو ټولو کفارو سره خوراک او څښاک ټول روا دي، مگر دا چي دوی د شرابو او خنزير د غوښو استعمال ډېر کوي نو ددې وجي د دوی به لوبڼو کي د دوی پاخه شوي خواړه خوړل احتياطا ښه نه دي، او همدارنگه د دوی پسخورده پاکه ده هيڅ شک مه در اچوئ، ځکه چي د مطلق انسان پسخورده پاکه ده که څه هم چي

کافر وي اويا جنب وي لکه درمختار چي ليکي:

فسور آدمی مطلقاً ولو جنباً او کافراً الخ طاهر.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۲۰۵)

د شیدو رودونکي کوچني بولي هم د لوی

سري د بولو په شان مرداري دي:

پوښتنه: د یوه کال یوه کوچني هلک د خپلي مور پر کالو بولي وکړي. هلته یو عالم تاست و، هغه ورته وویل چي د کوچني په بولو سره کالي نه مردارېږي، ځکه چي دی خو شیدي خوري او شیدي خو یو پاک شی دي. آیا ددغه عالم خبره صحیح ده که نه؟

جواب: وروره ددغه عالم خبره غلطه ده، دې عالم ته دي خدای ﷻ انصاف ورکړي چي داسي غلطې خبرې خلکو ته کوي، دی وايي چي کوچنی شیدي خوري، او شیدي خو پاکي دي. نو ځکه یې بولي مرداري نه دي وگوره دا دده قیاس دی

وروره ددغه عالم خبره اوقیاس بیخي غلط دی، ځکه چي هیڅوک مردار خواړه نه خوري، ټول خلک پاک خواړه خوري، که داسي وي باید د ټولو خلکو بولي پاکي وگڼل شي، اصل خبره داده چي دانسان بولي مرداري او غلیظه نجاست دي، هغه که د کوچني وي او که د لوی، فرق نه کوي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۰۲)

جناب محمد رسول الله ﷺ فرمایلي دي استنزهوا عن البول.

(نصب الرايه جلد اول صفحه ۱۲۸)

یو منگی چي تقریباً لس سپره سرکه پکښي
کي وه شرمښکی پکښي ولوېده آیا ددغه منگی
سرکه پاکه ده او که مرداره:

پوښتنه: یو منگی چي نږېبا لس سپره سرکه پکښي کي وه. شرمښکی پکښي ولوېده. نو اوس شرعاً ددغي سرکي خوراک څنگه دی؟

جواب: هغه ډول شرمښکی چي بهېدونکې وینه نه وي پکښي ددې په مرگ سره نه اوبه او نه سرکه مردارېږي. مگر که د طب او ډاکټري له رویه یې خوراک مضر گڼل کېدی، نو بیا یې خوراک روا نه دی. ځکه چي داسي شي خوړل چي صحت ته تاوان رسوي، شرعاً هم ناروا دی

او که چيري دومره غټه شرمښکی پکښي ولوېدل چي بهېدونکې وینه یې درلودل. نو د هغې په مرگ سره سرکه مرداره شول. او که چيري د شک ورته پیدا و چي بهېدونکې وینه به ولري او که نه، باید ونه خوړل شي. په شامي کي راغلي دي وکالحيه البرية الوزغة لو کيرة لهادم سائل.

(ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ۱۷۱)

که یو سری پر سپي لاس تېر کړ،

آیا بې له لاس پرېولو ډوډۍ په

دغه لاس خوړل روا دي که نه؟

پوښتنه: که چیرې یو سری په ډېره مینه سزه پر سپي لاس راتېر کړي، نو آیا دغه سري لره بې له لاس پرېولو ډوډۍ خوړل روا دي او که نه او آیا دا خبره صحیح ده چې په کوم کور کې سپی وي هلته د رحمت ملائکې نه ورځي؟

جواب: سپی نجس العین نه دی، نو که لوند وي او که وچ لاس نه په مردار پري، البته د هغو فقهاوو په نزد چې دوی د سپي د نجس العین کېدلو قائل دي که چیرې سپی لوند و، په هغه صورت په لاس ورورولو سره لاس مردار پري او که چیرې وچ و بیا خود دوی په نزد هم لاس نه مردار پري، پاته چې د ډوډۍ د خوړلو مسئله شوه. نو د ډوډۍ د خوړلو لپاره خود لاس پرېولل وسپي ته د ورورولو څخه ماسپړا هم په کار دي او وسپي ته د لاس د ورورولو څخه وروسته خو بیخي عقلاً لاهم ضروري دي

همدارنگه تاسې پوښتنه کړې ده چې آیا دا خبره صحیح ده چې په کوم کور کې سپی وي هلته د رحمت ملائکې نه ورځي، باید ووايم چې هو، دا خبره صحیح ده ځکه چې دا خبره جناب رسول الله ﷺ فرمایلي ده: لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا تصاوير. (مشکوٰۃ المصابيح جلد ۲ صفحه ۳۸۵)

آیا د سپي د پوست څخه د ډول

جوړول روا دی او که نه؟

پوښتنه: ځیني خلک د سپي د پوست څخه ډول جوړ کړي آیا دا کار روا دی او که نه؟

جواب: هو، د سپي پوست د دباغت د ورکولو څخه وروسته ډول جوړول ځیني روا دی، او کوم فقهاء چې د سپي د نجس العین کېدلو قائل دي هغه یې روا نه بولي، لیکن صحیح قول دادي چې سپی د خنزیر په شان نجس العین نه دی لکه درمختار چې لیکي: واعلم انه ليس الكلب بنجس العين عند الامام وعليه الفتوى الخ فباع ويو جرو يضمن ويتخذ جلده مصلی ردلوا ولو اخرج حيا ولم يصب فمه الماء لا يفسد ماء البشر ولا الثوب بانفاضة الخ ولا خلاف في نجاسة لحمه وطهارة شعره. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ۱۹۲)

یوسري تر غسل کولو وروسته په منیو لړلی پرتوگ

واغوستی آیا په دې سره بدن مردار پري که نه؟

پوښتنه: یو سري ته احتلام ورپېښ شو. پرتوگ بې په منیو لړلی شو څ شو، وروسته دغه سري حمام ته ولاړی هلته یې غسل وکړ او بیرته یې

حفي نقه حفي نقه
همغه په منيو لړلی پرتوگ و اغوست، کور ته راغی بې بي کالي بدل کړل، نو
آيا ددغه سړي بدن پاک بلل کيږي او که ناپاک؟

جواب: وروره! که بې چيري تر بدن وچولو وروسته پرتوگ اغوستی وي،
خو هيڅ پروا نه لري، مگر که بې بدن لوند و مردار پرتوگ دي نه اغوندي او
که چيري د بدن د ناپاکوالي احتمال ورته پيدا و نو ځان ته دي شک نه
وراچوي، بدن بې نه دی مردار، مگر د آينده لپاره دي احتياط کوي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ٢٠٤)

همدارنگه درمختار ليکي ولولف في مبتل بنحو بول ان ظهورند او ته
اواثره تنجس والا لا (الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل
في الاستنجاء جلد اول صفحه ٣٢١)

آيا د سپي پوست تر دباغت وروسته پاک دی
او که نه يعني لمونځ پر صحيح کيږي او که نه؟

پوښتنه: يوه سړي د سپي وپوست ته دباغت ورکړی دی، بيا بې جای
نمار څښي جوړ کړی دی اوس لمونځ پر کوي او چي لمونځ پر وکړي پر همدی
پوست ناست وي قرآن شريف وايي، آيا دغه کار روا دی او که نه؟

جواب: د سپي د پوست په هکله درمختار داسي ليکي: واعلم ان
الکلب ليس نجس العين عند الامام وعليه الفتوى وان رجح بعضه

حفي نقه حفي نقه
النجاسة كما بسطه ابن الشحنة فيباع ويوجر ويضمن ويتخذ جلده
مصلی ودلوا الخ.

په شامي کي راغلي دي قوله وعليه الفتوى وهو الصحيح والا قرب
الي الصواب بدائع وهو ظاهر المتون بحر ومقتضى عموم الادلة فتح.
د درمختار، شامي، بدائع، بحر الرائق او فتح القدير څخه ددې کار جواز
معلوميږي، نو که يو چا داسي کار کړی وي، د اعتراض وړ نه دی، مگر
احتياطاً داسي کار نه کول بېله خبره ده، فتاوی دارالعلوم دیوبند ليکي که يو
چا داسي کار کړی وي، د اعتراض وړ نه دی، مگر احتياطاً داسي کار نه کول
بېله خبره ده، خو په جواز کي بې کلام نه دی په کار

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ٢٠٤)

د اچارو په لوبښي کي موږک ولوېدی او هلته
مړ شو آيا اوس پر دغه اچارو باندي د پاک حکم
کيږي او که د مردار:

پوښتنه: په يوه لوبښي کي نر خولی پوري اچار اچول شوی و. خو
له بده مرغه چي يو موږک پکښي ولوېدی او مړ شو، په دې وخت کي د ناستو
کسانو تر منځ اختلاف پيدا شو. ځينو ويل چي دغه اچار بالکل مردار دی.
په هيڅ رقم سره کار نه شي ځيني اخيستل کېدای، ځينو بيا ويل چي يا د سر

حتي فقه
اچار ڇيني و غور ڇوئي نور پاڪ دي. اوس په دي هڪله يو شرعي جواب رانگري
چي د کومو کسانو خبره صحيح ده؟

جواب: وروره دهغو کسانو خبره صحيح ده چي دغه اچار مردار بولي.
مطلب دادی چي دغه اچار ٽوله مردار دی، د سرد اچار په غور ځولو سره نور
اچار نه پکيري ويحکم بنجاستها مغلظة من وقت الوقوع ان علم الخ.
(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ٢٠١)

آيا مشرکان پاک دي او که مردار، ځکه چي
الله جل جلاله ومشرکانو ته نجس ويلي دي، نو که
چيري مردار وي د دوی په لاس د پاخه شوي
خورو خوراک څنگه دی؟

پوښتنه: ښايسته گل وايي چي د کافرانو په لاس پاخه شوي خواړه
خورل روانه دي ځکه چي دوی نجس دي، ولي چي الله جل جلاله په قرآن شريف کي
مشرکانو ته نجس ويلي دي انما المشركون نجس؟

جواب: وروره کافران د عقيدې له رويه نجس دي لکه الله جل جلاله چي فرمايلي دي
انما المشركون نجس قال الشامي فالمراد بقوله تعالى انما المشركون نجس
النحاسة في اعتقادهم. (ردالمحتار فصل في البئر جلد اول صفحه ٢٠٥)

ددې څخه معلومه شول چي د مشرکانو نجاست د عقيدې په اساس دی، نه
د ظاهر په اساس، نو که چيري د کافر او مشرک پر لاس په ظاهره نجاست نه
معلوميږي، نو دده په لاس پاخه شوي خواړه ټول پاک او خورل يې بالکل د
شريعت له رويه درست دي لکه ردالمحتار چي ليکي

في التاتارخانية من شك في انائه الخ فهو طاهر وكذا (اي طاهر) ما
يتخذه اهل الشرك او الجهلة من المسلمين كالسمن والخبز والاطعمة
والثياب (ردالمحتار قبيل ابحات الفسل جلد اول صفحه ١٤٠)
جناب رسول الله ﷺ د کفارو په لاس پاخه شوي خورو ته تناول فرمايلي دي
(فتاوی دارالعلوم ديو بند جلد اول صفحه ٢٠٥)

که چيري د يو چا پر خپلو جامو باندي شک
وي چي آيا په منيو يا بولو به لرل شوي وي او
که نه نو په دي وخت کي څه کول په کار دي:

پوښتنه: که چيري د يو چا د شک وي چي پر فلاني جامه به مني يا
بولي توی شوي وي او که نه، مگر دا يې يقين وي چي که توی شوي هم وي.
تر بوه درهم لږ توی شوي دي. نو آيا پر دغه مشکوکه جامه د پک حکم کيږي
و که د مردار؟

جواب: وروره په شک سره کلي نه مردار يږي لکه درمختار چي لکي ولږ

حنفي فقه شک في نجاسة ماء او ثوب الخ لم يعتبر. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۴۰)

او که چيري د درهم برابر نجاست نه وي، نو لمونځ ورسره صحيح کيږي. البته که تر درهم زيات وي، نو بيا يې پرېولل ضروري دي، په درمختار کي په دي هکله داسي راغلي دي

وعفی الشارع عن قدر الدرهم الخ. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۱)

آيا د کوتي مرداري نجسه ده او که نه او بله خبره داده چي د مسجد کوتي خرڅول او د هغو په پيسو د مسجد لپاره بل شی رانيول روا دي او که نه:

پوښتنه: آيا د کوتي مرداري نجسه ده او که نه د ايوه پوښتنه ده او بله پوښتنه داده چي حاجي نظرگل چي زموږ د مسجد مشر گنل کيږي، يوه ورځ راولاړ شو، د مسجد ټوله کوتي يې ونيولې ويل دا خرڅوم، او په پيسو يې د مسجد لپاره يو فرش را نيسم، ځکه چي ټوله مسجد يې چټل کړی دی، څو خلکو ورنه ووبل چي دا کار نه دی روا، ځکه چي د مسجد هڅه تې حرقول جائز نه دی. حاجي نظرگل چي د خلکو دا خبرې واورېدي، نو يې

حنفي فقه کوتي بيرته ايله کړې او خرڅي يې نه کړې، نو اوس تاسي وواياست. آيا د شريعت حکم هم همدا دی لکه دا خلک چي وايي؟

جواب: وروره د کوتي مرداري نجسه نه ده لکه فتاوی عالمگيري چي بيکي وذرق مايوکل لحمه من الطير طاهر عندنا مثل الحمام والعصافير کذا في السراج الوهاج.

(فتاوی عالمگيري باب النجاسات جلد اول صفحه ۴۵)

د دوهمي پوښتني جواب مو دادی چي د مسجد کوتي نول او خرڅول او پيسې يې په مسجد کي مصرفول روا دي، حاجي نظرگل که داسي کړي وای يعني د مسجد کوتي يې خرڅي کړي وای او پيسې يې په مسجد کي مصرف کړي وای هيڅ خبره نه وه (مگر په هر کار کي مشوره ښه ده، پر خپل سر په دي بهانه چي زه مشر يم هر کار کول که هغه گټور وي او که نه ښه نه دی)

(فتاوی دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۰۵)

آيا د بهشتي زيور دا خبره صحيح ده چي وايي د سپي ناوري مرداري دي او نور بدن يې پاک دی؟

پوښتنه: يه بهشتي زيور کي راغلي دي چي د سپي ناوړې مرد ري دي، مگر نور نول (ظاهري) بدن يې پاک دی آيا دا خبره صحيح ده او که نه؟

جواب: هو، د سبي به هکله دا قول صحيح دی داځکه چي سبي د خنزير نه ډول نجس العين نه دی، نو د دې وجي دهغه تاوري مرداري دي، مگر ښه ډول طهري بدن يې پاک دی. يعني که بدن يې به بکو او بولونډ شي او سره لاس وروږي يا کالي په لاندې شي نو په دې سره شي نه مرداري ږي مطلب د دې چي د بهشتي زيور مسئله صحيح او مفتي به ده لکه په درمختار کي چي راغلي دي

واعلم انه ليس الكلب بنجس العين عند الامام وعليه الفتوى الى ان قال ولا خلاف في نجاسة لحمه وطهارة شعره وفي الشامي قوله ولا خلاف في نجاسة لحمه ولذا اتفقوا على نجاسة سورة المتولد من لحمه الح. (ردالمحتار قبيل فصل البئر جلد اول صفحه ۱۹۲)

د گرمۍ په وخت کي که چيري د جنابت په حالت کي د انسان پر بدن خوله راشي آيا په دې سره يې کالي مرداري ږي او که نه؟

پوښتنه: د گرمۍ به وخت کي زما بدن ډيري خولې کوي. نو کله که چي ماخوښ کوروالی وکړم او جنابت راته پيښ شي، نو سهار چي راځم ټول بدن مې په خولو لوند خيشت وي حيران یم چي آيا په دغو خولو سره يې کالي مرداري ږي که نه، ځکه چي خولې خو د جنابت په حالت کي راغلي دي

جواب: وروره! د جنب سړي خوله مرداره نه ده، يعني په دغو خولو سره کالي نه مرداري ږي، هيڅ شک مه دراچوه لکه درمختار چي ليکي و حکم عرق کسور (درمختار) فسور آدمي مطلقا ولو جنب او کافرا الخ طاهر. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار مطلب فی السور جلد اول صفحه ۲۰۵)

که چيري د المونيم لوبښی مردار شي څه ډول پاکيږي؟

پوښتنه: که چيري د المونيم لوبښی مردار شي د پاکېدلو يې کوم صورت دی، يعني په پاکولو او درې واري پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟

جواب: هو، وروره! دغه ډول ټول لوبښي په پاکولو او پرېولو سره پاکيږي لکه طحطاوي چي ليکي و کذا يطهر محل نجاسة مرئية بقلعها ولا يضر بقاء اثر لاوم وغيرها بغلبة ظن غاسل لومکلفا طهارة محلها مختصرا (الدرالمختار) الاوانی ثلثة انواع خزف و خشب و حديد و نحوها و تطهيرها علی اربعة اوجه حرق و نحت و مسح و غسل فان كان الاناء من خزف او حجر و کان جديد او دخلت النجاسة فی اجزائه يحرق و ان کان عتيقا يغسل و ان کان من خشب جديد بخت و من قديم يغسل و ان

حشر لشم ...
 کان من حديد او صفر اورصاص اوزجاج وکان صقيلا يمسح وان کان
 ختسا يعسل (الطحاوی علی الدرالمختار باب الانجاس جلد اول
 صفحه ۱۶۳)

آيا خاورين لوبنی چي مردار شي، په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟

پوښتنه: که چیرې یو خاورین لوبنی مردار شي آیا په پرېولو سره
 پاکېدای شي او که نه؟

جواب: هو، وروره په پرېولو سره پاکېدای شي. درې ځله يې پرېوله.
 بس نور سک مه در جوده لکه درمختار جي لېکي

ولا يضر بقاء أثر کلون وريح تشریح لازم فلا يكلف فی ازالته الى ماء
 حار او صابون ونحوه. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب
 الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۴)

یو انگریز د خنزیر غوښې وخورلې، وروسته یې یو قلم په خوله کې وواهه نو آیا اوس دغه قلم پاک کتل کېږي که نه؟

پوښتنه: یو انگریز د خنزیر غوښې وخورلې، وروسته یې یو قلم په
 خوله کې وواهه او بیرته یې راوکنی پر مېز يې کښېناوه، یو مسلمان چي
 ددغه نگرېز سره په خبرو اخته ؤ په نافهمۍ کې يې دغه قلم راپورته کړ او ده
 هم په خوله کې وواهه، وروسته چي يې فکر شو، نو ډېر يې طبیعت خراب شو
 او ویل يې چي اوس به خوله څنګه پاکوم، اوس تاسي په دې هکله دغه
 مسلمان ته یو شرعي لاره وروښايست چي دی خپله خوله څنګه پاکه کړي؟

جواب: وروره دغه سړی دي هېڅ فکر نه خرابوي. کوم قلم چي ده په
 نافهمۍ کې په خوله کې ایښی دی څه پروا نه لري، خوله يې نه ده مرداره،
 ځکه چي د انسان پسخورده او ناوړې مرداري نه دي. بلکې د انسان هم
 پسخورده او هم يې ناوړې پاکي دي که څه هم چي کافر او یا جنب به وي فرق
 نه کوي لکه فقهاوو چي لیکلي دي و حکم عرق کسور (درمختار) فسور
 آدمی مطلقا ولو جنباً او کافراً الخ طاهر. (الدرالمختار علی هامش
 ردالمجتار مطلب فی السور جلد اول صفحه ۲۰۵)

ولعاب الانسان طاهر لتولده من لحم طاهر اذا حرمت لکرامته لا

لنجاسته وقوله تعالى انما المشركون نجس المراد انهم ذونجاسة
معنوية وهو الشرك الخ اما لوتلوث فمه بنجاسة الخ.

(غنية المستملی فصل فی الاسار صفحه ١٦٤)

آباد انسان د وربستانو

بيخونه پاک دي او که ناپاک؟

پوښتنه: که چيري انسان د بدن د يوې برخي وربستان وکاري نو آيا د
هغو سرونه پاک دي او که ناپاک؟

جواب: وروره؛ د انسان د بدن د هري برخي وربستان تر کښلو مخکي ټول
پاک دي، مگر چي وکښل شي او پر سرونو يې غورځکي وي، نو مردار دي
لکه ردالمحتار چي ليکي: وشعر الانسان غير المنتوف الخ طاهر
(درمختار) قوله غير المنتوف اما المنتوف فنجس المراد رؤسه التي فيها
الدسومة. (ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ١٩١)

د مردارو شوو ويلي غورو او مردارو شوو شيدو

او مردارو شوو غسلو د پاکولو طريقه:

پوښتنه: که په ويلي شوو غورو کي جي خلک ټپل ورته وايي او همدارنگه
په شيدو او غسلو کي که موږک ولوېدی او مړ شو، نو آيا اوس د شريعت په

رڼا کي ددغو شيانو د پاکېدلو لپاره يو داسي طريقه سته چي دغه شيان پاک
شي او که نه؟

جواب: په درمختار کي راغلي دي

ويطهر لبن وعسل ودهن يغلى ثلثا. (الدرالمختار على هامش
ردالمحتار باب تطهير الانجاس مطلب في تطهير الدهن
والعسل جلد اول صفحه ٣٠٨)

ددې خبري حاصل دادی چي شيدې، غسل او ويلي غوري تر درې واري
جوش ورکولو وروسته پاک بلل کيږي يعني هر وار دي دومره جوش ورکړل
شي چي اوبه يې وسوځل شي.

مگر فتاوی شامي ليکلي دي چي په ويلي شوو غورو کي چي په دې سيمه
کي د تېلو په نامه يادېږي وجوشولو ته يې ضرورت نشته، بلکي اوبه دي
پکښي واچوي او ښه ډېر دي وښوروي، بيا دي يو گړی کښېږدي چي غوري د
اوبو پر سر راشي، نو غوري دي ځيني را ايسته کړي، درې واري دي دا کار
وکړي، بس نور دغه غوري پاک گڼل کيږي.

(فتاوی دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ٢٠٩)

قال في الدرر ولوتنجس العسل فتطهيره ان يصب فيه ماء بقدره
فيغلى حتى يعود الى مكانه والدهن يصب عليه الماء فيغلى فيعلو الدهن
الماء يرفع بشئ هكذا ثلاث مرات اه فقد صرح في مجمع الزوائد

وشرح القدوري انه يصب عليه مثله ماء ويحرك فتأمل.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٩)

ددغو پورتنی شيانو په هکله پوره تفصيل په لاندې ډول دی

د غسلو په بوتل کې موږک ولوېدی او هلته مړ

شو ددې د پاکېدلو څه طريقه ده؟

پوښتنه: د غسلو په غټ بوتل کې موږک ولوېدی او هلته مړ شو مگر چې راوړم وکېنې رژېدلی او شورېدلی نه و، نو اوس ددې د پاکولو طريقه څه ډول ده؟

جواب: د فقهي په کتابونو کې د غسلو د پاکېدلو په هکله راغلي دي چې د غسلو په اندازه اوبه دي پکېني واچول شي يعني څومره چې غسل وي، هغومره اوبه دي پکېني واچول شي او پر اوږدې کښېنول شي يعني جوش دي ورکړل شي، تر څو چې اوبه يې ختمې شي، درې واري دي دا کار وکړي، تر دې وروسته دغه غسل پاک گڼل کېږي لکه درمختار چې لیکي

ويظهر لن وعسل ودبس ودهن يغلى ثلاثا الخ. (الدرالمختار على

هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٩)

غوري مردار شول ددې د

پاکولو طريقه څه شی ده؟

پوښتنه: په غورو کې موږک ولوېدی او مړ شو يا سپي خوله پکېني ووهل او مردار شول اوس ددې د پاکولو طريقه څه ډول ده؟

جواب: که چيرې غوري يخی يعني منجمد وه، نو کوم ځای ته چې د سپي د خولې لوندوالی رسېدلی وي يا موږک پکېني مړ شوی وي هغه اندازه غوري راغلا کړئ او ويې غورځوئ، نور غوري پاک دي لکه ردالمحتار چې لیکي وبعض تقور (درمختار) ای تقویر نحو سمن جامد من جوانب

النجاسة. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩١)

همدارنگه فتاوی عالمگیری لیکي

الفارة لو ماتت فی السمن ان كان جامد قورما حوله ورمى به والباقي طاهر يوكل وان كان مائعا لم يوكل وينتفع به من غير جهة الاكل مثل الاستصباح و دبغ الجلد وهكذا فی الخلاصة.

(عالمگیری باب فی النجاسة فصل اول جلد اول صفحه ٤٢)

دا خود منجمد و او يخی غورو د پاکولو طريقه وه، او که غوري ويلي وه د هغو د پاکولو طريقه فقهاوو داسي بيان کړې ده چې د غورو په اندازه اوبه دي پکېني واچول شي او جوش دي ورکړل شي تر څو چې اوبه وسوځل شي، دا

کار دي درې واري وکړي، بس نور نو غوړي پاک گڼل کيږي لکه درمختار چي ليکي ويطهر لبن وعسل ودبس ودهن يغلي ثلاثا. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٨)

د مردارو شوو شيدو، يا مردارو شوو اوړو يا نورو مردارو شوو خوراكي شيانو د پاکېدلو طريقه:

پوښتنه: که چيري اوړه اخېل شوي وه، سپي راغي خوله يې پکښي ووېهل او مردار يې کړل، يا شيدې مرداري شوي وي يا داسي نور خوراكي شيان مردار شول ددغو شيانو د پاکېدلو يوه غټه قاعده راوښوئ؟

جواب: په دې هکله عمومي قاعده داده که چيري وچ شي و لکه وچ اوړه يا داسي نور او يا که لوند شي و مگر منجمد و لکه يخی غوړي، اخېل شوي اوړه يا داسي نور... ددې قسم شيانو د پاکېدلو طريقه داده کوم خای ته چي نجاست ور رسېدلی وي مثلاً په وچو اوړو يا يخی غوړو کي سپي خوله ووېهل يا موږک پکښي ولوېدی او مړ شو، نو ددغه نجاست د شاوخوا څخه دي نو څه اندازه هغه شي را ايسته کړئ هغه دي وغورځوي نور شي پاک دی مثلاً په يخی غوړو کي موږک ولوېدی او مړ شو، نو د موږک سره نژدې شاوخوا غوړی دي راټول کړي او ودې غورځوي، نور غوړي پاک دي همدا حکم د ټولو

وچو او منجمدو شيانو دی لکه فقهاء چي ليکي وبعض تقور (درمختار) ای تقویر نحو سمن جامد من جوانب النجاسة. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩١)
همدارنگه فتاوی عالمگیری ليکي الفارة لو ماتت فی السمن ان كان جامد قورما حوله ورمی به والباقي طاهر يوكل وان مائعا لم يوكل وينتفع به من غير جهة الاكل مثل الاستصباح و دبغ الجلد وهكذا فی الخلاصة.

(عالمگیری باب فی النجاسة فصل اول جلد اول صفحه ٤٢)
او کوم شيان چي نرم دي لکه شيدې، ويلي غوړي يا داسي نور د هغوی د پاکېدلو دا طريقه فقهاوو بيان کړې ده چي ددغه شي په اندازه اوبه دي پکښي واچول شي او جوش دي ورکړل شي ترڅو چي اوبه يې وسوځل شي دغه عمل دي درې واري وکړي، بس نور نو دغه شي پاک گڼل کيږي مثلاً يو تيم ويلي غوړي مردار شول، نو د پاکولو طريقه يې داده چي دغه غوړي دي په يو غټ شي کي واچول شي او د غوړو په اندازه دي اوبه ورسره واچول شي او جوش دي ورکړل شي ترڅو چي اوبه يې وچي شي، دا کار دي درې واري وکړي، بس نور نو دغه غوړي پاک گڼل کيږي لکه درمختار چي ليکي ويطهر لبن وعسل ودبس ودهن يغلي ثلاثا. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٨)

يو هندو پينه دوز موچني يا بوتونه وگندل.
مگر دا نه ده معلومه چي پاكي اوبه يې پکښي
استعمال کړي دي او که مرداري:

پوښتنه: دلته يو هندو پينه دوز دى، ټول خلک وده ته خپلي موچني،
بوتونه او چوتي د گندلو لپاره ورکوي، دا خو هر چا ته معلومه ده چي پينه
دوزان د گندلو پړوخت د اوبو استعمال هم کوي، مگر دا نه ده معلومه چي
دغه هندو پينه دوز پاكي اوبه استعمالوي او که مرداري، نو آيا پر دغو چوتو
د پاکو حکم کيږي او که د مردارو؟

جواب: دغه ټولي چوتي، موچني او بوتونه چي هندو پينه دوز گندلي دي
پاكي گڼل کيږي، ځکه چي د شک پر بناء د ناپاکوالي حکم نه شي کېدای لکه
فقهاوو چي ليکلي دي:

اليقين لا يزول بالشك. (الاشباه والنظائر صفحه ٧٥)

همدارنگه به دې هکله درمختار ليکي

فلو علم نتنه بنجاسة لم يجز ولوشك فالاصل الطهارة. (الدرالمختار

على هامش ردالمحتار باب المياه جلد اول صفحه ١٧١)

که چيري کارکه يا چرگي په شيدو يا اوبو کي
مشوکه ووهل آيا په دې سره دغه اوبه يا شيدې
ناپاکي بلل کيږي او که نه؟

پوښتنه: که چيري کارکه يا چرگي د شيدو په پياله کي يا د اوبو په
لوښي کي مشوکه ووهل آيا دغه شيدې او دغه اوبه ناپاکي شوي او که نه؟
جواب: وروره! ددغو شيانو پسخورده پاکه ده، نو په دې وجه سره چي
کارکه يا چرگه د شيدو يا اوبو په لوښي کي مشوکه ووهي په دې سره نه اوبه
او نه هم شيدې مردار يږي لکه درمختار چي ليکي:

وسورهرة ودجاجة مخلاة الخ وسباع طير لم يعلم ربها طهارة
منقارها وسواكن بيوت طاهر للضرورة مكروه تنزيها في الاصح ان وجد
غيره والا لم يكره اصلا. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار
مطلب في السور جلد اول صفحه ٢٠٦)

د شيدو د لوشلو په وخت کي د

حيوان بولي په لوښي کي لوېدل:

پوښتنه: که يو څوک بزه يا غوا لوشي، خو په دې وخت کي دغه
حيوانان بولي وکړي او يو څه بولي د شيدو په لوښي کي هم ولويږي آيا په دې

سره شيدې مرداريږي او که نه؟

جواب: هو، هغه شيدې چې بولي پکښي ولويږي مرداري شوي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۱۰)

که خنزیر په څاه کې ولويږي او بیرته ژوندي راو کښل شي آیا ددغه څاه اوبه پاکي کښل کيږي او که نه؟

پوښتنه: یو خنزیر په څاه کې ولويږي، مگر بیرته ژوندي راو کښل شو اوس پوښتنه داده چې آیا ددغه څاه اوبه پاکي دي او که ناپاکي؟

جواب: وروره! ددغه څاه اوبه ناپاکي شوې ځکه چې خنزیر نجس العین دی. خلا جلد خنزیر فلا یظهر (درمختار) لانه نجس العین بمعنی ان ذاته بجميع اجزائه نجسة حیا ومیتا. (ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ۱۸۸)

نو په دې صورت کې به درې سوه سلواغې راکاږي چې د دوو سوو سلواغو راکښل واجب او ضروري دي او د پاته سلو سلواغو راکښل مستحب دي. تر دې وروسته هم د څاه اوبه او هم سلواغه او رسی ټول پاک کښل کيږي لکه فقهاء چې لیکي جزم به فی الكنز والملقی وهو مروی عن محمد رحمه الله

وعليه الفتوى، خلاصه وتاتارخانيه عن النصاب وهو المختار معراج عن العناية وجعله في العناية رواية عن الامام وهو المختار والايسر كما في الاختيار وافاد في النهر ان المأين واجبتان والمأة الثالثة مندوبة الخ. (فتاوی شامی جلد اول صفحه ۱۹۸)

اذا وقعت نجاسة الخ في بئر دون القدر الكثير الخ فينزع كل ما فيها الخ وان تعذر فيقدر ما فيها الخ وقبل يفتى بمائتين الى ثلثمائة وهذا ايسر وذاك احوط. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار فصل في البئر جلد اول صفحه ۱۹۴)

د مورک بچي که په يو شي کې ولويږي آیا هغه شي مرداريږي او که نه؟

پوښتنه: که چيري د مورک بچي په غسلو، شربتو، شيدو يا غوړو کې پيدا شي. نو ددې د طهارت څه حکم دی او په ریزه ریزه کېدلو سره د نجاست حکم بدلېږي که څنگه؟

جواب: د مورک د بچو په هکله د درمختار په باب الانجاس کې راغلي دي وسيجي آخر الكتاب ان خروها لا يفسد ما لم يظهر اثره. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۴)

يعني د مورک مرداري شي نه نجس کوي تر څو چي اثر يې پکښي ښکاره نه شي يعني چي دغه د مورک مرداري دومره زياته نه وي چي د شي رنگ، خوند يا بوی وربدل کړي او په آخر د کتاب مسائل شتي کي يې ليکلي دي
ولا يفسد خراء الفارة الدهن والماء ولا حنطة للضرورة الا اذا ظهر طعمه او لونه في الدهن ونحوه لفحشه وامكان التحرز حينئذ. خانه.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار مسائل شتي جلد ٥)

صفحه ٦٤٠)

نو کوم شيان چي تاسي په سوال کي ليکلي دي که چيري دغو شيانو ته د مورک مرداري دومره ډېره نه وي ورلوېدلې چي ددغو شيانو رنگ يا خوند يې وربدل کړي وي. پاک دي او که چيري کثير فاحش يعني ډېر ورلوېدلی وي چي رنگ يا خوند يې وربدل کړي وي په هغه صورت کي بيا دغه شيان مردار گنل کيږي همدارنگه رږېدل او نه رږېدل ټول په دې باره کي سره برابر دي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ٢١١)

آيا په مردارو خټو سره جوړي شوي خښتي په

وچېدلو سره پاکېدای شي؟

پوښتنه: کومي خښتي چي د مردارو خټو څخه تيارې شوې وي او دغه خښتي يې له بڅېدلو صرف په وچېدلو سره پاکېدای شي او که نه، په

حديث شريف کي چي کوم حکم د مځکي د پاکېدلو په هکله په دې الفاظو سره راغلی دی چي ذکات الارض يېسها آيا دغه حکم صرف د مځکي لپاره دی او که د هغو ټولو شيانو لپاره هم دی چي د مځکي د جنسه څخه وي لکه خښتي او داسي نور؟

جواب: کومي خښتي چي د مرداري خټي څخه تيارې کړل شوي وي، با هغو ته نجاست ولگيږي، نو ددغو خښتو حکم دادی که چيري په مځکه کي مفروش يعني په مځکه يا دېواله کي کار شوي وي، نو په وچېدلو سره پاکيږي يعني ددې ډول خښتو د پاکېدلو حکم د مځکي په شان دی، او که چيري همداسي ايښوول شوي وي يعني د يوه ځايه څخه بل ځای ته نقليږي، نو دغه ډول خښتي بيا د مځکي په حکم کي نه دي يعني په وچېدلو سره نه پاکيږي کما في الدرالمختار وحکم آجر ونحوه کلبن مفروش الخ کذلک ای کارض فيطهر بجفاف الخ قوله مفروش ای علی الارض مثله البلاط اما لو کان موضوعين ينقلان ويحولان فانهما لا يطهران بالجفاف لانهما ليسا بارض. (طحاوی علی الدرالمختار باب الانجاس جلد اول صفحه ١٥٨)

سڀي د بنوروا په کتوه کي خوله ووهل اوس ددې د پاکېدلو طريقه څه شي ده؟

پوښتنه: سڀي د بنوروا کتوي ته سر ورته ايستی په بنوروا کي يې خوله وووله او يو څه يې وهم څښل، نو اوس ددغي بنوروا د پاکېدلو طريقه راوښیاست؟

جواب: دداسي شي د پاکېدلو طريقه فقهاوو داسي ښوولې ده

خومره چي بنوروا ده هغومره نوري اوبه په کتوه کي واچوه او جوش ورکړه، تر هغو جوش ورکړه چي هغه اوبه چي تا اوس ورواچولې ټولي ختمي يعني وچي شي، دغه کار درې واري وکړه، تر دې وروسته بنوروا پاکه گڼل کيږي لکه ردالمحتار چي ليکي: ويظهر لبن وعسل ودبس ودهن يغلي ثلاثا (درمختار) قال في الدر ولو تنجس العسل تطهيره ان يصيب فيه ماء بقدر فيغلي حتى يعود الى مكانه الح هكذا ثلاث مرات. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٩)

آيا غليظه نجاست په لږ پرېولو سره خفيفه

جوړيږي او که نه؟

پوښتنه: غليظه نجاست که لږ پرېوله شي، نو ايا اوس به هم د غليظه

حکم پر کيږي او که په دې صورت کي ددې څخه خفيفه جوړيږي؟
جواب: غليظه نجاست چي تر څو پوري بيخي ختم شوی نه وي، تر هغه رځته پوري غليظه دی

(فتاوی دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ٢١٢)

همدارنگه درمختار ليکي

وكذا يظهر نجاسة مريئة بقلعها الخ. (الدرالمختار على هامش

ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٣)

د اودس وچولو لپاره چي لوتې يا ډبره يو وار
استعمال شي، ددې ډبري دوهم حل
استعمالول روا نه دي؟

پوښتنه: که يو سړی د اودس وچولو لپاره يو لوتې يا ډبره استعمال کړي، بيا چي دغه لوتې يا ډبره په لمر کي وچه شي، بيا دوهم وار په اودس وچولو کي ددې ډبري يا لوتې څخه کار اخيستل روا دي او که نه؟

جواب: نه، وروره! دداسي ډبري يا لوتې استعمالول چي يو وار مخکي استعمال شوي وي روا نه دی لکه ردالمحتار چي ليکي وتطهرارض بخلاف نحو بساط بييسها اي جفافها ولوبريح الخ (درمختار) اي حصير وثوب

وبدن مما ليس ارضا ولا متصلا بها اتصال قرار.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٨٦)

وروره: ددې مسئلې سره سره یو بله قاعده هم زده کړه هغه داده که چیرې یو کار د صحت د خرابۍ باعث جوړېږي، نو شرعاً د هغه شي استعمال روانه دي. ځکه چې هر مسلمان د خپل ځان ساتنه او حفاظت د شریعت له نظره لازم او ضروري ده.

آیا د سپي لاندې یا وچ وربښتان

پاک دي او که مردار؟

پوښتنه: آیا د سپي وربښتان پاک دي او که ناپاک يعني که د سپي وربښتان په یو شي کې ولویږي، نو آیا هغه شي مردارېږي او که نه؟

جواب: وروره: د سپي وربښتان پاک دي، ځکه چې سپي د خنزیر په ډول نجس العین نه دی درمختار لیکي چې د غوښو په مردار والي کې یې شک نشته، مگر وربښتان یې پاک دي.

ولا حلاف في نجاسة لحمه وطهارة شعره الخ. (الدرالمختار علی

نامش ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ١٩٢)

ایا بنګی چې د شاه څخه اوبه راوکارې په

دې سره شاه مردارېږي که نه او آیا د بنګي

يعني خرکار او یا مشرک په لوبښي کې اوبه

څښل یا خواړه خوړل روا دي که نه؟

پوښتنه: که چېرې بنګی د شاه څخه اوبه راوکارې او یا یو څوک د یو هندو په لاس پاڅه شوي شيان وڅوري او یا د بنګي یا هندو په لوبښو کې خوراک وکړي آیا دا کار د مسلمان لپاره روا دی او که نه؟

جواب: هو وروره: تر څو چې ددغو لوبښو مردار کېدل یقیني شوي نه وي، تر هغه وخته دا ټول پاک ګڼل کېږي، په شک سره پر یو پاک شي د ناپاک حکم نه شي کېدای، د فقهي په کتابونو کې دغه مسئله بیخي په کثرت سره راغلې ده: وقد مر انهم لم يعتبروا احتمال النجاسة الخ.

(ردالمحتار فصل فی البئر جلد اول صفحه ١٩٧)

ويكره الاكل والشرب في اواني المشركين قل الغسل ومع هذا

لواكل او شرب فيها قبل الغسل جاز.

(فتاوی عالمگیری کتاب الکراهية جلد ٥ صفحه ٣٥٨)

د خنزير د بدن سره چي جامه وموښلي آيا

دغه جامه مرداره شوه که نه؟

پوښتنه: په عوامو خلکو کي دا خبره مشهوره ده چي که د يو چادر کالو د يوې څوځي سره مثلاً د قميص د لمني سره خنزير وموښلي، يا مثلاً يو سړی خنزير ته لاس وروړي، نو په دې سره ټوله کالي مردار شول او د لاس په وروړلو سره ټول بدن مردار شو. آيا دا خبره صحيح ده. آيا رښتيا هم ټوله کالي مردار شول يعني ټوله کالي به پرېږولي او که به صرف هغه ځای پرېږولي چي د خنزير سره موښلېږلي وي. او آيا همدارنگه د لاس په وروړلو سره د انسان ټول بدن مردارېږي او که به صرف لاس پرېږولي؟

جواب: وروره! دا خبره بيخي غلطه ده، دا يو غلط مشهور دی، اصل خبره داده که چيري د خنزير بدن وچ وي او د انسان د کالو او يا بدن سره وموښلي نو په دې سره نه د انسان بدن مردارېږي او نه کالي، يعني په دې صورت کي د کالو د پرېږولو او د لمېدلو هيڅ ضرورت نشته، مگر که چيري د خنزير بدن لوند وي او د يوشمې سره وموښلي، نو په دې صورت کي صرف د هغه ځای پرېږول کافي دي چي د خنزير د بدن لوندوالي ورته رسېدلی وي، هغه که کالي وي او که د بدن يوه برخه وي.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۱۷)

همدارنگه غنبة المستملی شرح منية المصلی ليکي اما النجاسة الغليظة

الخ كالعذرة الخ ولحم الخنزير وسائر اجزائه هذه الاشياء نجاستها معلومة في الدين بالضرورة لاختلاف فيها الاشعر الخنزير لما ابيح الانتفاع للخرز ضرورة قال محمد عليه السلام لو وقع في الماء لا ينجسه.

(غنية المستملی صفحه ۱۴۴)

د شيدو خوړونکي کوچني ماشوم بولي هم د

لوی سړي د بولو په شان مرداري او غليظه

نجاست دی؟

پوښتنه: ښکاره خبره ده چي د ډېر کوچني ماشوم مور ته ډېر تکليف دی چي د خپل کوچني د بولو څخه ځان وساتي، که چيري د کوچني مور د لمانځه لپاره نور کالي اغوندي بې هم د کوچني د بولو څخه د همدې کالو ساتل هم ورته مشکل دي، ځکه چي د لمانځه د کالو په دوران کي لاهم د کوچني د اخیستلو ضرورت ورته پېښېدای شي، موږ اورېدلي دي چي د ډېر کوچني بولي مرداري نه دي آيا دغه خبره صحيح ده که نه؟

جواب: وروره! د کوچني ماشوم بولي هم د لوی سړي د بولو په شان مرداري او غليظه نجاست دی، دا فرق نه کوي که هر څومره ډېر کوچنی هم وي خو د بولو څخه يې ځان ساتل ضروري دي او که چيري پر بدن يا کالو باندي تريوه درهم زياتي بولي ولگيږي، نو پرېږول يې ضروري دي لکه فقهاء چي

لکي قدر الدرهم ومادونه من النجس المغلظ كالدم والبول والخمر الخ جازت الصلوة معه وان زاد لم تجز (هدايه) قوله والبول ولو من صغير لم ياكل ملتقى البحر.

(حاشيه هدايه باب الانجاس جلد اول صفحه ٧١)

يو سري د خيلي کوروالا سره يو خاي شو
کوروالی يي وکر، وروسته يي خيل خاص اندام
په يو توکره وچ کر او پاک کالي يي واغوستل،
تر دي وروسته يي بدن خوله وکرل:

پوښتنه: يو سري د خيلي کوروالا سره يو خاي شو کوروالی يي وکر. وروسته يي خيل اندام په يو توکره وچ کر او پاک کالي يي واغوستل، تر دي وروسته يي بدن خوله وکرل او دا خوله د کالو سره ولگېدل. نو آيا په دي سره يي کالي مردار شول که نه؟

جواب: فتاوی دارالعلوم ديوبند ليکي چي به دي صورت کي کالي نه مردار يري، همدارنگه ردالمحتار ليکي:

نام فغرق او مشی علی نجاسة ان ظهر عينها تنجس والا لا (درمختار) قوله ان ظهر عينها المراد بالعين مايشمل الاثر لانه دليل على

وجودها الخ (ردالمحتار باب الاستنجاء جلد اول صفحه ٣٢٠)

که چيري کالو ته نجاست ورسېدی يا خاورين
لوبي يي مردار شول. وروسته وچ شول او د
نجاست اثر بيخي له منځه ولاړ؟

پوښتنه: که چيري کالو ته نجاست ورسېدی يا خاورين لوبي يي مردار شول. وروسته وچ شول او د نجاست اثر بيخي له منځه ولاړ نو دا کالي يا دا لوبي يي له پرېولو پاک گڼل کيږي که ناپاک؟

جواب: وروره په صرف وچېدلو سره دغه شيان نه پاکيږي يعني نه کالي نه صرف وچېدلو سره پاکيږي او نه خاورين لوبي. بلکه دواړه شيان پسله پرېولو پاکيږي لکه هدايه چي ليکي

والنجاسة ضربان مرئية وغير مرئية فما كان منها مرئيا فطهارتها بزوال عينها لان الجاسة حلت المحل باعتبار العين فتزول بزواله الخ وماليس بمرئى فطهارته ان يغسل حتى يغلب على ظن الغسل انه قد طهر. (هدايه باب تطهير الانجاس جلد اول صفحه ٧٤)

پر کومو کالو چي شراب يا د خنزير وينه

وموښلي د هغه د پاکولو لاره:

پوښتنه: که چيري پر کالو باندي شراب يا د خنزير وينه يا د خنزير غوښه ولويږي، نو د دې د پاکولو څه طريقه ده؟

جواب: په درې ځلي پرېولو سره دا ټول شيان پاکيږي يعني لکه بولي ي مرداري چي څه ډول پاکيږي دا شيان هم داسي پاکيږي، درمختار ليکي:

وکذا يطهر محل نجاسة مرئية بعد جفاف كدم بقلعها ای بزوال عينها واثرها ولوبمرة او بما فوق ثلاث فی الاصح الخ ويطهر محل غير ها ای غير مرئية بغلبة ط. غاسل لومكلفا والافمستعمل طهارة محلها بلا عدد به يفتی و قدیم ذلك لموسوس بغسل وعصر ثلاثا او سبعا فيما بعصر الخ. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٢، ٣٠٦)

د هغو انگريزي دوايانو حکم چي شراب يا

الکحل په گډ شوي وي:

پوښتنه: په ځينو انگريزي دوايانو کي شراب يا الکحل گډ شوي وي. مگر دومره نه وي چي سړی دې نشه کړي. او په ځينو دوايانو کي بيا الکحل

ددې وجي گډ شوي وي چي د هغو داروگانو چي په دوايانو کي استعمال شوي دي حفاظت او ساتنه وکړي او بله خبره داده که چيري د شرابو څخه سرکه جوړه شي نو آيا خوراک يې روادی که نه؟

جواب: په کومه دوا کي چي شراب گډ شوي وي، د هغې استعمالول حرام دي، که څه هم چي په دې خبره کي فقهاء سره مختلف دي مگر ډېر فقهاء ددې شي د حراموالي قائل دي لکه درمختار چي ليکي اختلاف فی التداوي بالمحرم وظاهر المذهب المنع. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩٤)

او د دوايانو د حفاظت په غرض سره دغه حرام شيان گډول د دوی يا کوالی او حلالوالی منع نه راوړي، همدارنگه د کوم شي چي ډېره اندازه استعمال يې حرام وي لږ اندازه يې هم حرام ده لکه دا مبارک حديث چي دی ما اسکر کثيره فقليله حرام. (مشکوٰۃ شريف باب بيان الخمر صفحه ٣١٧) يعني د کوم شي چي ډېر استعمال يې نشه راوړي لږ يې هم حرام دی. نو يو څاڅکی شراب که څه هم چي نشه به نه راوړي بيا هم حرام دي او په کومه دوا کي، چي صرف يې څاڅکی شراب گډ شوي وي، بيا هم دغه دوا حرامه او نجسه گرځي لکه درمختار چي ليکي: وبه يعلم ان ما يستقطر من وردی الخمر وهو المسمى بالعرقی فی ولاية الروم نجس حرام کسائر اصناف الخمر (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الانجاس صفحه ٣٠٠)

نو کوم فقهاء چي په حرام سي سره مداري خبره بولي هغوی ليکي چي په حرام او نجس شي باندې د علاج کولو لپاره په دې شرط اجازت ورکول کېدای شي چي مسلمان ډاکړ ورنه ووايي چي سدا ناروغی د علاج لپاره شرابو استعمال ضروري دی، بې له شرابو بله دوا ستا د ناروغی د علاج لپاره گټوره نه ده. احتیاطاً صرف د غیر مسلم ډاکټر قول دغه فقهاء ددی لپاره کافي نه بولي. دا ځکه چي دوی وایي چي په عمر مسلم ډاکړ پوره اعمد دده شي کېدای. ښايي چي بله دوا به هم د دغه مريض د علاج لپاره موجوده وي مگر دا چي ډېر غیر مسلم نومونه د شرابو استعمال بې له څه مشکله رو بولي نو ځکه کېدای شي چي غیر مسلم ډاکټر به وناروغه ته بې له کومه ضرورته په شرابو سره علاج وفرمائي لکه ردالمحتار چي ليکي

يجوز للعليل شرب البول والدم والميتة للتداوى اذا اخبره طبيب مسلم ان شفاؤه فيه ولم يجد من المباح ما يقوم مقامه وهل يجوز شرب القليل من الخمر للتداوى فيه وجهان انتهى مختصراً. (ردالمحتار

كتاب الحظر والاباحة فصل فى البيع جلد ٦ صفحه ٣٨٩)

د تداوي بالمحرم په هکله د ائمه مبارکاتو څخه د جواز او عدم جواز مختلف صورتونه رانقل شوي دي چي توضيح السنن نومي کتاب په لاندې ډول راخيستي دی

(١) که چيري د مخصي او اضطرار حالت و، نو که د حرام شي د استعمال څخه بغير د هلاکت قوي آند پښته وه، په دې صورت کي د ضرورت په اندازه

په حرامو سره تداوي بالاتفاق جائز ده

(٢) البته که چيري د هلاکت آند پښته نه وه، بلکي صرف د ناروغی د ختمېدلو لپاره په حرامو سره د علاج کولو ضرورت و، نو په دې صورت کي د ائمه و اختلاف دی چي په لاندې ډول دی

١- د حضرت امام مالک رحمته الله په نزد په حرامو سره د ناروغی د علاج کول مطلق جائز دی

٢- د حضرت امام شافعي رحمته الله په نزد په دغه صورت کي تداوي بالمحرم مطلق ناجائز ده.

٣- حضرت امام بیهقي رحمته الله په مسکراتو يعني نشه راوستونکو شيانو سره د ناروغی د علاج ناجائز بللی دی، مگر د دغو شيانو څخه ماسپوا په تورو محرماتو سره يې بيا د ناروغی د علاج جائز بللی دی

٤- په احنافو حضراتو کي په ذکر شوي دوهم صورت کي د حضرت امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله او حضرت امام محمد رحمته الله په نزد مطلقاً د عدم جواز حکم ورکول شوی دی

٥- امام طحاوی رحمته الله فرمايلي دي چي د شرابو څخه ماسپوا د سختي مجبوري په حالت کي په حرامو سره د ناروغی د علاج کول درست دي

(شرح معانی الآثار جلد اول صفحه ٥٤)

٦- علامه انور شاه کشميري رحمته الله فرمايلي دي چي په شامي کي راغلي دي چي د ضرورت به وخت کي تداوي بالمحرم درست دي

٧- د امام ابو یوسف رحمته الله مسلک دادي چي که د يو ماهر طبيب د رايه وي

چي د تدایي بالحرام خخه ماسپوا د ناروغی وړکېدل ته شي کېدای. نو بیه
دې صورت کي په حرامو سره د ناروغی علاج جائز دی

(توضیح السنن جلد اول صفحه ۱۶۳)

ستاسي د هغي پوښتني په جواب کي چي که د شرابو خخه سرکه جوړه شي
خه حکم يې دی په دې هکله بايد ووايم چي د شرابو خخه که چيري سرکه جوړه
شي. نو په دې صورت کي خود شرابو هيشت او حقيقت له منځه ځي او
انقلاب عين رامنځته کيږي. نو ددې وجي يې استعمال روا دی او شراب په
دوا کي په گډولو سره انقلاب حقيقت نه شي کېدای په شامي کي راغلي دي
فصار ملحا الخ فان ذلك كله انقلاب حقيقة الى حقيقة اخرى
لامجرد انقلاب وصف الخ.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۱۰)

فقهاء ليکي چي پر انقلاب عين د پاکۍ حکم کيږي لکه چي فرمايي
جعل الدهن النجس في صابون يفتي بطهارته لانه تغير والتغير يطهر
عند محمد ويفتي به للبلوي اه (مجتبي کذا في ردالمحتار باب الانجاس
جلد اول صفحه ۳۱۵)

ترجمه: مردار غوري که چيري په صابونه کي گډه شي، نو پاکيږي. ځکه
چي د غوريو حقيقت بدليږي او د حقيقت بدلون د امام محمد رحمه الله په نزد
پاکوالي راوړي او د عموم بلوی په وجه پر دې باندې فتوی ده

همدارنگه غنیه المستملی شرح منیه المصلی لکي
ولو احرقت العذرة او الروث فصار كل منهما رماداً او مات الحمار
في المملحة وكذا ان وقع فيها بعد موته وكذا الكلب والخنزير لو وقع
فيها فصار ملحا طهر عند محمد رحمه الله واكثر المشايخ اختاروا قول
محمد رحمه الله وعليه الفتوى لان الشرع رتب وصف النجاسة على تلك
الحقيقة وقد زالت بالكلية فان الملح غير العظم واللحم فاذا صارت
الحقيقة ملحا ترتب حكم الملح حتى لو اكل الملح جاز ونظيره الطنفة
نجسة وتصير علقة وهي نجسة وتصير مضغة فتطهر وكذا الخمر تصير
خلا وعلى قول محمد فرعوا طهارة صابون صنع من دهن نجس وعليه
يتفرع ماله وقع انسان او كلب في قدر الصابون فصار صابونا يكون
ظاهراً لتبدل الحقيقة انتهى مختصراً. (غنیه المستملی شرح منیه
المصلی فصل في الاسارى صفحه ۱۸۹)

همدارنگه د درمختار د اول جلد په ۲۱۰ صفحه کي داسي راغلي دي
ويظهر زيت تنجس بجعله صابونا الخ او ددې د پاکېدلو وجه انقلاب
عين يعني د شي د حقيقت او ماهيت بدلون دی. په شامي کي نردغه قول
لاندې راغلي دي وعليه يتفرع ماله وقع انسان او كلب في قدر الصابون

فهار صابونا يكون طاهرا لتبدل الحقيقة

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۱)

د لوړو عباراتو څخه لاندې دغه شيان مابستېږي

۱. د حقيقت نه انقلاب سره د طهارت او نجاست حکم بدلېږي
۲. د حقيقت د انقلاب د طهارت دغه حکم د امام محمد رحمته الله عليه قول دی. پر همدې قول فتوی ده او اکثر و مشائخو همدا قول اختيار کړی دی

غير مسلم قومونه که چيري په يو لوبني کي د خنزير غوبني خوري آيا دغه لوبني په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟

پوښتنه: په کوم لوبني کي چي غير مسلم خلک د خنزير غوبني خوري. آيا دغه لوبني په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه؟

جواب: هو، ورورده داسي لوبني په پرېولو سره بالکل پاکېدای شي لکه فقهاء چي ليکي: والنجاسة ضربان مرئية وغير مرئية فما كان منها مرئيا فطهارتها بزوال عيها لان النجاسة حلت المحل باعتسار العين فتزول بزواله الح والمالس مرئي فطهارته ن يغسل حتى يغلب على ظن الغاسل انه قد ضمير (هداياه باب تطهير الانجاس جلد اول صفحه ۷۴)

دوبي چي د خلکو کالي پرېولي که چيري ددغو کالو څاڅکي د دوبي پر کالو ولويږي آيا دوبي په دغو کالو کي لمونځ کولای شي:

پوښتنه: دوبان چي د خلکو کالي پرېولي. به دې کي هر ډول کالي موجود وي يعني دا هم کېدای شي چي ټوله دي پاک وي او دا هم کېدای شي چي ټوله دي مردار وي، نو دوبي چي کله کالي پر تخته وهي، د هغو کالو څاڅکي دده وکالو ته راغورځي، اوس پوښتنه ده چي آيا دوبي په خپلو دغو کالو کي لمونځ کولای شي او که نه؟

جواب: د مسئلې جواب دادی چي د عموم بلوی په وجه سره د دوبيانو پر بدن او کالو باندي چي کوم څاڅکي د اثواب مغسوله پر تخته باندي د وهلو به وجه لويږي هغه معاف دي لکه به شامي کي چي راغلي دي وفي الفتح وما نرشد على الغاسل من غسالة الميت مما لايمكنه الامتناع عنه مادام في علاجه لاينجسه لعموم البلوى الخ. (ردالمحتار باب الانجاس مطلب العرقى الذى يستقطر الخ جلد اول صفحه ۳۰۰)

او د دوبيانو د کالو د طهارت بله وجه دا هم کېدای شي هغه داده چي د اثواب مغسوله د پاکوالي او ناپاکوالي په هکله خوشک موجود دی او دا نسي نه دي چي مردار دي وي، چي داسي ده نو بيا خودا د فقهي غته قاعده

ده جي يقين لایزول بالشک. (الاشباه والنظائر صفحه ٧٥)
يعني په شک سره د نجاست حکم نه شي کېدای

د سيبو په مربا کي که سپي خوله ووهله ددي
د پاکېدلو طريقه څه شی ٥٥:

پوښتنه: د سيبو يا بل شي په مربا کي که سپي خوله ووهله يعني مردار تول. نو ددي د پاکېدلو طريقه څه شی ده؟

جواب: ددي سوال جواب مخته تېر شوی دی، ځکه چي لږ مخکي موږ په دي هکله يوه عامه قاعده بيان کړل. بيا به هم ستاسي لپاره يو وارييا ددي راز پوښتني جواب وليکو:

په دي هکله عمومي قاعده داده که چيري وچ شي و لکه وچ اوږه يا داسي نور او يا که لوند شی و مگر منجمد و لکه يخی غوري، اخېنل شوي اوږه يا داسي نور.... ددي قسم شيانو د پاکېدلو طريقه داده کوم ځای ته چي نجاست ور رسېدلی وي مثلاً په وچو اوږو يا يخی غورو کي سپي خوله ووهل يا موږک پکښي ولوېدی او مړ شو، نو ددغه نجاست د شاوخوا څخه دي يو څه اندازه هغه شی را ايسته کړئ هغه دي وغورځوي نور شی پاک دی مثلاً په يخی غورو کي موږک

ولوېدی او مړ شو، نو د موږک سره نژدې شاوخوا غوري دي راټول کړي او ودې غورځوي، نور غوري پاک دي همدا حکم د ټولو وچو او منجمدو شيانو دی لکه فقهاء چي ليکي:

وبعض تقور (درمختار) ای تقویر نحو سمن جامد من جوانب النجاسة. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ٢٩١)
همدارنگه فتاوی عالمگیری ليکي:

الفارة لو ماتت في السمن ان كان جامدا قورما جوله ورمى به والباقي طاهر يوكل وان كان مائعا لم يوكل ويستفع به من غير جهة الاكل مثل الاستصباح و دبغ الجلد وهكذا في الخلاصة.

(عالمگیری باب فی النجاسة فصل اول جلد اول صفحه ٤٢)

او کوم شيان چي نرم دي لکه شيدې، ويلي غوري يا داسي نور د هغوی د پاکېدلو دا طريقه فقهاوو بيان کړې ده چي ددغه شي په اندازه اوبه دي پکښي واچول شي او جوش دي ورکړل شي تر څو چي اوبه يې وسوځل شي دغه عمل دي درې واري وکړي، بس نور نو دغه شی پاک گڼل کيږي مثلاً يو تيم ويلي غوري مردار شول، نو د پاکولو طريقه يې داده چي

دغه غوري دي په يو غټ شي کي واچول شي او د غورو په اندازه دي اوبه ورسره واچول شي او جوش دي ورکړل شي تر څو چي اوبه يې وچي شي، دا کار دي درې واري وکړي، بس نور نو دغه غوري پاک گڼل کيږي لکه درمختار چي ليکي:

ويظهر لبن وعسل ودبس ودهن يغلى ثلاثا.

(الدرا المختار على هامش ردالمختار باب الانجاس جلد اول صفحه ٣٠٨)

آيا هغه غټ حوض چي گاميني پکښي کښنول کيږي پاک دی او که نه:

پوښتنه: زموږ په سيمه کي يو غټ حوض دی، په دې کي خلک گاميني کښنوي، مطلب د صفايي انتظام يې ته شي کېدای، نو آيا ددغه حوض په اوبو سره غسل او اودس روا دی او که نه؟

جواب: وروره! غټ حوض د جاري اوبو په حکم کي دی دا چي غټ حوض کوم يو دی اندازه يې څومره ده، په دې هکله صاحب د هدايي دا راز ليکي: **والغدير العظيم الذي لا يتحرك احد طرفيه بتحريك الطرف الاخر.** (هدايه صلوٰة صفحه ٤١)

ترجمه: غټ حوض هغه حوض نه ويل کيږي چي د يوه طرف په سوړولو

سره يې بل طرف حرکت نه کوي

دغټ حوض په هکله تحقيق مخ ته ددې کتب په ٥٣٥ صفحه کي تېر شوی دی که غواړئ په دې هکله تحقيق وگورئ نو هغي صفحه ته رجوع وکړئ، خو داساني لپاره بايد ووايم چي هغه حوض د روانو اوبو په حکم کي راځي چي لس په لس کي شرعي گزه وي يا په بل عبارت پنځه په پنځه کي انگرېزي گزه وي چي په بل عبارت سره څلور مېټره او اووه پنځوس سانتی او دوې ملي کيږي

د لس په لس کي مطلب دادی چي لس شرعي گزه به يې اوږدوالی اولس شرعي گزه به يې بروي، يا په بل عبارت پنځه انگرېزي گزه به يې اوږدوالی او پنځه انگرېزي گزه به يې بروي او ژوروالی يې بايد د صاحب د هدايي په قول دومره وي چي په لپه دکولو سره مخکه نه ښکاره کيږي، صاحب د هدايي همدا قول صحيح او معتبر بللی دی

که چيري پر بدن يو ځای زخم وي، مگر بهيري نه، آيا په دې سره اودس مات دی که نه، او آيا په دغه زخم سره که کالي ولړل شي مرداريږي که نه؟

پوښتنه: که چيري د يو چا پر بدن يو زخم وي، د زخم پر سر لوندوالی موجود وي، مگر بهيري نه، نو آيا په دې سره اودس مات دی او که نه او همدغه لوندوالی که پر کالو ولگيږي، آيا په دې سره کالي مرداريږي که نه؟

جواب: د زخم هغه لوند والی چي بهېدونکی نه وي د اوداسه ماتوونکی نه دی یعنی په دې سره اودس نه ماتیري لکه فقهاء چي لیکي:

وينقضه خروج کل خارج نجس منه ای من المتوضئ الحس معتادا
اولا، من السيلين اولا الى ما يطهر الخ. (الدرالمختار علی هامش
ردالمحتار نواقض الوضوء جلد اول صفحه ١٢٤)

او بله خبره دا زده کړئ د کوم شي په وتلو سره چي اودس نه ماتیري هغه مردار هم نه دی لکه فقهاوو چي لیکلي دي: ماليس بحدث ليس بنجس.

(الدرالمختار علی هامش ردالمختار جلد اول صفحه ١٣٠)

یعني په هغه شي چي اودس نه ماتیري هغه مردار هم نه دی، نو که دومره وینه یا نو د زخم، څخه راووتل چي ونه بهېدل، دا مرداره نه ده، نو که په دې سره کالي ولړل شول پرېولل یې واجب نه دي، ځکه چي دا د فقهي یوه مسلمه قاعده ده چي په کوم شي سره اودس نه ماتیري هغه مردار هم نه دی لکه درمختار چي لیکي:

وکل ما ليس بحدث اصلا كفى قليل ودم لو ترك لم يسئل ليس
بحس عند الثاني وهو الصحيح رفقا باصحاب القروح. (الدرالمختار
علی هامش ردالمحتار نواقض الوضوء جلد اول صفحه ١٣٠)

پوښتنه: په څومره وینو یا په څومره قی سره کالي مردایږي؟

جواب: لومړی باید دا خبره زده کړئ چي د کم شي په وتلو سره چي اودس ماتیري هغه مردار دی، او د کوم شي په وتلو سره چي اودس نه ماتیري هغه شی مردار نه دی لکه فقهاوو چي ویلي دي: ماليس بحدث ليس بنجس.

(الدرالمختار علی هامش ردالمختار جلد اول صفحه ١٣)

یعني په هغه شي چي اودس نه ماتیري، هغه مردار هم نه دی، نو که دومره وینه د زخم څخه راووتل چي ونه بهېدل، یا دومره قی یې وواهه چي په ډکه خوله نه و، نو باید ووايم چي نه دغه اندازه وینه مرداره ده او نه دغه اندازه قی مردار دی، نو که په دې سره کالي ولړل شول، پرېولل یې واجب نه دي

او که د زخم څخه دومره وینه راووتل چي وبهېدل او یا یې په ډکه خوله قی وواهه نو باید ووايم چي هم دغه وینه او هم دغه قی مردار دی او پرېولل یې واجب دي، نو که یې د ډکي خولې قی وهلو څخه وروسته ددې لپاره چي خوله پرېولي پر لویه خوله کښېښودل، نو دغه لوبنۍ مردایږي یعنی باید په دغه صورت کي په لپه سره اوبه راواخلي او خوله په پرېولي.

(ردالمحتار جلد اول صفحه ١٤٥)

دلته سوال پیدا کیږي چي که د یو سړي د زخم څخه لږ لږ وینه راوتله او ده پاکوله دې ته یې نه پرېښودل چي وبهیري آیا په دې سره اودس مات دی او که نه؟

ددې جواب ورکول کیږي چي که د زخم څخه لږ لږ وینه راوتله او سمدلاسه ده پاکوله، دې ته یې نه پرېښودل چي وبهیري، نو دغه سړی دي په خپل زړه

کي د فکر وکړي چي که مي دغه وينه با که کړي نه وای بهېدله، نو اودس بي مات دی او که دده په فکر سره دا وينه دومره نه وه چي بهېدلې دي وای. نو بسا بي نه اودس ماسپړي، او نه بي هغه ټوکر مردار يې چي ده وينه به با که کړي ده. د کوحني د شدو د قي وهلو هم همدا حکم دی. که به ډکه خوله ز مردار دی او که نه و مردار نه دی يعني کالي نه په مردار يې

(ردالمحتار جلد اول صفحه ١٤٢)

د حضرت امام محمد رحمته الله څخه روايت دی، دی مبارک وایي که چيري دغه نجاست چي ماتوونکی نه دی په اوبو کي ولويږي، نو اوبه مردار يې او که پر کالو ولگيږي کالي نه په مردار يې

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ٢٠٣)

که چيري پر بدن زخم و، مگر بهېدی نه، خو کالي دومره په ولړل شول چي د يوه درهم و اندازي ته ورسېدل آیا په دي صورت کي کالي مردار يې او که نه؟

پوښتنه: ساسي مخکي وويل که چيري پر بدن يو ځای زخم و، او د زخم به سر کي لوندوالی موجود و، مگر دغه لوندوالی بهېدی نه، نو په دي سره نه اودس ماسپړي او نه کالي په مردار يې اوس زموږ پوښتنه داده که چيري په

دغه لوندوالي سره کالي پوره يو درهم يا تر دي لا هم زيات ولړل شول، آیا دا هم معاف دي او که ددي جلا حکم دی

جواب: څه وخت چي دا معلومه شول چي د مرداروالي لپاره سيلان شرط دی يعني د وينې يا نو را بهېدل شرط دی، نو په کوم صورت کي چي سيلان نه وي رامنځته شوی، په هغه صورت کي په دغو وينو يا نو راوتلو سره نه اودس مات دی او نه کالي په مردار يې، ځکه چي مخکي مو وويل چي دا د فقهي يو مسلمه قاعده ده کوم شی چي ناقض وضوء نه وي هغه مردار هم نه دی ماليس بحدث ليس بنجس.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ١٣٠)

يعني په هغه شي چي اودس نه ماسپړي، هغه شی مردار هم نه دی ښه نو څه وخت چي دا معلومه شول چي دغه شی نجس نه دی، نو بيا که مقدار درهم وي او که تر دي هم زيات وي. فرق نه کوي يعني کالي نه په مردار يې.

اود حضرت امام محمد رحمته الله څخه روايت دی، دی مبارک وایي که چيري دغه نجاست چي ماتوونکی نه دی په اوبو کي ولويږي، نو اوبه مردار يې او که پر کالو ولگيږي کالي نه په مردار يې، درمختار د جوهرې څخه رانقل کړي دي چي په بهېدونکي شيانو کي د امام محمد رحمته الله پر قول فتوی ده او پر کالو او بدن باندي د حضرت امام ابو يوسف رحمته الله پر قول فتوی ده يعني په هغه نجاست سره چي ناقض وضوء نه وي، بدن او کالي نه مردار يې، مگر خورا کي

تبان او هم مایعات شیان لکه اوبه و داسي نور شیان په مردار یږي، نو پردې بناء که چیري په هغو اوبو کي چي غیر ناقض وضوء نجاست ورلوېدلی وي کالي ولویږي کالي مردار یږي او یا هغه کالي چي غیر ناقض وضوء نجاست ورسره لگېدلی وي و یا کو اوبو ته ورو لویږي، اوبه په مردار یږي، مطلب دادی چي په غیر ناقض وضوء نجاست سره کالي او بدن نه مردار یږي، مگر خوراکي او مایعات شیان په مردار یږي لکه ردالمختار چي لیکي

خلافالمحمد وفي الجوهره يفتي بقول محمد لومائعا (درمختار) ای کالماء ونحوه اما الثياب والابدان فيفتي بقول ابي يوسف.

(ردالمختار نواقض الوضوء جلد اول صفحه ۱۳۰)

که چیري دغه سیلان يعني بهېدل

په کنېکېنلو رامنځته شو، څه حکم یې دی:

پوښتنه: آیا په سیلان يعني بهېدلو کي کنېکېنل او خپله راوتل فرق لري او که نه، يعني که چیري زخم کنېکېنل شي او وینه یا نوځيني راوبهیري او کالي په ولړل شي آیا په دې سره یې اودس مات دی او کالي یې په مردار دي او که پخپله راوتل د مرداروالي لپاره شرط دی؟

جواب: ستاسي ددغي پوښتني په جواب کي باید ووايم چي د اوداسه د ماسدلو لپاره سیلان شرط دی، هغه که په هره طریقه سره رامنځته شي، فرق نه کوي هغه که په کنېکېنلو سره رامنځته شي او که بې له کنېکېنلو رامنځته

سي داوداسه ناقض دی لکه درمختار چي لیکي: والمخرج بعصر والنخارج بنفسه سواء في حكم النقص على المختار كما في البزازیة الخ. (الدرالمختار على هامش ردالمختار نواقض الوضوء جلد اول صفحه ۱۲۷)

کومو اوبو ته مستعملي ويل کيږي:

پوښتنه: اوبه په څه شي سره مستعملي گرځي يعني کومو اوبو ته مستعملي اوبه ويل کيږي؟

جواب: په درې ډوله سره اوبه مستعملي گرځي:

لومړی قسم: هغه وخت اوبه مستعملي گرځي چي بې اودسه سړی اودس په تازه کړي، یا جنب سړی غسل په وکړي

دوهم قسم: هغه وخت اوبه مستعملي گرځي چي سړی اودس لري، مگر دوهم اودس پر ډول د ثواب تازه کړي یا غیر جنب سړی پر ډول د ثواب غسل په وکړي.

دریم قسم: هغه وخت اوبه مستعملي گرځي چي فرض په ساقط شي، مثلاً بې اودسه سړی یوازي مخ، یا یوازي لاسونه یا یوازي پښې پرېولي، یا جنب سړی د خپل بدن یوه برخه په پرېولي، په دې هکله فتح القدیر داسي

ليکي. تتبع الروايات في الملاحظات يفيد ان صيرورة الماء مستعملاً باحد امور ثلاثة رفع الحدث تقرباً او غير تقرب، والتقرب سواء كان معه رفع حدث اولاً، وسقوط الفرض عن العضو اهـ ولا تلازم بين سقوط الفرض او ارتفاع الحدث، فسقوطه عن اليد مثلاً يقتضي ان لا تجب اعادة غسلها مع بقية الاعادة، ويكون ارتفاع الحدث موقوفاً على غسل الباقي وسقوط الفرض هو الاصل في الاستعمال، والمفيد لاعتبار الاسقاط مؤثراً فيه صريح التعليل المنقول من لفظ ابي حنيفة رحمه الله تعالى في كتاب الحسن وهو ما قدمنا من قوله لانه سقط فرضه عنه.

(فتح القدير كفايه والا جلد اول صفحه ٧٩)

که چيري يو سري اودس درلودی، خودا چي داست کار دی چي دمخه تر دوهی یا وروسته تر دوهی، لاس پرېولی، نو دده هم لاس پرېولی. په دې صورت کي دغه اوبه چي دده د لاس څخه توی شوي دي مستعملي وگرځېدي. دا ځکه چي ده ته ثواب حاصل شو. يعني له جهته د حاصلېدلو د سنت طريقي همدارنگه که بي اودسه سري مخکي تر خوراک کولو یا وروسته تر خوراک کولو لاسونه پرېولل. په دې صورت کي هم دغه اوبه مستعملي گرځي. مگر که يو سري اودس درلود او د يخوالي يا خيرنوالي له وجي يې لاسونه پرېولل په دې صورت کي دغه دده د لاس څخه توی شوي اوبه مستعملي نه گرځي په دې هکله البحر الرائق داسي ليکي: ولو غسل يده

للطعام او منه صار الماء مستعملاً لانه اقام به قربه لانه سنة، ولو غسل يده من الوسخ لا يصير مستعملاً لعدم ازالة الحدث واقامة القربة كذا في محيط وهذا التعليل يفيد انه كان متوضاً ولا بد منه كما لا يخفى، وقوله فيما قبله لانه اقام قربه يفيد انه قصد اقامة السنة، فلو لم يقصدها لا يصير مستعملاً. (البحر الرائق جلد اول صفحه ٩١).

د مستعملو اوبو حکم:

پوښتنه: د مستعملو اوبو څه حکم دی ایا مرداري دي که پاكي يعني اودس په روا دی او که نه؟

جواب: مستعملي اوبه پخپل ځان کي پاكي دي يعني شی نه په مرداري يې مگر بل شی هم نه پاکوي او نه هم اودس او جنابت په روا دی هغه جنب سري چي پر بدن يې ظاهري نجاست نه وي. په اوبو غسل وکړي. نو دده د بدن څخه توی شوي اوبه مستعملي گرځي، يا بي اودسه سري اودس په تازه کړي، خو په دې شرط چي پر بدن يې ظاهري نجاست نه وي. په دې صورت کي هم دده د اودس د اندامونو څخه توی شوي اوبه مستعملي گرځي د ظاهري نجاست خبره موځکه وکړل چي که ظاهري نجاست يې د بدن پر يو اندام موبستې وي، په دې صورت کي خو دده د دغه اندامه څخه توی شوي اوبه مستعملي نه. بلکه مرداري گرځي. نو کومي اوبه چي مستعملي شوي د هغوی حکم دادی چي دوی پخپل ځان کي پاكي دي په دې معنی چي بل شی

ته په مردار پيږي، مگر غير طهوري دي يعني بل شی نه په پاكي کيږي او نه اودس او غسل په دغو اوبو روادی، په ډېرو کتابونو کي راغلي دي چي پر دغه قول فتوی ده، همدارنگه امام نووی رحمته الله علیه فرمایلي دي چي صحيح مذهب د حضرت امام شافعي رحمته الله علیه او حضرت امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه هم دادی چي مستعملي اوبه طاهر غير مطهر دي.

(البحر الرائق جلد اول صفحه ٩٤)

همدارنگه کيږي شرح د منية المصلي ليکي

اما الماء المستعمل الخ عند محمد رحمته الله علیه طاهر غير طهور ای غير مطهر وبه اخذ اکثر المشايخ رحمهم الله تعالى وعليه الفتوى، حتى لو حملة انسان وصلى معه جازت صلوته فاذا اصاب الثوب جازت صلوته فيه ولو توطأ به لم يجز صلوته. (کيږي صفحه ١٥١)

فتاوی عالمگيري پر دې خبره چي مستعملي اوبه طاهري غير مطهري دي د احنافو حضراتو د اتفاق خبره کوي او داسي ليکي

اتفق اصحابنا رحمهم الله ان الماء المستعمل ليس بطهور حتى لايجوز التوضأ به، قال محمد رحمته الله علیه هو طاهر وهو رواية عن ابي حنيفة رحمته الله علیه وعليه الفتوى. (عالمگيري جلد اول صفحه ٢٢)

که ډولچه، گلاس يا بل کوچنی لوبنی نه وي د بېلر يا ابدان څخه به بې اودسه يا جنب سړی څه ډول اوبه راکارې:

پوښتنه: که چيري ډولچه، گلاس يا بل کوچنی لوبنی نه وي چي د غټ لوبني يعني ابدان، ټانکي يا بېلر څخه اوبه راوکارې اودس يا غسل په وکړي، نو څه به کوي، که چيري لاس په چنځ کړي په دې سره خوبه د غټ لوبني اوبه مرداري يا مستعملي نه گرځي؟

جواب: که يو سړی بې اودسه يا جنب ؤ، د دوی لاس د ظاهري نجاست څخه پاک ؤ، نو که چيري کوچنی لوبنی لکه ډولچه، گلاس يا دا ډول بل لوبنی نه ؤ چي ابدان يا بېلر ته يې ورکښته کړي اوبه ځيني راوکارې. نو د ضرورت په وجه روا دي چي لاس په ننه باسي اوبه ځيني راوکارې او خپل اودس په تازه کړي يا غسل به وکړي په دې سره اوبه مستعملي نه گرځي

(المبسوط د امام سرخسي رحمته الله علیه جلد اول صفحه ٥٢)

که چيري کوچنی لوبنی يعني ډولچه يا گلاس وغټ لوبني يعني ابدان ته ورولوېدی، نو بې اودسه يا جنب سړی به يې څه ډول راکارې:

پوښتنه: که چيري کوچنی لوبنی وغټ لوبني يعني ابدان ته ورولوېدی

حتیٰ نه حنیٰ نه
نو بی اودسه یا جنب سړی به بی څه ډول راکاږي یعنې که لاس په ننه باسي په
دې سره خوبه د ابدان اوبه مستعملي نه گرځي؟

جواب: که چیرې گوچنی لوښی لکه ډولچه، گلاس، کتوری یا یو بل شی
و ابدان ته وړلوېدی، نو که چیرې د بې اودسه سړي یا جنب سړي لاس د
ظاهري نجاست څخه پاک یعنې په یو مردار شي نه ولرلی، نو په دې صورت
کې دغه بې اودسه یا جنب سړی کولای شي چې لاس و ابدان ته ورننه باسي او
هغه لوښی راوباسي که څه هم چې تر څنگلو بې ورننه باسي، په دې سره اوبه
مستعملي نه گرځي. (فتاوی عالمگیری جلد اول صفحه ۲۲)

د لوی حوض اوبه چې لس په لس کې وي یا
جاري اوبه وي، په نجاست وړلوېدلو سره تر هغه
وخته نه مردارېږي چې د نجاست اثر پکښې
ښکاره نه شي:

پوښتنه: لس په لس کې حوض چې پنځه په پنځه کې انگریزي گزه
کېږي چې د جاري اوبو په حکم کې دی، یا خپله جاري ویا له په څومره نجاست
وړلوېدلو سره مردارېږي؟

جواب: هغه حوض چې د جاري اوبو په حکم کې وي او یا خپله جاري اوبه
د نجاست په وړلوېدلو سره هغه وخت مردارېږي چې د نجاست رنگ یا بوی یا

خوند په اوبو کې ښکاره شي، نو که چیرې په جاري اوبو کې یا هغه غټ
حوض کې چې د جاري اوبو په حکم کې دی، د نجاست هېڅ اثر ښکاره نه شي،
تر هغو دغه اوبه طاهري مطهري گڼل کېږي یعنې هم اودس او هم غسل او هم
بل شی پرېولل په روا دي لکه صاحب هدایه چې لیکنی والماء الجاری اذا
وقعت فيه نجاسة جاز الوضوء به اذا لم يزلها اثره والاثر هو الطعم او
الرائحة او اللون.

همدارنگه فتاوی عالمگیری لیکنی: ان الغدير العظيم كالجاری
لا يتجس الا بالتغير. (فتاوی عالمگیری جلد اول صفحه ۱۶)

په غیر جاري اوبو کې چې تر لس په لس کم وي
که نجاست وړلوېږي ټولې اوبه مردارېږي که څه
هم چې د نجاست هېڅ اثر پکښې ښکاره نه شي:

پوښتنه: که چیرې به غیر جاري اوبو کې چې تر لس په لس کم وي
نجاست ولوېږي، خو اثر یې پکښې ښکاره نه شي. نو آیا په دې صورت کې
ددغه کوچني حوض اوبه مردارې گڼل کېږي که نه؟

جواب: غیر بهېدونکې اوبه چې تر لس په لس لږ وي د لږ نجاست په
وړلوېدلو سره ټولې اوبه مردارېږي که څه هم چې د نجاست هېڅ اثر پکښې
ښکاره نه شي لکه درمختار چې لیکنی وبتغير احد اوصافه من لون او طعم

اوريج ينجس الكثير واما القليل ينجس وان لم يتغير.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار جلد اول صفحه ۱۷)

همدارنگه امداد الفتاح او البحر الرائق ليكي:

القسم الرابع من المياه ماء نجس وهو الذي حلت يعني وقعت فيه نجاسة وعلم وقوعها يقينا او بغلبة الظن وكان الماء راكداً اي غير جاريا وكان ما دون عشر في عشر فينجس وان لم يظهر اثرها فيه. امداد الفتاح، اي لا يتوضأ بماء ساكن وقعت فيه نجاسة مطلقا سواء تغير احد اوصافه اولا ولم يبلغ الماء عشرة اذرع في عشرة.

(البحر الرائق جلد اول صفحه ۷۴)

مسئله: كه چيري په جاري اوبو كي نجاست ولويږي او په دغو جاري اوبو كي نجاست خوند، رنگ يا بوي ښكاره شي، نو د ويالي دغه اوبه چي د نجاست اړيكني ښكاره شوي دي مرد ري گنل كيږي. خو چي دغه اوبه ويهيږي، د ويالي نوري اوبه پاكي دي يعني صرف دغه اوبه مرداري دي چي: د نجاست اړيكني ښكاره شوي دي لكه عالمگيري چي ليكي الماء الجاري بعد ما تغير احد اوصافه وحكم بنجاسته لا يحكم بطهارته ما لم يزل ذلك المتغيران يرد عليه ماء طاهر حتى يزيل ذلك التغير. كذا في المحيط (عالمگيري جلد اول صفحه ۱۸)

کوچنيان يا سحرايان چي له پاک خاه خخه اوبه راوکارې په دې سره خاه نه مرداريږي:

پوښتنه: موږ اوربدلي دي چي سحرايان يا کوچنيان كه د پاک خاه خخه اوبه راوکارې، نو په دې صورت كي دغه خاه مردار بلل كيږي، ځكه چي کوچنيان او سحرايان و نظافت ته خاصه پاملرنه نه كوي آيا دغه خبره تر كومه ځايه صحيح ده؟

جواب: وروره! هيڅ شك مه دراچوئ هغه خاه چي کوچنيان او يا سحرايان يعني د سحرا خلك اوبه ځيني راوکارې په دې سره خاه نه مرداريږي. تر څو چي د دغه خاه مردار بدل درته نفني شوي نه وي. ځكه چي په شك سره پريو شي د مرداروالي حكم نه كيږي لكه فقهاء چي ليكي

اليقين لا يزول بالشك. (الاشباه والنظائر ۷۵)

همدارنگه فتح القدير ليكي:

(فروع) يتوضأ من الحوض الذي يخاف فيه قدر ولا يتيقن ولا يجب ان يسأل اذ الحاجة اليه عند عدم الدليل. والاصل دليل يطلق الاستعمال. وقال عمر رضي الله عنه حين سأل عمرو بن العاص رضي الله عنه صاحب الحوض اترده السباع يا صاحب الحوض، لا تخبرنا، ذكره في الموطأ، وكذا اذا وجدته متغير اللون والريح ما لم يعلم انه من نجاسته لان التغير قد يكون بطاهر

حتى فنه وحشي فنه
وقد ينتن الماء للمكث، وكذا البشر التي يدلى فيها الدلاء والجرار
الذنسة ما لم يعلم يقينا النجاسة.

(فتح القدير كفايه والا جلد اول صفحه ۷۲)

ايا د بنخي د شرمگاه خخه لوندوالی راوتل

نجس دی که نه؟

پوښتنه: د همبستری او کوروالی پر وخت چې کوم رطوبت د بنخي د
مخصوص اندام خخه راوځي ايا دغه لوندوالی مردار دی که نه، که چیري
مردار وی، نو ایا غلیظه دی که خفیفه، همدارنگه که دغه نجاست کالوته
ورسیږي، ایا په دې سره کالي مردار یږي که نه؟

جواب: کوم رطوبت او لوندوالی چې د بنخي د مخصوص اندام خخه د
همبستری او کوروالی پر وخت راوړي غلیظه نجاست دی، نو پر کومي جامې
یا کالو چې ولگيږي پریولل یې ضروري دي لکه ردالمحتار چې لیکي:

وفي المجتبى اولج فترع فانزل لم يطهر الا بغسله لتلوثه بالنجس
انتهی ای برطوبة الفرج فيكون مفرعا على قولهما بنجاستها (درمختار)
قوله برطوبة الفرج ای الداخل بدليل قوله اولج واما رطوبة الفرج
الخارج فظاهرة اتفاقا اه وفي منهاج الامام النووي رطوبة الفرج ليست
بنجسة في الاصح قال ابن حجر في شرحه وهي ماء ابيض متردد بين

حتى فنه وحشي فنه
المذى والعرق يخرج من باطن الفرج الذي لا يجب غسله بخلاف
ما يخرج مما يجب غسله فانه طاهر قطعا ومن وراء باطن الفرج فانه
نجس قطعا لكل خارج من الباطن كالماء الخارج مع الولد او قبيله.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۸۸)

پر نجس بدن چي خوله راشي، هغه پاکه گنل

کيږي:

پوښتنه: پر نجس بدن چي د وچېدلو خخه وروسته خوله راشي، نو ایا
دا پاکه گنل کيږي که مرداره؟

جواب: فقهاوو لیکلي دي چي دا مرداره نه، بلکي پاکه گنل کيږي لکه
درمختار چې لیکي وحکم عرق کسور (درمختار) ای العرق من کل
حيوان حکمه کسوره لتولد کل منهما من اللحم.

(ردالمحتار فصل فی البثر جلد اول صفحه ۲۱۰)

فسور آدمی مطلقا ولوجنبا او کافر او امرأة الخ طاهر.
(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار مطلب فی السور جلد اول
صفحه ۲۰۵)

د محتلم او جنب سړي لاسونه پاک دي، که یو لوبښي ته لاس ور وړي هغه نه مردایږي:

پوښتنه: جنب سړي یا هغه سړي چې احتلام ورته پېښ شوی وي که چیري تر غسل کولو مخکي یو لوبښي ته لاس ور وړي ایا هغه پاک دی و مردار او ایا د دغه ډول کسانو خپله لاسونه پاک گڼل کیږي او که نه؟

جواب: وروره! د جنب سړي او هغه سړي چې احتلام ورته پېښ شوی وي لاسونه پاک گڼل کیږي، مگر که یې چیري پر لاسونو مرداري موبتې وې لکه مني او داسي نور.... نو په هغه صورت کي بیا ناپاک دي لکه ردالمحتار چې لېکي لاد الجنابة لاتحل العين. (الدرالمختار علی هامش

ردالمحتار ابحاث الغسل جلد اول صفحه ۱۶۱)

عن أبي هريرة قال لقيني رسول الله ﷺ وأنا جنب فاخذ بيدي فمشيت معه حتى قعد فأنسلت فأتيت الرجل فاغتسلت ثم جئت وهو قاعد فقال أين كنت يا أبا هريرة فقلت له فقال سبحان الله إن المؤمن لا ينجس هذا لفظ البخاري ولمسلم الخ.

(مشكوة باب مخالطة الجنب وما يباح له جلد اول صفحه ۴۹)

فيه جواز مصافحة الجنب ومخالطته وهو قول عامة الفقهاء والتفقوا على طهارة عرق الجنب والحائض. (مرقاة حاشيه مشكوة صفحه ۴۹)

په باران کي چي د خلکو د بوتونو او چوتو خاوره د مسجد پر فرش باندي وبهیري د هغه څه حکم دی؟

پوښتنه: یوه ورځ د جمعي د لمانځه پروخت چي د جامع مسجد جماعت ودریدی باران شروع شو، خو دا چي خلکو د مسجد پر فرش باندي خپلي چپلکي او بوتونه ایښي وه، نو ځکه د چپلکو او بوتونو اوبه د مسجد پر فرش باندي وبهیدلې او چي کله باران ودرېدی، نو په دې وخت کي خلکو خپل بوتونه او چوتي راواخیستي او د مسجد څخه ووتل، په دغه ورځ بیا تر ماشامه پوري نور باران ونه شو، که چیري تردې وروسته نور باران شوی وای، خو ښکاره خبره وه چي فرش پاکېدی، مگر داسي ونه شول، په داسي حالت کي چي د مسجد فرش لوند و خلکو د ماڅیگر او ماشام لمونځونه پر وکړل، همدارنگه خلکو اود سونه تازه کړل په لندو پښو پر دغه د مسجد پر فرش او د مسجد پر بوریا یې پښې کښېښوولې آیا په دې سره د مسجد کمبلي او بوریاوي پاکي گڼل کیږي او که مرداري؟

جواب: وروره! فتاوی دارالعلوم دیوبند ستاسي ددې سوال په جواب کي لیکي چي په دې صورت کي هم د مسجد بوریاوي او کمبلي او هم د مسجد فرش پاک گڼل کیږي لکه فقهاء چي لیکي: یقین لايزول بالشک.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۲۲)

د ناپاكي پندې جامې د پاكولو طريقه:

پوښتنه: پر ناپاكي پندې جامې كه چيري بولي يا نور غير مرثيه نجاست لوېدلى وي، نو د پرېولو په وخت كي كه چيري د جامې نښتېرل تكليف نه و، نو ايا په درې واري پرېولو او نښتېرلو سره جامه پاكېږي او كه نه؟

جواب: هو وروړه، په دې صورت كي په درې واره پرېولو او نښتېرلو سره دغه جامه پاكه گڼل كيږي لكه فتاوى عالمگيري چي ليكي وان كانت غير مرثية يغسلها ثلاث مرات كذا فى المحيط ويشترط العصر فى كل مرة فيما ينصر ويبالغ فى المرة الثالثة الخ.

(عالمگيري الباب السابع فى النجاسات جلد اول صفحه ۴۰)

آيا غير بهېدونكي وينه اوبه او بدن مرداروي

او كه نه؟

پوښتنه: غير بهېدونكي وينه كه چيري اوبوته ولويږي او ي پر كالو ولگيږي نو آيا په دې سره اوبه يا كالي مرداريزي كه نه؟

جواب: په دې هكله فتاوى دارالعلوم دپوښنداسي لېكي

صحيح او مفتى به قول دادى چي غير بهېدونكي وينه اوبه،

بدن او كالي نه مرداروي لكه په درمختار كي چي راغلي دي: و كل مالىس بحدث كفى قبل و دم لوترك لم يسلم ليس بنجس عند الشامى وهو الصحيح كذا فى الهداية والكافى وفى شرح الوقاية انه ظاهر الرواية. (ردالمحتار نواقض الوضوء بعد مطلب فى حكم گي الحمصة جلد اول صفحه ۱۳۰)

نو ددې څخه معلومه شوه چي په درمختار كي چي مخكي د جوهرې څخه د امام محمد رحمته الله پر قول په مايعاتو كي فتوى رانقل شوې ده هغه ظاهر الروايت نه دى.

(فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۲۴)

د سپي، پيشي او داسي نورو مردارو حيواناتو د پوستونو حكم:

پوښتنه: آيا د پيشي، سپي، شرمښ او داسي نورو حيواناتو پوستونه چي غوښي يې نه خوړل كيږي، وروسته تر دباغت پاك بلل كيږي كه نه يعني ددغو شيانو پوستونه په خپل استعمال كي راوستل روا دي كه نه، په دې معنى چي سړى جاي نماز، سلواغه يا داسي بل شى ځيني جوړولاى شي كه نه. همدارنگه ددغو حيواناتو د پوستونو خرڅول يا رانيول وروسته تر دباغت روا دي كه نه؟

جواب: هو د هغو حیوان تو پوسنونه چي غوښي خوړل سې حرام وي وروسته تر دباغت پاک بلل کيږي جای نماز، سلواغه او داسي نور هر شی جوړول ځيني روا دي، مگر یو د انسان پوست او بل د خنزیر پوست تر استعمال لاندې نه شي راوستل کېدای. د انسان پوست د هغه د کرامت او عزت له وجې یې تر استعمال لاندې راوستل ناروا دي هغه که د مسلمان پوست وي او که د غیر مسلمان فرق نه کوي ځکه چي الله مطلق انسان ته عزت ورکړی دی لکه چي فرمایي: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ. (القرآن)

او بل د خنزیر پوست نه شي استعمالولای. هغه بیا د نجس العین والي له وجې لکه فقهاء چي فرمایي:

وكل اهاب دبع وهو يحتملها طهر فیصلی به ويتوضا منه الخ خلا جلد خنزیر فلا یطهر و آدمی فلا یدغ لکرامته. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ۱۸۷)

او ستاسي ددې پوښتني په جواب کي چي آیا د هغو حیواناتو د پوستونو خرڅول او رانیول چي غوښي یې نه خوړل کيږي وروسته تر دباغت روا دي که نه؟ باید ووايم چي وروسته تر دباغت ددغو حیواناتو د پوستونو بیع او شراء نول جائز دي. هم د مسلمان او هم د غیر مسلمان څخه. درمخار به دي هکله داسي ليکي: واعلم انه ليس الكلب بنجس العين عند الامام وعليه الفتوى الخ فباع ويو جرو یضمن ويتخذ جلده مصلی ودلوا ولو اخرج

حیا ولم یصب فمه الماء لا یفسد ماء البئر ولا الثوب بانتفاضه الخ ولا خلاف فی نجاسة لحمه وطهارة شعره. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ۱۹۲)

همدارنگه درمختار د سپي د پوست په هکله ليکي

واعلم ان الكلب ليس بنجس العين عند الامام وعليه الفتوى وان رجح بعضهم النجاسة كما بسطه ابن الشحنة فياع ويوجز ويضمن ويتخذ جلده مصلی ودلوا الخ.

به شامي کي راغلي دي: قوله وعليه الفتوى وهو الصحيح والاقرب الى الصواب بدائع وهو ظاهر المتون بحر. ومقتضى عموم الادلة فتح.

د درمختار، شامي، بدائع، بحر الرائق او فتح القدير څخه ددې کار جواز معلوم کيږي. نو که یو چا جای نماز، سلواغه او داسي نور هر شی ځني جوړکړی روا دي د اعتراض وړ نه دی، مگر احتیاطاً داسي کار نه کول بېله خبره ده، فتاوی دارالعلوم دیوبند ليکي که یو چا داسي کار کړی وي، د اعتراض وړ نه دی، مگر احتیاطاً داسي کار نه کول بېله خبره ده، خو په جواز کي یې کلام نه دی په کار

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۰۴)

آیا د غیر ماکول اللحم حیواناتو غوښي وروسته تر حلالولو پاکي بلل کیږي که نه؟

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چي که سپی، خریا بل داسي حیوان چي غوښي خوړل یې روا نه وي حلال کړل شي، نو په دې صورت کي ددغو حیواناتو غوښي پاکي ګڼل کیږي. آیا دا خبره د شریعت له نظره صحیح ده که نه؟

جواب: داسي حیوانات چي غوښي خوړل یې روا نه وي که چیري حلال یعنی ذبح کړل شي، نو ددغو حیواناتو د پوستونو استعمال او هم ددغو حیواناتو د پوستونو بیع او شراء ټول جائز دي او ددغو غیر ماکول اللحم حیواناتو غوښي تر ذبح کولو وروسته پاکي بلل کیږي، په دې معنی چي که ددغو حیواناتو غوښي ستا په جیب کي وي لمونځ ورسره صحیح دی، لیکن ددغو حیواناتو غوښي خوړل ناروا دي، بلکي د غوښو د پاکوالي په هکله یې لا هم د فتنو وروستو مخالف موجود دی. ځني فقهاوو ددغو حیواناتو د عوسو وچس والي له تر جیح ورکړې ده لکه درمختار چي لیکي

وما ای اهاب طهر به بدباغ طهر بذکاة علی المذهب لا یطهر لحمه علی قول الاکثران کان غیر ماکول هذا أصح ما یفتی به وان قال فی المبیض الفتوی علی طهارته.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ۱۸۹)

واعلم انه ليس الكلب بنجس العين عند الامام وعليه الفتوى الخ فيباع ويؤجر ويضمن ويتخذ جلده مصلى ودلوا ولو اخرج حيا ولم يصب فمه الماء لا يفسد ماء البئر ولا الثوب بانتفاضه الح ولا خلاف في نجاسة لحمه وطهارة شعره. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب المیاه جلد اول صفحه ۱۹۲)

په دې مسئله داسي سر خلاص کړئ

د مثال په توګه یو سړی راوړ شي خریا سپی ذبح یعنی حلال کړي. نو ددغه سپي یا خره غوښي خوړل حرام او نارو دي که څه هم چي پاکي ګڼل کیږي یعنی که ستا سره په جیب کي ورسره وي او ته لمونځ ورسره وکړي نو لمونځ دي صحیح کیږي، هغه هم د بعضو فقهاوو له رویه مګر د پرفهیا دا لا هم نه مني لکه درمختار چي لیکي

وما ای اهاب طهر به بدباغ طهر بذکاة علی المذهب لا یطهر لحمه علی قول الاکثران کان غیر ماکول هذا أصح ما یفتی به وان قال فی المبیض الفتوی علی طهارته. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار

باب المیاه جلد اول صفحه ۱۸۹)

دا داسي مثال لري لکه خاوري چي خوړل یې ناروا او حرام دي. مګر پاکي خوردي یعنی که ستا سره په جیب کي ورسره وي لمونځ ورسره صحیح کیږي

د غير ماکول اللحم حيواناتو د پوستونو استعمال وروسته تر ذبح کولو بي له دباغته هم روا دي:

پوښتنه: موږ اورېدلي دي که چيري سپی، شرمښ خړيا داسي بل چاين چي عويبي خوړل بي روا نه وي حلال کرل شي او پوست يې وکښل شي، نو ددغه پوست بي له دباغته هم استعمال روا دی آیا دا خبره ترکومه ځايه صحيح ده؟

جواب: ددې پوښتني په جواب کي فتاوی دارالعلوم دبوښند د خپل لومړي جلد په ۲۲۶ صفحه کي ليکي:

هو. په ذبح کولو سره ددغو حيواناتو پوستونه بي له دباغته هم پاک بلل کيږي، يعني بي له دباغته يې په استعمال کي راوستل روا دي لکه ردالمحتار چي ليکي: فجاز ان تعتبر الذكاة مطهرة لجلدة للاحتياج اليه للصلاة فيه وعليه ولدفع الحروالبرد وستر العورة بلبسه دون لحمه لعدم حل اكله.

(ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ۱۸۹)

غير ماکول اللحم حيوان که چيري ښکار کرل شي، په دې صورت کي يې بي له دباغته پوست استعمالول روا نه دي:

پوښتنه: که چيري يو سړی سپی، شرمښ، ليوه يا بل دا ډول حيوان چي غوښي يې نه خوړل کيږي په غشي يا د ټوپک په مرمی ښکار کړي آیا په دې صورت کي ددغه حيوان پوست بي له دباغته استعمالول روا دی که نه؟

جواب: په ذبح کولو سره ددغو حيواناتو پوستونه بي له دباغته هم پاک بلل کيږي يعني بي له دباغته يې په استعمال کي راوستل روا دي. مگر د ټوپک په مرمی يا په غشي ویشتلو سره نه ددغه حيوان غوښي او نه يې پوست پاکيږي، ځکه چي په دې کي د ذبح يعني حلالولو قيد شته، نو که چيري بي له خنزيره يو بل دا ډول حيوان په غشي وويشتل شي، او د ټوپک په مرمی وويشتل شي، نو بي له دباغته ددغه غير ماکول اللحم حيوان پوست نه شي پاکېدای او که چيري ددغه حيوان غوښي منځ ته جگ کي وي لمرخ به دسره صحيح کيږي او د غير ماکول اللحم حورن غوښي خوړل خرابه ده. د ذبح کولو او نه به بل ډول سره روا کيږي، بلکي د پاکوالي څخه سي منسوب دی چي که ستا په جيب کي وي، ته لمونځ ورسره کولای شي.

نو که چيري غير ماکول اللحم حيوان ذبح کرل شي غوښي يې په دې معنی پاکي دي يعني که ته لمونځ ورسره وکړي لمونځ دي صحيح کيږي، مگر که به

حشې ووبشتل شي او با به ټوپک وويشتل شي، نو غوښي يې مرداري دي
يعني که ستا په جېب کي وي لمونځ نه ورسره صحيح کيږي او د دغه حيوان د
غوښو خوړل خو په دواړو صورتونو کي حرام او ناروا دي، فقهاء ليکي:

وهل يشترط لطهارة جلده كون ذكاته شرعية الخ قيل نعم وقيل لا
والاول اظهر. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب المياه

جلد اول صفحه ۱۸۹)

مگر د خنزير پوست په هيڅ صورت نه شي پاکېدای ځکه چي خنزير نجس
العين دي او نه د انسان پوست په استعمال کي راوستل کېدای شي هغه که د
مسلمان پوست وي او که د کافر، ځکه چي لوی خدای ﷻ ومطلق انسان ته
کرامت او عزت ورکړی دی، لکه درمختار چي ليکي: وکل اهاب دبغ وهو
يحتسلها طهر فيصلى به ويتوضا منه الخ خلا جلد خنزير فلا يطهر و آدمي
فلا يدبغ لكرامته. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب المياه

جلد اول صفحه ۱۸۷)

ردالمحتار د خنزير پوست نه هکله ليکي

خلا جلد خنزير فلا يطهر (درمختار) لانه نجس العين بمعنى ان ذاته
بجميع اجزائه نجسة حبا ومثا.

(ردالمحتار باب المياه جلد اول صفحه ۱۸۸)

که چيري پر سپي باندي بسم الله وويل شي
او حلال کړل شي نو آیا په دې سره د دغه سپي
پوست پاکيږي که نه؟

پوښتنه: که چيري پر سپي باندي بسم الله وويل شي او حلال کړل شي
او د هغه پر پوست باندي لمونځ وکړل شي، نو آیا دا کار روا دی که نه؟

جواب: په دې هکله فتاوی دارالعلوم ديويند ليکي

د سپي په نجس العين کېدلو او نه کېدلو کي اختلاف دی، نو
کوم فقهاء چي د خنزير په شان ورته نجس العين وايي، د هغوی
په نزد په بسم الله سره ذبح يعني په حلالولو سره هم د هغه
پوست وغيره نه پاکيږي، مگر کوم فقهاء چي د سپي د نجس
العين کېدلو قائل نه دي، د هغوی په نزد د دبحی يعني حلالولو
څخه وروسته د هغه پوست پاک بلل کيږي، د زمري، شرمين او
نورو په ډول او پر همدې قول فتوی ده. فقط.

(فتاوی دارالعلوم ديويند جلد اول صفحه ۲۲۶)

همدارنگه درمختار ليکي چي پر دې خبره فتوی ده چي سپي نجس العين
سدي لکه چي فرمايي: واعلم ان الكلب ليس بنجس العين عند الامام

وعلیه النمری وان رجع بعضهم النجاسة كما بسطه ابن الشحنة فيساء ويوجز وبضمن ويتخذ جلده مصلى ودلوا الخ.

په شامي کي راغلي دي. قوله وعليه الفتوى وهو الصحيح والاقرب الى الصواب بدائع وهو ظاهر المتون بحر ومقتضى عموم الادلة فتح

آيا ناپاک فرش په پرېولو سره پاکېدای شي؟

پوښتنه: زموږ فرش مردار شو اوس غواړو چي پاک يې کړو. نو آيا په درې واري اوبو بهولو سره دغه مردار فرش پاکېدای شي که نه؟

جواب: هو په درې واري پرېولو سره پاکېږي لکه درمختار چي ليکي: وكذا يطهر محل نجاسة الخ مرئية بعد جفاف كدم بقلعها اي بزوال عينها واثرها ولو بمرة الخ ويطهر محل غيرها اي غير مرئية بغلبة ظن غاسل طهارة محلها بلا عدد به يفتي وقدر ذلك لموسوس بغسل وعصر ثلاثا فيما ينعصر الخ وبثليث جفاف اي انقطاع تقاطر في غيره اي غير معصر الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۲

آيا بدن يې له منښولو هم پاکېدای شي؟

پوښتنه: آيا د بدن د پاکېدلو لپاره موښل شرط دی که نه؟

جواب: اصل خبره د بدن د پاکېدلو لپاره د نجاست ليري کېدل دي، دا که په موښلو سره رامنځ ته شي او که يې له منښولو فرق نه کوي، درمختار ليکي وكذا يظهر محل نجاسة مرئية اما عينها فلا تقبل الطهارة مرئية بقلعها اي بزوال عينها واثرها ولو بمرة او بما فوق ثلاث في الاصح الخ.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۲)

يو سړي بولي وکړې، وروسته يې بي له لاس پرېولو خپل لاس د اوبو ولوښي ته ورننه ايستی:

پوښتنه: يوه سړي په لويه، ډېره يا تشناب کاغذ سره اودس وچ کړي. خو لاس ته يې هيڅ نجاست نه دی رسېدلی، دغه سړي راغی، د اوبو ويو لوښي ته يې لاس ورغوته کړی، او اوبه يې ځيني راواخيستی. اوس پوښتنه داده چي آيا د دغه لوښي اوبه مرداري شوي که نه؟

جواب: دا چي تاسي وايست د دغه سړي لاس ته هيڅ نجاست نه دی رسېدلی، نو په دې صورت کي د لوښي اوبه نه مرداريږي.

(فتاوی دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۲۸)

آيا د خنزير يا گامبني په تريخي کي دواگاني مکډول روادي که نه؟

پوښتنه: زموږ په سيمه کي يوه ناروغي پيدا شوې ده، ډاکټران او طبيبان وايي چي موږ ددې ناروغي د علاج لپاره دواياني جوړي کړي دي، خو ددې لپاره په کار دي چي د خنزير يا گامبني د تريخي په اوبو کي گډي کړل شي، نو اوس زموږ د سيمي خلکو ته دا شک ورلوېدلی دی چي تريخي خو حرام دی، د دوايانو گډېدل د تريخي په اوبو کي څنگه روا کېدای شي، تاسي په دې هکله يو شرعي فتوی راکړئ؟

جواب: په دې هکله فتاوی دارالعلوم دیوبند د خپل لومړي جلد په ۲۲۸ صفحه کي د سې لېکي

په هغه صورت کي چي په دغه نجسه دوا کي د ناروغي د علاج گمان غالب وي او بله پاکه دوا هم ددغي ناروغي د علاج لپاره نه وي موجوده، نو ځيني فقهاوو د داسي دوايانو د استعمال اجازت ورکړی دی لکه درمختار چي ليکي: *اختلف في التداوی بالمحرم، ففي النهاية عن الذخيرة يجوز ان علم فيه شفاء ولم يعلم دواء آخر الخ.* (ردالمحتار باب المياہ مطلب فی التداوی بالمحرم جلد اول صفحه ۱۹۴)

کوم غنم چي حيوانات بولي پر کوي آيا هغه پاک بلل کيږي که ناپاک؟

پوښتنه: درين جاگندم وغيره اجناس بذريعه نرگاوان ازکاء الگ می کشيدند همان وقت نرگاوان دروی بول وبراژ ميکنند آن غله بچه طريق پاک خواهد شد؟

جواب: آن غله بعد تقسيم وتصرفات وغيره پاک است

کما لو بال حمر خصها لتغليظ بولها اتفاقا علی نحو حنطة تدوسها فقسم او غسل بعضه او ذهب بهية او اکل اوبيع کما مر حيث يطهر الباقي وکذا الذاهب لاحتمال وقوع النجس فی کل طرف کمسئلة الثوب (درمختار) قوله خصها الخ ليعلم الحكم فی غيرها بالدلالة ابن کمال. (ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۲)

موږ اورېدلي دي چي د غير ماکول اللحم حيواناتو څخه بي له د غوښو د خوړلو نور هر ډول فائده اخيستل روا دي آيا دا خبره صحيح ده؟

پوښتنه: آيا دا خبره صحيح ده چي غير ماکول اللحم حيوانات لکه خر، سببي، شرمېر، زمری يا داسي نور که چيري ذبح يعني حلال کړل شي او

بهنډونکې وینه یې ولاړه شي، نو غوښه او پوست یې پاک گڼل کیږي، یعنې بې له خوړلو نور کار ځینې اخیستل کېدای شي؟

جواب: هو وروړه که چیرې غیر ماکول اللحم حیوانات د شرعي طریقې مطابق ذبح یعنې حلال کرل شي، نو د پوست او داسې نورو شیانو استعمالول یې روا دي. او غوښې یې هم پاکې گڼل کیږي، مگر خوړل یې روا نه دي، لکه خاوری چې پاکې دي. مگر خوړل یې روا نه دي.

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۲۹)

همدارنگه فقهاء لیکي

وكل اهاب دبغ دباغة حقيقة بالا دوبة او حكمية كالتريب والتشميس واللقاء في الريح فقد طهر وجازت الصلوة فيه والوضؤ منه الا جلد الادمي والخنزير الخ وما طهر جلده بالدباغ طهر جلده بالذكاة وكذلك جميع اجزائه يطهر بالذكاة الا الدم وهو الصحيح كذا في محيط السرحس. (عالمگیری الباب الثالث في المياه فصل ثانی جلد اول صفحه ۲۳)

وصح بيع الكلب الخ والسباع (درمختار) قوله والسباع وكذا يجوز بيع لحمها بعد التزكية لا طعام كلب او سنور بخلاف لحم خنزير لانه لا يجوز اطعمه محيط لكن على اصح التصحيحين من ان الذكاة الشرعية

لا تطهر الا الجلد واللحم لا يصح بيع اللحم شر نبلايه.

(ردالمحتار كتاب البيوع باب المتفرقات)

پر ناپاکه مخکه د اوبو لوېدل او څاڅکي یې کالو ته را غورځېدل:

پوښتنه: زموږ د سیمې ډېر خلک په خپلو کورونو کې چرګان ساتي، نو دا چې چرګان د کور په هر ځای کې مرداري کوي او د سرای ټوله مخکه په مرداري لرلې وي او د دې سیمې مخکه ډېره نمناکه هم ده چندانې نه وچېږي، لمر دومره تېز نه دی چې وچه یې کړي، نو موږ چې کله اود سونه تازه کوو چې پر مخکه اوبه ولوېږي، څاڅکي یې زموږ کالو او بدن ته راو غورځي آیا په دې سره زموږ کالي او بدن مردارېږي که نه؟

جواب: فتاوی دارالعلوم دیوبند په دې هکله لیکي چې تر خپله وسه پورې کونښن په کار دی چې د مرداري مخکې څخه څاڅکي راونه غورځي اوبه کومه خبره کې چې عموم بلوی وي په هغې کې د شارع له طرفه د تخفیف حکم هم کیږي. فقط (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۰) ردالمحتار په دې هکله داسې لیکي

وعفی الخ بول انتضح کرؤس ابروان کثر باصابة الماء للضرورة الخ وطين شارع وبخار نجس وغبار سرقين ومحل كلاب وانتضاح غسالة

لا تطهر مواقع قطرها في الاناء عفو درمختار وفي الفتح وماتر شش على الغاسل من غسالة الميت مما لا يمكنه الامتناع عنه مادام في علاجه لا ينحسه لعموم البلوى.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۰)

نو دا چي په ذکر شوې مسئله کي عموم بلوی ده، نو معاف به وي، خو تر حبه و سه سوري کونښ به کار دی چي دا ډول اودس تازه نه کړل شي چي څاڅکي يې کالو يا بدن ته وروغورځي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۱)

آيا د فيل بدن او پسخورده پاکه ده که نه؟

پوښتنه: موږ اورېدلي دي چي د فيل ظاهري بدن پاک دی. مگر پسخورده يې مرداره ده آيا دا خبره صحيح ده که نه؟

جواب: هو. دا خبره صحيح ده، د صحيح مذهب موافق فيل نجس العين نه دی. نو سربېرې پوست يې پاک دی لکه په درمختار کي چي راغلي دي

وافاد کلامه طهارة جلد کلب وفيل وهو المعتمد. (الدرالمختار

على هامش ردالمحتار باب المياه مطلب في احكام الدباغة جلد

اول صفحه ۱۸۹)

مگر پسخورده د فيل نجس مغلظ ده کما في الدرالمختار وسور خنزير

وكلب وسباع البهائم الخ نجس مغلظ ومنها الفيل كذا في الشامي.

ورېښمينه جامه چي په نښتېرلو خرابېږي څه

ډول به يې سړی پاکوي؟

پوښتنه: ورېښمينه جامه که چيري په نښتېرلو سره خرابېدل. نو څه ډول به يې سړی پاکوي؟

جواب: په دې هکله فتاوی دارالعلوم دیوبند ليکي: که چيري د زيات نرم والي په وجه (يوه جامه) ډېره ونه نښتېرل شي. د جواز گنجایش شته

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۲)

كما في الدرالمختار ولولم يبالغ لرقته هل يطهر؟ الاظهر نعم الخ للضرورة نهر. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۶)

ناپاکه مخکه چي تر وچېدلو وروسته بيرته لنده

شي، نو پاکه به وي که نه؟

پوښتنه: دا خو ښکاره خبره ده چي د مخکي پاکوالي. د محکي وچېدل دي. نو که چيري ناپاکه مخکه تر وچېدلو وروسته بيا لنده شي. نو آيا دغه ځای نجاست بيا دوباره راغورځي که نه؟

جواب: نه وروره، یو وار چي مخکه وچه شي نوره پاکه کيل کيږي. نو که بېرته لنده شي نجاست والی يې دوباره نه راگرځي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۲)

همدارنگه ردالمحتار لیکي

وتظهر ارض بخلاف نحو بساط بیسها ای جفافها ولو بريح وذهب اثرها کلون وريح لاجل صلاة عليها لا تبسم بها لان المشروط لها الطهارة وله الطهورية الخ ثم هل يعود نجسا ببله بعد فرکه؟ المعتمد لا وكذا كل ما حکم بطهارته بغير مانع (درمختار) ای کالدلك فی الخف والجفاف فی الارض والدبابة الحکمية فی الجلد الخ.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۸۹، ۲۹۶)

چوتی چي کله په بولو سرد مرداري شي او بيا وچي شي، نو آیا دغه چوتی په دې صورت کي پاکی کيل کيږي که نه او بيا که لندي شي څه حکم يې دی؟

پوښتنه: که چيري چوتی په بولو مرداري شي او وچي شي نو آیا دغه چوتی پاکی بلل کيږي که نه او که بيا بېرته لندي شي څه حکم يې دی؟

جواب: وروره! د صورت لرونکي نجاست څخه چوتی په موبتلو سره پاکيږي او د غير صورت لرونکي نجاست لکه بولي او داسي نور په پربوللو سره پاکيږي، نو صورت لرونکي نجاست تر موبتلو او ګرولو وروسته په بيا لنډېدلو سره نجاست دوباره نه راگرځي په درمختار کي راغلي دي

ثم هل يعود نجسا ببله بعد فرکه المعتمد لا الخ. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۸۵)

پاکه غوښه په دم مسفوح لړل کېدل:

پوښتنه: که چيري پاکه غوښه په دم مسفوح ولړل شي څه ډول پاکېدای شي؟
جواب: په درې واري پربوللو سره پاکېدای شي، په شامي کي د ظهري څخه راټول شوي دي. ولوضبت الخمر فی قدر فيها لحم ان كان قبل الغليان يطهر اللحم بالغسل ثلاثا الخ.

(ردالمحتار باب الانجاس مطلب فی تطهير الدهن والعسل تحت قوله ولحم طبخ الخ جلد اول صفحه ۳۰۹)

د غسل کوونکي څاڅکي په نژدې حوض کي لوېدل:

پوښتنه: که چيري یو څوک د مسجد د حوض سره نژدې غسل کوي او

د غسل خاڅکي په حوض کي لويږي. نو په دې صورت کي د حوض اوبه پ کي بلل کيږي که ناپاکي؟

جواب: په دې صورت کي د حوض اوبه ناپاکي نه بلل کيږي، بلکي پاکي گڼل کيږي، هيڅ شک مه در اچوئ لکه درمختار چي ليکي

وبماء استعمال لاجل قربة الخ اذا انفصل عن عضو وان لم يستقر الخ وهو طاهر ولو من جنب وهو الظاهر. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ۱۸۵)

پخي خبتي څه ډول پاکېدای شي؟

پوښتنه: پخي خبتي چي مرداري شي څنگه پاکيږي؟

جواب: د پخو خبتي د پاکېدلو طريقه داده چي ښه دي پرېولل شي چي داسي وشول، نور شک مه در اچوئ، خبتي پاکي شوي او تر پرېوللو وروسته که ددغو خبتي څخه څه تېر کړل شي د څه اوبه پاکي دي درمخند ليکي. وحکم آجر ونحوه کلبن مفروش وخص الخ كذلك ای کارض فيظهر بجفاف الخ فالمنفصل يغسل لاغير. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۸۷)

د يو سړي پر مخ خوله راغله، نويي په ناپاکه دسماال وچه کړل؟

پوښتنه: د يو سړي پر مخ خوله راغله، دغه سړي راولاړ شو په يوه ناپاکه دسماال يي خپل مخ وچ کړ، ددې په وجه دغه ښک دسماال نه حولو لوند شو، نو آیا په دې صورت کي ددغه سړي مخ پاک دی که ناپاک؟

جواب: لف ثوب رطب نجس فی ثوب طاهر يابس فظهورت رطوبته على ثوب طاهر لكن لايسيل لوعصر لايتنجس.

اذلف الثوب المبلول النجس فی ثوب طاهر يابس فظهورت نداوته الخ لكن لايصير رطبا بحيث يسيل منه شيء بالعصر الخ والاصح انه لايصير نجسا. (غنية المستملی صفحه ۱۷۱)

ددې څخه معلومه شول چي که دسماال دومره لوند شي، چي په ښتېږلو سره اوبه ځيني راتوی شي، نو ددغه سړي مخ ناپاکه شو او که په ښتېږلو کي اوبه نه ځيني راتويدي، نو بيا ناپاک نه ورته ويل کيږي

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۵)

پريو داسي لرگي چي اوبه جذبوي شراب توی شول، ددې د پاکولو طريقه:

پوښتنه: زموږ د دوکان تخت د داسي لرگي څخه جوړ شوی دی چي

اوبه ډېر ژر جذبوي. نو که چيري پر داسي لرگي شراب توی شي او جذب شي. نو آيا دغه تخت په پرېولو سره پاکېدای شي او که نه. ځکه چي موږ څو ځله پرېولی، مگر بديويي يې لا پاته ده؟

جواب: هو دغه تخت په پرېولو سره پاکېږي او وروسته تر پرېولو چي کومه بديويي لا پاته وي. هغه لږه هيڅ اعتبار نشته. تخت پاک دی

(فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۵)

ردالمحتار په دې هکله داسي ليکي

ان المتنجس اما ان لا يتشرب فيه اجزاء النجاسة اصلا كالإواني المتخذة من الحجر والنحاس والخزف العتيق او يتشرب فيه قليلا كالبدن والخف والنعل او يتشرب كثيرا ففي الاول طهارته بزوال عين النجاسة المرئية او بالعدد على ما مر وفي الثاني كذلك لان الماء يستخرج ذلك القليل فيحكم بطهارته واما في الثالث فان كان مما يمكن عصره كالثياب فطهارته بالغسل والعصر الى زوال المرئية وفي غيرها بتثليثهما وان كان مما لا ينصرف كالحصير المتخذة من البردي ونحوه ان علم انه لم يتشرب فيه بل اصاب ظاهره يظهر بازالة العين او بالغسل ثلاثا بلاعصر، وان علم تشربه كالخزف الجديد الخ عند أبي يوسف ينقع في الماء ثلاثا ويجفف كل مرة الخ والثاني اوسع وبه يفتى، درر.

(ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۰۷)

په باران کي د داسي بام اوبه د سري پر کالو راتويدل چي چرگانو مرداري پر کړي وي:

پوښتنه: موږ په خپل کور کي چرگان ساتو، نو کله کله دغه چرگان د خونو بامونو ته وخيږي، ښکاره خبره چي هلته پر بامونو مرداري هم کوي زمونږ پوښتنه داده که چيري باران شي او ددغو بامونو څخه چي چرگانو مرداري پر کړي ده اوبه راتوی شي او زمونږ پر کالو وموښلي آيا په دې سره زمونږ کالي مرداريږي که نه؟

جواب: په دې صورت کي ستاسي کالي او تور شيان نه مرداريږي، هيڅ شک مه دراجوئ (فتاوی دارالعلوم دیوبند جلد اول صفحه ۲۳۷) همدارنگه ردالمحتار ليکي

وعلى هذا ماء المطر اذا جرى فى الميزاب وعلى السطح عذرات فالماء طاهر الخ قال فى الحلية ينبغى ان لا يعتبر فى مسألة السطح سوى تغير احد الاوصاف. (ردالمحتار باب المياه بعد مطلب الاصح انه لا يشترط فى الجريان المدد جلد اول صفحه ۱۷۴)

د څاه سلواغه په غسل خانه کي اېښوول:

پوښتنه: زمونږ په سيمه کي دا رواج دی چي د څاه سلواغه په غسل

خانه کي ايردي آيا دغه سلواغه پاڪه گڻل ڪيري ڪه نه؟

جواب: ٻه شهبې سره ڀريو شي د مرداروالي حڪم نه ڪيري، يعني ترڻو جي دا ٻه يقيني توڳه نه وي معلومه شوي جي دغه خاي جي سلواغه پڪڻي ايندو شوي ده مردار دي، ترهغو پر سلواغه د مردار حڪم نه ڪيري، مگر احتياط ڪول لازم دي او ٻه دي صورت کي د سلواغي پر بېخ باندې اوبه ويهي.

(فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۳۷)

همدارنگه درمختار ليکي

وبال حمير خصها لتغليظ بولها على نحو حنطة تدوسها فقسّم او غسل بعضه او ذهب بهبة او اكل اوبيع حيث يطهر الباقي وكذا والذاهب لاحتمال وقوع النجس في كل طرف. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۳۲۰)

نظافت او پاڪوالي د ايمان د علامو خخه يوه

علامه ده:

دا ٻه ڪار نه دي جي سلواغه غسل خاني ته وڍل ڪيري، راوڍل ڪيري يوشى ڪه مردار نه وي، خود مڪروبو نو خخه سائل بي هم د شريعت له رويه لازم او ضروري دي، دا ٻنڪاره خبره ده جي د ڄاهانو خخه د خٽلو ڪار هم اخيستل ڪيري، نو ڪه چيري د ڄاگانو سرونه ايله پري ٻڙوول شي او بند نه ڪرل شي او

يا بي د سلواغو سره بي احتياطي وشي، ددي خخه د ناروغي د پيدا ڪيدلو امڪان شته، نو ددي لپاره جي د ناروغي مخه ونيول شي خلکو ته ٻه ڪار دي جي د اوبو، بدن، ڪالو، ڪور، ڪوڏي او بالاخر د ٽولي سيمي د نظافت ڊپر خيال وسائل شي، حڪم جي جناب رسول الله ﷺ د نظافت پر راوستلو بيخي ڊپر زور اچولي دي او نظافت بي د ايمان د علامو خخه يوه علامه گڻلې ده.

ڪه له خان سره او پيا له ڪور او چاپيريال سره بي پرواهي وشي او سري ناجوره شي او يا سيمه او چاپيريال دده له رويه ڪڪر شي او نور خلڪ ناروغه ڪري، نو د شريعت د مقدس دين له رويه دغه سري مجرم او د سزا مستحق ڪري او د چاپيريال د ڪڪر تيا مسئوليت د شريعت له رويه دغه سري پر غاڙه دي جي د اسلام له نظره دا ڊپر غت مسئوليت دي، مطلب دادی جي د اسلام پاڪ او مقدس دين پر ٽولو خلکو د خپل بدن، جامو، ڪور، سيمي او چاپيريال ٻنه ساتنه لازمه ڪري ده، او ڪه ڇوڪ ٻه دي هڪله بي پرواهي وڪري مجرم گڻل ڪيري، خودا جي شريعت د پاڪوالي او ناپاڪوالي ٻه مسئله کي د تخفيف حڪم ڪري دي، ددي وجه داده جي خلڪ ٻه مشقت او تڪليف کي راڳير نه شي، حڪم جي دين د اسانوالي نوم دي، د سختي او افراط نوم نه دي، الله ﷻ ٻه خپل لوی ڪتاب قرآن کي فرماي:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ. (سورة البقرة الآية ۱۸۵)

ترجمه: ستاسي لپاره الله ﷻ د اسانتيا اراده لري او ستاسي لپاره د سختي اراده نه لري.

همدارنگه الله ﷻ په سورة النساء كي فرمايې
يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا.

(سورة النساء الاية ۲۸)

ترجمه: الله ﷻ ددي اراده لري چي سپک کړي (بار) له تاسي څخه او
(ځکه چي) انسان ضعيف پيدا کړل شوی دی
همدارنگه الله ﷻ په سورة المائدة كي فرمايې:

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ. (سورة المائدة الاية ۶)

ترجمه: الله ﷻ پر تاسي باندي د تکليف (تنگوالي او سختی) د مقررولو
اراده نه لري

همدارنگه الله ﷻ په سورة طه كي فرمايې:
مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَى.

(سورة طه الاية ۱)

ترجمه: موږ قرآن ددي لپاره پر تانه دی نازل کړی چي تاسي په مشقت او
تکليف كي ولوېږئ مگر (نازل کړی مو دی موږ دغه قرآن) تذکره او پند لپاره
د هغه چا چي (د الله ﷻ څخه) بېرېږي

همدارنگه الله ﷻ په سورة المائدة كي فرمايې:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ. (سورة الحج آيت ۷۸)

توجه: او نه يې دی گرځولی پر تاسي باندي په دين كي هيڅ حرج (مشقت

او تکليف)

همدارنگه الاشباه والنظائر ليکي:

وفي الحديث احب الدين الى الله تعالى الحنفية السمحة، قال العلماء
يتخرج على هذه القاعدة جميع رخص الشرع وتخفيفاته.

(الاشباه والنظائر صفحه ۹۵-۹۶)

د سپي ناوړي غليظه نجاست دي:

پوښتنه: د سپي ناوړي که چيري جامې ته ورسېږي ايا ددغي جامې
سره لمونځ روا دی که پرېولل خامخا غواړي؟

جواب: د سپي ناوړي غليظه نجاست دی. نو که چيري تر يوه درهم زيات
وکالو ته ورسېږي، نو د لمانځه لپاره ددغه مردار شوي ځای پرېولل فرض
دي والاصح انه ان كان فمه مفتوحا لم يجر لان لعابه يسيل في فمه فينجس
لو اکثر من قدر الدرهم. (ردالمحتار باب المياہ جلد اول صفحه ۱۹۲)

وعفی الشارع عن قدر درهم وان کره تحریمًا فيجب غسله ومادونه
تنزيها فيسن وفوقه مبطل فيفرض. (الدرالمختار على هامش
ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۲)

د ناپاكي جامې د پرېوللو په وخت كي د اوبو څاڅكي پر پاكه جامه لوبدل:

پوښتنه: د ناپاكي جامې د پرېوللو په وخت كي كه چيري پر بدن يا جامه څاڅكي وموښلي نو ايا هغه به ناپاكي وي كه نه؟

جواب: په دې صورت كي شك مه در اچوئ، مگر ناپاكه جامه بايد ښه په احتياط سره پرېولل شي چي څاڅكي يې بدن ته ونه رسيږي.

(فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۳۸)

وعفى الخ بول انتضح كرؤس ابرو كذا جانبها الاخروان كثر باصابة الماء للضرورة الخ. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار باب الانجاس جلد اول صفحه ۲۹۷)

تر اودس تازه كولو وروسته لنده پښه د چوتو

د كښلو په ځاى كي ايسوول:

پوښتنه: يو سړي په مسجد كي اودس تازه كړ او لندي پښې يې د چوتو د كښلو په ځاى كي كښېښوولې او بيا ولاړى دننه مسجد ته ننه وئى او د مسجد پر كمبله يې لمونځ وكړ، په دې وخت كي خلكو ورته وويل چي وروره نه ستا لمونځ صحيح دى ځكه چي پښې دي مرداري شوې او بله خبره

لا داده چي د مسجد كمبله دي هم مرداره كړل، ايا رشتيا هم ددغو خلكو خبره صحيح ده كه نه؟

جواب: په دې صورت كي ددغه سړي پښې نه دي مرداري، نو چي پښې يې نه شوې مرداري، نو د مسجد فرش او كمبله هم نه ده مرداره (خو احتياطاً داسي كار كول چي لندي پښې د چوتو د كښلو په ځاى كي كښېښودل شي ښه كار نه دى) (فتاوى دارالعلوم ديوبند جلد اول صفحه ۲۳۹)

ردالمحتار په دې هكله ليكي:

مشى فى حمام ونحوه لاينجس ما لم يعلم انه غسالة نجس (درمختار) اى كما لو مشى على الواح مشرة بعد مشى من برجلة قدر لا يحكم بنجاسة رجله ما لم يعلم انه وضع رجله على موضعه للضرورة فتح وفيه عن التنجيس مشى فى طين او اصابه ولم يغسله وصلى تجزيه ما لم يكن فيه اثر النجاسة لانه المانع الا ان يحتاط اما فى الحكم فلا يجب (ردالمحتار فصل فى الاستنجاء جلد اول صفحه ۳۲۴)

پاى

د لوى خداى ﷻ په فضل پر همدې ځاى د حنفي فقهي لومړى جلد پاى ته ورسېدى تر دې وروسته ددغه كتاب دوهم جلد پيل كيږي چي په سر كي به يې د پسخوردې بيان راغلى وي.